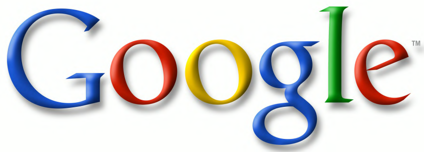

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. AF SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Förra halfåret, 1887.

Tom XXII.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS TRYCKERI, 1887.

Ett tjugofemårs minne.

Det utskott, bestående af deputerade från landets fyra stånd, som sammanträdde i Helsingfors den 20 januari 1862 och deraf fått sitt namn: *januariutskottet,* har icke sin betydelse i de arbeten utskottet under sin korta sammanvara — det åtskildes redan den 14 mars — hann slutföra, eller genom det meningsutbyte, som vid utskottets förhandlingar egde rum, ej heller genom de förslag eller hemställningar, som från dess sida gjordes. Väl är det sant att utskottet bland sina medlemmar räknade många af landets mest frisinnade och upplyste män, som äfven sedermera skulle få sig anvisad en framstående plats i vårt politiska utvecklingsarbete. Förnekas får icke heller att diskussionen utmärkte sig för en patriotism och frimodighet, som icke kunde undgå att återverka i vida kretsar af detta land. Slutligen får icke förglömmas att uppslaget till ett flertal af de frågor, som under de sista decennierna fått sin lösning, står att söka redan hos januariutskottet, och många af de spörjsmål, som redan der diskuterades, vänta ännu på ett afgörande. Men om ock allt detta medgifves, förblir likväl januariutskottets betydelse i detta hänseende endast den af en förberedande komité, ehuru visserligen en med ett omfattande program och mångsidig uppgift.

Emellertid räknas januariutskottet, och det med rätta, till ett af de vigtigaste momenten i vår senaste politiska historia.

Äfven om januariutskottet icke var ämnadt att träda i stället för en lagligen vald landtdag, hade det lätt kunnat gå derhän. Mer än ett halft sekel, hvarunder Ständerna icke en enda gång varit samlade, författningar utfärdade utan Ständernas medverkan äfven på områden, der deras rätt till delaktighet i lagstiftningen icke var tvifvel underkastad, statslån upptagna utan Ständernas begifvande — allt detta hade mer än väl förberedt jordmånen för en sådan »coup d'Etat», såsom en rysk statsman på tal om

utskottets sammankallande skall hafva betecknat åtgärden. Faran blef afvärjd. Utskottets befogenhet begränsades i afseende å landtdagsfrågor till endast en beredning af dem. På sätt vi i en föregående uppsats yttrat om 1808 års deputation till St. Petersburg, som jemväl i öfrigt erbjuder många beröringspunkter med januariutskottet, blef äfven dettas egentliga betydelse den, att det icke fick någon betydelse.

Flere tilldragelser från början af 1860-talet, såsom landtdagen 1863—1864, myntreformen, det finska språkreskriptet, hafva alla utöfvat långt större inflytande på gestaltningen af våra politiska, sociala och ekonomiska förhållanden. Men betraktar man dessa fakta icke skildt för sig, utan tillsammans, kan man icke undgå den iakttagelsen, att fröet till dem låg i den stärkta sjelfkänsla, som, äfven om den hade sin rot ännu djupare, dock egentligen framträdde först vid tiden för och i anledning af januariutskottets sammankallande. Det var då den friska vind började blåsa, som inom kort skulle utsträcka sin lifgifvande verkan till allt och alla. Tack vare det lif, som då väcktes, kunde de följande decennierna, oaktadt de pröfningar som förestodo, blifva en tid af exempellös förkofran på alla områden.

Liksom i individens så äfven i nationernas lif, är en händelse, som kunnat blifva ödesdiger, sedan faran lyckligen är öfverstånden, bland dem, till hvilka minnet helst återvänder. Dock kan det intresse, hvarmed januariutskottet hos oss omfattas, ingalunda förklaras uteslutande härmed. Hade luften efteråt förblifvit lika tryckande, som den var det förut, så skulle januariutskottet ingalunda haft samma värde för oss. Men den fara man undgått bidrog härigenom att väcka nationens under årtionden bortdomnande sjelfkänsla till nytt lif. Denna återtog hela sin spänstighet, och efter en vunnen seger följde de öfriga i spåren.

Det kan visserligen särskildt nu, då sakläget i många afseenden är egnadt att nedstämma tonen, synas omotiveradt att tillmäta de politiska rörelserna hos oss i början af 1860-talet så stor betydelse. Medges måste äfven att de yttre förhållandena på denna tid och framför allt monarkens personlighet voro särdeles gynsamma för införan-

det af en ny sakernas ordning. Men den del, det uppspirande nationalmedvetandet hade deri, kan dock icke skattas nog högt. Äfven för dem, som känna till dessa märkliga händelser blott genom beskrifningar i andra eller tredje hand, äfven för dem måste de te sig såsom en af ljuspunkterna i vår historia.

Sammankallandet af januariutskottet föregicks af ett reskript till senaten af den 9 maj 1859. Efter det generalguvernören grefve Berg anmält »huruledes åtskilliga frågor, hvilka ingripa uti storfurstendömets lagstiftning och penningeförhållanden samt nära röra landets andliga och materiela utveckling, enligt de för storfurstendömet gällande grundlagar icke kunde på endast administrativ väg erhålla sin lösning» hade, heter det i reskriptet, Hans Majestät funnit nödigt anbefalla senaten att gemensamt med generalguvernören taga detta ämne i öfvervägande och derefter inkomma med uppgift på de ärenden af ofvan antydd beskaffenhet, som kunde påkalla Hans Majestäts uppmärksamhet. Detta reskript har tolkats såsom ett löfte om inkallandet af landtdag. Då ofvanstående citat är hemtadt ur ett senare tillkommet aktstycke, som icke återger reskriptet i dess helhet, är det måhända omotiveradt att ens framkasta en afvikande åsigt, hvilken möjligen helt och hållet kan vederläggas med fullständigare källuppgifter. Men ofvan citerade del af reskriptet kan dock gifva anledning till den förmodan, att planer till januariutskottet redan då förelågo, om än icke i fullt samma form, som den de sedermera antogo. Det bör nämligen märkas att uttrycket »*endast* administrativ» ingalunda utesluter möjligheten af en *till hufvudsaklig del* administrativ väg för ärendenas afgörande eller sålunda just en sådan, som sedermera med januariutskottet afsågs. Anmärkningsvärd är dessutom den långsamma behandlingen i senaten, som väl, i händelse om möjlighet till Ständernas sammankallande förefunnits, skyndat att afgifva sitt yttrande och icke uppskjutit dermed i nära två års tid eller till dess en påminnelse tillkommit i manifestet af den 10 april 1861. [1])

I detta manifest, icke mindre än i reskriptet af 1859,

---

[1]) Yttrandet afgafs i skrifvelse af den 4 maj 1861.

framhålles nödvändigheten af åtgärder i lagstiftnigsväg, hvilka icke enligt grundlagarna kunnat utan landtständernas medverkan åstadkommas. »Det skulle visserligen», heter det vidare, »närmast öfverensstämma med våra städse varma önskningar för våra trogne finska undersåtares väl, att genast sammankalla landets Ständer, så snart ofvannämda ärenden blifvit vederbörligen förberedde; men andra högre statsintressen, hvilkas bevakande försynen ålagt Oss såsom den heligaste pligt, tillåta Oss icke i närvarande tidpunkt att utöfva denna enligt Finlands grundlagar Oss tillkommande rättighet. — På det emellertid allt, hvad äfven under sådana förhållanden kan för Finlands bästa uträttas, icke må längre uppehållas, hafva Vi velat tillåta sammankallandet af ett utskott af män bland landets fyra stånd, åtnjutande sina medborgares förtroende samt genom deras fria val utsedde; och öfverlemna Vi till dem

att i underdånighet utlåta sig, huruledes desamma (de vigtigaste af de påskyndande lagstiftningsåtgärderna) på ett landets behof närmast motsvarande sätt kunde ordnas, intill dess Vi finna tidsförhållandena medgifva sammankallandet af landtständerna, då dessa ärenden kunna erhålla sin fullständiga lösning och slutliga stadfästelse.»

I fråga om utskottets sammansättning fastställes i manifestet ledamöternas antal till tolf från hvarje stånd. För ridderskapet och adeln skulle väljas fyra af hvarje klass. Biskop, domkapitel och kyrkoherdar egde inom sig utse i Åbo och Borgå stift fyra samt i Kuopio stift tre medlemmar. En, den tolfte, skulle väljas af universitetets konsistorium. »Till bevakande af borgareståndets rätt» borde af magistraterna i samråd med röstegande borgerskapet utses en medlem för enhvar af städerna Helsingfors, Åbo, Wiborg, Björneborg, Wasa och Uleåborg, hvaremot öfriga städer i sådant afseende fingo förena sig, fyra och fem om en representant. För val af medlemmar af bondeståndet skulle en elektor utses för hvarje tingslag och elektorerne länsvis sammanträda samt sig emellan välja i Åbo, Wiborgs, Wasa och Kuopio län två, i öfriga en medlem. Till utskottets ordförande, dock utan rösträtt, samt för att till monarken »öfverlemna utskottets förslag och framställningar» utsågs senatorn Sebastian Gripenberg.

Ehuru i manifestet åtskilligt och i alla fall långt mer än i 1859 års reskript yttras om grundlagarne samt om Ständernas befogenhet och landtdags sammankallande, låg farhågan för att utskottets uttalanden åtminstone provisoriskt skulle få rätt och kraft af ständerbeslut så mycket närmare till hands, som i den sjunde af manifestets nio punkter uttryckligen säges att de af utskottets förslag, »som i verkligheten motsvara landets sanna behof och befordra dess väl» skulle fastställas att »gälla intill förstinfallande landtdag».

Reskriptet, som kom helt och hållet oväntadt, gjorde det mest nedslående intryck. Man hade redan invaggat sig i förhoppningar på landtdags sammankallande, och nu var målet för dessa förhoppningar lika aflägset som någonsin.

Missnöjet öfver den vändning sakerna sålunda erhållit bröt ut främst i hufvudstaden. Man beslöt der att i en adress till monarken anhålla om åtgärdens modifierande i så måtto, att utskottet i landtdagsfrågor skulle få sig anvisad endast en förberedande verksamhet. Adressen cirkulerade redan i landsorten och hade hunnit förses med några hundra underskrifter, då förslaget om adressens aflåtande förföll, emedan frågan äfven derförutan fick den åsyftade lösningen.

Då manifestet af den 10 april den 16 i samma månad föredrogs i senaten, som derförinnan icke varit i tillfälle att uttala sig om åtgärden, beslöt visserligen en öfvervägande majoritet att frambära sin och landets underdåniga tacksamhet för manifestet. Men äfven denna majoritet framhöll dock särskildt de uttryck i manifestet, som vidhandengåfvo monarkens afsigt att sammankalla landets Ständer samt att sålunda på den af lagen utstakade vägen företaga de reformer, som af tidsförhållandena påkallades och hvilka landet blott på denna väg önskade genomförda. En minoritet af fyra medlemmar och prokuratorn framhöllo åter oförstäldt den betänklighet, som enligt deras uppfattning förekom deri, att manifestets ordalydelse otvunget lemnade rum för den tolkning, att utskottet »skulle ega med samma rätt som Ständerna sjelfva handlägga sådana utskottet förelagda ärenden, som efter gällande grundlag en-

dast kunna vid allmän landtdag afgöras, hvilket vore uppenbart stridande mot samma grundlag, hvars oförkränkbarhet uti hvarje äfven den minsta omständighet alltid ansetts som den säkraste borgen till betryggande af Finlands samhällsskick». »För att således i detta afseende undanrödja allt missförstånd» hemstälde minoriteten om ett förtydligande af manifestet derhän, att utskottets befogenhet i landtdagsfrågor inskränktes till den af en förberedande komité för först infallande ständermöte.

Ett sådant »förtydligande» följde äfven kort derpå i en den 24 april daterad skrifvelse till utskottets ordförande. Det heter der bland annat att de deputerade i frågor, som kunna blott på grundlagsenlig väg lösas, egde »afgifva förslag till de propositioner, som böra landtständerna i sinom tid föreläggas».

Man kände sig dock långt ifrån lugnad genom denna förklaring. Då val af en medlem i utskottet skulle försiggå i hufvudstaden, förenade sig valmännen enhälligt om den åsigt, att »utskottet med afseende å dess sammansättning samt sättet för dess tillkomst och verksamhet hvarken representerar landet och dess Ständer eller kan uttala landets åsigter och intressen».[1]) Och protester af enahanda art föregingo valen äfven på flere andra orter.

I en kungörelse af den 23 augusti förklarades derför att de »deputerades tillgörande ej må sträckas längre, än till att i underdånighet yttra sig och föreslå, efter hvilka grundsatser och i hvad syfte lagförändringar eller nya påbud och förfoganden, enligt deras tanke, vore för landets gagn af nöden.» Ännu den 17 januari eller sålunda endast tre dagar före den, då utskottet skulle hålla sitt första sammanträde, emanerade slutligen en skrifvelse, der inkallandet af landtdag uttryckligen utlofvades.

Numera kunde något missförstånd icke ifrågakomma. Medan manifestet af den 10 april var så affattadt, att enligt detsamma icke blott en möjlighet, utan sannolikhet förelåg, att utskottets uttalanden åtminstone provisoriskt skulle betraktas såsom ständerbeslut, hade utskottets

[1]) Edv. Bergh: Vår styrelse och våra landtdagar, ur hvilket arbete äfven några andra uppgifter hemtats.

myndighet redan i reskriptet af den 24 april och kungörelsen af den 23 augusti begränsats. Och nu förelåg ett otvetydigt löfte om landtdags sammankallande.

Men allt detta oaktadt hade de tidigare farhågorna icke helt och hållet gifvit vika. Tvärtom ansågo sig de deputerade ännu böra uttryckligen reservera sig i fråga om arten af det uppdrag de erhållit. Uttalande sin tacksamhet för »det upprepade löftet om en landtdags ofördröjliga sammankallande», framhöllo de derför vid utskottets första sammanträde, att deras utlåtanden icke komme att afgifvas »å landets och dess Ständers vägnar, utan endast äro uttryck af enskilda här församlade finska medborgares åsigter». Då det gälde frågan om bevillning, ville flere medlemmar af utskottet alls icke inlåta sig derpå, emedan de råmärken kunde öfverskridas, som satts för utskottets verksamhet, samt intrång ske i Ständernas grundlagsenliga rätt att ensamma med monarken rådslå, jemka, afslå och öfverenskomma om hvad för rikets underhåll finnes nödigt. Ett förslag om tillträde för allmänheten till utskottets förhandlingar, hvilket förslag äfven godkändes med 38 röster mot 9, motsades af några medlemmar bland annat på den grund, att utskottet, såvidt möjligt vore, borde från sig aflägsna äfven skenet af en representativ församling. Om utskottets förhandlingar erhölle en sådan offentlighet, så skulle det, befarade man, anses som om utskottet af fåfänga och i strid mot sin vid första sammanträdet afgifna förklaring velat spela rolen af en finsk nationalförsamling. I utskottets svarsskrifvelse framhålles yttermera, med upprepande tillika af samma förklaring, att ett »sådant utskott» var »en för vårt lands i lag grundade statsrättsliga förhållanden alldeles främmande institution». i slutet af utskottets hemställan ingår ett uttalande derom, att de tvenne skrifvelserna till utskottets ordförande fullkomligen skingrat den oro, som »manifestet — vi vilja icke dölja detta — först väckte i landet», liksom de tillika inneburo en försäkran derom »att icke någon fråga, som enligt landets grundlagar beror af bägge statsmakterna, kommer att afgöras utan landtständernas medverkan».

Med större klarhet hade väl utskottet icke kunnat gifva uttryck åt den allmänna opinionen i landet vid samma

tid. Det är derför vi jemförelsevis vidlyftigt relaterat dessa utskottets uttalanden, oaktadt de icke haft nämnvärdt inflytande på den sakernas gestaltning till ett bättre, som ju redan före utskottets sammanträde var definitivt utlofvad.

Hvad sedan vidkommer utskottets sammansättning, uppstod en viss sensation, om också ingalunda jemförlig med farhågorna angående dess befogenhet, i anledning af frågan huruvida till representanter för bondeståndet kunde inväljas äfven på landet bosatta herremän, de der icke voro eller varit anstälda i statens tjenst, ej heller kunde räknas till annat stånd. Icke mindre än sju olika åsigter gjorde sig härom gällande i senaten. Slutresultatet blef att nya val måste anställas i de län, der de valde kunde hänföras till nyssnämda kategori.

Om utskottets verksamhet är, såsom redan i början af uppsatsen antydts, föga att säga. Många och betydande voro visserligen de ärenden, som der behandlades. Men affattade i största allmänhet, såsom frågorna voro, blefvo äfven svaren. Någon beredning hade icke förut kommit ärendena till del och ifrågasattes icke heller inom utskottet. Enskilda andraganden voro visserligen sakrika och väl affattade. Men i det stora hela blir behållningen ringa vid genomläsandet af utskottets digra protokoll (jemte hemställan 696 sidor i stort oktavformat). Gagnet af utskottets arbeten för frågornas vidare behandling i komitéer samt hos Ständerna kan heller icke anslås synnerligen högt.

Såsom berörande en fråga för dagen må dock nämnas att utskottet enhälligt uttalade sig för afskaffande af deportationsstraffet till Sibirien. Under diskussionen härom framhölls att, der deportationsstraffet möjligen kunde användas, deportationsorten nödvändigt borde stå under eget lands myndigheter och icke, såsom fallet är med deportationen till Sibirien, helt och hållet undantagas allt bestämmande ifrån vår styrelses sida öfver sådant som rörde förbrytarens behandling och vård.

I en annan fråga, som äfven står på dagordningen och förmodligen ständigt kommer att blifva der, nämligen den om bränvinslagstiftningens ordnande, uttalade sig utskottet med 37 röster mot 10 för den åtgärd på detta område, om hvars gagnelighet icke mer än en åsigt kan råda,

nämligen husbehofsbränningens afskaffande. Här är naturligtvis icke platsen för ens ett omnämnande af de olika åsigter, som i ämnet inom utskottet sökte göra sig gällande. Men för kuriositetens skuld anse vi oss dock kunna omnämna ett versifieradt uttalande af häradsdomaren Pelkonen, som »visserligen icke ville vara den, som tog bränvinet i försvar, men ansåg sig sjelf för ung för att helt och hållet förbjuda andra att nyttja det och för några till och med fordrade rättighet att göra det», nämligen för dem

»Hvilka städse väl betett sig,
Redeliga alltid vandrat», m. fl.

Sjukdom, köld och frost kunde också tillåta att

»Fukta skägget med en droppe
Och till näring få en perla,
Liten perla för sin helsa» o. s. v.

Betecknande för tidsförhållandena är för öfrigt att diskussionen inom utskottet, om man får döma af protokollen, icke andades någon bitterhet eller ens, utom i enstaka undantagsfall, kunde kallas polemisk. Frihandlare och protektionister drabbade samman både i fråga om industriela och spanmålstullar, men diskussionen höll sig alltid till sak. Endast på ett område förmärktes en viss skärpa, nämligen i fråga om finansförvaltningen och de statslån, som bland annat 1859 upptagits utan Ständernas hörande. Finanschefen ansåg sig också i följd deraf böra till utskottet afgifva en relation rörande statsskulden och de förhållanden, som föranledt lånens upptagande.

Januariutskottet, som, utom då det gälde protokollsjustering, i regeln sammanträdde endast de vanliga tre embetsverkstimmarna före middagen, hade redan den 6 mars afslutat sina egentliga arbeten. Från nämda dag till den fjortonde i samma månad, då utskottet åtskildes, upptogs dess tid endast af protokollsjustering. Elfva dagar senare afreste utskottets ordförande med protokoll och hemställningar till St Petersburg, för att personligen aflemna dem till monarken.

Sådan är i några korta drag den allmänna gången af januariutskottet, dess tillkomst, sammansättning och verksamhet. Någon i detalj gående utredning af ämnet har

icke afsetts med denna uppsats; — endast att nu, då tjugufem år förflutit sedan ifrågavarande, för gestaltningen af vårt konstitutionela lif så betydelsefulla tilldragelse, påminna om några gamla kända fakta, väl värda att hållas i trogen, tacksam hågkomst.

Emil Schybergson.

Våra jernvägar och deras rentabilitet.

IV.

Sedan i det föregående en skildring lemnats af vårt jernvägsnät och dess gradvisa utveckling, återstår att betrakta trafiken å de skilda jernvägarne och deras rentabilitet.

Af huru stort intresse de mångfaldiga spörsmål och undersökningar, hvilka hänföra sig till ett jernvägsnäts trafikförhållanden, än kunna vara, då det gäller att på lämpligaste sätt motsvara förhandenvarande behof eller utföra förbättringar i banornas trafikering och gällande taxor, eller då man söker vinna en belysning af jernvägarnes inflytande eller insigt i de mångahanda förhållanden, som återspeglas af förändringarna i trafiken, så är dock sjelffallet att så omfattande undersökningar icke kunna ingå i denna uppsats. Här kan ifrågakomma endast att framhålla några fakta, hvilka i de allmännaste dragen beteckna utvecklingen af trafiken å de olika banorna och det som mest karakteriserar den samt derefter öfvergå till ett närmare skärskådande af banornas rentabilitet med några antydningar om deras indirekta nytta.

Betrakta vi främst trafiken å Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgsbanan, finna vi att den från en jemförelsevis ringa början, under de femton år denna bana exploaterats i sin fulla längd och öfver hvilka fullständiga redogörelser föreligga, utvecklat sig till för våra förhållanden ganska anmärkningsvärda dimensioner. Under år 1871, det första af denna femtonårsperiod, utgjorde antalet passagerare i rundt tal 612 tusen och den i verst beräknade

väg, som alla dessa sammanräknadt tillryggalagt, eller antalet passagerareverst 29 1/2 miljon; år 1885 uppgick deremot passagerareantalet till 1602 tusen och antalet passagerareverst till 55,85 miljoner. Medan sålunda antalet resande ökats med 162 %, har den vägsträcka de tillryggalagt icke ökats i samma förhållande utan endast med 89 %. Detta förhållande, som antyder en förminskning af det tillryggalagda medelafståndet för hvarje passagerare, hvilket nedgått från 47 verst till 35, har sin förklaring i den enorma utveckling lokaltrafiken vunnit i närheten af St Petersburg, der antalet passagerare emellan nämda stad och banans stationer inom kejsardömet uppgår till 1 miljon. Antalet centner frakt- och ilgods, som med jernvägen befordrades under år 1871, utgjorde 4 1/4 miljon och antalet centnerverst eller den i verst beräknade väg, som erhålles då man sammanslår afstånden, som hvarje centner gods framforslats, 394 miljoner; medan under 1885 motsvarande tal voro 10,98 milj. och 1118 1/4 miljon. Man finner häraf att, medan antalet centner forsladt gods stigit med 156 %, har antalet centnerverst ökats med 184 %. Detta anger en tillväxt i medelafståndet för transporten, som för hvarje centner stigit från 93 till 102 verst.

Jemföres bruttoinkomsten under dessa år, blir resultatet att den egentliga passageraretrafiken, det vill säga transporten af resande, trupper och fångar, under 1871 inbringat 1255 tusen mark emot 2520 tusen för år 1885 samt att den egentliga godstrafiken, eller transporten af frakt- och ilgods, år 1871 inbragte 1220 tusen mark emot 3411 tusen för år 1885, hvilket utvisar en tillökning af respektiva 101 och 180 %. Den afgift jernvägen i medeltal uppburit för transporten af en centner gods har förblifvit nära nog konstant, nämligen något öfver 0,3 penni. Jemföres åter inkomsten för person och godstrafiken, hvardera tagen i vidsträckt mening,[1]) med hvarandra, finner

[1]) Till passageraretrafiken i vidsträckt mening räknas förutom den egentliga passageraretrafiken, accessoarerna: bagageöfvervigt, extratåg och transport af lik; till godstrafiken i vidsträckt mening hänföras förutom den egentliga godstrafiken följande accessoarer: transport af paketer, åkdon, lefvande djur samt stationsafgifter.

man att, medan dessa inkomster under det första året voro nästan lika stora och den förra under det andra året något öfversteg den senare, eger sedan dess ett motsatt förhållande rum, och inbragte under år 1885 passageraretrafiken 42,35 %, godstrafiken 56,25 %, samt extra och diverse inkomster 1,4 % af hela bruttoinkomsten.

Af det anförda framgår att trafiken under nämda femton år i alla hänseenden vunnit en ansenlig utveckling, i synnerhet godstrafiken, som med afseende å antalet centnerverst nära tredubblats.

Denna utveckling har dock icke skett regelbundet. En jemförelse af de olika åren under nämda period inbördes utvisar att trafiken, ehuru i allmänhet stadd i stigande, varit underkastad icke obetydliga vexlingar, framkallade af en mer eller mindre liflig affärsverksamhet och olika konjunkturer. Vi anmärka här endast att året 1885 har att uppvisa det högsta af banan härintills vunna resultat, ehuru detta icke synnerligen skiljer sig från trafikresultaten 1882 och 1876 och, med afseende å inkomsten för den egentliga persontrafiken, till och med öfverträffas af det sistnämda året, då den första finska allmänna industriexpositionen framkallade ett ovanligt stort antal besök i hufvudstaden.

Öfvergå vi till Åbo—Tammerfors—Tavastehus jernväg, befinnes persontrafiken å denna bana icke hafva vunnit någon utveckling sedan banans öppnande; tvärtom har antalet passagerare, som under år 1877 — det första hela år banan trafikerades — utgjorde något öfver 137 tusen, nedgått, särdeles under de tre första åren derefter, och, ehuru detta antal från 1881 åter började stiga, har det icke uppnått förstnämda belopp; år 1885 utgjorde det icke fullt 135 tusen. Samma förhållande har egt rum med antalet passagerareverst, hvilket år 1885 uppgick till 7707 tusen emot 7750 tusen år 1877. Deremot har inkomsten för persontrafiken under nämda tid tilltagit från 339 tusen till 384 tusen mark, hvilket framkallats såväl af förhöjningen i afgifter för 3:dje klassens passagerare från 4 till 5 penni per verst, som af en betydligare tillväxt i antalet 2:dra klassens passagerare.

Men om persontrafiken å banan minskats, har gods-

trafiken deremot varit stadd i en icke obetydlig utveckling. Från 1880 tusen har centnertalet frakt- och ilgods under ständiga vexlingar stigit till 2826 tusen för år 1885; antalet centnerverst har ökats från 200 miljoner till 249 miljoner, hvarjemte inkomsten från 648 tusen uppgått till 782 ½ tusen mark. Godstrafiken i vidsträckt bemärkelse utgjorde derför ock under år 1885 66 % af hela bruttoinkomsten, som från 1877, oaktadt en förminskning de första två åren, ökats från 1052 tusen mark till 1208 tusen för år 1885, med ett maximum af 1391 tusen mark år 1882.

Å Wasabanan har trafiken varit stadd i en icke obetydlig utveckling. Jemförda med hvarandra ge åren 1884 och 1885, — de enda hela år för hvilka resultaten äro offentliggjorda — vid handen att antalet passagerare vuxit med nära 2 % och antalet passagerareverst med 9 %, medan centnertalet ökats med 62 % och antalet centnerverst med 55 %; äfven bruttoinkomsten har vuxit med öfver 19 % och utgjorde år 1885 639 tusen mark. Det är anmärkningsvärdt att den egentliga persontrafiken å denna bana i högre mån än å öfriga bidragit till bruttoinkomsten; inkomsten af denna trafik har här utgjort 48 % och 42 % af hela bruttoinkomsten, medan den å Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgsbanan nedgått från 47 % till 40 %; å Åbobanan i medeltal utgjort endast 30 % samt å Hangöbanan en än mindre del.

Hangö—Hyvinge jernväg, som efter dess öppnande den 8 oktober 1873 under halftannat års tid tillhörde ett aktiebolag, begynte den 1 maj 1875 trafikeras för statens räkning. De stora förhoppningar på en inbringande transitotrafik, som Hangös ofta under hela vintern navigabla hamn hade väckt hos aktieföretagets upphofsmän, hafva ingalunda förverkligats och detta så mycket mindre, som den med Hangöbanan konkurrerande baltiska jernvägen hann blifva tidigare upplåten för trafik. Såväl detta som äfven den omständighet, att banan till sin riktning icke sammanfaller med den lokala trafikens på Helsingfors, har i främsta rummet framkallat ett högst ogynnsamt resultat. Antalet passagerare, som år 1876 utgjorde 45,453, har nedgått med öfver 30 %; äfven antalet passagerareverst och inkomsten af persontrafiken hafva minskats med respek-

tive 12 % och 1 %. Visserligen har deremot godstrafiken under ständig vexling något ökats och från 48 1/4 miljon centnerverst uppgått till öfver 69 miljoner för 1885 samt inbringat under sistnämda år närmare 68 % af hela bruttoinkomsten från banan. Dock har fortfarande under hela denna tioårs-period bruttoinkomsten icke förmått täcka ens förvaltningskostnaderna, än mindre de derutöfver nödig befunna utgifterna för banans försättande i fullständigt skick och kompletteringen af inventarier. Ett tillskott af statsverket har derför alla år erfordrats för trafikeringen och nödiga nybyggnader.

För att jemföra trafikresultaten å de skilda banorna sinsemellan måste hänsyn tagas till banornas längd och talen, som uttrycka trafikens styrka, beräknas för samma längd af banan. Vi sammanställa här till jemförelse endast antalet passagerareverst, antalet centnerverst och bruttoinkomsten, som belöpa sig å hvarje verst af banan å de olika jernvägarne för år 1885:

Banan:	Antalet passager.-verst	Antalet centnerverst	Bruttoink. i mark
	som belöpa sig å hvarje verst af banan		
Helsingfors—Tavastehus—St Petersburg	120,361	2,409,990	13,451
Åbo—Tammerfors—Tavastehus	39,046	1,262,098	6,132
Hangö—Hyvinge	12,672	482,506	2,607
Wasabanan	19,344	361,657	2,234

Man finner af dessa tal att persontrafiken å Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgsbanan är 3 gånger så stark som å Åbobanan, 6 gånger så stark som å Wasabanan och 9 1/2 gång starkare än å Hangöbanan, medan godstrafiken deremot är endast dubbelt så stor som å Åbobanan, 5 gånger starkare än å Hangö- samt 6 2/3 gång så stark som å Wasabanan.

Såsom redan framhållits, har godstrafiken i vidsträckt bemärkelse inbringat å alla våra jernvägar den större de-

len af bruttoinkomsten. Se här i korthet hvilka varor i främsta rummet och i hvilken mån de bidraga till inkomsten af godstrafiken.[1])

Främsta rummet intager obestridligt skogsprodukterna. Till dessa hänföras i jernvägsstyrelsens berättelser förutom trävirke af allt slag och pertor, träpappersmassa, tjära, beck, hartz och bark. Ved deremot har till följd af sin stora betydelse funnit sin särskilda rubrik. Sammanslår man dessa två poster, finner man att de i medeltal utgjort omkring 53 % eller mer än hälften af allt forsladt gods i vigt och inbragt 30 % af hela bruttoinkomsten af godstrafiken. Häraf belöper sig på veden allena omkring 24 % i vigt och något mer än 9 1/2 % af inkomsten; träpappersmassa har deremot inbragt endast emellan 0,8 och 2,4 %.

Åbo med hamn emottager det mesta trävirke, 1 1/3 miljon centner eller 38 % af allt forsladt gods af detta slag; dernäst kommer Sörnäs hamn, som tillsammans med Helsingfors emottager ungefär 35 %, vidare Lappvik och Hangö med tillsammans omkring 1/8 af tillförseln till Åbo, samt Wiborg med endast 1/12 af denna tillförsel. Tillförseln till St Petersburg är obetydlig.

Bland de stationer, som företrädesvis afsändt virke, framstår Wesijärvi med omkring 20 % främst, dernäst Tammerfors med 12 %, Wiiala med 11 % samt Loimijoki och Kyrö stationer tillsammans med nära 9 % af hela mängden forsladt trävirke; å Hangöbanan intager Svartå station med omkring 6 % främsta rummet, å Wasabanan har endast en högst obetydlig, man kan säga nästan ingen trävarutransport egt rum.

Den största vedtransport har egt rum till St Petersburg, och uppgår denna till något öfver en miljon centner eller 38 % af all vedförsändning; dernäst följer den till Helsingfors med omkring 33 %; vidare till St Petersburgs omnejder med 11 % samt till Åbo med omkring 9 %. Medeltransportlängden uppgår till 60 verst, och är det på detta af-

[1]) Här anförda tal äro medeltal för de tio åren 1876—1885; deremot hänföra sig talen, som angifva för de olika orterna beloppet afsändt och anländt gods, endast till år 1883, det sista af de få år, för hvilka detaljerade uppgifter öfver godstrafiken blifvit publicerade.

stånd som nära $^1/_3$ af all till Petersburg anländ ved afgår från Mustamäki; dock forslas den öfriga mängden från längre afstånd, från Nykyrka, Galitzino och Kämärä stationer. Till Helsingfors anländer den mesta ved från Jokela, Hyvinge, Träskända och Dickursby.

Näst skogsprodukter intaga jordbruksalstren det främsta rummet för försändning. I berättelserna äro spanmål, mjöl, bröd och gryner sammanförda. Till sin vigt utgöra dessa icke fulla 10 % af allt gods, men till bruttoinkomsten af godstrafiken hafva de bidragit med omkring 15 % i medeltal. Inkomsten af denna transport har sålunda betydligt, omkring $1\,^1/_2$ gång, öfverstigit inkomsten af vedtransporten och under ett år 1879 till och med öfverträffat inkomsten utaf transporten af alla öfriga skogsprodukter sammanräknade.

Den vida öfvervägande delen af dessa jordbruksalster hafva afsändts från St Petersburg till ett belopp af 844 tusen centner för år 1883, utgörande 76 % af hela mängden forsladt gods af detta slag. De stationer, till hvilka dessa alster hufvudsakligast anländt, äro främst Wiborg med 19 %, stationerna emellan Wiborg och St Petersburg med 15 %, Tammerfors med 11 % och Helsingfors med 10 % af hela mängden. Anmärkningsvärdt är att af spanmålen allena från Loimijoki afsändts omkring 8 %, från Kaukola på Wasabanan 6 %, och har till Åbo anländt 14 %, till Nikolaistad 13 %.

I ordningen följer försändningen af papper, papp och papperstapeter; vigtbeloppet utgör dock endast $2\,^1/_4$ % i medeltal af hela godstrafiken; inkomsten 6,7 % af dess bruttoinkomst. Mer än en tredjedel eller 37 % har afsändts från Tammerfors, 18 % från Kouvola och 17 % rån Kymmene station; de n största delen eller 77 % har anländt till St Petersburg, 11 % till Helsingfors.

Dernäst har bomullsindustrin bidragit till godstrafiken med nära 4 % af inkomsterna och 1 % af vigtbeloppet; mestadelen eller 53 % har öfver Åbo hamn anländt till Forssa, samt nära 44 % öfver Hangö till Tammerfors. Af väfnader har hälften afsändts från Forssa och 45 % från Tammerfors; till St Petersburg allena har anländt 45 %.

Till lika belopp som sistnämda industri uppgår försändningen af specerier, till hvilka, förutom socker, kaffe och té, en mängd artiklar blifvit hänförda, såsom sirap, konfekt, torkad och annan frukt samt krydder. Anmärkningsvärdt i sitt slag är att konfekt år 1885 uppgått till öfver 10 tusen centner och betingat i frakt 24 tusen mark.

Tackjern och skrot, jern och metaller ha jemväl inbringat i transport nära 4 % af inkomsten samt utgjort nära 3 % af vigtbeloppet af godstrafiken.

Tegel har afkastat endast obetydligt mindre, men uppgått i medeltal till nära 12 % af godstrafikens centnertal. Från Leppäkoski har 1883 afsändts 38 % af allt tegel eller nära ½ miljon centner, dernäst mest från Jokela med nära 11 % och Levaschova med 9 %; mesta teglet eller omkring 70 % har anländt till Helsingfors.

Ladugårdsprodukter, till hvilka hänförts mjölk, smör, ost, kött och fläsk, hafva dernäst bidragit till inkomsten med i medeltal ej fulla 3 % och utgjort i vigt nära 1½ % af hela godstrafiken. Af smöret har 46 % anländt till St Petersburg, 26 % till Helsingfors och nära 12 % till Hangö; af mjölken deremot 58 % till Helsingfors och något öfver 18 % till St Petersburg; medeltransportlängden för mjölk har uppgått till något öfver 60 verst, för smör till mer än 200 verst.

Alla ofvannämda varor hafva sålunda i vigt utgjort mer än 83 % af allt transporteradt gods och bidragit till inkomsten för godstrafiken med nära 70 % af dess belopp. På öfriga rubriker belöpa sig endast undantagsvis någon hel, för det mesta blott delar af en procent af vigtbeloppet samt högst par procent af inkomsten.

Vi afsluta denna afdelning med några data, egnade att åskådliggöra det ofantliga inflytande, som St Petersburg och dernäst Helsingfors utöfva på vårt jernvägsnäts alla trafikförhållanden.

Den inkomst St Petersburgs station lemnat för till Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgsbanan afgången trafik uppgick under år 1885 till nära 1,69 miljoner mark eller mer än fjerdedelen af hela banans trafikinkomst. Detta belopp är större än sammanlagda trafikinkomsten från hela Åbo—Tammerfors—Tavastehus och Hangö—Hy-

vinge banor samt öfverträffar $2\,^1/_2$ gång motsvarande inkomst vid Helsingfors och Sörnäs stationer sammanlagda.

Antalet vid St Petersburgs station afgångne och anlände passagerare utgjorde 1,116,000 eller mer än tredjedelen af motsvarande antal vid hela banan och nära sex gånger antalet vid Helsingfors station. Det nämda beloppet är med nära en tredjedel större än antalet afgångne och anlände passagerare vid alla inom Finland belägna stationer af banan samt mer än dubbelt så stort som det sammanlagda antalet vid Åbo, Wasa och Hangö banor, men öfverträffas dock af det sammanlagda antalet vid banans inom Ryssland belägna öfriga stationer, hvilket utgjorde 1162 tusen personer.

Antalet passagerareverst för de vid St Petersburgs station afgångne och anlände är dock endast omkring dubbelt så stort som motsvarande antal för Helsingfors station, hvarför medelversttalet för passagerarene vid förstnämda station utgör endast en tredjedel af motsvarande tal vid den senare, eller 26 verst mot 80.

Man finner häraf att persontrafiken från och till St Petersburg måste till ett öfvervägande belopp koncentreras på stadens närmaste omnejder. Också hade antalet från St Petersburg till de inom Ryssland och de tvenne närmast gränsen inom Finland belägna stationerna afgångne och från dessa stationer till staden anlände resande utgjort 1009 tusen personer, medan antalet resande emellan St Petersburg och alla stationer vester om Raivola uppgått till endast 107 tusen, af hvilka omkring 13 tusen utgjorde trupper och 43 tusen belöpte sig på trafiken emellan St Petersburg och Wiborg. För jemförelse må anföras att på den lokala trafiken emellan Helsingfors och stationerna till och med Hyvinge samt Borgå—Kervobanan belöpte sig 97 tusen passagerare af de 176 tusen, som med undantag af trupper och fångar antingen afgått eller anländt vid Helsingfors station.

Hvad godstrafiken vidkommer, framstår St Petersburgs stora betydelse hufvudsakligast genom antalet centnerverst för frakt och ilgods, både afsändt och anländt vid denna station. Detta antal utgjorde år 1885 639 miljoner eller nära 29 % af motsvarande antal centnerverst för hela ba-

nan och var 1 $^{1}/_{2}$ gång större än det sammanräknade antalet vid Helsingfors och Sörnäs stationer samt öfverträffade något det sammanlagda motsvarande antalet å hela Åbo —Tammerfors—Tavastehus och Hangö—Hyvinge banorna.

Betecknande för St Petersburgs betydelse är äfven den betydliga mängd gods, som afsändts från denna station. Antalet centner utgjorde år 1885 mer än 1,6 miljoner med ett medeltransportafstånd af öfver 200 verst. Detta centnertal är dubbelt så stort som motsvarande tal för den dernäst största afsändningsort, Wesijärvi station, vid hvilken mängden afsändt gods öfverstiger det sammanlagda beloppet vid Helsingfors och Sörnäs stationer.

Deremot öfverträffas mängden till St Petersburgs station anländt gods, ehuru denna utgör 21 % af hela mängden vid banan, af motsvarande belopp vid Helsingfors station. Lägges till sistnämda belopp det till Sörnäs station anlända, erhålles för år 1885 5 $^{1}/_{2}$ miljon centner emot icke fullt 4 miljoner för St Petersburgs station.

Denna ofantliga mängd till hufvudstaden och dess hamn anlända gods utgör 41 % af hela beloppet vid banan, och dess ringa medeltransportafstånd, 78 verst, häntyder på en synnerligen utvecklad lokaltrafik. I sjelfva verket finnner man att mer än hälften af det till Helsingfors anlända godset afsändts från stationerna emellan staden och Hyvinge äfvensom från Borgå—Kervobanan samt att Malm och Jokela stationer tillsammans bidragit härtill med en fjerdedel af allt till Helsingfors anländt gods.

V.

Vi öfvergå i denna sista afdelning till frågan om våra jernvägars rentabilitet och deras indirekta nytta. För hvardera är kännedomen af bruttoinkomsten af väsentlig betydelse.

Å Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgsbanan utgjorde denna inkomst under det första året banan i sin helhet trafikerades 2,6 miljoner mark samt tillväxte derefter ganska regelbundet till år 1876, då den nådde ett maximum af något öfver 6 miljoner; härefter minskades den hastigt under åren 1877 och 1878 för att nå ett minimum

1879 af inemot 5 miljoner och derpå åter regelbundet stiga till 1882, då inkomsten uppgick till 6,1 miljon. De följande två åren inträdde visserligen en minskning, dock bibehöll sig inkomsten öfver 5,8 miljoner och uppnådde år 1885 med 6,24 miljoner sitt största belopp under hela denna femtonårs period, som sålunda har att med afseende å bruttoinkomsten uppvisa en tillväxt af 135 %.

Å Åbo—Tammerfors—Tavastehus banan finner man ett motsvarande förhållande ega rum. Under det första året steg bruttoinkomsten till något öfver 1 miljon mark, sjönk derefter åren 1878 och 1879, då den uppnådde sitt minimum af 849 tusen mark, steg regelbundet och nådde sitt maximum af nära 1,4 miljoner år 1882, hvarefter ett mindre nedgående inträdde: 1885 utgjorde inkomsten något öfver 1,2 miljoner, som jemförd med inkomsten för 1877 utvisar en tillväxt af endast 15 %.

Hvad utgifterna beträffar, bör man skilja förvaltningskostnaderna, omfattande drift- och de årliga underhållskostnaderna jemte utgifterna för sådana nybyggnader, hvilka icke anses öka jernvägens fastighetsvärde, från extraordinarieutgifterna, till hvilka hänföras kostnaderna för ny rörlig materiel, inventarier och sådana nybyggnader, genom hvilka banans fastighetsvärde ökas. Då emellertid gränsen emellan dessa utgifter är svår att uppdraga, kunna olika resultat erhållas vid beräkningen af det rena exploatationsöfverskottet eller skilnaden emellan bruttoinkomsten och förvaltningskostnaden. Det är derför nödigt att jemte den beräknade exploatationsvinsten taga i betraktande äfven den behållning, som jernvägarne lemnat utöfver samtliga utgifter.

Dessa utgifter stego för Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgs banan hastigt från 1,8 miljon för år 1871, till sitt maximum af något mer än 5 1/2 miljoner mark under år 1876. Medan under de sex första åren bruttoinkomsten ökats med 127 % af sitt värde för år 1871, hade totalutgifterna sålunda stigit med ett än högre belopp eller med omkring 200 %. Behållningen utöfver samtliga utgifter var derför i ett ständigt nedgående från närmare 1 miljon till endast 1/2 miljon för år 1876.

Denna minskning fästade vid 1877—78 års landtdag Ständernas uppmärksamhet och föranledde en anhållan att regeringen ville tillförordna en komité af erfarne affärsmän och ingeniörer för att, efter undersökning af sättet för statsjernvägarnes trafikering från affärs- och teknisk synpunkt, afgifva utlåtande rörande de förhållanden, hvilka föranledt att nettoinkomsten af jernvägarne enligt Ständernas tanke varit vida mindre, än af trafiken kunnat påräknas, och föreslå medel till aflägsnande af dessa förhållanden. I sitt betänkande framhåller den till följd häraf tillsatta komitén främst, huru redan i jernvägsstyrelsens berättelse för 1876 orsaken till den anmärkta förminskningen angifvits böra förnämligast sökas deri, att just den starka tillväxten af trafiken nödvändiggjort såväl den rörliga materielens förstärkande med nya lokomotiv och vagnar, som utförandet af en mängd nybyggnadsarbeten, såsom utvidgning af stationshus och andra byggnader, äfvensom uppförande af nya, hvaribland ett af sten i fyra våningar i Helsingfors och ett i två våningar för tullen i St Petersburg, förlängning af gamla och utläggning af nya spår, hvaribland det 18 verst långa dubbla spåret emellan St Petersburg och Levaschova, o. s. v. Dylika utgifter vore dock af öfvergående natur och kunde egentligen icke hänföras till de årligen återkommande förvaltningskostnaderna; då de utgingo af jernvägens inkomster, förminskade de emellertid nettobehållningen, men höjde å en annan sida jernvägarnes kapitalvärde. Om endast förvaltningskostnaderna toges i betraktande, kunde, så framhöll berättelsen, ett sjunkande af dessa i förhållande till totalinkomsterna iakttagas.

Härtill bifogar komitén yttermera att nybyggnader, som under åren 1872—79 ökat banans kapitalvärde, kunna uppskattas till öfver 5 $^1/_2$ miljon mark samt dessutom för nära $^1/_2$ miljon arbeten utförts, hvilka icke äro att direkt hänföras till remonten. Dessa stora utgifter hade visserligen å ena sidan framkallats af den stegrade rörelsen, men å en annan sida hade det billighetssystem, som med all rätt iakttagits vid första utförandet af banan, nödvändiggjort stora kompletteringsarbeten, hvarvid träviadukter ersatts af grusbankar och trummor af granit, träbroar om-

bygts till broar af jern och sten, räler ersatts af tyngre jern eller stålräler med mera.

Sedan genom dessa reparationer, hvilka äfven betydligt ökat banans kapitalvärde, underhållskostnaderna för framtiden reducerats och äfven de stora nybyggnadskostnaderna, som sammanföllo med utgifterna för denna grundliga remont, förminskats till jemförelsevis obetydliga belopp, vore en ökning af nettobehållningen att emotses.

Sitt utlåtande, hvari samtliga utgiftsposter för de olika banorna granskas, afslutar komitén med en mängd detaljförslag, afseende en förminskning i utgifterna. Af dessa fann dock jernvägsstyrelsen de flesta outförbara eller icke förenliga med tidens fordringar på samfärdsel; en annan del deremot godkändes och torde hafva blifvit genomförd.

Emellertid minskades i sjelfva verket totalutgifterna betydligt efter 1876; de nedgingo oafbrutet från 5 $^1/_2$ miljon till 3 $^1/_4$ miljon år 1880. Härefter ökades de åter något, men höllo sig dock under 4 miljoner och utgjorde år 1885 3,9 miljoner mark.

Förvaltningskostnaderna, hvilka under år 1871 utgjort omkring 1,8 miljoner mark, hade småningom stigit till nära 3,8 miljoner för år 1876, höllo sig vid detta belopp åren 1877—78, men nedgingo derefter under de två följande åren tillsammans med mer än en half miljon för att derpå åter något stiga och variera omkring 3 $^1/_2$ miljon mark. År 1885 utgjorde dessa kostnader 3,4 miljoner, hvilket tillika är medeltalet för de sista sju åren efter de stora remonterna.

Skilnaden emellan bruttoinkomsten och förvaltningskostnaden, eller exploatationsvinsten, har under sådana förhållanden varit underkastad betydliga förändringar, särdeles under den förra hälften af dessa femton år. Från 805 tusen mark under år 1871 steg den under vexlingar till 2,2 miljoner år 1876; till samma belopp uppgick den äfven åren 1880 och 1883. Emellan åren 1876 och 1880 nedgick denna vinst betydligt och hade ett minimum af 1,2 miljoner år 1878; deremot har den efter år 1880 ständigt hållit sig öfver beloppet för sistnämda år och uppnådde år 1885 sitt maximum med 2,84 miljoner mark. Medeltalen för de

tre femårs perioder, hvari hela tiden sönderfaller, uppgå till 1,5, 1,8 och 2,5 miljoner mark för året och utvisa sålunda en ansenlig fortgående tillväxt af exploatationsvinsten.

Under hela perioden 1871—85 uppgår den sammanlagda bruttoinkomsten till 76,14 miljoner mark; förvaltningskostnaderna till 47,38 miljoner; exploatationsvinsten utgör sålunda för alla 15 år 28,76 miljoner, i medeltal 1,92 miljoner mark för året, eller 4 1/2 % å det ursprungliga anläggningskapitalet. Skilnaden emellan bruttovinsten och alla sammanräknade utgifter, hvilka uppgått till nära 55,7 miljoner, utgör deremot omkring 20,4 miljoner mark, som är den rena behållningen, sedan af exploatationsvinsten mer än 8 miljoner blifvit använda till ny rörlig materiel, andra inventarier och nybyggnader, hvilka ökat banans kapitalvärde. I medeltal utgör denna rena behållning 1,36 miljoner för året eller 3,2 % å anläggningskapitalet. Banans kapitalvärde, som förutom redan nämda tillväxt ökats såväl under perioden 1862—71 som genom anläggningen af Simola—Willmanstrands bana, beräknades vid 1885 års utgång till 52,5 miljoner mark.

Beräknas exploatationsvinsten skildt för hvart år och uttryckes den i procenter såväl af det ursprungliga anläggningskapitalet som af det belopp, hvartill detta genom ny rörlig materiel, inventarier och nybyggnader beräknats blifvit för hvart år tillökt, finner man att denna vinst utgör å det ursprungliga kapitalet en ränta, som varierat emellan 1,91 % för år 1871 och 6,74 % för år 1885, men å det tillökta anläggningskapitalet en ränta emellan 1,88 och 5,42 % för nämda år; medelräntan under hela tiden har utgjort i förra fallet 4,5 %, i senare 4 %. Det visar sig dessutom att de fem sista åren stält sig förmånligast och lemnat i medeltal 5,9 % å det ursprungliga eller 4,9 % å det tillökta anläggningskapitalet.

Å Åbo—Tammerfors—Tavastehus jernväg har bruttoinkomsten, såsom ofvan framhållits, ökats med 15 %. Totalutgifterna hafva under hela tiden banan trafikerats kunnat betäckas af inkomsterna, hvilka äfven å denna bana årligen lemnat en ren behållning. Förvaltningskostnaderna, som under år 1877 utgjorde nära 915 tusen mark, hafva derefter vexlat emellan 613 tusen och 856 tusen mark för

år 1882; år 1885 utgjorde dessa kostnader nära 661 tusen mark eller något mindre än medelkostnaden för hela tiden. Exploatationsvinsten, som år 1877 var minst och uppgick till endast 137 tusen mark, har med undantag af ett temporärt nedgående åren 1879 och 1884 ständigt ökats samt utgjorde 1885 omkring 547 tusen mark.

Sammanräknas all bruttoinkomst från den 23 juni 1876, då trafiken tog sin början, erhålles nära 10,79 miljoner mark; förvaltningskostnaden under samma tid har utgjort 6,73 miljoner; exploatationsvinsten 4,06 miljoner på 9 $^1/_2$ år, eller i medeltal för året 430 tusen mark.

Ehuru den ursprungliga anläggningskostnaden uppgick till nära 19,56 miljoner, tillkommo yttermera kompletteringsarbeten förr än banan öfverlemnades till jernvägsstyrelsen, och beräknades då värdet utgöra nära 20,11 miljoner mark. Å detta kapital, som här antages såsom det ursprungliga anläggningskapitalet, utgöra nämda 430 tusen mark något öfver 2,1 %.

Genom ny materiel och nybyggnader har banans kapitalvärde ökats med endast omkring 400 tusen mark, emedan diverse rörlig materiel från banan öfverflyttats till andra banor; vid slutet af år 1885 beräknades kapitalvärdet till något öfver 20,5 miljoner mark.

Beräknas exploatationsvinsten skildt för hvart år i procenter af det ursprungliga och tillökta anläggningskapitalet, blir resultatet att vinsten, betraktad såsom ränta, i hvardera fallet är nära nog lika och varierar de olika åren emellan 0,67 % och 3 % samt att den varit störst de sex senaste åren, då den i medeltal utgjort 2 $^1/_2$ %.

Å Hangö—Hyvinge banan har bruttoinkomsten, som år 1876 utgjorde något öfver 352 tusen mark, vexlat emellan 279 tusen för år 1879 och 389 tusen år 1882; under 1885 utgjorde den något mer är 362 tusen mark. Exploatationskostnaden har varierat emellan $^1/_2$ miljon för år 1877 och 390 tusen mark år 1885. Ej ett enda år har förvaltningskostnaden kunnat betäckas med inkomsterna. Under åren 1880 och 1885 har exploatationsförlusten varit minst och uppgått till respektive 20,320 och 27,650 mark; öfriga år har den vexlat emellan 42 tusen och 186 tusen mark.

Under hela perioden, från den 1 maj 1875 till och med år 1885, har den sammanlagda bruttoinkomsten utgjort nära 3,55 miljoner mark; banans förvaltning har samtidigt kostat 4,61 miljoner mark, således har exploatationen under dessa 10 $^2/_3$ år bedrifvits med en förlust för statsverket af nära 1,06 miljoner mark eller i medeltal årligen 99 tusen mark. Derutöfver har statsverket för utgifter, som ökat banans kapitalvärde, erlagt omkring 630 tusen mark eller 59 tusen mark årligen. Banans kapitalvärde beräknades vid 1885 års utgång till nära 11,19 miljoner mark.

Hela den nämda exploatationsförlusten kan dock icke betraktas som en sådan, om vårt jernvägsnät i sin helhet tages i betraktande; ty genom samtrafiken med Hangö—Hyvingebanan hafva öfriga statsjernvägar tillskyndats inkomster, hvilka icke kunna förbises, då frågan gäller att bedöma statsverkets verkliga förlust å Hangöbanas exploatation. Det sammanlagda beloppet af alla dessa inkomster å statens öfriga jernvägar har under nämda tid uppgått till brutto omkring 2,1 miljon mark, af hvilka, då exploatationsvinsten å dessa jernvägar utgjort i medeltal nära 37 % af bruttoinkomsten, $^4/_5$ miljoner mark böra afräknas från ofvanberäknade förlust af 1,06 miljoner mark. Den verkliga exploatationsförlusten för statsverket utgör sålunda under 10 $^2/_3$ år endast omkring 260 tusen mark eller nära 24 tusen mark årligen.

Å Wasabanan har under 3 månader af 1883 och åren 1884—85 den sammanräknade bruttoinkomsten utgjort 1298 tusen mark; förvaltningskostnaden 1049 tusen mark. Banan har sålunda lemnat en exploatationsvinst af 249 tusen mark för 2 $^1/_4$ år eller 110 tusen mark för år. Anläggningskostnaden för banan hade af byggnadskomitén beräknats till 15 $^1/_4$ miljon mark, men i detta belopp ingingo de beräknade utgifterna för åtskilliga återstående kompletteringsarbeten. Vid öfverlemnandet af banan till jernvägsstyrelsen uppdebiterades banans kapitalvärde jemte inventarier och rörlig materiel likväl endast till 14772 tusen mark, och har detta belopp genom de derefter utförda arbetena och öfriga utgifter beräknats vid utgången af 1885 till 14971 tusen mark. Å det första beloppet utgör ofvan beräknade årliga medelexploatationsvinst nära 0,8 %:

exploatationsvinsten för 1885 utgör deremot något öfver 1 % å det tillökta kapitalet.

I det föregående har hvarje länk af vårt jernvägsnät blifvit med afseende å rentabiliteten särskildt betraktad under hela den tid den varit upplåten för trafiken; önskar man bilda sig ett begrepp om hela nätets rentabilitet, bör endast den tid tagas i betraktande, under hvilken hela nätet trafikerats. Denna tid är dock alltför kort, för att några säkrare resultat deraf kunde dragas, och detta kan så mycket mindre ske, som trafiken å en ganska betydande del af nätet, Wasabanan, är stadd i sin första utveckling. För att dock erhålla någon idé om denna rentabilitet, skola vi grunda beräkningen på resultaten för det sista året, 1885.

Den sammanlagda bruttoinkomsten å alla fyra banorna utgjorde detta år 8,45 miljoner mark; förvaltningskostnaden 4,92 miljoner. Exploatationsvinsten uppgick sålunda till 3,53 miljoner eller 4 % å det ursprungliga anläggningskapitalet 88,78 miljoner eller 3,6 % å det tillökta kapitalet 99,18 miljoner.

Att ett sådant resultat i allmänhet måste betecknas såsom ganska gynsamt framgår ur en jemförelse med resultaten i andra länder. Ur en redogörelse för dessa har exploatationsvinsten för år 1883 utgjort öfver 5 % å anläggningskapitalet endast i Spanien och Ryssland; emellan 4 % och 5 % i Tyskland, Storbritannien, Förenta staterna, Brasilien, Portugal och Belgien; emellan 3 % och 4 % i Schweiz, Nederländerna, Sverige, Frankrike, Österrike-Ungarn; emellan 2 % och 3 % i Danmark, Rumänien, Italien och Luxemburg samt under 2 % i Norige och Kanada. Vårt lands jernvägar skulle sålunda med afseende å rentabilitet intaga en medelplats i denna skala.

Man har befarat att med öppnandet af Uleåborgs och den blifvande Savolaksbanan inkomsten af det sålunda utvidgade nätet komme att i det närmaste uppslukas af exploatationskostnaderna. Det oberättigade i denna fruktan är lätt ådagalagdt.

Under den första månad, Uleåborgs jernväg trafikerats, skall enligt uppgifter i pressen ett exploatationsöfverskott af 50 tusen mark uppstått. Vore detta verkeligen

fallet, skulle denna bana i förhållande till sin längd lemnat ett något gynsammare resultat än trafikerandet af Vasabanan under första månaden efter dess öppnande. Vi vilja dock icke häraf draga den slutsats, att dessa banor med afseende å rentabilitet komme att ställa sig i det närmaste lika, utan antaga att Uleåborgs och Savolaks banorna komma att lemna ett i förhållande till deras längd lika ofördelaktigt resultat som Hangöbanan härintills gifvit. I sådant fall skulle dock vårt med dessa banor utvidgade jernvägsnät i exploatationsvinst komma att lemna omkring 2 1/2 % å det tillökta anläggningskapitalet.

Det är dock icke den direkta vinsten, som uteslutande eller ens företrädesvis bör beaktas vid jernvägsanläggningar; ty högre än denna vinst är den indirekta, som i olika form kommer landet till del. Visserligen är det omöjligt att i siffror uttrycka den väsentligaste delen af denna vinst, sådan den uppenbarar sig i följderna af en underlättad samfärdsel emellan landets olika delar inbördes och med utlandet. Till hvilken grad den allmänna bildningen, affärsförbindelser, jordbruk, industri och öfriga näringar, arbetsförtjenst och företagsamhet härigenom befrämjas inom de delar af landet, jernvägen berör, eller till hvilka dess verkningar utsträcka sig, kan lättare anas, än beräknas, om ock någon utredning genom statistiska undersökningar härutinnan kunde vinnas. Dock kan en annan del af jernvägarnes indirekta nytta, nämligen den besparing i tid och penningar, som genom dem vunnits vid verkstälda transporter af varor och befordran af resande, delvis åtminstone, lätt uttryckas i siffror, som kunna gifva ett begrepp om beloppet af denna ofantliga nationalvinst.

I allmänhet måste denna vinst ökas, då trafiken tilltager och tvärtom, samt, då denna senare betingar bruttoinkomsten, äfven på enahanda sätt bero af sistnämda inkomst. I länder med en utvecklad jernvägstrafik har man ansett ifrågavarande vinst proportionel mot bruttoinkomsten och närmelsevis fyra gånger så stor som denna, på den grund att jernvägarne i allmänhet ombesörja trafiken för en fjerdedel af kostnaden för vanlig landttransport.

En noggrannare kalkyl bör dock grundas på antalet passagerareverst och centnerverst, som belöpa sig på trafiken.

Då för hela perioden 1871—85 antalet passagerareverst å Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgs jernväg stigit till 754,44 miljoner och jernvägen för dem uppburit 32668 tusen mark, finner man att jernvägen i medeltal för hvarje person per verst uppburit 4,38 penni. Antalet centnerverst under nämda period uppgår till nära 12137 miljoner, för hvilka i frakt uppburits 38,81 miljoner mark eller i medeltal 0,32 penni per verst.

Beräknar man till hvilket belopp kostnaderna för en lika stor persontrafik och godstransport skulle stiga efter gällande skjutslega och gängse fraktkostnader, inser man genom jemförelse med ofvan angifna utgifter, huru mycket medels jernvägarne inbesparats i reseafgifter och fraktkostnader. Härtill bör yttermera läggas den vinst, som uppstått derigenom att passagerarene på jernväg tillryggalagt nämda sträcka på vida kortare tid än den, som varit nödig för resa på landsväg, och sålunda kunnat använda denna tidsvinst till produktivt arbete, äfvensom att, genom den hastigare godstransporten, kraft jemväl blifvit disponibel för andra ändamål. Man bör ej heller förbise att varorna till sin bestämmelseort framkommit både hastigare och bättre konserverade, än vid transport längs landsväg.

I jernvägsstyrelsens berättelse för år 1883 finnes en på dessa grunder gjord beräkning af den indirekta vinsten under åren 1871—1883, hvarvid skjutslegan beräknats till 10,4 penni per verst, transportkostnaden för gods till 1,2 penni för centnern per verst samt tidsvinsten för passagerarene till 10 penni i timmen; öfriga fördelar hafva lemnats utan afseende. Den sålunda beräknade indirekta vinsten under nämda tretton år uppgår:

för Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgsbanan till 131 miljoner mark eller 10 miljoner mark i medeltal per år; för Åbo—Tammerfors—Tavastehusbanan under 7 1/2 år till öfver 17,8 miljoner mark eller 2 1/3 miljon mark för år; för Hangö—Hyvingebanan under 8 2/3 år till öfver 4 1/3 miljon mark eller mer än 1/2 miljon per år.

Denna vinst, som för de två första banorna utgör något mer än dubbla bruttoinkomsten, för Hangöbanan 1 1/2 gång denna inkomst, skulle sålunda uppgå till det enorma beloppet af nära 13 miljoner mark årligen. Detta

tal tjenar att på ett åskådligt sätt belysa storleken af den indirekta nytta jernvägarne ega för landet och bör ingalunda förbises, då frågan gäller jernvägarnes rentabilitet; det utvisar tillika hvilket beaktansvärdt arbete i kulturens tjenst våra jernvägar redan utfört.

Vill man jemföra de olika banorna med hvarandra med afseende å den direkta och indirekta vinsten eller öfriga resultat de lemnat, bör man beräkna huru stora dessa varit i medeltal för år och för samma banlängd, till exempel banverst. I följande tabell sammanställas dessa resultat för den tid banorna trafikerats.

Banan:	Medel årliga		
	bruttoinkomsten	förvaltningskostnaden	exploatationsvinsten
	per banverst i mark		
Helsingfors—Tavastehus—St Petersburg	11390	7090	4300
Åbo—Tammerfors—Tavastehus	5850	3650	2200
Hangö—Hyvinge	2390	3100	—710
Wasabanan	2010	1620	390

Man finner af denna tabell att hvarje banverst å Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgs jernväg för året lemnaten bruttoinkomst, som varit närmare dubbelt så stor som den å Åbo—Tammerfors—Tavastehusbanan samt mer än 4 $^1/_2$ gång större än å Hangöbanan; förvaltningskostnaden per banverst har å den första banan utfallit något mindre än det dubbla af motsvarande kostnad å den andra samt något mer än det dubbla för den tredje banan; exploatationsvinsten per banverst å den första har uppgått till nära det dubbla å den andra banan, medan å Hangöbanan en exploatationsförlust uppstått, som utgjort en sjettedel af vinsten å förstnämda bana. Å Wasabanan har bruttoinkomsten per banverst utgjort $^5/_6$, men förvaltningskostnaden endast något mer än $^1/_2$ af motsvarande tal för Hangöbanan. Den ofvannämda indirekta vinsten per banverst har å Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgsbanan varit nära

dubbelt så stor som å Åbobanan samt mer än 6 gånger större än å Hangöbanan.

Under de år våra jernvägar varit trafikerade har trafiktaxan varit underkastad flerfaldiga förändringar af mer eller mindre genomgripande natur. Hvarje nedsättning af passagerare- och transportafgifterna måste sjelffallet öka den indirekta nytta jernvägarne medföra; huru den direkta vinsten af en sådan nedsättning beröres är deremot beroende af så många faktorer, att frågan endast genom omfattande undersökningar kan till någon mån på förhand bedömas. Ty medan en nedsättning af afgifterna å ena sidan, vid i öfrigt enahanda förhållanden, skulle förminska inkomsterna, ökar den å en annan sida trafiken, hvarigenom åter ej blott inkomsten utan ock förvaltningskostnaderna i olika grad tilltaga. Oaktadt härintills betydliga nedsättningar egt rum i afgifter, särskildt för sändningar i större partier och på stora afstånd, har dock exploatationsvinsten i allmänhet varit i stigande. Under sådana förhållanden har det varit i alla hänseenden välbetänkt att från början af 1887 trafiken yttermera beredts en väsentlig lättnad genom den nya trafiktaxa, som då trädt i gällande kraft. Ty ju mera jernvägsnätet utbreder sig, dess mera framträder nödvändigheten att genom beviljandet af de största möjliga rabatter på längre afstånd utvidga jernvägarnes verkningssfär och möjliggöra inom vårt vidsträckta och glest befolkade land transporten till aflägsna konsumtionsorter och hamnar för utskeppning. Att i och med den nya trafiktaxan steget i detta hänseende ännu icke tagits fullt ut har jag å annat ställe[1]) sökt framhålla. Visserligen kan en större nedsättning, ja möjligen redan den nya taxans bestämningar, till en början under ett år eller par, i någon mån minska den rena behållningen och sålunda äfven de närmaste utsigterna till vidare jernvägsanläggningar, men de nedsatta afgifterna skola underlätta utvecklingen af trafiken, särdeles å de nyligen anlagda österbottniska banorna, och snart nog uppdrifva den rena behållningen till sitt förra belopp, om icke derutöfver; den förökade indirekta vinsten har landet alltid till godo.

[1]) Nya Pressen N:o 283 för år 1886.

Sammanfattas det väsentligaste af allt det föregående, skall man finna att vårt redan trafikerade jernvägsnät i afseende å rentabilitet ställer sig ganska gynsamt, isynnerhet om man förutom den direkta vinst jernvägarne lemnat och den tillväxt i kapitalvärde banorna genom nybyggnader, ny rörlig materiel och inventarier vunnit, tager i betraktande jemväl den indirekta nytta de medfört. Det skall dessutom kunna antagas att den rena behållningen enligt all sannolikhet fortfarande, såsom de senaste åren, kommer att i det närmaste betäcka beloppet af de årliga annuiteterna för härintills upptagna jernvägslån. Skulle under sådana förhållanden kommande Ständer fortfarande anslå bränvinsskatten, för såvidt denna icke redan blifvit för andra ändamål förbehållen, till kommunikationsfondens behof, kunde omkring tre miljoner mark årligen användas på jernvägsanläggningar. Denna tillgång jemte den kapitalvinst, som en möjligen utförbar konvertering af 1874 års och 1880 års 4 ½ procents lån kan lemna, utan att de årliga annuiteterna ökas, torde i det närmaste förslå att under två finansperioder fullborda de till närmaste utförande föreslagna tre banorna, utan att någon nämnvärd ny skuldsättning härför blefve nödig.[1])

Följes denna af föregående Ständer redan inslagna jernvägspolitik, synes en fruktan för att vårt land komme att på jernvägsanläggningar förbygga sig sakna allt stöd uti förhandenvarande förhållanden. Ett hastigare utförande af nämda och följande banor, än dessa ressurser medgifva påkallar antagligen behofvet af nya lån och ökade annuiteter. Vi stå derför sannolikt snart nog inför frågan, huruvida nya lån böra upptagas, eller en långsammare utveckling af jernvägsnätet är att föredragas. Till dess kunna resultaten af Uleåborgs jernvägs och möjligen till någon del äfven Savolaksbanans trafikering lemna vigtiga bidrag till frågans lösning.

Frithiof Neovius.

[1]) Den framgång konverteringen af 1862 års lån haft, synes antyda att lån till lägre än 4 procents ränta kunna erhållas, i hvilket fall emot samma annuiteter kapitalvinsten blefve icke obetydligt ökad.

Färgad skulptur.

Nedanstående anteckningar tillkommo ursprungligen med anledning och under intrycket af en exposition af färgade skulpturverk i nationalgalleriet i Berlin, hvarom längre fram vidlyftigare skall talas. Då jag ej varit i tillfälle att följa med mer än en ringa del af det myckna, som på senare tid blifvit skrifvet i tvistefrågan om polykromins berättigande och tidigare användning inom bildhuggarkonsten, så kunna de icke göra anspråk på fullständighet eller ens på fullkomlig felfrihet. Frågans allmänna intresse torde emellertid måhända rättfärdiga deras framträdande så mycket mer, som hon hittills knappast blifvit dryftad hemma.

I.

Det är ett bevis på vanans enorma makt äfven på smakens gebit, att den moderna plastikens abstraktion från all färg synes oss sjelffallen och naturlig och att blotta tanken på färgad skulptur ej allenast af teoretiker ex professo, utan kanske af flertalet bildade tillbakavisas, ofta nog med liflig ovilja. Denna känsla, som dock småningom tyckes gifva vika för en annan uppfattning, är ett arf från stylpurismens, Schinkels, Leo v. Klenzes, Canovas, Thorvaldsens och Schwanthalers tid, det vill säga från förra hälften af detta sekel. Visserligen beror den ursprungligen och till god del på en tradition, som sträcker sig vida längre tillbaka, men vårt århundrade blef det förbehållet att vetenskapligt auktorisera den i form af en estetisk trosartikel. Det är med denna filosofiska begreppskonstruktion vi till en början hafva att sysselsätta oss.

Arbetsfördelningen mellan måleriet och bildhuggarkonsten trodde sig nämligen estetikerna finna grundad på sakens egen natur. Medan koloriten vore måleriets väsentliga kännetecken, så bestämdes färglösheten tillhöra plastikens »innersta väsen», hvilket definierades såsom »ren form». Hade man nu en gång detta klart för sig, så voro konsekvenserna lätta att draga. Blott genom att inskränka sig inom sina naturliga gränser kan

hvarje konstart nå sin högsta fulländning. Och lika litet som det är målaren tillåtet att begagna sig af verklig form, till exempel införa relief i sina taflor, lika litet har bildhuggaren rätt att färglägga sina statyer. Ingendera får fuska i den andres handtverk. Och om man också ej — gentemot ojäfaktiga bevis — kunde förneka att verldens plastiskt mest begåfvade folk, de forne grekerne, rikligen användt kolorit inom sin skulptur, så ansåg man, i likhet med Vischer, att detta beklagliga faktum väl kunde historiskt förklaras, men ingalunda estetiskt rättfärdigas.

Motviljan mot färgad skulptur var helt visst lika uppriktig, som den var häftig. Och man var lycklig nog att vid sitt sökande efter förnuftsskäl till dess rättfärdigande finna äfven ett annat af alldeles samma art som det nyssnämda. Ty ännu nödvändigare än att uppdraga en klar gräns mellan plastiken och måleriet, ansågs det vara att fastställa oöfverstigliga råmärken mellan konst och natur. Eljes skulle konsten från sin ideala höjd ohjelpligen sjunka ned till simpel trompe l'oeil, till en bedräglig illusion af det slag, som man lär sig känna i panoptikernas vaxdockor.

Slika begreppskonstruktioner, hvari filosoferna ännu för icke länge sedan trodde sig kunna utdestillera tingens kvintessens och mening, ha numera beröfvats det mesta af sin nimbus. Man inser ej längre nyttan af sådana distinktioner, hvilka icke motsvaras af verkligheten. Så har man äfven alltmer förlorat förmågan att fatta hvarför icke en förening af färg och form kunde medföra estetiska eller låt oss säga konstnärliga fördelar, om än måleri och skulptur i begreppet äro två skilda saker, att icke till och med ett konstverk i sitt slag kunde vara skönt och lofvärdt, äfven om det vore kinkigt att precis säga till hvilkendera konstarten det rätteligen bör föras.

Den reaktion mot idealismen från århundradets tidigare hälft, under hvilken vi lefva, har å sin sida bidragit till att förändra uppfattningen af konstens förhållande till naturen. Man känner sig böjd att modifiera den gamla satsen om idealet derhän, att nämligen den trogna efterbildningen antages såsom konstens naturenliga utgångspunkt och att konstnären för hvarje afvikelse från denna regel skall gifva oss en fullgod ersättning, till exempel i formel skönhet, karakteristik eller betydelsefullt innehåll, för hvad som förloras i natursanning. Hänvisningen på

vaxdockorna är dessutom ganska olycklig, då här ej kan bli fråga om något, ens ögonblickligt bedrägeri. Den konstnärliga bildhuggaren kommer ändå aldrig att förse sina stoder med peruk, ögonbryn och lösskägg eller med verkliga kläder.

Huru långt koloriten bör gå i naturtrohet, det är för öfrigt en fråga, hvars besvarande måste lemnas beroende af det använda materialet, af hvarje särskild uppgifts beskaffenhet och af konstnärens eget skaplynne. Ett skulpturverk af afgjordt realistisk tendens, såsom till exempel ett porträtt, fordrar sjelffallet en starkare anslutning till naturfärgen än ett idealt arbete, der det till och med kan ligga i bildhuggarens intresse att genom vissa påtagliga afvikelser betaga åskådaren lusten att direkte jemföra det med verkligheten. Men om, huru och i hvad grad detta bör ske, kan afgöras endast af den konstnärliga takten och icke på förhand begreppsmässigt bestämmas.

Men materialet har äfven sin talan. För grekerne hade marmorn icke ett högre värde än graniten, och de öfvermålade den derför också utan barmhertighet. För oss är den deremot så kostbar, och vi ha dessutom vant oss att med dess kyska renhet förbinda en sådan föreställning af adel, att våra konstnärer väl länge skola tveka att dölja detta material under en täckmantel af färg. För öfrigt kunde dess sköna genomskinlighet, som så fint erinrar om karnationens, åtminstone i de nakna delarne räddas genom transparenta lassurer, om också draperiernas starkare kolorit torde erfordra pastösare färger. Att åter täcka den döda gipsen, träet och den brända leran med en glad färgprakt får helt enkelt betecknas såsom en stor välgerning för det skönhetsökande ögat. Men också här måste åtskilnader göra sig gällande genom det olika behandlingssätt de använda materialen säkerligen erfordra.

För öfrigt skulle den abstrakta formrenhetens dyrkare icke behöfva frukta för att polykromin äfven i värsta fall skulle komma att för sig taga hela den plastiska produktionen i anspråk. Ett svårt hinder för färgens användning å i det fria stälda skulpturverk ligger redan i det mellersta och nordliga Europas råa klimat samt stenkolsröken i våra fabriksstäder. Vidare kommer utan tvifvel härefter, liksom under äldre konstepoker, omgifningens färglöshet eller färgrikdom att i detta hänseende hafva en afgörande betydelse. I största allmänhet taget fordrade redan den sydliga naturens färgprakt en motsvarighet

ej allenast af arkitekturen, utan äfven af bildhuggarkonsten. Men denna förutsättning saknas norr om Alperna. Och slutligen kommer helt visst här, liksom öfverallt, artisternas och köparnes särskilda smak att göra sig gällande. Det är endast fråga om att inom gränser, hvilka skola gifva sig sjelfva, skaffa färgen tillträde till plastikens gebit.

I fall läsaren behagar gilla det ofvanstående, så blifva vi väl lätt ense om resten. Winckelmann, som torde bära en god del af ansvaret för den missuppfattning af antikens bildhuggarkonst, hvarom nedan skall bli fråga, liksom för teorin om skulpturens väsen, förliknade den plastiska skönheten vid det klaraste vatten, öst ur källans kalla sköte, så mycket renare och helsosammare, ju smaklösare det är. Ja väl, med koloriten skulle inkomma ett nytt element, en smak åt något, en värmande lifssmak, som är färgen egendomlig. Det är väl möjligt, ja troligt att det raffinerade formsinnet skall sakna ett och annat i den finare modelleringen, något af konturens skärpa. Men till ersättning — huru mycket klarare gå icke verkets hufvuddelar ifrån hvarandra, framför allt vid längre distans, till exempel i högt belägna friser och gafvelgrupper, hvilka nu vanligen endast med stor svårighet kunna fattas och njutas. Hur mycket mera lefvande träder ej statyn emot oss, sedan den förlorat sin entoniga silhuettkarakter, och hur mycket allmänbegripligare och populärare måste ej plastiken blifva, då den ånyo begynner återgifva naturen såsom det naiva ögat ser henne — i en olösbar förening af färg och form!

II.

Men tvisten höll sig icke inom den teoretiska diskussionen allenast; man sökte äfven i konsthistorien hållpunkter för sin mening. Och arkeologerna kastade sig i striden med ännu större ifver än estetikerna. Det gälde främst att afgöra huruvida och i hvad mån grekerne kolorerade sina skulpturverk. Ty om de också ej utan vidare kunde anses gifva ett för vår tid giltigt utslag, så fordrades det dock en mindre vanlig grad af sjelftillit att icke böja sig för en sådan auktoritet. Olyckligtvis ser det ut som om frågan på detta sätt knapt vore lättare att lösa än genom förnuftskäl för eller emot. Ännu tyckes man nämligen, trots de mest sorgfälliga undersökningar, endast i vissa punkter hafva kommit på det klara med saken.

Till en början förhördes de antike författarene. Plinius berättar till exempel att Praxiteles skattade dem bland sina bildstoder högst, hvilka den berömde Nikias hade målat. Med beundran omtalas vidare de kryselefantina kolossalstoder, hvilka smyckade några af Greklands tempel. Framför alla andra stäldes såsom kändt Fidias' Zeus i Olympia och Athena Parthenos, förfärdigade af guld, elfenben och ädla stenar. Vid åtskilliga fynd af antika skulpturverk har man dessutom konstaterat otvifvelaktiga spår af färg och förgyllning. Ensamt Pompeji har lemnat ett dussin sådana statyer. Ännu vigtigare äro emellertid resultaten af de moderna utgräfningarna i Grekland och Mindre Asien. Ett Herakles-hufvud från Zeustemplet i Olympia, som fulländades på Fidias' tid, eger den brunröda färgen i hår och ögon ännu fullständigt i behåll. Brunröd stod den af Herakles tyglade kretiska tjuren mot metopens blå grund, och röd var äfven Apollos mantel i den vestliga gafvelgruppen. Dessutom har man å Praxiteles' berömda Hermesstod från Olympia funnit spår af rödt och guld på sandal-banden. Liknande upptäckter gjorde Newton vid sina gräfningar i Mausoleum i Halikarnassus, hvars rika skulptursmycke tillskrifves ingen mindre än Skopas och hans samtida. Icke allenast den ultramarinblå reliefgrunden och de brokiga färgerna på vapen och draperier, utan äfven de manliga kropparnes brunröda karnation kunde ännu tydligt iakttagas.

Lägger man nu härtill de grant målade gudabelätena från arkaiska tider, hvilka åter visa tillbaka till den färgälskande orienten, så torde det stå fast att polykromin användts af den antika skulpturen åtminstone intill den första kejsartiden.

Men detta resultat är icke tillfyllesgörande. Vi veta ännu föga om principerna och gränserna för den antika polykromin. Användes den alltid och allestädes? Huru modifierades den efter uppgiften, materialet och uppställningsplatsen? Och i hvilket förhållande stod den till naturfärgen? Det redan sagda om karnationen, de kryselefantina stoderna med sitt gyllene hår och sina ädelstensögon, de på flere antika marmorhufvuden funna i brons utklipta ögonbrynen och den romerska kejsartidens byster af olikfärgade stenarter, m. m. tyckas gifva vid handen att i allmänhet någon starkare realistisk sträfvan icke ledde konstnären, utan att snarare färgläggningen skedde efter vissa konventionela regler. Striden har dock i synnerhet gält frågan,

om de grekiske mästarne i allmänhet och främst på fristående marmorarbeten färglade äfven de nakna partierna eller här nöjde sig endast med en varm förtoning genom ingnidning af vax, hvartill Vitruvius lemnar receptet.

I brist på annat bevismaterial hafva polykromins förkämpar ryckt i striden 1:o med de helt och hållet målade, små grekiska terrakotta statyetter, hvilka på senare tid samlats i tusental och som delvis härstamma från den grekiska konstens blomstring; samt 2:o med de bildstoder, som framställas i pompejanska fresker och hvilka icke allenast äro fullständigt, utan äfven fullkomligt lika realistiskt färglagda som de figurer, hvilka röra sig omkring dem. — Såsom vittne vill jag äfven, åtminstone för kuriositetens skuld, här anföra en miniatyr ur Karl den skalliges bibel (från medlet af nionde seklet, förvarad i franska nationalbiblioteket), hvarest i en framställning af staden Rom finnes afbildad en antik, helt och hållet målad Minerva-stod.

Från motpartens sida anmärkes emellertid att man endast med försigtighet från kvartershöga industriprodukter får sluta till utseendet af konstnärliga mästerverk i naturlig och kolossal storlek, från den brända leran till marmorn eller från den romerska kejsartiden till den grekiska skulpturens blomstringsepoker århundraden tidigare.

Men om också frågan i vigtiga punkter ännu måste anses oafgjord, så står dock fast att polykromin ingalunda var främmande för den antika plastiken, och svårt är att, med detta exempel för ögonen, förstå påståendet att koloritens införande i skulpturen endast skulle medföra barbari och bildhuggarkonstens förfall. Fidias, Skopas och Praxiteles voro väl inga barbarer heller!

Andra länders och andra tiders konst är långt ifrån så vittnesgill. De forntida egypternas och assyrernas färgprålande reliefer kunde man helt och hållet lemna ur räkningen; kinesernas och japanesernas polykroma arbeten, hvilka ofta till och med trotsa hvarje klassifikation, hade man från den europeiska kulturens höjd vant sig att förbise, tills den yttersta orientens konst småningom tilltvang sig vår beundran, ja till och med i viss mån erkänd mönstergiltighet för vår konstindustri. Den vesterländska skulpturen torde likväl här hafva endast föga att lära.

Annat är emellertid förhållandet med den kristna konsten i dess halft annat tusende gamla utveckling, på hvilken den moderna närmast grundar sig. Här kunna för oss finnas vigtiga lärdomar att inhemta.

Polykromisterne ha uppstält satsen, att den moderna plastikens färglöshet ursprungligen skulle berott på ett naivt missförstånd af antiken, hvilket renässansmästarne ända från Niccolo Pisano låtit komma sig till last. Då nämligen i Italien intresset för antiken åter vaknade och man begynte imitera de gamla statyerna och reliferna, så skulle man tagit deras brist på kolorit — följden af århundradenas tärande inverkan — för ursprunglig och börjat anse den brokiga färgläggningen för en uppfinning af de barbariska seklen efter den antika kulturens förfall. Hvad man egentligen tänkte om den antika bildhuggarkonsten då för tiden är icke så godt att veta, men det tyckes som om de italienske skulptörerne ingalunda i detta hänseende skulle behöft söka sina mönster så fjerran från. Åtminstone uppgifver en kännare af den italienska konsten, dr v. Tschudi, att plastikens färglöshet sedan århundraden varit regel. Att denna regel emellertid ingalunda var utan undantag bevisas af att, såsom den kände konsthistorikern, professor Dobbert i Berlin meddelat, relieferna i det inre af baptisteriet i Parma (från slutet af tolfhundra- eller början af trettonhundratalet) visa spår af målning. Denna fråga torde väl ännu behöfva en ingående undersökning.

Att ett missförstånd af den antika skulpturen slutligen kunnat medverka till fastställandet af plastikens fullständiga färglöshet ligger väl inom möjlighetens gränser. Men att märka är att en af antiken så starkt påverkad bildhuggarskola som Robbierna i sina majolikareliefer ibland genomfört en fullständig polykromi eller åtminstone gifvit de hvita figurerna en himmelsblå bakgrund och omgifvit dem med en naturtroget färgad fruktgirland, samt att man ännu eger en mängd porträttbyster från samma tid, hvilkas starkt realistiska färgläggning på ett modernt öga verkar nästan skrämmande. För öfrigt påminner jag om det verldsbekanta »tête de cire» i museet i Lille. Men de äro alla utförda i material af underordnadt värde, trä, vax eller lera, medan man vid marmorn inskränkte sig till hårets förgyllning och en sparsam ornamentering i guld eller endast till en varm aftoning af ytan. Åtminstone fjortonhundratalet

förträfflige bildhuggare tyckas sålunda häri hafva följt helt andra principer, än dem de kunnat hemta ur antikens stympade skulpturlemningar.

Norr om Alperna hade man under medeltiden sällan att tillgå den sköna marmorn, så att konsiderationer i afseende å materialet icke kunde göra sig gällande. Man tvekade också ej att öfvermåla träet eller sand- och kalk-stenen, hvar helst det föll sig lägligt. Medeltidsmenniskorna voro ett så färglustigt slägte, att de, enligt Sempers uttryck, färgade sjelfva dagsljuset. Och den som besökt Pierre de Montereaus mästerverk, Ludvig den heliges relikskrin, Sainte Chapelle i Paris, skall förstå hvad detta uttryck innebär.

Dr v. Tschudi har i den omgifvande arkitekturens färglöshet eller färgrikdom sökt den ledande grundsatsen för polykromin inom den medeltida plastiken norr om Alperna. Sålunda skulle man färglagt statyerna endast i det inre af kyrkorna, hvilkas väggar, åtminstone vid måttliga proportioner, ofta nog varit fullständigt målade, medan å det yttre stenen lemnats i sin naturliga gråhet i öfverensstämmelse med de ofärgade fasaderna.

Utan att vilja förneka att denna synpunkt kunnat utöfva inflytande på valet af polykromi eller färglöshet, måste man dock beteckna denna teori som alltför ensidigt uppgjord. Jag känner icke förhållandet i Tyskland tillräckligt, ehuru jag åtminstone i Kölnerdomens kor sett helt och hållet målade statyer i en färglös omgifning, men att teorin icke stämmer för Frankrike vet jag deremot med bestämdhet. Redan på långt håll kan man å hufvudportalen till Notre-Dame i Paris iakttaga spår af förgyllning. Dylika upptäckas äfven med lätthet i norra tvärskeppets portal, den så kallade »porte rouge», hvars blotta namn redan tyder på dess tidigare utstyrsel. Det bör märkas att, såsom kändt, de medeltida kyrkornas djupa portaler, ända från dörrpelaren och tympanfältet ut till de yttre väggarne, på det praktfullaste äro utsmyckade med reliefer och statyer, hvilka ofta till sitt innehåll bilda en intressant encyklopedi af medeltidens tro och vetenskap. Och till den rikdom på skulptur en medeltida katedral har att uppvisa kunna icke ens det gamla Greklands tempel förete något motstycke.

Oafsedt färgspåren har pariserdomens plastiska fasadsmycke ett ojäfaktigt vittne på sin polykromi i en armenisk biskop,

som i slutet af fjortonhundratalet besökte Frankrike och öfver si
resa lemnat en beskrifning. Han talar med stor beundran om d
rikt målade och förgylda figurerna å hufvudportalen samt nämne
dessutom att äfven en staty af den heliga jungfrun, som be
fann sig högre upp på fasaden och som förstördes af revolu
tionen, var utsmyckad på samma sätt. [1]) — Viollet-le-Duc an
gifver i sin Dictionnaire de l'Architecture française, jag känne
ej på hvilken grund, att dessutom äfven sidoportalerna, de fyr
kolossalstatyerna litet högre, mellan portalernas spetsbågar, de
långa galleriet med konungastatyer tvärs öfver hela fasaden
och det kolossala hjulfönstret till långhusets mellanskepp varit
på det rikaste kolorerade eller förgylda. — Andra exempel på
polykrom skulptur från samma tid (tolfhundratalet) nämner
han vidare från katedralerna i Senlis, Amiens, Rheims och
Chartres.

Men äfven profanarkitekturens fasader smyckades med färgad
skulptur, så till exempel slottet Pierrefonds och Jacques Coeurs
bekanta hus i Bourges, båda från fjortonhundratalet.

Såsom man ser, kunde icke ens hänsynen till nordens
ogynsamma klimat hindra konstnären att tillfredsställa sin kärlek
till färg. I det inre gaf han denna lust fria tyglar. Statyer,
grafstenar (naturligtvis med undantag af dem, som bildade golf-
vet och sålunda oaflåtligt trampades på), reliefer å baksidan af
korskranket eller på altarena (retables) samt senare de främst
i Tyskland allt rikare utvecklade altarskåpen, der alla tre kon-
sterna fingo samverka i närmaste förening, öfver allt utbredde
polykromin sin glada prakt.

Viollet-le-Duc anmärker att man under den götiska konstens bästa tid, början och medlet af tolfhundratalet, gerna sammanstälde olika färger af samma dunkelhet och intensitet, hvilket midt under brokigheten räddade totalintryckets enhet. Mot slutet af trettonhundratalet begynte man genom ett nät af förgylda ornament å draperierna söka åstadkomma samma verkan. Man var för öfrigt icke rädd för kontraster. Men man bemödade sig på samma gång att genom färgen få fram formen, så att man särskildt uppdrog betydelsefullare linier med brun-svart och inlade mörka toner i fördjupningar och veck. Den moderna konnässören, som kanske har lust att draga på munnen åt dessa

[1]) Se Guilhermys Itinéraire archéologique de Paris, s. 56.

temligen grofva medel, bör emellertid icke lemna ur sigte att den medeltida skulpturen aldrig var ämnad att ses i och för sig, såsom ett modernt verk, utan på sin bestämda plats i dekorativ samverkan med det öfriga, och att afståndet från betraktaren vanligen var mycket betydligt.

Det var emellertid, enligt Viollet-le-Duc, först kring medlet af elfvahundratalet polykromin begynte vinna vidsträckt terräng inom plastiken, oafsedt om den var placerad utom eller inom hus. Först under fjortonhundratalet blir skulpturens färgning å det yttre sällsyntare; och under påverkan af renässansens öfverhandtagande kulturströmning tillbakatränges polykromin allt mer. Men att härvid något missförstånd af antiken skulle i nämnvärd grad medverkat torde med skäl få betviflas, då den nya konstriktningen norr om Alperna till en början röjer föga eller intet inflytande af grekernes eller romarnes skulptur.

Men färglösheten segrade emellertid icke med ett slag. Tyskarne fortsatte med att på det grannaste utsmycka sin träplastik å altarskåpen, och i St Sauveur i Caen har jag påträffat utvecklad renässansskulptur (vackra sandstensstatyer i färglös omgifning), såsom jag antager från början eller medlet af femtonhundratalet, hvilka i köttet buro en svag hudfärg, medan draperierna endast smyckades af gyllene border och ornament. Ännu under sextonhundratalet finner man rikligen realistiskt färgad skulptur i Spanien, der en Juan Martinez Montanez († omkring 1658) inom denna genre till och med frambragte mästerverk. Museet Cluny i Paris eger en vacker samling sådana arbeten.

Det är allmänt bekant att barockskulpturen, till ersättning för den borttappade färgen, sträfvade att utveckla plastikens egna, måleriska ressurser. Men jag känner icke tillräckligt bildhuggarkonstens historia under sexton- och sjuttonhundratalen för att kunna säga om ej färgen dock bibehöll sig på något mindre beaktadt område, till exempel i landskyrkornas träskulptur, der den medeltida traditionen måhända höll i sig. I sjelfva verket har jag sett enstaka, grant målade och förgylda helgonbilder från allongeperukernas tidehvarf. Och då under vårt sekel dussinproduktionen för det katolska bildbehofvet, långt tidigare än konsten i högre mening, begynte införa polykromin i skulpturen, så anknöt den kanske till en tradition, som aldrig fullständigt upphört. Åtminstone tyckas sextonhun-

dratalets miniatyr-porträttmedaljonger och andra starkt naturalistiska konstverk i koloreradt vax, de grant förgylda altartabernaklen och rococons porslinsstatyetter tyda på att man icke hyste någon absolut motvilja mot den plastiska formens förening med färg.

Den slutsats vi kunna draga ur vår hastiga öfverblick af konsthistorien synes sålunda blifva följande. Det är obestridligt att polykromin i den antika skulpturen egde ett vidsträckt spelrum, utan att dock dess gränser och ledande principer hittills med säkerhet låtit sig bestämmas. Den tidigare, barbariska medeltiden tyckes i allmänhet ej användt polykromi i sin skulptur, ehuru denna längre fram under gotiken och specielt dess högsta blomstring på tolfhundratalet norr om Alperna erhöll en användning, som påminner om antiken. Och man inskränkte polykromin ingalunda blott till det inre; men man iakttog att den färgade skulpturen, långt ifrån att falla ur sammanhanget med de grå väggytorna, tvärtom bidrog till att framhålla arkitekturens hufvudpartier: portaler, gallerier och så vidare. I Italien kunde polykromin deremot aldrig återvinna sitt forna välde. Den återupptogs egentligen först under renässansen, men erhöll äfven då endast en mycket inskränkt tillämpning inom trä- och majolika-skulpturen. Senare blef färglösheten regel för storskulpturen, men bibehöll dock tillträde till plastiken i smått, tills vårt teoretiserande århundrade och dess estetiske förelöpare under sjuttonhundratalet ville göra den till lag för konsten. Det är väl blott en bisak, men derför icke mindre karakteristiskt, att i den lilla skulpturen porslinet fick lemna rum för biscuiten, hvars kalla hvithet till och med öfverträffar marmorns.

III.

Betecknande är att oppositionen mot den moderna skulpturens absoluta färglöshet först utgick, icke från bildhuggarnes, utan från de vetenskaplige forskarnes sida. Den framkallades ej af konstbehofvet — dertill var färgsinnet under förra hälften af vårt sekel alltför kraftlöst, utan af vetgirigheten.

År 1815 publicerade den franske arkeologen *Quatremère-de-Quincy* ett större arbete öfver den polykroma skulpturen under antiken. Senare gjordes väl både från fransk och tysk sida enskilda försök till färgad rekonstruktion af grekiska tempel och statyer. Men striden tyckes hafva tagit fart först sedan den

arkitekten och författaren *Gottfrid Semper* kastade ut
handsken åt polykromins fiender. Grundliga arkeologiska
er och egen konstnärlig auktoritet bidrogo att gifva den
vigten åt hans ord. Hans lidelsefulla polemik gick ut
tt uppvisa att de antika lemningar man beundrade och sökte
fterlikna endast vore att betraktas såsom fossila skelett, att
»rena form», hvari man trott sig böra se klassicitetens
adelsmärke, endast vore en följd af att den obevekligt frä-
tiden afklädt dem deras ursprungliga, färgstrålande drägt.
senare mer pedantisk kritik har väl åter uppgifvit eller åt-
stone stält i fråga mångt och mycket af hvad Semper ge-
velat vinna med ett enda slag. Men i hufvudsak hade
rätt, och hans votum kunde ej lemnas utan afseende. Sam-
t med Semper i Tyskland uppträde i Frankrike *Viollet-le-*
arkitekt, arkeolog och författare liksom Semper, genial och
de för sin sak såsom han. Den lärdom Semper hemtat
de gamla grekerna, den fick Viollet-le-Duc af den medeltida
ken, såsom hvars outtröttliga återställare ur dess mångse-
nga förnedring han förvärfvat sig rykte och erkännande.
d rent teoretiska förespråkare för polykromin känner jag
st den hufvudsakligen såsom psyko-fysiolog bekante *Fechner*,
på ett förträffligt sätt behandlat frågan i sin »Vorschule
Aesthetik«, väl den förnuftigaste bok, som skrifvits i este-
ämnen.

Det är en händelse, hvari det tyckes ligga en tanke, att
itekter och ej bildhuggare voro de förste bland konstnä-
ne, som höjde sin röst till förmån för polykromin inom
ulpturen. Ty så länge byggnadskonsten fortfor att hylla den
na formen», så kunde färgen icke gerna vinna insteg i pla-
ken. På en tid då det slappade ögat i rumutstyrseln ej
de starkare färgkontraster än den mellan hvitt, ljusblått eller
rödt och guld, kunde det svårligen bli tal om att kolorera
en och marmorn. Men i den mån väggar och möbler täcktes
djupa, mättade och dunkla färger, började byster och statyer
taga sig ut som hvita spöken mot mörk bakgrund. Och
behöfdes denna motsägelse för att beveka bildhuggarne att
minstone göra försök med att färga sina arbeten.

Men tiden har öfver hufvud sett sig mätt på den rena for-
n och törstar efter färg. Polykroma husfasader hafva alltmer
mmit på modet. I måleriet firar koloriten sedan länge sina

triumfer, och konstindustrin har genom sin anslutning till gamla och orientaliska mönster i viss mån direkte banat väg för den egentliga plastiken. Det var derför endast en tidsfråga när bildhuggarne skulle följa de gifna exemplen. I den rent dekorativa skulpturen, som på det närmaste ansluter sig till arkitekturen, var steget naturligtvis lättast att taga, och man kan också inom denna genre redan anteckna betydande arbeten, såsom till exempel den långa, målade relieffrisen i det nya konstindustrimuseets i Berlin praktfulla utställningshall. Men det bästa jag sett i den vägen är dock apostelfigurerna från medlet af tolfhundratalet i Sainte-Chapelle i Paris, hvilka liksom sjelfva kapellet under Viollet-le-Ducs ledning blifvit återstälda i sin ursprungliga färgprakt.

På initiativ af professor *Treu* i Dresden, hvars lifliga försvarsskrift för polykromin: »Sollen wir unsere Statuen bemalen?» har lemnat mig en stor del af ofvanbegagnade material, föranstaltades under slutet af sistlidet år i nationalgalleriet i Berlin en exposition af färgad skulptur. Man ville inverka såväl på konstnärerne som publiken och visa hvad den nya principen dugde till. Emellertid lyckades det ej att få ihop mer än något öfver hundra moderna försök, vid hvilka jag i det följande uteslutande ärnar uppehålla mig. Resten af utställningens 332 nummer utgjordes dels af japanska och kinesiska saker i trä, elfenben, lack, metall och bränd lera, dels af bildhuggerialster tillhörande den vesterländska konsthistorien, börjande med stenbeläten från den fornegyptiska kulturens äldsta tid några tusen år före Kristus och slutande med rococons eleganta porslinsfigurer.

Frågar man nu efter resultatet af denna första utställning, så måste ärligen erkännas att det icke var synnerligen lysande. De nya arbetena förrådde till och med ofta villrådighet redan i afseende å teknikens första grunder. Så hade man till exempel velat på gipsafgjutningar efter antika skulpturverk återställa marmororiginalens ursprungliga kolorit, hvilket, redan i följd af de båda materialens alldeles olika beskaffenhet, nödvändigtvis utfallit ganska otillfredsställande. I stor skala användes senare för jubelkonstutställningen i Berlin sistförflutna år, samma procedur i gafvelgruppen till den rekonstruerade tempelfasaden från Olympia. Och om också här olägenheterna af det använda materialet på det stora afståndet voro mindre märkbara, så torde

likväl försöket ej heller i detta fall kunnat bibringa någon riktig föreställning om antikens polykromi, då man ej vågat sig på att, i enlighet med de på originalen funna färgspåren, kolorera statyerna i bjert lysande, oblandade färger. Ännu olyckligare tedde sig på expositionen i nationalgalleriet *Cauers* uppfinning, att först förgylla grunden och sedan öfvermåla med tunna fernissfärger, hvilka slutligen lätt afskrapats i de mest framträdande punkterna. En efter denna metod restaurerad reliefplatta från Parthenon bevisade till full evidens åtminstone en sak, att nämligen Fidias aldrig på detta sätt färglagt det panateneiska festtåget.

Samma osäkerhet rådde i behandlingen af marmorn, hvilken för öfrigt af lätt insedda skäl var endast sparsamt representerad. Så hade, tydligen af onödig fruktan att komma naturen alltför nära, några konstnärer hittat på en obehaglig likton. Bäst redde sig utan tvifvel de, hvilka, i likhet med *Carl Begas*, inskränkt sig till att blott gifva marmorn en lifvande ton i riktning åt den naturliga karnationen. Intressanta voro äfven *Kochs* små profbitar »färgöfverdrag med transparent marmorkrystal», som ådagalade att marmorn mycket väl låter sig koloreras utan uppoffring af dess skönt korniga struktur. Men i allmänhet taget blef utställningen likväl svaret skyldig, främst just i afseende å marmorn, som dock den sista tiden utgjort stridsfrågans egentliga kärnpunkt.

För metaller och lera voro teknikens grundläggande experiment redan undanstökade af konstindustrin, och man såg också i dessa material några rätt anmärkningsvärda arbeten, främst kanske *C. v. Uechtritz'* kraftigt öfvermålade pifferarogosse i terrakotta och *R. Siemerings* majolikareliefer till Graefemonumentet i Berlin. I rikt varierad bronsering hade Siemering dessutom utfört modellen till en af dessa storskrytande Germanior, hvartill originalet i kolossal storlek och på samma sätt behandlad verklig brons, ämnad för ett segermonument i Leipzig, senare uppträdde på den redan nämda jubileumutställningen. Öfriga använda material voro blankt eller oxideradt guld och silfver, porslin, stearinmassa, trä samt vax, och vid koloreringen hade begagnats fernissade eller ofernissade olje-, lack-, vatten-, vax- och koffein-färger, från en blek antydan ända till fullkomligt realistisk styrka. Den högromantiske fantasten *Arnold Böcklin* hade med lackerad oljefärg utmålat en

gorgo-sköld af *Bruckmann*, så den dugat att skrämma barn med. Och detta var ingalunda dèt enda fall, der bildhuggaren kallat en målare till sin hjelp.

Såsom man ser, saknades icke experiment af de mest olika slag, hvilket redan i och för sig betygade den rådande osäkerheten. Och att resultatet i de flesta fall åtminstone delvis skulle blifva negativt var ju också på förhand att förutse. Men äfven af det misslyckade kunna nyttiga lärdomar dragas, och mycket, som lyckats endast till hälften, manar till fortsatta ansträngningar. I vissa fall var åskådaren satt i tillfälle att direkte jemföra den olika effekten af polykromi och färglöshet, der ett koloreradt och ett hvitt gipsexemplar af samma arbete voro utstälda sida vid sida, och mig föreföll det nästan obegripligt att man alls kunde tveka att föredraga det förstnämda. Men att för öfrigt domen i allmänhet måste hafva utfallit mycket olika ligger i sakens natur. En stor del af de talrika besökare, hvilka nyfikenheten drifvit dit, kände sig antagligen ganska besviken; för mången konservativ var väl alltihop ett fördömligt kätteri, och de gamla slagorden om plastikens väsen, om konstens förfall och om vaxdockorna torde icke ha uteblifvit. Till och med polykromins vänner kunde säkerligen endast med reservation gifva sitt erkännande åt det mesta.

Men härvid äro tvenne saker att beakta, den ena gällande publiken, den andra konstnärerna.

Vi, det nittonde seklets barn, sakna ännu många förutsättningar att kunna njuta och bedöma polykrom plastik. Intagna som vi äro af teoretiska fördomar och en i vårt medvetande fastvuxen tradition, blir vårt votum lätt på förhand bestämdt. Att omedelbart uppfatta ett nytt slag af skönhet är lika svårt, som att genast förstå en ny sanning, som står i strid med vårt förra åskådningssätt. Kommer så härtill en ofördelaktig jemförelse med måleriet i dess moderna fulländning.

Våra bildhuggare åter äro merendels fullkomligt ovana vid färg — deras hela utbildning har ju gått ut på att lära dem abstrahera derifrån, och om också någon ibland dem, såsom fransmannen Paul Dubois, tillika utmärkt sig som målare, så står han likväl här, utan den nödiga underbyggnaden, inför ett alldeles nytt problem, äfven frånsedt alla rent yttre svårigheter att behandla materialet. Ty färgens verkan är en helt annan på runda föremål än på en platt yta. »Men att förklara

att målningen tillämpad på skulpturen, förstör effekten af den senare, derför att några klåpare hafva strukit rödt och blått på måfå på statyer och att detta är löjligt — det är att en smula för hastigt vilja döma i frågan.»

Och slutligen måste det vara något helt annat att vilkorligt efteråt kolorera ett verk, som man af gammal vana ursprungligen tänkt sig och utfört såsom »ren form», än att genast från början koncipera något, der form och färg äro lika nödvändiga element.

Innan våra bildhuggare kommit till denna sistnämda ståndpunkt, torde vi icke få vänta oss mästerverk af färgad skulptur.

J. J. Tikkanen.

Brokiga bilder från Östra Finland.

VI.

Kuisma.

För denna gång ville jag bedja mina läsare följa med till vårt fäderneslands östligaste gränsmarker, för att använda det kollektiva geografiska begrepp, som »våra vänner», de slaviska publicisterne, på tal om Finland uppfunnit. Vi vilja färdas några dagsresor bort om den lilla, lifliga och pigga staden Sordavala, hvilken, det är att hoppas, en dag kommer att lysa som en stjerna i Österlanden för denna undangömda, sköna trakt af vårt land. Vi hoppas det på den grund, att Sordavala är den yttersta utposten för det svensk-finska kulturarbetet. Härifrån skola de män utgå, som det tillhör att med fosterlandet återknyta nejder, der den finska sången och sagan engång möjligen haft sin vagga och nu har sin fristad; dem tillhör det att förena med vårt land vida områden och brödrastammar, som halft glidit ur modersfamnen, förgätna och försummade af syskonskaran.

Du har lemnat de sista höjderna och kullarne (vaarat), och det är med en känsla af att något stort, omätligt lig-

ger framför dig, som du färdas fram på denna ödsliga slätt, hvilken bortom Onegas tillflöden bytes ut mot tundran, den omätliga tundran, som går öfver Ural och bortom kap Tscheluskin småningom klämmes ihop mellan Ishafvets strand och Nord-Asiens berg längst borta vid Behringssund. Vid en liten öfverfyld insjö med sanka, men sandiga stränder, der björken och strandalen blöta sina stammar i det bruna kärrvattnet, ligger en by enstaka i ödemarken, 30 till 50 verst från närmaste grannar.

Byn är af ett egendomligt yttre, den har icke samma karakter som öfriga byar i dessa socknar, dess befolkning är nämligen, sedan det stora nödåret 1868, uppblandad med nordkarelare från Kuopio län; — en lös befolkning, som af hungersnöden tvangs att lemna sina forna boståder och i kampen för det dagliga brödet här funnit magra svedar, fiskrika sjöar och en afundsvärd jagtmark. Det var gifvet att nykomlingarne icke sågos med blida ögon af dem, som af ålder här haft sin bostad.

Men äfven under årens lopp hindrades det nya och gamla elementet att smälta ihop och blifva ett. Det var utom känslan af afvoghet äfven språket och religionen, som utgjorde hinder. De gamla innebyggarne äro officielt greker till sin religion, deras språk är den egendomliga finska, som under namn af aunuksen suomi talas i socknarne nordost om Ladoga; de nyinflyttade deremot äro luteraner och deras språk savo-karelsk finska.

De gamle, byns, socknens, landsortens aristokrati, voro jordegare, deras andliga lif hade utvecklats på grund af myter, sagor och sånger, lemnade i arf af en oöfverskådlig skara förgångna generationer, ända bort till den tid, då kanteles strängar här stämdes för första gången. Ödemarkens väldiga storhet hade påtryckt deras karakter ett drag af vemod och storslagenhet, ensamheten hade gifvit dem den förtroendefulla naivitet och denna gästfrihet, så karakteristisk för öde bygders barn.

De nyinflyttade ha intet arf att bevara, deras fader hette nöd, de voro fostrade i brist. Utan materiela ressurser, utan andlig vård har det rent finska elementet i dessa trakter sjunkit, sjunkit lägre och lägre ned och är nu utan allt.

Sådant är förhållandet hvarhelst vi färdas fram i denna nejd, der tvenne kulturströmmar från östan och vestan sammanstöta.

Det var en kvaf sommareftermiddag. Solen brände så, att luften öfver kornfältet bakom pörtet tycktes dallra i hettan. Blindstickare och bromsar voro de enda, som vågade sig ut i solbaddet. Men de gjorde det med besked, och att döma af deras muntra brum, brum, brum, tycktes de befinna sig synnerligen väl, just i knuten mellan stugans och förstugans vägg, der solen brände som hetast och der värmen satt några sura badkvastar i jäsning.

I skuggan af en förfallen förstugutrappas tak satt Katri, en kvinna om nitton, tjugu år, som armodet, arbetet och ett snart förestående moderskap gåfvo ett förvissnadt och åldrigt utseende. Framför henne satt en medelålders man. Hans håglösa drag hade af hettan fått ett tillskott af slapphet, som ingalunda gjorde honom vackrare. Katri höll i handen en ABC-bok och försökte att med tålamodet hos en moder inviga Leander Aholainen i läskunnighetens mysterier. Leander flyttade sitt grofva, styfva finger under hvarje stafvelse, och medan pipan hängde ur ena mungipan, mumlade han motvilligt fram stafvelse efter stafvelse.

Katris drag lifvades hvarje gång han lyckades gissa rätt, medan hennes trötta drag genast uttalade hopplöst missmod, så snart hennes åldrige lärjunge tog fel.

Så hade det fortgått en stund; Leander hade redan gäspat, tappat pipan och åter gäspat. Nu stucko solstrålarne in under förstugukvistens tak, med solstrålarne kom hettan, med hettan bromsar och flugor. Bäst Leander läste, rökte och svettades, slog en närgången fluga ned på hans solbrända kind; gång på gång jagade han bort den, gång på gång slog fredstöraren åter ned, tills det lyckades den oförsynte att eftertryckligt stinga Leander. Rasande af otålighet slängde han boken ifrån sig ut på gärdet och svor på att, hända hvad som hända ville, han aldrig mera skulle öppna den förbannade boken, presten finge underkänna honom huru många gånger som helst, aldrig skulle han lära sig något, som i alla fall var absolut

onyttigt för honom. Katri ryckte till, satte händerna för ansigtet och brast i gråt.

Leander rökte utan att låtsa om något. Hettan hade tagit till, den åsktyngda luften kändes tjock och brännande, mörka moln skockade sig bort öfver träsket, och ett doft mullrande bådade oväder. Åskmolnen drogos också samman öfver Leanders panna. Hans blick mörknade och han såg förstulet på Katri.

Nu glänste blixten derborta. Foglarne hade tystnat, bromsar och flugor hade slutat sitt glada surr, och alla dessa tusen onämnbara harmoniska ljud i naturen, som du icke kan undgå att höra en vacker sommardag, vore du äfven i den djupaste ödemark, alla ha de förtonat, det är tyst, så tyst — naturen bidar och väntar. En tung suck från Katris kvalda bröst, en snyftning väcker Leander ur hans tankar. Förbittrad slår han näfven i trappan; så att de maskstungna plankorna hoppa till. — Håll inne med dina tårar! skrek han, det hjelper inte stort att gråta nu; i morgon, kanske i afton redan kommer presten och håller läsförhör, och, du ser det sjelf, till dess hinner jag inte lära mig läsa.

— Än jag stackare då, sade Katri mellan snyftningarna, huru skall det gå med mig? Du vet ju sjelf huru jag har det; om fjorton dagar, säga kvinnorna i byn, är jag moder, och om du inte till dess hunnit läsa dig fram för presten, så blir det hvarken lysning eller bröllop af — Leander vred sig oroligt på bänken — du vet hvad man sen skall säga i byn om mig och barnet, ditt barn — Leander skrapade sig betänksamt bakom örat. — Och allt endast, fortsatte Katri, derför att du inte ids lära dig läsa. Om du helst ville läsa budorden, så skulle pastorn möjligen . . . .

— Tag hit katkesen då, röt Leander. Katri tog fram katkesen, och nu knaglade sig Leander med möda igenom budorden och »hvad är det?» De hade just hunnit till sjette budet, då stora, tunga regndroppar började falla ned. Björken på backen vid bodan började att skälfva och en dof susning gick igenom dess krona. Lärarinnan och hennes elev skyndade sig in i stugan; knapt hade de fått riktigt tag i den afbrutna lektionen, då ovädret brast

lös med den länge tämda kraftens raseri. Rymden mörknade, och i strömmar göt sig regnvattnet ned öfver pörtets bristfälliga tak. Blixtarne lyste upp skymningen, åskan dånade. Midt emellan tvenne åskskrällar hörde de ett åkdon i vild fart komma skramlande upp på gården.

Leander och Katri skyndade ut i förstugan för att se åt hvem den kommande kunde vara. Det var pastorn, en lång, gänglig figur, hvars lilla hökhufvud för tillfället låg nedsjunket, tyngdt af omsorger för den stundande uppbörden. Skjutspojken, som dragit en rya öfver öronen, skakade regnvattnet från sig och sade: — Leander, jag for din väg; kanske vill pastorn hvila här under regnet.

Pastorn vaknade ur sina tankar. — Hvad säger du, hvart har du fört mig, pojke? Han såg sig omkring — Leander! — nej, din lymmel, för mig till Iwanoff, till starostens hus. Tror du att jag vill stanna i Leanders smutsiga hybble? Hör du, för mig till Iwanoff!

— Hör nu, herr pastor, sade Katri undfallande, när blir det läsförhör?

— Läsförhör — ja det blir nog inte med det första; jag har uppbörd snart, och nu skall jag bort till — till — ja, det gör det samma.

Då hans blickar skönjde Katris oroligt frågande anlete, tillade han: — Nå, om tre veckor.

— Hör du pojke, — han vände sig till skjutspojken, — kör mig till Iwanoffs — och medan regnet föll och skjutspojken åter klef upp i sitt rankiga don, föll pastorn åter i sina tankar. . . .

Regnet skvalade ned, kärran skramlade bort med sin börda. Katri brast ut i bitter gråt, men Leander tog på sig sin gråa vadmalsrock och sin bästa hatt; och utan att bry sig om Katris gråt, slagregnet och åskknallarne, vandrade han betänksamt ut och försvann bakom bodan, som stod der grå af ålder och nu svart i regnvädret, som äriln i en ugn.

Ett par timmar hade förgått. Regnet hade upphört; ännu en timme och svalan, som undan regnet gömt sig i sitt bo under takfoten, slank ut på lätta vingar och förklarade med sina glada jubelrop, att nu var ovädret slut. Mellan rifna skyar blickade den sjunkande solen fram; mygg

och knott svärmade i solens strålar, som i sned riktning sköto ut mellan guldkantade moln och i små partier belyste en uppfriskad verld. Aftonvinden hade vaknat och strök med muntert prassel mellan alarnes grenar, tvang kornet att bugta sig i vinden, så att åkertäppan såg ut som finaste satin i vieil-or. Vinden lossade näfverbiten som Leander satt i sitt splittrade stugufönster, steg objuden in i pörtet, skakade gammal sot från sparrarne och såg med förskräckelse huru den stackars Katris anlete förvandlats på några timmar.

Hon satt der blek, med stora pupiller och ett drag af slöhet öfver det tärda ansigtet. Förskräckt for vindkåren ut genom dörren, just då Leander mörk i hågen steg öfver den alnshöga tröskeln.

— Leander, sade Katri, i det hon dystert blickade nedåt, det räcker inte mera fjorton dagar, jag känner det.

— Det gör det samma numera.

— Det samma numera — och vreden flammade upp på den förolämpade kvinnans anlete — det samma säger du?

— Ja, just det samma. Det blir vigsel i morgon, eller om du vill — sade han dröjande, i det han såg på henne — eller i afton.

— Hvad säger du, sade Katri och for upp, har du talat med pastorn? En blixt af glädje lyste genom de trötta, af gråten röda ögonen, säg har du talat med honom? var han villig? . . nå säg då, hvad sade han?

— Ja, det vill säga — der satt något i halsen på Leander, som han hade svårt att få ut — ja, jag har — — talat med pastorn, med ryska pastorn.

— Hvad säger du? — — ryska pastorn.

— Ja, jag har gjort det, jag har läst »Otse nas» för honom. Nu är jag konfirmerad; i morgon söndag blir det vigsel.

Katri sänkte sitt hufvud hopplöst ned, stora tårar rullade utför hennes kinder. Så sutto de båda timme efter timme, utan att säga ett ord. De kände båda att nu var intet mera att göra, deras öde hade gått i fullbordan.

Hvad den luterska presten icke medhunnit, det hade den ortodoxa gjort.

Dagen derpå skedde vigseln i ryska kyrkan, och dagen derpå kyste Katri öfverlycklig en liten knubbig pilt, som den ryska presten vattenöst till namnet Kuisma. Fyra veckor derefter for den luterska herden genom byn och vigde för bättre säkerhets skuld ännu en gång det äkta paret. Och lille Kuisma, han var äkta.

Jac. Ahrenberg.

Vakt ombord.

Ombord på skonerten klockan slår två,
och trögt de nattliga vindarne gå
med långdragen suck genom tågen;
för öfrigt tyst ofvan domnande fjärd,
der hafsfogeln hejdat sin pilgrimsfärd
och låter sig vaggas af vågen.

Den röda, sömniga lyktan är tänd
och visar i mörkret, mot stranden vänd,
hvar fartyget ligger för ankar.
En jungman på däcket går af och an
och tycker sig ega ej annat, han,
än tunga och sorgliga tankar.

Från varfvet blinkar ur stugorna ljus,
der sjöfolket nu får ett ärligt rus
med dans och med annat till bästa;
ty styrmannen for till staden i går —
och derför borde man ta sig en tår,
funderade genast de flesta.

Men när så aftonen ändtligen kom
och alla i ruffen spelade om
hvem vakten i natt skulle gälla,

var jungmannen ifrig och utan tur
och kom till korta och viste ej hur
de andra förstodo att ställa.

Nu vandrar han ensam, stannar ibland,
betraktande girigt ljuset i land,
och gnolar och fryser och tänker
att gladt han gåfve, han vet icke hvad,
om helst på ett ryck han sluppe åstad
dit bort, der på afstånd det blänker.

Han stirrar med längtan i rymden ut,
försöker gissa när gillet tar slut,
och timmarnes skridande glömmer;
sen smyger han plötsligt till skansens kvalm
och borrar sig ned i bolster och halm
och somnar i ilskan och drömmer.

Han finner sig vara i smyckad sal,
der redaren bjuder på sjömansbal
och flickor längs väggarna vänta.
Han hålles för ställets raskaste fyr
och tycker sig dansa, svettig och yr,
med strandbygdens vackraste jänta.

Försåtligt nära hon är med sin kind,
och golfvet rundt bär det af som en vind,
så ljuset i träkronan släckes;
hon känner hans starka arm om sin hals
och gör honom ej något motstånd alls,
han kysser den kinden — och väckes.

I kojen ligger han, dörren gått opp,
och regnet, som faller i stora dropp,
hörs slå emot däcket på skutan.
Yrvaken han blickar sig stint omkring
men varsnar i förstone ingenting,
igenkänner ej ens kajutan.

Jaså, de kommit, så vidt han kan se . . .
de säkert förplägat sig tappert, de,
och inte ett grand honom saknat.
Den närmaste snafvat på golfvet nöjd,
en annan blifvit i trappan förtöjd
och väsnats, så jungmannen vaknat.

Hur underligt dagern skiftar i grått . . .
men tänk hvad de andra gastarne fått
i natt lefva om efter dansen!
Hans stackars dröm var ju vacker — hvad mer,
ombord är han vakt och ligger här ner':
ohoj, pojkar, opp och ur skansen!

Mikael Lybeck.

I bokhandeln.

J. R. Aspelin: Olofsborg. Berättelse om slottsbyggnaderna, uppsatt före borgens restaurering 1872—1877. Borgå 1886, Werner Söderström; pris 2 m. 75 p.

— — *Olavinlinna.* Kertomus linnan rakennuksista ennen linnan korjaamista 1872—1877. Porvoossa 1886, W. Söderström; pris 2: 75.

Förestående arbete utgör en publikation af det utlåtande dr Aspelin år 1871 på grund af särskilda forskningar i statsarkivet och en arkeologisk platsundersökning afgifvit angående Nyslotts f. d. fästning.

I en historisk öfversigt lemnar förf. en kort framställning af slottsbyggnadens historia, af borgens äldsta omfattning och af de nybyggnader, hvilka förskrifva sig från senare tider. Man finner af denna öfversigt att borgen Sancte Olofsborg, som den kallades, till en början var försedd allenast med träskansar, uppförda af stock och fylda med sten och kalk, men att Erik Axelsson Tott redan tvänne år efter befästningsverkets påbörjande eller år 1477 lät bygga fästet af »sten med torn, ringmur och andra nyttoge huus», hvarvid han för åstadkommandet af en tidsenlig arkitektur bland andra anlitade »16 goda uthlänska murmestare». Såvidt man af senare handlingar kan finna, omfattade borgen redan i sitt ursprungliga skick en förborg, den s. k. äldre förborgen, en borggård, »stora borggården». Borgen var försedd med trenne torn; senare tillkommo två torn och nya förborgen. Bland rum, hvilka funnos på 1500-talet, må nämnas: Herremaket, två Herrestugor, Frustugan, Svennekammaren, Fateburgsstugan, Fånghuset m. m. Under medlet af 1600-talet nämna slottsräkenskaperna: Konungssalen, Frukammaren, Grefvesalen, Tingssalen, Kommendantssalen, Messlöfssalen m. m. — Sedan ryssarne år 1743 tagit slottet i besittning, underkastades befästningsverken en betydlig omgestaltning. Så nedrefs »Sancte Eriks torn», emedan det låg på osäker grund, några partier blefvo ombygda och nya tillkommo, såsom bastionerna Dick, Lillport, Wasserport, Platsadjutantsvåningen m. m. Traditionen tillskrifver en del af dessa nybyggnader en Suworoff.

I andra kapitlet lemnar förf. en redogörelse för den arkeologiska undersökning han verkstält på slottet. En sådan redogörelse måste af lätt förklarliga skäl blifva temligen tröttande och enformig; för att lifva intresset och göra sin beskrifning mera åskådlig har emellertid förf. försett arbetet med en rik-

lig mängd afbildningar såväl af slottet i dess helhet som af dess enskilda partier äfvensom med tvänne planteckningar. Förf. hade gjort läsaren en stor tjenst, om han på planteckningarna utmärkt väderstrecken och betecknat de olika partierna med bokstäfver, till hvilka han hänvisat i texten. Som dessa teckningar nu föreligga, meddela de läsaren en högst ofullständig ledning och för den, hvilken icke besökt slottet, är det svårt att följa med skildringen; man känner sig verkligen borttappad under försöken att följa förf. på hans vandringar i den gamla borgens alla vinklar och vrår, upp- och nedför spiraltrappor o. s. v.

Som resultat af undersökningen framgår att knapt någon af vårt lands borgar från medeltiden bevarat sig så väl till våra dagar som Olofsborg. Emot uppfattningen att anse Olofsborg för en medeltidsborg reserverar sig dock förf. på det bestämdaste. Nyslott, säger han, måste betraktas »såsom en historisk gränsfästning, hvilken i sin arkitektur för den sakkunnige vittnar om sin 400-åriga historia». Klock- och kyrktornen t. ex. gifva en klar inblick i befästningskonsten under 1400-talet, somliga partier belysa 1600-talets försvarsverk, åter andra gifva en föreställning om den moderna fortifikationen.

Arbetets yttre är för våra förhållanden ytterst vårdadt och länder förläggaren till all heder. Plancherna, utförda efter teckningar af hrr C. E. Orling och O. Kleineh, äro i allmänhet lyckade och gifva, så vidt man utan att hafva besökt borgen kan döma, en ganska liflig och naturtrogen bild af det gamla fästets olika partier.

C. v. B.

Dr Macaulay: Generalen C. G. Gordons biografi och karaktersskildring, öfversättning från engelskan af G. F.; Stockholm 1886; pris 1 kr.

Dr Macaulay's biografiska utkast *Gordon anecdotes* framträdde helt visst utan alla anspråk på vetenskaplighet eller en uttömmande behandling af ämnet, beräknadt som det är uteslutande för ungdomen och den stora allmänheten. Det kan derför icke vara med annat än berättigad förvåning man ser att öfvers. utbytt originalets anspråkslösa och fullkomligt motiverade titel mot den ofvanstående, som låter förmoda mer än boken i sjelfva verket innehåller — spridda drag ur general Gordons lefnad, ofta stående i ganska löst sammanhang med hvarandra.

Gordons namn vann en stor ryktbarhet i synnerhet under hans hjeltemodiga och ojemna kamp mot mahdin, som i april 1884 inneslöt honom i Kartum, en som ointaglig ansedd fästning i Sudan. Den engelska generalens mod att ensam i spetsen för en handfull män, som med sin anförare täflade om äran att visa den största pligttrohet, fosterlandskärlek och dödsförakt, i mer

än tio långa månader under fåfäng väntan på undsättning bjuda spetsen åt en öfvermäktig och fanatisk fiende, väckte allmän beundran, hvarför äfven hela den civiliserade verlden deltog i Englands sorg, då man i februari 1885 erhållit visshet om den storslagne mannens död och Kartums fall.

Gordons dagbok, som utkom i juli samma år, väckte ett deremot svarande uppseende; den utgick inom kort i flere upplagor, öfversattes jemte mer eller mindre utförliga biografier till alla kulturspråk och framkallade kommentarier öfverallt, icke minst i England, som fann sig såradt i kärvordna inbillningar af den oförbehållsamma öppenhet, hvarmed dess regering här angreps och blottstäldes, men på samma gång kände sig så upprördt öfver bristen på energi och förutseende hos regeringen, som lemnat en så tapper man i sticket sedan hon inledt honom i faran. Man gick så långt i sin ovilja, att mer än en engelsman hördes i frågasätta huruvida Frankrike hade handlat mot Gordon på samma sätt, om han varit fransman. Förf., som med all vördnad för Gordons minne och med allt erkännande af hans obestridliga förtjenster som krigare och menniska förtiger denna omständighet, visar sig i allmänhet angelägen om att rentvå regeringen och slutar, betecknande nog, sin bok men en förteckning på sin store landsmans fel och lyten, för resten af alldeles allmänt mensklig art och dem han varit den förste att sjelf erkänna. Såsom ett motstycke till denne biografs förfarande kan förtjena nämnas hvad mr Wilson, hans första biograf, berättar. När denna visade honom sitt manuskript, »slet Gordon sönder sida efter sida allt, som handlade om hans personliga förtjenster och talanger, emedan ingen menniska har rätt att yfvas öfver någonting, helst hon icke har något godt, det hon icke sjelf undfått».

Gordons lefnad synes oss märklig i tre hänseenden: genom den i våra dagar allt sällsyntare föreningen af sann kristendom med krigarens mod och yrke, genom en icke mindre sällsynt oegennytta och humanitet och genom en stor fördragsamhet i religiöst hänseende, allt egenskaper som, förenade hos samma person, måste göra denne till en stor och ädel menniska. Gordon var »en hjelte bland hjeltar», såsom Gladstone kallade honom i sitt minnestal uti parlamentet, men han var ock en kristen hjelte, och i detta hänseende får man gå långt tillbaka i häfderna för att finna hans like. Han drog ej i betänkande att kämpa med svärdet när det gälde mensklighetens sak, han kämpade ock för sitt fosterlands och andra politiska intressen, men endast då dessa sammanföllo med mensklighetens. »Folket, yttrade han en gång, har mycket liten idé om huru vidt skildt kriget är från äran. Det är ett organiseradt mördande och plundrande, och dess största förbannelse faller icke på de stridande, utan på kvinnorna, barnen och de ålderstigna. Betraktom saken huru vi vilja, så är kriget någonting förfärligt, barbariskt och grymt». Ehuru det var

Gordons öde att detta oaktadt föra krig i tre verldsdelar, så finner man att han allestädes gjorde sitt bästa att minska krigets lidanden. Hvar helst han än uppträdde i Kina, i Egypten eller Kapkolonin, tillvann han sig befolkningens sympatier genom rättvisa, mildhet, oegennytta och en välgörenhet, som icke tog någon hänsyn till olikhet i trosbekännelse eller ras. Härpå meddelar dr Macaulay talrika bevis. Mr Hake i sin biografi anför än flere och framhåller Gordons oförstälda ödmjukhet, som visade sig då han, efter att hafva ärofullt deltagit i stora krig, uppträdt som fredsmäklare mellan Ryssland och Kina samt lyckligt besegrat ett uppror i sistnämda land, gaf sig till att tjena som lärare i en trasskola uti en af Londons förstäder. Och under denna sysselsättning vann han ett sådant förtroende hos den fattiga befolkningen, att döende kallade honom till sig för att höra honom tala tröstens ord, hvilken kallelse han aldrig underlät att efterkomma. Här fann honom konungen af Belgien, då han såg sig om efter en generalguvernör för Kongostaten, ett civilisatoriskt uppdrag af största betydenhet, men som Gordon afböjde för att i januari 1884 öfvertaga en annan, mycket farligare, men mera maktpåliggande post. Tio år tidigare hade han eröfrat Sudan åt Egypten, gjort slut på slafhandeln och lagt grund för en kultur, som, innan han 1879 afgick från generalguvernörskapet, samlat i Sudans städer tusentals kristna familjer. Allt detta stod nu på spel, och Gordon begaf sig dit så godt som ensam, men ensam värd en hel armé genom det anseende för tapperhet, rättrådighet och menskligfhet hon egde bland Sudans vilda folk. Man vet hur det sedan gick.

Om Gordons stora fördragsamhet mot olikatroende och hans motvilja för doktrinära former i religionen meddelar förf. märkliga saker. Gordon förfäktade varmt tros- och samvetsfrihetens sak. Med anledning af Gordons bok »Reflexioner i Palestina» yttrade biskopen af Derry: »Generalen är icke en djupsinnig teolog, men han är någonting mycket högre och bättre, ett exempel på en fast förtröstan på lefvande Gud.» Men i Gordons dagbok finner man omdömen om Renan, som bättre än något bevittna hans fördomsfrihet. Han prisar och högaktar Renans mod och uppriktighet i att offentliggöra ett arbete sådant som „*Vie de Jésus*“, men är på samma gång öfvertygad om att dess författare aldrig kunde ha frid i sin själ; han trodde att Olivier Pain var ingen annan än Renan, som lik den evige juden irrade omkring i Afrika.

Gordon tillhörde ingen sekt och intet parti, han tillhörde menskligheten. Derför framkallade ock hans förtidiga bortgång uttryck af sorg och sympati icke allenast hos Gladstone, utan lika väl hos kväkarpoeten Whittier, icke allenast hos den engelska nationen, utan hos hela det bildade Europa; icke allenast hos kristne, utan äfven hos hedningar. Hans minne fortlefver ännu så aktadt

i Kina, att det Himmelska riket sände ett betydande bidrag till den fond, som Londons lord-mayor stiftade till hans minne.

Ingen lefverneshistoria kan vara bättre att sätta i ungdomens hand är denna, och då vi på svenska icke ega någon fullständigare än dr Macaulays, rekommendera vi den tillsvidare.

A. Grönberg.

Nils Grotenfelt: Handbok i mejerihushållningen; andra uppl. Stockholm, 1886. J. Arrhenii förlagshandel 256 s. 8:o, 54 trädsnitt, m. m. 2 kr. 50 öre.

Då år 1881 första upplagan af denna handledning utkom och vi hade nöjet att i denna Tidskrift anmäla den, var behofvet af en bättre mejeriliteratur redan mycket kännbart. Boken kom till »i sinom tid», den var väntad och välkommen. Redan nu se vi en ny upplaga framträda, som i ett tilltalande framställningssätt, redighet och klarhet i uppställningen och ett lyckadt framhållande af mejerihandteringens teori eger företräden i ännu högre grad än sin föregångare. Förf. har noga följt med de framsteg och forskningar, som blifvit gjorda på mejerihandteringens område. Han har dermed riktat sin handbok, på samma gång han derifrån omsorgsfullt uteslutit hvad som under tiden blifvit föråldradt och utdömts. Så hafva t. ex. kapitlen rörande mjölkprofning och mjölkförfalskning, mjölkens behandling med separator, kerningen, smörförpackningen, m. fl., mycket utvidgats och förfullständigats. Alldeles nya äro kapitlen om fodermedlens inverkan på smörets kvalitet, om smörfel, om konstsmör och om konstgjord skummjölksost, beredd med tillsats af fett.

Det är svårt att inom områden, der praktiken spelar en så stor rol och der så många små lätt förbisedda inflytanden göra sig gällande, alltid kunna uttrycka sig korrekt, klart och utan allt för många omsägningar. Derför kan det ej undvikas att här och der något olämpligt uttryck, någon dunkelhet och någon skenbar motsägelse insmyger sig. Så äfven i detta arbete, ehuru ytterst sällan och äfven då af ringa betydenhet. Då t. ex. förf. sid. 10 talar om vårdslös mjölkning, säger han att i jufret kvarlemnad mjölk kan *surna*. Uttrycket är visserligen begripligt, men »förskämmas» eller något annat ord hade väl varit lämpligare och riktigare, då ju mjölkens sönderdelning i jufret knapt torde vara en förändring, hvars produkt reagerar alkaliskt. På samma sida säges att mjölkningen »sker fördelaktigast från venstra sidan om kon, så att den starkare högra handen kommer att mjölka ur de mjölkrikare bakre spenarne, hvaraf också följden blir att de spenar på engång mjölkas, som utgå från samma jufver*körtel*»; rätta ordet här vore jufver*hälft*, då ju hvarje spene har sin egen körtel och endast de som ligga par om par på hvar sin sida af djurets midtellinie stå med hvarandra i kommunikation genom mjölkkamrarne. — Äfven ur kapitlet om gräddans syrning kunde några motsägelser och oklara uttryck

påvisas, men de hafva icke större betydelse än det redan framhållna; medgifvas måste ock att denna del af mjölkhushållningen är bra litet studerad och att flere företeelser här ännu äro en gåta.

Ehuru både tryck och papper i denna upplaga äro sämre än i den första, är dock bokens utstyrsel oklanderlig. Likasom vi vid anmälan af handledningens första upplaga tillönskade den en välförtjent framgång och en vidsträckt läsarekrets, göra vi det äfven nu. Vi tillägga, likasom då, att den för vårt land får sin fulla betydelse, då den är tillgänglig på landets begge språk.

Ing.

O. M. Möller: Reformatorn från Galilaea, skildring från det gamla Palestina; öfversatt från danskan af Alfred Lindqvist; Upsala, Universalbibliotekets förl.exp. 231 s. liten 8:o; kr. 2: 50.

Tor Hedberg: Judas, en passionshistoria; Sthlm, A. Bonniers förlag. 208 s. 8:o; kr. 2: 25.

Med ledning af Nya testamentet och de sparsamma historiska uppgifter, som om Jesus kommit till efterverlden, har äfven romanförfattaren sökt framställa bilden af frälsaren, sådan han ter sig för historikern och psykologen, för att dervid på ett naturligt sätt förklara det öfvernaturliga, som Nya testamentet tillägger hans personlighet. Man hyser olika åsigter om det berättigade i sådana företag; men hvilken åsigt man än hyser, torde alla vara ense derom, att vid behandlingen af ett sådant ämne den största grannlagenhet och pietet är af nöden, ja ännu större än i afseende å vanliga historiska personligheter. Hr Möller har onekligen de bästa föresatser, men förmågan motsvarar tyvärr icke alltid den goda viljan. Sålunda har arbetets största fel, måhända tvärtemot förf:s vilja, kommit att bestå just deri, att den tillbörliga taktfullheten icke blifvit iakttagen.

Redan i början, då förf. vill förklara kosmopolitismen i Jeschuas lära ur ärftlighetsprincipens synpunkt, begår han det svåra misstaget att låta Jeschua härstamma från en romare. Utom att en sådan åsigt är stridande mot Nya testamentet och all sannolikhet, vinner förf. dermed ej sitt mål, ty romarne voro väl verldens beherskare och i denna mening verldsborgare, men ingalunda kosmopoliter i nutids eller religiös bemärkelse. Emellertid uppfostras Jeschua i Josefs hus i Nazareth till sin fosterfaders yrke och anses för dennes son. Hans inåtvända, grubblande sinnelag håller honom fjerran från jemnårigas nöjen, och redan tidigt drifves han till läsning af profeterna och de gamles skrifter. Under en vistelse i Jeruschalajim kommer han af en händelse till tempelskolan, der den berömde rabbinen Hillel [1])

---

[1]) Förf. skrifver Hillel *Hanaasi.* Denne, bekant bl. a. som den judiska tideräkningens grundläggare, lefde emellertid i fjerde årh. efter Kr. Hillel *Hassaken* deremot var Jesu samtida, född år 60 före Kr., och verkade som lärare i Jerusalem.

föreläser. Denne, som i Egypten inhemtat en högre upplysning kastar ett nytt ljus öfver sitt ämne. Hans lära, som väsentlig afviker från den trånga judiska bokstafsdyrkan, anslår Jeschua det faller som fjell från hans ögon, och då äfven Hillel bemärker sin nye, ovanlige åhörare, uppstår det ett vänskapsförhållande emellan dem. Den gamle Hillel nalkas sitt slut, men innan han lägger sitt ärevördiga hufvud till hvila, inviger han Jeschua till arftagare af sin mission, sitt lifs hemlighet: att förkunna det »alla folkslags gud är en, och alla lefva i honom och han i alla. Det finnes endast en lag:, älska så skall du lefva, ty den som älskar sin nästa, älskar Gud i honom. Det gäller icke att tro, ty Gud kan icke förstås, och en tro utan gerningar är som ett fruktträd utan frukt. Du skall icke utgrunda den högstes namn, ty det är oändligt, men hans bud skall du finna skrifvet i ditt hjerta.»

För att kunna utföra denna mission, som Hillel säger sig icke varit vuxen, måste Jeschua öfvergifva allt hvad honom är kärt i lifvet. Och han gör det med glädje. Icke ens den unga getvakterskan, Mirjam från Magdala, vid hvilken Jeschua fängslats med en oskyldig kärlek, kan eller vill hålla honom kvar.

I Egypten sammanträffar han med filosofen Philon och andra alexandrinske lärde, studerar bland andra vetenskaper äfven läkarekonsten och får der den rätta uppfattningen af Messias-idén. Efter hemkomsten begynner han förkunna sin nya lära, bota sjuka och samla omkring sig lärjungar. Ryktet derom går vida omkring. För fariseernas stämplingar ser han sig tvungen att draga sig till Foinikien, men återkommer och förkunnar sin lära med allt större kraft, tills han anklagas att hafva utgifvit sig för Maschiach, dömes till döden och korsfästes. Innan lifsgnistan utslocknar, nedtages han dock af Nikodemus och Schimeon ben Hillel, som öfverlemna honom i Mirjams vård, och hos henne utandas han sin sista suck.

Af denna korta exposé finner man redan att förf. tillåtit sig rätt betydande afvikelser från den i synoptikerna framstälda berättelsen, och då dessa afvikelser mestadels äro ytterst svagt eller icke alls motiverade af historiska eller konstnärliga förhållanden, äro de på samma gång lika stora fel. Hela historien om resan till Rom för att få Jesu dödsdom faststäld af kejsaren saknar all sannolikhet. Läkarekonsten torde väl ha stått högre hos egyptierna, men Messiasidén kände judarne allt för väl, för att i Egypten någon högre uppfattning af densamma skulle kunnat vinnas. Att förf. låter Jeschua sammanträffa med Hillel hörer deremot till hans bästa uppfinningar. Förhållandet mellan den vetgiriga ynglingen och den gamle läraren är framstäldt på ett verkligen fängslande sätt, och man följer med intresse den blifvande reformatorn till Egypten. Man väntar sig att skildringen nu skall gå i jemnt stigande, att hänförelsen för den stora missionen, tanke

flykten och den allt omfattande kärleken skall få ett uttryck i Jeschuas karakter. Men om uppgiften alls kan lösas, så har den synbarligen öfverstigit förf:s krafter. Skildringen, som äfven eljes är i hög grad ojemn, sjunker alltmera mot slutet; de ställen, som gifvit åt tanken ett vackert uttryck, bli allt fåtaligare, och långörerna och plattheterna ökas.

Förf. har ansett nödigt att införa äfven ett erotiskt element i reformatorns från Galilaea historia. Utom att historien med Mirjam (Maria), som han efter återkomsten från Egypten träffar åtskilliga gånger under sitt lif, är af egen uppfinning och fått en opassande utsträckning, har den blifvit utrustad med triviala romanfloskler, månsken, handtryckningar och ömma ögonkast, som äro lika ovärdiga bokens stora hufvudperson, som de äro motbjudande för läsaren. — Öfversättningen lemnar åtskilligt öfrigt att önska, särskildt beträffande de språkliga nymodigheterna, som icke alltid äro lika lyckade som välmenta.

Med Reformatorn från Galilaea har *hr Hedbergs Judas* åtskilliga beröringspunkter. Ämnet är af samma slag och personerna delvis de samma. Hr Hedberg fattar emellertid sin uppgift från en helt annan synpunkt. Han är psykolog framför allt. Men likasom hr Möller minst lyckats i de delar, der han afviker från den nytestamentliga berättelsen, så var det en allt annat än lycklig tanke af hr Hedberg att vilja göra en från den bekanta Judas-historien afvikande mening gällande. Den enkla historien om huru Judas i början kände sig dragen till Jesus, huru han omfattade hans lära, men sedan till följd af dåliga böjelser lät sig af fariseerna och de maktegande öfvertalas till förräderi mot sin mästare, detta jemte hans tragiska slut gifver, synes oss, tillräckligt stoff för en naturlig förklaring af Judas' under århundraden af fåkunnigheten nedsvärtade karakter. I stället har hr Hedberg användt sin betydande talang på att blanda bort denna enkla, alldeles icke ovanliga historia om ett menniskolif och skapat af Judas en dimhöljd, svårbegriplig karaktersbild, som hvarken har sin motsvarighet i synoptikerna eller i lifvet.

I detta dunkla och nyckfulla själslif har förf. velat finna sin förklaring på Judas' förräderi mot mästarn. Redan bokens första sida, der Judas med sin gamla blinda mor är på väg till Johannes, ger oss uppslaget till hans karakter, ett oroligt hjerta, fyldt af hat och trängtande till en kärlek, för hvilken hans egen sjelfviskhet står i vägen. När han sedermera på en nattlig irrfärd sammanträffar med Jesus i öknen, drages han till denne af en oemotståndlig kraft. Han får ingen ro, innan han uppsökt Jesus och blifvit hans lärjunge. Oförmögen att förstå Jesu lära och utan att ens bry sig derom, fattar han en personlig kärlek till mästarn. Men disharmonin återkommer snart, hans kärlek är sjelfvisk, han är afvog mot de öfriga lärjungarne och finner ej för sin sjelfviska uppoffringslusta tillräckligt medhåll hos mästarn. Dishar-

monin blir nu alltmera skorrande, och den enda utvägen ur detta sitt olidliga tillstånd af ofrihet ser han i att förråda Jesus åt fariseerna. Handlingen tillspetsar sig i det ögonblick Judas kysser mästaren: då slår det honom som en blixt att dock blott kärleken är hans lifs innehåll och räddning. Så eger korsfästningen rum, och nu förstår Judas mästarns lära att man skall älska allt och alla. Sedan han kommit till den insigten, anser han det äfven vara orätt att bära hand på sig sjelf.

Att förf. i denna framställning fullt motiverat Judas' handling, derom kan visserligen råda mer än en mening. Judas' häftiga lynne och hans känsla af olidlighet kunna dock knappast motivera ett så fruktansvärdt brott, och huru han kan derigenom hoppas på frihet och frid är obegripligt, likasom det också förefaller onaturligt att denna känsla verkligen och så omedelbart kom öfver honom. Hela framställningen är för öfrigt gjord på ett sätt, som kommer läsaren att tro att något djupsinnigt ligger derunder. Personerna tala med blickar och gester, och aningar spela en betydande rol. Men tyvärr kommer man under fund med — till föga fromma för förf. — då man försökt genomtänka Judas' paradoxer, att djupsinnigheten mången gång är mera skenbar än verklig.

Men trots allt detta hyser man aktning för hr Hedbergs talang såsom mindre vanlig. Hans stil är enkel, men målande och original. Vi kunna icke underlåta att särskildt omnämna hans präktiga skildring af hösten med »blekblå himmel och sval, genomskinlig luft» i början af bokens senare del. Hvad af detta ämne kunnat göras, om förf. nöjt sig med en mera sann, men mindre orginel uppfattning af Judas, derom får man ett begrepp, då man läser den upphöjda och taktfulla teckningen af bipersonerna, som fått bibehålla sin häfdvunna karakter — med undantag af Maria Magdalena, hvars omstöpning icke heller ländt skildringen till fromma. Den gamle tiggaren Abba är en präktig Diogenesfigur, ehuru man ej rätt fattar hans plats i Judas' historia.

K. J. Hagfors.

Amicus veritatis: Skilda färger, samtal i politiska frågor; 167 s. 8:o. Upsala 1886. R. Almqvist & J. Wiksell; 2 kr. 75 öre.

Förf. låter personer representerande olika politiska »färger» samtalsvis utbyta åsigter och vill derigenom gifva frågorna en så mångsidig belysning som möjligt. Under allt detta försöker förf. att sjelf iakttaga en helt och hållet passiv hållning. Han har ej krupit in i någon af de uppträdande personerna för att genom denna uttala sina åsigter, utan önskar synbarligen att läsaren sjelf skall välja sin ståndpunkt och att sanningen skall framstå äfven utan att den utpekas. Det är genom sträng opartiskhet han vill göra sig värdig sin pseudonym »amicus veritatis».

Samtalen, i hvilka deltaga ett mindre antal herrar och damer, hvilkas namn och karakter det här torde vara onödigt att upprepa, röra sig kring skilda sociala och politiska frågor. Anledningen till det första är processen mot Strindberg i följd af »Giftas». Härifrån öfvergår diskussionen till statskyrkans betydelse och berättigande, religionsfriheten m. m. I det andra tages nödvändigheten af folkens politiska frihet till tals. Det tredje åter, hvilket synes mig vara intressantast, handlar om ståndsskilnaden och de politiska prerogativerna öfver hufvud. Samtalet berör äfven egendomens ojemna fördelning och de nyare sociala tendenserna samt särskildt socialismens förhållande till kristendomen. Det mycket omtvistade ämnet, statsmaktens ursprung och helgd, utgör föremål för det fjerde samtalet, och i det femte och sista slutligen dryftas frågan, på hvilken väg den menskliga utvecklingen fortskrider samt specielt om partibildningens betydelse härvidlag, äfvensom om de principer, på hvilka samhället borde fotas.

Såsom synes är det flere af de vigtigaste och mest svårlösta frågor förf. sysselsätter sig med. Något nytt i sak torde han väl ej hafva frambragt, men måhända kan ifrågavarande samtal reda begreppen för den i dessa ämnen mindre bevandrade och förhjelpa honom till en klarare uppfattning af dem. Sjelfva planen för arbetet, som gör att förf. ej med lif och lust kan förfäkta och utveckla någon särskild opinion utan inskränker sig till att gifva blacka referat af andras åsigter, gör boken tungrodd och i längden tröttande. Inga lättare bitar förekomma heller mellan de hårdsmälta, filosofiska resonnemangen.

Karl S.

W. H. Crump: Engelska samtal (English as it is spoken), jämte svensk öfversättning af Hjalmar Hjort; 164 pg. 8:o. Upsala 1885; R. Almqvist & J. Wicksell; pris 1: 40 kr.

En dylik samling uttryckssätt och idiotismer förekommande i det vårdade engelska samtalsspråket, torde man, inom en så trång ram, som den här gifna, få söka efter. Förf. eger verkligen »en ovanlig förmåga att i en ledig dialog indraga en mängd genuint engelska vändningar». Vid försvenskningen tyckes öfversättaren hafva bemödat sig om att återgifva kärnan af de engelska uttrycken så fullständigt som det högsvenska talspråket medgifvit. Han har härvid utvecklat en icke ringa fyndighet och förmåga. Då emellertid svenskan vester om Bottenhafvet, särskildt i afseende å det alldagliga samtalsspråket, företer en större eller mindre olikhet gentemot den här begagnade, är det ej att undra öfver, om öfversättarens språk, vackert och ledigt som det är, dock understundom förefaller oss något främmande.

Det kan å ena sidan vara alldeles på sin plats att begagna sig af vedertagna talesätt, då man i en parlör öfverflyttar ytt-

randen från ett språk till ett annat. Men det torde å andra sidan knappast kunna förnekas att det egendomliga i uttrycket härvid ofta går förloradt. Det egentliga innehållet af ett gifvet uttryck betingas visserligen i icke ringa mån af det sammanhang, hvari det står; det kan derför vara fullt befogadt att öfversätta t. ex. *Don't mention it, Sir,* (sid. 6) med »Nej, för all del»; *Do, please, Sir,* (s. 24) med »Jo! snälla magistern»; *And be sure and be particular about the fit,* (s. 51) med »Och laga för all del att den sitter väl»; eller *Well 'there's no accounting for tastes', you know,* (s. 60) med »Nå ja, om tycke och smak skall man ju inte disputera». I fall som dessa, då musten af ett gifvet talesätt i det närmaste uttömmes, kan ett mera noggrant återgifvande vara opåkalladt. Dock äro vi benägna för den uppfattning, att detta tillvägagåendet i ett arbete, afsedt äfven för skolornas bruk, kanhända ej vore lika lämpligt, ifall det gälde språk mindre befryndade med hvarandra än svenskan och engelskan.

De 20 sista sidorna af boken innehålla förklaringar öfver de i arbetet förekommande ord och talesätt, hvilka förf. ansett behöfva förklaras.

Det är mer än sannolikt att den lilla boken med glädje skall helsas af mången vän till det engelska språket. Utom den nytta dess läsning måste medföra, skall det genialiska sätt, hvarpå den engelska texten allt emellanåt återgifvits, tvifvelsutan bereda läsaren ett nöje af eget slag och locka till närmare bekantskap med arbetet.

F.

J. B. Halvorsen: Norsk Forfatter-Lexikon 1814—1880, paa grundlag af J. E. Krafts och Chr. Langes »Norsk Forfatterlexikon 1814—1856» samlet, redigeret och udgivet med Understøttelse af Statskassen; stor 8:o, h. 12: Danchertsen-Dyring, s. 129—192: h. 13; Dyring-Falsen, s. 193—256. Kristiania 1886.

För tre år sedan anmälde vi de fem första häftena af detta storverk, som begynt att utkomma 1881, och vi vidhålla i allo den berömmelse vi egnade dess början, men anhålla att få något ändra förutsägelsen att verket kunde bli färdigt om tio år. Det går nog tjugo år, innan det ser sitt slut. Med förevarande häften har det dock skridit ett godt stycke fram, två hela bokstäfver, men detta beror på att så jemförelsevis få författarnamn begynna med *D* och *E*. Metoden är allt lika omständlig och noggrann; som bevis härpå kan tjena att äfven den landsförviste C. F. Ehrensvärd, som under namnet Gyllembourg bosatte sig i Danmark, är upptagen bland norske författare af skäl att han lemnat till Eidsvoldsmannen Hans Falsen »nogle Bemærkninger og Forslag med Hensyn till en Constitution for Kongeriget Norge». Äfven L. H. S. Dietrichsons biografi med förteckningen öfver hans tryckalster och allt godt, som blifvit sagdt om honom, är utförlig

nog att bevittna förf:s osparda möda i uppsamlandet af de mest minima data. Man känner sig frestad antaga en så kärleksfull omvårdnad om alla en författares flyktigaste penndrag och steg vara möjlig endast hos en autobiograf, men i sistnämda biografi äro verkligen några uraktlåtenheter att anmärka, hvilka åter vore oförklarliga hos en sådan. Om prof. Dietrichsons besök i Finland, dit han som bekant åtskilliga gånger varit rest med sina föredrag och visst icke förgäfves, heter blott att han 1861 »besøgte Finland efter Inbydelse af J. L. Runeberg, hvis Biografi han udarbejdede», och 1884 liksom i förbigående på resa till Ryssland samt att han är »Aeresmedlem af det finske Konstnärsgille». Det vore då af pur förnämhet, som den europeiskt bekante mannen icke mera skulle minnas sådana relationer.

De enda skriftställare i förevarande häften, som lifligare intresserar en icke-norrman, äro K. M. Elster, den fängslande författaren af »Solskyer» och »Farlige Folk», samt L. Dilling, hvars skizzer stå hos oss i så angenäm hågkomst. Elsters tidigt afbrutna lefnad — han dog 1881 vid fyratio års ålder — delade sig mellan tidningsskrifveri och obetydande forstgöromål. Studentexamen gick icke för honom, ej heller upprepade ansökningar om stipendium för utrikes resa. Han debuterade ej utan framgång såsom skådespelare i Kristiania, men fullföljde icke, och ett skådespel, som han inlemnat till teatern, tog han sjelfmant tillbaka. Stort mera är icke heller det rum L. Dilling intagit på lifvets marknadsplats. Han är född 1848 på Moss, der hans far var landtbrukare. Han fick sin studentexamen med ett *haud* 1869, men derefter blef det mest blott för studentsamfundet han arbetade. Han var en ifrig och verksam deltagare i det akademiska ungdomslifvet med komedier och sånger. För ett större publikum uppträdde han törst 1873 med »Tyve Sange». Äfven studentkomedierna och berättelserna ur studentlifvet gingo småningom ut bland allmänheten, de senare som tidningsföljetonger. Efter en resa till Paris 1875—76 etablerade han sig i Kristiania som literatör, ett år som utgifvare af ett illustreradt veckoblad. I början af detta årtionde öfverflyttade han till Köpenhamn, men är sedan ett år åter bosatt i hemlandet. Hans första samling »Hverdagsmennesker» begynte utkomma 1879.

C. G. E.

Vera Hjelt: Slöjdens berättigande vid den s. k. lärda skolan. 34 s. 12:o. H:fors 1886, G. W. Edlund; pris 50 p.

Det här publicerade föredraget, hållet vid ett af Finsk kvinnoförenings samkväm, utgör ett varmt och tillika förståndigt, om också icke fullständigt »ordnadt» försvar för slöjden i den högre skolan. Med säker blick för sakens vigt och rätta art fordrar förf. för slöjden likställighet med skolans öfriga läroämnen. Likväl hade de vanliga invändningarna häremot förtjen

en närmare granskning eller åtminstone en hänvisning till erfarenheten från högre skolor hos oss och annorstädes, der man likstält slöjden med läsämnena. — Märkelig för slöjdens betydelse i lärdomsskolan är den raskhet, hvarmed tyska kongressen för undervisningen i handarbete under sistlidna september månad i närvaro af Württembergs kulturminister, prelater och skolmyndigheter förenade sig om vigtiga uttalanden och beslut i frågan.

Statistisk öfversigt af folkskoleväsendet i Finland för läseåret 1884—1885 utgifven af Öfverstyrelsen för skolväsendet. (Bidrag till Finlands officiela statistik) 29 s. 4:o. Helsingfors 1886.

Ur denna i god tid utkomna och med all omsorg utförda publikation meddela vi några upplysningar af allmännare intresse. Af statsverkets bidrag till folkskoleväsendet för kalenderåret 1885, som närmar sig en miljon, utgå 556,920 mark till folkskolorna, resten till seminarierna och inspektionen. Af våra 469 landskommuner hade före utgången af 1885 ännu 111 icke fast folkskola eller statsunderstöd för sådan; dessa kommuner tillhöra förnämligast Uleåborgs, Abo, Wasa och Wiborgs län. Endast en folkskola hafva 164 landskommuner. Samskolor äro i städerna 115 af 202, på landet 350 af 633. Elevernas antal uppgår i städerna till 14,110, på landet till 23,425, hvartill komma 12,339 elever i barnskolorna. I stadsskolorna äro könen temligen jemnt fördelade, men från landsskolorna uppgifvas 13,598 gossar och 9,827 flickor. I afseende å språket framstår de svenska skolornas relativa öfvervigt: i städerna finna vi 122 finska, 75 svenska, i landskommunerna 520 finska, 95 svenska skolor. Denna öfvervigt är märkbar äfven i landsskolornas antal. Enligt officiela uppgifter borde nämligen den finska landtbefolkningen i numerär vara i det närmaste 8 gånger starkare än den svenska. Finsksvenska folkskolor uppgifvas i skolöfverstyrelsens statistik till 21, hvarförutom 2 ryska skolor finnas.

D. A. Sundén; Ruotsalainen kielioppi, kolmas painos. 266 s. 8:o; Helsingfors, G. W. Edlund, 1886; 2 m. 50 p.

Ehuru Sundéns svenska språklära i finsk drägt nu upplefver sin tredje upplaga, tro vi dock att den ännu bättre skulle fylla sin uppgift, om den underkastades en bearbetning med särskild hänsyn till finska elevers behof. Särskildt borde svenska språkets afvikelser från finskan närmare betonas. En inskränkning i läromaterialet är äfven önskvärd. Rättskrifningsläran skulle, om den vore baserad på den numera allt mer omfattade ljudenlighetsprincipen, betydligt underlättas för eleverna. Visserligen vore det möjligt att, såsom vid många af våra svenska lyceer är fallet, med bibehållande af Sundéns lärobok i öfrigt, följa den af Freudenthal utgifna rättskrifningsläran, men rådligare vore dock att begagna en lärobok, i hvilken den nya rättskrifningsprincipen är konsekvent genomförd.

R. Hertzberg: *Lefnadsteckningar* för ungdom och för folket. I. 108 ss. 8:o. Borgå, W. Söderström; pris 1 m. 75 p.

Dessa biografier ur gamla tidens historia åtföljas icke af någon närmare uppgift om ändamålet, om källor o. s. v. De förete icke något märkeligt, men kunna i viss mån, såsom uppsatserna Buddha, Pytagoras, Sokrates, Platon m. fl., anses supplera det knapt tilltagna kulturhistoriska elementet i vår historieundervisning. Besynnerligt förefaller det att utgifvaren från romaretiden icke funnit någon lefnad värd att tecknas före kejsar Neros. — Framställningen, språket och trycket hade kräft något större omsorg.

Bilder ur allmänna historien öfversatta och bearbetade af C. Kastman, fjerde uppl. med 22 porträtt; 168 ss. 12:o. Sthlm 1886, Alb. Bonnier; pris 1 kr.

Dessa »för folket och dess ungdom» efter E. Kappe bearbetade skildringar ur verldshistorien hafva bland mängden af dylik literatur sin egendomlighet i de talrika hänsyftningar till bibeln, hvilka förekomma i synnerhet inom gamla historien och anknyta sig till religionsundervisningen i folkskolan.

Öfversigt.

Nya teatern. Vi slutade vår senaste öfversigt med att uttala förhoppningen om att *En parisare* skulle gifva publiken skälig ersättning för dess långa väntan på något nytt i dramatisk konst, och vi kunna med nöje konstatera att denna förhoppning åtminstone till en viss grad gått i fullbordan. Gondinets eleganta och spirituela skildring ur pariserlifvet är visserligen skrifven särskildt för samma publik, från hvilken han hemtat sina urbilder och som kanske ensam kan till fullo sentera hela skärpan i karaktersteckningen och alla de fina vändningarna i dialogen. Men stycket borde icke heller förfela sitt intryck på våra bildade kretsar, som känna de der berörda förhållandena genom den franska literaturen. Ja, äfven om personerna, deras sätt att tänka och handla, någon gång skulle förefalla främmande och oförklarliga, så återstår dock så mycken finhet i skildringen, så många utan någon synbar möda från författarens sida klart framhållna karaktersdrag, en så beundransvärd förmåga att låta dialogen löpa i osökt naturlighet, att redan dessa styckets egenskaper bort stämma publiken till dess fördel, i synnerhet efter alla de tyska farserna, hvilka icke bjuda på något enda af dessa företräden. Att stycket dock ej hade någon egentlig framgång berodde väl delvis på julbrådskan, delvis på att framställningen icke var fullt sådan, som man kunnat önska. Vi stå här åter inför samma svårighet, som vi redan förut påpekat, nämligen skådespelarens lätt förklarliga osäkerhet, då han skall framställa personer ur för honom fullkomligt obekanta kretsar, typer dem författaren gripit direkte ur sin omgifning, men som framställaren här måste konstruera upp antingen ur sin egen inbillning eller efter regissörens anvisning, i stället för att individualisera dem efter verkligheten. Detta är och förblir våra sceniska artisters sorliga lott, så länge vi icke hafva en egen dramatisk literatur, hvilken rör sig inom våra egna förhållanden.

Men förrän vi öfvergå till det sceniska utförandet, måste vi väl öfvertaga den otacksamma uppgiften att referera styckets innehåll. Vi kalla uppgiften otacksam, emedan de nakna konturerna af handlingens gång måste förefalla läsaren föga intressanta, sedan de afklädts den eleganta pariserdrägten, hvars många retande och väl sammanstälda detaljer just gifva det hela sin tjusningskraft.

Brichanteau, styckets hufvudperson, presenteras för oss som inkarnationen af en rik parisisk ungkarl, för hvilken verlden

utanför fästningsverken alls icke finnes till. Han för ett komfortabelt och lättjefullt lif än på klubben och i den sysslolösa halfverlden, än hemma i sin eleganta våning vid Boulevard des Italiens. Han tyckes hafva uppstält som sin högsta fordran på lifvet att icke störas af några andra missljud än bullret från den kära boulevarden, hvilket för honom är den skönaste musik. Hans kammartjenare Gontran och hans vän de Fougerolles få sörja för att ingenting må störande ingripa i hans vanor, att allt obehagligt hålles på afstånd, ja det förefaller som om denna man, hvars nerver retas af att minsta vas i hans salong flyttas från sin bestämda plats, helt och hållet hade uppgått i en epikureisk egoism. Men ödet, som föresatt sig att bringa honom ur hans lyckliga jemnvigt, låter den ena händelsen efter den andra störande hämma hans lifs lungt flytande ström. Först tränger sig den nye husvärden, Savourette, in till honom före kl. 2, en för honom alltför tidig timme, och säger upp honom, emedan fru Savourette sjelf önskar flytta in i våningen. Brichanteaus harm öfver ett sådant ingrepp i hans heligaste rättighet, den att få vara i fred, urladdar sig emot husvärden, som slutligen måste rycka fram med hufvudargumentet för sin hustrus afvoghet mot hyresgästen, nämligen det kända och af verlden på dess sätt uttydda förhållandet, att i dennes ungkarlshem vistas en ung flicka. Nu, då Brichanteau rättfärdigar sig och berättar — för resten med mästerlig karakteristik — huru han blott af medlidande i sitt hem upptagit och låtit uppfostra den lilla, af en olyckshändelse i hans väg kastade, föräldralösa flickan, och huru hon sedan blifvit en, ja kanske den käraste bland hans vanor, huru han älskar och vördar henne som ett konstverk, nu börja vi få en aning om, att han — ett för parisaren kännetecknande drag — väl icke plägar yttra sig i ämnen som gå utom det alldagliga kåseriet, men att hans inre kanske icke är så tomt som ytan låter påskina. Med Savourette märka vi att vi misstagit oss på denna reserverade verldsman, som allt för väl känner sin omgifning för att bjuda den något annat än hvad den sjelf önskar, d. v. s. ytlig konversation, men som under allt detta likvisst bevarat en fond af godhjertenhet och ädel känsla, hvilken vackert framträder i hans förhållande till Geneviève. Han har hittills hållit henne för ett barn, och ej ens husvärdens anmärkning öppnar ännu fullständigt hans ögon, men ödet, som i dag ej lemnar honom i fred, sörjer för att det okonstlade förhållandet mellan beskyddare och myndling icke kan fortfara. Savourette lofvar visserligen, rörd af hans berättelse, söka öfvertala sin hustru till att taga en annan våning, men under det derpå följande samtalet med Geneviève finner Brichanteau orsak till missnöje med hennes guvernant och afskedar denna. Hvar finna en ny uppfostrarinna? Eller skall han kanske gifta bort henne? Han har ju just erfarit att hon redan är sjutton år. Han gör antydningar åt sin vän de Fougerolles, men får ett artigt afslag, hvars grund han

med sorg anar. Emellertid får han ett besök af en aflägsen slägting från provinsen, herr Pontaubert, som under sin vistelse i Paris lefver som ungkarl, men nu plötsligt öfverraskats af sin hustru och sin nyss ur pensionen komna dotter. Fru Pontaubert, en fåfäng och simpel provinsdam, vill partout gifta bort kusin Brichanteau med sin dotter och bjuder honom att jemte Geneviève vistas någon tid hos sig i Montauban. Brichanteau värjer sig med komisk förtviflan mot ett så barockt förslag, men då husvärden åter instörtar med underrättelsen att hans hustru icke ger med sig och då Brichanteau upptäcker rätta orsaken dertill i en liaison, som han haft med den vackra frun under hennes första äktenskap, fattar han det halmstrå fru Pontaubert räcker honom och reser till Montauban.

Att han der befinner sig som fisken på torra landet är naturligt, omgifven som han är af småsinta kälkborgare utan någon förmåga att förstå honom och utsatt för sin värdinnas nästan nog grofva försåt. Geneviève befinner sig om möjligt ännu sämre, der hon inackorderats hos ett par dygdädla gamla fröknar, som skola föra den vilseledda in på den rätta stråten. Hon tar sitt parti och hoppar ut genom fönstret, och hennes beskyddare gör ungefär på samma sätt. Äfven han reser hals öfver hufvud hem igen, dock icke utan att först mot sin vilja hafva blifvit förlofvad med fröken Pontaubert och fått verldens dom öfver förhållandet till Geneviève grundligt tutad i öronen på sig.

Nu återfinna vi honom i sin fåtölj vid sitt gamla kära fönster njutande af sin cigarr och sin boulevard. Savourette har nämligen blifvit så illa åtgången af boulevardbladen för det han af svartsjuka sagt upp sin hyresgäst och beröfvat Paris en af dess habituéer, att han nu funnit för godt förnya kontraktet. För Brichanteau är hela Montauban blott en elak dröm. Men om dess verklighet blir han dock öfvertygad genom sina tillkommande svärföräldrar, som följt efter honom till Paris för att göra sina anspråk gällande. Här, i sitt gamla element, eger han emellertid kraft nog att trotsa deras anfall, och det är på ett sätt, värdigt en fulländad gentleman, som han för dem öppnar den afgrund af löjlighet, i hvilken de velat störta både sig och honom. I en scen mellan honom och de båda unga flickorna, der han återskänker sin brud åt den man, som han vet att hon älskar, och ännu mera i scenen med Geneviève, der de båda upptäcka sina verkliga känslor för hvarandra och hon med sin kärlek återskänker honom hela hans förlorade ungdom, få vi en fullständig inblick i de fördolda skatterna i Brichanteaus inre, hvilka allt verldslifvets slagg endast dolt, icke förstört. Dessa scener äro tecknade utan all sentimentalitet, men med en äkta känsla, som värmer åskådaren och väcker hans sympati för styckets hufvudperson, parisaren, sådan han skildrats af en författare, som antagligen känner sitt ämne och som säkerligen varmt älskar det.

Stycket ställer stora fordringar på skådespelaren, och sär-

skildt hvad hufvudrolen beträffar måste medgifvas att vi gingo till den första föreställningen icke utan vissa farhågor. Desto angenämare öfverraskades vi af det sätt, hvarpå rolen utfördes af hr Wilhelmsson. Den reserverade tonen under första akten är helt ny för denne skådespelare, och vi påminna oss ej heller att vi förr sett honom framställa en starkt frambrytande känsla med sådan värme och sanning, som i slutscenerna. I andra akten, som äfven är styckets svagaste, lyckades han ej fullt så väl, och de franska skådespelarnes förmåga att säga sina repliker helt och hållet som om de vore improviserade har han ej uppnått, ehuruväl han mången gång närmar sig det rätta. Fru Bruno var i första akten nästan alltför naiv för att vara uppfostrad af en parisisk guvernant. Hon har nu länge nog spelat flicksnärtor, och det vore kanske på tiden för henne att öfvergå till mera innehållsrika roler; annars ligger faran nära att söka göra för mycket och slå an på publiken genom effektknep, såsom t. ex. i scenen med de Fougerolles, der hon tillät sig en allt annat än parisisk förtrolighet. Deremot var spelet i andra akten särdeles täckt, likasom äfven hennes känslor i tredje akten fingo ett vackert uttryck. I jembredd med henne föreföll naturligtvis frk. Tschernichen något svag, ehuru hennes debyt, såsom sådan betraktad, var ganska lofvande och vi med nöje konstaterade de framsteg hon gjorde under de senare föreställningarna. Vi hålla direktionen räkning för att den lemnar inhemska debytanter tillfälle att försöka sig, om ock i detta stycke, der ensemblen var så lätt störd, uppoffringen kändes ganska betydande. Frk. Stier som fru Pontaubert hade den otacksammaste rolen i stycket, starkt chargerad som den är, men om hon också icke presterade något originelt, måste man dock erkänna hennes takt att icke för mycket stryka under replikerna. Af hr Arppe hade vi deremot väntat mera, i synnerhet som Pontauberts dubbelrol af »den äkta mannen i staden och på landet» väl kunnat gifva stoff till en bättre färgläggning. Hr Riego var visserligen rolig, men hade hvarken i spel eller mask lyckats inlägga något för en pariserborgare egendomligt. Hr Rydgren var rätt stilig som en förnäm herres om möjligt ännu förnämare kammartjenare, och hr Berlin, som vanligtvis gör sin sak bra, när han icke behöfver spela sentimental älskare, var den, som i de Fougerolles' obetydliga rol genom den osökta enkelheten i sitt spel kom de parisiska mönstren närmast.

På uppsättningen hade stor omsorg nedlagts, och Brichanteaus salong presenterade sig som ett mönster af smak och elegans.

Efter att med ett sammansatt musikprogram hafva firat 100:de årsdagen af Carl Maria von Webers födelse, har Nya teatern, såsom vanligt under jultiden, gifvit endast repriser. Valet af pjeser har denna jul varit något olika mot föregående år, i det man afstått från de traditionela folkpjeserna. I stället

har julen haft att bjuda på ännu en debyt, denna gång af en inhemsk sångerska, fru Wasenius, som visat sig kunna både med heder uppbära Agathas icke så alldeles lätta parti i *Friskytten* och icke utan framgång utföra duennans i helt annan riktning gående rol i Gasparone.

Äfven hr Franck, hvars namn en tid alls icke varit synligt på programmen, har under julen åter uppträdt i ett par af sina större roler. Af hvad vi förut nämt om denne skådespelare framgår tydligt att vi icke anse hans begåfning sådan, att den skulle motsvara den framstående plats han erhållit på repertoaren. Vi anse det äfven mindre väl betänkt att söka framtvinga denna uppfattning hos publiken, men vi kunna å andra sidan icke med tystnad åse den stormlöpning, som nu begynts mot den unga inhemska skådespelaren och för hans skuld mot direktionen. Inkonsekvensen i de anfallande artiklarna är påtaglig. I det man proklamerar nödvändigheten af att uppfostra en stam af inhemska skådespelare, far man samtidigt ut emot teaterstyrelsen just för de försök den gör åt detta håll. Vill man vara billig, bör man dock erkänna att hr Franck i vissa afseenden gjort betydande framsteg. Hans uppfattning är vanligen korrekt och omsorgsfull, har säger sina repliker på ett sätt som vittnar om stor säkerhet i memoreringen af rolerna, han följer spelet uppmärksamt, och äfven hvad aktionen beträffar, har han i betydlig grad besegrat de svårigheter naturen ställer för honom. Stämmans klanglöshet och svaghet har han visserligen icke förmått öfvervinna. Att komma så pass långt har dock fordrat långt mera studier och energi, än som åtgått för de korrespondenter hvilka rifva ned det presterade. Det är också anmärkningsvärdt hvilka orimliga anspråk man ställer på det inhemska. Det skall vara af första rangen och genast fulländadt; det medelmåttiga och det framåtsträfvande kan få ett billigt erkännande endast om det är utländskt. Att hos direktionen förutsätta goda motiv, kan naturligtvis icke komma i fråga, ty hänsynsfullhet är just icke den starka sidan hos dessa korrespondenter.

Det nya året har värdigt inledts med Ibsens *De ungas förbund*, och vi önska uppriktigt att denna goda början måtte angifva karakteren för spelårets senare hälft och direktionen genom en god repertoar, om möjligt, tysta munnen på tadelsjukan.

»De ungas förbund», ehuru tillhörande Ibsens tidigare period, eger redan alla de egenskaper, hvilka känneteckna hans senare dramer. Å ena sidan denna skärpa i karaktersteckningen, denna mästerliga säkerhet och slagfärdighet i dialogen, som småningom utvecklat sig till en sådan pregnans, att ej ett ord kan strykas eller en detalj borttagas utan skada för konstverket i dess helhet. Å andra sidan åter lusten att kritisera, denna negerande riktning, som äfven den allt mera tilltagit och som förleder den snillrike författaren att slösa hela sin eminenta förmåga på att nedstörta samhällets svigtande pelare utan att konstruera

nya i deras ställe, att skoningslöst blotta såren utan försök att läka dem, att uppkasta spörsmål, hvilka komma äfven den sorglösaste att häpna, men att lemna dem utan ens en antydan om ett svar.

Här är det kampen mellan den gamla goda tiden och den inbrytande nya, som skildras. Då vi veta att Ibsen, ehuru han aldrig tillhört något parti, dock lutat något mer åt det konservativa, är det lätt förklarligt att han stält sig på de gamles sida. Han har i kammarherre Brattsberg med stor finhet och märkbar sympati skildrat deras representant, den fulländade gentlemannen, som oaktadt sitt inskränkta omdöme och sitt halsstarriga fasthållande vid nedärfda traditioner blifvit föremålet för sina socknebors odisputabla aktning genom den omutliga renheten i sina motiv och genom att tillämpa detta noblesse oblige, som utgör den enda grunden för en aristokratis berättigande. Och hvilket sympatiskt intryck kvarlemnar han icke hos åskådaren, då han till slut bryter med sina föregåenden och, öfvertygad om de nya ideernas berättigande, lemnar dem sitt understöd. Emot honom står Stensgård såsom representanten för de unga, och i denna rol har författaren urladdat hela sin vrede öfver de sociala förhållandenas uselhet, öfver sjelfviskheten och humbugen hos desse liberale folkledare, som blända den enfaldiga hopen med vackert klingande fraser, slagord lätta att vändas efter ögonblickets kraf, och som utan bildning och grundsatser blott genom den okritiska massans viljelöshet för en kort tid kunna vinna den afundsvärda lyckan att bäras på händerna af den kompakta majoriteten. Framkallad af norska förhållanden stämmer dock denna ironi förvånande väl in på det politiska lifvet hos oss, hvilket nog kan uppvisa en och annan Stensgård. Pjesens samvete, doktor Fjelbo, karakteriserar Stensgård förträffligt såsom »ett lappverk, en son af en eländig stackare till fader, som blifvit förklarad omyndig af den okvinliga, grofhuggna, hvarje spår af hjerta saknande modern. I ett sådant hem hade Stensgård uppvuxit, och så gick han i latinskola. Stygghet i hemmet; lyftning i skolan; anden, karakteren, viljan, anlagen — alltsammans hvar sin väg. Hvad kunde det föra till annat än splittring af personligheten.» Är icke detta en sann bild af bildningsförhållanden, som allestädes måste växa upp, der konträra vilkor sättas att genom onaturligt tvång samverka i uppfostran? Och när så till slut Lundestad uttalar sin spådom: »om — tio femton år sitter Stensgård i kungens eller folkets råd, kanske i dem båda på en gång» — och när Daniel Hejre, som ännu i sista minuten måste få säga en elakhet, tillfogar sin reflexion om »de tvetydiga, som just äro det ämne, hvaraf man gör politikussar», då rädes man nästan för skärpan i denna politiskt sociala ironi.

En exposé af stycket i dess helhet torde vara onödig, då alla dessa förträffliga personager kunna anses vara väl bekanta för våra läsare, allt från den gamle sluge bondepolitikern Lun-

destad och den skrytsamme obildade stockjunkaren Månsen, ända ner till den försupne boktryckaren Aslaksen med sina stereotypa tidningsfraser, att icke förglömma Daniel Hejre, den privilegierade skämtaren, hvars enda sysselsättning är skvaller och hvars enda fröjd är att säga bitande kvickheter, men som i grund och botten dock icke är fullt så elak, som han synes vara.

Att skådespelarne med lif och lust skulle gripa sig an uppgifter sådana som dessa var att förutse, och resultatet var det mest glädjande. Föreställningen i sin helhet lemnade det vackraste vittnesbörd om ett varmt intresse vid inöfningen och en omsorgsfull pietet vid utarbetandet af detaljerna, som äfven lifligt uppskattades af publiken. Några roler utfördes dessutom med en mästerlig karakteristik. Hr Brander uppbar Stensgårds långa och svåra rol med mycken förtjenst och lyckades i synnerhet väl på de ställen, der han i ögonblickets stämning tror sig gripen af entusiasm för de stora mål han ser hägra i framtiden, och genom sina »utmärkta gåfvor» öfvertygar både sig sjelf och andra om upphöjdheten af sina afsigter. Hr Rydgren, som i följd af hr Agardhs sjuklighet i sista minuten fått sig kammarherrens rol tilldelad, åstadkom det oaktadt en särdeles väl genomtänkt och ända till minsta detalj karakteristisk skapelse. Han visade genom denna första mera betydande rol prof på en förmåga, hvilken vi visserligen redan i ett par tidigare roler spårat, men som vi dock ej trott vara så framstående. Hr Malmström som Lundestad skapade en typ af förträfflig verkan, och hr Dahlström gaf en god bild af den förkomne Aslaksen i synnerhet genom sin realistiska maskering. Äfven hrr Arppe och Wilhelmsson, Månsen senior och junior, voro hvardera bra på sin plats. Det bästa som presterades var dock otvifvelaktigt hr Riegos Daniel Hejre. Man behöfde blott se detta nötknäpparansigte med sina tunna läppar och sin ständigt tuggande underkäk för att ana till hvad der bakom dolde sig. Och att höra honom säga sina repliker, att se den spelande fröjden i de plirande ögonen, när han lyckades hitta på någonting riktigt elakt, detta var, vi tro att hvarje vän af scenisk konst skall erkänna det, en sällspord njutning. Skådespelaren hade här så helt och hållet uppgått i rolen, att äfven i det stumma spelet ej ett enda moment försummades; ja han, så att säga, strök under de andras repliker med ett då och då förträffligt användt utrop, en min eller blott en nickning. Med ett ord, hr Riego har i Daniel Hejre åstadkommit ett helgjutet konstverk af hög rang. Fruntimmersrolerna äro af mindre betydenhet. Endast Selma, sagoprinsessan, har några moment af dramatisk effekt, i hvilka man spårar Ibsens första tankar på Nora; de framhöllos af fru Brander med vanlig talang. Vi hade så när förglömt madam Rundholmen, spelad af frk. Grönberg med en bred och förträfflig humor, som icke förfelade sin verkan på den alltid för den muntra skådespelerskan väl stämda publiken.

Uppsättningen var vårdad, som alltid, och det goda sam

spelet i så svåra scener, som t. ex. de i andra akten, vittnade om insigtsfull ledning och ospard möda. Vi lyckönska Nya teatern uppriktigt till denna otvifvelaktiga och välförtjenta framgång.

G. F.

Finsk tidskrifts medarbetare. Under tidsperioden 1876—1886 hafva omkring 270 författare lemnat till Finsk tidskrift, som upptagit öfver 9,900 sidor, inalles 1,828 bidrag, deraf 359 afhandlingar och uppsatser, 148 berättelser och dikter, 1,135 bokanmälningar och smärre meddelanden samt 186 öfversigter och bref. Det ojemförligt största antalet bidrag såväl på afhandlingarnas som recensionernas område tillhör professor C. G. Estlander, som fortfarande egnar Finsk tidskrift sin medverkan, ehuru han nu efter ett mer än tioårigt arbete velat öfverlemna utgifvareskapets omsorger i andra händer.

Vi förteckna i det följande Finsk tidskrifts medarbetare i den ordning de inträdt i Tidskriften och meddela uppgift på antalet bidrag för de författare, som under tidens lopp lemnat minst fem sådana. Pseudonymer och signaturer har man sökt röja utom i de fall, då bidraget utgöres af en enstaka dikt eller bokanmälan.

1876. C. G. Estlander (283 bidrag), L. Mechelin (17), S. Lemström (20), Z. Topelius, Th. Lindh (9), M. G. Schybergson (72), J. A. Estlander † (6), R. Castrén † (28), E. v. Qvanten, A. Hultin (55), Aina Dammert †, H. af Schultén (37), G. Frosterus (12), H. Råbergh, A. O. Freudenthal (24), R. Tigerstedt (31), G. Lönnbeck (9), J. J. Chydenius, A. F. Sundell (5), O. M. Reuter (49), M. Wegelius (9).

1877. N—a Enckell, F. Cygnaeus †, A. Jaenisch, Fredrika Runeberg † (6), K. F. S., Th. Tallqvist, F. Gustafsson (61), J. Wibe, W. Bolin (93), J—s, F. J. Wiik (11), E. Furuhjelm, A. Edelfelt (5), R. Hertzberg (25), A. Rindell, K. R. Malmström, A. F. Soldan †, K. K. Tigerstedt (16), R. Sievers (8), J. Ahrenberg (33), —f, F. Finelius, K. M. Kiljander, E. Lagerblad (12), E. Hjelt, S. Levänen, A. Antell, J. W. Runeberg, F. Elfving (44).

1878. J. Hagfors, V. Heikel, H. Holsti (5), H. Vendell, T. Aminoff †, C. P. Solitander, L. A. Jernström, Aug. Strindberg, W. Svartling †, Helene Nyblom, L. Lindelöf, s, N. B. Grotenfelt, Aina Forssman, A. Noréen, C. Synnerberg, R. Renvall, C. R. Nyblom (13).

1879. N. Forssman, F. Zetterman, H. Backlund, L. B., H—a Vestermarck (57), E. Lekve †, E. Carlson, L. W. Kleineh, R. Hausen (5), N. K. Nordenskiöld, Alexis Gripenberg, O. Borchsenius (12), fru Daug f. Hernmarck, Artur Broberg, Amanda Kerfstedt (5), th, Herm. Almkvist, G. Mittag-Leffler, A. F. Schagerström, E. Schybergson (10), A. Lille, E. Nordström, Th. v. Frenckell, W. Lagus.

1880. —l—, Georg Fraser (7), Emilie Björkstén, —an—an—, C. M. Lindforss, Hugo v. Becker, R. Runeberg, W. Pipping, —e, S. Lindberg, M. Waenerberg, J. A. Fridericia, Z. Schalin, J. Castrén †, *α*, —m, O. Montelius, —n, ll, M. W. af Schultén (10), A. Liljenstrand, A. Ch. Edgren, O. Nordqvist (6), W. S., H. G. Perander †, ld, L—m, —M.

1881. O. Grotenfelt (39), E. A. Homén, Åke W:son Munthe, Henrik Schück, P. P., Wanda (fru Ullner), Wilhelmina Nordström (7), E. Rindell (5), —st—, A. F. Nordqvist (5), E. B., G. Stjernström, R. Hult (11), J. Tikkanen (15), C. Silfversparre, G. Nordensvan (22), J. Serlachius (5), Z., G. Grotenfelt (7), L. Munck (5), E—m, A. G. Fontell, Schylla och Charybdis (5), G. S.

1882. E. Nervander, O. Tamm, K. J. Numell, O. E. Florell, C. Snoilsky, K. Langenskiöld (6), F. A. v. Platen, C. Hostrup, L—e Estlander, H. Lindgren, G. Björkman (6), K. Lindström (12), Helena Estlander (9), A. Lönnbeck (16), A. O. Heikel, M. Hallberg, O. Höijer, A. Ramsay (9), L. G. Biaudet, R. v. Willebrand (22), J. A. F., A. L. Sundholm (8), C. Qvist.

1883. A. Donner (5), M. Gadd, Th. Hagberg, E. v. Hertzen (10), J. Uschakoff, Alfred Jensen, Klara Kuhlman, M. A. Slotte, Hj. Mellin, K. T. Broberg, S. Nordenstreng, A. Dannholm, V. v. Wright, C. S. Hallberg †, V. T. Rosenqvist, Hugo Gyldén, G. R. W. Zilliacus, K. J. Forsberg (7), E. T. F. Reuter, H. Paul †, A. A., G. af Geijerstam, A. Haapanen (8), R. Bergström, E. Eriksson, K. Aug. Tavaststjerna (11), W. Chydenius (14), L—a Alfthan (32), I. A. Heikel (11), Hedv. Estlander (15), X. G. Heinricius, —r—n.

1884. Isid. Flodström, E. Neovius, C. v. Schoultz, Folkvard, M. R., Bernh. Risberg, Hj. Neiglick, B. N., E. E. Sundvik, F. Saltzman, C. W. Blomstrand, S. L. Adlersparre, —g, F. J. Petersen †, Gertrud Helander, ?, U. Collan, F. v. Wright, B. Estlander (6), Th. Homén, W. Ramsay, M. Gadd d. y., T. Tullberg, ck, H. L., A. Frenckell, Sigurd Müller.

1885. L. W. Fagerlund, K. M. Thordén, V. M. v. Born, E. Öhrnberg, Rosamunda (5), L—s—l, R. Westermarck †, P. Nordmann, H. Grevillius, S. I. W. S., K. Wetterhoff, N. F. (6), Karin Estlander, R. Wrede, A. Berndtson, K. J. Hartman, —a—.

1886. R. Boldt, J. Hagelstam, A. Neovius, Y. Nielsen, H. Appelqvist, Hanna Lr, M. Lybeck, Jon. Reuter, E. Fabritius, J. Krohn, W. Hagelstam, Rich. Kaufmann, Lotten v. Kraemer, E. Gråsten, A. Allardt, K. G. Leinberg, A. Grönberg, O. Randelin, G. Federley, Edv. Bergh, E. Stave, Frithiof Neovius, C. B. Federley, G. Borenius.

En vigtig reform på skolans område.

I denna tidskrift har tidigare [1]) en redogörelse ingått för de intressanta undersökningar beträffande skolungdomens helsotillstånd, hvilka blifvit utförda af en i Sverige nedsatt skolkomité. Dessa undersökningar lemnade det nedslående resultat, att i nämda land nära hälften af den manliga skolungdomen och två tredjedelar af den kvinliga lider af ohelsa och mångahanda krämpor och lyten. Det för Sverige konstaterade förhållandet står ingalunda ensamt; likartade undersökningar verkstälda i Danmark hafva gifvit resultat snarlika dem i Sverige vunna. Om ock från öfriga kulturländer inga bestämda siffror kunna uppgifvas, så ljuder dock från flertalet af dem nog högt den klagan, att skolungdomen är klen, sjuklig och öfveransträngd. All sannolikhet talar för att vårt eget land på intet sätt bildar ett undantag i detta hänseende; fastmer torde väl skolungdomens helsotillstånd här icke mycket skilja sig från det i Sverige konstaterade.

Det är omöjligt att tillsluta ögonen för detta faktum, att åtminstone de lärda och de högre flickskolornas elever icke så allmänt åtnjuta en tillfredsställande helsa och frihet från lyten, som önskligt vore. Detta faktum är af ödesdiger betydelse, det måste väcka både föräldrars, skolmäns, läkares och äfven statsmännens lifligaste uppmärksamhet. Det vore en sorglig anomali, om den högsta bildningen i samhället måste köpas med en bruten helsa, om den mest bildade klassen skulle nödgas inom sig bära fröet till sin egen snara undergång eller åtminstone till sin gradvisa fysiska degeneration.

Det torde vara klart att botemedel måste sökas mot detta onda, som så nära berör samhällets öfversta kulturlager. Men grundlig bot är icke möjlig utan utredning af det ondas orsaker, hvilka böra undanrödjas.

---

[1]) Tom. XX s. 321 ff. (maj 1886).

Betraktadt i sådan omfattning är problemet både inveckladt och svårlöst. Det är otvifvelaktigt att orsakerna till skolungdomens otillfredsställande helsotillstånd äro icke blott medfödd klenhet och ärftliga sjukdomsanlag, olämplig uppfostran och andra ogynsamma förhållanden i hemmen, utan äfven flere af skolan beroende inflytelser, såsom bristande hygieniska anordningar och alltför stora anspråk på elevernas arbetskraft.

Det är icke möjligt att genom allmänna från samhällets sida vidtagna åtgärder direkt påverka de orsaksmoment, som bero af slägtarf eller fattigdom, okunnighet och slapphet i hemmen. Blott genom stigande välstånd och stigande bildning, hvilka leda till ett större iakttagande af helsans lagar, skall det blifva tänkbart att höja ungdomens sundhetsnivå, så vidt den betingas af dylika orsaker.

Deremot kan samhället både direkt och verksamt ingripa gentemot de för elevernas helsa ogynsamma inflytelser, som kunna skrifvas på skolans räkning. I synnerhet är detta jemförelsevis lätt görligt i länder, der staten sjelf underhåller eller understöder flertalet skolor; det gäller blott att vidtaga lämpliga organisatoriska åtgärder, som fullständigt ligga inom statens kompetens.

De hänseenden, i hvilka skolan kan anses inverka på elevernas helsoförhållanden, kunna sammanföras i tre grupper: 1:o) anordningen af sjelfva skolhuset och skolrummen, der eleverna dagligen tillbringa 5 till 6 timmar; 2:o) undervisningens ordnande, dess omfattning och intensitet, de anspråk, som ställas på hemarbete; 3:o) sådana omständigheter, som härflyta af talrika unga personers sammanströmning inom en lokal, såsom utbredning af smittosamma sjukdomar, messling, skarlakansfeber, halsröta o. a. samt spridning af helsoskadliga vanor. Man må nu uppskatta skolans andel i elevernas bristfälliga helsotillstånd såsom stort eller mindre betydande, i intet fall skall man kunna neka, att de nyssnämda på helsan verkande faktorerna förtjena att på det lifligaste och med möjligaste sakkunskap från skolans sida uppmärksammas. Ingen är väl så sangvinisk, att han ville påstå det ens en enda af samtidens skolor vore idealiskt inrättad med hänseende till skolrummens anordning, belysning, ventilation, undervisningsap-

parelj, undervisningsplan och fordran på hemarbeten, samt försigtighetsmått gentemot spridning af frön till smitta. Äfven den sjelftillräckligaste pedagog skall medgifva, att i uppgifna hänseenden mycket finnes att förbättra och att framför allt en trägen, sakkunnig tillsyn är nödvändig.

Frågan är nu: huru skall denna förbättrade hygieniska tillsyn öfver skolorna organiseras, i hvems händer skall den lemnas? Innan jag söker gifva ett svar på denna fråga, bör jag framlägga en granskning af hvad i nämda hänseende redan är gjordt eller allvarsamt påyrkadt i några af Europas kulturländer och äfven i eget land. Denna fråga har såsom alla sin historik.

Tänkare och filosofer, sådana som Montaigne, Locke och Rousseau, hade redan tidigare med kraft häfdat värdet af en naturenlig uppfostran, genom hvilken kroppens äfven såväl som själens utveckling skulle tillgodoses. I. P. Frank, som lefde i Tyskland i senare hälften af förra århundradet, kan dock anses såsom den egentliga skolhygienens grundläggare. I kulturens historia finner man ofta exempel derpå att fjerrskådande andar, hvilka stå långt framom sin tid, med stor klarhet och skärpa förkunna idéer, som behöfva århundraden för att intränga i det allmänna medvetandet. En sådan ande var Frank. Han varnar för att hos barnet förslöa den blifvande mannens kraft. Han utvecklar på ett intill denna dag mönstergiltigt sätt de regler, som böra gälla för skolornas sundhetsenliga anordning och bevarandet af elevernas helsa. Han påyrkar bestämdt nödvändigheten af skolornas hygieniska öfvervakande af offentlig myndighet.

Franks yrkanden hade ingen praktisk påföljd. Lika litet hafva hans efterföljare i Tyskland intill denna dag förmått åstadkomma en verksam offentlig kontroll af sundhetsförhållandena i skolorna. Visserligen är medicinska fackmäns medverkan vid byggandet af skolhus och deras inredning i flere stater föreskrifven; i några eger äfven ett slags inspektion af skolorna rum genom kretsläkarne. Men fordran på en fortgående tillsyn öfver skolorna har öfver hufvud mött ett starkt motstånd, i synnerhet från skolmännens sida. Karakteristiskt är att det icke ens lyckats att

i det tyska sällskapets för offentlig sundhetsvård årligen återkommande allmänna församlingar genomdrifva ett bestämdt uttalande till förmån för en sakkunnig uppsigt öfver skolornas sundhetsförhållanden. I detta pedagogikens förlofvade land visar en del skolmän en nästan skråmässig fruktan för främmande inblandning på det område de anse vara sin uteslutande tillhörighet.

Vid församlingen i Hannover i september 1884 var frågan om skolans hygieniska öfvervakande genom skolläkare liksom flere gånger förut på dagordningen. Den ena af referenterna, läkaren Baginsky, förordade varmt att i hvarje skolkommission borde sitta en läkare och att dennes verksamhet borde vara kontinuerlig och ej inskränka sig till periodiska revisioner. Men den andre af representanterna, en skolman, professor Bertram godkände icke detta yrkande; han förklarade att skolorna äro ömtåliga gentemot begreppet uppsigt och att skolmännen med all högaktning för fysiologiska undersökningar och all sträfvan att deraf draga möjligast största fördel för skolans uppgift, dock trakta efter att på sitt gebit bevara sin sjelfständighet. Enligt Bertrams uppfattning skulle den egentliga uppsigten öfver skolan i hygieniskt hänseende förbehållas lärarene, medan medicinska auktoriteter skulle tagas till råds endast vid afgörandet af allmänna frågor och uppställandet af normgifvande bestämningar för skolhygienen. Denna uppfattning, hvilken utan tvifvel är omfattad af talrika pedagoger, vann äfven delvis understöd inom församlingen. Slutligen antogos resolutioner, hvilka utgjorde ett slags sammanjemkning af de olika meningarna, och beträffande det praktiska genomförandet af erkända regler för skolhygienen förordades både lärarenes hygieniska utbildning och medverkan af dertill kvalificerade läkare. En bestämd yrkan på skolläkare undveks sålunda. Utöfver dessa fromma och sväfvande önskningar torde man tillsvidare ej kommit i Tyskland, icke ens i Elsass-Lothringen och Hessen, der likväl särskilda läkarekommissioner varit tillsatta för skolhygien.

I flere andra länder har man gripit sig raskare an med frågans lösning. I Belgiens hufvudstad är helsovården i skolorna, särdeles de kommunala, mycket väl till-

godosedd. Staden är indelad i fem distrikt, och för hvart af dessa är en skolläkare anstäld; desse läkare subordinera under en gemensam hygienisk byrå. Skolläkaren bör tre gånger i månaden besöka hvarje skola och och dervid kontrollera alla förhållanden, som kunna hafva afseende på barnens sundhet. Efter hvarje besök afger han rapport till byrån. Han undersöker barnens helsotillstånd vid deras intagande i skolan och kan för dem förordna medicin, men sköter dem ej i hemmen. För att förekomma smittosamma sjukdomars spridning äro noggranna föreskrifter faststälda. Skolföreståndarene få en tryckt anvisning öfver sådana sjukdomars begynnelsesymptom. Alla fall som inträffa anmälas på den hygieniska byrån. För att efter sjukdomen åter få tillträde till skolan bör eleven medföra intyg af skolläkaren att han är frisk och att hemmet är desinficieradt. Sjelfva desinfektionen verkställes genom byråns försorg. Syskon till det sjuka barnet få ej besöka skolan, förr än desinfektionen skett. Vid större utbredning af en epidemisk sjukdom i en skola kan läkaren förordna dess tillstängande. Äfven en särskild tandläkare finnes för kommunalskolorna antagen. Tilläggas bör ytterligare, att alla, som utbildas till lärare och lärarinnor, få en omsorgsfull undervisning i hygien; äfven åt skoleleverna meddelas grunddragen af detta ämne.

Denna förträffliga organisation är införd i flere af Belgiens städer, men gäller icke statens skolor och än mindre de privata skolorna, som äro i presterskapets händer.

Staden Paris har adopterat det i Brüssel genomförda systemet. Ej mindre än 114 skolläkare äro i Seine-departementet anstälde, enhvar med en lön af 600 francs. Hvarje läkare har tillsyn öfver omkring 1,500 skolelever. Han skall två gånger i månaden inspektera hvarje skola och deröfver afgifva rapport, som går till mären och derifrån till Seineprefekten. Organisationen öfverensstämmer för öfrigt på det närmaste med den i Brüssel genomförda. Äfven andra af Frankrikes städer hafva liknande inrättningar. De högre statsskolorna hafva såsom slutna anstalter egna läkare. De privata skolorna sakna väl läkares tillsyn, men äro dock underkastade en årlig pedagogisk och hygienisk kontroll af undervisningsinspektören. En i

Frankrike föreslagen och delvis genomförd åtgärd är en årligen återkommande inspektion af skollokalerna genom en specialkommission, bestående af en läkare, en arkitekt, undervisningsinspektören och mären.

I Schweitz saknas läkaretillsyn öfver skolorna. Deremot undervisas alla lärare och lärarinnor i hygien vid de kurser de genomgå. I Österrike finnes vid hvarje kretsskolstyrelse en kommission för sundhetsvården i skolorna, och till denna hör alltid en medicinsk fackman, som bör gifva råd, företaga undersökningar, afhjelpa missförhållanden med mera. Ungern har tagit steget ut och senaste år infört en ordnad skolläkareinstitution. Hvarje elementarläroverk (Mittelschule) har en särskild läkare, som i början af skolåret undersöker samtlige elevers helsotillstånd och fortfarande öfvervakar det, särskildt med hänseende till synförmåga och hörsel. Han egnar uppmärksamhet åt de smittosamma sjukdomarnes uteståndgande, åt skolhuset och dess inrättning, åt gymnastiköfningarna och äfven den öfriga undervisningen. Då han iakttager skadliga verkningar af skolgången, bör han göra skoldirektorn uppmärksam derpå. Skolläkarens ställning är hufvudsakligen konsultativ. För de högre klassernas elever, hvilka dertill anmäla sig, håller han lättfattliga föredrag om helsovård.

I England tyckes man ännu icke kommit öfver förslagens och yrkandenas ståndpunkt; äfvenså i Norge och Danmark. I Sverige deremot hafva redan i några decennier läkare varit anstälde vid statsläroverken, utan att dock deras ställning varit sådan, att de kunnat utöfva något synnerligt inflytande på helsovården. En bestämdare föreskrift om läkares anställande vid skolorna meddelas i 1878 års skolstadga; dock göres detta anställande beroende deraf, om läroverken hafva att disponera öfver tillräckliga medel för ändamålet. Faktiskt torde de flesta skolor hafva läkare. Desses uppgift är att vårda medellöse lärjungar vid inträffande sjukdomsfall, undersöka de omständigheter, som kunna menligt inverka på lärjungarnes helsotillstånd, tillhandagå rektor med råd och upplysningar om undanrödjande af förhandenvarande olägenheter. Skolläkaren besigtigar lärjungarne vid hvarje läsetermins början och

slut, bestämmer på grund deraf, hvilka böra afhållas från gymnastik och vapenöfningar samt aflemnar senast en månad efter hvarje termins slut till rektor en redogörelse öfver lärjungarnes helsotillstånd under terminen efter faststäldt formulär. Dessa redogörelser insändas till medicinalstyrelsen. Oaktadt alla dessa bestämningar lärer dock skolläkarens ställning faktiskt så gestaltat sig, att han icke utöfvar någon egentlig tillsyn öfver skolans hygieniska förhållanden, utan hufvudsakligen blott verkställer de så kallade gymnastikmönstringarna. Med anledning häraf har det svenska läkaresällskapet tagit frågan om en förbättrad organisation af skolläkareinstitutionen under öfvervägande samt antagit ett omsorgsfullt uppgjordt och väl genomtänkt förslag till bestämmelser beträffande skolläkarens ställning och åligganden. Detta förslag har äfven omfattats af den svenska läroverkskomitén, hvilken genom sin ledamot prof. Key låtit utföra de förträffliga undersökningar beträffande skolungdomens helsotillstånd, för hvilka tidigare redogjorts i Tidskriften. Samma komité betonar äfven önskvärdheten af att hvarje lärare egde någon insigt åtminstone i det allmännaste af skolhygienens principer. Detta önskningsmål omfattades på det varmaste af det allmänna lärarémötet i Stockholm 17—19 juni 1884; der betonades att undervisningen i det ifrågavarande ämnet lämpligen kunde anordnas för lärarene vid de allmänna läroverken i samband med profårskursen och för folkskolelärarena vid seminarierna.

Slutligen bör jag ännu redogöra för hvad i vårt eget land blifvit tillgjordt för att förskaffa skolorna en hygienisk tillsyn. Skolläkare torde redan för decennier sedan i enskilda fall varit vid våra skolor anstälda med hufvudsaklig uppgift att i händelse af sjukdom vårda eleverna. Vår nu gällande skolordning föreskrifver äfven att kostnaderna för medikament och sjukvård åt medellösa elever böra utgå ur skolkassan. Men härmed äro ännu icke några hygieniska syftemål förknippade. Redan vid allmänna skollärarémötet 1867 framhölls emellertid från medicinskt håll önskligheten af skolornas hygieniska öfvervakande genom särskilda läkare. Denne tanke upptogs såväl af skolkomitén af 1879 som af skolöfverstyrelsen i

dess med anledning af bemälda komités betänkande afgifna utlåtande. Dessa yrkanden ledde dock till intet praktiskt resultat. Frågan hvilade, tills den vid senaste landtdag åter kom till tals med anledning af geheimerådet dr A. v. Collans petition om anställande af en läkare såsom medlem af skolöfverstyrelsen. Allmänna besvärsutskottet framhöll i sitt yttrande, att i främsta rummet anställandet af läkare vid de särskilda skolorna vore önskligt och att det af petitionären afsedda syftet först i andra rummet borde tillgodoses. Utskottets majoritet slutade dock med att afstyrka en petition från ständernas sida, enär frågan äfven derförutan borde hafva alla utsigter till en lycklig lösning, då samtliga fackauktoriteters uttalanden gått åt detta håll. Fyra reservanter — tre pedagoger och en läkare — ansågo deremot ett uttalande af ständerna i hög grad önskligt och påyrkade derför en petition i det syfte, att vid statens skolor läkare mot arvode blefve anstälde, hvilkas verksamhet genom instruktion blefve närmare bestämd. Denna reservation blef af tvenne stånd — ridderskapet och adeln samt prestaståndet — godkänd, hvaremot de två öfriga stånden omfattade utskottets förslag. Frågan förföll således på grund af den förevändning, som så ofta inom representationen användes vid grafläggandet af framkastade förslag: regeringen skall nog sköta om saken, en ständerpetition är onödig. Och likväl var det just ett uttalande från ständernas sida myndigheterna önskade, hvilket framgick af skolöfverdirektörens yttrande vid debatten hos ridderskapet och adeln. Egendomligt var att frågan förföll genom det eljes så upplysta borgarståndets afvisande hållning. Glädjande var åter att konstatera det varma understöd flere framstående och erfarne skolmän gåfvo förslaget. Detta förhållande kontrasterar på ett angenämt sätt i synnerhet mot de tyska pedagogernes nog trångsynta uppfattning, att skolan tillhör pedagogerna allena hvilka nog äro sakkunniga i alla riktningar.

Denna utgång af frågan vid landtdagen föranledde finska läkaresällskapet att vid sitt allmänna möte hösten 1885 upptaga densamma bland öfverläggningsämnena med följande formulering: vore anställandet af särskilda läkare vid skolorna i vårt land behöfligt och hvilka funktioner

borde i sådant fall tillkomma dem? Läkaresällskapet förenade sig om följande uttalanden:

Vid statens skolor borde läkare med noga bestämda skyldigheter emot arvode anställas. I städer, der flere statsskolor finnas, borde såvidt möjligt skolläkaren vara för alla gemensam.

Privatskolor, som åtnjuta statssubvention, borde förklaras skyldige att jemväl anställa skolläkare.

Det vore i hög grad önskligt, att de landskommuner, inom hvilka läkare äro bosatte, och stadskommunerna vid sina folkskolor anstälde läkare. (På landsorten borde såvidt görligt närmaste läkare inväljas i folkskoledirektionen).

Öfverstyrelsen för skolväsendet ålåge att med sakkunnigt biträde uppgöra instruktioner och nödiga formulär för skolläkarnes rapporter samt bearbeta det vunna materialet. För detta ändamål samt för öfvervakande af skolläkarnes verksamhet blefve anställandet vid öfverstyrelsen af en sundhetsinspektör för skolorna önskligt.

I en särskild punkt detaljerades de skyldigheter, som enligt läkaresällskapets mening borde åligga skolläkaren, hvarom vidare längre fram.

Slutligen bör nämnas att några privatskolor i hufvudstaden (den finska samskolan, fröken Pippings samskola och det nya svenska läroverket) redan skridit till skolläkares anställande.

Ur den historik jag lemnat framgår, att frågan om en förbättrad tillsyn öfver skolornas sundhetsförhållanden tilldragit sig ett stort och alltjemt växande intresse i Europas flesta länder. På alla håll förenar man sig om nödvändigheten deraf, att skolan kontrolleras i hygieniskt afseende. Äfven hos de trögtänktare nationerna har det medvetande klarnat, att det uppväxande slägte, som i skolorna söker sin bildning och på hvars både andliga och fysiska kraft nationens framtid beror, bör skyddas mot de med skolgången förknippade inflytelser, som kunna utarma dess blod och försvaga dess kraft. Trots det motstånd rutinen alltid och öfverallt gör mot hvarje »nyhet», som stör ett bekvämligt lugn, ljuder ropet på reform allt högre. Man är icke tillfreds med de här och der vidtagna halfmesyrer, som bestå i sällsynta hygieniska inspektioner af skolorna,

i inväljandet af en läkare utan närmare bestämd befogen het i skolkommissionen eller skolrådet. Man påyrkar nöd vändigheten af att en fortgående, omsorgsfull och sakkun nig kontroll egnas skolan i hygieniskt afseende.

Frågan om sättet att anordna denna kontroll vilj de ojemförligt fleste lösa genom anställandet af särskild skolläkare med noga bestämda skyldigheter och ett be stämdt arvode. I denna riktning är också reformen ge nomförd i enskilda länder och städer. Endast enstak ljuder yrkandet att åt skolmännen sjelfva förbehålla äfve den hygieniska uppsigten öfver skolan.

Om man granskar, hvilka uppgifter den sanitära til synen öfver skolan bör omfatta, skall man lätt inse, hvi kendera vägen är den rätta och enda möjliga för frågan lösning.

I främsta rummet bör elevernas helsotillstånd vi läseårets början undersökas: jemte det deras längd oc vigt utrönas, böra i synnerhet sådana sjukdomar och lyte efterforskas, som kunna föranleda deras uteslutande frå skolgymnastiken eller vissa dertill hörande öfningar, i hvilka fall ofta sjukgymnastisk behandling bör tillrådas Men härjemte böra äfven syn och hörsel omsorgsfullt prö vas. Närsynthet utvecklar sig just i skolåldern, och de utveckling påskyndas, der anlag finnas genom öfverdrifve ansträngning af ögat; begagnandet af lämpliga glasögo är för att skona ögonen och möjliggöra tydligt seende p längre håll i hög grad önskligt. Äfven så kallad öfve synthet (hypermetropi) förekommer ofta hos skolbarn o kan till undvikande af ögonens ansträngning vid seend på nära håll äfven påkalla bruk af glasögon. Närsyn elever böra helt naturligt placeras närmare läraren o skoltaflan. Öronåkommor, som medföra en förminskad hö sel, äro äfven de ganska vanliga hos skolungdomen, m förbises alltför ofta af föräldrarna. En hörselstöring få orsakar emellertid ofta en oförvållad ouppmärksamhet h eleven, och han blir efter i sina studier och i sin utvec ling. Så mycket vigtigare är att störingen i tid upptäck och att eleven placeras nära läraren, så att han åtminsto må väl höra dennes ord. I många fall kunna äfven he

men uppmärksamgöras på nödvändigheten af en lämplig behandling, som kan bota eller förbättra öronåkomman.

På grund af elevernas längdmått böra subsellierna för dem afpassas; det är väl bekant huruledes olämpligt anordnade sittplatser och pulpeter kunna bidraga till uppkomsten af ryggsnedhet och närsynthet.

Undersökningen af elevernas helsotillstånd med dertill hörande vägning och mätning bör vid vårterminens slut förnyas. Hvardera undersökningens resultat bör enligt bestämda formulär antecknas; härigenom vinnes såväl en öfversigt af skolgångens verkningar på eleverna, som ett intressant material för framtida planmässig bearbetning.

De smittosamma sjukdomarna, såsom messling, skarlakansfeber, halsröta, kikhosta, angripa med förkärlek barn och ungdom. Mycket ofta inträffar det att elever, som insjuknat i lindrigare former af dessa sjukdomar, ännu en eller annan dag besöka skolan. Än vanligare är att de insjuknade för tidigt och utan att vid dem häftande smittoämne genom desinfektion tillintetgjorts, åter vidtaga med sina skolbesök. Icke sällan finnas i en familj, der den smittosamma sjukdomen utbrutit, ett eller flere skolbarn, hvilka fortfarande besöka skolan och, ehuru sjelfva icke angripna, dock föra smittämne med sig. På dessa olika sätt kunna smittande sjukdomar lätteligen spridas genom skolgången, såvida sådant icke förhindras genom verksamma åtgärder. Elever, som visa misstänkliga symptom, böra genast hemsändas. Fall af utbruten sjukdom hos elev eller i familj, der han är bosatt, bör omedelbart anmälas för skolföreståndaren. Genom noggranna bestämningar bör det vara föreskrifvet, att den åter tillfrisknade icke får besöka skolan, förr än han företer läkares intyg öfver att sådant utan fara för smitta kan ske; för den händelse att sådant intyg icke kan företes, böra för de olika sjukdomarne vissa tider vara bestämda, under hvilka insjuknad elev bör vara från skolan utesluten, hvarjemte desinfektionsåtgärder böra fordras. Skolbarn, som sammanbo med en insjuknad, böra fullständigt afskiljas från denna och få besöka skolan först, efter det en viss för olika sjukdomar olika tidsperiod förflutit, för att sålunda säker-

het må vinnas, att de icke tilläfventyrs redan bära smittämnet hos sig. Men är deras afskiljande omöjligt, måste de dela den insjuknade kamratens lott och afhålla sig från skolan lika länge som den sjuka. Ytterligare böra de fall vara förutsedda, då smittosam sjukdom utbryter inom lärares familj eller i sjelfva skolhuset, till exempel hos skolbetjeningen; äfven för dessa fall böra bestämda föreskrifter gifvas. Vid svåra epidemier kan slutligen stängning af sjelfva skolan ifrågakomma.

Det mycket maktpåliggande värfvet att kontrollera tillämpningen af alla nödiga föreskrifter tillkommer den sakkunnige, som har tillsynen öfver skolans hygien sig anförtrodd. Härmed är ett betydande ansvar förenadt, ty det är tydligt att genom slapphet och bristande kännedom om de epidemiska sjukdomarnes natur och sätten att förekomma dem menniskors välfärd och lif kunna sättas på spel. Talrika exempel visa, huru familjers lycka blifvit sköflad derigenom att skarlakansfeber eller halsröta innästlat sig inom desamma, och alltför ofta är det just från skolan smittan kommit.

Det är af särskild vigt att i en skola de medellösa frieleverna tillförsäkras kostnadsfri läkarevård. I annat fall kan det lätteligen hända, att deras helsa försummas; detta kan lända dem sjelfva till obotlig skada och dessutom för skolan medföra faror just med afseende å smittosamma sjukdomars spridning.

Vid läseordningens uppgörande böra synpunkter af hygienisk art tagas under noggrant öfvervägande; jag må sålunda erinra om läsetimmarnes anordning vare sig endast före middagen eller både före och efter middagen, gymnastiktimmens lämpligaste infogning i timplanen och så vidare. Äfven enskilda elevers befriande från deltagandet i undervisningen af ett eller annat läroämne är en fråga, som måste pröfvas på grund af sanitära skäl.

Ett vigtigt fält för hygienisk tillsyn äro skolornas lokaler och alla inrättningar, som för elevernas välbefinnande kunna hafva någon betydelse. Hit höra renhållning, luftvexling, temperatur, belysning, skolapparelj och de redan omtalade subsellierna. Allt detta fordrar såväl en daglig tillsyn som tidtals skeende inspektioner.

Då fråga uppstår om nya skolbyggnaders uppförande, finnes en mängd vigtiga omständigheter att från sanitär synpunkt granskas. Platsen för byggnaden spelar en stor roll; grundens beskaffenhet, byggnadens läge i förhållande till väderstrecken samt till närliggande hus böra omsorgsfullt pröfvas. . Sjelfva byggnadsplanen, uppvärmnings- och ventilationssystemen måste i alla detaljer öfvervägas; lekplatsers anordnande och bekvämlighetsinrättningarna förtjena ej mindre uppmärksamhet. Huru många med stor kostnad uppförda skolbyggnader hafva icke befunnits mer eller mindre misslyckade, i följd deraf att de hygieniskt sakkunnige icke blifvit rådfrågade. Om äfven i förevarande hänseende ansvaret hufvudsakligast hvilar på de myndigheter, som i sista hand granska byggnadsplanerna, så torde det dock vara klart att ett utlåtande från en med de lokala förhållandena bekant hygieniskt sakkunnig kan tjena till mycken upplysning och vägledning. Äfven i de fall, då lokal för skolan måste upphyras, bör man taga i betraktande dess sanitära beskaffenhet.

Alla de undersökningar af elevernas helsotillstånd och de iakttagelser beträffande skolans sanitära förhållanden, som under läseåret göras, böra vid dess slut sammanfattas till en årsrapport, som afges till skolornas öfverstyrelse, hvilken bör egna samtliga årsrapporter statistisk bearbetning.

Jag har härmed angifvit de hufvudsakliga uppgifter, som en väl ordnad och verksam hygienisk tillsyn öfver skolan bör omfatta. Man finner att de äro mångahanda och vigtiga. Jag frågar nu: äro de af den art, att de kunna på tillfredsställande sätt lösas af skolans föreståndare och lärare, såsom en del skolmän förmena? Kan väl någon på allvar påstå att en lärare, äfven med den förträffligaste pedagogiska underbyggnad, vore mäktig att undersöka elevernas helsotillstånd, att konstatera närvaron af lyten eller af ögon- och öronsjukdomar eller anomalier? Vill väl en lärare påtaga sig ansvaret att bedöma alla de omständigheter, som hänföra sig till frågan om förhindrandet af smittosamma sjukdomars spridning genom skolan? Förmår han i förekommande fall igenkänna sjelfva sjukdomen, vill han pröfva om en sjuks isolering

är så tillfredsställande, att med denna sammanboende skolbarn kunna besöka skolan, kan han afgöra om en desinfektion är riktigt verkstäld? Kan han ens anse sig fullt kompetent att bedöma de af skolrummens ventilation, belysning och inredning beroende förhållanden, som kunna inverka på elevernas helsa? Jag tror att hvarje sundt tänkande skall på dessa frågor svara ett sjelffallet nej. Alla dessa sysselsättningar tillhöra den medicinskt bildade fackmannen, hvilken genom mångåriga studier förberedt sig för sitt svåra och omfattande kall. Att icke-läkare skulle försöka ingripa på områden, som tydligen tillhöra den medicinska vetenskapen, måste stämplas som ett slags kvacksalveri, hvilket kunde draga med sig rätt bedröfliga följder.

Men om det sålunda befinnes fullkomligt klart att den hygieniska tillsynen endast kan anförtros åt särskilda skolläkare, de der för öfrigt genom speciela studier på helsolärans område böra vara väl förberedda för sitt kall, så bör alls icke nekas att läkaren i ganska många hänseenden har behof af upplyste och i hygienens grunder hemmastadde lärares understöd. Vid den dagliga tillsynen öfver skolrummens renhållning, ventilation, belysning uppvärmning, vid elevernas mätning och vägning, vid subselliernas afpassande, vid luftundersökningar och ännu i andra afseenden är lärarnes medverkan till och med så godt som oundgänglig. Den svenske komitén har med erkännande af detta förhållande föreslagit, att vid skollärarens sida skulle anställas en aflönad hygienisk assistent, som skulle bland skollärarne antagas och erhålla till uppgift att supplera läkarens verksamhet just i de hänseenden, som nyss nämdes. Denna idé torde förtjena allt beaktande, men i hvarje fall är det önskligt att samtelige lärare hafva sin uppmärksamhet riktad på de helsan berörande moment, hvilka betingas af undervisningen och skolans hela inrättning.

Hvarje skollärare eller lärarinna bör derför hafva genomgått en icke alltför elementär kurs i hygienens och särskildt skolhygienens grunder. I Belgiens hufvudstad och i Schweitz är denna tanke redan med bästa framgång genomförd. Hygieniska läroböcker felas icke heller i den tyska literaturen, som våra pedagoger böra känna.

Att skolan skulle hafva skäl att vara ömtålig för det slags uppsigt, en skolläkares anställande innebär, är svårt att fatta. Hans verksamhetssfär vore noga begränsad till vissa områden, der hans fackmannainsigter äro påkallade; att han egde afgörande votum i sådana frågor, som uteslutande från gymnastik, bedömande af elevers helsotillstånd, syn och hörsel, kontrollerande af de åtgärder, som vidtagas mot smittosamma sjukdomar, lärer väl ingen kunna förtycka. I fråga om väsentligare förbättringar af skollokalerna eller skolappareljen, särdeles sådana, som fordra kostnader, vore hans ställning rapportörens eller rådgifvarens. I sådana frågor slutligen, der de hygieniska och pedagogiska intressena beröra hvarandra — till exempel frågan om läroplaner —, borde han endast hafva tillfälle att göra sin åsigt hörd i lärarekollegiet och der ega rösträtt.

På samma gång skolläkarens ställning bör genom instruktion vara noga bestämd, bör honom tillförsäkras ett icke alltför knapt arvode. Den svenska komitén har föreslagit en fast lön af 100 kronor vid femklassigt läroverk och 150 kronor vid fullständigt dylikt samt dessutom en krona för hvarje elev; åt den hygieniska assistenten föreslås en aflöning af 150 kronor vid femklassiga och 200 kronor vid fullständiga läroverk. I Paris erhåller skolläkaren en aflöning af 600 francs årligen. Chefen för skolöfverstyrelsen i vårt land har ansett minst 1,000 mark böra anslås för ändamålet. Jag tror att de af den svenska komitén angifna beloppen äro riktigast träffade.

I städer, der flere skolor finnas, kunna alla eller en del sammanföras under samma skolläkares uppsigt. Mer än 1,000 eller högst 1,500 elever böra dock icke anförtros en läkares vård. Härigenom vinnes att skolläkaren mera odeladt kan egna sig åt sitt värf, samla större erfarenhet och anställa upplysande jemförelser mellan olika läroverk.

Ingen skola, vare sig högre eller lägre, och allraminst folkskolorna — åtminstone i städerna och der sådant är görligt äfven på landet — böra sakna en skolläkares uppsigt. Staten bör taga initiativet genom reformens genomförande vid sina egna läroverk och de subventionerade skolorna. Stadskommuner och de landskommuner, i hvilka läkare äro bosatte, böra följa exemplet. De privata skolorna

skola af konkurrensen drifvas att jemväl anställa skolläkare; i nödfall kunna de dertill förpligtas.

Skolläkareinstitutionen kan först då vinna en fullständig och afslutad organisation, när äfven inom den öfverordnade myndighet, som styr och öfvervakar skolväsendet (i vårt land skolöfverstyrelsen), finnes anställd en medicinskt bildad medlem, hvilken erhåller till uppgift att uppgöra instruktioner och nödiga formulär, att statistiskt bearbeta det vunna materialet samt genom inspektionsresor öfvervaka skolläkarnes verksamhet.

För öfversigtlighetens skuld sammanfattar jag slutligen i några punkter de yrkanden och förslag, som innehållas i föregående framställning.

Genom statsmaktens initiativ böra skolläkare anställas: vid statens samtliga läroverk, vid privatskolor som åtnjuta subvention, vid folkskolorna i städerna samt i de landskommuner, der läkare äro bosatta.

Då flere skolor finnas på en ort, kunna med fördel alla eller en del ställas under en gemensam skolläkares uppsigt.

Vid öfverstyrelsen för skolväsendet bör en medicinskt bildad medlem anställas i egenskap af sundhetsinspektör för skolorna.

Skolläkarne böra åtnjuta arvode samt hafva sig ålagda i hufvudsak följande genom instruktion noga bestämda skyldigheter (jag följer härvid i det närmaste den af finska läkaresällskapet antagna formuleringen):

a) Vid början och slutet af läseåret undersökas samtliga elevers kroppsbeskaffenhet och helsotillstånd, dervid vägning och mätning bör ega rum. Syn och hörsel böra vid läseårets början pröfvas i och för sittplatsernas anordnande, bestämmande af glasögon och så vidare. Vid hvarje termins början bör undersökning ske för att bestämma om deltagandet i skolans gymnastiköfningar.

b) Läroverkets hygieniska förhållanden böra omsorgsfullt öfvervakas särskildt med hänseende till luftvexling, uppvärmning, belysning, renhållning, skolmöbler och apparelj. Minst en gång i månaden

bör skolläkaren inspektera läroverket samt öfver resultatet afgifva rapport till rektor.

c) Då smittosam sjukdom yppas bland eleverne, inom deras hem eller närmaste omgifning, bör skolläkaren lemna nödiga föreskrifter och vidtaga lämpliga åtgärder för att hindra smittans spridning bland och genom eleverna.

d) De vid statsläroverk och af staten subventionerade högre skolor anstälde läkare äro skyldige att kostnadsfritt vårda lärjungar, som äro från skolafgifter befriade.

e) Vid hvarje läseårs slut bör skolläkaren afgifva redogörelse i faststäld form öfver de sanitära förhållandena vid läroverket, hvilken redogörelse genom rektor insändes till skolöfverstyrelsen.

f) Vid uppförande af plan för skolbyggnader, verkställande af reparationer, upphyrande af skollokal och vid uppköp af materiel bör skolläkarens yttrande och råd inhemtas.

g) Skolläkaren bör såsom röstberättigad medlem öfvervara lärarekollegiets sammanträden vid behandlingen af frågor, som röra skolans hygien och elevernas fysiska vård samt vid uppgörandet af läseordning.

Samtliga lärare och lärarinnor böra ega kunskap i hygienens och särskildt skolhygienens allmänna grunder.

Skall väl den vigtiga reform, hvars hufvuddrag jag sökt skildra, hafva utsigt att inom en icke alltför aflägsen framtid i vårt land förverkligas? Äfven de tvenne stånd, som vid senaste landtdag icke ville petitionera om skolläkareinstitutionens införande, uttalade sig alls icke emot sjelfva reformen, utan hänskjöto dess genomförande till regeringens initiativ. Det återstår att se, om regeringen skall motsvara de uttalade förhoppningarna och taga sig saken an. Privatskolor föregå redan med sitt exempel, och det är antagligt att åtminstone de större städerna icke skola dröja att anställa läkare vid sina folkskolor.

M. W. af Schultén.

Ibsens Rosmersholm.

I »Rosmersholm» såsom i alla sina nyare arbeten låter Ibsen en nutids handling med nutids färg föregå inför åskådarens ögon. Men i denna ligger på samma gång en annan handling, som är ett sorgespel för hvarje tid, åskådliggörande något af menniskosjälens evigt brinnande kamp för att fatta sig sjelf och nå en hel utveckling.

En gång i framtiden skall väl en rektor Kroll lika litet som en redaktör Mortensgård ifrågakomma som agitationens ledare. Politisk högerfanatism och politisk vensterfanatism äro då glömda ting, eller man har åtminstone kommit så långt, att man erkänt partistridens sjelfva föremål vara den ekonomiska och sociala maktfördelningen och alls icke någonting öfverjordiskt; man har således brutit den skadligaste udden af sin fanatism. Trosbekännelser granskas då för sig och åsigter om statsangelägenheter och kommunala ärenden för sig. Man har lärt sig lita på menniskor, icke i mån af deras religiösa ståndpunkts närhet till vår egen, utan med stöd af ådagalagd redbarhet i deras karakter. Kort sagdt, en ganska stor del af de många nu på dagordningen stående relativt vigtiga frågorna skola engång i framtiden vara afslutade. Men dock skall den absoluta frågan för en hvar enskild menniska icke vara det, utan måste upptagas till personligt afgörande af henne sjelf, såsom hade den aldrig förr förevarit i verlden.

Hufvudpersonerna i sitt nya skådespel, Johannes Rosmer och Rebecka West, har Ibsen stält så, att det starkaste ljus man gerna kan tänka sig faller uteslutande öfver den absoluta frågan, det vill säga öfver den enda, genom hvilken alla andra frågor få för oss någon verklig betydelse, sjelfva handlingsfrågan, vår individuelt religiösa fråga, som ju visserligen hvar stund i detta lif af handling vänder sig pröfvande till oss, men som under vanliga förhållanden alltid i någon mån villas bort af relativa frågor,

af gemensamhets- och massfrågor. Att bryta nya vägar, att iståndsätta och inhägna gamla vägar, att locka eller drifva menniskor in på de förefintliga vägarna eller låta sig på dem af andra dragas och trängas fram, deraf upptages vår mesta omsorg. Allt detta är dock i sjelfva verket icke det personligt pröfvande, är icke den för oss sjelfva absoluta uppgiften.

Men denna är: att duga till att lefva, när man har kommit in på sin egen väg — vare sig i sällskap med många, med få eller ensam —, att då också kunna gå den; att icke låta sig hindras derifrån af någon tvekan i sjelfva sitt sinnelag, sedan öfver hufvud hvarje objektiv anledning till tvekan blifvit häfd och ovissheten om att det *är* ens väg blifvit skingrad.

För Rosmer och Rebecka äro dessa objektiva hinder småningom häfda. De veta numera hvad de hafva att lefva för. Förarbetena äro undangjorda. Endast det, att med tro och tillförsigt taga i tu med lifvet sjelft, återstår. De hafva sin egen personliga lifsåskådning, sin uppfattning af hvad som är det önskvärda, klar för sig; de inse att den skulle klarna allt mer för hvarje steg de vågade gemensamt taga ut till eget och andras gagn. Medan öfriga personer i stycket röra sig blindt, trygt och osjelfständigt i kollektivt plöjda strömfåror, hafva lifsförhållandena bragt dessa två ansigte mot ansigte med deras egen helt personliga uppgift, eller inför lifvets nakna verklighet. Och vid detta möte får bäfvan makt med dem; de gå båda under.

Sorgespelets ämne är, kort sagdt: det religiösa tviflet.

Ty det religiösa tviflet är icke tvekan mellan den ena och den andra tros- eller tankebekännelsen, något som blott är det teoretiska tviflet, ett af vilkoren för framtida kunskap. Utan det religiösa tviflet är ett praktiskt hinder i sinnelaget: fasa för handling enligt den trosbekännelse man redan gjort till sin, men som man finner sig ej hängifvet nog omfatta när det kommer från afsigt till tilllämpning. Det religiösa tviflet är frånvara af den tillförsigt, utan hvilken ett lif ej kan lefvas sjelfständigt — hur sjelfständigt ens tankearbete än må vara.

Rosmers uppgift att som samfundsförädlare predika ett försonlighetens, den ömsesidiga aktningens, billighetens

och rätträdighetens evangelium kan ju icke finna något giltigt hinder eller någon principiel betänklighet deri, att hans blifvande maka, Rebecka, har en brottslig förtid bakom sig. Hvarje handling, hvarje försakelse, hvarje frivilligt eller ofrivilligt beteende bär numera syn för hennes egen utsaga om en småningom vunnen förädling genom umgänget med honom. Af förbrytelserna mot andras rätt eller kränkningarna af egen person är det i sjelfva verket omöjligt att skönja minsta spår i hennes väsen, fastän man der ännu alltjemt kan märka tecken till ett af naturen våldsamt, lidelsefullt skaplynne. Icke kan då längre det framfarna utgöra hinder för deras förening. Tvärt om vore ett sådant äktenskap — och dermed Rebeckas menskliga upprättelse — den alldeles naturliga invigningen till en reformators lif. Ej heller lär Rosmer hafva något antagligt skäl att rygga tillbaka för sjelfva den vilda handlingsenergi, hvilken hittills skall hafva kännetecknat hans älskades lefnadslopp. Ty denna energi visar icke mer den ringaste benägenhet att vara vild, utan företer endast dessa grunddrag af verksamhetslust och härdig lifskraft, dem Rosmer bättre än någon annan framdeles skall behöfva hos sin följeslagerska i den stora sociala striden — och dem han skall kunna tillgodogöra sig blott från en så dyrbar varelse, genom hvilken först lifvet för honom fått form färg och innehåll.

Och Rebecka å sin sida skall icke kunna tveka att af Rosmer mottaga absolution för hvarje tidigare begånget brott, om hon blott vet att hon skall helt dela framtidens lif med honom, ega ständig tillgång till hans blida allvarsamma och dagsklara personlighet samt under alla kommande dagar få rättigheten att upplifva, hjelpa och stärka denna medels insatsen af sin käckare ungdom. Hon, som svårt felat, har rätt att i och genom hans öfverlägsenhet, hans fulla förstående af hennes förbrytelser och hennes bättring, återfå samvetets frimodighet. Hon kan, såsom en för detta brottsling, ej undvara en sådan tillförsäkran om att det förgångna är ett för alltid förgånget Men sedan skall hon kunna helt lefva upp igen och bli hans bästa hjelp på jorden.

Af objektiva hinder finnas således inga kvar.

Men diktaren har förstått att resa subjektiva hinder, eggelser till fasa och tvifvel, tillräckligt skarpa för att hjeltens och hjeltinnans undergång skall synas läsaren mer sannolik än deras seger.

Rosmers och Rebeckas arfsanlag och deras uppfostran äro till sjelfva sin innersta beskaffenhet fullständiga motsatser. Och här är icke den föreliggande uppgiften blott att vara förälskade. *Ett* ögonblick — mot slutet af skådespelet — synes Rosmer färdig att taga det så: att kasta sitt kall, sin »livssag» ifrån sig och endast uppgå i Rebecka eller i omsorgerna för att återförskaffa henne den »lycka», hvilken hon säger hans ädla, men för henne främmande lifsuppfattning hafva »dödat» i henne. Men det är, som sagdt, blott för ett ögonblick, som sinnesrörelsen kommer honom att sträcka sig efter denna förtviflade halfhetsåtgärd; och Rebecka rycker honom straxt tillbaka in i medvetenhetens verld igen, till uppgiften att med skuldfritt hjerta lefva och handla. Blott under vilkor att kunna tillsammans gå segervissa fram mot de lågsinta förvillelserna i dagens partistrider och, sinsemellan oskiljaktigt förenade, hjelpas åt att i stället omdana dessa till ädelhet, blott såsom makar i ett framtiden värdigt äktenskap, det fullständigt gemensamma arbetets, äro de berättigade att taga ett enda steg tillsammans. Under hvarje annan, hvarje i någon mån halfklar eller endast halffärdig förutsättning stå förfärliga minnen, hvilka afgjordt skilja dem åt för hela detta lif. Kan icke Rosmer nu tro att Rebecka är en ny menniska, kan han icke lösa henne från hennes bann och helt upptaga henne både i sitt hjerta och i sin lifsgerning, då är hon åter, hvad hon fordom varit, strängt taget hans förra hustrus mördare och äfven i andra hänseenden en fallen varelse.

Nej. Rosmer kan icke detta, detta som Rebecka egentligen icke med sina tveksamma ord fordrar, men som hennes ställning utan all fråga fordrar af honom. Detta första egentliga prof för hans egen trosbekännelse är honom för mycket. Tviflet vinner öfvertaget. Han har tro nog för att tänka det riktiga, men icke för att göra det och, såsom det höfves honom den icke brottslige, stryka bort äfven de töcken af tvekan, hvilka lagt sig kring Rebeckas

vilja. Det omedelbara mötet med verkligheten förfärar honom till döds. Om att lefva kunna ej dessa två förena sig; brud och brudgum vinna sin förening blott genom det slutliga språnget tillsammans ned i kvarnfallet.

Den gamla tjenarinnan, madam Helseth, ropar först: »Hjaelp! Hjaelp!» — men säger sedan: »Nej. Ikke hjaelp her. — Salig fruen tog dem.» Och hon har rätt. Här fans ej hjelp; det förgångna, som är tviflets näring, »tog dem». Oförmågan — äfven sedan handen är utsträckt till plogen — att få det förgångna att vara hvad det är: ett förgånget, att i medvetande af kallets obestridlighet också kunna börja hvarje sin arbetsdag med en verkligen *ny* morgon, denna oförmåga är identiskt det samma som det religiösa tviflet, det stora dystra ämnet i förevarande sorgespel.

Men det återstår att söka något noggrannare genomtänka beskaffenheten af »det förgångna» för Rosmer och Rebecka, än hvad madam Helseth tyckes göra i och med sina afslutningsord.

Det subjektiva hindret för att dessa två skulle fullständigt förenas och deras »livssag» föras »til sejr» är icke det samma för båda, utan så olika som det gerna är möjligt, så olika som det endast kan vara för företrädare af en försvinnande och af en kommande tid.

Medan det enda naturliga reformprogram, åt hvilket Johannes Rosmers aristokratiska natur kan hängifva sig, är »at skabe det sande folkedöme» genom »at göre alle mennesker i landet til adelsmennesker», såsom Ibsen sjelf svarade en arbetareförening vid sitt senaste besök i Norge, — så förefaller det tvärtom, som hade Rebecka West egentligen från början sugit näringen för sin reformifver ur den skarpa, fräna lifsluft, inom hvilken inga andra slags samhällsmedlemmar än anarkister eller nihilister kunna draga andan.

I stället för Rosmers lefnadsrön under barndom, ungdom och första medelåldern: allt för mycken tukt, frånvara af hvarje slags oro för utkomsten och för det sociala anseendet, har det för Rebecka varit faror från rent af motsatt håll, som gäckat försöken till harmonisk utveckling: sjelfsvåld, nöd och social försvarslöshet.

Rosmer har vid mogna år börjat glädja sig åt omhvälfningarna af nutidens samhälle blott för utsigten till åtkomliga byggnadsämnen vid uppförandet af fördragsamhetens, aktningsfullhetens, förståndets, broderlighetens, kärlekens och rättsinnets samhälle. »Ingen hadefuld strid mere. Bare kappestrid. Alle öjne rettede mot det samme mål. Alle viljer, alle sind stevnende fremad, — opad, — enhver ad sin egen naturnödvendige vej. Lykke for alle, — skabt igennem alle». Således denna högsta tänkbara samfundsordning, inom hvilken ingen behöfde röna någon lust för eller dömma sig berättigad till att göra en mask för när.

Rebecka synes tvärtom af sina uppfostrare hafva fått lära sig att helsa i det numera dagligen växande upplösningstillståndet kring sig rättshafveriets och revanchens tidsskede, der en viljestark enskild menniska kan utan tvekan gripa in i det helas gång och få »drevet igennem, hvad det då skulle vaere», i alla händelser här på Rosmersholm få den för Rosmers utveckling hinderliga hustrun att gå ur vägen. Att Beate då — säger Rebecka sig — skulle göra detta genom »at gå i möllefossen», var väl lika litet att vänta som möjligt att förebygga.

Rosmer har fått anledningen att bruka sin viljestyrka egentligen blott för utvecklandet af de passiva dygderna. Hans medfödda anlag, ett af de största menniskonaturen hyser, att söka det väsentliga och sanna bakom alla de tillfälliga, yttre företeelserna, ha lefnadsomständigheter från början och sedan allt framgent hänvisat blott inåt, böjt tillbaka på honom sjelf, på hans eget tysta, djupgående själsarbete, i stället för att bringa det i verksam och lifaktig friktion med de förefintliga samfundssträfvandena kring honom. Hela hans gammaldags uppfostran har varit ett visserligen emellanåt åsidosatt, men sedan alltid med fördubblad småaktighet återupptaget tämjningsarbete.

När han som halfvuxen gosse börjar fästa sig vid sin lärare, en romantiker af den liberala trosbekännelsen under tidehvarfvet 1830—50, en genialisk och helt visst obekväm medlem af det rosmersholmska hushållet, som sätter Johannes »idéer» i hufvudet, så drifver fadern, majoren, en vacker dag informatorn på porten med piskrapp.

Vid tidpunkten för val af yrke är det majoren, som afgör att Johannes skall gå prestvägen; till yttermera säkerhet gifver fadern honom Kroll till öfvervakare vid universitetet. Hans mottaglighet och känslighet kunde ju den annars så lätt åter ha äfventyrat någon beröring med »idéer», eller kunde ynglingen ha råkat ut för ännu en af dessa samhällsfarliga menniskor med rörliga tendenser.

När han tillräckligt länge innehaft giftasåldern och dertill en trygg ställning i sitt aktade embete, länka sig skickelserna i all stillhet så, att Rosmer blir vederbörligen gift med Krolls syster — man vet ju huru sällan en kontemplationens man har anledning klaga öfver omgifningens brist på hjelpsamhet i dessa ömtåliga ärenden. Detta genomdystra äktenskap utan spår af ungdomlig kärlek å Rosmers sida drifver honom ändå mer inåt, medan det i hufvudsak utåt kräfver blott ett dagligt och stundligt uppöfvande af hans sedan barnaåren inlärda hänsynsfullhet, hvilken nu fått ett nytt föremål att väja för, den stackars hysteriska hustrun: en godsint, känslosam, klent begåfvad kvinna, med hvilken han har ingenting annat gemensamt än sjelfva välmeningen, som emellertid måtte hos båda varit stor.

Rebeckas vistelse vid Rosmersholm är Johannes Rosmers första otvetydiga erfarenhetsstöt från den stora yttre verlden, nutidens yrvakna, verksamhetslystna samhälle. Hans eljest derur vunna erfarenheter ha begripligt nog varit inskränkta till dessa få, halfmatta förtoningar af verlden, som utan vidare verkan morgon, middag och kväll finna väg öfver murarna kring en patriciskt förfinad, mot sina egna förutsättningar trogen, men längesedan öfverårig konservatism. Äfven för denna fästnings enskilde inbyggare, som ej äro bland medlemmarna af garnisonen och alls icke dela deras fördomar, utan tvärtom genom ett friare tankelif arbetat sig lösa ur all gammal stupid dogmatism, som icke till exempel i fall det gälde skulle vilja skjuta ett enda skott på folkhoparne derutanför, äfven för dem äro dock dessa folkhopar delar af ett främmande slägte. Rosmer önskar dem godt. Men han känner dem icke. Han finner trots sin fördomsfrihet deras tänke- och lefnadssätt underligt. Och om han än pinats mycket af besynnerlig-

heterna i sin egen klass, är han emellertid van vid detta slags obehag — han har så länge tagit hänsyn till dem och gjort uppoffringar för dem, att de blifvit för honom som ett slags naturnödvändig sida af verkligheten.

Rebecka åter, plebejen, hvilken för några år sedan efter sin fosterfar doktor Wests död fått en inbjudning att taga sitt hemvist vid Rosmersholm för att gå den sjuka Beata till handa, har med helt annat blod i sina ådror kommit in i denna krets af konsiderationer, som ömsesidigt hämma och binda hvarandra. Här är ju en konstgjord verld af glas, tycker den lefnadslystna rabulisten, och ingenting vore väl naturligare än att slå sönder så mycket, att man ändtligen kunde få sig svängrum. Rosmers företrädaren hafva gjort honom ända till det innersta af hans sinnelag hänsynsfull; Rebeckas hafva gjort henne framför allt hänsynslös, fastän på samma gång slug och smidig vid genomdrifvandet af sina afsigter. Hennes upphomst hör ej till de vanliga. Hon är dotter till en finsk barnmorska, har i Finnmörks vilda och karga ödebygder erhållit sin hyfsning, sina bokliga kunskaper och sina ytterliga åsigter i samhällsfrågorna genom den nyss omnämda så kallade fosterfadern. Denna är en intelligent och naturligtvis med sin ställning deruppe missnöjd läkare, hvilken sedermera tyckes hafva blifvit hennes älskare, oaktadt han — varit hennes egen far; något som ett ord af rektor Kroll åtminstone ger henne stark anledning att befara.

Det är hon, som skrämt Beata till sjelfmord, som i åratal kan bära på de rysligaste hemligheter, som sedan inom några ögonblick kan beslutsamt yppa dem, som kan genomföra handlingar af sjelfuppoffring med samma omedelbara kraft som offrandet af andra, men som nu vill stödja sig vid hans tro för utplånandet af sin gamla skuld, utan att dock förstå något af de uttryck för ånger, dem han i jemförliga fall varit van vid hos alla slag af menniskor, som han förut känt. Med henne, den enda han kunnat helt älska och som kunnat helt älska honom, är det som lifvet tyckes mana Rosmer att förena sina öden.

Men hur skall han kunna helt förstå henne? Hur skall han kunna helt tro henne? Hur skall han kunna

vara viss om att hos denna starka natur, som om sig sjelf bekänt att det första varmare intryck hon rön genom honom varit ett vildt, stormande, sinligt begär att hos henne dock känslan för honom nu och framdeles är en verklig makas kärlek, som gör dem till ett? Hu skall den »glade skyldfrihed» kunna bära dem fram til gemensam handling? — Handling? — »Det var *det,* som du kaldte at handle», säger han om hennes ursinniga undanträngande af Beata, hvilket till sist dref denna i elfven. Och handling, det i sig sjelft svåraste af allt för den tviflande, ställer sig numera för honom som det principielt hinderliga på lefnadsvägen. Handlingen synes honom hafva i sjelfva sin natur en tendens att kränka något heligt. Verkliga förhållandet är, att handling är det enda som dödar tvifvel, emedan den är det enda som ådagalägger och som befästar tro. Men sjelfva tviflet, detta som skulle af handling dödas, har omedvetet börjat bli för Rosmer någonting heligt. Och slutet är, att åt denna negativitetens guddom de olyckliga tillsammans offra sitt lif, i stället för att tillsammans lyckligen lösa sitt lifs stora uppgift.

Icke menar jag, att de veta just detta, att de resonnera om just detta. Då vore det icke en konstnärlig framställning, icke en ostördt objektiv afspegling af lifvets egen strid, utan en kommentar — någonting sådant, som till exempel det jag här skrifvit.

Men både karaktererna och sammanhanget mellan alla enskildheter i den dramatiska handlingen skola omedelbart kunna lära en vaken läsare eller åskådaren vid en god scenisk framställning af stycket, att hvad han denna gång fått se, öga mot öga, är just det religiösa tviflets sorgespel.

Till sist en kort påminnelse.

Läsarens fulla kännedom, så väl af stridigheterna mellan Rosmers och Rebeckas olika skaplynnen som af hvad ändå innerst binder dem vid hvarandra och gör dem till ett i lif och död, inhemtas säkrast genom uppmärksamt studium af ett synnerligen vigtigt stycke i skådespelet. Jag menar Rebeckas oförbehållsamma enskilda bikt för sin

lärare och sin öfver allt annat i verlden älskade, när hon står i begrepp att för alltid lemna honom, i det hon misströstar om sin förmåga att hädanefter vara till någon verklig hjelp för denna öppne, ädle men något för veke man, som synes vara lik den fint snidade bågen i fabeln, hvilken, när han skall spännas, springer sönder. En hvar känner ju denna, den gamla klassiska literaturens bild af aristokraten, den i afgång stadda mansåldern, tviflets martyr.

Det omnämda stycket, som bör läsas i sammanhang och med uppmärksamheten fäst vid hvarje minsta skiftning i uttrycken, är samtalet inemot slutet, särskildt det ställe, som börjar med Rosmers replik: Du lyver, Rebekka, och slutar med hennes: Der er ikke stort andet, du. Der er bare *det,* at så kom der kaerlighed op i mig. Den store, forsagende kaerlighed, som nöjer sig med samlivet, slig, som det har vaeret imellem os to.

Robinson.

Det ekonomiska missmodet.

Emile de Laveleye: Den moderna socialismen, öfvers. af Erik Thyselius. Sthlm 1886.

De förr så ifrigt dryftade spörjsmålen om rikedomens tillkomst och dess gång från man till man hafva allt mer försvunnit från senare tiders ekonomiska debatt. I stället sysselsätter man sig med frågan om rikedomens fördelning. Man nöjer sig i allmänhet med att återupprepa de redan flerfaldigt uttalade satserna om produktionen och utbytet, om kapitalbildning och om prisbildning; man frågar icke längre hvilka betingelserna äro för nyttigheters frambringande och tillgodogörande. Hvad man nu frågar är: hvarför varder en så stor del af lifvets goda den ene beskärd, en så liten del den andre; hvarför är den ene rik, den andre fattig?

Fattigdomen är den företeelse, som företrädesvis fängslar de ekonomiska skriftställarnes uppmärksamhet. Trots den oerhörda tillväxten af menniskans kunskap om och makt öfver materien, befinner sig en stor del af hvarje samhälle i elände, och den största delen kan hålla sig en hårsmån deröfver endast genom ett oaflåtligt arbete, som gör dess lif till träldom. De mångas hopplösa nöd och tröstlösa vedermöda vid sidan af de fås växande öfverflöd och vällefnad — denna kontrast har på iakttagaren gjort ett öfverväldigande intryck, och ur hans beklämda sinnesstämning har som ett nödrop framgått denna sats:

Om tingen få gå sin gång och ingen inskrider, skall de rikes rikedom och de fattiges fattigdom blifva allt större.

Uttryckt af Marx och Lassalle har tanken sedermera upptagits af de flesta tongifvande författare och beherskar, synes det, den stora allmänhetens föreställning med hela makten af ett axiom. För oförsagda och häftiga naturer, sådana som Henry George eller Bebel, och för lättrörda sinnen, sådana som biskop Ketteler, framstår detta såsom en sjelfklar sak, något som blott behöfver på-

pekas för att erkännas. Hos en försigtig forskare, som professor Wagner skall man väl icke finna denna sats så uttryckligt formulerad, men i hans skrifter skall man allt som oftast varsna dess inflytande på hans åskådningssätt. För massan af kroppsarbetare, hvilka icke skrifva, men som nu och då strejka och bränna, är den en trosartikel.

Om det verkligen är så, att utvecklingen, lemnad åt sig sjelf, leder till förderf, måste väl ett medel upptäckas, som återför den på rätt. Men hvilket? Hela samtiden står och frågar med Tschernycheffski: tschtå djelatj — hvad skall man göra?

Emellertid saknas ej förslag och försök till reform. I England vill man expropriera jordegendomen och gifva hvar arbetare två plogland och en ko. I Frankrike bygger man på allmän bekostnad jernvägar för att lemna arbetaren förtjenst. I Tyskland har staten tagit försäkringsväsendet om hand och tvingar hvar man att spara. Det är om dessa och dylika sträfvanden och om de doktriner, ur hvilka de framgått, som M. E. de Laveleye kunnat skrifva en lärorik och god bok, om han ej föredragit att i en volym samla ett antal uppsatser, hvilka nästan i novellstil förtälja ett och annat om de socialistiske ledarne, deras lif, åsigter och propaganda, men som alls icke gifva någon tillfredsställande redogörelse vare sig för den socialistiska vetenskapen eller för den socialistiska lagstiftningen. —

Den ende, hos hvilken det lönar att söka hjelp, är naturligtvis den, som kan tvinga menniskorna att handla annorlunda än de äro böjda att göra; det är statsmakten med dess lagar tillämpade af domstol och verkstälda af polis. I sjelfva verket bestå alla eller nästan alla de föreslagna botemedlen i ett statens inskridande i näringslifvet med afsigt antingen att taga förmögenhet från en del samhällsmedlemmar och gifva den åt en annan del, eller och att hindra en del samhällsmedlemmar från att med andra ingå vissa slags aftal.

Om staten verkligen skall åtaga sig att verkställa rikedomens fördelning, så kan den sjelffallet icke göra detta genom halfmesyrer. Det tjenar till ingenting att nu och då kasta ut en allmosa, att här och der, då man ser

en grupp nödlidande, för att bispringa dem taga andras krafter till hjelp. Franska regeringen delade här om året ut några miljoner bland tjenstlöse arbetare; följden blef att alla de, som ingenting fått, kände sitt elände än bittrare och att de öfriga fattiga, som bidrogo till den skatt, hvarifrån dessa medel togos, knotade — och det med skäl. Alla sådana tillfälliga undantagsförmåner, som beviljas en klass på de öfriges bekostnad, måste naturligtvis hafva till följd att andra hjelpbehöfvande tränga sig fram. Slutligen skall regeringen i sina embetsverk få mottaga besök af hela det arbetande folket: enhvar ber att få lefva på de öfrigas bekostnad.

Det är tydligen endast genom ett allmänt system, genom väl genomtänkta och följdriktigt tillämpade anordningar som denna reform kan utföras — om den öfverhufvud är möjlig. För att finna ett sådant system, måste man veta hvart man vill komma.

Det fins, eller rättare fans en skola, som ville upphäfva all enskild egendom, göra staten till allas furnerare och allas arbetsgifvare, låta staten tvinga hvar man att arbeta så mycket han kunde anses förmå och låta staten gifva honom hvad han kunde anses behöfva. Detta förslag är naturligtvis outförbart. Helt enkelt redan derför att ingen upptänklig bokföring i verlden skulle räcka till för en sådan hushållning. Planen är alltför afvita för att någonsin kunna komma under allvarligt öfvervägande; också hafva den moderna socialismens vetenskapliga målsmän med förnöjelse lemnat den åt de bedragare och vettvillingar, som lefva af att deklamera på anarkistmöten.

Hvarken Wagner eller Schäffle vill upphäfva privategendomen. Men de vilja att de, som hafva för mycket, skola afstå sitt öfverflöd åt dem, som hafva för litet, de vilja skära af från toppen och lägga till vid roten; och bästa medlet att verkställa en sådan utjemning vore naturligtvis en starkt progressiv beskattning, som lyftade de allmänna utskyldernas börda från de fattiges axlar på de rikes. Det gäller emellertid, innan medlen dryftas, att närmare fixera målet, att bestämma hvad som är för mycket och hvad för litet.

Hvad är för mycket? Blott derför att en man eger mer än flertalet, medger man, bör han ej utan vidare beröfvas en del af sin förmögenhet. Den kan vara frukten af ett helt lifs försakelser och arbete, den kan vara ärligt och väl förtjent, och det kan vara en uppenbar orättvisa att ej låta innehafvaren i fred få njuta deraf. Det är väsentligen den rikedom, som samlats utan egarens förtjenst genom arf, genom börsspel o. d. som bör afkortas. Således, hänsyn bör i hvarje fall tagas till den moraliska rätt, personen i fråga kan anses hafva till hvad han eger. Detta kan ske blott genom en granskning af samtliga förmögna samhällsmedlemmars karakter.

Hvad är för litet? Om en man genom dryckenskap och vårdslöshet råkat i fattigdom, bör han naturligtvis icke åtnjuta samma understöd, som en annan, hvars elände är oförskyldt; detta vore en direkt uppmuntran till last och lättja. Således, hänsyn bör i hvarje fall tagas till den moraliska rätt personen i fråga kan anses hafva till understöd af allmänna medel, eller hvad som är det samma, till frihet från allmänna utskylder. Detta kan ske blott genom en granskning af samtliga hjelpbehöfvande samhällsmedlemmars karakter.

Hvem skall verkställa denna årliga ransakning af hjertan och njurar? Regeringen. Hvad och hvem är regeringen? Det är personer, som på grund af folkval eller furstlig utnämning styra ett land och som öfverallt hafva att handlägga flere ärenden än de hinna med. Af deras beslut beror nu redan ett otal stridiga intressen; det fordras den största oväld och den största omsorg för att ej rättvisa och billighet skola kränkas. Emellertid finnes det städse en allmän föreskrift, en lag eller ett reglemente, som tillämpas vid skötandet af vanliga regeringsangelägenheter. Men huru skall den regel fastställas, enligt hvilken dessa tusental nya mål skola afgöras, hvilka beröra karaktersegenskaper och nyanser af karaktersegenskaper, som knappast psykologiskt och än mindre juridiskt låta bestämma sig? Hvilka länsmän och brofogdar skola samla de fakta, på hvilka omdömet skall grundas? Är det tänkbart att offentliga tjenstemän skola kunna vilja och våga tränga in i privatlifvets hemligaste vrår för att utröna om den enes

sista process verkligen företogs bona fide, om den andres lånade penningar verkligen användes till nödvändiga behof? Af en sådan undersökning skall det emellertid bero, om den ene får behålla sina tiotusen mark och den andra går fri taxeringen.

Antaget att man är på det klara med hvems egendom man vill komma åt, är det så säkert att ej de utsedde lemna landet innan debetsedlarne nå dem? Och antaget att man för en gång kommer åt dem, hvilka skola de näste blifva? Det är icke sannolikt att någon menniska skall besvära sig med att på ett eller annat sätt samla förmögenhet blott för nöjet att afstå den åt statsverket. En raskt genomförd, grundlig konfiskation vore ej blott en stor orättvisa utan äfven ett stort misstag. Det vore att slagta hönan, som värpte guldägg. Och emellertid kan en något så när tillfredsställande utjemning af förmögenhetsförhållandena icke åstadkommas med mindre. Om man t. ex. i konungariket Sachsen konfiskerade alla inkomster öfverstigande 7,875 fmk och delade ut dem bland återstoden af befolkningen, så skulle de öfriga inkomsterna icke ökas med mera än omkr. 14 %.[1] Förfore man varsammare och beslöte sig för en mängd små åderlåtningar i stället för en stor, så blefve vinsten af hvarje så liten, att den, utkastad bland den stora mängden af behöfvande, skulle gifva ringa hjelp, men väcka stor afund.

Det är, som synes, en icke alldeles lätt uppgift, som åhvälfves staten, om den på allvar skall taga ihop med att reglera rikedomens fördelning. Litet hvar skall väl, innan han godkänner en sådan reformpolitik, fråga sig om den verkligen är oundgängligt nödvändig. Har skilnaden i förmögenhet tilltagit och skall den tilltaga med så oroväckande fart, leder tingens naturliga gång till ondo?

Man uttalar dessa satser och håller dem för sanna, men man har tillsvidare icke bevisat dem.

Och likväl böra, tyckes det, alla de, som genom ett följdriktigt tillämpadt socialistiskt program skulle se sin egendom och sin handlingsfrihet afkortade, ega rätt att

---

[1]) Paul Leroy-Beaulieu: Essai sur la répartition des richesses p. 515.

dra utredning om att folkens välfärd ej annorlunda kan ggas. Man skall kanske svara att en bevisning här är r att åstadkomma, att den nutida statistiken lemnar tt ofullständiga uppgifter om förmögenhetsförhållandena, föregående tidskiftens statistik är ännu bristfälligare att det följaktligen är hardt när omöjligt att verkställa pålitlig undersökning af fattigdomens historia och draga satser om dess framtid. Men häremot bör väl från an- sidan åter kunna genmälas att den, som vill rubba be- nde förhållanden och upphäfva förvärfvade rättigheter, styrka att hans yrkande har skäl för sig. Inga med- rgare, allra minst hela samhällsklasser, böra väl dömas ött på grund af ett påstående. Här, om någonsin, kan gamla regeln tillämpas: *onus probandi incumbet agenti,* visningen åligger käranden.

Så otillfredsställande förmögenhetsstatistiken än är, mnar den emellertid vissa uppgifter, som väl förtjena aktas vid dryftandet af dessa spörjsmål. Statistiken hem- r sitt material hufvudsakligen från beskattningsväsendet ch naturligtvis främst från inkomstskatten. Som bekant fin- nes endast i Preussen en väl åsatt inkomstskatt, som drab- bar medborgarenes fulla årsintrader, och följaktligen äro i den vägen de preussiska förhållandena de bäst kända. Den preussiska inkomstskatten bär tvenne namn, »Einkommen- steuer» och »Classensteuer», det senare då den drabbar in- komster mindre än 3,000 Rmk, det förra då den drabbar inkomster derutöfver. Inkomster under 400 Rmk äro fri- tagna. De mellan 400 och 3,000 Rmk taxeras progressivt från $1/2$ till $2\,1/2$ % af sitt belopp; de större till inemot 3 %. År 1878 steg innevånarantalet i Preussen till 26 356 866 personer. Af dessa hade ungefär fjerdedelen eller 6 664 590 en årsinkomst understigande 400 Rmk. Af återstoden voro ungefär trettiofem trettiosjettedelar underkastade »Classen- steuer», den skatt som drabbar inkomster mellan 400 och och 3,000 Rmk. Deras antal var 18 473 864 och af dem voro 3 923 365 personligen skattbetalande familjefäder (resp. mödrar), 1 193 190 ogifta skattedragare och 13 357 309 icke skattbetalande familjemedlemmar. »Der Einkommensteuer» träffade 609 206 personer, af hvilka 139 118 voro familje- fäder (resp. mödrar), 28 189 ogifta skattedragare och 441 899

icke skattbetalande familjemedlemmar. — En annan beräkning af förmögenhetsförhållandena gifver vid handen att omkring tre fjerdedelar af de beskattade inkomsterna understiga tvåtusen femhundra finska mark.

Dessa siffror äro onekligen nedslående. Man ser bakom dem en stor fattigdom — sex och en half miljoner menniskor, hvilka lefva af inkomster under femhundra finska mark.

Frågan är nu: försämras eller förbättras tillståndet? Under åren 1872—1878 steg Preussens befolkning med 7 $^{1}/_{2}$ % och summan af de beskattade årsinkomsterna med 16 %. Här var således en betydande tillväxt af nationalförmögenheten. Hvem tillföll den?

Den grupp af befolkningen, som lefver af årsinkomster understigande 525 Rmk (omkring 650 finska mark), tillväxte under denna tid med 7 %. Dess ökning var således $^{1}/_{2}$ % mindre än hela folkökningen. Med andra ord, de fattige utgjorde år 1878 en mindre del af nationen än år 1872. Om sammanlagda beloppet af inkomsterna inom denna klass fördelas jemt mellan alla de personer, som tillhöra densamma, så gifver det år 1872 202 Rmk för hufvud[1]) och år 1878 210 Rmk.

Den grupp, som lefver af årsinkomster mellan 525 och 2 000 Rmk, ökades likaledes med endast 7 %; medeltalet pr person växte från 245 Rmk till 254 Rmk.

Deremot ökades den grupp, som lefver af årsinkomster från 2 000 till 6 000 Rmk, med 20 %; de burgna samhällsmedlemmarnas klass var således år 1878 vida större än år 1872. Med andra ord, en mängd personer, som vid den förra perioden befunnit sig i armod, hade vid den senare bragt sig upp till välstånd. Medelinkomsten för person växte inom denna klass från 866 Rmk år 1872 till 881 Rmk år 1878.

Den grupp, som lefver af inkomster från 6 000 till 20 000 Rmk, ökades med 50 %; medeltalet för person sjönk deremot från 2 641 Rmk till 2 630.

Den grupp, som lefver af inkomster från 20 000 Rmk

---

[1]) Här bör påpekas att det icke är individen, som beskattas, utan inkomsten, hushållet. Följaktligen är antalet individer, som tillhöra en af här anförda grupper, vida större än antalet förmögenheter, som räknas till densamma.

ill 100 000 Rmk, ökades med något öfver 20 %; medeltalet steg från 10 229 Rmk till 10 365 Rmk.

Den grupp, som lefver af inkomster öfver 100 000 Rmk, utgjordes 1872 af 1 300 personer, år 1878 af 1 800; medeltalet sjönk under denna period från 62 403 Rmk till 539 Rmk.

Den mest i ögonen fallande förändringen under tidrymden 1872—1878 består deri att de väl lottades klass har blifvit hälften större. Men inom denna grupp är det icke de större utan de mindre förmögenheternas antal som ökats. Om man år 1872 delade sammanlagda beloppet af de till denna kategori hörande inkomsterna mellan de 146 000 personer, som då räknades till densamma, erhöll enhvar 2 641 Rmk; om man år 1878 delade det dåvarande beloppet mellan de 225 600 personer, som då tillhörde densamma, erhöll enhvar 2 630 Rmk. Antages, som berättigadt är, att antalet medlemmar af hvarje hushåll är sig likt, framgår häraf att de större förmögenheternas antal väl har tilltagit, men att deras belopp i medeltal har minskats. Det vill säga att i Preussen lefde år 1878 en mycket större del af befolkningen af inkomster från 6 000 till 20 000 Rmk än år 1872; men år 1878 närmade sig flertalet af dessa inkomster mer den nedra gränsen, 6 000 Rmk, än år 1872. Således har under denna åttaårsperiod den väsentliga delen af rikedomens tillväxt *icke* gått till ett fåtal redan förut rike, utan till en mängd förut sämre lottade. Den förra delen af det ekonomiska missmodets axiom: de rike blifva allt rikare, har således icke här besannat sig.

Såsom det redan visade sig, var den del af Preussens befolkning, som lefver af inkomster under 2 000 Rmk, år 1872 betydligt större än år 1878. Således har den senare delen af det ekonomiska missmodets axiom: de fattige blifva allt fattigare, icke heller här besannat sig.

Dessa siffror beteckna emellertid endast en åtta år lång utveckling i ett enskildt land och man kan naturligtvis icke af dem med anspråk på full visshet draga en allmän slutsats. Denna period har tagits till exempel derför att dess statistik särskildt bearbetats af Herr Adolph Soetbeer, en forskare af obestridlig kompetens och samvets-

grannhet.[1]) Verkligen pålitliga uppgifter, låt vara att de hemtats från ett inskränktare område, måste naturligtvis ega bättre vitsord än de, som hemtas från ett större område, men hvilkas riktighet kan ifrågasättas. Tilläggas bör att åren 1872—1878 voro en tidrymd af stark spekulation och mycken börssvindel; den borde följaktligen utvisa ett ovanligt ofördelaktigt förhållande mellan tillväxten af de små och de stora förmögenheterna.

Från konungariket Sachsen föreligga nyare uppgifter, hemtade från officiela källor, men de hafva icke underkastats vetenskaplig granskning. Sachsen är väsentligen ett industriland, och då det är storslöjden man hufvudsakligen beskyller för att vålla orättvisan i rikedomens fördelning, kan detta exempel icke anses oärligt valdt. I Sachsen hafva under åren 1877—1884 följande förändringar af förmögenhetsförhållandena egt rum. Antalet medlemmar af den grupp, som lefver af inkomster under 800 Rmk, har ökats med 9,36 %; antalet af den, som lefver af inkomster från 800 till 3 300 Rmk, med 18,13 %; antalet af den, som lefver af inkomster från 3 300 till 9 600 Rmk, med 16,25 %; antalet af den, som lefver af inkomster öfver 9 600 Rmk, med 38,75 %.[2]) Vi se sålunda här ett förhållande något olika det förut belysta. Det är de rikas klass, som visar den största ökningen. Men huru många äro dessa rika? Deras antal utgjorde 4 921 år 1877 och 6 828 år 1884. Då de äro så få, och då nedra gränsen för deras inkomster är så låg som 9 600 Rmk, så är det icke sannolikt att någon öfvermåttan stor del af rikedomens tillväxt kommit dem till godo. Deremot skönjer man här, likasom i Preussen, en anmärkningsvärd minskning af de sämst lottades antal. Här, likasom i Preussen, visar den burgna medelklassen en bestämd tendens att tilltaga och proletariatet en bestämd tendens att aftaga.

Det vore naturligtvis för djerft att ensamt på grund af dessa fakta påstå att fattigdomen i de civiliserade länderna minskas. Men med dem för ögonen måste man hålla

[1]) Bland dem, som med full tillförsigt mottagit Soetbeers uppgifter, må nämnas M. Paul Leroy-Beaulieu, i hvars arbete: Essai sur la répartition des richesses (Paris 1881) de ingå.

[2]) Economiste français, 31 juillet 1886.

det för sannolikt; förhållandena i Tyskland kunna ju icke sägas vara gynsammare än förhållandena annorstädes. Och det bör än en gång betonas att något bevis för motsatsen icke framlagts.

Låtom oss kasta en blick på förhållandena i England och Frankrike. Det är fattigvårdsstatistiken, som här lemnar det bästa materialet.

Enligt uppgifter, meddelade i de särskilda årgångarna af den officiela publikationen »Statistical Abstract», har Englands [1]) befolkning åren 1849—1878 ökats med 30 %. Under denna tid har antalet af de personer, som åtnjuta understöd af allmänna fattigvården, minskats med 20 %. Under perioden 1849—1850 steg deras antal till i medeltal 4,67 % af befolkningen; under perioden 1859—1869 till 4,61 %; under perioden 1869—1878 till 3,81 %. År 1878 utgjorde deras antal 2,99 % af hela befolkningens. Under hela tidrymden 1849—1878 har i England samma fattigvårdslag tillämpats efter samma grundsatser.

I Frankrike är fattigvårdsinstitutionen långt mindre utvecklad och fattigvårdsstatistiken långt bristfälligare än i England. Man har beräknat att år 1860 omkring 4 % af befolkningen skulle åtnjutit direkt understöd af offentliga medel, men denna kalkyl är långt ifrån tillförlitlig; möjlighet af jemförelse med andra, tidigare eller senare tidpunkter saknas. Deremot har man goda uppgifter rörande staden Paris, der, som kändt, den största rikedom och det största elände bo sida vid sida. I denna stad fans

år	1829	en fattig	på	13,02	innevånare
»	1841	»	»	13,30	»
»	1856	»	»	13,59	»
»	1863	»	»	16,94	»
»	1869	»	»	16,16	»
»	1879	»	»	17,66	»

Anmärkas bör att »la banlieue», de fattigaste kvarteren, först efter 1860 räknats till staden. [2])

---

[1]) England med Wales; icke Skottland.

[2]) Dessa likasom de flesta öfriga sifferuppgifter, som ingå i denna uppsats, äro hemtade från M. Paul Leroy-Beaulieus Essai sur la répartition des richesses.

Dessa siffror tala samma språk som den tyska statistikens. De förtälja otvetydigt, att ett fruktansvärdt elände förefinnes, men att det under detta århundrade har aftagit och att det följaktligen icke är hopplöst. Samma utslag gifver en med ovanlig sakkunskap verkstäld undersökning, som nyligen vidtagits af en stor engelsk komité under den numera aflidne Lord Iddesleighs ordförandeskap. Samma utslag gifva ock en mängd af olika personer vid olika tider gjorda studier af arbetslönerna, som alla utvisa en märkbar förbättring af kroppsarbetarnes ekonomiska läge. Det torde här vara på sin plats att påminna om några af de resultat, som dessa beräkningar lemnat.

Det är tvenne serier af företeelser man haft att uppmärksamma och jemföra. Å ena sidan de på olika tider gängse prisen på kroppsarbete, uttryckta i penningar; det är de nominela arbetslönerna. Å andra sidan de på olika tider gängse prisen på de artiklar arbetaren köpt med sin lön. Stälda sida vid sida gifva dessa båda prisserier ett begrepp om hvad man kunde kalla de verkliga arbetslönerna.

Då den nominela arbetslönen är olika inom olika industrier och inom samma industri olika för olika arbetare och äfven för samma arbetare olika under skilda årstider, så gifva naturligtvis medeltalsberäkningarna, äfven der rikt statistiskt material förefinnes, blott en ungefärlig föreställning om dagslönens storlek i en viss näringsgren. De äro emellertid tillförlitliga nog för att kunna anses visa om den i allmänhet stigit eller fallit. Enligt Macaulays beräkning skulle den nominela arbetslönen i England under slutet af sextonhundratalet endast stigit till hälften af den år 1848. Enligt Adam Smiths beräkning skulle arbetslönen från slutet af sextonhundratalet hafva i det närmaste fördubblats redan vid slutet af sjuttonhundratalet. De engelska arbetslönerna under vårt århundrade skulle, om man tänkte sig dem grafiskt framstälda, visa en zig-zag linie med märkliga afstånd mellan höjd och dal. Stegringarna hafva varit stora och snabba, men de ha esomoftast följts af betydande bakslag. Emellertid har hvarje stegring varit betydligt större än den föregående, hvarje bakslag betydligt mindre än det föregående; höjderna växa, dalarna

aftaga. Från år 1839 till år 1859 stego arbetslönerna med omkr. 20 %. Från år 1859 till år 1875 antagas de hafva yttermera stigit med omkring 60 %. I Frankrike antages arbetslönen per dag vid slutet af sextonhundratalet hafva utgjort: i Paris 22 à 50 sous, i de öfriga städerna 18, på landsbygden 12 à 13. År 1819 skulle medeldagspenningen i hela landet varit 25 sous. I början af 1880-talet ansågs den vara åtminstone 50 sous för hela Frankrike och för Paris åtminstone 4 francs. Enligt en annan beräkning skulle en fransk jordbrukarfamiljs inkomster i medeltal år 1700 stigit till 135 francs, år 1760 till 126, år 1788 till 161, år 1813 till 400, år 1840 till 500 och i början af 1880-talet till 800 à 900 francs.

Huru ställa sig i förhållande härtill prisen på förnödenhetsartiklar? Kroppsarbetarnes största utgift går och har gått till föda, och af födoämnena spelar brödet den vigtigaste rolen. Man antager att det ensamt tager i anspråk 25 à 40 % af de medel, som utgifvas för mat. Dess pris är således af väsentligt inflytande på den verkliga arbetslönen.

Under drottning Elisabeths tid skulle en engelsk arbetare behöft använda 48 dagar för att förtjena ett »quarter» (280 liter) hvete, under sextonhundratalet 43 dagar, mellan åren 1700 och 1766 32 dagar, mellan åren 1815 och 1850 19 à 28 dagar, på 1860-talet 15 à 20 dagar. Om man toge sädesprisen som mätare, skulle den verkliga medelarbetslönen i England tredubblats sedan Elisabeths tider, mer än fördubblats sedan slutet af förra århundradet och stigit med 30 à 40 % sedan år 1850. Och ett sådant antagande skulle, anser man, i betraktande af det betydande fallet af prisen på en mängd andra förnödenhetsartiklar, komma verkliga förhållandet ganska nära. I Frankrike hafva sädesprisen nedgått på ungefär samma sätt. I slutet af sextonhundratalet motsvarar en hektoliter säd omkring 30 arbetsdagar, år 1817 blott 18, och i början af 1880-talet blott 10 à 11 arbetsdagar.

Dessa siffror torde anses kunna bevisa, att de verkliga arbetslönerna hafva en tendens att stiga, om det ock bör medgifvas att de ej med säkerhet angifva huru mycket de stigit. Ett noggrant studium af enskilda fall gif-

ver samma resultat. Man tage som exempel den undersökning af arbetarnes förhållanden, som »la Société industrielle de Mulhouse» hvart tionde år låtit verkställa. Enligt en rapport, som detta sällskap år 1878 offentliggjort, skulle en undersökning af sexton arbetarfamiljers lefnadssätt utvisat att hälften af deras förnödenheter icke undergått någon prisstegring, utan tvärtom blifvit billigare. Den andra hälften, till hvilken främst äro att föra bostaden och köttet, har blifvit omkring 60 eller 70 % dyrare. Emellertid hafva de nominela arbetslönerna stigit så mycket, att man, om dessa fall i Mulhausen betraktas som typiska, kan anse att en arbetarfamilj nu kan förskaffa sig öfver 50 % mera af lifvets goda än för femtio år sedan.

Alla dessa fakta äro lätt tillgängliga; det kräfves blott ringa möda att sammanställa dem eller dylika och draga en slutsats; och emellertid består, dem till trots, det ekonomiska missmodets dogm orubbad! Förklaringen härtill är ej svår att finna.

Det är i sjelfva verket lätt begripligt, att alla de, som med Bebel och Henry George studerat samhällsfrågorna icke i tabeller utan i lifvet, skola, siffror till trots, hafva svårt att tro på ett framåtskridande till det bättre. Den, som någon vinterkväll vandrat genom de östra delarna af Paris eller London och sett de utmärglade gestalter, hvilka från kölden och mörkret ute på asfalten stirra in genom butikfönstren, förstår väl, att de, som dagligdags varit armodets förtrogne, icke skola nöja sig med hoppet att en aflägsen framtid skall föra med sig någon hjelp, utan fordra snabb undsättning och för att gifva eftertryck åt sitt yrkande — afsigtligt eller oafsigtligt — förvärra sin skildring af tillståndet. På de stora massorna och på dem, som föra deras talan, måste härvidlag utom begäret att lindra eländet verka äfven en annan känsla.

Det är begäret efter hämd.

För att förstå det behöfver man ju blott egna en flyktig tanke åt den behandling mängden af innevånarne i Europas länder rönt under gångna tider. Huru länge är det sedan ståndsprivilegierna upphäfdes, och hurudan var lagstiftningen derförinnan? Det fans en tid, och den är ej så aflägsen, då staten verkligen bestämde hvad del hvar man

skulle få af lifvets arbete och af dess goda, och den delade dervid så, att de, som fingo minst af mödan, fingo mest af belöningen. Hvar adelsman föddes med en silfversked i munnen, hvar borgare med en träsked; resten föddes utan; och i sjelfva verket, då de just ingenting hade att äta, hvad skulle de gjort med skedar?

För hundra år sedan var nästan öfverallt — likasom ännu i Finland — embetsmannaskap det indrägtigaste näringsfånget; de bättre civila och militära tjensterna voro adeln förbehållna. Huru sjelfskrifvet detta företräde ansågs vara visa bl. a. Gustaf II Adolfs ord 1617 i privilegier för Ridderskapet och Adeln: »Wij wele ock — — ingen wanbördigh låte draga them (R o. A.) öfver hufvudet, Oss och Rijket till Spott och Wanähra». Det behöfver ej tilläggas att många statsembeten voro sinekyrer och att de flesta voro för högt aflönade i förhållande till arbetet; man erinre sig blott till hvilka pris de såldes till exempel i Frankrike och Sverige. Kommo dertill en mängd andra förmåner, nämst partiel eller full frihet från personlig skatt och från skatt för jord. Och den, som ej var hjelpt med allt detta, kunde i de flesta fall räkna på hjelp af furstlig gunst.

Var man borgare, så skulle man ej bära siden, men man hade rätt till ylle. Man åtnjöt monopol för sin näring, ehvad den sedan var handtverk eller handel. Försökte en annan, som ej egde burskap, att idka samma yrke, så var han en fuskare och en bönhas och dömdes för oloflig näring eller »understungen» handel. En faderlig styrelse såg till att hvar skomakare hölls vid sin läst, och svalt han der, så fick han ej taga till hyfvelbänken, för att ej göra snickarne intrång. Den åsigten var djupt rotad, att staten ovilkorligen borde sörja för att ingen konkurrens minskade borgersmannens förtjenst. Han betraktades som en kronoembetsman; hans vinst borde bestämmas en gång för alla genom öfverhetlig reglering af prisen på de artiklar, med hvilka han handlade, och den borde falla ut alldeles med samma skäl som embetsmannens lön. Han hade samma rätt till sitt näringsmonopol som bonden till sin jord; det var en honom på grund af personligt stånd tillkommande egendom. Vid 1789 års svenska riksdag ingaf lagman Callerholm till Borgareståndet (plen. 4

martii) ett memorial, hvari han bittert beklagade att gällande skråordning ej lade nog stark dam mot konkurrensen. Han säger bl. a.:

»Ingen, han må ega den öfverdrifnaste skickelighet i werlden, har rätt att tränga en arbetsam bonde från större eller mindre del af den jordtorfva, som han lagligen åtkommit. Ingen trycker en flitig och värdig embetsman, så länge han gitter den förvalta eller tvingar honom att dela sitt bröd, sin lön och inkomst med skickelige Ämbetsmanna Candidater, men det näringsfång man väljer som borgare medför alltid, med nu gällande burskapslagars verkan, en beständig obeständighet, en säker osäkerhet, så länge det står fast, att den vinsten blir mindre, som delas mellan flere än den, som delas på få händer».

Och på ett annat ställe:

Man kan säga, att det är tungt för en gammal, snäll gesäll, att ej få inrätta egen verkstad, för en gammal bodbetjent att ej få hålla egen salubod; men utur samma skäl borde man beklaga alla skickelige Under-Officerare för att enhvar af dem ej kan få Compagnie, — — — — — — — — — — — — — alla lärda prestmän för otillräckligheten af pastorater, alla snälla jurister för det Domm-sysslorna äro få — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

De, som icke voro födda vare sig till handelspulpeten, lästen eller hyfvelbänken, med dem var det sämre beställdt. I lyckligaste fall egde de jord på landet och buro skatter, som, från en början tillfälliga, hade en afgjord böjelse att växa och blifva beständiga; de voro bestämda att draga lasset, på hvilket de andra åkte. Men om de icke såsom i Sverge och vissa delar af Frankrike egde jorden eller, såsom i Tyskland och annorstädes, brukade den som lifegne, om de med ett ord voro alltför skabbiga för att klippas af styrelsen, upplätos de till klippning åt undersåtarne. Dem stod då valet öppet att antingen blifva lösdrifvare eller legohjon, och i hvardera händelsen voro de hemfallna åt det mest gränslösa godtycke. Togo de tjenst, voro de, snart sagdt, trälar, togo de icke tjenst, voro de brottslingar.

Så ofta, säger Anders Chydenius, [1]) jag slår upp Kongl. förordningen om tjenstefolk och legohjon af den 21 Augusti 1739 och dess I Art. § 1, kan jag ej utan rysning läsa dessa orden:

---

[1]) Tankar om husbönders och tjenstehjons naturliga rätt.

Inge landsstrykare, lösdrifvare, lättingar eller inhyseshjon böra uti vårt land och rike tålas; — med hvilka flere smäde-titlar ej förstås andra, än dem som äro lediga ifrån årstjenst, och förkunnas om dem, att de äro inom Svea rikets gränser fridlösa, helst det § 2 heter: Och gälle ingen ursäkt, hvarken för dräng, piga eller annat tjenstefört hjon, att afhålla sig ifrån årstjensten för andra näringsmedels skuld, som the sig åberopa eller förebära kunna. § 4 belägger dem med 10 à 20 dalers plikt, som hysa dem och åt dessa fridlösa bevilja någon mensklighet; och 5:te § sätter hela rikets embetsmanna hop, mantals-kommissarier, landshöfdingar, magistrats-personer, kyrkoherdar, kyrkovärdar och sexmän, prostar och biskopar, kronobefallningsmän, läns- och fjerdingsmän, öfverståthållare, fiskaler etc. alla dem i rörelse, att söka upp detta olyckliga folk, och befordra dem till fästnings-, tukt- och spinhusarbete och årstjenst. — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ser jag på det projekt, som vid 1766 års riksdag utarbetades i kammar- och ekonomie deputationen, som i § 3 anbefaller enrolleringen af alla husbönder och tjenstehjon; betraktar jag § 18 allt till den 27, som förklarar alla dem för fridlösa, och till plikt, spinnhus- och publikt arbete förfallna, som ej antagit årstjenst, och lägger det dertill, att deras frihetstid ifrån 7 veckor i den förra förordningen, här skulle förkortas till 14 dagar, och om de på den tiden ej hunnit få sig husbonde, hette det: tage då den, som först begär, sådant tjenstehjon i sin tjenst, — så kan ingalunda anledningar fattas att granska ett ämne af så mycket inflytande på vår menskliga rätt och hela rikets tillväxt.

Men nyare händelser äro egentligen de, som satt denna sak i synnerhet nu under ventilation. Uti Vesternorrland och i synnerhet i Gefleborgs län har blifvit förd en allmän klagan deröfver, att tjenstefolk ej vore att tillgå, att de voro odrägligt dyrlegde och derjemte i sina tjenster late, sjelfsvåldige och öfverdådige, så att inbyggarne fruktade för sina hemmans ödesmål, hvilket gifvit anledning till några landtdagars hållande och öfverläggningar i detta ämne, vid hvilka blifvit utstakad en viss lön för dräng och piga; att husbönder och tjenstehjon skulle enrolleras, och de som ville flytta, skulle med lott fördelas på de behöfvande, med mera. Och hafva konungens befallningshafvande i några län, att förskaffa länets innebyggare ymnigare tillgång på tjenstefolk, upptagit den i tjenstehjonsstadgan fridlösa lösdrifvare-, landsstrykare- och backstuguhjons-titeln, och derigenom förvärfvat husbönderna ett någorlunda rikt byte af tjenstehjon.

Det kom en tid, då underlättad samfärdsel, utvecklad handel och storslöjd samt stigande bildning gjorde det omöjligt att tillämpa de lagar, som bestämde medborgarnes verksamhet och inkomster efter deras stånd. Om två

personer vilja ingå en oloflig öfverenskommelse, så blir det i längden svårt att hindra dem derifrån. Den på personligt stånd bygda samhällsordningen, som Mr Herbert Spencer i sitt intressanta lilla arbete *The man versus the state* — menniskan gentemot staten — kallat »régime of status», sprängdes sönder och ersattes småningom af en annan ordning, bygd på näringsfrihet och frivilliga aftal man och man emellan, hvilket system Spencer kallar »régime of contract». Man kan i nutidens samhällen bjuda ut sitt arbete hvar man vill och man får det pris som en annan frivilligt gifver; intet hinder att byta yrke, men också ingen garanti för utkomst. Hvar och en slipper till, men hvar och en får ock lita uteslutande på sin egen kraft. Huru redde sig de stora massorna under dessa nya förhållanden? De voro nu lösta från sitt tvång, och den stora vädjobanan låg dem öppen, men de saknade kraft och färdighet att nå dess pris: det är ej så lätt för en utkörd ploghäst att hålla jemna steg med en trafvare, som födts med hafra. Den afhängighet, i hvilken det lägre folket sedan århundraden lefvat, hade ingalunda uppfostrat det att taga del i nutidens näringslif, som framför allt kräfver beslutsamhet och beräkningsförmåga. Det gamla tvånget, som kväfde allt initiativ och all sjelfständighet, hade vant de underordnade att lita på de öfverordnades barmhertighet; i sjelfva verket skulle ju ståndstidens rättsväsende varit omöjligt, om ej i allmänhet ett visst patriarkaliskt förhållande mellan herre och tjenare, rik och fattig gjort lagens orättvisor mindre kännbara. Nu upphäfdes de legala företrädesrättigheter, som moraliskt förpliktat de starkare att skona de svagare, nu iklädde sig industrin en ny form, som omöjliggjorde den förra personliga beröringen mellan man och man. Den gamla tidens adelsmän kunde ömma för sina underhafvande och den gamla tidens mästare för sina gesäller, men ett aktiebolag hvarken kan eller vill veta af barmhertighet; det skall framför allt dela ut dividender. Men när af två parter den ena på öfverhetlig väg uppfostrats till okunnighet och armod, den andra till insigter och rikedom, så är det klart att dem emellan ett verkligen fritt aftal ej kan ega rum. Den förre, som ej förmår beräkna marknadens ställning och som, äfven om

han förmådde det, ej eger ett kapital att lefva af tills han nått den lämpliga orten och den lämpliga tiden för ett anbud, är naturligtvis utan vidare tvungen att antaga hvad den andra bjuder. Detta förklarar den oerhörda vinst, som de stora industriidkarene gjorde under förra hälften af detta århundrade, och det stora elände, som samtidigt rådde bland fabriksarbetarne.

Det är i det stora hela icke underligt om kroppsarbetarnes första intryck af storslöjden dref dem att förstöra maskiner och deras nästa att söka använda sin fysiska öfvermakt till att tvinga lagstiftaren att ånyo införa ett system, som gör staten till regulator af rikedomens fördelning. Man hade ju under århundraden lefvat i full socialism, och intet är lättare förklarligt, än att den socialism, som gynnat de få på de mångas bekostnad, skall följas af en annan, som vill gynna de många på de fås. När privilegiernas timglas småningom håller på att rinna ut, vänder man det åter upp och ned, och så förestår kanske igen en ny period af klasslagstiftning och tvång. Det är som i den gamla sagan: man har sedan urminnestid sått ut draktänder, och nu växa väpnade män upp ur fårorna. Ättlingarne af de gamle bönderne, landborne, lifegne, lösdrifvarne, bönhasarne och fuskarne vilja nu hafva godtgörelse för de orättvisor, som vederfarits deras förfäder. Deras känsla är naturlig; bedröfligt är blott att hämden skall drabba oskyldiga.

Måhända är dock den nya socialismen, åtminstone i dess radikala form, ej så öfverhängande, som de jemt och ständigt återkommande arbetaroroligheterna kunde tyckas gifva vid handen. Innan man skrider till en allvarligt menad progressiv inkomstskatt, skall man väl försöka allehanda palliativ, obligatorisk arbetarförsäkring med mera. Under tiden skola väl förhållandena af sig sjelfva förbättras samtidigt med det den sjelfmanta offervilligheten får tid att mildra det elände, som tydligen är oförskyldt. Under tiden blir det ock tillfälle att taga i betraktande hvad som kan göras utan att någons rätt kränkes eller någons handlingsfrihet afkortas. Och detta är kanske ej så alldeles obetydligt.

Beaktansvärdt är att delar af den gamla socialismen ännu finnas kvar och göra ondt. Man beskattar allt fortfarande under olika former den stora mängden för ett fåtals räkning. Finland har olyckan af att vara ett af de land, der sådant i största skala bedrifves på det mest oförsynta och upprörande sätt: så, att de skattedragandes penningar mot ingen eller låg ränta utlånas åt godtyckligt valda personer, hvilka i nio fall af tio icke hafva något berättigadt anspråk på dessa gåfvor. Skyddstullarna äro en annan kvarlefva af det gamla systemet. Om den stora allmänheten tvingas att köpa sina förnödenheter dyrare af inhemska producenter än de kunnat få dem af utländska, så är detta naturligtvis ingenting annat än att man låter ett flertal betala skatt till ett fåtal. Förklaras skyddstullens syfte vara att sätta de gynnade industriidkarne i tillfälle att aflöna arbetare, så kan med fog genmälas: för det första att dessa arbetares förtjenst är tagen från andra konsumerande arbetare, hvilka hafva lika god rätt att få behålla sina penningar; och för det andra att skyddstullen icke har skapat något kapital, utan endast lockat en del af det kapital som finnes in i vissa skyddade företag, och att alldeles samma medel, som i dem användas till vissa arbetares aflöning, skulle, om skyddstullen icke funnits, nedlagts i andra företag och användts till aflöning af andra arbetare. Om man ej i Finland hade en sjuklig drifhusindustri, så skulle nog jordbrukarne finna rörelsekapital.

Men vida vägnar värre än räntefria statslån och skyddstullar är bildningssocialismen. Då fåtalets barn, såsom exempelvis i Finland, på samtlige skattedragares bekostnad erhålla det vetande, som väpnar dem till kampen för tillvaran, under det menige mans barn intill sista tid afspisats med katekes, försenas naturligtvis förbättringen af de missförhållanden, som alstrats af tidigare tiders ekonomiska lagstiftning. Bittert måste det kännas för en man, som bidrager till underhållet af latinlyceer, afsedda att leverera blifvande embets- och affärsmän, att, när han slutar ett aftal, ej kunna läsa den tidning, som angifver gängse priset på den köpta eller sålda varan, och att se sig nödd att under kontraktet i stället för sitt namn teckna

sitt bomärke. Om den handlingskraft, den verksamhetslust och den id, som bildningsmonopolet kväft i lindan, kunde beräknas i siffror, så skulle man sannerligen ej förvåna sig öfver att, efter århundraden af näringstvång, några årtionden af näringsfrihet ej förmått åstadkomma en större förbättring af massornas ekonomiska läge, eller deröfver att de sjelfva tvifla att näringsfriheten någonsin skall hjelpa dem, och i stället sätta sin lit till förslag, som i bästa fall äro så godt som betydelselösa och i värsta fall samhällsvådliga. En slående påminnelse om samhällets underlåtenhetssynd i undervisningssaken gaf ett af den franska frihandelsligans — la ligue contre le renchérissement du pain et de la viande — sammanträden vintern år 1885, då nuvarande handelsministern M. Lockroy under M. Léon Says ordförandeskap utvecklade, hurusom höjda tullar på utländsk säd och boskap nödvändigtvis skulle medföra stegrade pris på folkets föda, bröd och kött: ett hundradetal socialistiska arbetare gåfvo sig att hvissla och hyssja. I stället för att, som man antagligen skulle gjort i Finland, låta polisen visa ut dem, bad ordföranden någon af demonstranterna från talarestolen meddela sina åsigter; då uppträdde en trasigt klädd man, som under lidelsefulla åtbörder förklarade att frihandel och skyddstullar voro arbetarne det samma, att det enda, som rörde dem, och det enda de ville var att regeringen skulle föda dem och göra dem lyckliga. Allt som tron på prester vikit, har, i synnerhet i Frankrike, behofvet att söka ett stöd utom sig sjelf ledt till tron på statens allvetenhet och allmakt, och så har den svarta dogmen efterträdts af den röda, socialismens och ofrihetens dogm.

Det är främst bildningssocialismen, som betingat och, om man så vill, berättigat de mindre genomgripande och följaktligen lättare utförbara, men ock mindre verksamma socialistiska reformförslag, som icke omedelbart afse en omgestaltning af förmögenhetsförhållandena, utan blott en öfverhetlig reglering af kontrakt syftande att skydda den part, som anses mindre förmögen att sjelf tillvarataga sina intressen, mot den, som anses mera förmögen dertill. Mr Herbert Spencer har i sitt ofvannämda arbete utförligt dryftat och omildt bedömt de lagstiftningsåtgärder af

sådan art, som under senare tider vidtagits i England; de afse hufvudsakligen att skydda kroppsarbetare för aftal, som kunde förbinda dem till arbete skadligt för deras helsa. Det är emellertid egentligen i den tyska ekonomiska vetenskapen som man finner statsförmynderskapet varmast förordadt och i den tyska lagstiftningen som man finner det längst förverkligadt. Dessa frågor kunna sjelffallet icke rymmas inom ramen för denna uppsats; följande må dock antydningsvis framhållas. Först: att sådana partiela reformer, hvad godt de än kunna medföra, ej skola göra de medellösa förmögnare, ty de kunna verkställas blott så, att man tager från dem, som ega mer. Vidare: att sådana reformers berättigande beror af förutsättningen, att lagstiftare och embetsmän förstå sköta en persons intresse bättre än han sjelf, och att berättigandet bortfaller, så snart man kan antaga att hans insigter dervidlag öfverstiga lagstiftares och embetsmäns insigter, hvilka i vanliga fall befunnits långt ifrån gränslösa. Slutligen: att ökad statsverksamhet förutsätter ökad embetsmannapersonal, ökad embetsmannapersonal ökade skatter och ökade skatter minskade inkomster och följaktligen minskad handlingsfrihet för skattdragarne. Den offentliga maktens reglerade inskridande i näringslifvet, som omedelbart inskränker vissa medborgares sjelfbestämningsrätt, inskränker sålunda medelbart allas. Den — säger Herbert Spencer — som ej sjelf får besluta om sitt görande och låtande, han är i större eller mindre grad ofri. Och han tillägger: All socialism involves slavery — all socialism innebär träldom.

Wilhelm Chydenius.

Konkurs.

I.

Han slagit lös sig från alla band
och hade börjat på egen hand;
med ordning, sparsamhet, vilja blott
så bar affären sig ganska godt.

Hon var en vacker och söt brunett
med känsligt hjerta och hjertligt sätt.
Och kär var hon och förälskad han,
de voro kära uti hvarann.

De gifte sig och de satte bo
och lefde samman i hopp och tro.
Ett sken af lycka låg öfver dem
och spred sig i deras nya hem:

de ljusa rummen, dit solen kom
och lyste värmande dagen om
på gröna växter vid fönstrets rand,
dem sjelf hon skötte med vänlig hand.

Och hennes sybord, som stod i vrån,
der man såg spegladt uti trymån
det lilla förmakets möblemang,
och pianot sen— med dess vackra klang!

Och när han kom ifrån sitt kontor,
hur gladt hon upp ifrån bordet for
och mötte honom derute ren
i blomsterdoften i solens sken.

Här var ju lifvet en enda fest,
och dock var arbetet ständig gäst;
men lagd på kärlekens skulderpar,
har sjelfva bördan sin tyngd ej kvar.

Och det var sommar och det var vår,
och det var solsken i par tre år.
Och blomstren slogo i blomning ut
att lemna trefnaden sin tribut.

Då skymdes glädjen i mannens blick,
och tyst och nedstämd han länge gick,
tills han fick visshet: i grus var lagdt
hvad trofast kärlek tillhopa bragt.

Ett bolag sprängdes — han följde med.
Cession, konkurs, allt skall rifvas ned!
Hvad han i åratal sammanfört
ett namn, en borgen med ens förstört.

Ett papper med döda penndrag på,
förmår ej kärleken mer än så?
Hans lycka sköflad, hans hem, hans allt,
blott för att slumpen det så befalt!

Men en var kvar uti lust och nöd,
men en var kvar uti lif och död;
hon som nu sluter sig till hans bröst
med ord af hopp och med ord af tröst.

Den veka kvinnan var mer ej vek.
Hon visste att bära ödets lek!
för sorgens motiga olycksdar
hon hade kärlekens styrka kvar.

II.

I hemmet tecknades allting upp,
hvar vext i doftande blomstergrupp,
hvart bord, hvar soffa, hvar minsta pjes,
för hvilken något blott kunde ges.

Så var det allting i ordning då
med små numrerade lappar på;
nu genast skulle auktionen bli.
O om den vore engång förbi!

Och klubban slog sina slag alltjemt,
der föllo pinande grofva skämt,
och allting fingrades, stort och smått,
och ingenting var tillräckligt godt.

De unga tvenne, de voro med
och sågo på huru fram det led
och ropte åter en sak ibland,
som var för helig för annan hand.

Hon höll sig tappert, den bleka fru,
fast klubban slog sina ett och tu. —
En vas, en byrå, nu en chaise-longue
och nya minnen för hvarje gång!

En liten krona, här en kastrull,
så fin och blank liksom äkta gull,
och här ett sybord med låda i. —
Nu var det ändtligt med frun förbi!

Hon mindes nog det — der uti vrån,
der man såg spegladt uti trymån
det lilla förmakets möblemang,
och pianot sen — med dess vackra klang.

Och när han kom ifrån sitt kontor,
hur gladt hon upp ifrån bordet for
och mötte honom derute ren
i blomsterdoften i solens sken. —

De många minnen i brokig tropp
de stego alla på engång opp,
de trängde på, och hon brast till slut
i strida brännande tårar ut.

Nu var det hon som behöfde tröst,
och skygd och trygghet invid ett bröst
och tro att kärlek kan mer förmå
än döda papper med penndrag på.

Jonatan Reuter.

I bokhandeln.

K. E. Wichmann (Gånge Rolf): Bilder och ballader, nya dikter; 160 s. liten 8:o. H:fors 1886, G. W. Edlund; pris 3 mk.

Till det, som i decemberhäftets Julliteratur yttrades om ofvanstående diktsamling, lägges här några ord, icke blott för att motivera ett omdöme, som torde delvis utfallit mot allmänna meningen, utan äfven för dikternas egen skuld, som visserligen förtjena att beaktas; detta så mycket hellre som diktaren för sin förra samling *Dikt och drapa* icke blifvit omnämd i Finsk tidskrift annorlunda än bland julliteraturen.

Man torde ha i godt minne den „ungdomens brinnande entusiasm", hvarmed Gånge Rolf i sina Vapensånger stälde sig i språkfrågan på nationalitetsidéns ståndpunkt och proklamerande sitt

Skandinaver, skandinaver,
skandinaver äro vi

angrep den „modstulna, färglösa skara, som parlamenterar i stridernas fara." Det var en öfverflödande ifver och kamplust och en öfvertygelse så lifskraftig, att man icke måtte understå sig att komma med en annan mening. Kanske var det intensiteten hos denna hänförelse, som gjorde den något ensidig, men den fick emellertid lif af sjelfva den lefvande sak, för hvilken den var ett uttryck, och det påståendet är väl berättigadt att dessa Vapensånger i sin mån bidragit till omsvängningen i våra partiförhållanden på senaste tid. Hänförelsen brast väl icke heller i Vikingasägnerna, som gåfvo förf. ett uttryck för hans lifsåskådning, enligt hvilken lifvets innehåll är kamp och strid, vare sig det bär „till solljus seger eller undergång"; i hvardera fallet böra bragderna medföra ett minne, som i skaldens sång öfverlefver hjelten: detta är belöningen jemte det saliga lifvet efter döden i Odins Vallhall. Men denna storslagna mytik, med hvilken förf:s åskådning tyckes helt och hållet sammanvuxen, varierades nog uttryckligt i dessa Vikingasägner, hvilkas temligen ensidiga vapenskramlande hade kunnat afskräcka en mindre naturalistisk

tid än vår. Utan tvifvel var det denna afdelning, som tyngde med Dikt och drapa, hvaraf den ensam upptog öfver hälften. Men der fans ännu en tredje afdelning med samma titel som föreliggande samling, och det var här Gånge Rolfs egentliga poetiska åder sprang i dagen. Den historiska balladen med dess folkliga ton och raska framställning var synbarligen den form, hvari Gånge Rolfs episk-lyriska fantasi rörde sig friast. Det behöfs blott en erinring om dikter sådana som Klas Flemings likfärd, Gabrielle d'Estrées eller de rent lyriska Moses på Nebo, Karl XII, för att visa riktningen, i hvilken denna poetiska begåfning gick.

I denna sistnämda riktning gå de till senaste jul utkomna Nya dikterna. På särskilda ställen antyder diktaren här den ställning han numera intagit till sin egen tid. Språkfrågan, som i Vapensångerna satte honom i så lifligt samband med nutiden, har lemnat stoff blott till tvenne mindre betydande poem; som diktare har han för det mesta trädt ut ur sambandet med sin tid. Liknöjd förbigår han „dagens fjärilslif och ståt", manlighetenhar flytt, folket sjukas, och blott alltför troget afspeglas denna ytlighet hos tidens diktare, af hvilka den ene antagit„kyrkmin", den andre „pariserpschutt."

Men låt det åter randas bättre tider,
låt folket pröfvas hårdt i storm och strider,
då klingar sången stark och stor på nytt.

Hållet, hvarifrån diktaren väntar denna pånyttfödelse, pekar han på i den mytologiska allegorin „Vidar". Då Ragnarök stundar för en förvekligad gudastam, då tidsandans Fenrisulf uppslukat allfadern, då Frej stupat, som pantade bort svärdet åt sin brud, och Thor sjelf fallit för tviflets etter på Midgårdsormens tunga; då kommer Vidar, den tysta kraften i folkets leder, och tager upp mensklighetens sak i sina armar. Härifrån skall således föryngringen utgå, och dikten förespår att detta skall ske snart. Men till dess det skymmer till detta Ragnarök, har diktaren dragit sig tillbaka till sin inre verld af drömmar och stämningar. Han har trädt in i häfdernas gudshus, der „religion och diktning hålla vakt"; i minnets Sorö, sagans hem, har han väckt till lif minnen från en väldigare tidsålder, af dessa bilder kan hans öga fängslas, dessa gestalter kan hans hjerta älska och beundra. På den diktande fantasins bud stiger det förgångna ur dunklet:

Lampan tänds i Saxos cell,
Absalon i koret tronar,
och i höga klosterhvalf
åter rekviemet tonar.

Väl torde detta omdöme öfver nutid och forntid knappast innebära halfva sanningen, än mindre hela. Emellertid är det

denna åskådning man bör förutsätta vid läsningen af föreliggande dikthäfte, och man skall då gifva erkännande åt den trohet, hvarmed diktaren fasthåller vid en lifsåskådning, som under den hänförda ungdomstiden växte till ett med honom sjelf.

Dikterna i detta häfte äro samlade under trenne rubriker. Den första innefattar „Vandringsminnen" dels från en fotvandring i Norge sommaren 1882, dels från en med allmänna medel för pedagogiska studier företagen resa till Tyskland förliden sommar, hvarvid Danmark besöktes. Tanken att hafva beträdt samma mark, der forntidens gestalter lefde och rörde sig, har synbarligen uppvärmt honom och inspirerat till förträffliga stämningsdikter. Det är en styrka i stämningen, en jemnhet och rikedom i diktionen, som gör flere af dem till lifs- och stämningsbilder så helgjutna och vällyckade, att man med ingen rätt kan bestrida dem namnet af god poesi. Bland de danska bilderna må som mönster framhållas „Sorö", den täcka idyllen „Fjenislöflille" och „Vid drottning Bengierds graf". De norska äro af tidigare härkomst, om man får tro dateringen, och utmärka sig äfven genom en hurtigare och gladare ton. Några af dem äro rena genrebilder, såsom „Romsdalen", hvilken genomvandrades en härlig dag i juli vid höbergningstiden, och „Säterbalen" en vacker afton i Jötunheims fjällbygd, hvarvid musiken utfördes på en kam invecklad i en bit papper och gårdsplanen var balsalong.

Så bröt det lös i glädtig yra
på säterplan i sommarljus
vid söndagskammens skräll, och päktigt
ackompagnerar forsens brus.

Uppå en stubbe förarn sitter
och skrattar, lutad mot en vägg,
och getterna de stå helt häpna,
betänksamt skakande sitt skägg.

Och hunden skäller åt musiken
och nafsar flickorna i kjol'n,
och öfver glada taflan gjuter
sitt sista skimmer aftonsol'n.

Denna skildringens flärdfria åskådlighet parad med en liflig täckhet ger åt ifrågavarande dikter ett behag, som ingen med öppet sinne för poesi torde ha undgått att vid deras läsning erfara.

„Forntidsbilderna" erbjuda ej något märkligare utöfver ståndpunkten i Dikt och drapa. Det ser för öfrigt ut som, när det gäller att återgifva ett djupare tankeinnehåll, såsom i den ofvan refererade „Vidar", framställningsförmågan icke skulle räcka till att få det poetiska uttrycket för tanken helt och klart. Också måste det ur teknisk synpunkt betraktas som ett mindre lyckligt grepp att, som skett såväl i „Vidar" som „Loke och „Sigyn",

behandla myten i en särskild framställning, dess inneboende tanke i en annan.

Säkrare än någonsin i tidigare dikter har skalden i den tredje afdelningen, som innehåller „Finländska bilder och ballader", på sina ställen träffat en gammaldags folkelig balladton af förträfflig verkan. „Johan Flemings afrättning" kan härpå på tjena som ett ypperligt prof. Och lyckas det diktaren att i denna form inlägga en verklig halt, som i „Biskop Thomas", hvilken i mörka natten klappar på Visby klosterport, barfota och förkrossad läggande ner sin storhet inför lifvets herre, så har hvardera kommit till sin rätt, lyrikern så väl som den episke skildraren. Kanske ej fullt i bredd med dessa tvenne stå „Nils Grabbe till Grabbacka", „Bartholdus Simonis" och „Ålandspastorn"; de öfriga äro af mindre betydenhet.

Det är naturligt i en diktsamling, der rikedomen på stämning och bilder går framom tankehalten, att den formela sidan af skaldens konst icke kan vara försummad. Förf:s framsteg i detta afseende äro anmärkningsvärda. När Gånge Rolf rätt var i farten i Dikt och drapa, var honom rim och reson en ringa sak, att icke tala om syntaxen. Numera är det ett undantag, när han använder *minnas* passivt, berättande praesens efter förfluten tids tempus eller talar om Tors pansrade hand o. d. Ingifvelsen har nu blifvit lugnare och jemnare och lemnar diktaren mera ro att utarbeta sina ämnen, än den obändiga entusiasmen tidigare. Detta jemte en lätt anstrykning af vemod, när tanken faller på det förflutna, bestämmer pregeln på hr Wichmanns nya dikter.

Enligt hvad förläggaren meddelat, har afsättningen icke varit särdeles stor. Nu för tiden, då en författare ej blir läst med mindre han är modern, eller modern med mindre han är realist, eller realist med mindre han tager sina ämnen ur det temligen begränsade tal, som har kurs för dagen, låter det förklara sig, ehuru det i alla fall förefaller besynnerligt att ej derjemte vilja erkänna och värmas af hvar verklig entusiasm, äfven om den gäller andra ämnen. Man får hoppas att hr Wichmann i nästa samling har trädt ur sin isolering för att hemta nya impulser ur lifvets verklighet, vare sig det förgångna eller det nutida; beträffande tidens moderiktning är det öfverflödigt uttala någon önskan om en förändring: det ligger i dess natur att vara öfvergående.

B. Estlander.

Carl v. Bonsdorff: Om donationerna och förläningarna samt frälseköpen i Finland under drottning Kristinas regering. Ak. afhandling; Helsingfors 1886.

Med undantag af G. Forsgréns värdefulla afhandling »Bidrag till svenska gref- och friherreskapens historia», hvars 1885 utkomna första del dock omfattar endast Erik XIV:s och Johan III:s tid, saknar den historiska literaturen, för att icke tala om spridda notiser, helt och hållet arbeten om förläningsväsendet un-

der Sveriges och Finlands storhetstid. Denna brist har varit så mycket mera kännbar, som en verklig inblick i det ekonomiska, finansiela och sociala läget under epoken icke kan vinnas utan kännedom af förläningsförhållandena, likasom en speciel behandling af den i hela statslifvet djupt ingripande reduktionen icke kan komma i fråga förr än förläningarnas historia blifvit genomforskad. Föreliggande afhandling fyller derför en ej ringa lucka i vår historiska literatur och bör af den fosterländska historiens vänner helsas med så mycket större glädje, som förf. i detta sitt förstlingsarbete visar förmåga att beherska ett ämne, hvilket kräft fleråriga mödosamma arkivstudier. Hufvudmaterialet hafva de i statsarkivet i Helsingfors förvarade jordaböckerna, landsböckerna, verifikationsböckerna och kopieböckerna lemnat, men äfven från kammararkivet i Stockholm hafva värderika bidrag hemtats. Jemförelsevis mindre har riksarkivet i Stockholm begagnats. Förf. besvarar icke frågan, huruvida de bittra klagomål öfver hvarjehanda olagliga öfvergrepp från förläningsinnehafvarenes sida, som i synnerhet vid riksdagarna gjorde sig hörda, voro berättigade, icke heller belyser han i öfrigt de inre förhållandena inom förläningarna. Han sysselsätter sig nästan uteslutande med länsväsendets kamerala förhållanden, dess utbredning, länsherrarnes ränteuppbörd med mera. Han har dervid fördelen att uteslutande röra sig på en mark, der forskaren med stöd af siffrornas omutliga vittnesbörd kan nå exakta resultat. En framställning af denna art kan icke vara populär, och förf. har icke sökt göra sin teckning tilldragande, men han har grupperat materialet med klarhet och säkerhet, så att en verklig öfversigt af förläningsväsendets utveckling i Finland vinnes.

Det första kapitlet om gref- och friherreskapen är af särskildt intresse med afseende å den stora politisk-sociala betydelse dessa förläningar hade. Förf. meddelar noggranna uppgifter om länens uppkomst, utveckling och privilegier. Likaså har han gått synnerligt omsorgsfullt till väga i sin undersökning af länens ränteförhållanden, hvarvid han bland annat rättat en stor del af de uppgifter, som ingå i K. F. Ignatii Finlands historia under Karl X Gustafs regering. Specialredogörelser saknas dock för grefvarnes och friherrarnes inkomster af de extraordinarie kontributioner, hvilka från medlet af 1600-talet blefvo stående pålagor, i synnerhet skjutsfärds- och boskapspenningarna. Visserligen införas sid. 49 några strödda siffror derom, men en egentlig utredning har förf. icke försökt, kanske afskräckt af de svårigheter, hvilka på detta område möta forskaren. Förf. berör i förbigående den egendomliga förvaltning, som Per Brahe grundlade i sina finska förläningar; men en mera omfattande utredning i synnerhet af försvarsorganisationen och den materiela och andliga förkofran, som enligt flere vittnesbörd gjorde sig gällande i dessa vidsträckta områden, hade godt kunnat få en plats. Redan förut har G. Forsgrén i några artiklar i Nordisk Familjebok på-

pekat att ett antal af de så kallade friherreskapen, bland dem flere finska, icke voro egentliga friherreskap, utan innehades med samma rätt som andra adliga länegods, vanligen på Norrköpings besluts vilkor, ehuru innehafvarene fingo friherrlig titel. Förf. undersöker denna fråga i detalj och ådagalägger på fullt giltiga grunder att Kurckarnes Lempälä, Wredarnes Elimä äfvensom Björkö och Nerpes voro sådana oegentliga friherreskap, medan åter Åminne, Kumo, Sjundby, och Liuksiala endast voro gamla frälsegods med friherrlig titel.

I kapitlen II och III öfvergår förf. till de allodiala donationerna, Norrköpings besluts frälsen samt förläningar till lifs- och behaglig tid. Han redogör för de grundsatser, som följdes vid godsens öfverlåtande, och för de rättigheter och privilegier, som kommo innehafvarene till del, men hufvudvigten ligger äfven här på det vidsträckta statistiska material förf. hufvudsakligen i finska statsarkivet samlat och i flere upplysande tabeller tillgodogjort. Till en början voro Kristinas förmyndare måna om att iakttaga regeringsformens förbud mot afsöndring af kronans gods och räntor, men redan i början af 1640-talet begynte man frångå sparsamhetsgrundsatserna, tills slutligen slöseriet, sedan Kristina sjelf öfvertagit regeringen, blef hejdlöst. Hela summan af ordinarie räntan från under frälsevilkor bortgifna gods uppgick enligt förf:s beräkningar vid slutet af Kristinas regering till 192,220 d. s. m. hvaraf 66,000 för Åbo och Björneborgs län, 52,000 för Nylands och Tavastehus, 47,000 för Wiborgs och Nyslotts, 14,000 för Österbottens samt 12,000 för Kexholms län. I sista kapitlet, som handlar om kronans mot vederlag afstådda gods, går förf. utöfver sitt egentliga ämne, ty kronans bemödanden att genom försäljning och förpantningar tillgodogöra sig sina gods och räntor höra icke till förläningsväsendets historia. Också är framställningen här något mera summarisk.

Det är att hoppas att förf., som gjort sig fullt förtrogen med 1600-talets räkenskapsväsende, icke skall dröja att utsträcka sina forskningar till det vidsträckta material, som ligger obearbetadt i reduktionskollegiets och reduktionskommissionens akter.

M. G. S.

Anders Allardt: Byberättelser; bilder ur svenskt allmogelif i Nyland; andra samlingen 184 s. 8:o. Björneborg 1886, Ad. Allardt; pris 3: 25 penni.

Denna andra samling af hr Allardts byberättelser utmärkes af samma anspråkslösa och naturliga sätt att berätta som den första. Förf. framställer sina iakttagelser utan spår till affektation eller förkonstling, och ehuru han ej gör synnerligen mycket af sina ämnen, finner man dock ersättning derför uti detta ärliga och trogna sätt att skildra. Ofvanstående samling uppenbarar således icke några nya sidor i hr Allardts författarepersonlighet,

men utgör en bekräftelse på det som man från den första samlingen lärde värdera hos honom.

Kanske är den gamla styffaderns „Hemfärd“ till en annan verld något idealistiskt behandlad, men denna ljusa syn på lifvet bör väl i dessa tider snarare räknas en författare till förtjenst än tvärtom. — I allmänhet lyckas hr Allardt bättre i kortare berättelser än i de längre; de senare äro oftast osammanhängande och tröttande, och förf. har icke konsten helt inne att leda en berättelse på grund af de deri uppträdande personernas karakterer. Härtill kan man lägga en anmärkning mot förf:s egna reflexioner, hvilka vid den okonstlade framställningen af så föga komplicerade menniskor äro alldeles öfverflödiga och ofta verka rent af störande. Samlingens längsta berättelse „Slägtingar emellan“ gör derför, ehuru der nog finnas goda karakterteckningar, icke samma rediga intryck, som de flesta af förf:s öfriga berättelser. — Denna anmärkning kan äfven, men i mindre grad, gälla om „En lysningsfärd“. — Deremot är den kortare skizzen „En höstafton i utskären“ rätt tilltalande. Den innehåller ett poetiskt uppslag, af hvilket förf. dock med sin vanliga rättframhet icke begagnat sig så som man kunnat. Nattetid rycker stormen upp farstugudörren till den lilla fiskarstugan, stugudörren glider upp af draget, och dervid väckes hustrun, som tror att det är hennes man, hvilken hon väntat hem från en sjöresa; hon känner den kalla fläkten från hans kläder och tycker sig till och med se honom. När hon sedan får underrättelsen om mannens genom drunkning timade död, vet hon att det var dennes „hamble“, som om natten var hos henne och sade farväl. — Skulle hr Allardt lyckas inlägga någon humor i sina skildringar, så hade man icke ett intryck af, man måste nästan säga torftighet, som de flesta af dem röja. Men ej ens „Anders Glader“ röjer en skymt deraf ehuru ingen vore mer lämpad för komisk behandling än han. För öfrigt är Anders nog väl skildrad, och hela den lilla berättelsen är en af de bättre i samlingen.

Hvad än kan vara öfrigt att önska beträffande hr Allardts författareförmåga, så blifva hans läsare honom alltid tackskyldiga för den verkliga bildning och redbarhet, som genomandas allt hvad han skrifver och ger det ett stort företräde framför många af vår tids mycket mera talangfulla alster.

—n —r.

O. Rygh: Norske Oldsager ordnede og forklarede; tegnede paa Træ af C. F. Lindberg. Hft. 2 (3 bl. text, 32 bl. planscher), Hft 3 (83 ss. text). Stor 4:o. Christiania 1885, A. Cammermeyer.

År 1880 utgafs detta framstående värks första häfte, omfattande stenåldern, bronsåldern och äldre järnåldern, och vi uttalade då i en anmälan i Finsk tidskrift vår fägnad öfver att fackmännen och allmänheten inom kort hade att emotse det andra

eller sluthäftet. Detta utlofvades nämligen till början af följande år, men oförutsedda omständigheter synas hafva hindrat förf. att intill den tiden afsluta sitt arbete. Nu föreligger emellertid denna afslutning i tvänne häften, af hvilka det ena innehåller afbildningar från Norges yngre järnålder (enligt förf:s begränsning från omkring 800 till midten af det elfte århundradet), det andra utgöres af upplysningar (på norska med fransk öfversättning) om samtliga i värket afbildade fornsaker.

Förf. har egnat den yngre järnåldern en långt större uppmärksamhet, än den han låtit komma någon af de föregående perioderna till del. Det andra häftet innehåller nämligen ej mykket färre afbildningar än det första. Vi kunna också ej annat än finna detta tillvägagående fullkomligt berättigadt icke allenast därför, att de yngre järnåldersfynden i antal långt öfverträffa dem från landets tidigare utvecklingsskeden, men isynnerhet då vi påminna oss, att den yngre järnåldern i det närmaste sammanfaller med den för Norge (likasom för hela Norden) så utomordentligt betydelsefulla och viktiga vikingatiden. Med detta namn plägar man också i arkeologin ofta beteckna perioden, emedan de från den tiden bevarade fornsakerna tydligt bära vittne om de nya, på de nordiska folkens lif mäktigt invärkande förhållanden, hvari de genom vikingatågen försattes.

Det öfvervägande flertalet af yngre järnåldersfynd består af graffynd, hvilkas antal jämte fyndorternas utbredning intygar, att befolkningen blifvit tätare än tillförene samt att odlingen gjort stora framsteg i de från kusten längre in belägna näjderna. Grafvarna vittna om att likbränning var allmän sed, men vid sidan däraf synes öfveralt i landet och under hela perioden jordande utan föregående bränning hafva vidmakthållit sig. (Samma förhållande har konstaterats äfven i Sverige). Stundom plägade man nedlägga liket, brändt eller obrändt, i ett skepp, hvaröfver grafhögen uppkastades, och i ett par fall har skeppet funnits så väl bibehållet, att det kunnat bevaras för all framtid till upplysning om vikingarnes skeppsbyggnadskonst. Grafvarna från denna tid äro i allmänhet rikare på fornsaker än under föregående period, och i synnerhet är det öfverflöd på järnsaker, både vapen och redskap, af många olika slag och i starkt varierande former. Smycken och prydnader af guld och silfver finner man i mängd, men i motsats till hvad under äldre järnåldern var fallet, är det nu silfret, som synes hafva varit den företrädesvis använda värdemetallen.

Att bland de talrika fornsakerna från denna tid göra skilnad mellan det, som är inhemskt arbete, och det, som hemförts från främmande land, erbjuder stora svårigheter. Ty också det, som påtagligen är inländskt, förefaller dock att vara till stor del påvärkadt af utländska mönster, med hvilka skandinaviens folk under vikingatiden hade så många anledningar att göra nära bekantskap. Men dessa mönster äro icke blott efterhärmade, de

äro på fullt självständigt sätt bearbetade och utvecklade till produktioner, karaktäristiska för folket och tiden och dessutom i tekniskt afseende mycket väl utförda.

Äfven denna tids *skrift* bekräftar i sin mån denna uppfattning af nordboarne såsom ett läraktigt folk, hvilket med vaken blick viste att tillgodogöra sig hvad godt det fann hos andra nationer utan att därför uppgifva sin särskilda, karaktäristiska egendomlighet. Det äldre runalfabetet är nämligen, såsom i våra dagar uppvisats, en efterbildning af de latinska bokstäfverna, men runorna afvika emellertid så till form som ljudvärde och inbördes ordning till den grad från dessa, att det ingalunda var en lätt sak att igenkänna deras ursprung. Under vikingatiden omdanades runraden ytterligare, i det att de gamla 24 tecknen reducerades till blott 16, lämpade efter de förändringar språkljuden och språkformen undergått. De korta inskrifter vi ega i behåll från den yngre järnåldern (på minnesstenar och på lösa fornsaker) skilja sig mycket från den föregående periodens och visa oss, att vikingatidens nordiska språk rätt nära sluter sig till det vi känna från den historiska tidens älsta literära minnesmärken.

Vid periodens slut medförde kristendomen en ny, ännu starkare främmande kulturström, och det arkeologiska materialet är därefter icke längre någon historisk hufvudkälla. Det endast belyser eller supplerar någon gång det rikare tillflöde, som träder i dess ställe: den historiska traditionen. Förf. lärorika värk afslutas därför med hednatidens upphörande i Norge, hvilket kan sägas fullständigt hafva inträffat i medlet af elfte seklet.

Planscherna äro konstnärligt tecknade på trä af hr C. F. Lindberg, och deras utförande vittnar om, huru långt xylografin i våra broderland står framom den hos oss.

A. O. F.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: *Vähäisiä kirjelmiä*. H:fors 1886.

Under denna rubrik har Finska literatursällskapet begynt i särtryck utgifva några bland de artiklar, som upptagits i sällskapets Suomi-samling.

I de förra af de häften (III, IV), som kommit oss tillhanda, ingår först en af hr *V. Malin* gjord undersökning af de „språkliga och lexikaliska“ egenheterna hos Ljungo Thomasson, som under de första åren af 1600-talet öfversatte Sveriges lands- och stads-lagar till finska. Af den korta framställningen se vi, att Ljungo Thomae, som säger sig begagnat „det finska språk, som talas omkring Åbo och i Östra Österbotten“ (han var kyrkoherde i Kalajoki), skrifvit en finska, som i mycket öfverensstämmer med Agrikolas, hvars arbeten ju voro nästan de enda finska, som då ännu funnos. Många olikheter förekomma likväl; i synnerhet med

stående å verbets böjning och användning visar sig Lj. Thomasson stå ett godt steg närmare nutidens språk.

Uti samma häfte förekommer äfven hr *A. Hannikainens* noggranna och om fint språköra vittnande redogörelse för Parikkala sockens dialekt. Denna är ursprungligen en „mindre utsliten“ form af Viborgs-dialekten, men genom inflyttningar under svenska väldet efter Stolbova-freden har den i ganska hög grad uppblandats med tillsatser från Karelen och i synnerhet Savolaks. Bland språkprofven äro de poetiska fragmenten af intresse, såsom bevis på huru ortdialekten inverkar på runospråket.

Af större intresse är hr *V. Porkkas* i h. IV ingående berättelse om hans runosamlingsfärd sommaren 1883 bland den sångrika och intelligenta kustbefolkningen i Ingermanlands kustsocknar vester om Oranienbaum. Flere svårigheter har som bekant en runosamlare att öfvervinna, innan han kan framlocka folksångens källor. Också tyckes sångarförmågan vara på god väg att sina ut, ehuru den ännu lefver rik och klar å några orter och mestadels hos kvinnorna. En af de sistnämda sjöng för hr P. så mycket, att det skulle upptaga öfver åtta runor i Kalevala. Inalles upptecknades 75,000 verser, medan de hittills utgifna upplagorna af Kalevala, Kanteletar och Trollsångerna icke innehålla mer än 4,836 verser. Största delen af de upptecknade runorna äro episka; blott ett mindre antal trollsånger påträffades, och gråtsånger (itkujа) hade hr P. ej tid att uppteckna i nämnvärdt antal.

Af detta sistnämda för Ingermanland egendomliga slag af sånger torde det ännu finnas mycket att uppteckna; af alla andra slags finska fornsånger borde redan i Finska literatursällskapets ego finnas så mycket, att deras ordnande och utgifvande skulle erfordra mycket större ifver än den hittills visade. Vi hafva härmed ingalunda velat säga att runosamlingsfärderna borde upphöra. Men utan att ega något stöd i kännedomen af varianterna kan forskningen svårligen gå vidare framåt: derför synes det framför allt nödvändigt att kompetenta personer engageras, som kunna egna hela sin tid åt detta maktpåliggande arbete och så tillfredsställa vetenskapens allmänt kända behof af källurkunder. Hvad man med tillgång till dessa kan uträtta hafva hrr E. Aspelins och J. Krohns senaste arbeten visat. Man väntade med stor otålighet uppfyllandet af ryktet om att till Kalevalafesten för två år sedan första häftet af variantsamlingarna skulle utkomma. Hvad var orsaken till att förväntningarna svekos? Vi blott fråga.

O. G.

Öfverstyrelsens för väg- och vattenkommunikationerna berättelse om de under ingeniörkårens ledning verkstälda arbeten år 1885 Helsingfors 1886. (Bidrag till Finlands officiela statistik XIX).

Ehuru denna berättelse utgifvits under den numera för alla dylika publikationer gemensamma titeln af bidrag till Finlands

officiela statistik och dervid erhållit ett ändradt format, skiljer den sig till uppställning på intet sätt från de berättelser öfverstyrelsen härförinnan aflemnat. — Distriktvis redogöres först för alla under året utförda arbeten, arbetseffekten, dertill använda krono- och intressent dagsverken jemte kostnadsbeloppet samt de syner och undersökningar, som verkstälts, hvarefter berättelsen afslutas med en summarisk uppgift i tabellform öfver använda dagsverken och åtgångna medel under redogörelseåret. De i denna tabell upptagna uppgifter äro de samma, som förekommit i berättelsen, och äro på samma sätt sammanstälda, d. v. s. distriktvis och för hvarje arbete särskildt, samt upptaga totalsummor för hela landet, utvisande hela antalet använda krono- och intressentdagsverken äfvensom beloppet af aflöningar, upphandlingar, skjutser, transporter och diverse utgifter.

Man finner häraf att, om ock berättelsen innehåller en mängd sifferdata, hvilka såsom fullt tillförlitliga egna sig till ett godt statistiskt material, sammanställningen dock icke är af den art, att tabellen utan vidare omarbetning kunde försvara sin plats i en statistisk publikation. Ty i en sådan äro uppgifter öfver hvad det ena eller andra mindre arbetet kostat af ingen betydelse; af vigt äro deremot data, hvilka hänföra sig till de olika slag af arbeten, som årligen utföras inom landet och dess skilda delar. Äfven böra arbeten, som äro afsedda för underhållet och remonten af tidigare utförda, särskiljas från nya, genom hvilka kommunikationer och odlingsarbeten vinna en vidare utveckling. De af ingeniörkåren utförda arbetena borde med afseende härå fördelas i vissa hufvudgrupper, såsom t. ex. förberedande undersökningar och syner i och för torrläggning af kärrmarker, fällning af sjöar, inrättande af flottnings- och farleder, anläggning af vattenverk m. m.; arbeten som afse odlingsföretag, såsom torrläggning af mossar och kärr, uttorkning eller fällning af sjöar; arbeten för kommunikationernas förbättrande, såsom upprensning af elfvar, forsar och farleder, inrättande af flottningsleder och rännor, anläggande af farleder, dragvägar, kanaler och dermed sammanhängande byggnader, byggandet af vägar, chåsséer och broar; arbeten, som afse underhåll och remont af tidigare utförda samt slutligen afsyning af utförda arbeten.

Skulle utöfver den tabell, som i berättelsen ingått, sammanställningar lemnas öfver de använda dagsverken och åtgångna medlen, fördelade på dessa eller liknande hufvudgrupper såväl distriktvis som för hela landet, bidroge det sålunda bearbetade statistiska materialet till att lemna en tydlig öfverblick af den utveckling dessa arbeten från år till år vunnit och de kostnader landet i och för hvarje grupp iklädt sig. Ett sammandrag af hithörande uppgifter skulle sjelffallet vara synnerligen egnadt att ingå i vår statistiska årsbok, der man härintills förgäfves sökt svar på frågor af denna art, om man undantager totalutgifterna

för kanaler och farleder, omfattande såväl remont som förvaltning.

Ur föreliggande berättelse anföra vi några data af allmännare intresse. Under år 1885 hafva af ingeniörkåren verkstälts 100 syneförrättningar och undersökningar, förutom åtskilliga mindre sådana för särskilda ändamål, samt 48 sjöfällnings, kanal- och brobyggnads arbeten, af hvilka 39 såsom färdiga afslutats och 9 blifvit beroende på fortsättning. Härtill hafva 106,835$^{3}/_{4}$ dagsverken användts, af hvilka 20,983 levererats af intressenterne uti de särskilda arbetsföretagen, äfvensom 485,957 mark utbetalts, af hvilka öfver hälften eller 255,463 mark åtgått till aflöningar, 204,768 mark till upphandlingar, 19,324 mark till skjutser och transporter samt 6,402 mark till diverse utgifter. — Derutöfver hafva yttermera till arvoden, skjutslegor, expenser och porton utbetalats 30,152 mark samt 25,000 mark såsom afbetalningar å lemnadt förskott till Haapavirta kanal eller tillsammans med förenämda utgifter 541,109 mark. Det kostsammaste arbetet under året har utgjorts af en jernbro öfver Vuoksen vid Jääskis kyrka, som tagit i anspråk något öfver 235,000 mark eller mer än tre sjundedelar af alla utgifter; dernäst följa remonten af Saima kanal, som kostat öfver 60 tusen, och slussbyggnaden vid Ahkionlaks kanal, som uppgått till nära 36 tusen. Bland uttorkningsarbeten är det största uttorkningen af Kuonajärvi sjö på gränsen emellan Haapajärvi och Pyhäjärvi socknar, beräknad till 190 tusen mark; till arbetet, som på längenhetsinnehafvares begäran begynte under år 1880 och slutfördes under redogörelseåret, har staten bidragit med en fjerdedel af kostnaderna, eller årligen med 9,500 mark.

Af särskildt intresse äro de åtgärder, hvilka företagits med anledning af en hemställan, som det i Helsingfors år 1883 församlade landtbrukaremötet gjorde om systematisk undersökning af landets och i synnerhet de sankare trakternas naturliga beskaffenhet samt de lämpligaste utvägarna att uttorka dessa. Senaten förordnade 1884 att för hvarje län minst ett eller tvenne fullständiga förslag till torrläggning af större eller mindre jordkomplexer, som oberoende af en systematisk fällning af vattendragen i länet kan utföras genom lämplig fällning eller rensning af något vattendrag, bör genom öfverstyrelsens försorg årligen uppgöras och jemte dess utlåtande insändas till senaten. Under år 1885 hafva kärrkomplexen invid Siikajoki i Paavola kapell, Kilis inom Munsala och Jeppo äfvensom Tuuliaisneva inom Ilmola mosskomplexer samt tvenne komplexer inom Kiuruvesi socken tillsammans nära 40 tusen tunnland, blifvit undersökta för en sammanlagd kostnad af något öfver 17 tusen mark. Deremot hafva icke några undersökningar utförts på grund af det år 1865 åt öfverstyrelsen gifna förordnandet, att genom vederbörande distriktsingeniörer låta efterhand verkställa sådana i och för uppgörande af förslag till sänkning af inom Uleåborgs, Wasa, Kuopio och St

Michels län befintliga vidsträcktare vattendrag, som borde i ett sammanhang fällas för vinnande af största fördelar öfver hufvud och särskildt i klimatiskt hänseende.

F. N.

Meddelanden af Societas pro Fauna et Flora Fennica. Trettonde häftet; 295 ss. 8:o. Helsingfors 1886.

Med sällspord energi och framgång har Societas pro Fauna et Flora Fennica under senare år arbetat för sitt mål: kännedomen om de djur och växter, som förekomma inom Finlands naturhistoriska gränser. Under loppet af de 11 sista åren har sällskapet utgifvit ej mindre än 13 häften af sina „Meddelanden", hvartill komma 2 delar af dess „Acta", oberäknadt de talrika forskningsresor inom det finska området, som kommit till stånd dels på dess initiativ, dels genom understöd från dess fonder. Sällskapet utgör ju ock en samlingspunkt för alla de unga friska viljor, som med håg och fallenhet egna sig åt undersökningen af fosterlandets fauna och flora.

Det nu föreliggande 13:de häftet innehåller bl. a. tre botaniska och tre zoologiska uppsatser, meddelanden från sällskapets sammanträden under arbetsåren 1883—86 (107 sidor) och de zoologiska samlingarnas vid universitetets finska museum tillväxt under samma trenne år. Bandet afslutas med ett register öfver förhandlingarna vid sällskapets möten från oktober 1881 till och med maj 1886.

M.

Öfversigt.

Stockholm 1 d. februari.

Bref från Sverige. Julliteraturen i fjor utmärkte sig genom sin obetydlighet. Under höstmånaderna hade ett par aktningsvärda svenska originalarbeten utkommit, men till julen kom föga nytt. En historisk roman, »Prokuratorn», utan betydelse såsom diktverk, men bra studerad såsom kulturbild — alldeles det samma har förhållandet varit med dr W. Lemnius' båda föregående arbeten inom den historiska genren — vidare ett par skizz-samlingar af den art, som kallar sig den humoristiska, samt dertill de sedvanliga julpublikationerna, — detta är allt sammans, åtskilliga öfversättningar af medelmåttiga utländska romaner oberäknade.

Nog är det en god sak att julböckernas antal minskas, ty stora osålda högar af dem ha plägat kvarligga hos bokhandlarne efter hvarje jul. Men den literära behållningen var denna gång sämre än vanligt, och det är ett sorgligt sakförhållande.

Skulle orsaken till en del vara att söka i det tryck, hvaruti den svenske författaren lefver och verkar? Nu, då tiderna äro särskildt tryckta, är detta förhållande ännu mer i ögonen fallande. Publiken läser visserligen, men den hyser så föga intresse för sin inhemska literatur, att det ej kommer alls i fråga att uppmuntra den på det sätt, hvarpå literaturen måste uppmuntras, om den skall kunna lefva, nämligen genom att böckerna bli sålda. Svensken är ju känd för sin förkärlek för det utländska. Så ock i fråga om böcker: han läser Marlitt och »Molly Bawn», det gräsliga uppkoket på gamla missromaner; han läser hvad utländskt som helst, kanske derför att de böckerna äro så billiga; han läser — om han tillhör dem, som bry sig om att följa med sin tid — norrmännen, och deras böcker kan han till och med köpa, men den *svenska* literaturen, äfven den som ej är lyst i bann af en allvarlig press, den lånar han, om han vill läsa den, ty köpa kommer inte i fråga.

En författares produktion är naturligtvis beroende af hans lefnadsförhållanden, och en författare måste, om han vill uträtta något, uppträda såsom en man för sig, måste sätta sig öfver dagens modeåsigter, följaktligen ofta komma i fejd med förfäktarne af de herskande meningarna. Men af den omständigheten, huruvida hans arbeten säljas eller ej, beror det, om han skall kunna lefva på sitt arbete eller ej. — Att lefva på att skrifva böcker är i Sverige totalt omöjligt. Jag tror knappast att de allra mest lästa kunna göra det. Kanske möjligen fru Edgren eller Sigurd — jag vet inte hur det är med Strindberg — men de andra? De måste dela sig, tjena flere herrar, egna sig åt annat och på lediga stunder möjligen få ihop en bok. Såvida de ej äro unga damer och ha familj, så att de ej behöfva förtjena sin utkomst sjelfva, åtminstone ej helt och hållet.

De notiser, som gått genom vår press, om Karl Tavaststjernas pekuniära förtjenst på sin roman »Barndomsvänner», har kommit mig att här jemföra svenska förhållanden i denna fråga med utländska. Tavaststjerna har nämligen af sin förläggare i det »fattiga Finland» erhållit många gånger mera än hvad hans svenska kolleger kunna göra anspråk på. Han fick mer än en fjerdedel af hela upplagans boklådspris, omkring 4,200 kronor för 4,000 exemplar, hvilket är ungefär hvad de danske författarne erhålla i honorar. J. P. Jacobsen t. ex. uppgifver i ett bref att han för »Niels Lyhnes» första upplaga, 2,500 exemplar stark, erhöll 1,250 riksdaler, det vill säga 2,500 kronor.

Men en svensk författare måste i de flesta fall nöja sig med 3—400 kronor för en roman af samma storlek som de båda ofvannämda; jag känner till och med dem som fått ännu mindre, t. ex. 225 kronor för ett verkligt godt arbete om 300 sidor — eller ingenting alls, hvilket har händt mig en gång. Böckerna gå ej åt, deraf det låga honoraret. Ernst Ahlgren fick

500 kronor för sin roman »Pengar»; att Ernst Lundqvist fick hela 700 för sin digra roman »April» ansågs oerhördt. 300 kronor ha flere fått för en bok, hvilken betingat ett bokhandelspris af 2 kronor 50 öre. Det är ungefärligen lika mycket som man betalar för en öfversättning af samma omfång, det är ungefär en tiondedel af hvad hr Söderström betalat hr Tavaststjerna. Detta sagdt naturligtvis endast för att belysa våra förhållanden.

De författare, som haft god marknad, ha naturligtvis också haft större inkomst — men de äro ytterst få. Fru Edgren har kanske kunnat räkna 3,000 kronor för hvarje del af »Ur lifvet», som utgått i upplagor på 3,000 exemplar. Strindbergs »Det nya riket», tryckt i 6,000 exemplar, en tredjedel mera än »Barndomsvänner», inbragte sin författare summa 2,400 kronor. Och — som sagdt var — i tusental räkna endast tre fyra af vår vitterhets mest omhuldade män och kvinnor sin inkomst, — derför att upplagorna för oss andra måste vara så små och derför att det går så klent med afsättningen. Under tiden göra lånbiblioteken goda affärer, och om en menniska har en bok, så är den sällan hemma, utan går sin kretsgång ur hand i hand, så länge det är en bit kvar af den. Detta tyckes tyda på ett visst literaturintresse, och vi få väl nöja oss med det.

Men påstår någon att den svenska literaturen för ett tynande lif — hvilket den för öfrigt alls inte gör, besynnerligt nog — så vill jag hänvisa honom till siffrorna. Kunde författarne gifva sig mera ro med sina arbeten, skulle dessa naturligtvis blifva bättre; de skrifvandes ställning måste i alla fall tagas med i beräkningen af dem, som skildra ett literaturskedes skaplynne. Och det är för att lemna en liten antydan om huru vi ha det, som jag nedskrifvit de siffror, som stå här ofvan. För att ej öfverskrida grannlagenhetens gränser har jag nämt endast helt få exempel.

Hvad våren skall medföra i literär väg är ännu obekant. Bebådadt är hittills intet annat än fru Benedictssons (Ernst Ahlgrens) nya roman *Fru Marianne*, som skildrar hur en bortskämd flicka uppfostras till en bra hustru, novellsamlingar af Gustaf af Geijerstam och Georg Nordensvan samt en berättelse af den sistnämde; *Framgång* ha tidningarna uppgifvit såsom berättelsens titel, i bokform kommer den ej före hösten.

Ett par dramatiska arbeten ha kommit kungliga teaterdirektionen i handom, men som det är långt från direktionens låda till scenens bräder, skall jag ännu ej säga ett ord om dem. Ett originalstycke, som redan gått öfver tiljan — i Göteborg — är *Mödrar*, af fru Vilma Lindhé, förut känd som novellförfattarinna i en sund riktning, men med en något docerande stil. Stycket har haft mycken framgång, det skildrar god uppfostran och dålig

uppfostran för hemmet och lifvet och för balsalen. En liten munter och genomfrisk enaktare, *I telefon* af Ernst Ahlgren, är antagen till uppförande på kungliga teatern.

Om Stockholms teaterförhållanden vore mycket att säga, om de kungliga teatrarnas ställning till staten och till Stockholms kommun, om den nuvarande direktionen, som naturligtvis får smälta bäska piller, förtjenta och oförtjenta — det man egentligen hade skäl att förebrå den Willmanska regimen är det sätt, hvarpå den behandlat den inhemska dramatiska literaturen, och det besynnerliga val den gjort bland inlemnade originalstycken. Men allt det der har — liksom kapitlet om statsteatrarnes finanser — föga intresse för utländska läsare. Jag skall således nöja mig med att tala om repertoaren, om hvad som bjudits publiken under spelåret.

Kungliga teatrarna började säsongen med Olof Poulsens gästspel, liksom nya teatern med Judics. Poulsen blef genast allas gunstling, men Judic dugde ej rätt för våra förståsigpåare, bortskämda af våra operett-primadonnor, hvilkas »genuint parisiska» spel så ofta blifvit höjdt till skyarna. Hennes sällskap fick sin förkastelsedom, ehuru det mycket väl kunde mäta sig med nya teaterns nuvarande personal.

Så började operan med de gamla operorna och med den nya, föga uppbyggliga »Trumpetaren från Säkkingen»; dramatiska teatern sökte upp gamla franska komedier: »Giboyers son» — och tyska: »Minna von Barnhelm», »Din nästas hustru». Det moderna tyska lustspelet, som så erbarmligt länge frestat vårt tålamod, tycktes deremot för tillfället få ligga nere: machverket »En droppe gift», af Blumenthal, han som inte kunde gilla »Gengangere», derför att den lemnade ett så sorgligt intryck, var det sista af den arten, som serverades oss. »Roderich Heller», som man likväl mycket väl kan se, ifall det spelas bra — och der är herr Hedin genomrolig, fast han inte är ett spår berlinerköpman — var likväl framme några gånger, så ock »Stora klockan». Mera sällan stod något svenskt namn på programmet. Tor Hedbergs »En lifsfråga» samt en liten obetydlig och skäligen fadd enaktare vid namn »Griller» — det var allt.

Det såg ut att bli skäligen magert, och inte var det heller så fullt i teatersalongen som det plägar vara. Då kom *En parisare* och räddade situationen.

Gondinets stycke — som ju redan är bekant i Helsingfors — gjorde stormande lycka. Här fick man se en pjes, som var behaglig och lätt, alldeles lagom retande genom att snudda vid det skabrösa utan att egentligen komma in på dess område, och lagom ytlig, följaktligen den lämpligaste perla för teaterpubliken. Det overkliga i hela tillställningen brydde hvarken publik eller kritik sig om, ej heller stötte det att man sett samma ämne hundra gånger förut, behandladt på ungefär enahanda vis. Der-

till kommer att det var äkta pariserluft i stycket — detta fastän parisarne sjelfva småleende påstått att författaren hvarken skildrat parisaren eller småstadsbon exakt eller typiskt. Men lycka gjorde stycket här som annorstädes. Och trefligt och underhållande som det är, var det föga underligt att så skedde. Det går nog sina femtio gånger, innan det anses utspeladt.

Under tiden är det norrmän och danskar, som bli herrar på täppan, — åtminstone till dess Alexandre Dumas' rätt dåliga men med stormande framgång helsade nya komedi »Franciscine» hinner bli färdig, för att gifva oss en ytterligare lektion i franskt åskådningssätt, något som vi borde känna tillräckligt förut. Ibsen är under säsongen representerad genom *Ett dockhem*, som upptagits för en lofvande debutants skuld, *En folkets fiende*, som återupptagits för hr Hillbergs skuld, och *Rosmersholm*, som nu förberedes. Björnstjerne Björnson har diskuterat *Geografi och kärlek*, som haft stor framgång här, sina trettio representationer, och nu skall det så länge negligerade *Nya systemet* ändtligen komma till sin rätt, fastän som det påstås med en högeligen besynnerlig rolfördelning. Kiellands sprittande kvicka lilla proverb, *Tre par*, som borde varit en akt, men som blifvit tre akter, skäligen enformiga, blir nästa veckas nyhet. Edvard Brandes' *En brytning* står på dramatiska teaterns program. Stycket med sitt förträffligt sanna motiv och sin kanske alltför oveldiga karakteristik har ej gjort den verkan, det kunde och borde göra; det har förklarats tråkigt och intresselöst, ej blott af publiken, som nyligen sagt det samma om Alfred de Mussets »Il ne faut jurer de rien», utan äfven af en del kritici.

Och nu senast har Holger Drachmanns skäligen intresselösa och matta skaldeverk *Det var en gång*... gått med pukor och trumpeter öfver stora teaterns scen. Uppsättningen har varit glänsande och liffull, musiken och baletterna karaktersfulla och pikanta, spelet bra nog — hvad återstår då att säga om sjelfva stycket, annat än att det likväl gör ett något bättre intryck, då det läses, ty det har i och för uppförandet blifvit bearbetadt på ett konstigt sätt.

Det vore orättvist att i sammanhang med Drachmanns sagospel nämna *Lycko-Pers resa*, som gått sina sjuttio gånger på nya teatern. »Det var en gång . . .» har några lyriskt sköna ställen, det är dess förtjenst, men någon som helst betydelse torde ingen kunna finna hos stycket. Strindbergs sagodikt bryr sig hvarken om tid eller rum, är godtycklig och fragmentarisk, men gnistrande kvick, med en sarkastisk skärpa, som hundra gånger träffar spiken på hufvudet, och med en skönhet i flere detaljer som ej ger efter Drachmanns, i synnerhet som lyriken i Lycko-Pers resa är vida mera omedelbar än den i »Det var en gång . . .» exempelvis när det är tal om julen, om kärleken, om hafvet.

Nya teatern arbetar fortfarande rastlöst, men under ogynnsamma förhållanden. Såväl dess operettförmågor som dess bästa

krafter inom den dramatiska afdelningen äro borta, fru Karoline Östberg sjunger Aida, donna Elvira, friskyttens Agatha på operan, med samma framgång som hon sjöng Boccaccio, fru Boniface och lille hertigen på nyan — och med utsökt smak. Hr Hillberg tillhör äfven kungliga teatern, hr och fru Engelbreht samt fröken Backlund äro ute och resa, och hr Gründer, en ung, synnerligen god förmåga inom karaktersskådespelet, har gått till södra teatern.

Med det som återstår har nya teatern ej kunnat upptaga sångspelet — ett försök med *Preciosa* vid Webersjubileet aflopp snöpligt — utan fått nöja sig med farsen. En tysk komedi, *Tilli*, sågs med nöje, fastän den innehöll föga nytt. Der var det mest fröken Sandells och hr Holmqvists utförande af hufvudrolerna som fängslade. Och de tre franska farserna, en gammal af Labiche »Celimare le bien-aimé», nu kallad *Allas älskling*, samt två splitter nya, gjorde så stor lycka, att åtminstone en af dem, *Doktorinnan*, torde göra resan öfver Alands haf för att uppstå i Helsingfors. Det är, som bekant, en kvinnoemancipationspjes från Paris horisont — en fru, som är medicine doktor, blir genom den förbisedde äkta makens små försök till snedsprång vunnen från vetenskapen, der hon har ingenting att göra, menar fransmannen, efter som hon är gift, och återskänkt åt det husliga lifvet eller snarare åt sin efter kärlek trängtande man. Det är komedins innehåll i få ord. Men den är roligt skrifven och verkligt kvick, vida mera typiskt parisisk än sjelfva »En parisare».

Den nyaste pariserfarsen *Äktenskaplig lycka* var vida mer banal, men med ett äkta komiskt uppslag, en familj som en vacker dag »får igen» de två döttrar, som lyckligt och väl blifvit bortgifta. Båda de unga döttrarna inbilla sig nu att de äro gränslöst att beklaga; den ena har öfvergifvit man och hem, derför att det varit en dispyt om en balklädning, den andra kommer hennes man, som är humoristiskt anlagd, och »lemnar tillbaka» till föräldrarna, emedan hon alls ej befinnes vara den hustru han haft skäl att vänta sig. Sedan börja de båda gräsenklingarna att lefva glada lifvet, fruarna bli svartsjuka och kurerade på det i franska komedier vanliga viset: de frukta att mista mannens kärlek och bli derför beskedliga igen.

Roligast bland dessa stycken var utan jemförelse Allas älskling. Labiche är en mästare i att hopställa barockt komiska situationer, att kunna draga fördel af förvecklingar och vara ståndaktig i sin uppsluppenhet. Tänk på hvilka lustiga situationer han förmått härleda ur den enkla tanke, som legat till grund för Herr Perichons resa. Allas älskling är ett lustigt stycke från början till slut, men det är en smula omoraliskt, emedan det ej precis är dygden som hemför segerns palm, då ridån faller öfver sista akten.

Några originalstycken ha ej synts till hvarken på Nya teatern eller på de smärre scenerna, ett par enakts sujetter oberäk-

nade såsom *En förmiddagsvisit* af Daniel Fallström, *När bladen falla* en skäligen onaturlig obetydlighet af kvinlig författare.

Södra teatern är folkskådespelens scen par préference. Det lilla, valda sällskapet räknar förmågor sådana som hrr Bergström, Wagner, Lindström, Abjörnson, Gründer, fru Fornell, Strandberg, f. Paban, fröken Hodell m. fl. Frans Hedberg eller A. Bosin bearbetar den ena tyska farsen efter den andra, ofta med afseende fäst på teaterns krafter. Och oftast blifva dessa stycken, som *här* framträda med små anspråk och endast vilja roa för stunden, utförda med verkligt mästerskap och så eftersökta af stockholmaren, att ingen af våra teatrar så ofta är proppfull och så sällan skiftar program som den södra. Nu senast är det en dylik tysk »Posse», som blifvit lokaliserad och förlagd till vår stad under landtbruksmötet i somras. *En fiffig spekulation* är styckets titel, det har redan mer än femtio kvällar stått på programmet och är alltid lika roligt. — Jag skall i mitt nästa bref tala litet om våra förnämligare skådespelare — det var egentligen till dem jag ämnade komma och dem jag ämnade tala om i detta bref, men det blefve i så fall för långt. Jag får derför spara till nästa gång.

Åter har en berömd konstnärs »verldsberömda jättemålning» förirrat sig till Stockholm. Alla större taflor af utländska mästare, som komma hit, äro verldsberömda. Mästaren heter denna gången *Giron*. Hvem är det? torde de flesta svenskar ha frågat. Han är ung, schweizare, har tagit sina två medaljer vid salongen, han som mången annan. Taflan heter De båda systrarna, tillvann sig 1883 stor framgång, tack vare ej blott sin storlek, utan sitt pikanta ämne och sin allt igenom duktiga teknik. Sensationsmålning torde den för öfrigt få heta. Den framställer — allt i hop i naturlig storlek — en gatscen från Paris, der systern af folket, den ärbara arbetarehustrun, som kommer gående med make och barn, med en föraktfull rörelse utpekar sin syster kokotten, som åker fram i sin eleganta landeau på hemväg från Boulognerskogen.

För vår publik och våra yngre, hemmavarande konstnärer bör den väldigt stora taflan, som exponeras alldeles ensam i Blanchs lokal, vara både lärorik och uppiggande. En sådan duk vågar en ung parisare att anlägga, så kan dristigheten spännas under stora konstförhållanden. Hade Giron varit svensk, så hade han kanske målat 100-kronors-dukar för konstföreningen eller hängde hans större målningar osålda på hans atelier. Ty så plägar det nu för tiden gå med svenska taflor. Museet köper ett par om året, Göteborgsmagnaterna kunna inte räcka till i längden — och derför återfinner man verkligt goda konstverk i massor osålda uppe hos deras upphofsmän. En tafla som Girons väcker egentligen vemod vid jemförelsen mellan stockholmsk och pariserluft. Den väcker också längtan och bör derför vara nyttig att se för konstnärerna.

G—g N.

Den nyaste franska literaturen. Bokmarknaden i Paris vid tiden för jul och nyår har nu som förut ökat den franska literaturen med några hundra band nya romaner och annan mer eller mindre belletristisk läsning. Icke desto mindre har den varit ovanligt torftig. Femtio procent af de på senaste tid utkomna böckerna kan på förhand afskiljas som omöjliga att vidröra utom med moralisk eldtång, och bland den andra hälften finnes det högst, allrahögst ett tjog volymer, som folk med anspråk på annat än blott och bart lektyr till tidsfördrif öfverhufvudtaget kan hafva helst någon liten glädje af att göra bekantskap med. Af dessa tjugu slutligen torde flertalet näppeligen ha så mycken ballast, att de icke inom år och dag sjunkit i glömskans haf utan att lemna knappast ett spår efter sig. Det är blott en försvinnande del, hvars tillvaro det är oungängligt nödvändigt att taga reda på, i fall man ej vill riskera att blifva sittande med en lucka i kännedomen om sin samtids produktioner.

Parnassens kanoniserade storheter hafva tegat nästan allesamman. Icke derför att de ej skulle haft trumfer på handen. hvilka de kunnat spela ut. *Zola's* »La terre» ligger färdig. Af indiskreta rykten känner man den redan från perm till perm. Man vet att det är den franska bondens lif och historia han har skrifvit. Jorden sjelf är berättelsens hufvudperson, men omkring den kretsa ett halft hundrade figurer, som komma och gå, icke för att gifva stoff till romanscener, utan för att aflemna »dokumenter». Anmärkningsvärdast bland de uppträdande är Jean Macquart, bror till Gervoise i »L'assommoir» och till Lisa i »Ventre de Paris». Han är trettio år. Han kommer tillbaka från det italienska fälttåget och uppträder efter hvarandra som snickare, boskapsmäklare och jordbrukare i sjelfva La Beauce, samma provins der Zola är barnfödd, der han ständigt i sin ungdom har tillbragt sina ferier, och dit han, efter ett nytt längre uppehåll derstädes, har förlagt scenen för sin roman. Han har af denna Jean Macquart gjort en typ för den franska bonden. För att ge läsaren en öfverblick öfver åkerbrukets historia, bondens lidanden och bondens lycka, med ett ord för att i en kort resumé framställa hela det problem han har under debatt, börjar han romanen med en sammankomst i en bondgård, der Jean uppläser en brochyr om frihandeln, som är landtmannens död. Der uppstår en diskussion. Vid sidan af den förflutna tidens lugn ställas ögonblickets bekymmer och framtidens förhoppningar. Men då jorden sjelf är hufvudpersonen, är det ur den dramat uppstår. Knuten i intrigen är egendomen, som fadern utdelar mellan sina barn. Boken är delad i fem delar, hvar och en motsvarande en årstid. Den begynner om vintern, genomgår våren, sommaren och hösten, för att sluta som den började: med vinter. Denna snöram, hvari berättelsen är infattad, angifver också dess tonart: jorden är hård för dem som brukar den. På landet är det i synnerhet om vintern man dör. Romanen börjar derför med ett dödsfall och slu-

tar med ett annat, ett slags landsbyns kung Lear, som faller offe för sina barns snikenhet efter jordegendom.

Sådan har berättelsen framstälts af rapportörer eller med andr ord af Zola sjelf, hvilken i likhet med Sardou aldrig försmår at förbereda publiken en smula, förrän han underställer sina arbe ten dess kritik. Hans landtbruksroman skall till och med icke på samma sätt som det eljes ständigt i de senare åren varit fall med hans böcker, tryckas först i en tidning, som kunde gö deraf reklam för egen räkning. Han betraktar den som sitt fö nämsta verk och vill icke splittra dess verkan i följetonger. A den beskaffenhet torde arbetet väl ock vara, att det under all omständigheter kommer att väcka uppseende.

Guy de Maupassant har samtidigt fulländat sin roman »Mon Oriol» om lifvet vid brunnskuranstalterna och låtit dess offen liggörande börja nyårstiden i »Gil-Blas». Det är icke litet d lofvar. Figurerna äro ytterst karakteristiska, förf. synes vara p höjden af sin berättarkonst, och åtminstone tillsvidare förelig ingen fara för alltför naturalistiska utsväfningar. — Likaledes lå *Paul Bourget* i dessa tider i »Journal des Débats» trycka sin mo derna Hamletssaga »André Cornelis». Den ligger färdig at utgifvas i bokform hos hans förläggare och kommer säkert at beteckna ett väsentligt framsteg på hans författarebana. Des tre arbeten hade ensamt för sig varit nog för att gifva de senast månadernas literatur det intresse den nu saknar. Men Frankrik namnkunnige författare bry sig alls icke om att deltaga i de stora decembertäflan, ty i Frankrike finnes det godt om menniskor som köpa böcker äfven när de icke ärna gifva presenter, uto det att en vanlig roman öfverhufvudtaget icke är någon lämpli julklapp i jembredd med blomsterkorgar och eleganta konfekt askar från bulevardens ryktbara delikatesshandlare. Sålunda ha det inträffat att literaturen under den tid, för hvilken denna öf versigt gäller, mest har att bjuda på alster af öfvergående värde.

Bland dessa är för den parisiska bokmarknaden betecknande den massa illustrerade praktverk, som hvarje år öfversvämma henne till jul och nyår, och hvilkas utgifvande icke kunde tänka möjligt, undantagandes just här, der å ena sidan konsten att illu strera och utstyra har nått en fullkomning utan like, och å den andra den köpande publiken är tillräckligt stor, för att förlägga ren skall kunna räkna på exemplarens spridande i tusental. *Dumas* »Kameliadamen» presenterar sig i stort folioformat, illust rerad af A. Lynch och i en så luxuriös utstyrsel, som knappast någonsin förr kommit en roman till del. Författaren har ytterli gare ökat det intresse, som dessa ypperliga akvareller och stål stick gifver den, genom ett företal till boken, hvari han berättar huru den uppstått. Han kom tillbaka från ett besök hos sin fader på Monte-Christo-slottet, hvarest gamle Dumas hade instal lerat sig, och ville återvända till Paris. Men det var en så underbar vårdag, att han stannade i ett värdshus i Saint-Germain

r att på eftermiddagen göra en lång spatsertur i skogen. Den ljande dagen var vädret fortsättningsvis lika gudomligt, så att vän, som reste med honom, förklarade att man omöjligt kunde nna landet. Han åtog sig att resa in till Paris för att hemta saker man behöfde för ett improviseradt landtlif. Men medan mas väntade på honom, öfverfölls han af en alldeles öfverldigande arbetslust. Han köpte fyra böcker skrifpapper och g i hop med Marie Duplessis historie. Och då han engång rjat, stannade han icke under hela tre veckor. Vännen kopiele arken allt eftersom de blefva färdiga, och då romanen efter tre veckornas förlopp blifvit fullbordad, förärade Dumas honom nuskriptet, hvilket sedermera försvann på ett ganska romantiskt t. Vännen hade tagit det med sig på en resa till Indien. z-kanalen existerade då ännu icke; i farvattnen omkring Goda ppsudden öfverfölls skeppet af en våldsam storm, så att man ste kasta öfver bord allt hvad man kunde. I en af de offrade ertarna fans originalmanuskriptet till Kameliadamen, hvilket mas nu emellertid i den nya upplagan har rekonstruerat så get som möjligt.

Till samma art af praktverk hör en ny upplaga af »Paul Virginie» med mästerliga illustrationer af den bekante akvaisten Maurice Leloir, Jules Clareties roman »Monsieur le mitre» med teckningar af Adrien Morie, rikt utstyrda praktuppor af Dante, af Homer, af Longfellows »Evangeline», som ifves med tjugofyra fotogravyrer, likaså af Dickens »Nicolas kleby» och Shakespeares »Romeo och Julia» med tio originalmpositioner af Andriolli och ny versifierad öfversättning af la Monnie. Icke mindre uppmärksamhet, fastän den håller sig m de priser, som hos oss äro vanliga till och med för helt igt utstyrda romaner, förtjenar den följd af smakfulla illurade upplagor af moderna salongsförfattare, hvilka förläggaren merre redan i fjor har påbörjat och som i år har blifvit ökad med samling af *Coppées* »Poemes et recits» (fyratiofem illutioner af Myrbaels), ett band »Berättelser för unga och la» af *André Theuriet,* med sextio illustrationer af Bejehan, t en ny samling sagor »Il était une fois . . . .» af *Savinien pointe* med hundratrettio teckningar af Henri Pille.

Sedan komma reseskildringarna: M:me *Dieulafoys* ypperligt stälda och med trehundra originalbilder försedda berättelse de expeditioner till Persien, Kaldéen och Susiana, hvilka fvit henne en plats bland Frankrikes mest förtjenstfulla mona resenärer och senast förskaffat henne hederslegionens ridkors, *Jules Hoche's* »Korstågens land», *le Bons'* »Indiens kulrer» med omkring fyrahundra illustrationer, *Auberts* bilder från franska kusten, *Bellochs* »Jerusalem» o. s. v.

Jemförelsevis sparsammast förekomma böcker för ungdom. n bland dem som finnas påträffar man mycket roliga sar. Särskild lycka har ett album af *Mars* gjort, helt säkert

en bland de unga franske tecknare, som småningom vunnit det största namnet. »Våra kelgrisar i hemmet, på gatan, vid kusten, på landet och i sällskap» kallar han det; det är en oförliknelig samling af små nätta pariserbarn, ingen förstår att teckna dem som han. Nytt och öfverflödande kvickt är ett försök i Münchhausens genre af den åtminstone för sin kandidatur vid valen till Akademien kände *Eugène Mouton*. »Invaliden med trähufvudet» kallar han sin, af Clairin med färglagda illustrationer försedda berättelse om en dråplig grenadier, af hvilken fienden först skjuter näsan, så öronen och sist hela hufvudet, så när som på det ena ögat och en bit af käken med ett par tänder. Då den stora armén rycker in i Tyskland och eröfrar Nürnberg, sätta några dervarande konstnärer i träsnideri ett nytt hufvud på karlen. Men alla de vedervärdigheter och äfventyr genom hela den civiliserade och ociviliserade verlden den stackars menniskan måste utstå på grund af detta trähufvud, är något af det mest fabelaktiga som kan tänkas. Fantasi saknar författaren icke; skulle blott hans humor varit litet mera ungdomlig och omedelbar, så hade hans bok kunnat blifva ett klassiskt verk.

Till dessa böcker för ungdom hör det enda bidraget af en första rangens författare till de senaste månadernas franska literatur. *Alphonse Daudets* »La belle Nivernaise» är väl icke ett af hans mera betydande arbeten, men i sin anspråkslöshet och enkelhet är det ett af dem, i hvilka hans stora berättarförmåga kommer renast och vackrast i dagen. »Sappho» tillegnade han sina söner när de fylt tjugo år, denna sin senaste berättelse tillegnar han sin »kära lilla gosse Lucien Daudet», hvilken att döma efter porträttet, som ingår i tillegnan, knappast kan vara öfver ett halft tjog år. Daudet tyckes generad öfver att ha vändt de stora samhällsfrågorna ryggen och förklarar urskuldande att han denna gång blott har velat skrifva för ungdom. Det är dock icke omöjligt att åtskilliga fullvuxna personer skola föredraga hans vackra Nivernaisiska framför hans pariserhetär. Det är en likaså pittoresk som rörande historia om en af de stora båtar, som transportera trälast från Yonne till Seinen, och i hvilkas däck-kahytter hela familjer tillbringa sitt lif mellan himmelen och vattnet. Skepparen ombord har en dag från Paris' gator upptagit ett litet stackars öfvergifvet barn. Det är knapt nog att han med Nivernaisiskans resor kan skaffa bröd åt hustru och sina egna två barn. M:me Louveau gör derför i början sura miner åt den nya börda han vill skaffa dem på halsen och yrkar på att han skall föra hittebarnet tillbaka till poliskontoret; men det är sent på aftonen, man måste vänta till nästa dag. Och nästa morgon taga sig Viktor och hennes egen Klara så näpna ut, der de sitta tillsammans i säugen och äta soppa turvis med hvar sin sked, att det goda hjertat tar öfverhanden också hos hustrun. Man kan ju gerna behålla gossen en dag, menar hon, och låta honom få litet värme i kroppen. Och så behåller man

honom en dag och två och tre dagar, och till slut fins der ingen som mera kan slita sig lös ifrån honom, allraminst Klara, som i honom fått den ypperligaste lekkamrat. Viktor växer upp ombord, och när han blir fjorton femton år, kan han till och med börja göra nytta för sig. Herregud, fartygets manskap består ju blott af en enbent matros, och Nivernaisiskan, som har blifvit skröplig på sina gamla dagar, behöfver under vårflödets svåra tider all den vård hon kan få. Man lefver från hand till mun, man är lycklig och önskar ingenting derutöfver. Förgäfves föreställer dem Maugendre, fader Louveaus vedleverantör, dersom en helt annan framtid kunde öppna sig för Viktor, om man läte honom adoptera gossen: han är barnlös, sjelf har han också engång haft en son, men i sin ungdom, då han var penningesnål, sände han sin hustru till Paris som amma; barnet blef ackorderadt hos främmande och afled. Nu har han pengar nog, men blott en enda önskan, nämligen att ega ett väsen, hvars lycka han kunde skapa med dessa pengar. Om man ville gifva Viktor åt honom, så skulle han sätta honom i akademin och en gång göra honom till en riktig stor herre. Viktors egna drömmar sträcka sig emellertid icke bortom Nivernaisiskans däck, och hans adoptivföräldrar komma, efter att hafva hållit råd om saken, till det resultat, att då de uppfostrat honom, såsom de gjort det, ha de också rättighet att behålla honom, nu då han kan återgälda dem hvad de gjort för honom. I sjelfva verket är hemligheten den, att hvarken han eller de kunna undvara hvarandra, i annat fall hade man ju kunnat taga emot den stora penningesumma Maugendre bjuder i ersättning för förlusten. Så går allt åter en tid fredligt och förnöjdt, tills det en vacker dag går ned ett budskap ombord. Det är från poliskommissarien, som kallar Louveau till kontoret för att tala med honom. Från det ögonblicket är den gamle skepparen aldrig mera glad, något sorgset och tungt, nästan som en förbrytelse, tyckes hafva lagt sig öfver honom. Till slut måste han förtro sig åt presten. Den son, som Maugendre trodde död, är ingen annan än Viktor. Hvad skall han göra? Afstå barnet till dess fader, lyder prestens svar, och Louveau förstår att han ej kommer att få någon ro, innan detta tunga offer är bragt, och att han kan icke heller längre har någon rätt att ställa sig i vägen för den framtid Maugendre kan skapa gossen. Så kommer Viktor till akademin. Men det vill alls icke gå med läsningen. Hans böcker fyllas blott med mariginal-tekningar af Nivernaisiskan och dess besättning. Och då till sist Klaras bref bringar honom den underrättelsen att båten icke längre kan öfverlefva nästa vårflöde, utan skall säljas som gammalt timmer, går det honom så till hjertat, att han faller i en svår sjukdom. Af hans feberfantasier kommer läkaren underfund med huru det hänger ihop: han föreställer fadern att Viktor knappast någonsin kommer att trifvas annat än i sin gamla omgifning, och Maugendre är klok nog

att göra det enda som står att göras. Han bygger en ny Nivernaisiska, der det finnes plats både för familjen Louveau, för Viktor och för honom sjelf. Historien slutas med-det nya fartygets döpelse. I fören stå Viktor och Klara. Det är som om prestens välsignelse öfver skeppet samtidigt skulle uttalas öfver den blifvande kaptenen och hans blifvande brud. — Den värme och innerlighet, hvarmed Daudet har berättat detta, är den samma, som man så väl känner från hans »Petite-chose», och i sina teckningar till denna vackra saga har Montegut ypperligt förstått att träffa de mest karakteristiska sidorna af det på samma gång arbetsamma och kontemplativa lifvet ombord på flodfartyget.

Förutom Daudet återstår af de verkligen framstående franska författarne att nämna blott *Ferdinand Fabre*. Om också hans popularitet icke ännu afgjordt är af första klassens rang, så är hans talang det i alla fall. Han kunde hafva gifvit den färgen men hans två nya böcker äro olyckligtvis, trots det myckna goda i dem, icke det bästa han skrifvit. I den ena af dem skildrar han i stora tragiska, stundom gripande, men samtidigt sorgliga och ohyggliga drag, en kvinna, som offrar alla menskliga känslor på sin obevekligt kalla nästan förskräckliga religiositets altar. M:me Fuster — romanen har fått sitt namn efter sin hjeltinna — har blifvit gift med en ung officer, som har sett henne i kyrkan och blifvit intagen af hennes rena klassiska skönhet. Han märker dock snart att det icke är han som bor i detta bröst, hvilket förblifver iskallt under hans kyss, utan en annan, en oåtkomlig rival, som gömmer sig i himmelens höjder och som han aldrig kan nå. Icke ens en liten flickas födelse förändrar hjeltinnan. Och då han med generalsrang blir öfverflyttad till en garnison, lemnar han henne kvar i Paris och försöker att glömma henne och tillfredsställa sitt behof af kärlek i flygtiga förbindelser. Men just dessa komma honom att längta ännu innerligare efter den hemmets stilla lycka han hade drömt sig. Han vänder tillbaka till Paris med den föresats att vinna sin hustru till hvad pris som helst. Han finner sitt hus förvandladt till ett kloster, och nu börjar från den här installerade munkkongregationens sida en tyst, men energisk kamp för att också fånga honom i sina garn. Hans egen hustru går deras ärenden. Hon hycklar den kärlek, hvarmed hon får honom att göra allt hvad hon begär, för att lägga honom i kyrkans bojor. Det är blott en sak, mot hvilken han gör uppror. Hans dotter älskar en ung man, som är henne värdig, men som M:me Fuster icke finner tillräckligt gudlig. Han inser att den unga flickan icke skall kunna bära försakelsen, och han vill med våld genomföra äktenskapet. Men just då han är nära sitt mål, bryter kriget ut. Madellines förlofvade faller, han sjelf kommer visserligen oskadd tillbaka, men dotterns förtviflan och harmen öfver det sätt, på hvilket han gått i munkarnes ledband, har brutit hans sista krafter, och få dagar efter sin ankomst till Paris blir också han be-

grafven. Madelline med sin veka natur öfverlefver icke heller sorgen; det är endast M:me Fuster som kall och tårlös finner tröst för allt i sin kyrka. Hennes figur står som huggen i marmor, men olyckligtvis går det också ut ifrån den liksom en fläkt af marmorns köld, som icke är fri från att göra berättelsen litet tröttande och besvärlig att arbeta sig igenom. Fabre har aldrig riktigt lycka med sig, när han rör sig på Parisergrund.

I sin andra nya berättelse »Toussaint Galabrus» är han förvisso hemma bland sina kära Cevennerberg, bland dessa bönder och prester, hvilka han så oförlikneligt förstår att skildra. Men det är nästan som om hans kärlek till dem gjorde honom litet blind. Det är intet tvifvel om att det är fullt pålitliga interiöer han ger oss från dessa otroligt stilla bergsvrår, men trots de uppträdande personernas stora friskhet och originalitet är dock allt detta nog stillastående för att vara en berättelse. Oaktadt bokens ganska respektabla längd upptages dess förra hälft utestående af beskrifningen på en jagt och den senare af ett försök att omvända en gammal trollkarl eller få honom att åtminstone taga sakramentet på sitt yttersta. Handling finnes snart sagdt ke; af scener med något lif i sig finnes det blott en alldeles i slutet, då menigheten om julnatten kommer till Toussaint Galabrus dödsläger med den trötta Olus Kar i spetsen för processionen och under högtidlig andakt blir vittne till hans omvändelse. Det finnes äkta poetisk flykt i denna bild, men så r man också väntat skäligen länge derpå. Det är icke alltid man vid läsandet af en roman är upplagd för att låta sig nöja med en lugn, känslolös, nästan orörlig återspegling af franskt landlif. Väl skildradt är detta lif emellertid, och särdeles intressant är framställningen af vidskepligheten och öfvertron. Till och med presterna äro bundna af denna trolldom. Den af dem, hvarom det mest är fråga i berättelsen, vill ej åtaga sig att arbeta på Galabrus omvändelse. Han kommer i håg huru det gick en af hans kolleger, hvilken skulle gifva sakramentet åt en annan hexmästare. Karlen vägrade likasom nu Galabru. Men plötsligt genomfar en diabolisk tanke hans hufvud. Han vill rtsättningsvis ej höra talas om sakramentet, men innan han dör, ll han trycka prestens hand. Han gråter, han tjuter som ett ldt djur, och den godtrogna presten räcker honom slutligen anden. En månad derefter måste man sätta tvångströja på den ldsmannen och föra honom till hospitalet, der han dog som ga-n. Hexmästaren hade öfverflyttat på honom den dämon, af hvilken han sjelf varit besatt.

Saknar man handling och lif i detta Fabres senaste alster, finner man i gengäld derför all den erforderliga romankulör man kan önska hos *George Ohnets.* Af hans hand föreligger ett elegant litet band »Noir et rose». Naturligtvis har publiken slukat det som allt hvad han skrifver. Han är utan jemförelse den mest lästa af de moderna franska författarna, hans »Maitre

de forges» har nu utgifvits i tvåhundra trettifyra upplagor, de flesta af hans andra romaner i ett hundrade och femtio. I sitt sista verk är han helt och hållet sig sjelf, det går lika utmärkt i hvarje lånebiblioteksläsare som alla dess föregångare. Bandet innehåller två berättelser: den ena, »Tant Ursules olycka», skall vara rolig. Tant Ursules olycka består i att hon i sin ungdom varit förlofvad med en ung officer, som rest med den stora armén till Ryssland och försvunnit der. Derför hatar hon armén och vill på inga vilkor tillåta att hennes nièce gifter sig med en annan militär, med hvilken hon håller rendez-vous-er öfver trädgårdsmuren. Men efter tjugu års bortavara kommer den försvunna tillbaka och berättar att han har det bra och att den lilla ryssinna han gift sig med samt hans sju barn likaledes hafva det bra, och han hoppades det samma om sin forna käresta. Tant Ursule, som i tjugu år har gått i svart merinoklädning och burit sorg efter honom, tager trolösheten så svårt, att hon låter nièce få sin militär. Hennes hat till armén har ju varit ogrundadt, det är icke den som beröfvat henne hennes älskade. — Bandets andra berättelse »Svanesången» är högromantisk. En vacker ung miss har förälskat sig i en underskön ung musiker, hvilken är det största geni jorden har födt och som också har blifvit firad som en gud öfver hela verlden. Missens fader lorden är så förnäm, att han icke vill höra talas om någon mesallians med en konstnär. Men musikerns svanesång är oemotståndlig; hon gifter sig mot faderns vilja och reser bort med honom till nya och åter nya triumfer. Ett år deretter födes en son, också det största underbarn jorden har burit. Den unga frun skrifver till sin fader derom och hoppas att underrättelsen skall mildra hans stränghet. Men brefvet kommer obrutet tillbaka. Samma afton blir barnet sjukt. Det dör, det är faderns förbannelse som bär frukt, tror hon, och från denna stund tynar hon af allt mer och mer, trots kärleken till sin man, trots triumferna och det sköna Italiens sol. Det fins ingenting annat som kan hjelpa, än återseendet af fädernesland och familj. Man reser mot norden. Musikern ödmjukar sig inför lorden, och denne lofvar att på sin dödsbädd gifva dem sin förlåtelse på det vilkor, att dottern efter sin död tillhör allenast sin slägt och att musikern förpligtar sig att aldrig komma till England för att se hennes graf. I Dieppe, der hon ligger sjuk, har emellertid hela verlden, då hans inkognito blifvit röjdt, bestormat honom med böner om att spela vid en välgörenhetskonsert. Hon lägger dertill sina böner, hon vill höra honom ännu en gång. Och så bäres hon då i ett rum invid konsertlokalen, hon hör honom åter spela svanesången, begrafven i blomster störtar han in till henne, men endast för att tillsluta hennes ögon. Ännu en gång höres samma svanesång, det är den natt då lordens jakt för dotterns lik till England. En båt följer den, der äro blott tvenne i den, skepparn och han som sitter och spelar i akterstäfven. Länge ror man framåt, och tonerna glida

ut öfver hafvet. Men plötsligt vänder skepparen sig om. Mannen med violinen sitter icke längre i bakstammen, han har försvunnit i böljorna, och hans lik finner man aldrig.

Ohnets' beundrare måtte finna denna berättelse makalös, i den är han helt och hållet sig sjelf. För de mera skeptiska är det möjligt att stämningen drunknar i banalitet. Men ett företräde har den, och det är så sällsynt, att det nästan öfverskyler allt annat. Den upprör icke genom att trampa all hänsyn för det tillbörliga under fötterna. Hvartill tjenar talang i en roman, när den är så oren, att man ej håller ut med att läsa den till slut. Detta är återigen denna gång fallet med den enda bok af någon yngre författare, som på de senaste månadernas bokmarknad väckt någon uppmärksamhet, nämligen *Octave Mirbeau's* »Le Calvaire», den gamla historien om kärleken till en ovärdig, som drar en man från fall till fall. Den olycklige känner hela vidden af sin förnedrighet, men han kan icke kämpa emot. Han följer skökan, som har förtrollat honom, i alla de otroligaste infamier. Allt detta är utmåladt i scener, som trots all berättarekonst endast kunna väcka äckel. Men det är icke heller detta som gjort boken så bemärkt. Der ingår ett annat moment, som är nymodigare. Ett kapitel visar hjelten som soldat vid mobilgardet i Chanzys armé under att fransk-tyska kriget. Soldaternas förflyttan, den slagna, skingrade härens gränslösa förvirring, den dumma förödelselusten, officerarnes råhet, som går så långt, att de visa på dörren en gammal kvinna, som gråter öfver sin fallne son, och ropa efter henne: »Inga scener här, han är död, och dermed är den historien förbi.» Krigets hela brutala bestialitet är skildrad med pessimismens svart i svart. Detta har gifvit anledning till många förebråelser mot författaren för bristande patriotism. M:me Adams »Nouvelle Revue», som hade börjat publicera romanen, fann sig tvungen att upphöra dermed, emedan den kränkte känslor, som voro tidskriftens redaktion heliga. Författaren har försvarat sig mot denna kritik; men det finnes en punkt, som han skall hafva svårt att afvisa. Låt vara att de bilder han gifver äro verklighetsfotografier, de äro i alla fall blott relativt sanna. Ty författaren har med afsigt sett blott den ena sidan af krigets Janushufvud: dess resignerade heroism, dess entusiastiska uppoffringar och patriotiska mod har han glömt, och det finnes dock nog vittnesbörd om att också den sidan är sann, icke minst i armén vid Mans. Öfver hela hans berättelse hvilar den förstockade pessimismens blindhet. Endast fanatiska anhängare af samma skola knnna betrakta den som en litterär tilldragelse.

Då är en annan af de unga, *Maurice Talmeyr*, långt mera aktansvärd. Också hans »Vierge sage» är en sorglig bok. En ung flicka, miss Rebecka, lefver i Paris på de millioner hennes fader har förvärfvat. Giftermålsspekulanter anställa jagt efter hennes pengar, men hon ger dem alla korgen. Hon älskar en

ung målare, och ehuru han aldrig har tillstått sin kärlek fö henne, vet hon att hon är älskad tillbaka. Då han ständigt und-viker henne, skrifver hon till honom med sin vanliga öppenhe och oförbehållsamhet. Så blifva de då gifta. Men hennes lyck är kort. En morgon finner hon honom död i sin säng. Han ha dödat sig, ett ögonblicks ungdoms förvillelse tynger hans lif, oc han vill ej att det skall falla någon skugga på henne, om han hemlighet blir röjd. Hon förstår hvad som fört honom till dett förtviflade steg, och hon fortfar att älska honom, tills döde också tillsluter hennes ögon. Den tunga mörka tonen, som hvila öfver denna enkla men ypperligt berättade historie, är icke frå stötande; ty det är poesi i denna pessimism. Det är just poesi hvaraf det för öfrigt finnes så försvinnande litet i den nyast franska literaturen, och det är denna brist som gör att man lun kan lägga större delen af dess alster å sido, utan att frukta för a hafva förlorat något väsentligt genom denna tidsbesparing.

Richard Kaufmann.

Rättelse:

I Januarihäftet sid. 28 andra raden nedifrån står *ett exploatationsöfverskott*, bör v *en trafikinkomst*.

Patriotismen hos lord Byron.

Enhvar vet att Byron är lyriker, äfven då han berättar eller framställer sina personager sceniskt. I sina episka och dramatiska gestalter inför han drag af sin egen karakter, han låter deras lefnadsförhållanden bestämmas af sina egna erfarenheter, deras tankar och känslor af hvad han sjelf för tillfället bär på hjertat. Och det är öfverhufvud icke heller så svårt att ange i hvilka fall de äro språkrör för hans eget tänke- och känslosätt, helst hans poetiska verksamhet beledsagas af en ovanligt rik brefvexling, genom hvilken hans själslif ligger så godt som i öppen dag.

Bland annat har sålunda Byrons förhållande till fäderneslandet blifvit nog uppmärksammadt. Äfven vid en flyktigare bekantskap med hans diktverld, faller det i ögonen huru han uppsökt sina hjeltar och hjeltinnor öfverallt, blott icke i England, och huru han för dem verlden rundt, men icke gerna dit. Don Juan, den unge spanjoren, bereser hela verlden med lust och fröjd, men till England blott för att dess fördomar och ofördragsamhet skola gisslas. Sedan Childe Harold sagt England ett evigt farväl, är det med lidelsefull längtan han styr kosan till Österlanden, en pilgrim af nittonde århundradets sort, och dit är det Byron förlägger flertalet af sina berättelser. Giaourn, Konrad, Selim, Alp äro fullblods orientaler, med en stark byronisk anstrykning förstås, Haidée, Gulbeyaz, Julia, Zuleika, Medora, Gulnare äro, för att endast nämna de förnämsta, lidelsefulla, sinliga, hängifvet men afundsjukt älskande, orientaliska kvinnor. Vända vi oss åter till Byrons dramer, dramatiska poem och mysterier, så finna vi ett likartadt förhållande ega rum. Två tragedier utageras i Venedig, en i Tyskland, Manfred i Schweiz, alla öfriga i Orienten. Ingen enda engelsk karakter förekommer i dessa dramer. Englands historia, dess folklif, sällskapslif

och sociala förhållanden lockade aldrig Byrons snille till annat än bittra utfall.

Detta lord Byrons afvoga förhållande till fäderneslandet är allmänt bekant; man har sagt att det ömsesidiga hatet mellan skalden och det engelska samhället är exempellöst. Aldrig blef en man så allmänt afskydd af sitt land som lord Byron under de sista åren af hans lif; men att en viss utveckling är märkbar deri har blifvit mindre beaktadt. Hans senaste biografer, Castelar, Engel, Elze, John Nichol ha varit bland annat så sysselsatta med att torka bort smutsen från hans husliga lif, som fru H. Beecher-Stowes berättelse 1869 rörde upp. Efterföljande är ett försök att visa upp momenten i denna utveckling.*)

I.

Vi välja till ett slags fixpunkt tragedin »The two Foscari», författad i juli 1821 i Ravenna; den betecknar en kris i Byrons förhållande till hemlandet. I denna dikt har han tagit sjelfva fosterlandskänslan till tema, ställande som kontraster mot hvarandra den inskränkta patriotismen hos Jacopo Foscari och kärlekens universalitet hos hans maka, Marina.

Det är i scenen mellan Marina och den gamle dogen, Francesco Foscari (akt II, sc. 1) och än mer i det derpå följande mötet mellan Marina och hennes olycklige make i dennes fängelse (akt III), som åsigternas strid frambryter. Motsatsen mellan Marinas uppfattning å ena sidan och de båda Foscaris, far och son, å den andra sidan kan icke framställas mera uppenbar. Marina, hvars karakter är på en gång vek och kraftfull, eftergifven och oböjlig, mild och hatfull, älskar lidelsefullt sin unge make,

*) Vi ha dervid anlitat: *Byron*, by John Nichol, London 1880, hvilket arbete ingår i John Morleys samling af »English Men of Letters»; Elze, *Lord Byron*, Berlin 1880; Emilio Castelar, Life of Lord Byron; samt markisinnan de Boissy (Teresa Guiccioli): *Lord Byron jugé par les témoins de sa vie*, Paris 1868. Af de äldre biograferna har Thomas Moores källarbete: *Letters and journals of lord Byron*, London 1830, legat till grund för de flesta citaten ur skaldens bref; Medwin, *Conversations with Lord Byron at Pisa*, har varit oss tillgänglig endast i en tysk öfvers., utkommen hos Cotta 1825, s. å. som originalet.

som, anklagad för ett förment landsförräderi, hjeltemodigt motstått den venetianska tortyrens sinnrikaste medel. Han har uthärdat kvalen utan klagan och utan bekännelse, och af sina omenskliga domare omsider dömts till evig landsflykt. Blotta tanken på en sådan utgång har ingifvit honom fasa, och han hade hellre valt döden än att för andra gången nödgas trampa landsflyktens törnbeströdda stig, denna gång för att aldrig återvända.

Medan Jacopo hemfaller åt den djupaste förtviflan, anropar Marina förgäfves den gamle dogens mellankomst; och då denne, vanmäktig gentemot det allherskande tiomannarådet, förmår göra intet för sin son, hemtar hon sig, och hennes innersta yppar sig i ett hänförande språk. Förvisningsdomen väcker hennes glädje, och hon tackar Gud att hennes make undslipper ett land, som inom sina gränser tål alla slag af omenskliget. Allt hvad hon vill är att få följa sin make, till Syrien, Egypten, Turkiet, lika godt hvart, blott hon slipper trampa en jord och inandas en luft, som menniskornas hat förgiftat. Den gamle dogen står inför en svår pligtkollision och förebrår Marina hennes allt annat än venetianska tänkesätt. Hon medger det: hennes tankar äro alltför menskliga för att vara venetianska. Äfven i det mest kritiska ögonblick försmår Marina att dagtinga med sitt samvete, och det är henne omöjligt att försätta sig i dogens ställning. Den patriotism, som består i familjepligternas underordnande under de medborgerliga, den enskilda viljans uppgående uti statens, våldförande af individens heligaste känslor till förmån för en godtycklig och tyrannisk statsmakt, den en eller flere, våldsamt eller genom ränker, satt sig i besittning af, utgör för Marina någonting obegripligt; en dylik patriotism kallar hon »det största barbari», hon förbannar den stat, hvars lagar förkväfva naturen och som har detta våld att tacka för sin storhet. »Allt för staten», var dogens lösen; »allt för rättvisan och min kärlek» var Marinas.

Uti en ännu skarpare motsats står Marinas kosmopolitiska uppfattning till Jacopos ungdomliga, glödande patriotism. Medan vissheten om att åter nödgas gå i landsflykt tillintetgör Jacopos sista förhoppningar, förlorar Marinas högsinta själ intet ögonblick sin spänstighet. Patrio-

tismen hade hos Jacopo urartat till en onaturlig, sjuklig känsla, som grumlade källan till lifvets glädje och tärde på dess nerf. Han hakar sig med själens alla fibrer fast vid »den jord, som honom fostrat har och fädrens aska gömmer», i hans föreställningar om jordisk lycka intar ännu Venedig främsta rummet: Venedig i sin vanära, Venedig midt upp i yrseln af hätska partistrider, Venedig ett rof för ärelystna ränker, som gjorde hans far, den folkvalde dogen, ehuru stående i spetsen för staten, till en politisk nolla, Venedig slutligen, der det lömska partihatet lagt honom sjelf på sträckbänken och endast nya förödmjukelser, en säker politisk död, ett långsamt aftynande väntade honom, är för honom fortfarande det fäderneslând han är skyldig tro och lydnad och der han vill utandas sin sista suck, skulle det ock ske i ett fosterländskt fängelse. »Allt för Venedig», var Jacopos lösen.

Huru diametralt motsatt är icke Marinas uppfattning! Oaktadt ett innerligt kärleksband förenar de båda makarne, kunna de icke förstå hvarandra. Jacopos sköna veklagan, som begynner:

Ah! you never yet
Were far away from Venice,

rör henne icke. I hans fosterlandskärlek ser hon »icke patriotism, men blind passion». Fosterlandet är icke för henne en abstrakt doktrin som den gamle dogens stat, men har icke heller så snäfva gränser som Jacopos. »Der kärleken finnes och der man kan inandas jordens och luftens ljufva frihet», der är fosterland. Förgäfves söker hon inge Jacopo det lefnadsmod, hon sjelf känner vid hoppet att bortom dessa förhatliga gränser få njuta lifvets lycka i den kärleksfulla kretsen af maka och barn. Han tillbakavisar hennes tröst med påståendet att »den, som icke älskar sitt fosterland, är icke mäktig af någon kärlek», och då man kommer att föra honom ur fängelset i landsflykten, svika de sista krafter tortyren lemnat honom; han dör vid utsigten att drifvas från det älskade Venedig. Marinas lefnadsmod sviker deremot icke, det tar blott en annan riktning: hon går att uppfostra sina söner till hämd mot denna oligarki, som utan båtnad för det allmännas väl sköflat deras egen lefnadslycka.

Det saknas icke en viss yttre likhet emellan Byrons lefnadslopp och Jacopos. I likhet med denne hade äfven skalden fått ligga på sträckbänken, innan han drefs af illviljan att för andra gången lemna hemlandet. Det var blott ett förment brott Jacopos eller hellre Foscari-familjens fiender begagnade som svepskäl att vålla hans ofärd, ett förtal lika giftigt och svekfullt, som det skalden var utsatt för. Jacopo anklagades för landsförräderi på grund af ett bref han under sin första landsflykt skrifvit till hertigen af Milano. Men der stannar ock likheten: en fosterlandskärlek af Jacopos sort hade Byron aldrig hyst. Blott af hemlängtan, för att återkallas till det kära Venedig, till make och barn, som väntade honom der, hade han skrifvit det förderfbringande brefvet, enkom för att det skulle falla i regeringens händer. Till ett yttre läge, som i några väsentliga drag liknar hans eget, lägger skalden med fantasins obetvifliga rätt, ett helt annat patos, och om han energiskt förnekat all identitet med Childe Harold, Manfred, Kain, kunde han väl med än större skäl protestera mot att anses hafva gett sig sjelf i Jacopo Foscaris gestalt.

I ett bref till sin förläggare Murray, skrifvet den 21 september 1821, således kort efter det tragedin var färdig, yttrar Byron att han der söker framställa de »undertryckta passionerna», icke nutidens »skräfvel». Detta korta meddelande är allt hvad han yppat sjelf om uppgiften i »The two Foscari». Uttrycker sig i dikten hans åsigt om menniskans förhållande till fosterlandet, har det således skett reflekteradt, men på dubbelt sätt, genom den inskränkta, förderfbringande patriotismen hos Jacopo, och den upplysta, kraftbringande kosmopolitismen hos Marina. Att Marina dervid är den, som uttalar skaldens öfvertygelse i saken, blir uppenbart, om man sammanställer de omdömen hon fäller om Venedig och dess styresmän med lord Byrons vid denna tid knapt mindre skoningslösa uttalanden om hans landsmän och fädernesland.

Men huru hans lifsåskådning utvecklat sig till denna kosmopolitism och huru det kom sig att han lade sina tankar i en kvinnas mun, derom lemnar oss hans själshistoria icke i okunnighet.

II.

För de tidigare åren af lord Byrons ungdom lemna brefven till miss Pigot den bästa inblick i hans själslif; något senare blifva brefven till modern samt till en och annan vän den säkra vägledningen, och det är märkvärdigt att se huru många samverkande orsaker småningom hos honom komma de starka band att slappas, som naturligen knyta menniskan vid det land och det samhälle, der hon uppväxer. Engelsmannen har väl dessa band så starka som någon, och lord Byrons samhällsställning, i förening med hans naturkraftiga uppfostran i de skotska högländerna, som ock djupt inplantade hos honom bilderna af denna natur, borde varit egnade, tyckes det, att befästa dem för lifvet.

En af orsakerna till brytningen är ofta framhållen. Hans mor, en bördsstolt, impulsiv och lidelsefull natur, framkallade naturligen hos den icke mindre impulsivt och lidelsefullt anlagda sonen den motspänstighet, med hvilken han förut reste sig mot moderväldet, sedan, när under studietiden de religiösa tviflen vaknat, mot den trånga rutinerade religiositeten i hans samhälle, och när hans ungdoms dikter »Hours of idleness» blifvit nedgjorda af kritiken, mot öfvergreppen och egenkärleken i det literära lägret. För motståndet i religiöst hänseende, det han sedan lifvet igenom förde med sarkasmens alla vapen, hänvisa vi till dikten »The prayer of Nature», som han väl förut 1830 upptog i sina »Hours of idleness», men som är skrifven 1806, och för djupleken af de sår, Broughams kritik gett hans sjelfkänsla, bär straffsången »English bards and Scotch reviewers» (1808) nogsamt vittne.

Hans sorgliga familjelif, hans utsväfvande studentlif, hans gäckade förhoppningar som författare, lade grunden till det menniskoförakt, som gaf sig luft i grafskriften öfver hans favorithund Boatswain *) eller i det sätt, hvarpå

*) Poemet är blott en utläggning af grafskriften, som kan läsas ännu å stenen vid Newstead Abbey och lyder: „Near this spot — Are deposited the Remains of one — Who possessed Beauty, without Vanity, — Strength without Insolence, — Courage without Ferocity, — And all the Virtues of Man without his Vices. — This Praise, which would be unmeaning — Flattery — If inscribed over human ashes, —

han firade sitt myndigblifvande, och som sedan välde mer eller mindre bittert och ymnigt ur djupet af hans ande. Dertill kommer det missmod hans obesvarade kärlek till miss Mary Chaworth, sedan mrs Musters, alstrade der.

De tvenne poem han diktade vid sin första utresa 1809, »The farewel to a lady» och de hänförande »Stanzas to lady (mrs Musters) on leaving England», ådagalägga att denna hopplösa och femåriga kärlek verkade på hans beslut att åtminstone för en tid lemna England.

Han hade nyss intagit sin plats som pär af England bland oppositionen. Någon afvoghet mot fosterlandet varsnar man denna tid icke, men huru lätt kunde icke en sådan känsla upprinna ur denna misantropi, denna tillvarons glädjelöshet. Det var dock som om fosterlandet skulle bränt honom under fötterna, och han styrde (1809) kosan till Orienten, det frihetens och kärlekens land, der hans tankar svärmat sedan barndomen. Redan från Falmouth skrifver han till modern att hans ruinerade affärer skulle, i händelse icke en gynsammare vändning inträdde, tvinga honom att ingå i österrikisk eller rysk, möjligen äfven turkisk tjenst, om sederna i dessa länder komme att behaga honom. »Hela verlden ligger framför mig, tillägger han, och jag lemnar England utan saknad, och utan önskan att återse något det inrymmer förutom er sjelf och er nuvarande bostad.»

I samma anda skrifver han till sina vänner, Drury och Hodgson. Intet spår af hemlängtan; i Lissabon, Cadiz, Gibraltar, öfverallt är det bättre än i England. Hans helsa förbättras, han säger sig vara lycklig, men ju längre bort från hemlandet han kommer, desto mera främmande blir han för dess intressen. Han skrifver sällan och nästan uteslutande till modern och Hodgson; ungdomsflammorna synas utplånade ur hans minne, icke ens mrs Musters omnämner han med ett ord. De ha gifvit plats för mrs Spenser-Smith, som han under namn af »Florence» besjungit uti »Childe Harold», för de grekiska flickorna Teresa, Ma-

---

Is but a just tribute to the memory of — BOATSWAIN, a Dog — who was born at Newfoundland, May 1803 — And died at Newstead Abbey, Nov. 18, 1808".

riana och Katinka. Ingen annan än du sjelf, heter det i ett bref till Hodgson, har skrifvit till mig sedan jag lemnade England; men jag har i sanning icke heller anhållit derom. Jag undantager mina slägtingar, hvilka skrifva just så ofta som jag önskar.» — Till Drury skrifver han på väg till Konstantinopel i maj 1810, alltså efter ungefär ett års bortavaro: »Jag bryr mig om ingen och ingen bryr sig om mig. Alla länder äro nästan sak samma i mina ögon. Jag röker, gapar på bergen, tvinnar mina mustascher och är ganska oberoende.» Han befann sig lika väl i Turkiet, Afrika och Asien, som uti Spanien och Grekland, dit han återvändt i juli. Här förblir han äfven sedan han förlorat Hobhouse, som återvändt till England, och härifrån skrifver han till sin mor, i februari 1811, att han ämnar resa till Egypten, tilläggande: »Jag vill i hvarje händelse lefva utomlands, då Newstead är mitt enda föreningsband med England, och då egendomen engång är såld, föra mig hvarken intressen eller böjelser norrut. Välmåga i ert land är förmögenhet i Orienten, så stor är olikheten i penningevärdet och lefnadsbehofven; jag känner i mig så mycket af verldsborgare, att den fläck, der jag kan njuta af ett härligt klimat och hvarje lyx för mindre kostnad, än ett vanligt collegelif i England kräfver, alltid skall utgöra fosterland för mig.»

Vi hafva erfarit med hvilken känsla af likgiltighet Byron tänker på fäderneslandet, medan han är aflägsnad derifrån. Återseendet väcker icke heller någon ömmare känsla.. Ombord å fregatten »Volage», som om en vecka skulle landsätta honom i Portsmouth, skrifver han i juli 1811 till Hodgson: »jag var på det hela taget mera ledsen att lemna Grekland än England, som jag är otålig att få se, helt enkelt emedan jag är trött efter en lång resa.» Han anticiperade redan obehagliga möten med en hel svärm lagkarlar och kreditorer, de enda som han med säkerhet visste att önskade hans snara återkomst.

De fem år, Byron nu tillbragte i hemlandet för att derpå lemna det för alltid, äro katastrofen, brytningstiden i hans korta men skiftesrika lefnad. Vid återkomsten återsåg han icke mera sin moder; hon dog, innan han nådde Newstead-Abbey: det ena af de två band, som knöto ho-

nom vid England, var nu brustet; det återstående, Newstead-Abbey, dit han drog sig tillbaka, beredde honom en tillflyktsort, der han lefde om sina minnen. Hvilken affärsmässig kyla än röjer sig i hans bref till modern, dem han alltid börjar med »Madame» och der sällan uttrycket »mother» undfaller honom, var det dock hon, «som gaf honom lifvet», och hennes bortgång väcker hos honom känslan af att vara ensam och öfvergifven. Inom knappa fyra veckor hade han dessutom att begråta förlusten af några bland dem, »som gjort detta lif drägligt» för honom, för att använda hans egna ord uti ett bref till Dallas. Hans öfvergifna ställning och hans svårmod afspeglas uti alla hans bref, i synnerhet till Dallas och Davies, mest likväl uti hans vid denna tid uppgjorda testamente, som är det sorgligaste aktstycke man kan tänka sig. Bland annat säger han sig önska att bli begrafven uti hvalfvet i Newstead-park med bortlemnande af alla ceremonier och allt slags ritual; endast hans namn och ålder finge utsättas, och hans trogna hund, Boatswain, som låg begrafven på samma ställe, skulle dervid icke få störas i sin sista hvila. Men i denna ensamhet »vaknade han en dag och fann sig vara en berömd man». Under tillbakadragenheten på Newstead-Abbey väcktes sången till nytt lif bland hans orientaliska hågkomster. Han bearbetade dem eller hellre fullbordade bearbetningen af sina intryck till ett poem, hvars två första sånger, under namn af »Childe Harolds Pilgrimage», lemnade pressen 1812. Den tjugufyra-årige misantropen, som redan hos sig spårat symptom till ett gryende vansinne, blef plötsligt dagens lejon. Han, som vid sitt inträde i Öfverhuset icke fått någon, som velat införa honom, hörde nu sitt poem, liksom sitt namn från allas läppar. Gammal fiendskap förbyttes i ny vänskap, — flere af Englands utmärktaste män hastade att lyckönska honom, och dörrarna till de förnämsta salonger i Londons »High Life» uppslogos på vid gafvel. Moore blef hans vän, och Walter Scott räknade sig till hans beundrare. Hans rykte nådde inom ett ögonblick långt utöfver Englands gränser.

Denna oerhörda framgång hade bort, tyckes det, framkalla en omsvängning i Byrons lifsåskådning, åtminstone

i hans stämning gentemot hemlandet. Men hvarken hans deltagande i det parlamentariska lifvet eller hans ställning som publikens förklarade gunstling förmådde bryta den orientaliska förtrollningen. Icke långt efter hemkomsten hade han börjat längta åter till orientens soligare bygder och friare lif. I ett bref till Dallas i september 1811 talar han redan om nödvändigheten att återvända till Grekland för fullföljandet af sin dikt: »Jag måste hafva en varm sol och en blå himmel, jag kan icke vid kaminelden beskrifva för mig så dyrbara scenerier.» Och i denna sinnesförfattning gjorde framgången, som dikten beredde honom, ingen märkbar förändring. Han förutsåg denna framgång så litet, att han knappa två veckor förr än hans poem utkom, delgifver Hodgson sin afsigt att följande vår för alltid lemna England. På sjelfva dagen för offentliggörandet fälde han det bekanta yttrandet: »I awoke one morning and found myself famous!» hvilket just icke vittnar om att hyllningen väckte synnerligt gensvar i hans bröst. Också vidhåller han våren 1813 sina reseplaner, men vet icke om han vill följa lord Oxfords familj till Sicilien, eller besöka Abyssinien, eller styra kosan till Petersburg. Långt innan säsongen 1813 ännu var till ända och medan han träget deltog i sällskapslifvet, skref han till Moore i juli några veckor efter sitt sista parlamentstal: «Jag måste bort härifrån; man gjorde klokast i att låta mig resa; kan jag det icke — så är *patriotism* rätta ordet.»

Det är väl halft på skämt han här skrifver patriotism rätta orsaken att han uppgaf sina reseplaner var ekonomiskt obestånd och den för tillfället i orienten herskande pesten. Huru litet rum patriotismen hade i hans tänkesätt ser man bäst af hans rika produktion denna tid. Medan patriotismen förmådde inspirera honom till en åt glömskan hemfallen teaterprolog, en satir på den från Tyskland införda valsen (»The waltz»), hvarvid han under pseudonymen Horace Hornem uppträdde till försvar för de engelska nationaldanserna, samt de två obetydliga stroferna till prinsessan af Wales (»Lines to a Lady weeping»), der ett angrepp mot prinsen-regenten ådrog honom tadel och fiendskap i torylägret, skref han under inflytande af en helt annorlunda mäktig känsla i rask följd sina glänsande berättelser, der

handlingen är förlagd till Turkiet, Morea eller Italien. Här utvecklar nu hans genius sin hela expansionskraft och dermed det lidelsefulla verldsförakt, som bodde derinne. Spänningen mellan hjelten och hans eget slägte samt det samhälle han tillhör kan väl ej drifvas längre, dystra afgrunder öppna sig på alla sidor omkring Giaourn, Korsaren, Lara eller hvad han heter. Men medan isoleringen så tillvida är fullständig, råder i förhållande till naturen all den hänförelse, hvarmed skalden älskade sina hjeltars och hjeltinnors hemland. Med oförliknelig kraft och passion besjöng han deras naturskönhet. Hvad skaldens eget hemland och förhållandena der vidkommer, förhåller han sig så godt som indifferent. De anspelningar publiken trodde sig finna kunna vara tvifvelaktiga och verkade i alla fall blott till att öka bifallet.

Emellertid tog han nu ett steg, som syntes egnadt att mer än något annat knyta honom fast vid hemlandet. Han bröt sin isolering och gifte sig 1815 i januari. Hans korta och olyckliga äktenskap med miss Milbanke, som utgjort en så rik grufva för en lika from som skandallysten allmänhet, men hvars mysterier måhända alltid förblifva outredda, blef tvärtom det som framkallade den ohjelpliga, fullständiga brytningen. Upplösningen af detta mot bättre vetande ingångna konvenansparti blef anledningen till att hans likgiltiga eller ljumma känsla för fosterlandet öfvergick till afvoghet och äfven hat. Hvilka förhoppningar han fäst vid sin ställning som äkta man framgår ur ett af brefven till Moore. Ansvaret för den olyckliga utgången kastades emellertid uteslutande på lord Byron, som af sin maka och späda dotter lemnats »stående ensam vid den husliga härden med sina krossade husgudar omkring sig». En omkastning i allmänna meningen följde nu åter nästan lika oväntad och plötslig som den, hvilken tre år tidigare inträffat till hans förmån. Det är anmärkningsvärdt att allmänna meningen i England förhåller sig till lord Byron annorlunda, än den veterligen förhållit sig till någon annan af landets store män, — så impulsivt, så lidelsefullt och excentriskt, som om detta Byrons möderne skulle framkallat något liknande hos allmänheten. Att ingå på frågan om rätta orsaken till brytnin-

gen mellan makarne hör icke hit. Nichol har vägt hvad man med säkerhet vet om saken och kommit till ingenting annat än karaktersolikheter hos de två: han oberäknelig, full af geniala, stundom rätt våldsamma infall, hänsynslös mot konvenans och icke sällan äfven god sed, hon mild, stillsam, mäktig af stor förställning, med den filantropiska afsigten att förbättra sin man, och så äktenskapet slutet utan rätt kärlek från någondera sidan. Så stor var i alla fall icke hans skuld, att en natur lik hans skulle med undergifvenhet fördragit allt det oväsen nu begynte. Icke blott inom det förut gramse tory-lägret, utan inom hela det rättrogna samhället skrufvade man upp sig till en helig vrede öfver den skymf, som tillfogats nationens sedliga medvetande; det alltid beställsamma förtalet, som aldrig fordrar skäl och bevis, insinuerade till och med ett brottsligt förhållande mellan lord Byron och hans halfsyster såsom den verkliga orsaken till brytningen, en skandal, som genom mrs Beecher-Stowe serverats ånyo uppvärmd åt vår tid; ingen historia var nog ruskig, intet förtal nog lågt, för att mötas med misstro, då Byron var hjelten. Kapten Medwin, en aflägsen slägting, som ur samspråken med Byron samlat åtskilliga upplysningar, meddelar oss den drastiska skildring skalden sjelf gifvit af den förbittring och det oerhörda hat, hvars föremål han nu plötsligt såg sig vara. Det religiösa förkättrandet gick hand i hand med den politiska och sociala hätskheten. Inom tidningspressen vågade endast Leigh Hunt i »Examiner» framkasta ett ord till hans försvar; i Öfverhuset vände alla utom lord Holland honom ryggen; i sällskapslifvet djerfdes endast lady Jersey trotsa den gängse tonen och öppna sina salonger för honom, medan miss Mercer, senare grefvinna Flahaut, hade mod att i ett samkväm taga hans parti, hvilka bevis på sympati djupt rörde honom. Hans intimare vänner, Hobhouse, Rogers m. fl. blefvo honom trogne, men för det offentliga lifvet och societeten var han omöjlig. Sjelfva mobben i London var i rörelse. Från att ha varit publikens afgud behandlades han hardt när som en förbrytare.

Och dessa känslor af orimlig hätskhet gaf lord Byron sitt fädernesland hjertligt igen. Det behöfdes verkeligen

icke all den sjelfkänsla han egde, för att likgiltigheten eller äfven missnöjet, som han tidigare hyst gentemot England, dess seder och tänkesätt, skulle förvandlas i hat och förakt. »Jag kände att — så yttrar han bland annat i en återblick af augusti 1819 — om allt det var sant, som hviskades, tisslades och tasslades, så passade jag icke för England; om det var lögn, så passade England icke för mig. Jag drog mig undan, men det var icke nog. I andra land — i Schweitz, bland alpernas skuggor och vid de blåa djupa sjöarna förföljdes och förlamades jag af samma isande ande. Jag gick öfver bergen, men det var samma sak; så drog jag än längre och bosatte mig vid Adriatiska hafvets böljor, lik den jagade hjorten, som uppsöker vattnen.»

Sålunda lemnade »det nittonde århundradets ryktbaraste engelsman» i april 1816 sitt fosterland, som han aldrig mera skulle återse. Hvilken vändning denna känsla hos lord Byron tog under vistelsen i Italien skall skildras härnäst.

Eugène Tili.

Tullfrågan i Sverge.

Föreningen emot lifsmedeltullar: Uppsatser och meddelanden I—III. (Nov. 1886—jan. 1887). Sthlm.

Den under förra århundradet rådande åsigten, att ett land led förlust hvar gång en af dess medborgare tillbytte sig någonting af en person i ett annat land och gaf penningar i vederlag för hvad han erhöll, tillämpades i den svenska lagstiftningen följdriktigt från början af förra århundradet intill början af detta. I 1816 års tulltaxa ingå ännu 259 införselförbud och 52 utförselförbud. Först under 1820-talet började en ny uppfattning göra sig gällande. År 1823 års ständer förklarade att en allmän frihet borde ega rum att mot afpassad tull få införa alla utländska varor.

Denna grundsats har den svenske lagstiftaren sedermera småningom tillämpat. Det gamla förbudssystemet har förändrats till det system af blandade finanstullar och moderata skyddstullar, som i kraft af 1882 års tulltaxa ännu i dag eger bestånd. Författningen medgifver tullfrihet för lifsmedel, råämnen och arbetsredskap.

Innan tillkomsten af 1882 års tulltaxa hade redan försök att åstadkomma en återgång till flere och högre införselafgifter gjorts och strandat. Vid riksdagen år 1879 hade hrr C. Mejenqvist, F. W. Dahl, A. Bäckström och L. M. Carlson samt vid 1880 års riksdag hrr O. E. Carlsund, R. M. Klinckowström, Anders Andersson, J. Andersson m. fl. föreslagit dels införande af nya tullsatser, dels höjande af redan förefintliga, dels införande i den svenska lagstiftningen af någonting för densamma dittills fullkomligt okändt, nämligen så kallade inregistreringsafgifter, hvilka skulle utgå med 5 % af värdet å hvarje till riket införd artikel utöfver den tull, som artikeln droge enligt gällande bestämningar. Frukten af dessa förslag blef endast en obetydlig inregistreringsafgift för några redan beskattade varor och en obetydlig tullsats för några andra förut obeskattade.

Efter nederlagen vid 1879 och 1880 års riksdag bildades en skyddstullförening, som antog namnet: „Det svenska arbetets vänner“ och som först utgaf en „Tidskrift för svenska näringarna“ samt derefter en annan, „Veckobladet“.

Emellertid gjorde skyddstullmännen inga märkliga ansträngningar och vunno inga framgångar före år 1885. Åtskilliga motioner — af frih. R. M. Klinckowström samt hrr A. Bexell, E. G. Fredholm, P. Pehrsson, J. Öhrvall, Jöns Rundbäck m. fl. — framlades då rörande tull å jordbruksalster, och äfven i öfrigt yrkades ändringar i vissa tulltaxans bestämningar, hvarjemte frih. Klinckowström väckte förslag om tulltaxans uppställning i dels en generel tulltaxa och dels en speciel sådan, den senare innefattande endast de artiklar, jemte dem åsatta införselafgifter, hvilka till följd af de mellan Sverge och några främmande makter afslutade tariffhandelstraktater voro bestämda, samt om uppsägning af Sverges handels- samt kombinerade handels- och sjöfartstraktater. Resultatet blef endast dels ny, dels höjd tull på naturliga blommor, friska frukter och bär, grönsaker, sulläder, bindsulläder, hvitgarfvade, sämskade hudar och skinn, samt inbundna böcker och akter.

Efter 1885 års riksmöte bildades en „Tullskyddsförening“, hvars centralbestyrelse utgjordes af hrr P. O. Reutersvärd, F. W. Dahl, C. E. Casparsson, grefve E. Sparre, E. G. Boström, Liss Olof Larsson, A. P. Danielson och Abr. Rundbäck. Nu började en ifrig agitation, hvilken ledde dertill att vid 1886 års riksdag i hvardera kammaren af dess ålderspresident — herr P. O. Reutersvärd i första, grefve E. Sparre i andra — framlades ett protektionsförslag, den så kallade stora tullmotionen, undertecknadt af ett betydande antal riksdagsmedlemmar. Der yrkades såväl lifsmedeltullar som industritullar i mängd, jemte åtskilliga lyxtullar, hvarförutom nu upptogs det förlidet år fallna förslaget om uppsägning af samtliga Sverges utan tariff ingångna handelsfördrag samt kombinerade handels- och sjöfartsfördrag.

Bevillningsutskottet förordade tull på spanmål, så väl malen som omalen. Första kammaren afslog förslaget om tull å omalen spanmål med 75 röster mot 57. Andra kammaren antog det med 105 röster mot 99. Vid gemen-

sam omröstning föll förslaget. Öfriga af utskottet tillstyrkta tullsatser afslogos likaledes, sedan hufvudfrågan sålunda afgjorts.

Fjolårets strid har dessa senaste veckor förnyats; utgången är, då detta skrifves, ännu oviss.

Bevillningsutskottet har i år som i fjol förordat skyddstullars införande, främst för landets hufvudnäringar, jordbruket och bergshandteringen. „Härigenom, säges det i betänkandet, har utskottet icke velat underskatta vigten eller befogenheten af yrkandena om skydd jemväl för andra näringar, så mycket mindre som utskottet hyser den uppfattning, att, om tull åsättes alster af förstnämda två näringar, det måste såsom ett korollarium deraf följa att jemväl öfriga inom landet drifna handteringar komma i åtnjutande af tullskydd, i den mån sådant för hvar och en af dem är lämpligt och icke strider mot ingångna traktater. Genom de många ekonomiska svårigheter och olyckor, som under det sistförflutna året inträffat, har utskottet blifvit allt mera styrkt i sin redan vid förra riksdagen uttalade åsigt, *att en fullständig systemförändring i tullpolitiskt afseende måste ofördröjligen vidtagas och så långt som möjligt genomföras.*“

Utskottet säger sig vidare böra framhålla „att framställningarna om åsättande af tull å dessa näringars alster alldeles icke hafva sin grund i någon önskan att bereda statsverket ökade tillgångar, hvaraf det samma icke för närvarande kan sägas vara i behof.“

Utskottets motiv sluta med följande ord, i hvilka utskottet säger sig angifva kärnpunkten i den tullpolitiska frågan. „Landet har icke råd att afvara hvarken jordbruket eller bergshandteringen. Äfven om det skulle kräfva någon uppoffring för det närvarande, är det vår oafvisliga pligt att tillse att vi vårda dessa hufvudnäringar så, att de kunna med någon fördel bedrifvas och derigenom bidraga till betalande af de skulder, hvari staten, korporationer, kommuner och enskilde häfta till utlandet. Ty om det också på grund af riklig tillgång på ledigt kapital i utlandet och gynsamma kreditförhållanden ännu är möjligt att genom fortsatt skuldsättning åstadkomma en skenbar jemnvigt i vår ställning till utlandet, så måste dock en

tid komma, då varor endast lemnas mot varor eller guld; och hurudan skall då vår ställning blifva, om ingen annan af våra naturliga tillgångar kan anlitas än våra skogar?“

I hvad mån skulle sädestullarna gagna jordbrukarne? Huru skulle de inverka på den öfriga befolkningens ekonomiska ställning?

I en artikel, som ingår i första häftet af Föreningens emot lifsmedeltullar „Uppsatser och meddelanden“, har hr W. Walldén sökt besvara frågan, huru många och hvilka kategorier af Sverges jordbrukare kunna tänkas få någon fördel af tullar å hvete och råg. Han påpekar först — hvad ingen lärer kunna bestrida — att tull på säd endast kan gagna den jordbrukare, som säljer säd. För den jordbrukare, som sjelf förtär sin spanmål, är det naturligtvis likgiltigt om dess marknadspris är lägre eller högre; stiger priset aldrig så mycket och säljer han sin gröda, så är han ju tvungen att för samma höga pris köpa igen allt hvad han behöfver till utsäde, till föda åt sig, sin familj och sina tjenare samt till aflöning in natura. Hr Walldén har föresatt sig att taga reda på huru mycket af Sverges spanmål i sjelfva verket går till salu, och huru många de äro, som sälja den. Han har då haft att söka trenne siffror: medelbeloppet af skörden i de skilda länen och medelbeloppet af sammanlagda utsädeskvantiteten och medelbeloppet af brödsädeskvantiteten i de skilda länen. De tvenne senare tagna från den första ange medelbeloppet af den spanmål som sålts.

En undersökning af statistiken för tioårsperioden 1875—1884 utvisar att medelskörden derunder — *efter afdrag af utsädet* — varit 3 336 489,3 tunnor råg och 582 313,6 tunnor hvete.

Härifrån har subtraherats medelbeloppet af brödsädeskvantiteten, beräknad till 1,40 tunna pr person för rikets hela jordbrukarklass, och resultatet utvisar att inom icke mindre än elfva af rikets tjugufyra län, med en areal odlad jord, som motsvarar 31,1 %, och ett taxeringsvärde för jordbruksfastighet, som utgör 35 %, samt en befolkning, som uppgår till 47,8 % af hela rikets, att i dessa en årlig brist å hvete och råg för jordbrukarens egna behof förefinnes och att denna brist stiger till mer än en half miljon tun-

nor. Det öfvervägande flertalet jordbrukare i dessa län skola således, då de icke sälja, utan köpa säd, icke hafva gagn utan skada af spanmålstullarna.

För hela rikets jordbrukare gifver beräkningen det resultat, att den mängd säd, som går till salu, utgör blott 1 million tunnor hvete och råg eller omkring 25 % af den spanmål, som skördas, utsädet afdraget. De öfriga 75 % åtgå för den egentliga jordbruksbefolkningens egen hushållsförbrukning.

De jordegare, som producera mer säd, än de sjelfva behöfva, äro tydligen de större fastighetsegarne och följaktligen de förmögnare medlemmarna af denna samhällsklass. Det är endast de, som skola draga nytta af de genom tullen höjda prisen, det är åt dem riksdagen gifvit „den stora presenten“, som hr Ernst Beckman i andra häftet af „Uppsatser och meddelanden“ uttrycker sig. Huru många äro desse lycklige, för hvilkas räkning man beskattar ej blott rikets öfriga befolkning, utan ock dess fattigare jordbrukare?

Märkom detta: af samtlige Sverges privata jordegare hafva endast 36 % så stor jordareal, att de alls kunna frambringa råg och hvete till afsalu!

För att verkligen hafva nytta af en prisstegring måste man emellertid kunna sälja mycket, hafva ett stort gods. Nåväl, endast 2,31 % af jordbrukarne ega fastigheter, hvilkas taxeringsvärde öfverstiger kr. 33 333,34.

Å andra sidan utgör deras antal, hvilkas fastigheter värderats till belopp under kr. 1 666, icke mindre än 32,46 % af hela antalet jordbrukare. Man tänke sig hur mycket säd detta småfolk måste köpa för att kunna lefva och hvilken hemsökelse det nya „skyddet för landets modernäring“ skall blifva för dem. Det är svårt att begripa huru en lag, som åderlåter flertalet jordbrukare, skall kunna sägas stärka jordbruket.

Hvad nu den icke jordbrukande delen af befolkningen vidkommer, så behöfver den bröd; bröd bakas af säd, och säden fördyras genom tullen. Om man säger att dess bröd ej skall blifva dyrare, så säger man i och med det samma att säden ej skall blifva dyrare — och hvad i all verlden tjena då tullarna till? Att icke alla Sverges posses-

sionater vägra inse att deras ökade vinst blifver brödätarnes förlust, visar ett minnesvärdt yttrande af godsegaren hr C. J. Storckenfeldt under 1885 års riksdag. Han sade:

„Jag skulle känna mig obeskrifligen generad af att hafva bidragit till en lagstiftning, hvarigenom mina arbetare af sina förut redan ganska knappa tillgångar skulle prestera något till mitt eget uppehälle“.

Andra finnas, som icke känt sig generade.

Det vore ingalunda med tillfredsställelse man i Finland emottoge budskapet att den svenska riksdagen beslutat införa skyddstull på landtmannaprodukter. Rågexporten på Sverge, som, ehuru icke så synnerligen stor, likväl varit af betydelse för södra Österbotten och för Åbo län, skulle härigenom försvåras. Vasa råg skall kanske framdeles i stället för att sås i Sverge, ätas upp hemma; och dertill är den för dyr. Förutom råg har Finland till Sverge exporterat en mängd andra landtmannaprodukter, hvilkas mängd och värde varit vida ansenligare. *Kött* har från Finland till Sverge utförts: år 1881, 1 069 077 kg.; 1882, 1 097 401 kg.; 1883, 1 147 353 kg.; 1884, 1 025 181 kg. Hela köttinförseln till Sverge var under samma år resp. 1 584 592; 1 662 751; 1 725 502; 1 402 910 kg. *Smörinförseln* från Finland utgjorde åren 1881—1884 resp. 1 582 186; 1 803 468; 1 919 687; 1 721 712 kg. — medan Sverges hela införsel af smör under dessa år utgjorde 2 203 895; 2 380 788; 2 926 587; 3 240 467 kg. Införseln af *kreatur* från Finland har varit följande:

	Hästar.	Nötkreatur.	Svin.
År 1880	1 088 st.,	1 513 st.,	4 659 st.
„ 1881	1 046	1 239	3 358
„ 1882	1 462	1 688	4 172
„ 1883	2 208	2 842	6 120
„ 1884	2 345	2 886	9 251

De föreslagna tullsatserna för ofvannämda artiklar äro: för alla slag af omalen spanmål utom hafra och vicker 2 kronor pr kg., för malen spanmål, mjöl och gryn 3: 50 pr kg., för kött 7 öre pr kilogram, för smör 15 öre pr kg., för hästar 20 kr. pr styck, för nötkreatur 8 kr., för svin 5 kr.

Återstår att se om hindret för utbytet mellan Sverge och Finland för oss blefve den enda menliga följden af de svenska skyddstullarna. Man har redan i Finland yrkat på skydd för modernäringen. Måhända skall exemplet verka, måhända skall man verkligen finna det riktigt att, sedan österbottningarna ej mera med samma fördel kunna sälja sin dyra råg till Sverge, äfven hindra dem att köpa billig råg från Riga och Petersburg.

Om en verklig sädestullagitation skulle uppstå i Finland — och det är ej omöjligt — så skola de små, förträffliga häften, som Föreningen emot lifsmedeltullar sändt hit öfver, blifva ovärderliga. De gifva argument och fakta och de gifva ett godt exempel att följa. Den svenska föreningen har värdigt trädt upp vid sidan af de stora frihandelsligorna *The Cobden club* och *L'Association pour la défense de la liberté commerciale.*

Enligt de senaste underrättelserna från Sverge har regeringen beslutit upplösa riksdagen. Nyvalen skola af föreningen kräfva en fortsatt, energisk verksamhet, och äfven om andra kammarens sammansättning ej kan förändras och om skyddstullarna införas, så skall den helt visst icke anse sin rol utspelad, utan oförtrutet arbeta för deras upphäfvande.

Wilhelm Chydenius.

Tavaststjernas „Barndomsvänner“.

Tavaststjernas senaste bok liknar dem bland ens bekanta, om hvilka man ändrar tankar en gång i veckan. Bäst skildringen löper glatt som på skidor och man tycker att allt är i ordning, slår författaren en knut på tråden och förargar en flere sidor igenom, tills det igen reder sig och man blir lika nöjd som i början.

Det är en ofantligt ojemn bok; så nyckfull, att man redan för den skull blir mera personligt upptagen af den, än af böcker i allmänhet. Men för oss, författarens landsmän, skulle den troligen ha ett sådant personligt intresse, också om den vore jemnare skrifven. Den är det första större försök till en skildring på svenskt språk af denna dags lif i Finland; derför växer den rad för rad upp under våra egna ögon, talar om idel saker, som vi känna till; hvar stund kunna vi rifva lös ett blad och lägga det jemförande vid sidan af saker, som vi sjelfva upplefvat eller kunnat upplefva.

Det är dock i och för sig mycket märkvärdigt att en modern roman om finländska förhållanden skall vara någonting så färskt, medan våra grannländer redan i åratal vant sig vid att få sina „nutidsöden“ skrifna och tryckta till julen; och detta vore, tror jag, ensamt nog att förklara det mesta af boken, både fel och förtjenster. Framför allt, som sagdt, förklarar det läsarens egendomliga känslor. Ty Barndomsvänner har derigenom blifvit en så *privat* bok. Vi ha så länge vant oss vid att förlägga moderna skildringar af nordiskt lif till norska vestlandet eller till orter med danska namn eller till Upsala och Stockholm, att det nästan kostar en ansträngning, innan vi förmå räkna till literaturen dessa menniskor ur vår närmaste närhet.

Detta står i sammanhang med något, som jag utan tvekan vill kalla bokens allra största — och mycket stora — förtjenst. Den är utomordentligt *omedelbart* skrifven.

Der fins ingenting, som för oss på den tanken, att det nu var på tiden för Tavaststjerna att skrifva ett prosaarbete och att han, för att få stoff till detta, slog ned på sina Barndomsvänner. Derför är det ingen „gjord" bok; alltsammans är hans eget, sedt och kändt af honom sjelf. Och såsom han känt det, har han lyckats gifva det, utan öfversättning, med en stor och ovanlig respekt för sitt ämne. Så har han nått det, som icke alla nå i sin första roman: att, på några undantagsfall när, försvinna bakom sitt arbete.

Det är historien om en menniska, som går till botten. Har Tavaststjerna haft någon tendens, när han skref Barndomsvänner, så måste det ha varit att lägga fram de förhållanden, som mest betinga felslagna existenser i Finland. Och han gör ett lyckligt grepp, då han börjar denna dekadansens historia med en lugn skildring af Benjamin Thoméns barndomshem. Det är kanske den friskaste delen af boken, både till innehåll och stil. Bens bedrifter och förälskelser som pojke skildrar författaren med så mycket lif och kraft, att man förstår hvarför han i sin sista diktsamling lyckades allra bäst just i den del, som handlade om en pojke. Der fins, för att taga ett enda exempel, en feberfantasi om en skidfärd, som är alldeles förträffligt skrifven.

Men på botten af allt detta käcka friluftslif hör man icke dess mindre en tung melodi, som gör minnet af Bens pojkår långt mindre ljust, än man skulle tycka att det kunde vara. Det är den tvära stämningen i hemmet. Modern förstår honom icke, fadern förstår honom heller icke, och ändå är Ben Thomén ingenting kompliceradt. Hvarför komma de då så jemmerligen till korta? Jag tror det helt enkelt är af brist på bildning. Lägg märke till att, om ingenting ovanligt tillstöter, en svår sjukdom, ett galnare streck af Ben eller dylikt, så går hvar och en der i huset och tänker på sitt. De ha ingenting att säga hvarandra, intet öfverskott af sitt tankearbete, som kunde förräntas och förtäras gemensamt. Och med orden hafva känslorna sinat. Der hushållas nästan på kroppsarbetarens vis med andliga depenser; hvar och en sliter med sin syssla; och Ben, som ingen syssla har, växer ifrån dem.

Skulle det icke vara Tavaststjernas mening med detta att blotta hemligheten i vår genomsnittsbildning öfver hufvud, nämligen att den i grunden så godt som ingen bildning är?

Resten af Bens historia är lika inhemsk som begynnelsen. Han blir studentsångare och studentförlofvad — det är två mycket bekanta saker. En tid slits han mellan dessa två saker och beställer derunder ingenting. Så lider han skeppsbrott både i sång och i kärlek, och vid tjugusex års ålder är han att betrakta såsom försvunnen från scenen. Det enda han ännu existerar för är att betala sina skulder. Det är en sorglig historia, men tag bort individualfärgen och låt händelserna följa litet långsammare på hvarandra, så är det ändå en ganska vanlig historia.

Det enda man kan invända emot den, såsom typ betraktad, är att den icke är lyckligt vald. Ben Thomén är icke den rätta att vara hjelte i en tenorroman. Han är mycket för god för sitt yrke, och om förf. låtit honom bli tenor, så var det visst för att göra honom anonym. Tavaststjerna ville taga en figur ur ledet, icke en ur têten. Men derigenom har det kommit en kvist i virket, som skämmer hans arbete. Ty när det nu är en naturlig sak att man skrifver bäst om det man bäst känner till, och när det på den grund ligger närmast för Tavaststjerna liksom för hvarje författare att skapa sin första roman efter sitt eget beläte, så kan det icke hjelpas att det har kommit vida mera själ i hans hjelte, än det efter erfarenhetens vittnesbörd egentligen borde finnas i en tenor. Tavaststjerna har icke kunnat afhålla sig från att *tänka* på en konstnär, medan han skref om ett instrument, och ibland lemnar han sig så sorglöst i sina tankars våld, att han icke vaknar upp förrän i elfte stunden: det ges ögonblick, då Ben är hardt nära att bli poet, men då hejdas han alltid med att sjunga „en af sina eviga Schubertsånger“.

Och på det viset blir Ben hvarken det ena eller det andra, hvarken konstnär eller tenor. Det fins i Barndomsvänner en mängd drag, som tyda på att hjelten icke är huggen af ett enda stycke. Han börjar sin musikaliska bana med att vara kvartettsångare, och ingenting hade kort ligga närmare för Tavaststjerna än att ge en duktig

teckning af den milieu, hvari hans hjelte blifvit placerad. Kvartettsjungandet är enligt myten studentlifvets finaste blomma; men författaren tror på det lika litet som någon annan förnuftig menniska, och det är ett rent under att han i sin egenskap af realist icke känt sig frestad till en revision af denna myt. Kvartettsången sådan den nu är, det stående programmet vid alla de tillfällen af menniskolifvet, der det behöfves ett program; kvartettsången, vid hvars toner vi döpas, gifta oss och begrafvas, dansa, äta bättre middagar och bekänna vår kärlek, hylla vördade personer och fira höga bemärkelsedagar; kvartettsången såsom evigt samma vehikel för alla våra högtidliga, glada och sorgliga känslor; kvartettsången såsom stereotypupplaga af ett helt folks skönhetsbehof; kvartettsången såsom handtverk, såsom piskadt skum på tonernas vågor, såsom die Musik als Kunst des Philisterthums — *denna* kvartettsång skulle förtjena sin skald; den måste vidare tänkas utöfva ett inflytande på Bens utveckling, och detta inflytande skulle det ha varit Tavaststjernas skyldighet att beskrifva.

Men nu är det en bortglömd faktor; detta visar bättre än någonting annat att sången är en ren tillfällighet i denna historia. Ben är så litet *professional,* att han tvärtom hela sin studenttid igenom får höra till ett kotteri, som djupt föraktar „det tarfliga sångarskrået“. Emellertid kan det icke nekas att, om Tavaststjerna på fullt allvar ville skrifva en *vanlig* dekadanshistoria, det allra lyckligaste hade varit att teckna Ben rätt och slätt såsom ett studentsångens offer. Visserligen skulle detta ha kostat större sjelfuppoffring än man, som sagdt, får fordra af författaren, och visserligen skulle det då också icke mera ha blifvit samma bok.

Såsom Tavaststjerna nu anlagt sin hjelte, måste han se sig om efter mera intellektuela orsaker till att hans unga vingar stäckas. Författaren menar att „den skeptiska tidsandan“ är saker till det mesta, att det var den, som kväfde frimodigheten och släckte ungdomsvärmen i Ben Thomén. Men skulle nu icke Tavaststjerna ha sväljt en dogm otuggad, när han säger detta? Skulle det icke förhålla sig med tviflet som med flere kirurgiska operationer, hvilkas farlighet beror af omständigheterna, af omgifningens mikrob-

mängd? Om tviflet är nämligen följande att märka. Det kan växa till spänstig reformlust, och det kan domna af till dåsiga sarkasmer. Sker det sista, har man stort skäl att misstänka mikrober. Och nu sker det sista, både i Tavaststjernas bok och annorstädes i Finland; det är något, som förefaller mycket bekant, när vi läsa följande om Ben: „Hans varma hjerta krympte ihop för hånet, cynikern försökte få öfvertaget och han blef småsatirisk i sina yttranden, höjde medlidsamt på axlarna åt dygden, spelte lefnadsvis och ironisk och trodde sig genomskåda alltings intighet ända i grunden“.

Men *hvarför* går det nu på det viset? Hvarför alstrar „den nya riktningen“ icke stort annat än oklara hufvuden och blaserade viljor hos oss, och hvarför är den vid det här laget i andra länder en kraftig, partibildande makt, som samlar de spridda, som finner bruk för deras entusiasm och deras ungdom och räddar reformlusten från att dunsta bort i bara hån?

Detta är en fråga, som Tavaststjerna hade bort taga upp. Han hade bort göra det så mycket mera, som till en början allt synes tyda på att man här står inför en af utvecklingens hufvudfaktorer. I en mycket stort anlagd tafla — som jag för stilens skuld ännu skall återvända till — målar han den strid mellan gamla och nya andar, som kämpas om Finlands unga slägte. Man tror, då man läser om „det upprörda ungdomslif, hvari Ben nu störtar sig hufvudstupa, utan en egen mening, utan en klar tanke“, man tror att denna strid mellan gammalt och nytt skall bli ett ledande motiv för hans närmaste år. Men i sjelfva verket kommer saken aldrig mera på tal. Ur Bens närmast följande lif är tviflet en utstruken faktor; han är uteslutande upptagen af att slå ihjäl tiden och lefva om, att lefva om och slå ihjäl tiden. Tavaststjerna har skildrat detta studentlif temligen summariskt, men i alla fall med tillräcklig tonvigt för att i sin tur bekräfta en gammal sanning: att det hos oss troligen drickes mera och arbetas mindre än vid något annat universitet i verlden. Och detta är nu, tror jag, den sannskyldiga historien om de mikrober, som ympa förstörelse i tviflets spår.

Tavaststjerna har derför på sätt och vis ofrivilligt be-

svarat den fråga, som han aldrig tagit upp. Men naturligtvis hade det varit önskligt att han gjort det med vett och vilja, att han uttryckligen sökt efter sammanhanget mellan den mark, i hvilken tviflets frön falla, och den frukt, som de bära. Nu är det en öfverhalkad punkt.

I grunden är det visserligen ingenting att förvånas öfver, om en författare i sin första roman icke får rum för allt hvad han har att säga. Större vigt ligger det på att personerna i den ha både hufvud och fötter. Och här har visst Tavaststjerna åtskilligt på sitt samvete. Jag tror icke att någondera af hans hufvudfigurer hela boken igenom behåller identiteten med sig sjelf; åtminstone är det mig absolut omöjligt att bilda mig någonting liknande en bestämd föreställning om naturerna Sigrid och Ben. Och lika litet kan jag göra mig ett begrepp om hur de se ut. Allt detta tyder på att Tavaststjerna har nyttjat flere modeller, och det är visserligen icke mer än hvad många andra ha gjort före honom. Men konsten är att göra det så att skarfvarna icke synas, och det har han icke varit i stånd till. I synnerhet gäller detta om första delen af hans bok. Som en andunge dyker Ben ned i de tankstreck, hvarmed Tavaststjerna älskar att klyfva sina kapitel; och han har vanligtvis lagt sig till ett par nya egenskaper, när han dyker upp igen. Det kommer en att tänka på att tankstrecken möjligtvis blifvit skrifna för att slippa af med motiveringen. Och förhåller det sig så, får Tavaststjerna lof att lägga af den vanan, innan han ger ut sin nästa bok. Ty om han vill att det, som händer i hans bok, skall vara det samma, som händer i lifvet, så måste allt vara ordentligt motiveradt. Men då får han icke mera affärda fyra år af sin hjeltes lif på några sidor, såsom han gjort nu med hela den tid Ben vistas utomlands. Och det är dock en mycket afgörande period i Bens utveckling. Han hade före resan hunnit bli i högsta möjliga grad genomblött af slapphet och sudd; men under varmare luftstreck byter han om skinn, och när vi möta honom igen efter de fyra åren, är det nästan icke samma Ben mera. Nu har han visserligen upplefvat åtskilligt under den tiden, bland annat sitt stora skeppsbrott som sångare. Sådana händelser kunna förstås nog stöpa om en gammal knapp — utom

att de också kunna göra slut på den, hvilket torde vara vanligare —• och Tavaststjerna svarar sannolikt att det, som jag kallar förvandling, är bara mognad. Men man har i alla fall rätt att få veta *hvarför* det just har gått på det här viset, hvarför han har blifvit käck och trotsig och icke tvärtom alldeles knäckt af allt sitt elände. Ty efter hemkomsten är Ben framför allt käck och trotsig. Den enda detalj från de fyra åren, Tavaststjerna bekvämat sig att tala om, är historien om Bens „collage“ med Suzanne. Men det är då väl i all verlden icke något hälleberg att bygga nya hus på.

I allt detta är det, tror jag, cykelnovellerna från Nya vers och öfver hufvud Tavaststjernas poetiska förtid, som hämnar sig. Han har vant sig vid att skrifva små situationsbilder och rada dem efter hvarandra, att träda perlor på band och bjuda ut det som verklig kedja med länk i länk; man fick fylla i smådikternas mellanrum efter bästa förmåga, och öfver psykologiska klyftor slog Tavaststjerna en bro med två lyckliga rim. Men prosan är en ärlig varelse, som icke förstår sig på det slags lättfärdigheter; prosan förhåller sig till versnovellen som hvardagskläder till en maskeraddrägt: här passera både bomullssammet och trockeltrådar, men der grina sömmarna, om det icke är ordentligt sydt.

Derför får man ofta nog nöja sig med att tro författaren på orden, när han säger att hans personer gjort det eller det. Eller hvem kan rätteligen begripa att den Sigrid, som lemnat hus och hem och ensam, långt borta i en kvaf småstad, strider som en tapper soldat, ståndaktigt och lugnt för sin andliga och lekamliga oafhängighet, att det är samma veka vax, som smalt för den italienska serenaden? Nåväl — det kan ännu hända att det som här skett, är utveckling, icke förvandling; men då skulle det just vara af allra största intresse att få veta huru lifvet bär sig åt för att komma så grundliga omstöpningar åstad, och i Tavaststjernas bok sker detta under en mellanakt.

Också för öppen ridå kan der inträffa ett och annat, som verkar något förbryllande. Visserligen bör nu Horatio i allmänhet minnas att det passerar mycket mellan himmel och jord, som hans filosofi icke drömt om; men

om han förstockar sig i sina tvifvel gentemot till exempel historien om förlofningsringen, så har han enligt min mening sannolikheten på sin sida. Likaså är den mycket omtalade och för stilens skull mycket berömda kyrkogårdsscenen att betrakta som en ren trosartikel. Den kommer som en blixt från klar himmel, all denna sjudande brånad; man har icke haft en aning om att det var åska i luften. Vi befinna oss nämligen icke nu långt ute i studentförlofningens oöfverskådliga smekningar; på nästföregående sida hade Ben och Sigrid ännu icke fått hvarann. På nästföregående sida hörde Sigrid också allt ännu till vattenliljornas hvita slägte; — man måste ha mycket stor respekt för Tavaststjernas auktoritet för att tro hvad han förtäljer om Ben och Sigrid på kyrkogården. Skulle det nu verkligen i hennes blida själ vakna ingenting, absolut ingenting liknande en bäfvan, när hon ser Bens pupiller glimma, druckna af åtrå, medan skymningen faller en doftande sommarkväll? Är det sant att könens inbördes förhållande är friare hos oss än i de flesta andra länder, och är det tillika sant att olycksfall likväl äro sällsynta, så måste denna gynsamma statistik anses bero derpå att svaga menniskobarn icke alltför ofta utsättas för så farliga prof som det äfventyr, hvarmed Sigrid och Ben begynna sin förlofning.

Deremot är behandlingen af könsangelägenheter öfver hufvud i denna bok icke alldeles fri för halfhet. Jag kan icke fatta att detta frimureri mellan författaren och ett antal af hans läsare vore någonting så förtjenstfullt, som en del svenska bladkritiker framhållit: *antingen* må man på det gamla spiritualistiska viset anse att en karaktersutveckling bestämmes af idel andliga faktorer och då lemna kroppen åt sitt öde — och det vill ju Tavaststjerna icke, eftersom han faktiskt rört vid dessa saker — *eller* skall man göra det fysiska samma rättvisa som det psykiska. Tavaststjerna borde således ro hin i land, när han engång tagit honom i båten. Han borde t. ex. visa hvad Ben verkligen lider, hvilka spår hans lynne, hans handlingar bära af den förfärliga gäst, som sköflar hans drömmar och gör honom till en bruten man. —

Ur rent stilistisk synpunkt skiljer sig Tavaststjernas

roman kanske allra mest från sina föregångare och jemnåriga i grannländernas literatur. Der är, som vi sett, ingen literär debatt om problem — gudskelof! — men der är ofta nog icke en gång en fullt literär behandling af personerna och deras gärningar. Osmultet råmaterial vexlar om med sidor, fina som en dikt, och situationer, sedda med konstnärens öga. Tag till exempel stället, der Bens inträde i Helsingforslifvet skildras, hans första kväll i sångföreningen B. B. — eller M. M., som det hade varit lika bra att skrifva, efter det ändå icke är så allvarligt menadt med anonymiteten. Scenen har utmärkt lokalfärg; den ryktbara Priffe sjunger sina tre obligata visor och arrangerar stora orkestern, gamla onkel Gullberg, öfverliggaren, gör sig i ordning för sitt nummer med en snytning, som liknar ett revolverskott, — då, midt i alltsamman, dånar ett revolverskott till: det är Tavaststjerna, som med ens vändt ryggen åt hela sällskapet, klifvit upp på ett bord och börjat ett ljungande filosofiskt tal till publiken om den stora, skeptiska tidsandan och dess brottning med „entusiasmens våghöjd från 1840“. Der tumla allegorierna om hvarandra, ömsom målande och lärorika; bilder om den stora verldsförbättrartanken från det soliga Europa och dess möte på nyländska kusten med bonden Paavos resignerade nödårsidealism; apostrofer i första person singularis om den förras utsigter att segra öfver den senare, och till sist ett oklanderligt tankekorn i följande mera sanna än egentligen välskrifna ord: „Ty alla, som ha ett djupare själslif att odla, måste tänka sjelfva, välja sjelfva det ena eller det andra, sedan tviflet engång dragit ned det färdiga och traditionela från den piedestal, dit uppfostran i hem och skola stält detsamma“.

Dessa rader äro nu den gällaste tidningssvenska; men hela episoden är för mycket retorisk för att vara en god allegori, och för mycket didaktisk för att vara god konst öfver hufvud. Det är en tankeklump af det slag, som det fins många i Tavaststjernas bok, ett stycke råämne, som han hvarken mäktat smida till ett smycke för sig — såsom till exempel de berömda allegoriserande kapitlen i Kjellands böcker — eller hunnit sönderdela så fint, att det kunde gå upp i handlingens egen process och nära dess lif.

Men för Tavaststjerna äro dessa oförarbetade ställe en bakdörr, som öppnas i nödfall, för att släppa ut det allt för skrymmande gods, för hvilket hufvudtrappan icke är bred nog. Han blir filosof hvar gång det kniper för honom att vara literär. När Sigrid hjeltemodigt har offrat sin kärlek och beslutit helga resten af sitt lif åt enformigt, mekaniskt arbete, så återstår det för författaren att beskrifva hennes unga blods revolt mot denna solfattiga existens. Detta sker första gången på sidan 194. Bens klingande tenor tränger fram till hennes öron engång, då hon går hem efter den själens och kroppens späkning, som heter kvinnoföreningens sammankomst (föredrag, té, limonad). Det svider Tavaststjerna in i själen att se den vackra unga flickan gå der försakande, lik ett lam, som till slagtbänk ledes, medan kärlekens locktoner jubla i luften. Det är också hans obestridliga rättighet att få detta sagdt; men lägg nu märke till hur han bär sig åt.

Se på trasten, säger han tillförst, hur hon älskar sin make och sliter för ungarna utan bekymmer för morgondagen „Det är hennes natur, der moderskärlekens mäktiga mysterium herskar med allsvåldig kraft, som mildrar mödorna och ger hennes luftiga fogellif dess största innehåll och dess ädlaste drifter“. Det kunde vara nog nu med naturfilosofi, men författaren har ytterligare producerat följande innehållsrika mening, utan att så mycket som sväfva på målet: „Men en bland emancipationens unga adepter skyndade undan den förföljande, lockande rösten och begrof djupt i sitt innersta det missmod hon kände växa der, missmodet öfver att så mången af skapelsens mest fulländade varelser aldrig får veta af dess största tjusning, hvilken utgör idén i verldsaltet och genomgår det från sol till sol, med Salamis och Zulamits af kärleken för eviga tider bygda vintergata“. I Melanders historia läste man: „Ehuru öfvergången till protestantismen straffades med tukthus, bidrogo dock flere jernvägslinier något att skingra fördomarnas töcken“. — Att Tavaststjerna emellertid också, om han vill, kan få mycket att rymmas i en enda mening, utan att det knäpper i fogarna, det märkes af följande ställe: „När den fuktiga aftonblåsten kom tagande med stora, svarta regnskyar från nordvest, mörknade det nästan märkbart inom

några minuter, och den nyss så lifliga rågåkern, der skördefolket gått fram i dag, låg snart öde i skymningen med nedtrampade dikesrenar och illa tilltygad halmstubb; men på regelbundna afstånd stodo rågskylarna, mogna och gula, och den kusliga blåsten strök in under dem genom öppningarna mellan kärfvarna och prasslade med de fulla axen.“

Detta är, med ett par små filningar, lika förträfflig som enkel stil. Men Tavaststjerna har nu en ren afsky för filen; det som han skrifvit, det hafver han skrifvit; och hans språkliga debutantsynder äro legio, ty de äro många. Jag kan derför icke inlåta mig på något liknande en öfversigt af alla de ställen, der han skrifvit „runebergsk svenska“, — såsom en svensk kritiker har sagt, med sällsynt öppenhet rörande sina kunskaper i modersmålets literatur. Men med stor bestämdhet (och några exempel) bör det slås fast, att Tavaststjerna måste bestyra om att stilen i hans nästa bok blir lika ren, som den är slaggig i denna. Der vimlar af obehagliga öfverraskningar: det kommer ibland plötsligt och midt i en episod, der handlingens pulsslag har satt fart i stilen, ett platt och fult ord, som gör slut på stämningen. När den halfvuxne Ben har sin första heta dust med vaknande drifter (mötet med vallflickan i skogen), lyckas Tavastjerna alldeles utmärkt i att visa hur bloden stiger honom uppåt hufvudet; det går slutligen rundt för pojken — men midt i denna darrande luft kommer det som en stråle kallt vatten: „— i ett nu hade Ben vräkt undan bössan, sin käraste skatt, *helt omildt* — —“

På ett annat ställe är det Sigrid, som rodnande och brydd tar emot en bjudning till slädparti. „Jaså — åh jag tackar så mycket . . . så mycket . . . *undras hvart färden skall ställas?*“ Stackars flicka! Så ung, och redan ett så förderfvadt språk! — När assessor Walborg utför den svåra missionen att bryta sin dotters förlofning, känner han sig sakta för; han antyder att Bens kärlek är på upphällningen. Sigrid Walborg log ett litet, melankoliskt löje. Det trodde hon *då inte alls*“. Stackars, stackars flicka! —

Mycket ofta har man också ett intryck af att Tavaststjernas penna tröttnar långsamt, tills den icke mera orkar undgå banaliteten; och slutligen hänga orden lösa och

slappa längs raderna, liksom segel, när vinden mojnar. „När han låg i vanmäktig ånger öfver sitt förfelade lif, hvars excesser nu hämnade sig, smög sig en stråle sol in i hans sjuka sinne och försonade honom, *så han icke begick något våld på sig sjelf. Under hans bittraste stunder af mörk förtviflan klappade ett annat stackars menskligt hjerta för honom, och det blef hans räddning.*“ I en bok, tryckt år 1886, borde det vara bra hög plikt på dylika saker. Och icke mindre på följande: „Hon bad portvakten att vaka noga öfver Ben, så han icke skulle göra illa *åt sig sjelf* under sitt svårmod. Och när portvakten brummade öfver en *dylik* hyresgäst som *icke heller* hade betalat sitt logis för den senaste månaden *ännu* o. s. v.“ —

Det sista citatet innehåller prof på Tavaststjernas tallösa fennicismer. Deremot har han lyckligen undgått den bland yngre finländska författare epidemiska fallenheten för att skrifva danska. Jag har hos Tavaststjerna icke kunnat finna mera än en enda dansk mening: „pastorn led hon heller icke godt till en början“, hvilket i svensk öfversättning skulle lyda: pastorn tyckte hon heller icke om i början. —

När nu Tavaststjerna kunnat begå så grofva stilsynder, och när derutöfver de enkla språkfelen äro lika talrika — han skrifver öppenhjert*l*ig, *o*bäklig, tveka *på*, hemfolket (kotiväki), nedsvärt, nöjd *öfver*, tvifla på att *ej*, syn*a*ts till, *be*märkt henne, långrak, djuptänk*t* flicka, un*art*a *sig* o. s. v. — så tyder allt detta på att han tagit sin uppgift mera sorglöst än de flesta andra menniskor, som i dag skrifva romaner med literära anspråk. Och detta blir så mycket mera sannolikt, som det alldeles icke tyckes vara hans natur emot att skrifva vackert. Rättvisan skulle kanske fordra att den andra parten nu blefve inkallad för att vittna; men jag medger strax att de vackra ställena taga mera plats i boken än de fula. Det löper genom Barndomsvänner en rad af ypperliga taflor, både landskap och genre, gjorda med en stil, som är både lödig och knapp. Och framför allt har Tavaststjernas goda prosa en manérfrihet, som är guld värd.

Det återstår blott för honom att vaska sitt guld. Bort måste icke blott allt det slagg, som det redan har varit

fråga om, utan ännu något dertill. Tavaststjernas stil lider nämligen nu af en fullständig brist på konsekvens — ett ytterligare bevis på att han icke har den allvarliga känsla af stilens betydelse, som är den moderna prosans stora förtjenst. Han målar en naturstämning, till exempel en sommarmorgon, då dimman lättar öfver skogsträsket; taflan är så godt som färdig, en rent modern duk med träffade, starka (kanske något för starka) färger. Men så blir det tort på paletten — och Tavaststjerna fortsätter nu obekymradt i H. C. Andersens stil med små näpna antropomorfismer, om andmamma och hennes förmaningar till de unga andherrarna och det som blir följden deraf, en hel liten historie för lydiga barn. Men det är ett språng i stilen på flere decennier, och det kläder Tavaststjerna obeskrifligt illa. Det är icke heller något enstaka fall, der förekomma också längre fram i boken dels hela, dels halfva andersenska historier, till exempel tranornas återkomst på första maj. För att få bruk för den icke alldeles okända kvickheten, att studentmössor likna snö, låter Tavaststjerna tranorna, de oskyldiga djuren, bära sig åt som menniskor en hel sida igenom. Genom den febrila scenen på kyrkogården spinner han en andersensk saga, der kyrkogårdsmörkret är den slagne hjelten. „Kyrkogårdsmörkret brukar ha respekt med sig; det jagar endast genom att skymma dagligen bort tjogtal lefvande från deras döda. Intet under derför om det blef hängande mållöst af förvåning i alarnas löfhvalf, när de två derunder icke gjorde ett tecken af förskräckelse.“ Både Tavaststjerna och publiken måste småningom lära sig inse att allt sådant är literärt oljetryck.

* * *

Barndomsvänner är, som sagdt, en dekadanshistoria. Efter läsningen af denna — liksom för resten af en mängd andra moderna böcker — trycker det en öfver bröstet, så att man måste knäppa upp västen. Man har en känsla af att det tunga lass, menniskobarnen i våra dagar spänt sig i rede för, krökt ryggen på dem allesamman. Icke en, som går rak och modig, de andra till glädje och godt exempel. Ben är en gudsjemmerlig stackare, Syberg (som

för resten har ett onödigtvis otäckt namn) är en ohygglig filister, Sigrid är före-metamorfosen en alldeles hvardaglig flicka, efter den en lika hvardaglig pligtens träl. Och dessa tre äro hela bokens personer. Icke en enda af dem har fått ett grand mera af vår Herre, än hvad som går åt till hans eget tarfliga lif; det är tre namnlösa existenser.

Naturligtvis är icke detta i och för sig ett fel hos en bok, att den är skrifven om obetydliga menniskor; men Tavaststjernas bok har också kommit till under extraordinära omständigheter. Den är ju vår första „moderna roman.“ Kanske är det nu icke rätt, men jag tror det i alla fall är faktiskt att litet hvar hade gjort upp för sig en färdig föreställning om hvad denna bok skulle innehålla. Ty allt som är numro ett, är på sätt och vis ett program, och här väntade vi alltså att finna framför allt *hufvudsaker* ur nutidslifvet i Finland. Det tror jag derför är arbetets förnämsta konstruktionsfel, att Tavaststjerna har bygt sitt hus för lågt i taket; der ryms icke det, som der framför allt borde rymmas. Hans personer äro så små, att man icke hos dem kan få tag i de krafter, som äro de mest drifvande här i Finland den dag som är. Det är som om Tavaststjerna sjelf haft en känsla af detta, så sorgfälligt undviker han all beröring med representativa fenomen. För att taga ett enda exempel — språkfrågan saknas totalt. Men då det nu är oomtvistligt att dess tuberkler trängt in i hvar fiber af vårt offentliga såväl som privata lif, så är det redan på grund af denna ena omständighet klart, att Barndomsvänner måste bli en bristfällig samhällsbild.

Det är på samma sätt med alla allmännare rörelser. Språkstrid och moderna idéer, asketmoral och „lifsglädje,“ kvinnoemancipation, federation — om hvart enda af dessa ting fins det ett ord här eller der i boken. Men det är som i vissa tyska småfurstars slott: på silfvertallriken ligga visitkort med alla möjliga berömda namn; men hvarken de illustra gästerna eller herrskapet, som välkomnat dem, skådas af någon dödligs öga. „Die hohen Herrschaften wohnen schon jahrelang im Auslande“ — berättar den gamla betjenten.

Detta skuggspel med stora figurer är nu knappast att förstå annorlunda än såsom ett tecken på att Tavaststjerna

icke varit i stånd att blåsa lif i dem. Och derför är det också en sak man har rätt att begära af hans nästa arbete, att han här med starkare hand skulle taga fatt i dessa stora figurer. De metafysiska ballongturer, som allt emellanåt afbryta Barndomsvännernas hvardagslunk, tyckas för öfrigt tyda på att han redan under fullbordandet af sin första roman tränade sig för den nästa.

Den brist hos Barndomsvänner, som det nu är fråga om, hör för resten till de fel, hvilka på sätt och vis äro bättre än många förtjenster. Det vanliga debutantdraget hos en roman, skrifven i dag, är att syfta för långt, välja oåtkomliga modeller. Om Tavaststjerna kan det då snarare sägas att hans figurer äro honom alltför nära inpå lifvet; derför skymma de utsigten för honom, och derför är der någonting så trångt både i hans tema och i hans språk.

Men när nu Tavaststjerna skaffar sig en friare synkrets, så skall detta visst också verka kraftigt på hans stil.

Hjalmar Neiglick.

I mörker.

Skizz af Gerlas.

Hvad det var?

Åh, hon visste icke så noga sjelf!

Systern, den äldre, torkade sina ögon, och bad brodern, skolgossen, att han skulle gå tillbaka och läsa på sin lexa till morgondagen.

Rolf reste sig. Han hade lutat sig mot matbordet, der Karin satt stödd mot armbågarna, döljande hufvudet i sina händer.

— Det är så svårt att se dig gråta syster, sade han allvarsamt och försökte att se henne i ögonen. — Om jag bara finge veta hvarför du gret, så kanske jag kunde hjelpa dig, fortfor han med tillförsigt.

— Nej, nej svarade hon. Bry dig inte om mig! Det är öfver nu.

Och hon reste sig energiskt, strök till rätta sitt hår, och sade nästan glädtigt.

— Nu ska' vi arbeta!

— Hvad tänker du göra, frågade brodern.

— Öfversätta, förstås.

— Nu igen?

— Ja visst!

— Jag skulle bli så trött att evigt öfversätta, sade gossen modstulen. Men du blir inte så ofta trött, tilllade han.

— Nej, sade hon hurtigt. — Bara i bland, och då lipar jag, förstås.

— Jaså, sade han. — Men då kan det väl gå öfver, om du bara ger dig tid att hvila dig. Hvarför gör du det så sällan?

— Hvar och en efter sitt hufvud, Rolf lille, svarade hon. — Men var nu en snäll gosse och läs på dina

lexor, så skall du få — hvad skall jag hitta på? Jo ett vackert, stort äpple! När jag kommer hem i kväll, sade hon hastigt.

— Har lilla mamma råd till det? sporde han försigtigt.

— Ja då!

— Tänk! sade Rolf fundersamt. — Jag tänkte först när mor dog att vi skulle få det fasligt svårt att slå oss ut. Men det går ju rätt bra, tycker jag.

— Åh ja, jakade hon frånvarande.

— Och, fortsatte han, när du snart nog får din bok färdig, och får mycket, mycket pengar från förläggarn, då är väl det värsta öfver, för det här året?

— Vi skola hoppas det, Rolf lille, tröstade systern. Han visste icke att hon redan fått halfva honorariet för sin bok. Och att alltsammans var slut.

— Men du ser inte glad ut, när jag talar om den der boken, som förr gjorde dig så mycken glädje, fortsatte Rolf. — Tycker du inte om den mer?

— Jo, jo, afbröt hon. — Men gå nu och läs på din lexa, så är du snäll?

— Ska' så, lofvade han. — Men när jag blir stor och blir student, och kandidat, då skall syster aldrig mer ha några bekymmer och aldrig gråta mer, när hon är trött.

— Rolf, nu vill jag att du skall gå, befalde hon nästan och sköt honom hastigt ifrån sig.

Gossen tog sin bok, gick, och satte sig i sitt lilla vindsrum, som låg invid hennes.

Det var deras hem. Fyra trappor upp på Norrmalm. Der hade de bott sedan föräldrarnas död. Så blef systern i stället mor för den yngre brodren. Allt under det hon förblef hans kamrat och bästa vän. Hon lekte med tennsoldater tillsammans med honom och spelte om söndagarna tålmodigt komet, när andra gossar kommo dit upp för att helsa på dem. Hon följde hans lexläsning, och det hon ej sjelf förstod, lät hon honom förklara för sig, då hon åter var hans lärjunge. Hon var hans kokerska, uppasserska, doktor och sjukvårderska, då han blef illamående. Och när han någon gång var bångstyrig och

stygg, tog hon honom i luggen och ruskade honom. Men hon glömde aldrig att dagen efteråt kamma honom med finkam för att i tysthet se åt, om hon möjligen agat honom för hårdt.

De älskade hvarandra utan att någonsin tala derom. Så voro de inbördes svartsjuka på hvarandras bekanta. Karin på en gosse, som skulle bli gymnast och alltid stälde sig på hufvudet när han kom på besök till Rolf och dergenom vann tolfåringens hjerta, så att de voro bröder i lif och död. En rätt pigg gosse för resten.

Rolf var svartsjuk på en gammal fru, som varit ungdomsvän till hans mor, men aldrig gaf barnen annat än moraliska förmaningar och religiösa utgjutelser öfver de jordiska pröfningarnas stora nytta. Men hon bjöd dem ofta på middag till sig och undfägnade dem då *rikligt* med mat och dryck.

Tanten bad alltid Karin tacka Gud, för att hon slapp dras med jungfru, hvilket tanten sjelf icke kunde undvika med sina många tusen kronors inkomster om året. Men hon lånade af föresats aldrig ut några penningar. Hon gaf heller aldrig.

Karin hade icke fått bättre bokbildning än de flesta andra pensionsflickor. Men hon hade ett sundt och klart förstånd, som gjorde att hon sjelf genom eget arbete och studier småningom hjelpte upp många af sina brister och gick framåt. Så slog hon sig på öfversättningar. Det var åtminstone en hjelp till den lilla pension syskonen åtnjöto efter fadren. Men det räckte icke alltid till ändå. Rolf skulle emellertid ingenting veta härom för att icke störas i sina studier och i den lilla glädje han kunde ha, tyckte systern. Hon kunde ju bära bekymren ensam lika gerna.

Medvetandet om att hon icke hade någon annan att lita på än sig sjelf, men väl hade en annan att vägleda och svara för, hade gjort henne gammal i förtid. Hon var tjugufem, men såg ut som trettiofem. Hon var hvarken vacker eller behaglig till sin yttre menniska. Snarare kantig och tvär. Det är också egentligen blott lyckan, som gör en menniska vacker. Den hade Karin icke känt mycket af under sitt sträfsamma lif.

Endast då hon var ensam med brodern och satt och låg på honom, kunde denne plötsligt taga henne om halsen och utbrista: Du stiliga, vackra syster! Hvad jag är stolt öfver dig. Och hon kunde le och säga att han var ett dumhufvud.

Novemberskymningen blef ännu djupare derute.

Karin gick fram till fönstret. Det började verkligen snöa. Hon stödde sin heta panna mot det kalla glaset. Ja, det var ruskigt, men det blef inte bättre, då hon grubblade deröfver. Hon hade icke råd att känna efter om det gjorde ondt. Hon var fattig. Ja, det var hon. Fattig!

— Syster, lät Rolfs barnsliga röst från rummet bredvid.

— Ja, barnet!

— Får jag ett rödt äpple?

— Ja, Rolf! Och hon tillade: Ett stort, rödt äpple!

— Tack lilla mamma! Då skall jag läsa så flitigt, så flitigt!

Var hon fattig?

— Jag är en stackare, sade hon vid sig sjelf. — Det som är nödvändigt, är min pligt. Och hon gick beslutsamt inåt rummet, öppnade sin garderobsdörr, derifrån hon framtog kappa och skinnmössa, som hon hastigt klädde på sig.

— Rolf! ropade hon, passa på lampan när jag går!

— Hvart går syster?

— Nyfiken strut! får han veta, så kryper han ut! sjöng hon, och drog derunder sakta ut sin öfversta byrålåda.

Det var icke ljust tillräckligt, så hon famlade litet med silkespappret, förr än hon fick tag i matskeden. De tvenne théskedarne hon hade ännu kvar låga tillhopa med den, men de voro alltför lätta. Hon virade pappret ånyo om théskedarna och kastade dem tillbaka i lådan, alls icke ordentligt. Matskeden tog hon.

Lampan stod på skrifbordet. Hon måste dit fram, men vände ryggen mot broderns dörr.

Ja, det var riktigt. Hennes mors sked, som hon fått vid dopet, från morföräldrarnas rika hem. Med en mörk

fläck i bottnen, efter den starka medicin hon en gång fått som barn under en sjukdom. Att den fläcken också inte kunde vara borta! Klokt folk hade rådt henne att låta koka ur den. Men hon hade icke haft råd dertill. Nu var fläcken der den var!

— Syster, ropade Rolf. — Hvad gör du?

Hon for ihop som om hon varit en tjuf, stack skeden hastigt på sig och vände sig om.

— Nu går jag, Rolf, svarade hon lugnt. Och hon gick. Gossen sprang upp, stängde dörren efter henne, och sjöng. Hon hörde hans röst ännu när hon var nere i halfva trappan. Var hon fattig? Nej och tusen gånger nej! Men ett sjåp var hon. Det var just stiligt. Jo, jag tackar! Så sprang hon ner för alla de många trapporna, och ut.

Det blåste icke jemt och hårdt, men vädret kom i ilar, som öfverhöljde henne med snö, så plötsligt, att en rysning för hvarje gång kom henne att skälfva i sitt innersta. Genvägen gick öfver Humlegården. Det var visst bäst att hon tog den, och der var uppskottadt också, det visste hon. Hon trefvade sig fram genom gatorna. För hvarje gång hon passerade ett hörn, tog blåsten och slog upp kappans skörten omkring henne, och snöflingorna trängde sig småningom in mellan halskragen, der de smälte; och hon blef våt.

Så det pep i de höga träden det gnisslade och knakade nu och då, allt efter vindens fart. Så knotiga de voro! Liknade de inte den der bilden, föreställande helvetet der Dante gick? Kanske, men hvad hade det att göra med henne, Karin, dem? Och hennes sked sedan, som tryckte henne öfver bröstet som bly. En silfversked med en mörk fläck i bottnen. Hvarför måste hon taga in medicinen för att bli frisk? Hade hon icke lika gerna kunnat få dö. Hvarför skulle hon egentligen lefva? Hon hade icke bedt om att få komma hit i verlden.

För min skuld, hade modern sagt, som en gång räckte henne den bäska medicinen. För att jag älskar dig, hade hennes ögon sagt till barnet. Nu var alltsammans slut. Om en kärlek som hennes kunde förintas? Nej, och tusen gånger nej. Det var hennes egen tro; den trotsade alla

tvifvel, den ville hon lefva och dö på. Ja, hon skulle lefva. Det var fegt att icke våga se verkligheten i ansigtet.

En il kom, som gjorde att hon nästan miste andan: Men den gick öfver. Allting går öfver här i verlden. Så skulle hon få pengar. Kunna betala hyran fullt. Och så litet brändt kaffe, bröd och skinka. Och ett äpple, ett stort, rödt äpple åt gossen.

Just när hon sträfvat sig fram till Humlegårdsporten, mötte hon sin tant, gamla frun.

— Hå kors, jag skulle till teatern, sade hon. — Kanske följer du mig en bit? Jag tycker det är kusligt att gå ensam, men pigan är sjuk.

— Ja, ja, medgaf Karin. De följdes åt ett stycke.

— Hvart skall du, sporde tanten.

— På uträttningar, svarade Karin tort.

— Rendez-vous kanske. skämtade gumman.

— Kanske.

— Nej, hvad säger du?

— Galenskaper.

— Jag tänkte då också. Men du ser icke glad ut, fortsatte tanten. — Hvad är det då?

— Blir inte bättre att tala om det.

— Ja, men säg ändå!

— Utan pengar förstås.

— Usch, sade frun. -- Här i dyra Stockholm. Åh, jag vet också hvad det vill säga. Du kan inte tro så trasiga ressorerna äro på mina kängor.

— Tant vill inte låna mig några kronor, på fjorton dar, frågade Karin långsamt.

— Kära du, det gör mig ondt, men jag har verkligen denna tid haft så många oförutsedda utgifter. Jag har inte något som jag kan vara af med.

— Jaså, svarade Karin tungt och gick vidare med henne.

— Du skall inte tro att jag inte tycker att det är synd om dig. Men kära barn, det skall väl också en gång ljusna för dig. Låt icke det här fåfängliga jordiska gå dig alltför hårdt till sinnes. Allt är ju så smått. Och derför tycker jag att det icke borde kunna beröra hjertat ändå, säg?

— Det är hur man tar det, sade Karin.

— Ja, det förstås. Om en känsla kan ju ingen tvista Men så tar jag detta jordiska. Men månne du icke, Karin har benägenhet för att se allt i för mörka, tunga färger?

— Kanhända.

— Ja, ser du att jag känner dig, sade tanten.

— Förlåt, nu måste jag vika af, sade Karin vid en tvärgata.

— Nej, skall jag bli ensam? Jag som gladde mig öfver att få dig till sällskap hela vägen, kanske.

— Ursäkta, jag kan icke hjelpa det, tant lilla, sade Karin. — Jag har icke tid.

— Alltid så upptagen, alltid så lärd, skämtade frun. — Adjö med dig då. Glöm icke bort mig, lilla vän! Men kan du icke säga mig hvart du går?

— Till pantkontoret, sade Karin stadigt.

— Usch då. Är det riktigt sant? Nej, dit skulle jag inte gå för hundra kronor. Gud bevare mig väl. Men det är förstås bra att det fins. Se bara efter att de icke lura dig, att ingen öfverfaller dig utanför. Hu då! Stackars Karin. Kom och tala om för mig hur der såg ut, ja Herre Gud, adjö adjö!

Hon gick till teatern.

Karin fortsatte sin väg till pantlånekontoret.

När hon ändtligen stod utanför det låga, envåningshuset inne i gränden, stannade hon. Ljus lyste genom gluggarna på de tillstängda fönsterluckorna. I porten stodo ett par ruskigt klädda karlar. Karin måste förbi dem.

— Aj, aj, lilla mamsell, skrek den ene. — Så sent och utan fästman. Vill hon ha mej?

Hon sprang förbi dem in genom porten. Upp på trappan hemtade hon först andan. Derinne i förstugusmygen stod en kvinna, som tycktes vänta på någon. Hon var fattigt men snygt klädd. En halfvuxen pojke kom ut i det samma, slog igen dörrarna om sig, och sade:

— Seså! Nu är det gjordt! Och fan kan inte få mer för en vigselring. Karin hörde skrammel af silfverpengar. Kvinnan smög förbi henne ut, utan ett ord följd af pojken, som hvisslade Boccaccio-marschen. Skulle hon nu sjelf gå in? Ja, hon gjorde det.

En lång disk afdelade rummet i tvenne delar. I den inre syntes värderings- eller uppsyningsmannen, bokhållaren och betjeningen. Vid kassörskan satt en äldre barsk kvinna. Hon hade långa guldörhängen, som slängde hvarje gång hon vände på hufvudet, och i halsgropen en brosch som en stor medalj. En hop personer väntade vid disken. De fingo gå fram i tur och ordning till uppsyningsmannen, hvilket icke hindrade dem att dessförinnan knuffas och ovettas med hvarandra.

— Jaså, frun är här igen, sade kassörskan åt en snuskig gammal kvinna, och räckte henne det skrifna kvittot med pengarna. — Två kronor för skedarne!

— Som barn i huset, som barn i huset, lallade gumman. — Och hon frågade förtroligt: får väl två och femti nästa gång för de här skedarna?

— Hon får som de äro värda, svarade kassörskan och skref vidare. — Slitna nysilfverskedar, mumlade hon derunder.

— Fyllracka, fnyste en karl bredvid. — Hon super opp dem i alla fall.

— Hva', hvafalls?

— Hys!

— Inge' bråk derborta, befalde uppsyningsmannen. — Hvems tur?

— Min, förstås!

Det kom fram en tvätterska, som öste ut ett helt knytes innehåll på disken. En hel mängd färdigstrukna skjortor och underkjortlar.

— Huru mycket — frågade uppsyningsmannen, rafsade hop plaggen och tornade upp dem i en hög.

— Tjugufem.

— Får femton!

— Det är också märkvärdigt, när det är nytt, hvar tråd.

— Hjelper inte. Tar hon, eller inte?

— Ja! Men se här får man då aldrig det man begär, en må vara så modest som ett nyfödt barn. De andra flinade omkring henne.

— Femton kronor, stärkkläder, ropade uppsyningsmannen.

— Vidare. Maka åt er dervid luckan. Och raska p fortare, om vi ska hinna med er alla här i dag — En ar betskarl och hans hustru kommo fram och kifvades. E omgång kläder, en kaffepanna och en kastrull, eller kansk begge delarna. Karin stod bakom dem och väntade. Hen nes blickar flögo till rummet bakom salen. Hylla vi hylla, fullpackade med föremål, en oändlig mängd af hvit papperslappar derpå. Numren förstås.

— Fem kronor, har är inte tid att krångla, afgjorde värderingsmannen makarnes tvist. — Skrif upp: en om gång manskläder och en kastrull och en kaffepanna.

— Det är ju ny botten i'na, skrek kvinnan.

Karin fick en puff af hennes armbåge, så att hon for upp ur sina tankar.

— Vidare, ropade mannen vid disken.

Det måste vara hennes tur. Hon högg tag i sin sked innanför kappan och drog fram den i gasskenet. Det var väl silfverskeden. Ja, hon såg medicinfläcken.

— Hur mycket behöfs, sade han i samma ton som förut, men såg långt på henne.

— Tio kronor!

Skeden blef vägd. Uppsyningsmannen tog också ett förstoringsglas och såg derigenom på kontrollen.

— Kan inte fås mer än åtta kronor, förklarade han, när han tog skeden från vågen.

— Jaså, mumlade Karin.

— En sked, åtta kronor!

— Adressen.

Han fick den.

— På tre månader, att utlösas före förfallodagen.

Hon fick sitt kvitto.

— Åtta kronor, en silfversked — skrek kassörskan och sträckte ut handen med pengarna genom luckan åt Karin. — Var god och maka sig.

Hon drog åter tillbaka hufvudet. Hopen utanför luckan trängde på. Karin kom ur kretsen. Hon hade icke långt till dörren, men en kväfvande känsla bemäktigade sig henne. Det luktade ju erg, nej lumpor, vått, gaslampa, bränvin. Hon fick ett rått skratt midt i ansigtet, när hon vände sig om för att gå.

— Ser hon inte dörrn, röt karlen.

Så kom hon ut, ner för den branta trappan, genom porten och ut i gränden. Ljuset lyste fortfarande genom gluggarna på luckorna till pantkontoret. Skenet föll ut i en stråle på gatan, glittrade på den smutsiga snön, på rännstenens halffrusna vatten. Der lågo hvita äggskal, frusna; nej apelsinskal var det kanske.

Hvarför slog det fläckar gång på gång för hennes ögon, när hon rusade fram? Snöade det, nej det regnade. Men hon gret icke; — hon hade ju bara uppfylt sin pligt. Men fläcken i botten på skeden — efter medicinen som modern gifvit henne. Han, den främmande karlen, hade tagit skeden i sin grofva hand och slängt den på vågen. Visste han väl hvad den var värd? Visste han att det var ett minne af hennes mors kärlek, den der fläcken som icke gått bort, som hon gråtit otaliga gånger öfver, när hon känt sig öfvergifven, fläcken som icke lät plåna ut sig af några tårar i verlden.

Hvad var det för en genomgripande smärta hon kände, så att hon måste taga sig mot bröstet gång på gång?

— Mor — mor, stönade hon och rusade än hastigare framåt.

Det var till slut som om gaslågorna, hustaken, gatan, den fallande snön eller regnet hade gjort henne yr. Hon sprang närmare till väggarna för att kunna ha någonting att taga i, om hon skulle slinta. Falla — och tappa åtta kronor, kanske. Hyran — maten — äpplet. Ja, det stora, röda äpplet, som hon lofvat brodren.

Så kom hon till en hökarbod. Der låg frukt i fönstret, och röda äpplen. Hon stannade. Hon stod och såg på dem. De växte än större. Blefvo än runda, än aflånga, trillade omkring hit och dit. Men så kom det. Hon kunde icke hjelpa det. Tårarna trillade ner för hennes kinder, för kappan, fastnade i brämet med de fallna snöflingorna, upplöste sig, glittrade, glänste som silfverperlor, som silfverskedl

Nej, hon ville vara modig, det var skam att vara så svag. Hon hade uppfylt sin pligt. Det var ju nödvändigt. Nu skulle hon in och köpa ett äpple åt gossen. Ett stort, rödt äpple, det fans väl icke några fläckar på

det heller? Inga mörka fläckar, och det skulle göra gossen glädje. Hon älskade ju honom — och hade honom! Och hvad var det egentligen hon då stod och gret för? Hon hade bara uppfylt sin pligt. Och skeden skulle hon få igen, när hon fick sitt kvartal. Bara hon icke redan blifvit så fattig, att hon aldrig mer skulle kunna bli lycklig och rik igen.

Ack! mången tror så, när den skoningslösa verkligheten med grofva händer plötsligt griper in i själens finaste gömma eller med sitt isande hån andas derpå.

Aslög.

Poesiens vandring.

Tillegnad Viktor Rydberg.

Fallen var Sigurd Fafnisbane,
Blödande Brynhild låg vid hans svärd.
Mörk som ett åskmoln hän emot Valhall
Böljade röken från bålets härd.

Stum som en bautasten stod Heimer,
Storm i hvitnade lockar hven.
Ändad var tusende bragders saga.
Röd som en blodström kvällsoln sken.

Se, som han dystert stirrande står der,
Griper ett gråtande barn hans hand,
Aslög, Sigurds och Brynhilds dotter,
Ljus som en elfva vid bäckens rand.

Fallen var Sigurd Fafnisbane,
Blödande Brynhild låg vid hans bröst,
Se, på hans svärd dock glöder en runa,
Hviskande hemligt om hopp och tröst.

Grånade skalden tager sin harpa,
Blickar på barnet faderligt huld,
Lutar den lilla mot knäet och sakta
Rör vid de skimrande strängarnas guld.

Blåögda barnet lyssnar så stilla,
Lyssnar så tyst till harpans sus.
Snart genom tårarna blickarna skimra,
Skimra som liljor i morgonljus.

Drog så kung Heimer bort med den lilla,
Bort emot Norden på villande led.
Fiender veko och hviskade vänligt:
Rör ej den gamle, stör ej hans fred.

Så de lände till sagolandet,
Så de nalkades Tules fjäll.
Så en dag emot harpan lutad,
Heimer der sitter å mossig häll.

Här får Aslög, fri såsom fogeln,
Under doftande björk och tall
Dansa i ljusnande morgonväkter,
Bada vid brusande forsars svall.

Här, när hösten sin drapa stämde
Doft vid branternas ättestup,
Hörde hon tunga, oändliga suckar
Stiga ur jordens och hjertats djup.

Dagrar och skuggor, sorg och glädje
Så de sågo hos drott som träl.
Så allt mer på sin stilla vandring
Växte de in i folkets själ.

Plötsligt färden dock slöts. De kommo
Sent en yrande vinterkväll
Hän till Spangarhed, der försåtet
Låg på lur invid rökig häll.

Här under sömnen af girig niding
Trofaste Heimer sin bane fick.
Hexan, hans hustru, lömskt under kungens
Stafkarlsklädnad kastat en blick.

Barnets blod de dock dröjde att gjuta:
Kanske det vore af mäktig slägt;
Hade en arfgärd? — Som kojans dotter
Kläddes nu Aslög i vadmalsdrägt.

Valla getter på öde heden
Nu blef konungadotterns lott,
Och hon lydde så tyst och tålig
Som om hon glömt de gamles brott.

Lyckosånger dock gerna hon sjungit,
Ära och fröjd efter sorgen tung
Skulle som vår efter vinter skimrat,
Komme han blott, hennes drömmars kung.

Komme han blott! . . . När dimmorna lätta,
När hon en örn ser sväfva fri,
Eller om våren af svanor en fylking,
Gladt hon ett förebud helsar deri.

Frusta så vikingadrakar i fjorden
Plötsligt en morgon. En asason
Stiger i land, och hans spejare finna
Konungadottern i spiselvrån.

„Hvem är du“, spörjde de, „hvem?“ I gåtor
Svarar hon stilla: *Sång* är mitt namn.
Strid hette fader, *Sorg* hette moder,
Vaggan jag låg i var längtans famn.“

„Mön den milda du sjelf månde skåda“,
Spejarne ropa till höfdingen gladt.
„Vishet talade vanadismunnen,
Aldrig vi funnit en ädlare skatt“.

Höfdingen kommer. Ragnar han heter,
Bragdernas Ragnar, nornornas bud.
Skatten han skådar, till „Sången“ han lyssnar,
Sigurds och Brynhilds barn blir hans brud.

Men, om ock smyckad i mantel och krona,
Aldrig hon glömmer sin vadmalsdrägt,
Aldrig, hur glädjen omkring henne strålar,
Sorgens och lidandets minne blir släckt.

Ofta hon än, medan kämparnes jubel
Brusar i festlig konungasal,
Tycker sig höra från Heimers harpa
Tynande ekon i enslig dal.

Ofta när midt under lekar och löjen
Tålig en träl förbi henne går,
Räcker hon mildt emot honom handen,
Skyms hennes blick af en dallrande tår.

Lotten von Kræmer.

I bokhandeln.

A—i—a: Två finskors lustvandringar i Europa och Afrika åren 1876—77 och 1884. Med illustrationer; 232 s. 8:o. H:fors 1886; G. W. Edlund.

Dessa reseminnen, som utgifvits „utan andra anspåk än att utgöra ett litet tidsfördrif under någon ledig stund eller en lättsmält lektyr i vänkretsen kring aftonlampan", höra onekligen till det mest läsvärda vår bokmarknad den senaste tiden inom detta gebit haft att bjuda på. Äfven bland öfrig turistliteratur i norden måste dessa „lustvandringar" erkännas stå framom mångt och mycket, som utkommit i bokform efter att ha fått sin tillbörliga plats i tidningsspalterna. Utom af en allt igenom flytande och behaglig stil fängslas läsaren här af ett särdeles älskvärdt sinnelag, som derjemte förfogar öfver goda insigter, utan att dessa någonsin användas för att ståta med en förment lärdom. Ehuru förf. uteslutande redogör för egna öden och äfventyr, träder hennes person alltid tillbaka för det skildrade, och blott sällan ger hon uttryck åt en och annan subjektiv reflexion, som måhända kunnat vara borta. Boken läses som en underhållande berättelse, inte precis spännande, men städse tilltalande och genomandad af ett behag, sådant man blir delaktig af under en vällyckad resa. Och lycka har förf. haft på sina „lustvandringar", en nästanåt fabulös lycka. Inte så, att hon skulle ha varit utsatt för faror och annat dylikt, hvarmed reseskildringar förr i tiden brukat kryddas. Hennes färder ske i allmänhet på områden, der den kontinentala turistströmmen redan banat vägar. Men hon har den underbara turen, att få se åtskilligt som andra föga komma sig till och att få vara med om annat, som mången med bästa vilja i verlden ej blir delaktig af. Härtill förfogar hon öfver en ingalunda vanlig iakttagelseförmåga, som tilldelar mången af hennes skildringar ett obestridligt värde. I sådant afseende stå hennes Afrika-minnen i främsta rummet. Man måste ovilkorligen fästa sig vid sådana skildringar som den om arabtypen (jfr ss. 112 f., 172, 207) och om judarne, om hvilka senare det bl. a. med rätta heter att „det kan kallas ett folk med en nationel prägel, som ej utplånas under några vilkor uti olika zoner". Högst åskådligt framställes äfven den mohamedanska begrafningen, den stora kapplöpningsfesten, besöket i ett arabkafé, ett harem m. m. Man kunde nästan afskrifva hela innehållsförteckningen, så rik är boken på träffande och färgrika teckningar. Men äfven från vår egen verldsdel har förf. åtskilligt af intresse att meddela, såväl från Frankrike som från Italien, till hvilket

senare förf. trots freden i Villafranca med en viss konsekvens äfven räknar Nizza. Karnevalen i denna stad ter sig, återgifven af hennes penna, som en präktig kulturbild. På många ställen i sitt arbete är förf. i tillfälle att yttra sig om en fråga, som härförinnan ofta sysselsatt henne — den om kvinnans rättigheter. Hvad hon åsett i verkligheten och sanningsenligt relaterat är just inte synnerligen uppmuntrande för de teorier hon sökt främja; och det är inte utan en viss tillfredsställelse det „otäcka“ könet torde finna hur ofta hon under sina färder har anledning att yttra sitt oförbehållsamma erkännande för all den välvilja och offervillighet, hon funnit hos verldens förmenta herrar, som i grund äro arbetets och hela lifstyngdens mest anlitade slafvar, om ock ett visst fåtal, som gör sig mera bemärkt, synes utgöra ett undantag från denna regel.

Men det är inte härom vi velat tvista med den ärade förf., som tvärtom har rätt i många af sina yrkanden mot tydliga missförhållanden. Sedan vi sålunda betygat vårt varma intresse för hennes arbete, må några anmärkningar, alla af underordnad vigt, vara tillstadda. På tal om Neapel och dess härliga läge har förf., anförande det kända ordstäfvet „se Neapel och dö“, låtit vilseleda sig af en nu för tiden ofta kolporterad godtköps kvickhet, som grundar sig på bristande kännedom af italienskan och ett derigenom föranledt oriktigt citat af bemälda uttryck. På så sätt återgifvet lyder det visserligen: *vide Napoli e poi m o r i*, hvaraf en banal skämtare behagat göra *vide Napoli e poi* **Mori**. Kvickheten består i att med sistnämda ord, skrifvet med stor begynnelsebokstaf, menas en obetydlig liten banstation vid Brennerbanan — ingalunda, såsom förf. tror, en ort i omnejden af Neapel — och det finnes dem, som låtit narra sig ända till att anse denna senare läsart för den ursprungliga. Ordstäfvets rätta form är: *veder Napoli e poi morire* och hänför sig till den tjusande anblicken från Camaldolis höjder, der en förnäm herre i förra seklet verkligen sökt och fått en fristad hos klosterbröderna för att „lugnt få dö“ i anblicken af sitt älskade Neapel. Att förf. i öfrigt inte är rätt hemmastadd i italienskan och dess moder latinet synes af skrifsättet vid en mängd namn och en ofta nog besynnerlig genitivbildning. Önskligt hade varit att för sådant ändamål korrekturet hade reviderats af ett häri kunnigt biträde. Vi säga detta inte af pedanteri eller klandersjuka, utan på grund af att förf. genom sin bok skänkt oss ett nöje, hvilket vi önskat a oblandadt. Och dertill fordras den af oss påpekade grammatiska etiketten. När man, såsom fallet är med förf., förfogar öfver ett i allmänhet gediget vetande, borde sådant lätt kunna undvikas, som påminner om vanliga tidningsskribenters tarfliga bildningsståndpunkt. Hvad vi i detta fall åstunda är så lätt åtkomligt, att det sjelfskrifvet kan afhjelpas vid en andra upplaga, och en sådan tillönska vi förf. af allt vårt hjerta.

W. B—n.

Jernvägsstyrelsens i Finland berättelse för år 1885, (Bidrag till Finlands officiela statistik XX). Helsingfors 1886.

Denna värderika publikation, som utdelades de sista dagarna af förlidet år, framträder första gången under den numera för alla dylika berättelser gemensamt antagna allmänna titeln af „bidrag till Finlands officiela statistik“. Planen och uppställningen har dock för denna gång ännu blifvit den förra, så att berättelsen särskildt redogör för enhvar af de fyra olika jernvägar, som under redogörelseåret för statens räkning trafikerats, nämligen: Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgs, Hangö—Hyvinge, Åbo—Tammerfors Tavastehus samt Wasa jernväg. Berättelsen afslutar derjemte en serie af 15 årgångar, och torde med följande redogörelseår en ny plan och uppställning komma att följas, då för det närvarande en komité är tillsatt att utarbeta förslag härtill. Hvilka förändringar i följd häraf än må blifva antagna, måste man dock hoppas att äfven för framtiden möjlighet beredes att klart öfverblicka de egendomligheter, hvarje större länk af vårt jernvägsnät har att erbjuda. Ty tager man i betraktande de stora olikheter, som skilda delar af vårt land har att uppvisa i befolkningsförhållanden, industri, jordbruk m. m., skall det för en sund jernvägspolitik och förvaltning alltid blifva af stor vigt, och detta såväl för Ständerna som för administrationen, att på grund af tillförlitliga statistiska data, som hänföra sig till de olika förhållandena, bilda sig en klar inblick i de mer eller mindre sannolika resultat ifrågasatta nya banor komma att gifva. Då i den uppsats om våra jernvägar, som ingick i januarihäftet af Finsk tidskrift, hänsyn tagits jemväl till resultaten för år 1885, anföras här endast följande fakta.

För Helsingfors—Tavastehus—St Petersburgs jernväg har år 1885 att uppvisa den största härintills erhållna bruttoinkomst och exploatationsvinst, under det att förvaltningskostnaden utgjorde medeltalet för de sista sju åren; för Åbo—Tammerfors—Tavastehus jernväg intager nämda år med hänsyn till bruttoinkomsten det tredje, med hänsyn till förvaltningskostnaderna, hvilka uppgingo till icke fullt medelkostnaden för hela tiden, det fjerde, samt med afseende å exploatationsvinsten det andra rummet bland alla år, som jernvägen härintill trafikerats; för Hangö—Hyvingebanan har år 1885 nära nog samma betydelse, i det att detta år med afseende å bruttoinkomsten intager jemväl det tredje rummet bland föregående år och med hänsyn till exploatationsförlusten det näst förmånliga; med afseende å förvaltningskostnaderna har det deremot att uppvisa det härintills fördelaktigaste resultat. Slutligen utvisar år 1885 för Wasabanan en icke oväsentlig utveckling: med afseende å bruttoinkomst och exploatationsvinst intager detta år det första, med hänsyn till förvaltningskostnaden det andra rummet.

Den sammanlagda längden af alla under år 1885 trafikerade hufvud- och bibanor utgjorde 1.177 kilometer; antalet passa-

rare uppgick under året till 1,843,750, at hvilka enhvar hade i medeltal tillryggalagt 38 1/2 verst eller 41 kilometer. Mängden ed jernvägarna forsladt frakt- och ilgods utgjorde 15,934,138 ntner och det medelafstånd, på hvilket hvarje centner forslats, 6 2/3 verst eller 103,3 kilometer. Den sammanräknade brutto-komsten uppgick under året till 8,450,773 mark, förvaltnings-stnaden till 4,915,491 mark; exploatationsvinsten utgjorde så-les 3,535,282 mark. Jernvägarnas fastighetsvärde beräknades d årets utgång till 81,279,521 mark och inventariernas värde 17,902,723 mark. Vid jernvägarnes samtliga mekaniska verk-er hade under året 108,987 olika dagsverken användts, som ngat en sammanlagd kostnad af 378,077 mark; tillverknings-rdet beräknades utgöra 1,060,053 mark. Personalen vid sta-s alla jernvägar uppgick vid utgången af året till 1,863 per-ner. Under redogörelseåret hade 16 olycksfall inträffat, af ssa 13 med dödlig utgång; fyra af de sistnämda hade fram-llats med berådt mod; 5 olycksfall hade träffat personer å tåg.

F. N.

Nemo: Tankar i politiska frågor; 81 s. 8:o. H:fors 1886, W. Edlund; 1 m. 25 p.

V. M. v. B.: Det svenska partiet, politisk flygskrift; 56 s. o. H:fors 1887, G. W. Edlund; 1 mk.

Vårt fattiga land är icke fattigt på högre politik, på parla-ntarisk verksamhet och på publicistiska organ. Då vår lilla fvudstad räknar sex dagliga tidningar förutom de officiela och då flere landsortsstäder hafva tre till fyra blad, kan det icke väcka förvåning att vi inom kort fått se en mängd broskyrer på den politiska skådebanan. Men då man å andra sidan betänker huru det sociala eller — för att gifva saken en förnämare klang — ocialpolitiska spörsmål, ekonomiska, kyrkliga, skol- och andra ulturfrågor behandlas af dem, som hålla sig framme, och de erkligt framstående, blir man något tveksam angående värdet h verkan af vår storpolitik och våra yrkespolitikers produkter. et faktiska underlaget till många allmänna betraktelser, reflexio-r och strödda reflexioner är understundom så smalt, att man r lust att tillropa författaren: från ord till ting, från politisk vigtighet till vigtiga samhällsfrågor, från fosterländska uttalanden ill medborgerliga verk!

Som man ropar får man svar. Då vår grånade konserva-tions-politiker ej utan framgång först utstälde sitt „konkurrens“ arbete om våra partier, nära nog en stillebenstafla, var det all-deles naturligt att språkstiltjens verkliga och sanna representanter skulle framträda. Under den fennomanska bildens lätta slöja såg man friden och fosterlandet, som småningom blef allt enigare, på finska förstås, medan en del ädelmodigt nickade bifall, men de

ohjelpliga svenskhetsvännerna för allan tid höllos på afstånd från allt hvad fosterland och framåtskridande kunde heta.

Hade vi här ett *finskt* folk, visade oss åter sign. Nemo *ett* finskt folk, men så finskt, att ordet finländsk, som dock verkligen påminner om det gemensamma fosterlandet, uttryckligen bannlystes. I sin tredje, här föreliggande broskyr tyckes Nemo klandra det fennomanska fältropet „Finland åt finnarne", dock endast för att på en och samma sida i broskyren misstyda de svenskt sinnades „vi äro icke finnar". Mot det faktum att en talrik grupp med svenskt modersmål och utan någon, i lifvet eller latinskolan förvärfvad, lefvande kunskap i finska språket här bor och bygger dels på samhällshöjderna, dels i dalarna, ställer N. de få svenskatalande, hos hvilka öfvergången till svenskan skett nyligen. Han anmärker vidare att kampen gäller olika lager af samhället, men förbiser att detta tillsvidare icke är den hetsiga, upprörande delen af kampen — ty stridsmännen höra till samma klass, nästan utan undantag hafva de samma svenska modersmål. Redan nu tror sig N. emellertid hos oss finna en klass, som är både finsk och bildad och så talrik, att den rättfärdigar det i våra förhållanden nog hastiga inrättandet af en mängd finska latinskolor.

Sign. V. M. v. B., hvars innehafvare mer än väl kan mäta sig med de andra broskyrförfattarne, anser att svenskhetsvännerna hyst och hysa aktning, välvilja och förtroende för den finske bonden och att den finska saken inom de icke finska partierna hade kunnat finna mera sansade och kanske oegennyttigare ledare. I den nuvarande finska rörelsen skådar han deremot öfverdrifter och redan i många delar en hejdlös mani, som måste motarbetas, emedan den skadar århundradens tradition, sambandet med den vesterländska odlingen, vår politiska ställning, rättvisan och säkerheten i lagstiftning och förvaltning, ja äfven omsorgen om skick och hyfsning. Han ser i språkstriden icke en vanlig konkurrens, utan en fråga om „bildning eller förvildning" och en fara för ödesdigra omstörtningar, hvilka under det starkaste tryck hota att bryta sig fram. Det är detta som framkallat och framkallar ett svenskt parti. Här förslå icke „liberalismens rännilar", här behöfves en stark svensk nationalitetskänsla som motvigt mot den finska, — hvilken ju egendomligt nog besjälat åtskilliga ledare, som ej hafva finskan till modersmål. På ingendera sidan framställas egentliga argument eller fullt bevisade fakta, hvilka ju icke heller i en så omfattande fråga kunnat inrymmas inom flygskriftens ram. Det är personlig åskådning som bryter sig mot personlig åskådning; det är olika förutsättningar på hvardera sidan, som betingat olika åsigter. Från den ståndpunkt, som tillerkänner språket en stor betydelse för tanken och för hela kulturen, kan det solida, genuina finskhetssträfvandet och finskans möjliga öfvervälde i en osäker framtid betraktas med lugn; men förfinskningen nuförtiden och dess aktiva eller

ssiva gynnande måste te sig som onatur och svaghet, hvilka öra starkt bekämpas och hvilka alldeles icke kunna jemföras ed försvenskningen förr i tiden. Förfinskning skall möjligen der nuvarande tillfälligheter blifva en oberäknad följd redan af båda språkens administrativa likställighet. V. M. v. B. anser sådan likställighet af olika ting innebära en orättvisa, en öjlighet, ett fagert sken. — Om, såsom det säges, en ny språkättning snart emanerar vare sig på grundvalen af absolut omedelbar likställighet eller efter något slags territorial gsprincip, har åtminstone snabbhet icke saknats. Karakterit är att äfven den del af pressen, som åtminstone ej vill delbar likställighet, men dock trott sig böra redan nu proklalikställighet, mera diskuterat *när*, än *huru* likställigheten de genomföras. Det är storpolitik, diplomati, icke real- och aljpolitik.

Vi lemna åsido den i hög grad ovissa frågan om en framny partibildning, vi lemna likaså de i referatform föga njuta diskussionerna om partiernas tillfälliga hållning vid 1885 landtdag och komma till det af Nemo och V. M. v. B. jemelsevis utförligt behandlade ämnet: förändringar i representaonsformen. Aktuelt intresse har fortfarande eller hade åtminne vid senaste landtdag frågan om valrätten i borgarståndet. M. v. B. förfäktar inskränkt rösträtt såsom den grundlagsena och ger oss en synnerligen förtjenstfull sammanställning af för och emot anförda bevisen. I synnerhet efter denna föreller det nog starkt att låta de två: regent och kommun, tidtals ga förändringar i en så vigtig punkt af konstitutionen. Och öjligt är det att, såsom Nemo gör i en tidigare broskyr, kalla „lag" och anse det för grundlag, som kan framgå ur motiingen i en ständerpetition och enstaka regeringsåtgärder. Då ndtdagsordningen vare sig alls icke eller icke tydligt medgifver stbegränsning och då sådan icke heller öfverallt införts, kan h. Wredes i broskyrerna berörda reservation egentligen ej kallas aktionär. Nemo föreslår nu en valcensus mellan 500—10,000 ark med 1—10 röster; V. M. v. B. går till 20,000 mk och anser 00 vara ett för lågt minimum. Det är svårt att utan mer och ycket mer siffror försöka en konklusion; Nemo synes dock i het med de flesta för litet hafva fäst sig vid det oberoende, m följer med en större förmögenhet, för att i stället uppehålla g vid den visserligen sanna satsen, att penningar och insigter icke alltid följas åt. Både N. och B. öfverensstämma angående ödvändigheten af att representanternas arvoden utbetalas förskottsvis af allmänna medel, den förre föreslår med afseende härå scrude liste för städer med mindre än 3,000 innevånare. Hufvudsakligen påyrkar N. detta för att undantränga hufvudstadselementet i borgareståndet, B. gifver efter trots olägenheterna häraf. Följden af en förändring skall antagligen blifva den, att borgareståndet i stället för flere unga, intresserade, skickliga helsingfor-

sare får flere gamla, bekväma, ansedda landsortsbor. Om man vinner härpå och man faktiskt skall förlora något på valoperationer af minstfordrande, hvilka synas påbjuda reformen, tål ännu att öfvervägas.

För bondeståndet uppställer N. en mycket låg census, 300—4500 mk med 1—6 röster; B. kommer icke lägre ned än till jordtorparene, „enkannerligen landbönderne" med åborätt på längre tid. Både N. och B. och väl alla med dem fordra ett större antal elektorer samt vid dessas valakt sluten omröstning och absolut majoritet.

Hvad beträffar de båda privilegierade stånden, tänka N. och B. på icke obetydliga förändringar. Ridderskapet och adeln anser N. böra representeras genom 50 valda ombud, hvilken idé med värdefulla uppgifter och reflexioner belyses af B. Denne, som både i denna fråga och i andra hänseenden varsnar äfven det egna partiets svagheter, föredrager, om och då det skall gälla, adelns upphäfvande. Men för det närvarande påyrkar han blott fullmaktssystemets begränsning genom val af hela ätten.

I fråga om val till adeln upptager Nemo med rätta minoritetsprincipen, som i utlandet börjat vinna en viss tillämpning och är egnad att i betydlig mån inskränka det majoritetstyranni, som nutidens parlamentariska statsskick för med sig. I detta ämne, som skulle fordra sin egen broskyr, hänvisa vi, utan att ingå på Nemos ofullständigt motiverade projekt, läsaren till en uppsats i denna Tidskrift tom. XV (september 1883). Hvad vi emellertid måste förvåna oss öfver, är att N. alls icke håller på minoritetens rätt, då han uppställer nya grunder för preståndets sammansättning. I detta stånd borde en minoritetsrepresentation icke möta större praktiska svårigheter än i första ståndet; och i läroståndet borde i synnerhet olika åsigter ha möjlighet att blifva representerade. I afseende å sjelfva sammansättningen af preståndet föreslår N. förnämligast en tillökning i krafter, som skulle tagas från polytekniska institutet och andra fackskolor, från seminarierna och till och med, ehuru i anspråklös proportion, från folkskolelärarenas leder. Han vill äfven utsträcka valrätten till domkapitlens ordinarie tjenstemän och ecklesiastikexpeditionen i senaten, men, obegripligt nog, icke till skolöfverstyrelsen. V. M. v. B. ber oss jemföra huru preståndets valda ombud och adelns sjelfskrifna representanter både hos oss och i Sverge förhållit sig till frågor om uppoffring af ståndsintressen, ej minst de lägre, ekonomiska fördelarna; mot Nemos förslag sätter han, utan att dock tänka sig realiserandet af planen, en indragning af hela ståndet i den riktning, att landtpresterna skulle föras till bondeståndet, de öfriga till borgareståndet.

Det är tydligt att en grundligare representationsreform har sina stora betänkligheter i följd af våra yttre förhållanden och äfven våra inre partistrider. Då möjligen nya partier begynna bildas och innan ännu den nya stridens brand hunnit slå ut i

full låga, vore utsigterna större för att på en sakenlig och opartisk grundval bygga en så vigtig reform. Här kunna då uppstå allvarliga frågor om en, två eller möjligen tre kamrar, om kön, bildning, förmögenhet, högre ställning, om stad och land eller landskap eller nationalitet och andra grunder för ståndsindelning, för valrätt och röstbegränsning — frågor som erfordra grundliga undersökningar, icke blott från den allmänna statsvetenskapens synpunkt, utan äfven och framför allt med hänseende till våra egna egendomliga befolkningsförhållanden. Huruvida det lönar mödan och risken att företaga en grundligare reparation före den dock engång förestående nybyggnaden, kan åtminstone ifrågasättas. I hvarje fall må konstitutionen icke rubbas blott och bart i den goda, men säkert fåfänga afsigten att afskära inkonstitutionella manövrer för mer eller mindre väl maskerade demagoger och äfventyrare. Tänkbart är att vid en kommande landtdag afdläggandet af oundvikliga ärenden icke skulle lida alltför starkt afbräck, om man ville till behandling, nämligen till gemensam behandling, företaga V. M. v. B:s förslag rörande adeln och bondeståndet samt Nemos rörande prestaståndet, hvarförutom regeringens proposition om röstbegränsning vid val till borgareståndet väl i en eller annan form återupptages.

Men sist och slutligen är det dock icke den parlamentariska formen, som tryggar ett folks yttre och inre sjelfständighet, utan det egna oberoendet och den sanna folkligheten. *De* kunna dock lefva och tillväxa i vår nuvarande representationsform. Det är icke denna, utan, så vidt vi kunnat finna, just den finska s. k. nationela, af vår liberala tid med så stark sympati omfattade rörelsen, som hindrar det reela framåtskridandet i stat och kyrka och som i synnerhet i det senare afseendet hotar oss med ett verkligt baksteg.

Igs.

Matthias Salamnius: *Ilolaulu Jesuksesta;* 16 upplagan; V + 98 s. 8:o. Borgå 1886; V. Söderström; 50 p.

Denna dikt är onekligen en bland den svenska tidens intressantaste literära alster på finska språket, och detta icke blott genom den enkla, rena, om evangelierna påminnande behandlingen af ämnet. Dikten flödar tillika af en okonstlad och folkelig poesi, som väl skulle förtjena begagnas i nutida predikningar, i synnerhet som den finska literaturen ännu icke har något öfverflöd på lämpliga alster i den vägen. Ställen sådana som omskrifningen af lofsången „Ära vare Gud i höjden“ andas en hög och ädel poesi, som man får söka hos mången predikant. Lika beaktansvärd är sången i språkligt hänseende. Med blott få rättelser och förklaringar har den redan år 1690 författade dikten gjorts fullt njutbar för nutida läsare. Oändligt mycket står den framom t. ex. Ljungo Thomassons i början af samma århundrade

gjorda öfversättningar af de gamla svenska rikslagarna, och detta kan ej förklaras på något annat sätt, än dermed att M. Salamnius noga studerat och sökt troget efterbilda den finska folkpoesin, hvars versmått han äfven upptagit. Denna imitation visar sig i det lediga sättet att behandla de bibliska namnen i versen.

Flere uti dikten förekommande vestfinska former visa å ena sidan att runosången ännu på förf:s tid rikligt flödade äfven i vestra Finland, samt å andra sidan att förf. sjelf leder sitt ursprung från denna del af landet. Detta är också nästan det enda vi kunna säga om honom. Hans öden äro så förborgade, att man en tid var benägen att misstänka det Matthias Salamnius var en pseudonym. Utgifvaren af den föreliggande upplagan måste man räkna äfven det till förtjenst, att han uppdagat ett par smärre notiser om förf., hvaraf man kan sluta till att M. Salamnius studerat vid något utländskt universitet, möjligen Dorpat, att han derefter såsom krigspredikant uppehållit sig i Ingermanland och slutligen efter återkomsten till hemlandet nåtts af döden 1691, medan han ännu väntade på ordinarie presttjenst. Äfven ett sorgekväde öfver Johannes Gezelius d. ä. har honom till författare. Denna väl utstyrda och mycket billiga folkbok skall säkerligen få samma spridning som arbetets föregående femton upplagor.

O. G.

Georg Fraser: Kortfattad öfversigt af rättsväsendet i kejsardömet Ryssland. 46 s. 8:o. Helsingfors 1887, G. W. Edlunds förlag; 1 mark.

Genom en af kejsar Alexander II år 1864 utfärdad rättegångsordning infördes i Ryssland ett helt och hållet nytt rättegångsväsende efter europeiskt mönster. Om ett försök att i en främmande jordmån omplantera en under ett annat luftstreck uppvuxen planta alltid är vanskligt, syntes det så mycket svårare här, då inga eller högst få betingelser för denna planta att kunna frodas och tillväxa förefunnos. Af synnerligt intresse hade derför varit att af förf. få några egna iakttagelser om huru detta nya rättsväsende vid tillämpningen gestaltat sig, huru det uppbäres af allmänna opinionen, om genom detsamma gamla inrotade oseder och missförhållanden kunnat utplånas, eller om möjligen tvärtom nya rättsvådor uppstått. Förf. uttalar visserligen sin djupa beundran för den nya ordningen och dess fördelar, men detta i största allmänhet och utan att vederlägga de temmeligen allmänna uppgifter man sett om farorna af den nya juryinstitutionen, för att taga detta enda exempel. Denna synes nämligen icke hafva kunnat frigöra sig från inflytelser af gammalt kasthat och andra under ett långvarigt förtryck födda och djupt ingrodda antipatier och sympatier, oafsedt tillfälliga passioner, af hvilka ett folk, ovant vid sjelfstyrelse, lätt låter leda sig.

Förf. inskränker sig till en kort redogörelse för innehållet af 1864 års rättegångsordning. Till följd af denna arbetets plan blir framställningen nog torr och icke fullt njutbar för en större publik, synnerligast som sammanställningen icke heller är så klar, som önskligt hade varit. Men äfven i dess nuvarande form är denna publikation dock välkommen såsom en af de få meddelanden om ryska förhållanden, som hos oss sett dagen. Önskligt vore att finländska medborgare, hvilka vistas i Ryssland, och såsom finnas ju många, ville efter förmåga i en eller annan form, korrespondenser till tidningar och tidskrifter, broskyrer eller noveller, som nuförtiden tyckas kunna inrymma alla tänkbara frågor, bekantgöra sina intryck för att derigenom i vårt land sprida kunskap om ryska riket. Kunskap är makt, frånvaron deraf vanmakt, och i detta fall mer än någonsin är okunnigheten ett fel. Att tillönska af antydd anledning äfven föreliggande lilla häfte en större spridning och kunna endast uttala den förhoppning, att förf:s exempel (ed)döme skall mana till efterföljd.

C. B. F.

Emile Zola: Konstnärslif (L'Oeuvre), pariserroman; beundigad öfvers. af Ernst Lundqvist, 499 s. 8:o. Sthlm 1886; lb. Bonnier; 3 kr. 50 öre.

I sin „l'Oeuvre" har Zola behandlat ett ämne, som ligger om den närmaste kretsen af hans erfarenhet, något som icke n sägas om alla hans betänkliga arbeten. Denna nära förtrohet med verkligheten har haft det lyckligaste inflytande på romanens form och dess innehåll. Här skildras den moderna naturalistiska skolans kamp mot den föråldrade konst, hvars timme slagit och hvilken måste födas på nytt. Romanen är skrifven med hela kraften af en öfvertygelse hos den, som sjelf stått midt i kampen. Modellerna äro gripna ur förf:s egen omgifning, han känner dessa målare, bildhuggare, arkitekter och skulptörer, han förstår deras sträfvanden, tvifvel och försakelser, han har dem på sina fem finger, han vet hur de gå, hur de stå och hur de tala. Oberoende af de här förfäktade konstteoriernas värde är boken en t af den nu lefvande konstnärsgenerationens historia och får som sådan sin betydelse just genom den ställning konstnären i våra dagar intar till lifvet och verkligheten omkring honom. Zola har fattat denna bild af pariserlifvet inom ramen af en gripande kärlekshistoria.

En ovädersnatt, när klockan slår två på morgonen, står målaren Claude Lantier vid porten till sitt logis i ett af de forna palatsen på Saint Louis holmen i hjertat af Paris. Vid skenet af en blixt varsnar han tätt tryckt till porten en kvinlig gestalt drypande af vatten, hvilken bäfvande anropar honom om hjelp. Genom ett urspåradt jernvägståg hade hennes ankomst till Paris fördröjts. Det var äfven orsaken till att ingen denna sena timme

mera var henne till möte vid jernvägsstationen. En näsvis hyrkusk hade lemnat henne i sticket midt i natten i stället för att bekväma sig ut till Passy. Vresigt afvisas hon af Claude, som icke vill tro på hennes historier. Det allt mer växande ovädret gör att han dock sist och slutligen för natten ger henne tak öfver hufvudet i sin atelier. Då följande morgon hans blick händelsevis faller på den ännu sofvande flickan, hänrycks han af denna ungdomliga gestalt och detta vackra ansigte. Detta har han i månadtal sökt för sin stora tafla „i fria luften“, der hans revolutionära sträfvanden skola få fast form, i en stor naken kvinnofigur, badande i fullt solljus. Han griper sin pastellåda och är genast midt upp i arbetet, som emellertid afbrytes af flickans förskräckta uppvaknande. I veckotal sträfvar Claude härefter att med skizzens tillhjelp få fram på duken denna sköna kvinnogestalt. Småningom står Christine och mötet med henne för honom endast såsom en drömbild, hvars flyktiga konturer han förgäfves söker gripa. Men någon månad efter det första sammanträffandet öfverraskas han under arbetet af Christine, som med en knippa friska rosor i handen sökt upp honom för att visa det hon ej glömt hans hjelp den svåra ovädersnatten. Under vinterns lopp uppkommer småningom ett kamratlikt vänskapsförhållande mellan de två ensamma unga. Så snart tjensten hos gamla fru Vauzade lemnar Christine någon ledighet, helsar hon på Claude. Ibland kommer hon dit i fyrsprång för att dröja endast två minuter, men en annan gång har hon tid att stanna kvar, och under hennes flinka fingrar antar snart den skräpiga ateliern ett oväntadt prydligt utseende. Långa stunder kunna hon och Claude tillbringa med att för hvarandra upprulla en mängd små glada oskyldiga barndomsminnen, eller ock berättar Christine för honom huru hennes lif förflyter vecka efter vecka i det lilla tysta igenbommade hotel Vauzade, der lifvet går sin jemna gång, dämpadt som en gammal klockas tick-tack. Allt efter som vintern framskrider och sista terminen för inlemningarna till årets salon närmar sig, blir Claude orolig och dyster. Arbetet vill icke gå, han har målat, skrapat ut och otaliga gånger målat om igen sin stora kvinnofigur. Vid ett af sina besök finner Christine honom i förtvifflan hopsjunken framför sin tafla. Allt hopp om seger är förbi, ty om tre dagar utgår sista terminen. Då blir Christine hans modell. Det han nu gör blir det bästa hans pensel skapat. Taflan tillbakavisas väl af salongsjuryn, men den blir mästerverket i de „refuserades salong“. Claudes tafla ger klaven till en genomgripande brytning med de akademiska traditionerna. Det är under mängdens hvisslingar, skratt och speglosor Claude och hans vänner komma på det klara med att de stå midt upp i „en batalj, som man levererar med lif och lust i gryningen, då trumpeterna smattra och man går emot fienden med det säkra hoppet att besegra honom innan solen går ned“. Men skrattsalvorna och hyssjningarna tillföra Claude ännu en annan visshet. Hemma i

hans atelier väntar honom Christine, som med finaste kvinliga instinkt, glömmande sig sjelf skyndat hit för att hjelpa honom att bära denna bittra framgång. Kamratskapet hade ledt till kärlek, katastrofen med taflan hade ledt till förening.

I en liten undanskymd by i Paris omgifningar slå Claude och Christine upp sina bopålar. I ett gammalt förfallet hus, omgifvet af en vildskog af rosenbuskar, förflyta veckor och månader enformig lycka. Claudes passion för arbete, hans forna feberaktiga ifver, som kunde komma honom att arbeta från daggryningen till nattens inbrott, tyckes försvunnen, endast Christine existerar för honom. Hela denna idyll är framstäld med sällsynt ...d. Den omgifvande naturen är målad med en penna, som kan täfla sig med den moderna landskapsmålarens pensel, der den ...ntrollar luftens finaste skiftningar och nyanser. — Par tre år förflyta. Småningom och omärkligt begynner emellertid Paris, hvars kupoler synas i den blånande dimman borta vid horisonten, ... med tusen osynliga trådar återdraga Claude till den härd, der ...t konstnärligt arbete kulminerar. Småningom återknytas förbindelserna med de forna vännerna och den yttre verlden. Christine bäfver, inom konstens rike har hon intet rum. Hon känner den fruktansvärda rival, hon vet att då konsten intar sin förra plats inom Claudes lif, är han förlorad för henne. Hon ser emellertid Claude förtäras af längtan efter Paris, och det är hon som enträget yrkar på att återvända dit. Slutet af idyllen är ett prof på hvad Zolas penna åstadkommer, när den verkligen följer naturen: „Claude var redan på väg till lille Jean, då Christine kom på den idén att hon hade glömt någonting. Hon vände om en...n, fann huset alldeles tomt och började gråta: hon hade en känsla, som om hon ryckts bort med våld och lemnat kvar någon del af sig sjelf, hon kunde ej säga hvad. Så gerna hon skulle stannat. Hur innerligt önskade hon ej att alltid få framlefva sitt lif der. — — Hon fortfor emellertid att leta efter det hon inbillade sig hafva glömt och bröt slutligen af en ros utanför köksfönstret, en sista frostbiten ros; sedan stängde hon igen grinden om den ödsliga trädgården“.

Idyllen är förbi; Claude står åter midt upp i kampen. Det gäller intet mindre än att gå i spetsen för den nya riktning han sjelf anvisat, att i sina konsekvenser utföra den nya skolans for...an på luft och ljus i måleriet. Gång på gång återvisas hans ...nsynslösa taflor af salongsjuryn. Tanken, som ursprungligen varit hans, tages upp af andra, hvilka skickligare än han genom eftergifter undvika att stöta publiken för hufvudet. Konsten blir för Claude en förtärande passion, för hvilken han glömmer sitt barn och sin hustrus kärlek. Claudes stora tanke slår sig igenom, medan han sjelf under yttersta brist och nöd, dem Christines trofasta händer väl göra allt för att hålla på afstånd, blir en af dessa konstens martyrer, som dödas af sin egen oförmåga att skapa. I den gråa och kalla gryningen en melankolisk vinter-

morgon hänger han sig på målarstegen framför sin stora bild a staden Paris, ett misslyckadt verk för ett helt lif.

Zola har kanske aldrig skrifvit något bättre än dessa skildringar af det unga konstnärskotteriets lif och sträfvanden. Romanens bästa bitar äro t. ex. torsdagsmiddagarna hos den blifvande romandiktaren Sandoz eller det alldeles makalösa kapitlet om salongens öppnande och Salon des refusés, der den unga friluftsskolans första batalj står. Läsaren har förundrat sig öfver att se författaren till Nana återvända nästan till idyllen; en sådan skildring är bland andra den scen, der Claude målar Sandoz och de för oss upprulla hela sin barndomshistoria med gemensamma minnen från den lilla landsortsstaden i söder.

Med alla de medel en högt drifven teknik erbjuda är det väl dock sist och slutligen icke möjligt för pessimisten att förklara lifsföreteelserna. Allra minst kan man vänta detta af Zolas konst, „toute expérimentale et toute matérialiste“ som han sjelf säger den vara, och som strukit hela uppgiften från sitt program. Alla romanens personer, alla dessa till sin yttre gestaltning så frappanta målare, skulptörer, romanskrifvare och publicister erbjuda, om man går till den djupa grunden, skådespelet af viljelösa existenser, som drifvas omkring af en slump. Claudes och Christines kärlek blir också sist och slutligen en faktor af ingen betydelse i det stora intet — för att icke tala om att hos Zola alltid blandar sig något groft sinligt uti kärleken, äfven när han sjunger dess lof. Om sålunda denna stora och betydelsefulla sida ur det menskliga lifvet blifvit blank och oskrifven i romanen, så har Zola dock genom att här visa fram verkliga menniskor och icke blott vidunder af laster och gemenhet, gifvit präktiga kopior af åtskilliga företeelser i nutidens Paris.

Romanens sista sidor fästa läsarens uppmärksamhet särskildt på en omständighet i Zolas diktning. Alltid och allestädes uppträder Zola som den hänsynslöse fienden till allt hvad romantik heter. Han har tillförene gått illa åt de stackars romantikerne, hvilka han förebrår ingenting mindre, än att hafva brutit den franska literaturens utvecklingskedja. Så orimligt det derför kan låta, finnes emellertid ett romantiskt element hos sjelfva denne hänsynslöse revolutionär. Född och fostrad under ett romantiskt tidehvarf, lägger han i dagen en tendens att, alldeles som vore han en simpel romantiker, förstora och symbolisera personer och ting. Detta drag skymtar igenom t. ex. nu vid teckningen af Claude. Man kan läsa en eller annan af dessa sidor om Seinefloden, utan att förstå hvarför icke en romantiker kunde hafva skrifvit detta. Mot denna sin egen svaghet riktar förf. en dialog, som föres mellan Claudes båda vänner, då de gå ned i det ringa tåg, som följer den glömda banbrytaren ut till kyrkogården.

Zolas verk skulle likasom Strindbergs, för att taga någon som står oss närmare, i mer än ett afseende kunna gifva anled-

ning till reflexioner öfver föreningspunkterna mellan de förkättrade romantikerne och naturalismens banérförare.

Det är ingen lätt sak att öfversätta de moderna franska romanerna med sin härskara af nybildade ord. Desto större är läsarens förbindelse till den svenska öfversättaren för det sätt, hvarpå han fullgjort sin uppgift.

H—a.

Teodor Ekelund: Vittra skuggbilder, literaturhistoriska teckningar 208 s. 8:o. Sthlm 1886, bokförlagsbyrån; 2 kr.

Då förf. i förordet till ofvanstående arbete säger sig icke vara af den åsigt, att allt af en framstående skriftställare bör offentliggöras, väntar man sig att i de bref, anekdoter och strödda drag ur gustavianers och andra mer eller mindre framstående mäns lif såväl från föregående som detta århundrade, hvilka förf. framletat för det mesta ur Riksbiblioteket i Stockholm, finna rätt mycket af intresse. Emellertid får man bland dessa vittra skuggbilder till lifs endast temligen betydelselösa notiser, och äfven om man hunnit igenom hela raden af dessa tort framstälda och utan något inbördes sammanhang hopfogade anteckningar, skall man också svårligen finna något, som förtjenar uppmärksammas, om icke en och annan liten versrad. Bland dylika anföres äfven den synnerligen täcka „Lilla Hedda till sin pappa på hans födelsedag“, hvilken förf. säger sig hafva funnit i Riksbiblioteket bland orientalisten Per Sjöbrings manuskript, ehuru poemet dock återfinnes bland Choraei tryckta dikter. — Möjligen kan detta arbete vara af intresse för en och annan specialist på den svenska vitterhetens område, fastän visserligen den mindre bevandrade läsaren icke kan deri förena sig.

—g —r.

A. G. Berglind: Om ryggradssnedheter och möjligheten att förebygga deras uppkomst och utveckling, jemte en kort redogörelse öfver författarens verksamhet i Ryssland; 43 s. 8:o. Sthlm 1886; 60 öre.

De omfattande undersökningar, som i Sverige och i de stora kulturländerna verkstälts för att utröna hvilket inflytande skolan utöfvar på ungdomens helsa, äro kända för Tidskriftens läsare, likasom de delvis ganska nedslående resultat, som dervid kommit i dagen angående de sjukdomar, hvilka man trott sig ha skäl att ställa i närmare eller fjärmare samband med skolgången, främst ryggradssnedheten. Det länge fortsatta stillasittandet i skolan tröttar öfverhöfvan svagare elever; tröttheten i förening med illa konstruerade bänkar tvingar dem att antaga felaktiga ställningar, som lätt kunna utvecklas till verkliga missbildningar. Men det är dock ingalunda skolan ensam, som bär ansvaret för att så många af det uppväxande slägtet, speciellt dess kvinliga del, äro „sneda“. Sin

mesta tid tillbringa barnen ju dock i hemmen, och det är långt ifrån alltid fallet att man här skulle skänka deras fysiska befinnande den uppmärksamhet det skulle förtjena.

I föreliggande lilla arbete, som af förf. tillegnats föräldrar och uppfostrare, lemnas råd och anvisningar för att hindra uppkomsten af ryggradskrökningar äfvensom för att igenkänna en begynnande sådan. Förf. omnämner det inflytande en olämplig klädedrägt utöfvar och varnar härvid särskildt att för växande flickor använda snörlif, hvilket långt ifrån att stöda och stärka musklerna tvärtom kan bidraga till utvecklingen af snedhet. Såsom en af de vigtigaste orsakerna till ryggradsböjningar anföres den olämpliga hållning vid skrifning, som barn tyvärr så ofta intaga såväl i skolan som hemmet. Det är af vigt att tillse det bord och stolar äro lämpligt afpassade efter barnens storlek. I detta afseende ger förf. detaljerade föreskrifter. Härvid böra vi anmärka att differensen (d. v. s. lodräta afståndet mellan bordskifvan och stolsitsen) sannolikt med fördel kan tagas litet[1] större än[1] det här angifna måttet. Stolen bör helst stå så, att dess främre kant kommer något framom den från bordskanten fälda lodlinien; slutligen är ett ryggstöd, hvilket uppbär såväl länd som skuldror, att föredraga framför det af förf. rekommenderade låga ryggstödet. — Vi kunna icke här ingå i vidare enskildheter; den lilla skriften innehåller i sin första del åtskilliga praktiska upplysningar och torde derför kunna blifva till nytta i månget hem.

I samband med sin skildring af ryggradssnedheterna har förf. på några sidor meddelat en fragmentarisk öfversigt af den Lingska gymnastikens uppkomst och utveckling samt vidare „en kort redogörelse öfver författarens verksamhet i Ryssland". Den sistnämda smakar något af reklam och hade saklöst kunnat utelemnas; det egentliga ämnet fordrar på intet sätt att läsaren får veta med hvilka mer eller mindre höga personer förf. under sin vistelse i Ryssland kommit i beröring.

W. Pipping.

G. Tophel: Den Helige andes verk i menniskan; 91 s. 8:o. Sthlm 1886, A. V. Carlsson, 75 öre.

Förf. eller rättare föreläsaren skildar i fem föredrag sitt ämne. Den genomgående grundtanken är nödvändigheten af Guds andes skapande och förnyande verkan i menniskans själ, om hon skall vandra frälsningens väg. Framställningen, som allt igenom är bygd på en bibliskt kristlig åskådning, är varmt religiös och populär. Måhända skulle ämnet hafva vunnit på ett behandlingssätt, som mindre påminde om den vanliga predikostilen.

K. T. B.

E. Bonsdorff: Geometrisia ja trigonometrisia laskuesimerkkiä oppikouluja varten, 137 s. 8:o, H:fors, Weilin & Göös; 2 mk 50 p:i.

I Bonsdorffs Geometrisia ja trigonometrisia laskuesmerkkiä helsa vi en länge motsedd och synnerligen behöflig tillökning i den inhemska skolliteraturen. Till sina tidigare utgifna och flitigt använda exempelböcker har förf. här fogat en kompletterande del, innehållande, som titeln anger, räkneuppgifter från geometrins och trigonometrins områden. Materialet är väl ordnadt i systematisk följd och uppgifterna valda med den erfarne pedagogens säkra blick. En anmärkning tillåta vi oss dock, nämligen den att metersystemet är för litet beaktadt, särskildt vid de stereometriska uppgifterna, der systemets enkelhet och värde för den praktiska räkningen hade bort vinna nödig uppmärksamhet.

Vi sluta vår anmälan med att uttala den förhoppning, att en svensk upplaga snart måtte lemna pressen.

A. R—y.

Karta öfver jernvägarne i Finland, H:fors 1887 G. W. Edlunds förlag; pris 50 penni.

En obetydlighet, hvilken här omnämnes endast för sitt ringa pris, som kan göra kartan välkommen för resande. Den upptager hela vårt närvarande jernvägsnät med stationer och afstånden emellan dessa. De sistnämda hade dock bort angifvas icke i verst, utan i kilometer, då den numera införda nya taxans bestämningar äro faststälda efter denna längdenhet.

F. N.

A. Freudenthal: Svenska rättskrifningsöfningar, andra upplagan 38 s. 12:o. H:fors 1887, G. W. Edlund; pris 25 p.

Man kan hysa olika meningar om den rätta metoden för rättskrifningens inlärande i skolan. Man kan för de lägsta skolorna påyrka flere koncentriska kurser i stället för en genom flere klasser fortsatt kurs. För de skolor, som följa den sistnämda anordningen, d. v. s. de flesta i vårt land, och för enskilda personer, som utan läsning af regler, på ett bekvämt och icke alldeles tråkigt sätt vilja tillegna sig en tidsenlig och redan till och med i flere dagliga tidningar följd ortografi, erbjuder professor Freudenthals fullständiga och till innehållet omvexlande rättskrifningsöfningar den bästa ledning. Ehuru detta icke är rätta stället för en utläggning af rättskrifningsfrågan, kan det dock påminnas, att ä-tecknets vidsträcktare användning, som utgör det mest i ögonen fallande kriteriet för den ifrågavarande ortografin (t. ex. *där, järn, värld*), har en säker framtid för sig. Också en konsonantförenkling, hvilken t. ex. åtnöjer sig med *alt, ställd, väkte* (för *väckt* jfr *vakt*), *sant,* skall, i synnerhet om den allt mer utsträc-

kes, i längden bära sig bättre än den nu af ortografer i Sverige omfattade konsonantfördubblingen. Ty onödig vidlyftighet är i ljudbeteckning lika oriktig som i all annan beteckning.

Svenskt-finskt handlexikon, skolupplaga; 594 s. liten tvåspaltig 8:o. H:fors 1887, K. E. Holm.

Detta lexikon, utgifvet af en erfaren skolman och säker språklärare, rektor C. F. Nordlund, kan närmast jemföras med de bekanta Tauchnitz'ska ordböckerna, men öfverträffar dem vida i rikhaltighet och användbarhet på skolans område likasåväl som för det dagliga lifvets och särskilda yrkens behof. Ett specielt literärt intresse eger, i ett arbete sådant som detta, återgifvandet af utländska låneord i finskan. Här borde väl småningom allmänt vetenskapliga termers öfversättande uppgifvas. Så återger äfven hr Nordlund t. ex. entomologi i främsta rummet med entomologia, men äfven med „hyönteistieto", hvilket som förklaring alltid kan anses berättigadt. För myiologi finner man deremot endast „kärpäisoppi", h. e. „fluglära", hvilket på svenska icke just har afsedd klang. För pessimism och pessimist upptages i lexikonet tillsammans sex öfversättningsförsök. Att prosektor bland annat säges vara en „anatomian neuvoja" är nuförtiden lika öfverflödigt i detta arbete som i vår kurialterminologi, der, om vi rätt minnas, samma upplysning meddelas. Begreppen filolog och lingvist hade deremot förtjent några särskiljande öfversättningar. I detta, som naturligtvis intet gäller vid bedömandet af bokens värde, kunde större konsekvens rekommenderas. — Då hr Nordlund enligt företalet är betänkt på att utgifva äfven ett finskt-svenskt lexikon, hoppas vi att prof. Freudenthals ortografi der användes.

Strafflag och ordningsstadga för finska militären af den 1[illegible] juli 1886; 121 s. 12:o. H:fors 1887, G. W. Edlund; 1 mk.

Detta 25:te häfte af hr Edlunds bekanta s. k. lilla författningssamling innehåller förutom de i titeln nämda författningarn[illegible] staten för vår öfverkrigsdomstol. Det utgör ett komplement till [illegible] i n:o 24 intagna militärförfattningarna och skall väl i sin m[illegible] bidraga till att sprida den småningom för en hvar vapenför nöd[illegible] vändiga kunskapen om vår värnepligtsinstitution äfvensom till a[illegible] gifva en rätt uppfattning af denna inrättnings art och väsend[illegible]

A. Ramsay: Metersystemet belyst af talrika exempel, [illegible] handbok för skolan och till sjelfundervisning; andra genomsed[illegible] upplagan, 63 s. 8:o. H:fors 1886, Weilin & Göös; 75 pen[illegible]

Dr Ramsays handbok öfver metersystemet har, såsom m[illegible] kunnat förutse, haft den snabba afsättning, att en ny uppla[illegible] snart blef af behofvet påkallad. I denna nya uppla[illegible]

hafva enligt förordet exemplen ökats med 100 samt några af den offentliga kritiken framstälda anmärkningar blifvit beaktade och rättelser verkstälda. Bland öfningsuppgifterna har förf. särskildt infört sådana, som omfatta räkning med bråk, hvilka helt och hållet saknats i den första upplagan. Äfven öfriga exempel och uppgifter äro i allmänhet väl valda och ändringarna och tilläggen gjorda med omsorg.

Vi kunna dock icke underlåta att anmärka att förf. äfven i denna senare upplaga nog ofta använder de för metersystemet främmande bibenämningarna, specielt metriskt lispund och metriskt lod, ehuru icke blott den dagliga pressen utan äfven allmänheten öfver hufvud funnit dem onödiga, mången gång till och med olämpliga. En följd af detta är att, då förf. äfven i beteckningssättet ställvis bibehållit L℔ för metriskt lispund (=10 kgr) vid sidan af samma beteckning för det vanliga lispundet, läsarn å sid. 52 finner t. ex. likheten: „*1 L℔ = 23,529 ℔ = 1,17645 L℔.*" Häraf framgår hvilken osäkerhet i benämning och beteckning de i vårt system instuckna gamla benämningarna föra med sig vid öfvergången till det nya systemet. — Emellertid äro vi öfvertygade om att denna senare upplaga af dr Ramsays arbete skall röna samma välvilliga emottagande samt vinna samma spridning som den första.

G. B.

G. Weitbrecht: Mitä meillä on Raamatussamme? Suomennos; 23 s. 8:o. Borgå 1886, V. Söderström; 20 p.

Den finska öfversättningen af denna lilla, mycket hängifna skildring af bibeln kunna vi ej nog berömma. Språket är icke den vanliga kyrkfinskan med sina många germaniska konstruktioner och onaturliga ordställningar. Man ser genast att det här behandlats af en med folkets språk noga förtrogen man, som tillika grundligt känner dess egendomliga skaplynne. Det är lärorikt att se huru ledigt, vackert och begripligt finska språket kan uttrycka äfven teologiska och filosofiska begrepp. I detta afseende hafva våra praktiska teologer mycket att lära af ifrågavarande skrift.

O. G.

Henry M. Stanley: Kongo; uusi vapaavaltio mustien maanosassa, I, suomentanut Lyry; II suom. Aatto S. Borgå, W, Söderström; pris 85 p. häftet.

Tidigare har i Tidskriften (nov. och dec. 1885) ingått en sakrik och fängslande framställning om Kongolandet, denna nyskapade stat i det underbara ekvatoriallandet, som i så hög grad väckt samtidens intresse och hvars statliga tillkomst dock utgör en ljuspunkt i våra dagars så tröstlösa diplomatiska lif. Vår uppgift blir här endast att yttra några ord om den berömde upp-

täckarens nyaste arbete i finsk drägt. Och denna sida af saken ger i vårt tycke anledning till blott tillfredsställelse. Hr Aatto S. arbetar med mycken vana och säkerhet i sina finska öfversättningar, och hr Lyry visar i sitt återgifvande af första delen att han vunnit en nästan lika framstående öfversättaretalang. Författarens kraftiga, om hög stilistisk konst vittnande skrifsätt framträder sålunda tillfullo. Den finska läsaren får en klar bild af de märkvärdiga förhållandena i det nya landet, som genom Stanleys energiska verksamhet gjorts tillgängligt för handel och civilisation. Det enda man ville anmärka är att öfversättarena varit nästan för sparsamma på förklaringar af de många speciela termer och folkuttryck, som förekomma i texten.

Förläggaren har utstyrt arbetet på ett tidsenligt sätt och försett äfven sin finska upplaga med många fint utförda och upplysande plancher samt två kartor. Men det mest glädjande i detta företag tyckes oss dock vara den omständigheten, att det, enligt hvad vi hört, verkligen skall bära sig. Och härtill tro vi att öfversättningens goda språk samt bokens vackra utstyrsel och billiga pris lika mycket bidragit, som den berömda författarens storartade framställningsförmåga.

O. G.

Stockholms högskola, styrelsens berättelse för tiden till 1885 års slut; 48 + 95 s. 8:o. Stockholm 1886.

I denna intressanta publikation redogöres, delvis med återhemtande af tidigare berättelser, för det vigtigaste om högskolans uppkomst, dess stadgar och undervisning, dess lärare, tjenstemän och lärjungar, dess lokaler, institut och samlingar, om donationer och bidrag till högskolan samt dess fonder. Planteckningar till de nya lokalerna åtfölja beskifningen af dem. Vidare finna vi en vacker förteckning på innalles 51 vetenskapliga meddelanden från högskolan och en icke mindre vacker lista på de 68 personer, som till högskolan „gifvit 1,000 kronor eller mera“. Under skild paginering följa synnerligen detaljerade „dagböcker“ öfver föreläsningarna ända från höstterminen 1881. Läroämnen äro som bekant kulturhistoria, matematik, mekanik, fysik, kemi, mineralogi och geologi, botanik och zoologi. En förteckning på lärjungarne skulle utan tvifvel hafva varit välkomen för många läsare; den hade också visat Finlands tacksamhetsskuld till Stockholms högskola.

Öfversigt.

Hr G. af Geijerstams föredrag. Genom sina literära arbeten och sina ganska täta literaturkritiker i „Nya pressen“ har hr af Geijerstam varit bekant för Helsingfors publik som en varm anhängare af „det unga Sverge“. Det var derför naturligt, när hans föredrag annonserades i våra tidningar, att de skulle fylla vår societetshussalong till bräddarna med intresserade och nyfikna åhörare. Sjelfva konsten att föredraga har här vunnit ringa utbildning i jemförelse med förhållandet i Sverge, hvarför en verklig förmåga att utföra alltid måste väcka vårt intresse. Hr Geijerstam föredrager enkelt och på sak, utan konstgrepp och öfverdrifter, hvarutinnan man allmänt tyckes ge honom företräde framför hrr v. Bergen och Bang, ehuru man äfven här, trots den lifliga och åskådliga framställningen, saknade en djupare och konsekventare uppfattning.

De två första föredragen gälde Zola, hvars entusiastiska beundrare man visste föredragaren vara. Också förledde honom denna beundran att från början uppträda som Zolas försvarare och framställa blott lofvärda drag af hans författarskap, ehuru åtminstone för vår publik, som till den mindre delen torde ha läst Zola, en objektiv och allsidig framställning kanske bäst verkat i föredragarens syfte. Det som han emellertid framstälde, gjorde han ganska sakenligt och med en värme i öfvertygelsen, som icke kunde undgå att meddela sig åt åhöraren. Naturen, slutade han sitt andra föredrag, är det tecken, i hvilket Zola segrat. Zola älskar lifvet fördomsfritt och eldigt, yttrades i början af det första föredraget; med „vetenskapen“ som läromästare gör han sina iakttagelser af verkligheten noggrant och troget, för att sedan ge dem en lefvande, konstnärlig form. Och alldenstund denna vetenskap visar att det kroppsliga har ett större inflytande på lifvet, än hvad hittills medgifvits, så har ock det kroppsliga erhållit ett motsvarande rum i hans skildringar. Men hvad menar nu föredragaren med dessa slagord: naturen, verkligheten, lifvet? Är det blott den verklighet, de tillfälligheter, hvilka man ser med ögonen och tager på med händerna, så är hans framställning fullständig: på detta område har Zola gifvit utmärkta bilder, exakta, klara, färgrika och lefvande. Men gifves det derutöfver en verklighet, der det högre själslifvet vidtager, der de krafter spela in, som beherska och leda det förvirrade och godtyckliga lifvet på ytan, så har framställningen varit bristfällig. Ty på detta område är Zola blind, eller hellre, han vill vara det, och den del af sanningen, som faller derinom, finnes icke hos Zola; om man påträffar ställen i hans

böcker, der han verkligen är konstnär och sann, så äro de tillkomna trots „vetenskapen“ och trots hans doktriner. När emellertid föredragaren yttrade att Zolas skildringar innebära hela sanningen, med tonvigt på *hela*, förleddes han tvifvelsutan till detta påstående af sin ensidiga försvarsställning.

För öfrigt var det uppenbarligen icke föredragarens afsigt att gifva en literär kritik af Zola. I sådant fall hade han naturligtvis tagit åtskilliga spörsmål till tals, som nu lemnades åsido. Zolas anspråk på att hans roman — le roman expérimental som han sjelf kallar den — skall anses som vetenskapliga studier i sociologi hade då icke lemnats obeaktade. Ty då hans romaner icke vilja vara alster af en skapande fantasi, hade det behöfts en bekräftelse på att Zola verkligen med egna sinnen sett och iakttagit den gemena eller bedröfliga verklighet han ger till godo. Å andra sidan har man sett uppgifvas att Zola lefver som en enstöring och mycket indraget, och vid sådant förhållande är det fara värdt att detta bedröfliga och gemena, som hans läsare nödgas traska igenom, likafullt blir delvis frukter af hans fantasi, och en ganska smutsig fantasi på köpet. Man hade vidare fått höra föredragarens åsigt i frågan om den zola'ska framställningsmetoden, hvars omständlighet intet föremål inom skildringen undgår, detalj eller hufvudsak, likt eller olikt; och möjligen en utredning om bourgeoisin verkligen är saker till alla de sociala missförhållanden och olyckor under andra kejsardömet, för hvilka den blifvit en vedertagen syndabock. Emellertid föredrog hr af Geijerstam att — efter några sväfvande reflexioner om tendens, naturalism, m. m. — gifva sin publik skildringar från Zolas förnämsta romaner. Han redogjorde för cykeln Rougon-Macquart, som Zola velat göra till en totalbild af det franska samhället under andra kejsardömet, sedan frukterna af år 48 gått om intet, för några scener ur l'Assommoir och Nana, hvilkas inbördes sammanhang påvisades, för strejkscenen i Germinal och Zolas senaste arbete, l'Oeuvre, af hvilket en recension ingått i detta häfte. Glanspunkten i framställningen var tvifvelsutan strejkscenen ur Germinal. Mången, som saknat ihärdighet att genomgå Zolas uttänjda beskrifningar, är tacksam att ha fått dem så flärdfritt och lifligt refererade utan långörerna och otäckheterna.

Det var naturligt, och hr Geijerstam framhöll det äfven sjelf, att han kände sig helt annorlunda värmd och hemmastadd i den andra serien, då det gälde att redogöra för den nyaste svenska literaturen. Af dess företeelser upptog föredragaren främst Strindberg, icke blott som banbrytare för den nya riktningen, utan ock emedan han är hufvudet högre än sina samtida. Ämnet är i sig sjelft af dubbelt intresse: ur literaturhistorisk synpunkt den eftertryckliga och snillrika demaskeringen i „Röda rummet“ och „Det nya riket“ af humbugen, fåfängan, flärden inom det svenska samhällets olika områden, och ur psykologisk synpunkt Strindbergs personliga utveckling: en äkta skaldebegåfning, hvars

inre gäser af en förstörande oro, en diktare som mistat tron på lifvet och utvecklingen, som kastat bort sin lyra och sig sjelf på samhällsfrågorna, men som arbetar fåfängt, emedan han arbetar emot naturen. Och af detta ämne gjorde ock hr Geijerstam ett genomtänkt föredrag, det intressantaste af alla. Han tog det ur de två nämda synpunkterna, som synbarligen lågo honom närmast om hjertat, men lemnade åsido de arbeten, der Strindberg renast framträder som diktare. Märkeligt var dervid att se huru den åskådning af svenska förhållanden, till hvilken Strindberg i de tvenne nämda arbetena gifvit klaven, blifvit bestämmande för hans efterföljare; ty från Strindberg hade hr Geijerstam hemtat icke blott åskådningen, utan äfven färgerna och dragen i sin framställning. Han började med en teckning af den andliga stagnationen i Sverge under byråkratins ökade tryck efter representationsförändringen och visade huru äfven literaturen upphört att stå i rapport med tiden. Emellertid hade Ibsen tändt gnistor i sinnena, Björnsons bekanta första omslag hade inträffat och Brandes hade yrkat på en ny diktning för ett nytt slägte. Då utkom „Röda rummet“ 1879, tog upp Ibsens samhällsfordran, tillämpade den på hvardagslifvet i Sverge och framhöll med den som måttstock hela dess förvändhet och ihålighet. På alla samhällsområden motas Arvid Falk, vid sina försök att gå fram som en hederlig karl, af samma frodiga humbug, och den förtviflan, som växer och jäser hos Falk och slutligen drifver honom att låta hänga sig i hemlighet, det vill säga gå in på bedrägeriet och återvända till samhället, det var samma förtviflan, som lade grunden till det tvifvel, som skulle förstörande inskrida vid Strindbergs utveckling, tviflet på att lifvet och dess utveckling öfver hufvud var något att arbeta för. Enligt hvad föredragaren påstod, gick denna förtviflan så långt, att Strindberg, efter det ljumma mottagandet af Mäster Olof, i flere år höll på med studium af kinesiskan för bedöfnings skuld. En god del af skulden för den olyckliga vändningen i Strindbergs utveckling tillade föredragaren den hatfulla, hänsynslösa och vrånga kritik han utstod från pressen i Sverge. Tillika framhöll han detta som en förklaring till det slags hämd Strindberg i „Nya riket“ tog på sina personliga fiender. Här var det snillet som svängde gisslet, väl vetande huru det skulle föras för att svida bittrast. Men satiren, på samma gång den träffade personerna, träffade ock förhållandena och har derigenom, trots öfverdrifterna, betryggat bokens värde som en förträfflig tidsbild. Denna framställning är tvifvelsutan i hufvudsak riktig. Dock hade kunnat anmärkas det haltlösa i Strindbergs angrepp såväl mot Tegnér som Geijer och den föregående historiografin. Hans egna försök i sistnämda riktning var ett osammanhängande hastverk utan hållbara nya uppslag, och att hans studier i Sverges historia sedan buro en så vacker frukt i „Svenska öden och äfventyr“ bevisar bäst huru historiografin fört honom på afvägar.

Den senare delen af Strindbergs lif, från den tid då han lem-

nade sina „Svenska öden“ ofullbordade för att skrifva „Likt och olikt“, behandlade föredragaren mindre utförligt. Han tog icke ens upp Sömngångarnätterna, som dock förtjenat det för sin kraftfulla pessimism och den poetiska styrkan i framställningen. Han framhöll den asketiska drift, som ledde Strindberg till att försaka konstnjutningen för den stora sociala sakens befrämjande, och prisade denna sjelfuppoffring kanske mer än den förtjenar. Ty Strindbergs socialistiska skriftställeri är väl endast en nödhamn ur det skeppsbrott hans förhoppningar och tro på lifvet lidit? Huru det än är, ha emellertid hans arbeten under de senaste åren, såsom ock föredragaren framhöll, kanske mera skadat än gagnat hans sak, samt aflägsnat honom från den massa unga författare, som trängt sig fram i hans fotspår, men ej numera gå in på hans åsigter, allra minst hans förkättrande af kulturen och de sköna konsterna. Den sympati, hvarmed han det oaktadt omfattas af den yngre generationen i Sverge, är ett vackert prof på frukterna af hans tidigare verksamhet. Ty de senast utkomna sjelfbiografierna hade bort verka raka motsatsen. En bitterhet eller råhet, sådan som den, hvarmed han der söker skulden än hos hemmet och än hos skolan, hos samhället och hos menniskorna, anstår icke den, som bär sitt öde inom sig sjelf, såsom slutorden föllo sig. Annorlunda bär den sitt öde, som vill bära det manligt.

Såsom i många stycken en motsats till Strindberg framhöll föredragaren fru Edgren: å ena sidan talangen, som arbetar sig upp, som är lemnad helt och hållet åt egna krafter och derför blir ytterlig, hänsynslös; å den andra kvinnan från de högsta samhällskretsarna, ekonomiskt oberoende, korrekt, tadelfri, lugn och reserverad. Hennes uppfostran har lärt henne att allt kan sägas, blott det säges med takt, och att man vinner mera, ju lugnare och klarare man talar. Häraf hennes intensiva popularitet äfven på flere konservativa håll. På sitt område syftar hon till samma mål, för hvilket Strindberg kämpade gentemot hela samhället. Lungt och följdriktigt visar hon den depraverande inverkan, som det förkrympta, onaturliga och själlösa i lifvet inom societeten i Stockholm utöfvar på dess medlemmar. Hennes utmärkta berättartalang och förmågan att teckna karakterer, så att de klart framstå trots tendensen, verkade den hastiga framgången af hennes två första novellsamlingar. Men med tiden antog hennes lidelsefrihet lugn allt tydligare draget af ett kallt reflekterande; föredragaren påvisade hurusom fru Edgren både i „Tvifvel“ och „I krig med samhället“ hyser mindre intresse för de menniskor hon tecknar, än för de frågor, som sättas under debatt. Hon kommer till korta, när det gäller att skildra en verkligt djup lidelse, och berör oss derför icke djupare, oaktadt all logisk skärpa i tankegången.

Härpå öfvergick föredragaren till hufvudämnet för fjerde kvällen, kvinnorörelsen i den nyare svenska literaturen. Att han stälde sig på deras ståndpunkt, som hålla på kvinnans rätt till verk-

samhet i det allmänna, var naturligt. Mera konservativ förhöll han sig mot den riktning, som med Ibsens Dockhem till modell uppkonstruerat en mängd äktenskap, der hustrurna äro olyckliga och männen ha felet, der männen äro ute på spel och rummel eller stjäla pengar ur bankerna, medan hustrurna sitta hemma om kvällarna och äro öfverlägsna. I sammanhang härmed upptogs kvinnornas indignation mot männen för deras lif före äktenskapet. På sitt program hade hr Geijerstam tagit upp äfven sedlighetsfrågan. Han kunde kanske ha skäl dertill, så vida frågan debatterats i den literatur han hade till föremål för sina föredrag. En sammanställning af Björnsons „En handske" och „Det flager" samt Strindbergs „Giftas" hade möjligen afvunnit saken äfven ett literärt intresse. Utan att öfverskrida gränserna för det taktfulla, skulle väl frågan dervid ha kunnat skärskådas. Endera var moralen gifven, att drift och kärlek måste vara ett, såsom Björnson påstår, och det hade då endast gält att söka förklaringen till individens felsteg uti missriktningar i själs- och nervlifvet, sociala missförhållanden o. a.; eller också var det icke felsteg, emedan här förelåg en naturdrift, hvars tillfredsställande i alla händelser var berättigadt, hvilket Strindberg vill göra gällande; i sådant fall stred moralen mot naturen och var förkastlig. Hr Geijerstams framställning vacklade mellan båda åsigterna, utan att på något sätt klargöra vare sig frågan eller hans åsigt i frågan.

Det femte och sista föredraget, som behandlade den allra yngsta literaturen, var af mindre intresse. Ännu var det omöjligt att draga upp en sammanhängande teckning af denna literatur, och föredragaren talade derför blott om några af sina bekanta bland dess författare. Han beklagade sig öfver den köld och de förföljelser, den nya riktningen har att utstå i sitt hemland, från Svenska akademin, från universiteten och tidningspressen: man hade helt och hållet velat tysta ned den, men det skulle icke lyckas han framhöll skilnaden mellan falsk och sann fosterlandskärlek, hvarvid framgick att den nya riktningen håller sig med den senare, och gaf slutligen en teckning af den s. k. nya verldsåskådningen.

Under föredragets lopp jemfördes den nuvarande literaturen med gustavianerna under förra seklet med afseende på det kosmopolitiska draget hos bägge. Mera hållbar vore kanske då en jemförelse med den fosforistiska skolan, som också ville vara bärare af en ny verldsåskådning, som äfven utstod förföljelser och som åvägabragte ett lika häftigt „genombrott", hvilket visserligen icke hade några varaktigare följder.

B. E.

Svenska teatern. *Den svarta dominon* hade icke samma framgång, som årets första nya program, men lyckades dock hålla sig rätt bra uppe på repertoaren, oaktadt den hänsynslösa förkastelsedom, som träffade den redan efter första föreställningen.

Må vara att vår svenska scens musikaliska krafter icke hinna till för ett mönstergilt återgifvande af operor, och äfven medgifvet att stycket sjelft med sin gammaldags romantik och typer så utslitna, som lord Elfort med sin spleen och sin engelska brytning, icke rätt kan gouteras af en modern publik, så kan man dock billigtvis icke undgå att skänka erkännande såväl åt det allvarliga och ingalunda resultatlösa arbete, hvilket synbarligen blifvit nedlagdt på inöfvandet, som åt de enskilda medverkandes prestationer. Man bygger väl nog mycket på frk. Wesslers erkända mångsidighet, då man begär att hon skall både sjunga koloratur och dansa arragonesiska nationaldanser, men med tillhjelp af sin musikaliska smak och sin naturliga gratie lyckades hon icke allenast öfvervinna svårigheterna, utan äfven gifva en för hvarje representation säkrare och mera tilltalande bild af den lefnadslustiga novisen. Frk. Grönberg som den gamla hushållerskan, en för henne alldeles ny genre, sjöng sin kuplett med godt uttryck och öfverraskade genom det väl genomförda spelet. Hr Aminoffs röst är tyvärr allt för svag för att kunna göra sig gällande, och det förefaller som om den unge skådespelaren sjelf skulle lida under känslan af denna otillräcklighet, ty så snart han börjar sjunga, förlorar han den åtminstone relativt större otvungenhet, som utmärker hans aktion under talpartierna, och hans rörelser förefalla då lika ansträngda som hans röst. Hvad diktionen beträffar, bestyrktes vi genom denna andra debyt i det fördelaktiga omdöme vi fälde om den efter hr Aminoffs första uppträdande. Hr Hedin var rätt rolig och sjöng bra. Ett musiknummer utfördt med sådan styrka och precision, som manskören i andra akten, torde väl höra till sällsyntheterna på vår svenska teater.

Med nöje återsågo vi Paul Heyses djupt tänkta och idealiskt anlagda tragedi *Hadrianus,* hvars titelrol i hr Agardh eger en utmärkt representant, men då detta intressanta stycke förut i Finsk tidskrift refererats, och då rolfördelningen, med ett obetydligt undantag, var den samma som då, behöfva vi icke uppehålla oss dervid.

Runebergsdagen firades med ett anspråkslöst men omvexlande program, hvilket oaktadt de betydligt nedsatta priserna dock endast lockat en fåtalig publik till teatern. Om det kan vara svårt att år efter år variera programmet, så ligger å andra sidan i festdagens betydelse en icke ringa dragningskraft. För ett godt uppförande af „Kan ej“ finnas tillräckliga ressurser, och vi föreställa oss att med tillägg af tablåer och sångnummer, hvilka kunde vexla för gången, egde svenska teatern häri ett stående program, som med säkerhet skulle fylla salongen på Runebergsdagen.

En verklig première är något hos oss ganska ovanligt, och nöjet af en sådan hade väl icke heller i år blifvit oss beskärdt, om vid vår svenska scen icke vore fästad en intendent, hvilken gjort sig bemärkt äfven som dramatisk författare. Hr Harald

Molanders skådespel *Beatrice* är ett högromantiskt diktverk — ty både ämnet och den poetiska, ehuru icke bundna stilen berättiga otvifvelaktigt till en sådan benämning — hvilket för ett par decennier tillbaka, då man ännu grät öfver Axel och Valborg och med andlös spänning följde Victor Hugos skräckdramer, säkerligen skulle hafva gjort stormande lycka. Vår nyktra tid sätter icke nog högt värde på en färgrik tidsskildring, på ett språk fullt af eleganta vändningar och skimrande bilder, den värmes hvarken af stämningsfull erotik eller af stora passioner, med ett ord: konstens uppgift på scenen likasom i literaturen och måleriet anses icke numera vara det upphöjda och behagfulla lifvet. Man begär antingen ett banalt skratt, som „friskar opp kroppen och piggar så opp den", eller ock vill man höra dagens brännande frågor diskuteras på scenen. Man rodnar blygt, när man ser framställdt huru menniskan från en svunnen tid, i ögonblick af öfverväldigande lidelse, hängifver sig åt denna passion, för hvilken „allt annat är intet, vår faders minne, vår moders lidanden, vår broders böner — intet mot ett enda ord från hans läppar, ett enda ord af kärlek, af beröm, af svartsjuka, ja till och med af förbannelse"; men man lyssnar girigt till den moderna franska och nordiska tendensdramatikens, ur ingen diktens inre nödvändighet framsprungna, kalla dissekerande af de vidrigaste kräftskador från vår egen tid, „der eländet bulnar värst ut". Att hr Molanders skådespel rönt lifligt bifall af vår allmänhet synes kanske jäfva det ofvan sagda, och vi konstatera det med nöje såsom ett bevis på att smaken här ännu icke helt och hållet förändrats, men vi befara dock att framgången berott icke så mycket på styckets inre halt, som icke mera på de skickligt anbragta dramatiska effekterna, hvilkas värde vi ingalunda underkänna, men endast under förutsättning att de framgå osökt ur handlingen såsom dess verkliga resultat.

Tilldragelsen i stycket är väl sammanfogad, utan märkbara luckor eller inkonsekvenser, och den är icke besvärad af några onödiga utväxter; hvad som sker har sin betydelse för sammanhanget och är beräknadt med säker hand. På en tid, ungefär andra årtiondet af 1500-talet, då påfven och kejsaren å ena sidan, landsmännen å den andra drifva sitt spel bland Italiens många småstater, har den unge Lorenzo af påfven blifvit insatt i ett furstendöme, hvars förre hertig, Dorsini, bragts om lifvet, och samtidigt har han af politiska skäl och mot sin vilja förenats med en prinsessa, som ock blifvit hans maka blott till namnet. Hennes fintbildade, blida, men slutna väsen har icke lyckats fängsla eller vinna inflytande öfver denna förträffligt anlagda renässans karakter, för hvilken — enligt hennes lärda uttryckssätt — „imagines concipiendi facultas är allt, cogitatio intet". Hans dröm om att blifva sitt folks lyckliggörare var, såsom allt hos honom, blott en inbillning, af hvilken han njuter liksom konstnären, då han bär en bild i sin fantasi. Att egna denna sköna

drömbilds förverkligande ett allvarligt arbete, att föra ut den lifvet, det lyster honom icke; den undantränges allt för fort af ny „Allt hvad han fordrar af en ny sak, en ny person, en ny tank är att den skall vara till reds, när han kastar bort den näst f regående". "Så tumlar han ifrån begär till njutning, och i s njutning smäktar han af begär". Kardinal Cipolla är den so styr, Lorenzo endast leker furste. Medan ute den argaste mis regering är rådande, hör det till kardinalens macchiavellistis politik att underhålla söndringen emellan hertigen och hans mak hvars inflytande kunde göra slut på hans styrelse. Den lek, Lo renzo för tillfället hänger sig åt, är leken med kvinnohjerta och på sin jagt efter nya retelser af detta slag träffar han Be trice, den förre hertigens dotter, som, känd blott för några trogna anhängare, uppehåller sig på en afsides öde landtgå Hon lemnar sin fristad blott för att hos mäster Petrucchino öf sig i målarekonsten, och det är på dessa färder hertigen får ö på hennes ovanliga, ädla skönhet. Utan att yppa för henne hvo han är, lyckas han besegra hennes stolta och dock så veka hjert i hvilket den slumrande passionen nu slår upp i en allt förhä jande flamma. Kardinalen upptäcker emellertid Beatrices härkom och varnar hertigen för ett försåt. Kärleken, om man så får ka hans känsla för Beatrice, öfvergår nu till förbittring, och i stäl för att ila till ett älskogsmöte, kastar han sig i äfventyret i sigt att straffa det förmenta bedrägeriet. Samtidigt har kardi len fått underrättelse om att Dorsinis landsflyktiga son, som gått i dominikanerorden, är återkommen från sin vallfärd den heliga grafven. Detta tyckes föranleda honom att söka åsta komma ett närmande mellan makarna; han meddelar hertigin den fara, som hotar hertigen, om han rider ut, och hon sök ehuru förgäfves, att kvarhålla honom. Ett ögonblick vacklar h och tyckes gripen af sanningen i hennes ord, men det behöfs blott att Cipolla nämnes, för att hans misstro till gemålen sk vakna. Då den annars så blyga makan i sin förtviflan bekänn för honom sin kärlek, ser han i allt blott en af kardinalen tillsta komedi, och passionen för Beatrice flammar åter upp, „för hen som han ville döda och som hellre ville dö än misstänkas f lögn". Dermed förflyttas scenen till Beatrices bostad, der tre och fjerde akten försiggå. Beatrice, som å sin sida känner ha kärleken till den okände, hon dagen förut mött, håller på att b henne öfvermäktig, och som fasar tillbaka för ett möte med s hemväntade broder, vill fly undan till Ferrara, men drifves hertigens väg af omständigheter, för hvilka det vore allt för vi lyftigt att här redogöra, men hvilka följdriktigt sammanfläta hufvudmoment af handlingen, vi här söka återgifva. Hittills h det varit en kärlekshändelse, som slingrat sig fram genom up rörda politiska förhållanden, af hvilka dramat vill ge en bild; söker författaren gripa djupare in i tiden och hemta ett motiv dess inre andelif. Cosimo Dorsini är en vackert tänkt, men id

ilräckligt tydligt framstäld karakter. Vid sin hemkomst mö-
ts han af den landsförviste Petrucchino, som i folkets namn
elsar honom såsom dess befriare och uppmanar honom att ställa
ig i spetsen för de förtryckta. Men Cosimo kommer icke som
s befriare i verldslig, utan i andlig mening; han har fått syn
en högre frihet, den han vill meddela dem, individens på egen
fvertygelse grundade frihet. „Kan du icke lefva på din egen
, din egen vilja, ditt eget arbete, din egen lifslust, så är du
träl". Att han med denna nya lära hänför sina åhörare till
n grad, att de nästan falla ned och tillbedja honom, beror icke
amt på den inneboende kraften i hans ideer, ty dessa äro näp-
igen af den ögonblickligt väckande arten, utan på någonting
tusiasmerande hos denna Savonarolas lärjunge, på fanatismens
d, som brinner inom honom och som ovilkorligen tänder öfver-
t der tändbart stoff finnes. Detta är en svaghet, hvilken sär-
ildt framträder på scenen, ty få teatrar torde vara lyckliga
g att för en sådan Savonarola-gestalt ega framställare, som
t fylla måttet.

Medan Cosimo i omnejden söker sin syster, har denna blif-
Lorenzos älskarinna i ett par scener, der hertigen framstår
n våldtagare mer än som älskare och Beatrices lidelse derför
kar pinsamt. Men före mötet mellan syskonen eger ännu en
n rum, hvilken är en godtgörelse för de föregående och en
nd styckets vackraste. Drifven af oro, svartsjuka, nyfikenhet
vägledd af Masetto, en lärling från Petrucchinos verkstad,
mmer hertiginnan till Beatrices bostad. Den jungfruliga makan,
rs varma men återhållna känslor endast besvarats af hennes
åls kränkande hån, står ansigte mot ansigte med den kvinna,
n hon tror ega hans kärlek och som, utan att veta med hvem
n talar, jublande lofsjunger den känsla, som just nyss för första
ngen kommit hennes hjerta att klappa så ovant vildt och af
rs eld ännu hvarje droppe blod i hennes ådror sjuder. Ma-
ttos ungdomligt sympatiska gestalt, der han än med ett smicker
lt af chevaleresk poesi, än blott i en ros bringar sitt hjertas
ga dam sin hyllning, är här af författaren anbragt på ett om
smak och poetisk känsla vackert vittnande sätt. Scenen af-
ytes af Cosimo, i hvars möte med systern man anar den kom-
nde katastrofen. Knappast är återseendets första glädje öfver,
an hans ögon falla på ett porträtt, som Beatrice ur minnet
lat af den älskade. Han igenkänner sin dödsfiende, och med
slag följa nu de fasansfullaste uppdaganden; nu först erfar
rtiginnan hvem hennes rival, Beatrice hvem hennes förförare
, och Cosimo får veta att hans så högt älskade syster är den
hatligas älskarinna. Hertiginnans vakt griper Cosimo, medan
atrice i sin förtviflan störtar ut och undkommer.

När så hertiginnan återvänder till sin gemål med underrät-
lsen om Dorsinis fängslande, men hos honom icke finner något
tresse ens för den tillspetsade politiska situationen, utan ser ho-

nom ännu i ett sådant ögonblick uteslutande upptagen af tanken på sin älskarinna, då brister hennes tålamod och hennes indignation ger sig luft. Den upphöjda själsrenhet, som talar med hennes stämma och ur hela hennes personlighet, öppnar slutligen ögonen på den hittills med blindhet slagne hertigen, som nu full af blygsel drager sig tillbaka. Dorsini har emellertid befriats af det upproriska folket och stormar i spetsen för detsamma palatset. I den sinnesstämning, hvari Lorenzo nu befinner sig, kan han följdriktigt icke göra annat än resigneradt blotta sitt bröst för Dorsinis hämnande svärd, och han räddas endast genom Beatrice, som smugit hit för att döda honom men, kämpande mellan kärlek och hat, i farans ögonblick störtar sig emellan älskaren och brodern. Dennes fanatism har nu drifvits nästan till vansinne; han tror fullt och fast på sin mission att lyckliggöra verlden genom den nya frihet han predikar, men såsom det ofta går med fanatikern, trampar han genast i början af sin bana sin egen lära under fötterna, i det han stöter svärdet i sin systers bröst, för det „hon gick egna vägar". Bruten, krossad, öfvergifven af det för kardinalens bannstråle darrande folket, följd af sin motståndares hån, „är det så du strider för friheten och en ny tid", vandrar han bort med Petrucchino för att aldrig återkomma. Lorenzo erbjuder nu sin gemål friheten att återvända till hennes kära Amalfi, till hennes gamle lärare Gianotto, till Vergilius, till hafvet och stjernorna, men hon, som nyss af längtan efter barndomshemmet och friheten drifvits till beslutet att öfvergifva sin gemål, hon ser nu tydligare sin pligt, och „friheten att få, glädjen att kunna uppfylla denna pligt hoppas hon förvisso skall läka hennes hjertas sår". Det är hon, som, i det hon finner den rätta friheten i pligtuppfyllelsen, utför hvad svärmaren drömde om och som låter oss skåda den första verkliga ljusningen af Cosimos vision, en bättre tid. När förhänget faller öfver den vackra slutscenen, lemnar man teatern med känslan af att man sett en svag kvinna blott med den kraft, som själens adel och hjertats renhet skänka, gå segrande fram, der alla andra stapplat.

Sådan är i sina hufvudmoment styckets tilldragelse, men till denna kommer en tidsskildring, som vittnar om särdeles sorgfälliga studier, ett färgrikt språk och en effektfull dramatisk behandling, sådan man kan vänta af en med scenens fordringar så förtrogen författare. Styckets svaghet ligger åter deri, att det inre sambandet mellan de många delvis förträffliga episoderna icke är lika starkt, som den tråd, hvilken sammanbinder den yttre tilldragelsen. Motiveringen är ofta ytlig och stundom felaktig. Det var icke genom ord, om än så upphöjda, en person sådan som Lorenzo skulle återföras till det rätta, i synnerhet som hans maka sagt honom ungefär det samma i andra som i sista akten. Icke heller är det godtgörelse nog för hans missregering och hans laster, att han blottar sitt bröst först för Beatrices, sedan för Cosimos stål. Oaktadt rikedomen på karakteriserande drag,

röjer sig ytligheten i karaktersteckningen på den deklamatoriska ton framställningen icke sällan erhåller.

Åt spel och uppsättning hade naturligtvis den största omsorg egnats, och om den senare torde t. o. m. bland vår i detta afseende bortskämda allmänhet blott en tanke finnas. De rika och stilfulla toaletterna, de af hr Hellsten målade nya dekorationerna och de väl afpassade ljuseffekterna förlänade stycket den nödiga yttre glansen. Äfven utförandet måste i sin helhet kallas godt, ty de brister, som med de till buds stående krafterna voro oundvikliga, hade genom träget arbete reducerats till ett minimum och verkade ingenstädes störande på det hela. Fru Brander hade efter lång hvila ändtligen fått en tragisk rol, och hennes själfulla, i de stora scenerna verkligt hänförande spel följdes tydligen med odeladt intresse i salongen. Särskildt i sista akten hade hon tillfälle att utveckla den henne egna kraft och storslagenhet, hvilken aldrig förfelar att rycka publiken med sig. Endast fjerde aktens början, sådan den framställdes af fru Brander, tilltalade oss icke. Hon pointerar här nog skarpt den sydländska glöden och gör visserligen detta på ett glänsande sätt, men vi tro att scenen vunnit i poetisk färg och förlorat i anstötlighet, om uppfattningen varit mera svärmisk, sådan den var i det första ögonblicket, då hon träder ut på trappan och visserligen begärligt, men med en blyg förundran betraktar all den lifvets fägring, hvilken nu för första gången öppnar sig för henne. Frk. Wesslers spel var, i enlighet med rolens karakter, mindre effektrikt, men desto mera intelligent och korrekt. Intet ord af den vackra texten gick förloradt, allt fick ett riktigt och för det mesta stämningsfullt uttryck. I början, med undantag af de moment, der minnet af barndomshemmet väckte de varmare känslorna till lif, framhölls nog mycket såväl i spel som maskering hertiginnan, som i en kall oåtkomlighet sökt skydd för den sorg, hvilken förbittrat hennes sinne och blekt hennes kind. Något mera af det kvinligt ljufva behag, som så fängslade Masettos svärmiska konstnärssjäl, hade kanske redan här bordt skymta fram, men vi förmoda att frk. Wessler följt författarens anvisning och tvifla icke på att, då hon gjort det, hon i och med det samma pålagt sig en uppoffring. Desto älskligare var hon i slutscenen, der hennes hela personlighet var förtjusande fin och sant kvinlig. Kraft saknades icke heller, der sådan erfordrades, såsom exempelvis i andra akten, och frk. Wessler kan med tillfredställelse lägga denna nya triumf till sina många tidigare framgångar under detta spelår. För Lorenzos svåra, skiftande rol eger vår teater ingen lämplig representant. Vi erkänna gerna att hr Berlins uppfattning är intelligent och att han allvarligt arbetat sig in i rolens karakter, äfvensom att han mången gång finner det riktiga uttrycket för hvad han velat framställa, men hvad vi hos honom sakna är den tjusningsmakt, som bör hvila öfver hela hans personlighet och utan hvilken rolen icke blir begriplig. Vi hafva redan tidi-

gare antydt att äfven Cosimo, och i ännu högre grad än Lorenzo erfordrar en utmärkt framställare, och hvad röst, figur och maal beträffar hade man väl knappast kunnat önska sig en bättre re presentant än hr Brander. Äfven spelet är på många ställe gripande, men den vältalarens gudaborna inspiration, utan hvilke äfven de största ideer icke hafva en ögonblickligt tändande kraft den saknas hos hr Brander, den är tyvärr gifven blott åt någr få utvalda. Hr Agardhs utförande af Petrucchinos mindre bety dande parti återförde oss till vår svenska teaters gyllene tider Så högstämda! och varmt sagda ord, som den biltoge patrioten afsked till sitt fädernehem, ljuda numera sällan från scenen. H Riego hade fått sig tilldeladt kardinalens icke stora men makt påliggande parti. Masken var god och spelet väl beräknadt, men stämman räckte icke till för den högtidliga bannlysningsscenen. Undvikas borde äfven, såvidt möjligt, att i högpoetiska roler an vända en skådespelare, åt hvilken publiken år van att skratta. Ännu ett ord om fru Brunos Masetto. Obetydlig i sig sjelf ega rolen dock en viss poetisk doft, och det ungdomligt glädtiga i fru Brunos spel och väsende gjorde den svärmiska ynglingen till ett artistiskt ornament i renässansens lätta, eleganta stil. Samtliga biroler utfördes med omsorg, och särskildt beröm tillkommer folkscenerna, hvilka så ofta förefalla löjliga på scenen, men här framställdes med lif och naturlighet.

G. F.

Rättelse.

I februari-häftet sid. 137 sjette raden står *Kurckarnes Lempälä, Wredarnes Elimä äfvensom Björkö och Nerpes voro sådana oegentliga fri herreskap, medan åter Åminne, Kumo, Sjundby och Liuksiala endast voro gamla frälsegods med friherrlig titel;* bör heta *Kurckarnes Lempälä, Wredarnes Elimä äfvensom Björkö, Nerpes, Kumo och Liuksiala* voro sådana oegentliga friherreskap, medan åter *Åminne och Sjundby* endast voro gamla frälsegods med friherrlig titel.

Jordytans arkitektur.

I.

Hvar och en som besökt den natursköna Lojosjön, känner dess märkvärdiga klippbildningar. Höga granitväggar stupa brådbrant mot vattnet. Långsträckta ref af lutande gneis-skikt dyka nätt och jemt upp ur vågorna med sina af vattnet urätna kanter eller skjuta från stränderna ut i vattenbrynet. Hvita kalkbrott skimra mångenstädes fram ur strandbackarnas grönska. Till och med naturliga grottor, urholkade i det fasta berget, anträffas här och der. Den som i båt färdats genom det af höga skogiga sluttningar och skrofliga berg infattade sundet mellan Karkkali och Storön och gjort en invikning till den täcka viken vid Maila, har icke kunnat undgå att fästa sin blick på den underbara klippan Ämmänkallio. (Se fig. 1.) Hon utgör den likasom afhuggna ändan af en bergrygg, som norr om Maila kantar Storöns strand på en sträcka af inemot två kilometer. Här vid inloppet till viken ser man berget i genomskärning. Det består af talrika olika tjocka lager af hvit eller ljusgrå kalksten, svartgrön pyroxen och brunaktig hård kvartsit. Nedtill, närmast vattenbrynet, äro lagren helt tunna, mellan en half och fyra eller fem decimeter, men högre upp ser man en väldig kalkstensbank af två meters mäktighet, öfver hvilken åter talrika tunna skickt af kvartsitisk gneis följa. Hela denna serie är öfvertäckt af en hög gneismassa, som bildar bergets kam och bär en lummig blandskog och en till åker upptagen bördig grusjord.

Redan denna vexling af hårda kvartsitskikt med mjuka, af vattnet lätt upplösta kalkstensbäddar är en för oss ovanlig syn. De hårda fasta skikten stå som hyllor och lister ut ur berget, och på tvenne ställen ser man små grottor förlora sig i mörkret i bergets innandöme. Men anblickens sällsamhet ökas betydligt deraf, att hela denna

massa af fast berg är starkt veckad, likasom hopskrynklad. I söder stiga skikten med svag lutning ur vattnet, ligga vågrätt på en sträcka af något tiotal meter, men stiga sedan åter i höjden, hopskjutna i ett virrvarr af sicksacklinier, hvari det är mycket svårt att följa hvarje enskildt lagers förlopp. Sedan hela lagerföljden på detta sätt höjt sig några meter och dervid nya skikt dykt upp ur det djupa sundet, stupa alla lagren åter ned under vattnet i bergets norra del.

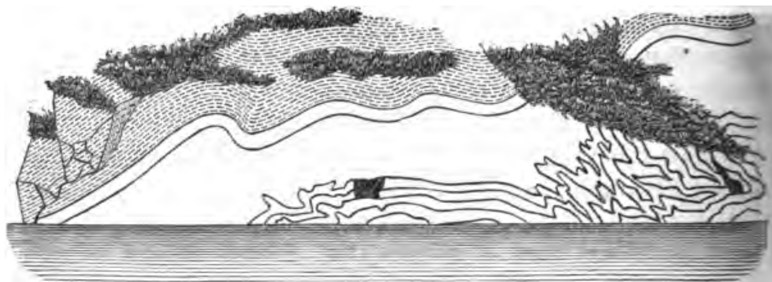

Fig. 1. Nedre delen af Åmmänkallio.

Samma syn, som man här skådar i smått, får man i många bergstrakter se upprepad i ojemförligt mycket större skala. De flesta bergskedjor bestå af veckadt berg och utgöra väldiga veck af jordytan. Der bergen äro sammansatta af olika hårda eller olika färgade lager, såsom vid Maila, fäster sig äfven turistens oöfvade öga med förvåning vid den storartade företeelsen. När man till exempel från St Maurice i öfre Rhonedalen vandrar upp till alpbetena på sluttningarna af Dent du Midi och från denna luftiga ståndpunkt, 1,500 meter högt, öfverskådar Dent de Morcle, hvars kolossala profil bildar den motsatta dalväggen, ser man (fig. 2) bergets sockel bildad af gneis och kristalliniska skiffrar och till höger inneslutande ett djupt veck af konglomerat från stenkolsperioden. Öfver sockeln hvilar en massa af ljusgrå kalksten och mörka lätt vittrande skiffrar, hvilkas områden röja sig på den rika växtmatta, som betäcker deras grus och behagligt afsticker mot de nakna kalkväggarna. Ett trehundra meter tjockt lager af jura och nummulitkalksten genomdrager berget från norr till söder och är i söder uppvikt och slaget öfver de yngre skiffrarna, så att bergets öfversta del består af upp- och

nedvända lager. Dylika syner äro vanliga ej blott i Alperna, utan äfven i Himalaja, Apenninerna, Jura, Anderna och många andra bergskedjor.

Dessa bergveck uppnå i många fall en betydlig vidd. Alperna likasom de flesta bergskedjor bestå visserligen af flere veck invid hvarandra, och otaliga bland dem äro små som Maila-skrynklorna. Men jemte dem förekomma veck af tiotal, ja hundradetal kilometers längd och motsvarande bredd och höjd. Genom veckning hafva hafsaflagringar från tertiärtiden lyftats till mer än 6,300 meters höjd i Himalaja, det är 1,500 meter högre än toppen af Mont Blanc. Genom veckning hafva andra lager, hvilka en gång blifvit bildade på jordytan, begrafvats tusental meter under henne. Det är en vanlig företeelse, att vecken blifvit stjelpta öfver ända och skjutna flere kilometer i vågrät riktning öfver andra veck eller öfver vågrät mark. Ett exempel derpå sågo vi i Dent de Morcle. Särdeles storartadt är förhållandet i östra Schweiz. Der lägger sig ett veck af alla Alpernas bergarter från Rheindalen i nordlig riktning 18 kilometer bredt öfver Tödigruppen och hela södra Glarus. Från Walensjön sträcker sig ett dylikt 17 kilometer bredt veck emot det förra, så att de nästan beröra hvarandra. Under detta, Glarner dubbelvecket, ligga samma bergarter, som bilda vecken, mångfaldigt hopskrynklade och starkt pressade. *)

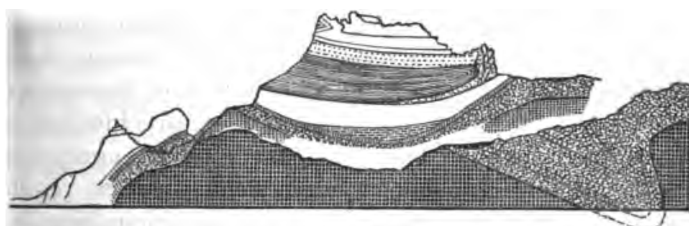

Fig. 2. Dent de Morcle sedd från sydvest, efter prof. E. Renevier. Baslinien betecknar Rhonedalens botten. De öfversta hvita lagren tillhöra kritformationen. Skalan för längd och höjd är 1: 100,000.

Tjockleken hos den bergmassa, som deltagit i veckningen, kan icke bestämmas, ty man eger ingen hållpunkt

*) *Albert Heim:* Untersuchungen über den Mechanismus der Gebirgsbildung, Basel 1878.

för bedömande af de urgamla kristalliniska bergarternas inbördes ålder. Men utom dem har hela den fossilförande formationsföljden deltagit i rörelserna, och dess mäktighet ensam öfverstiger 900 meter. Denna ofantliga skifva fast berg har, utan att brista, låtit skrynkla sig som en bordduk. Betraktar man närmare kalkstenen och kvartsiten i Ämmänkallios skrynklor, synas inga sprickor i deras massa; ehuru de blifvit mångdubbelt hopvikna och hoptryckta, bilda skikten fullkomligt sammanhängande massor. Samma iakttagelse har blifvit gjord i de fossilförande bergarterna. till och med på några ställen i de yngsta. I dem finner man dessutom andra bevis för att lagren icke brustit sönder vid veckningen, utan förhållit sig som en plastisk massa, en styf deg. De förstenade djurlemningarna hafva blifvit böjda, utkaflade och uttöjda med de skikt, i hvilka de ligga. Fossilierna hafva ofta sprungit sönder, i synnerhet vid vridning och töjning, men då har bergarten som ett vax blifvit inknådad i deras sprickor eller mellan deras fragment.

Vid veckningen hafva alla bergarterna således varit mer eller mindre plastiska. Man får dock ej deraf draga den slutsatsen, att de ej då ännu voro färdigbildade, att de voro lösa jordmassor. Lös jord låter icke vända sig upp och ned utan att rasa, så att dess lagring blir förstörd. Dessutom ega vi verkliga bevis på att bergarterna redan före veckningen voro fullt hårdnade och af samma beskaffenhet som nu. Yngre berglager äro vanligen bildade af de äldres material. Vi bivista dagligen denna daning. Hafsbränningen och hafsisen gnaga sönder kusterna och utbreda deras fragment på bottnen, de gröfre blocken närmast stranden, sanden och det finaste stoftet längre ut eller i lugna bugter. Frosten spjelker sönder berget, regnbäckarna taga de lösspjelkta stenarna under behandling, rulla dem runda och forsla dem ned i dalarna. Allt finare malas fragmenten och allt noggrannare sorteras de, allt mera utbredas de genom åar och strömmar. Så hafva bergen söndersmulats under alla geologiska tidehvarf, och derför träffar man i alla geologiska formationer rullstenar af de bergarter, som i hårdnadt tillstånd funnos till under hvarje särskild tidrymd. Närvaron af rullstenar i en formation

bevisar således att de bergarter, från hvilka de härstamma, redan under denna formations bildningstid voro hårdnade. I Alperna äro alla fossilförande formationer intill början af tertiärformationen likformigt veckade. Alpernas veckning inträffade således, åtminstone hufvudsakligen, under tertiärtiden. Men så väl i tertiärformationen, som i de äldre formationerna finnas bäddar af sammankittad rullsten och äfven kantiga stenfragment från olika tiders hårdnade lager.

Här tyckes således en motsägelse föreligga. Bergarterna voro hårdnade före veckningen, men plastiska, då den inträffade. Och dock hade de icke blifvit uppmjukade genom hetta. Alperna äro ovanligt fattiga på vulkaniska bildningar; de finnas nästan uteslutande i denna bergskedjas yttersta kanter. Man märker ej heller på bergmassans beskaffenhet tecken till något slags förbränning eller annan förvandling genom hetta, ehuru, som vi väl veta, till och med en vanlig midsommareld är tillräcklig att förvandla en berghälls beskaffenhet.

För att förklara den gåta, som bergveckningen innebär, skola vi erinra oss ett annat ämne, som i vanliga fall är ytterst sprödt, men som dock under vissa lätt kontrollerade förhållanden låter forma sig som en plastisk massa, nämligen isen. Det är en allmänt känd sak att isen i form af jöklar rinner ned genom dalarna från de högre bergstrakterna. Under denna rörelse uppstå sprickor i isen, så snart den töjes eller vrides. Men så snart den kommer till ett ställe, der den hårdt sammanpressas, växa fragmenten ihop, massan gjuter sig efter dalens former och rör sig efter samma lagar som en flod. Helmholz har genom sina experiment ådagalagt att isen under starkt tryck blir plastisk. Trycket måste vara allsidigt och öfverstiga isens egen fasthet. Samma experiment har upprepats med andra kroppar och ledt till liknande resultat. Om kroppen är utsatt för ett ensidigt tryck, som öfverstiger dess fasthet, brister den; om detta tryck är allsidigt, blir kroppen plastisk. Det är samma lag, som tillåter oss klippa en glasskifva under vatten. Vattnet utöfvar på glasskifvan ett allsidigt tryck, som är större än luftens, och detta gör skifvan väl icke plastisk, men dock mindre spröd än i luf-

ten. Spröd och plastisk äro icke motsatser, de äro endast grader af fasthet och bero på det omgifvande mediets tryck. Det tryck, som förmår krossa en kropp, då det är ensidigt fördeladt, gör kroppen plastisk, då det är allsidigt fördeladt. Man kan således genom experiment utröna för huru starkt allsidigt tryck Alpernas bergarter vid veckningen måste hafva varit utsatta, om deras plasticitet framkallats af tryck. Dertill erfordras endast att pröfva de ingående bergarternas hållfasthet mot belastning. Sådana experiment hafva blifvit utförda af professor Culmann vid *polytekni*kum i Zürich (för tekniska ändamål hafva äfven andra forskare, och långt tidigare, bestämt särskilda ämnens hållfasthet mot tryck), och han fann att den belastning, som erfordras för att krossa en sten af en kvadratcentimeters genomskärning, utgör:

för	tegel	40	kilogram
„	sandsten	120—370	„
„	jurakalksten	400	„
„	svart alpkalksten	460	„
„	kiselkalk	600	„
„	kvartsitsandsten	540	„
„	granit, flyttblock	360	„

Professor Heim uppgifver dessutom den erforderliga belastningen för frisk granit till 500—700 kilogram och för frisk felsitporfyr till 800 kilogram. Då bergarternas specifika vigt är bekant, kan man lätt med ledning af dessa tal beräkna huru hög en pelare af hvarje bergart möjligen kan vara, utan att med sin egen tyngd krossa sin fot. Denna höjd är enligt Heim:

för	tegel	166	meter
„	sandsten	900—1300	„
„	kalksten	1100—1800	„
„	kvartsitsandsten	2160	„
„	granit och gneis	1800—2600	„
„	porfyr	2860	„

Öfverstiger ett berg af någon bland dessa bergarter den här angifna höjden, blir stenmassan i dess inre plastisk. Derför måste jernvägstunnlarna genom Alperna invändigt förses med en noga beräknad beklädnad af tillräcklig styrka att hindra deras hopklämning.

Om bergarternas böjlighet vid veckningen berott på en sådan belastning, måste de således då hafva varit betäckta af ofantliga stenmassor. I sjelfva verket har man oberoende af denna teori genom direkt iakttagelse kommit till det resultat, att mäktiga massor berg funnits öfver Alpernas nuvarande nivå. Vi erinra ännu en gång om Dent de Morcles profil. Der sågo vi kalkstenen midt i berget ligga nästan i normalt läge, men högre upp återkomma upp- och nedvänd. Den kan icke hafva blifvit våldsamt kastad dit, den måste i detta högre läge utgöra nedre skänkeln af ett från söder öfverskjutet veck. Detta vecks fortsättning kan spåras på de högre bergen i norr, men den öfre skänkeln af vecket är borta. Många andra alptoppar bestå på samma sätt af öfverskjutna vecks underskänklar, och de lägre topparna och kammarna hafva stått under dessa dubbelvikna bergmassor, utsatta för deras hela tryck. Skulle man kunna återställa all den massa sten, som floderna och istidens jöklar bortfört, så skulle alpdalarna blifva fylda och hela bergstrakten höjas med minst 2,000 meter, troligen vida mera. Häri hafva vi förklaringsgrunden till bergarternas böjlighet.

Att äfven Ämmänkallio stått under en ofantlig belastning, derpå finnas flere bevis. För närvarande må vi endast påpeka huru både i söder och i synnerhet i norr, på Karkkali udde, ändar af berglager skjuta upp likasom ropande efter sin förlorade fortsättning. Så hafva de icke ursprungligen blifvit bildade, ty de äro tydligt skiktade; de hafva blifvit afsatta i vatten i vågrätt eller föga lutande läge, och de hafva småningom aftagit mot en strand. Nu stå de der på ända och afklipta. Vi kunna få en föreställning om den bergmassas minsta möjliga höjd, som en gång prydt dessa delar af vårt land, om vi kasta en blick på den meddelade hållfasthetstabellen Ämmänkallio består af gneis, kvartsit och kalksten. Kvartsiten kan bära ett berg af 2,160 meters höjd utan att blifva plastisk, gneisen ända till 2,600 meter.

Det är naturligt att de mera ytliga lagren i ett veckadt berg måste hafva spruckit sönder. Kedjebergens ytor äro derför möra, i synnerhet på veckens åsar, der töjning, ej tryck verkat. Derför har vattnet så lätt kunnat bort-

föra de öfre partierna af bergen och gräfva dalar i de
Luftens värmevexlingar, vattnets tillfrysning i sprickorn
och strömmarnas gnagning och filning med tillhjelp af d
stenar, som de föra med sig i sitt hastiga lopp utför bran
terna, dessa äro de krafter, som hufvudsakligen skulpter
ut de omvexlande landskapsformerna ur de ursprungli
jemna veckvallarna. Denna verksamhet benämnes erosio

Erosionen förklarar för oss det egendomliga förhållan
det att sådana dalar, som skulle motsvara de nedåtgående
vecken, äro vida sällsyntare än de, som motsvara de uppåt-
vända vecken, och att tvärdalar äro vida allmännare ä
sådana dalar, som äro riktade i veckens längdriktning
Vattnet väljer alltid den brantaste vägen och började de
för först att urgräfva de dalar, som gå från veckens kam-
mar ned till deras fot. Derigenom uppstodo de talrik
tvärdalarna. Då vattnet af förlagrade högre veck var tvun-
get att följa en längddal, gjorde de starkt hoptryckta berg-
arterna i de nedåtgående vecken ett starkare motstånd
mot dess sträfvan att fördjupa sin bädd än de mindre hop-
tryckta eller till och med töjda och derigenom uppluckrade
berglagren i de uppåtriktade vecken. Derigenom nödgades
vattenfåran att allt mer flytta sig åt sidan från den ur-
sprungliga dalen och förlägga sin bädd i veckets ås.

Om vi på en karta betrakta några veckade berg, kunna vi lätt särskilja tvenne typer. Till den ena höra Pyreneerna, Kaukasus och Tiensjan, till den andra Alperna, Karpaterna och Himalaja. Den förra typen består af raka kammar eller har en rätlinig utsträckning, den senare typen utmärker sig genom en bågformig gestalt. Den förra typen har en symmetrisk byggnad, den senare en ensidig. Från hvilkendera sidan vi än nalkas ett rätlinigt kedjeberg, möter oss samma syn. Först hafva vi alltid att passera lägre bergskedjor, innan vi komma till den väldiga hufvudkammen, som bildar bergets kärna och bär de kulminerande topparna. Nalkas vi ett ensidigt kedjeberg från den yttre, konvexa sidan, finna vi samma byggnad. Vi passera först mellan låga kullar och åsar, längre fram höja sig bergkammarna småningom, ända till dess vi nått de högsta punkterna. Bestiga vi någon af dem och öfverblicka den väg vi färdats, skåda vi ett haf af bergtoppar och ryggar,

m småningom förlorar sig vid horisonten eller öfvergår den aflägsna slättbygden. Vända vi oss sedan om, möter s en öfverraskande anblick. Vi hafva nått bergskedjans nkava kant. Vår blick flyger öfver vida lågländer och indlar, då den riktas ned i de afgrunder, som gapa vid rgets fot. Intet förland af lägre kammar synes, utom af erosionen skulpterade utlöpare, som bilda sockeln ler sträfpelarna för den massiv, på hvilken vi stå.

Denna olikhet mellan de två typerna sammanhänger en skilnad till uppkomstsättet. I de rätliniga kedjergen finnas de största vecken midt i bergmassan, i de ökta bergen på dess insida. De rätliniga kedjorna äro ldade af långa parallela eller åt en ända sammanlöpande ck, de krökta kedjorna bestå af korta veck, som blifvit ordnade i bågar. De rätliniga bergen göra intryck af sammandragning af jordskorpan mot bergets midtlinie, krökta bergen vittna om en ensidig förskjutning. Men la typerna bevisa att jordytan sammankrumpit. Om vi nde utjemna Anderna, Alleghanybergen, Asiens alla rgskedjor och den långa rad af sådana, hvilken bugtar ig genom södra hälften af Europa och nordvestra Afrika, skulle jordytan blifva större än den nu är. De flesta bergskedjors byggnad är ej så väl känd i sina detaljer, att beloppet af den hopdragning de motsvara skulle kunna beräknas. Men för Jura och Alperna har Heim beräknat sammandragningen. Jura motsvarar en förkortning af jordens omkrets med 5 eller $5^1/_3$ kilometer, Alperna åter högst 120 kilometer. Detta utgör endast 3 tusendedelar af jordens nuvarande omkrets. I all sin storhet äro Alperna således blott en försvinnande liten skrynkla på jordytan.

II.

Åter för jag mina läsare till Lojosjöns väna stränder. Vi stanna på Hiitis bro (fig. 3). I nordost se vi Laxpojo viken med sin holme, sina vassbevuxna stränder, Suitila leende sund och på stranden längst borta herrgården inbäddad i lummighet nära åkrarna. Horisonten begränsas af den allvarliga Lojoåsens högländа barrskog. Blicka vi mot sydvest, möter oss en ej mindre tilltalande tafla. Vi

skåda hän öfver Ristlaks fjärden, och borta mellan de klippiga holmarna skymtar ögat täcka sund och smygvägar, som leda ut till än vidare fjärdar ända till den tre kvart mil aflägsna Storön.

Sundet är grundt; vi se bottnen genom det klara vattnet, som hvirflar mellan bropålarna. En obetydlig sänkning af vattenståndet skulle förvandla sundet till en bäck eller en liten fors. Till det yttre företer det ingen väsentlig olikhet mot hvarje annan sänkning mellan bergen, en liten urgröpning i ytan af vårt lands klippgrund. Och dock stå vi här på gränsen mellan tvenne jordblock, som icke höra tillsammans.

Bestiga vi de höjder, som kanta Laxpojo vikens och Ristlaks fjärdens norra stränder, finna vi dem bygda af gneislager, som stå på ända och stupa nästan lodrätt mot norr. Deras olika färgade ändar gifva berghällarna ett randigt utseende, och alla dessa ränder sträcka sig regelbundet i riktning mot vestsydvest. Vi kunna följa hela Lojosjöns norra strand, öfverallt skola vi återfinna samma bergbyggnad, samma vestliga strykning hos gneisskikten. I harmoni dermed äro vikar, uddar och holmar längs norra stranden utsträckta i samma riktning, och denna utdragning på längden framträder starkast längst vesterut i Karkkali udde, som är hög och brant, mer än fem kilometer lång och blott en half kilometer bred.

Gå vi nu tillbaka öfver Hiitis bro till den östra stranden, så se vi med förvåning en alldeles annan byggnad hos berggrunden. I stället för den vestsydvestliga strykningen möter oss här en rent sydlig. Vid bron står en granitklippa, och när vi gått några få steg längs vägen förbi den, sticker lagradt berg upp ur marken. Berglagren hvila mot graniten, luta mot öster och sträcka sina kanter eller kammar i riktning från norr till söder. Bortom ängarna och åkrarna öster om vägen se vi en bergrygg, som likaledes sträcker sig från Laxpojo vikens strand mot söder: på dess södra ända står Lojo kyrka. Hvita klippor skimra fram ur bergåsens grönska. Vi gå dit, det är ett kalkbrott. Väldiga kalkstenslager sträcka sig i bergets längdriktning och luta starkt mot öster. Gå vi till kyrkobyn och betrakta klipphällarna der, se vi likadana bild

-ingar. Stora kalkstensmassor genomdraga bergens gneis, -lla lagren stupa åt öster ned mot jordens innandöme och -afva sina öfre ändar riktade rätt i norr och söder.

Fig. 3. *Bergskiktens strykning norr om Lojo backe. Skalan är 1: 25,000.*

Ingen böjning förråder att de kalkrika Lojolagren skulle sammanhänga med de kalkfattiga Hiitis- och Kark-kali-gneisskikten. Den nordliga strykningen och kalkrike-domen sträcka sig lika tvärt fram till sundets och Laxpojo vikens södra strand, som den vestliga strykningen och kalkfattigdomen till de norra stränderna. Här har ej veck-ning egt rum, här har berget brustit och blocken hafva blifvit skjutna förbi hvarandra, så att tvenne för hvarandra främmande stycken blifvit grannar.

Dylika förkastningar af stor omfattning hafva gifvit upphof åt en väsentlig del af vår jordytas gestaltning.*) Mest enkel och storartad visar sig företeelsen i Colorado-platån i Nordamerika. Denna ödsliga platå är lika stor som Pyreneiska halfön och består helt och hållet af våg-

*) *Eduard Suess:* Das Antlitz der Erde, Prag und Leipzig 1884–1885.

räta, oveckade berglager, afsatta i oafbruten följd under de äldre geologiska perioderna, såsom man kan se i de mer än 1,000 meter djupa lodräta klyftor, som Rio Colorado och dess bifloder gräft sig i dess massa. Den ofantliga stenskifvan har emellertid brustit i hundradetal stycken längs sprickor, som skära hvarandra i sneda riktningar. De enskilda blocken hafva sjunkit olika djupt, några ända till 2,000 meter. Derigenom har platån fått utseende af ett gammalt mosaikgolf på dåligt underlag. En del stycken stå upp med branta väggar och flat yta öfver de öfriga, andra ligga i bottnen af djupa grafvar. Platån har blifvit afdelad i nyckfullt vexlande terasser, hvilka utgöra ett svårt hinder för samfärdseln, emedan man måste taga stora omvägar för att finna ett ställe, der den brådstupande terasskanten kan bestigas.

Då ett långsträckt stycke berg sjunkit in, har en grafsänkning uppstått. En sådan är Jordan-dalen med Döda hafvet. En annan dylik är Rheindalen mellan Vogeserna och Schwarzwald. Då ett enskildt stycke blir stående midt i ett insjunket land, uppstår en isolerad höjd, som Eduard Suess kallar en horst. Sådana äro Harz och många andra af de tyska bergen samt i stor skala Kvenlun, den väldiga bergsträckning, som ifrån vester till öster genomdrager hela det kinesiska riket. Många andra slag af förkastningar finnas, hvilka ega ett lika stort inflytande på jordytans arkitektur som dessa och lika mycket bestämma landskapens former. Det skulle dock föra oss för långt att redogöra för dem.

Då en spricka uppstår tvärs igenom ett veckadt berg, händer det ofta att stycket på ena sidan om sprickan skjutes förbi det andra utan att höjas eller sänkas. Genom sådan rörelse har veckens jemna förlopp på åtskilliga ställen i Alperna och i synnerhet i Jurabergen blifvit rubbadt.

Då ensidigt veckade berg blifvit skjutna mot en platå af orubbade aflagringar och de yttersta vecken lagt sig öfver platåkanten, har det i många, kanske de flesta fall inträffat att platån blifvit krossad under trycket och den närmast berget befintliga delen sjunkit in. Hafvet har då för en tid trängt in i grafven och deri afsatt nya aflagringar. Sålunda har den af unga innanhafsbildningar sammansatta Bayerska högslätten med dess fortsättning mellan Jura och

n uppstått längs Alpernas yttre sida. På samma sätt
er det Dinariska berglandet sönderbrutet och insjunket
nför Apenninernas fot under Adriatiska hafvet. De
natiska öarna äro horster, som stå kvar efter katastrofen,
sunden mellan dem äro grafsänkningar. Äfven berg-
en vid Ancona och Monte Gargano, den italienska stöf-
s sporre, äro sannolikt dinariska horster.

Också på insidan af de krökta kedjebergen ligga van-
a insjunkna landskap. Af denna beskaffenhet är Po-
en innanför Alpernas båge, Ungerska slätten innanför
aterna och Tyrrheniska hafvet innanför Apenninerna.
ma läge intager Karibiska hafvet till Antillernas sön-
rustna bergskedja, af hvilken numera endast fragment
ka upp ur hafvet.

Dessa stora sänkningar ske sällan längs en enda brott-
. Vanligen brister jorden i flere skifvor längs sprickor,
sträcka sig någorlunda parallelt med bergbågen och
fva skäras af andra sprickor. De enskilda skifvorna
nka olika mycket. På insidan af bergbågarna sjunka
minst, som befinna sig närmast berget, och de aflägs-
te mest. Derigenom uppstår på insidan af bergbågen
trappstegsformig anordning af brottstyckena. På bå-
nas utsida sjunka de till berget närmaste blocken djupast.

Nästan alla platåländer hafva varit utsatta för brist-
ing och stora rubbningar. Likasom Coloradoplatåns fysi-
gnomi bestämmes af terasserna och flodklyftorna, så beror
et Brasilianska höglandets camposnatur af breda graf-
nkningar med mellan dem resta vidsträckta horster.
hara är en i terasser anordnad platå, som fortsättes i
abien öster om Rödahafvets ofantliga graf. Platånaturen
h sönderbristningen äro lika karakteristiska i södra Af-
a, der Karrusteppernas afsatser stycke efter stycke leda
d till oceanen. Hvar helst man lärt känna Afrikas geo-
giska byggnad, utom i Atlasbergens ursprungligen med
cilien och Apenninerna sammanhängande veck, har man
erfunnit platånaturen och förkastningarna. Hvarhelst man
rit i tillfälle att geologiskt undersöka Afrikas kuster, visa
e att denna verldsdel är begränsad af instörtningar. Vid-
räckta insjö-aflagringar af stor mäktighet och med lemnin-
ar af en säregen organisk verld gapa mot oceanen utan

någon strand. Så hafva de icke kunnat uppstå. Deras forna stränder äro nu begrafna djupt under oceanernas yta.

Också Dekan och Nya Holland äro sönderspruckna platåer. Hindostan är den mest insjunkna delen af Dekans platå närmast foten af jordens väldigaste bergskedja. Här återfinner man likadana mot hafvet gapande insjölager som i södra Afrika, och deras fossila växt- och djurlemningar visa en förvånande öfverensstämmelse med de sydafrikanska. Äro Dekan och Sydafrika lemningar af ett fordom sammanhängande fastland, som intagit Indiska hafvets plats? Ligga instörtade block af detta fastland dolda af denna oceans fem kilometer djupa vattenmassa? Äro Madagaskar, Comorerna, Seychellerna och de andra öarna, som ligga spridda öfver dessa stormiga farvatten, horster af den försvunua kontinenten? Madagaskar är en horst af granit och gneis, och de mindre öarna bestå mest af samma urgamla bergarter jemte vulkaniska ämnen. På enstaka ställen ligga sandstensplattor på de trappstegsformigt insjunkna kanterna af Madagaskar. Denna sandstens geologiska ålder har icke kunnat bestämmas, men det är egendomligt att Indiens och Sydafrikas platåer till väsentlig del täckas af dylik bergart. Suess anser det derför så godt som bevisadt att Indiska oceanens ofantliga afgrunder efterträdt en indo-afrikansk kontinent. Suess bestrider med dessa och andra skäl oceanernas och kontinenternas höga ålder och varaktighet.

Den framstående geologen frågar sig också om rubbningarna i jordytan numera upphört eller om de fortfara. Är det slut med dessa katastrofer, som störtat den vestra hälften af de Dinariska bergen i Adriatiska hafvets djup, som satt Bayerska höglandet under vatten och lyftat nummulitkalken från hafsbottnen upp på kammen af Himalaja, eller hafva vi att motse ytterligare syndafloder och uppväxten af nya skyhöga bergskedjor?

För att finna ett svar på sin fråga undersöker Suess symptomen af rubbningarna. Han finner att jorden fortfarande knakar i sina fogningar. Så länge menskligheten tillvaratagit sina traditioner, omtalas jordbäfningar, och ännu i denna dag bevittna vi sådana. Likasom ett bra[k] höres och en darrning genomfar isen på våra fjärdar, d

hårfin spricka bildar sig deri, så brakar och darrar den utan att vi i de flesta fall märka den förändring rdmolekylernas jemnvigtsläge, som förorsakat symptomet. stundom händer det vid jordbäfningar att verkliga ande sprickor uppstå eller att landstycken sjunka in, ock obetydligt. Och det, som härvid mest manar till rtanke, är att jordbäfningarna oftast och i största måttk tima längs linier, som beteckna de' nyaste instörtgarna. Vi hafva redan framhållit att geologerna bevisat Tyrrheniska hafvet med Genovabugten är Apenninernedsjunkna inland. Af Apenninernas kärna, de stora ken, ur hvilka erosionen bragt de urgamla gneisartade garterna i dagen, har det mesta sjunkit in. Endast taka mindre insjunkna block stå ännu kvar som små gkullar nära kusten innanför bergskedjans sammanhände kalkstens- och marmorvall eller som holmar och öar invid kusten. I dessa dagar har telegrafen medat underrättelser om stora jordbäfningar just längs denna törtade kant från Nizza till Lucca. Jordbäfningen har tplantat sig tvärt igenom Apenninerna och Alperna till ano och Genève. Också Neapeltrakten på Apenniner insida är beryktad för sina jordstötar, hvilka, äfven stundom sträcka sig tvärs igenom Apenninerna. Ännu mera hemsökt af dylika olyckor är den Calabriska jordbäfningszonen, hvilken sträcker sig i en båge midt igenom denna Italiens sydligaste halfö och öfver till nordöstra delen af Sicilien. De calabriska jordbäfningarna fortplanta sig vanligen längs en böjd dalgång, som på sin yttre, tra, sida omgifves af berg med Apenninernas normala ggnad, men på den inre, vestra sidan begränsas af ojemnt sjunkna block af urgamla gneis- och granitartade berg. mma anordning af jordbäfningslinierna är öfverallt iaktgen. Dels sträcka de sig längs insidan af de krökta kedjebergen, dels tvärs igenom dem, dels öfver de rubbade atåerna, men alltid längs linier, som öfverensstämma med rkastningarnas lagar.

Kristenheten har visserligen icke varit vittne till någon mycket stor händelse af detta slag. Historien bevarar intet annat minne af en vidsträckt nejds försvinnande än den bibliska berättelsen om Sodoms och Gomorras förstö-

ring. Den syndaflod, som i så storslagna drag skildras i sjunde kapitlet af Genesis, drager sig i åttonde kapitlet åter tillbaka till hafvet. Men det lider intet tvifvel att menskligheten bivistat de händelser, som satt Nordsjön under vatten, och de, som skiljt Europa från Mindre Asien och frambragt Egeiska hafvet, Hellesponten, Bosporen och största delen af Svarta hafvet. Ty menniskans tillvaro före istiden är konstaterad, och lika visst är att den hafsfauna af nordisk pregel och hvars lemningar man nu finner i skalgrusbankar högt uppe på stränderna af *Sicilien*, Kreta, Rhodos och många andra delar af Medelhafsbassinen, aldrig trängt in i Egeiska eller Svarta hafven, oaktadt Medelhafvets yta, som man af dessa skalgrusbankar kan se, då stod betydligt högre än nu. Också äro många af Egeiska hafvets öar och strandklippor uppbygda af vågrätt liggande nya insjöaflagringar, hvilkas tvärt afbrutna ändar träda i dagen på branterna mot hafvet, frågande efter sina förlorade stränder på samma sätt som Karrusandstenarna i södra Afrika. Och ännu lefva på dessa isolerade klippor flere vilda djur och växter, hvilka under närvarande förhållanden icke skulle hafva kunnat komma dit ut. Hvem skulle hafva fört stenbocken och mufflonen öfver det aldrig frusna hafvet till Arkipelagens ensliga bergspetsar? Hvem skulle hafva till Rhodos forslat den krokodil, som riddar Deodatus af Gozon dödade derstädes i början af det *fjortonde* seklet, eller i den lilla ån Nahr e' Zerka vid Cesarea i Palestina planterat de krokodiler, som lefva der än i dag, om Medelhafvet fordomtima sändt sina böljor lika långt österut som under historiens tid? "Jordklotets sammanstörtning är det, som vi bivista", säger Suess. „Men den har börjat för mycket lång tid tillbaka och menniskoslägtets korta lif tillåter oss att blifva vid godt mod dervid." Skulle instörtningarna icke hafva skett, skulle jordytans massa kunna uppehålla sig sjelf, så skulle jordens yta sannolikt utgöra en ganska regelbunden sfäroid öfverallt betäckt af oceanens oafbrutna hölje. „Inbrotten är det, som samlat vattnet i verldshaf; först härigenom hafva kontinenter uppstått och hafva väsenden, som andas med lungor, blifvit möjliga."

R. Hult.

———o✦o———

Patriotismen hos lord Byron.

III.

Huru det än må vara, sliter menniskan dock icke så lätt som hon tänker „de tusen fina banden i tänkesätt, i språk, i lefnadssätt och plägseder, alla dessa bildningens rötter och tågor, som växa in i menniskoanden, medan han utvecklar sig“. Lik fången i Chillon var det med en suck lord Byron kände sig hafva återvunnit sin frihet. Hans berömda „Far thee well!“ hade varit en utgjutelse af svårmod och ruelse, mer än af någon bitter känsla, och begynnelseorden till 3:dje sången af „Childe Harold“, skrifven i juli 1816 vid Geneversjön, dem han riktar till Ada, „det enda barnet af hans hem och hans hjerta“, utvisa den djupa saknad han kände efter det ringa mått af familjelycka, som fallit på hans lott.

Han ryggade tillbaka för tanken på att skiljsmessan kunde vara oåterkallelig. M:me de Staël, som Byron besökte i Coppet, erbjöd sig att medla mellan honom och lady Byron. Hennes anbud upptogs gynsamt af lord Byron, men alla bemödanden att vinna lady Byrons samtycke visade sig fruktlösa. Byrons lif synes vid denna tid blifvit honom till en tung börda. Han gjorde sig bittra sjelfförebråelser, liksom om ett hemligt skuldmedvetande skulle tyngt på hans själ och sökt sig ett gripande uttryck uti hans storartade alpdrama „Manfred“, som kom Göthe sjelf att tro på tillvaron af något hemligt brott, som Byron skulle begått. Han sökte en fast ståndort i landsflykten, och den treåriga vistelsen i Venedig, der han bosatte sig i november 1816, bildar ett skifte i hans lefnad, som kännetecknas af den skarpaste kontrast mellan ett växande hat och en växande kärlek.

Medan han här öfverlemnade sig, mera af förtviflan än af böjelse, åt sanslösa utsväfningar, som kasta en mörk skugga öfver denna period, mörknade det allt mer och mer hans ande, der alla ideala makter syntes stadda på flykt.

Venedig — the Sea-Sodom, som han kallade lagunstaden — sökte sjelft vid denna tid att i berusande nöjen förgäta förlusten af sin frihet. „Att vakta på en stad, som dagligdags dör, skrifver Byron, är en sorglig sak. Jag sökte att befria mitt sinne från känslan af hennes tröstlösa läge och af min egen enslighet genom att dyka ned i en hvirfvel, som var allt annat än njutning". Fjerde sången af „Childe Harold" bär spår deraf, och „Don Juan"-dikten har sin upprinnelse ur denna sinnesförfattning. Om denna dikt, hvars två första sånger skrefvos i början af år 1818, har Göthe sagt att den är det osedligaste poesin någonsin frambragt, och visserligen är den hånfulla förnekelsen af sedligheten sjelfva principen deri, men å andra sidan, hvilken underbar fantasikraft och hvilken frisk poesi i denna sinliga berusning! Senare fick sarkasmen ett något förändradt föremål och „Don Juan" blef, efter det att hånet riktar sig mot Englands societet och dess seder, „den strängaste och helsosammaste satir, säger Nichol, som sedan Juvenalis' och Taciti tider blifvit riktad mot någon stor nation".

I Byrons samspråk och brefvexling saknas icke yttranden, som tyckas antyda att patriotismen fortfarande bodde i hans hjerta, och Moore har i sin lefnadsteckning gjort sitt bästa för att med dem ådagalägga inför skaldens landsmän huru han dock alltid höll England kärt och var stolt deröfver. Leigh Hunt hade en motsatt uppfattning och torde hafva träffat det rätta. Hvad Byron yttrar i „Don Juan" (canto XIII: 6)

> Now hatred is by far the longest pleasure;
> Men love in haste, but they detest at leisure

har sin fulla tillämpning här.

Han hade omsider 1817 beslutit sig för att sälja Newstead Abbey, den gamla slägtegendomen, som inneslöt d mesta och de dyrbaraste af hans hemlandsminnen. Me den kolossala köpeskillingen — inemot 2 ½ miljon mk — gjorde han sig fri alla skuldförbindelser i England o hade ändock medel nog för sina nöjen. Han hyrde si ett af Mocenigo-familjens palats vid Canal grande, en vill *la Mira*, i stadens närhet och dessutom en *cottage* i eug neiska bergen. Året derpå strandade de sista försöken a

åstadkomma en försoning med lady Byron. Han läste icke ens engelska tidningar; endast brefvexlingen med förläggarn, Murray, systern och vännerna, i synnerhet med Moore, förmedlade numera förbindelsen med fosterlandet. För engelska konsuln i Venedig meddelade han sin önskan att, i händelse af frånfälle, bli begrafven vid sjöstranden i Venedigs närhet; under inga omständigheter skulle hans stoft få föras till England eller hans familj få taga någon befattning med begrafningen. „Jag är säker på att mina ben icke skulle få någon ro i en engelsk graf, ej heller mitt stoft blanda sig med jorden i detta land“. Till Murray skrifver han den 18 juni 1818: „Hobhouse önskar, om möjligt, tvinga mig tillbaka till England: han skall icke lyckas, och om han gjorde det, skulle jag icke stanna. Jag hatar det landet och älskar detta; allt dåraktigt motstånd kommer naturligtvis att endast öka denna känsla“. „Gudi lof, tillägger han i slutet af samma bref, ju längre jag är frånvarande, desto mindre orsak har jag att sakna ert land eller dess lefvande innehåll“.

I England hade icke heller stämningen blifvit på något sätt blidare, utan tvärtom. Fjerde sången af „Childe Harold“ rönte blott ringa framgång och „Manfred“ framkallade häftiga angrepp. När „Don Juan“ framträdde, kände förbittringen inga gränser: föga fattades att man ansett skalden som en inkarnation af sjelfva den onda principen. I samma mån växer oviljan hos Byron. I en kodicill, som han i november 1818 fogade till sitt testamente till förmån för sin naturliga dotter Allegra, som miss Clairmont sändt honom från Schweiz, bestämde han åt henne en hemgift af 5,000 pund, på vilkor att hon icke äktade en britisk inföding. Då han icke egde som Marina i „The two Foscari“ några söner att inviga åt hatet till fosterjorden, ville han åtminstone undandraga den sin dotter. Han lät uppfostra henne i katolska religionen och till italienska och umgicks sjelf med tanken att börja skrifva på italienska och sålunda slita äfven det inre föreningsbandet med fosterlandet. Denna sin afsigt tillkännager han för Murray i ett bref den 6 april 1819: han vill skrifva sitt bästa arbete icke på engelska, utan på italienska, hvilket språk han dock trodde sig kunna beherska först efter nio

års studier; då först skulle han visa hvad han verkligen vore i stånd till. Han ville icke skrifva för att vinna bifall hos engelsmännen, dem han säger sig hvarken älska eller frukta „och icke vilja äta, dricka eller bedja med“. „Jag har aldrig smickrat deras åsigter eller deras fåfänga och skall ej heller göra det. De gjorde mig utan min åstundan till en slags folkets afgud; nyckfullt, utan orsak eller dom, störtade de bilden från dess piedestal; den krossades icke i fallet, och de synas umgås med tanken att återuppresa den — men det skola de icke göra“.

Det är på detta föraktets och hatets stadium han möter Marina, från hvars läppar han låter veropen utgå öfver ett tyranniskt fädernesland. Men på samma gång är det märkbart att „The two Foscari“ icke är en straffdikt, inspirerad af vreden. Lidelsen är, då han diktar denna tragedi, en öfvervunnen ståndpunkt och har efterträdts af en lugnare betraktelse, som har fosterlandskärlekens väsen till sitt tema. Detta kan förklara huru han förmått göra Jacopo Foscari, åt hvilken han dock gett de väsentligaste af sina egna lefnadsförhållanden, till bärare af den inskräktaste patriotism, sådan han visserligen aldrig sjelf erfarit, och dock behandla honom med åtminstone den sympati, skalden må hysa för hvarje af sina foster. Fjärran från all sarkasm är behandlingen till och med af Loredano, Foscarifamiljens afsvurna fiende och representanten för den hänsynslösaste oligarki. Samma inre lugn i utvecklingen af Marinas rol. Mellan utbrotten af ovilja öfver förtrycket och orättvisan i denna ordning och under de fåfänga försöken att lösgöra maken från de band, han frivilligt bär, märker man tillvaron af en ny positiv lifsåskådning, hvars ledstjernor tindra fram ur denna dikt och hvars välgörande värme genomströmmar den.

Det är kosmopolitismen, eller universalismen, huru man vill kalla denna entusiasm för det allmänt menskliga, som betecknar det sista skedet i lord Byrons utveckling. Marinas grundsats, att fäderneslandet är der kärleken finnes och der man får åtnjuta jordens och luftens frihet, ger henne uppslag till hänförande skildringar af den frid och lycksalighet, som skulle vänta dem i detta mensklighetens fosterland, fosterlandet utan gränser. Men Byrons nya lifs-

åskådning var mera än en sådan eudemonism. Den ledde honom att kasta sig in i frihetsrörelsen, som denna tid i Italien var en carbonarism, med hvilken han lade sig djupt in under vistelsen i Ravenna, och den ledde honom till det för sin frigörelse kämpande Grekland. Der man stred för att vinna friheten och med henne friden och lycksaligheten, var hans deltagande gifvet.

Men denna eldade mensklighetskänsla var icke den enda yttringen. Det är anmärkningsvärdt att han lägger denna vaknande idealism på en kvinnas läppar. Det fins ingenstädes sagdt på hvem han tänkte, då han diktade Marina, men tydligt är att hon är af en annan kull än odaliskgestalterna i hans berättande dikter från sju år tidigare; hon är helsyster till Angiolina i „Marino Faliero" och Myrrha i „Sardanapalus", och om dem har Byron i sina samtal med Medwin yppat att Terese Guiccioli föresväfvat honom under diktandet. Hos alla tre varsnar man ock en långt ädlare uppfattning af kvinnan, än man har anledning att eljes tillerkänna Byrons diktning. Äfven i detta hänseende visar sig att en flodtid med ny lefnadslust och nya ideal inträffat efter den gyttjiga ebb, han genomlefvat under de tre första åren i Venedig.

IV.

Bekantskapen med Teresa Guiccioli, som skulle framkalla så stora förändringar i hans lif och åskådningssätt, inleddes vid en soaré hos grefvinnan Benzoni i april 1819. Den kärlek, som framsprang ur detta tillfälliga möte, var lika plötslig, som ömsesidig:

Man ser ett anlete, en röst man hör,
Man fängslas, glädes, vet ej sjelf hvarför.

I ett bref till Moore har hon på ett enkelt och rörande sätt berättat om det öfverväldigande intryck lord Byrons „ädla och vackra anletsdrag, tonfallet i hans röst, hans sätt och de tusen behag som omgåfvo honom" gjorde på henne och huru de läto honom framstå såsom en öfverlägsen ande, hvars like hon ännu ej sett. Att kärleken skulle bli den sextonåriga comtessan öfvermäktig, dertill medverkade många omständigheter. Uppfostrad i ett klo-

ster, hade hon, ett halft år före det ödesdigra besöket i Venedig, blifvit nödgad till ett konvenansparti med grefve Guiccioli, en lika rik som girig godsegare i Ravenna, en sextioårig vällusting, hvars tredje hustru hon blef. Hon hade ännu att göra den erfarenheten, att kärleken är en lidelse, och hon hängaf sig deråt så mycket lättare, som hvarken hemlandets seder, hennes egen familj eller ens hennes make lade något hinder i vägen.

Äfven Byron kände att han nu stod inför sitt lifs sista och (på ett undantag när) enda verkliga kärlek. Det kan trygt sägas att ett så godt och varaktigt intryck har ingen kvinna, ej ens hans syster, mrs Leigh, utöfvat på honom. Angående hennes utseende skrifver han par år senare till Murray, då han ville låta modellera hennes byst: „Madame G. är också mycket vacker, fullkomligt blond och täck — mycket ovanligt i Italien; likväl icke en engelsk skönhet, utan mer lik en svensk eller norsk“. Medwin, som blef bekant med grefvinnan i Pisa, försäkrar oss att hennes skönhet var så underbar och öfvernaturlig, att den endast kunde tänkas, men aldrig troget återgifvas hvarken på duken eller i marmorn. Moore gjorde i september 1819 ett besök på Byrons villa La Mira och blef likaså betagen i hennes intelligens och skönhet. Hon var enkel och anspråkslös på samma gång som högt bildad, men skyggade tillbaka för att anses som en „lärd i stubb“. „Om hon har blåa strumpor, sade Byron engång åt Medwin, så ställer hon så till, att hennes kjortel betäcker dem“.

Det är af grefvinnan Guiccioli man har den bekanta apologin för alla Byrons lösa förbindelser: „lord Byron a moins été le séducteur que le séduit“, och beträffande henne sjelf, var hon väl den sista att kasta på honom någon skuld för deras felsteg. Det yttre förloppet af deras förbindelse var följande.

Då det grefliga paret, två veckor efter bekantskapen med Byron, återvände till Ravenna, grep skiljsmessan den unga grefvinnan så djupt, att hon tre gånger föll i vanmakt samma dag resan skulle anträdas. Hemkommen föll hon i en intermittent feber, tecken till en begynnande tvinsot instälde sig, och hennes omgifning liksom hon sjelf befarade en dödlig utgång. Hennes tillstånd förvärrades

yttermera genom förlusten af modern, grefvinnan Gamba, som dog vid denna tid. Det var med hennes fars, den gamle grefvens, och äfven hennes makes vetskap och samtycke, som hon från sjukbädden riktade det ena brefvet efter det andra till den frånvarande vännen med de mest bevekande böner att komma till Ravenna.

Byron tvekade, men reste, stannade obeslutsam i Bologna, men fortsatte resan fram. M:me Guiccioli har sjelf lemnat Moore en beskrifning öfver tillgången. Blotta vissheten om hans närvaro verkar lifvande på den sjuka. Han vakar vid hennes bädd, han forskar efter den lämpligaste behandlingen och skickar efter sin vän och husläkare, den ryktbare dr Aglietti. „Deras omsorger jemte lugn och den outsägliga lycka, jag erfor i lord Byrons sällskap, hade en så god inverkan på min helsa, att jag redan efter två månader förmådde åtfölja min make på en lång resa, som han företog till sina talrika egendomar“, skrifver hon till Moore.

Man skall ha klart för sig sederna och moralen den tiden i Italien för att fatta den ställning, i hvilken Byron inträdde sommaren 1819 i Ravenna. Byron förstod den icke riktigt sjelf; „jag begriper mig icke på honom, skrifver Byron om grefve Guiccioli; han besöker mig ofta och tar mig ut (likasom Whittington lordmayorn) att åka i vagn med sex hästar. Saken tyckes vara att hon styr honom helt och hållet, och hvad den saken beträffar, också mig“. Byron följde grefvinnan som trogen riddare i sällskap, på teatern, på promenader i vagn och till fots, ridturer i omgifningarna, till la Pineta, den berömda pinjeskogen vid Adriatiska hafvets strand, som han ihågkommit i tredje sången af „Don Juan“. Då affärer kallade grefven från hemmet, anförtrodde han sin maka i Byrons beskydd. Den unga comtessans helsotillstånd gjorde ett ombyte af vistelseort önsklig, och det blef beslutadt att Byron skulle följa henne till Venedig. På läkarnes yrkande att hon borde vistas på landet, upplät Byron åt henne la Mira, och här var det Moore besökte dem.

Allt detta skedde med mannens samtycke, men en dag i slutet af november uppträdde Guiccioli på skådeplatsen, bortförde sin maka till Ravenna och förbjöd äfven

all brefvexling. Denna skiljsmessa försatte Byron i ett tillstånd af de mest stridiga känslor. Å ena sidan syntes honom förbindelsen ohjelpligen bruten och måhända äfven böra brytas; i ett anfall af spleen beslöt han resa till England och derifrån till Venezuela, der Bolivar just denna tid utropades till republikens president; kappsäckarna voro nedförda i gondolen och han stod med hatten på, då han beslöt att uppskjuta resan, under inflytelse af den böjelse, som drog honom åt andra sidan. Följande dag kom budskap om att grefvinnan åter låg insjuknad i Ravenna; han tvekade nu icke mer, utan hastade dit genom natt och dag och blef nu för nära tvenne år bosatt i Ravenna.

Att börja med är ställningen lika problematisk som förr. Byron hyr sig en våning i palazzo Guiccioli, men går beväpnad af fruktan att grefvens hämd skall träffa honom på italienskt sätt. Ändtligen i juli 1820 kom påfvens skiljobref. Teresa Guiccioli återvann sin frihet och fick af sin make en lifstids pension; men med vilkor att hon återvände till sin far, som bebodde en villa utanför staden. Hit anlände vid denna tid Teresas bror, grefve Pietro Gamba, en ung entusiastisk officer, med hvilken Byron knöt en vänskap, som varade för lifvet. Pietro Gamba, som sedan följde honom på hans grekiska expedition, var ock den, som hemförde hans lik till England. I Ravenna fördjupade de sig tillsammans i carbonaris sammansvärjning, bland hvars ledare i Romagna familjen Gamba intog ett framstående rum. Då sammansvärjningen misslyckades och grefvarna Gamba gingo i landsflykt till Toskana, följde Teresa dem åt. Byron stannade kvar, skyddad af sin nationalitet, villrådig hvar han skulle nedslå sina bopålar. Han kallade skaldebrodern Shelley till rådslag, och denne bestämde honom för Pisa.

I palazzo Lanfranchi vid Lung' Arno, dit äfven familjen Gamba inflyttade, bodde Byron från november 1821 till september 1822, då han bosatte sig i villa Saluzzo vid Genua. Dels hans vän Shelleys skeppsbrott och död, dels ett handgemäng, hvari hans betjening råkat i Pisa, föranledde denna öfverflyttning af det så märkvärdigt sammansatta hushållet, hvars goda genie Teresa Guiccioli var. Tio månader senare seglade Byron från Genua ut på denna

härfärd, som skulle fullborda den förvandling till frihetshjelte hon verkat hos honom, men som slöts inom mindre än ett år med hans förtidiga död. . .

Äfven Nichol, den sista af Byrons biografer, så snäft han än behandlar skaldens älskarinna, måste medge att den utomordentliga förändringen är i främsta rummet hennes verk. Hon fann honom i Venedig, i umgänge med gondolierer och sedeslösa kvinnor, en hatfull, lefnadstrött man, som uttömt alla lifvets och berusningens källor, och han blef vid hennes sida en ekonomisk man, en skriftställare kämpande för de liberala ideerna, en konspiratör och en stridsman för friheten. Hon „bjöd honom ett slags hemlif hos en älskarinna, som åtminstone försökte att egga hans högre böjelser och leende hängde ett svärd bredvid hans lyra“.

Man kan ju icke heller förneka saken emot de mest vittnesgilla samtidas utsago. Till och med Moore nödgas tillstå att Byrons förbindelse med grefvinnan Guiccioli knapt kan betraktas annorlunda än som „en gynsam händelse såväl för hans rykte som hans lycka“. Shelley ger henne ett frikostigare erkännande. Under sin vistelse hos Byron i Ravenna skrifver han till sin hustru: Lord Byron har blifvit mycket bättre i hvarje hänseende, i snille, i lynne, i moraliskt åskådningssätt, helsa och lycka. Hans förbindelse med la Guiccioli har varit en oskattbar välgerning för honom. Han lefver i ansenlig prakt, men inom sin inkomst, som nu är 4,000 pund årligen, af hvilka han anslår 1,000 pund till välgörenhet. Det vältaligaste vittnet är dock Byron sjelf. I sina bref, der hans skiftande lynne med tusende infall och utfall ihågkommer vänner och ovänner, har han aldrig förnekat sin tacksamhetsskuld till henne, och i dikterna från denna tid har hans erkänsla rest henne ett minnesmärke *aere perennius.*

Må man blott uppmärksamt genomläsa den ofvan berörda episoden i tredje sången af „Don Juan“, skrifven på la Mira efter första vistelsen i Ravenna. Den är en hymn till skymningen och börjar:

Ave Maria! Vare denna timma
Välsignad, som den tid, det land, den tro,
Som lät mig allt det gripande förnimma

I denna stund af outsäglig ro,
Då fjärran klockljud genom luften simma
Och mellan jord och himmel slå en bro,
Och allt är tyst, men genom löfvens kedja
Det går en darrning liksom för att bedja!

I detta känsloutbrott, hvars sanning djupt kännes af hvarje vallfärdande, märker man huru de ädlare och allvarligare åsigter, som börjat gro hos skalden, tränga sig fram flockvis. Han snärtar till dem, som utspridt om honom att han icke skulle ega någon religion, han som till altare har haf och klippor, luft, jord och sky, och hvem skulle af Beppos frivole skald väntat sig ett år senare en hymn åt hemlifvet sådan som i denna stanz:

O, Hesperus! hugsvalelse du bringar,
Hem åt den trötte, åt den svultne spis,
Åt fogelungen moderns varma vingar,
Åt oxen spiltan. Lof ske dig och pris!
Allt hvad ett hem af ljuft och kärt betingar
Församlas kring oss på förtroligt vis,
När du ser in igenom fönsterkramen —
Du lägger barnet sjelf vid modersbarmen.

Det är en häpnadsväckande produktivitet Byron utvecklar i Ravenna, denna högst prosaiska stad med sina mystiska fornminnen, som blef honom kärare än någon annan af hans tillflyktsorter. Hans älskarinna och den entusiasm han börjat hysa för hennes land och folk inspirerade honom att skrifva „The Prophecy of Dante“, som ock derför tillegnades henne. Han deltog ifrigt i den literära kritiken, der han inkastade sina yrkanden af heterodox liberalism, och under vingarna af denna kärlek diktade han med fabelaktig hastighet dramerna „Marino Faliero“, „Sardanapalus“, „The two Foscari“, den parodiska straffdikten „Vision af judgment“, och främst af allt, mysteriet „Cain“, som den liberala kritiken i England enats om att anse som högsta frukten af Byrons snille; redan Moore förutsade att „den skulle sjunka djupt ned i verldens hjerta“. Här, i de höga spekulativa rymder, der han söker lösningen på det ondas gåta, röjer han i högsta grad

detta lugn och dermed denna konstnärliga frihet, som redan bemärktes vid hans behandling af fosterlandskärlekens problem i „The two Foscari"; och hvem han hade att tacka för allt detta säger han oss i „Sardanapalus" på det mest obestridliga sätt.

„Sardanapalus" är måhända den enda spelbara af Byrons dramatiska framställningar, men röjer dock, som dram betraktad, nogsamt Byrons oförmåga att fullständigt sätta sig in i ett objektivt förhållande med gifna karakterer och hans lyriska behof att på ett eller annat sätt i dikten ge sig sjelf. Sardanapalus är den förvekligade despoten, som i sorglös njutningslystnad bringar sakerna till det yttersta, och Myrrha, hans grekiska slafvinna, är den älskande kvinnan, som väcker honom ur den omanliga förslappningen, gör en man och en hjelte af honom och, förnekande sitt ljufva hemland och sin frihet, då allt är ute, bestiger bålet med honom. Att denna hyllning åt kvinnans sedliga inflytande öfver mannen är egnad grefvinnan Guiccioli lider intet tvifvel. Elze, Castelar, Nichol och de andre biograferne äro ganska ense om saken. Tvifvelaktigare är huruvida Zarina, den legitima gemålen, som vid rikets sammanstörtning, ehuru motvillig, räddar sig med sina barn undan ruinerna, i någon mån erinrar om lady Byron; tålmodigheten, försakelsen, den dröjande hängifvenheten hos Zarina kunde han väl knappast hafva funnit hos henne.

Den sedligare lifsåskådning, om hvars uppkomst denna sjelfbekännelse bär vittne, kunde någon anse för en af de omkastningar, man varsnar så talrikt i Byrons själslif. Den är konstant under vistelsen i Ravenna; men var den väl genomgående och varaktig? Den varade åtminstone så länge som han lefde, ty „The Island", som han fullbordade våren före affärden till Grekland, har intet af den sarkastiska brustenheten, och sjelfva „Don Juan"-dikten, inspirerad som den ursprungligen var af sinlig, all sedlighet förnekande anda, ändrar märkbart andemening.

Oaktadt de ädlare känsloutbrotten likt det ofvan bemärkta skymnings kvädet, hvilka förekomma här och hvar i fjerde och femte sångerna, vunno icke heller dessa i Ravenna diktade partier nåd inför den han kallade sin *censor morum*. Efter det han afslutat den femte sången skrifver

han i juli 1821 till sin förläggare: „På comtessans särskilda begäran har jag lofvat att icke fullfölja „Don Juan". Ni bör derför betrakta dessa tre sånger [3—5] som poemets sista". Grefvinnan, i det sentida arbete hon som markisinna de Boissy utgaf om Byron, berör samma sak. „M:me G. — hon talar om sig sjelf i tredje person — sörjer öfver den förföljelse, han har att utstå för första sången af „Don Juan" och önskar att han må upphöra med detta poem; han upphör villigt att skrifva på det". När han sedan i Pisa fick tillåtelse att återta poemet, omnämner han det i ett bref till Moore, af den 27 augusti 1822 med följande ord: „jag fick tillåtelse af min morals kvinliga *censor morum* att fortsätta det, på vilkor att det blefve obefläckadt; och så har jag varit så anständig som kan fordras".

Det tyckes oss att man icke lagt nog märke till denna förändring. Macaulay i sin eljes så förträffliga essay har inskränkt sin kritik till Byrons första period, omfattande hans orientaliska poem och de två första sångerna af „Don Juan"; hans omdöme om Byrons kvinnor har derför utfallit hårdt och ensidigt. Elze har, lika litet som Moore, inlåtit sig på denna fråga. Grefvinnan Guiccioli antyder olikheten i konceptionen af kvinnan i Byrons tidigare dikter och hans senare dramatiska period, men äfven i „Don Juan" är en förädling märkbar. Medan Julia och Haidee i de första sångerna äro af samma kull som kvinnorna i de orientaliska romanserna, odalisker med en hänförande kroppslig skönhet, men saknande den själsskönhet, som ej kan finnas utom på sedlig grund, röjes redan hos Haidee i fjerde sången en högre ton, och Dudu, den sköna cirkassiskan i den eljes nog betänkliga harems-bilden, utmärker sig dock för en större själfullhet än hennes medsystrar. Aurora Raby, hvars älskvärda gestalt pryder diktens sista sånger, är en af Byrons renaste skapelser.

Det är i och med denna sedliga förändring, som det allmänt menskliga frihetssträfvandet vaknar till lif. Don Juan i Petersburg är icke, som Don Juan i Julias sängkammare, ett hån öfver sedligheten, utan ett det blodigaste gisselslag åt osedligheten vid ett despotiskt hof, liksom Don Juan i England är ett dylikt åt snobberiet och fariseismen derstädes. Sardanapalus har vaknat icke blott

till känslan af kvinnans värde, utan ock till känslan af en mans pligter.

Nichol har fäst uppmärksamheten vid att det alltid fans hos Byron en böjelse för oppositionen. „Vid all ostadighet i hans politiska känsla, har han dock varit enständig i att älska friheten och anklaga förtryckarn, äfven då han icke satte stor lit till den förtryckte — vare sig engelsman, italienare eller grek“. Det var åt arbetet för dessa ideer han vigde sig sjelf, liksom Marina sina söner, med den skilnaden att hon närde deras själar med hat mot Venedigs förtryckare, Byron åter, som icke hade något fädernesland, ville kämpa hvarhelst förtryckets offer rörde sig. Från kärlekens universalitet, som han låter Marina proklamera, har han öfvergått till en fullt medveten kosmopolitism. I sina samtal med Medwin i Pisa yttrar han: „Jag har blifvit verldsborgare. Hade jag aldrig rest, hade jag icke som ung lemnat mitt fosterland, så hade mina åsigter möjligen blifvit inskränktare. Nu gå mina sträfvanden ut på att befrämja menniskoslägtets väl i allmänhet, verldens i dess helhet“. Härmed öfverensstämmer det program han vid denna tid nedskref i nionde sången af „Don Juan“, 24—26:

Jag kämpa skall i ord (och, vill min lycka,
I gerning likaså) mot hvar tyrann
Och alla sykofanter, som förtrycka
Den fria tanken, som de lyst i bann.
Jag vet ej hvartåt segern luta kan,
Men hur som helst, skall ingen makt förrycka
Det hat jag despotismen svurit har,
På hvilket sätt vi mötas, när och hvar.

Ej som jag smickrar lidelser från gatan,
Ty demagoger fins det fullt ändå
Och otrons folk, som gerna ta till flatan
Och låta knapt det heliga bestå,
Om än den kristna dogmen är för rå,
Som anser dem för såningsmän åt satan;
Nej, jag vill folket lika mycket fritt
Från pack och kronor — från ert ok och mitt.

Partilös, som jag är, skall jag förnärma
Allt hvad som är parti, det ser jag lätt,
Men med dess större öppenhet och värma
Kan jag förfäkta då hvad som är rätt;
Inställsamheten jag försmår att härma
Och vill ha fria händer, rätt och slätt,
Emot frondörer — och ej mindre heller
Emot schakalen, som åt högdjur skäller.

I det mesta Byron skrifver vid denna tid kan man läsa ett „in tyrannos", men tyrannerna äro ej blott reaktionens ledare i England.

Han har de mest mördande sarkasmer för lord Castlereagh, lord Eldon och de andre, som denna tid ledde England in i den heliga alliansens sköte, och de betalade honom uppriktigt hans hat. Men han afskydde knapt mindre österrikarne, hunnerne, som han benämner dem, och förkastelsedomen utsträcker han fördenskull till alla de koaliserade fursteslägterna. Hans entusiasm för Italien var tvifvelsutan djup och uppriktig, den röjer sig i många af de mest gripande ställena i „Childe Harold", „Lament of Tasso", „Ode of Venice", „Prophecy of Dante". „Ingen sak hvem eller hvad som offras, skrifver han, allenast Italien kan befrias. Det är den stora uppgiften — sjelfva poesin i politiken: tänk dig blott — ett fritt Italien"! Men Italien blef aldrig hans fädernesland; ej ett ord, som skulle antyda det. Han älskade det för dess stora minnen, dess konst, dess skalder och milda seder, och emedan det var hennes land. När österrikarne undertryckt resningen i Neapel och carbonarismen brustit som en bubbla, gaf Byron Italien förloradt och såg sig om efter ett annat verksamhetsfält. De tårar grefvinnan Guiccioli fälde öfver sina landsmän, „som skulle återgå till att komponera och drilla sina operor", bevattnade hos Byron frihetssträfvandet. Han inlät sig i Pisa med Leigh Hunt i uppsättandet af „The Liberal", med hvilket organ reaktionen i politiken, dunklet och pjunket i vitterheten skulle bekämpas, och numera föga till freds med att föra pennan, ville han ut till någon valplats, till manligare bragd; de trägna vapenöfningarna i Pisa hade varit en förberedelse härtill. Sin

jakt, hvilken kunde föra honom till hvilken kust som helst, hade han uppkallat efter Bolivar, och dennes frihetskamp i Andernas fjälldalar tilltalade honom mäktigt. Han beslöt sig slutligen för Grekland under påtryckning af den grekiska komitén i London, der han hade några af sina vänner, Kinnaird Douglas och kapten Blaquière.

„Om jag lefver tio år till, skall ni få se att det icke är så alldeles förbi med mig. Jag menar icke i literaturen, ty det är ingenting — och jag tror icke den var min kallelse; men jag skall göra någonting.“ Han fick icke tio år på sig, och utan att vilja förringa betydelsen af hans deltagande i den grekiska frihetsstriden, som gjorde ett djupt intryck på samtiden, kan man dock säga att det är hans literära verksamhet under denna sista period, som beredt honom en varaktig plats i frihetsideernas utvecklingshistoria, mindre bemärkt, men knapt mindre betydande, än den hans tidigare sardoniska diktning skaffat honom inom romantiken. När sedan tyrannhatet, frihetsentusiasmen, den allmänt menskliga broderligheten sökte sig uttryck 1830 och 1848, funnos de färdiga i Byrons diktning. I Polen, i Ungern, Italien, Tyskland, öfverallt hör man genljud af hans stämma. För att erinra blott om det närmaste, kan en god del af inspirationen i Talis Qualis' och Beppo-Sommelius krigiska dikter härledas från läsning af Byron, och en som varit med om ungdomens tal och tankar hos oss vid midten af århundradet har sagt oss att han sedan med förundran återfunnit en stor del deraf hos Byron.

I fråga om moraliska förändringar sådana som denna hos lord Byron, vill det alltid vara vanskligt att utpeka de verkande orsakerna och deras relativa betydenhet. Om Byron icke i „Sardanapalus“ framstält det sjelf, kunde vi dock ur hans bref och ur hans samtal med Medwin i Pisa bestyrka att han tillskref sin älskarinna det första och största inflytandet. Det är hvad han redan i Venedig låter förstå i det bref han inskref på sista bladet i hennes exemplar af fru de Staels „Corinne“, eller då han proklamerade kärlekens universalitet i sina så kallade „lettres amoureuses“, der han första gången anger sig som kosmopolit, och på så många andra ställen. Men vår uppsats har redan vuxit öfvermåttan. Endast en punkt må ännu slutligen beröras.

Hvem beklagar icke att förbindelsen mellan lord Byron och grefvinnan Guiccioli, så förädlande den än verkade på honom, var af förkastlig art; men då man derjemte velat stämpla den som en af de lösa förbindelser han ingick, måste detta tillbakavisas såsom en af de många smädelser, oviljan och bitterheten bredt öfver Byrons lefnad. Han umgicks i Genua med personer, af hvilka några, som lady Blessington och Galt, sedan gjorde sig en dygd af att nedsätta honom. Enligt dem skulle Byron företagit sin färd till Grekland mest blott för att slippa från grefvinnan, vid hvilken han tröttnat, och förunderligt nog synes Elze sätta tro härtill. Man har sett en bekräftelse derpå i den omständigheten, att Byron icke ihågkom henne i sitt testamente.

Nichol, som med ovilja tillbakavisar detta påstående, har ådagalagt att det var Hobhouse och vännerna i den grekiska frihetskomitén, som bestämde lord Byron till företaget. Så ofta han talat med grefvinnan om sina krigiska planer, hade det alltid varit afgjordt att hon icke skulle följa honom, huru gerna hon än ville det, såsom framgår tillfyllest af Byrons bref till Moore från året före den grekiska expeditionen. Hvad åter legatet vidkommer, har man Moores utsago att grefvinnan på det bestämdaste vägrat att emottaga någonting af lord Byron, huru ofta än denne mot hennes önskan bragt frågan till tals. Hennes ömtålighet i allt, som rörde förmåner af detta slag, framlyser ur de uttryck af beundran Byron i sina bref egnar deråt. Hennes finkänslighet i denna punkt synes hafva varit större än att de nämda personerna ens förmådde uppfatta den.

Men det bästa beviset lemna dock de två volymer Teresa Guiccioli, fyratiofyra år efter sin trettiosexårige väns död och sjutton år efter det hon gifte sig med markis de Boissy, utgaf om lord Byron. Hennes arbete kan vara illa uppställdt, betraktadt som en biografi, det kan af Elze och Nichol betecknas som „välment, men värdelöst", då det icke meddelar något nytt dokument; kanske kan man gå så långt som Castelar och beklaga att hon icke i stillhet efter Byrons död bar sin sorg och bevarade sina minnen, utan sedan hon blifvit en rik markisinna, en kej-

serlig senatorska, en bemärkt dam i parisersalongerna, klädde sina minnen i franska fraser och kastade ut dem i verlden. Och dock är hennes arbete ett det ojäfaktigaste vittne om uppriktigheten, ädelheten och oegennyttan i hennes kärlek. Långt ifrån att hon skulle framkasta ens en skymt af förebråelse mot Byron, hvarken för begynnelsen eller slutet på deras förbindelse, bemödar hon sig om att ställa honom i en så gynsam dager som möjligt. Gammal, markisinna och salongsdam som hon är, te sig händelserna för hennes återblickande ande fortfarande i kärlekens första rosenskimmer. Hon lefver om det förflutna, dess såväl glada som sorgliga minnen, innerligt förbundna som dessa äro med hvarandra.

Hennes tolfhundra pagina äro verkligen långtrådiga att läsa, men de besanna i sin mån Nichols slutomdöme om skalden: „This was a man", såväl som Castelars yttrande om henne, att „hon uppstiger som en stjerna på den stormiga horisonten af skaldens lefnad". „Terese uppväckte i Byrons hjerta kärleken till dygden och kärleken till äran, som han så ofta ringaktat och begycklat. Hon lärde honom att älska Italien och Grekland . . . hon visade honom slutligen huru man bör dö för många, i stället för att lefva uteslutande för sig sjelf" . . . Men om denna sin välgörande inverkan på honom är hon fullkomligt omedveten, och det är väl bästa beviset på arten af hennes kärlek. Det är hans manliga generösa natur, icke sin reformerande inflytelse hon tillskrifver Byrons vaknande entusiasm för frihet och menskliget. „Hans känsla af rättvisa, säger hon, viste icke af någon nationalitet; han var kosmopolit, verldsborgare. Forntidens och medeltidens stora andar, — i synnerhet den italienska — samtidens snillen bland alla nationer tillhörde samma fädernesland som han: de stora andarnes."

Eugène Tili.

Min ställning i språkfrågan.

Gång efter annan har den fennomanska pressen egnat mina åsigter och min person en särdeles uppmärksamhet. Afsigtligheten och tonen i dessa bedömanden har varit sådan, att jag icke gerna kunnat inlåta mig på något svaromål. Då man förmodligen funnit att färgläggningen, grof som den varit, icke velat hålla sig i längden, har man så der hvart tredje eller fjerde år friskat upp bilden.

Senast har man tagit till tema några ord, dem jag yttrade i en mindre krets efter Svenska literatursällskapets årsmöte. En del punkter af detta så kallade tal, hvilket för resten alldeles icke gick i Sällskapets namn, ej heller var afsedt för offentligheten, lästes följande dag i en tidning. Det refererade var nog i och för sig riktigt, men jag kan för ingen del medge att min uppfattning af literatur- och språkförhållandena i landet dermed återgifvits eller derur kan deduceras. Det är ur dessa spridda meningar och naturligtvis utan hänsyn till allt som kunnat betinga ett annat omdöme, man på detta håll utlagt för sina läsare hvad jag tänkt och tänker, gjort, gör och ämnar göra i språkfrågan, och jag hade lugnt låtit de nya frihandsteckningarna läggas till samlingen, om ej en af dessa artiklar, införd i tidningen „Finland", till min öfverraskning röjt en värme för den finska saken och en ton af belefvenhet, som varit lika rara hos mina vanliga porträttörer.

Detta är anledningen till att jag för en gång tar mig friheten att sjelf sysselsätta allmänheten med hvad jag tänker i språkfrågan.

I.

Hvad jag vid nämda tillfälle ville särskildt framhålla, var den innerliga vexelverkan, som eger rum mellan literaturen och allmänandan, samt att detta förhållande är af en något annan art än det, som består mellan allmänan-

dan å ena, lagar och institutioner å andra sidan. Det tyckes mig nämligen som om man på vissa håll skulle mycket hålla på den senare delen af vårt svenska arf, så att man till och med förfäktat svenskans bibehållande vid domstolar och i embetsverk, medan man visat största tillmötesgående, då det gält, i fråga om bildningsanstalterna, att uppoffra den literära delen af detta arf. Jag framhöll derför att literaturen och språket, genom de förbindelser de underhålla, de sympatier de hålla vid lif, de ideer de sprida och klargöra, verka impulsgifvande och dirigerande i långt högre grad, än detta kan sägas vara fallet med lagar och institutioner. Dessa bestämmas och omformas småningom af allmänandan, på hvilken de visserligen återverka konserverande; men literaturen är det som i främsta rummet bestämmer allmänandans utveckling.

Det är derför icke så likgiltigt, som man från ett visst håll förkunnat, hvilket språk som är skolbildningens och literaturens i vårt land. Tänker man sig att språket ombyttes i de familjer, der det nu talas, så blefve ju den svenska literaturen främmande för de ledande klasserna i landet, ej blott delaktigheten i ideernas rörelse i Sverige och den skandinaviska norden blefve afbruten, utan ock vår egen svenska literatur, inberäknadt Runebergs skaldeverk, blefve svårförstådd och snart nog likgiltig. Detta ombyte är visserligen ännu blott en hypotes, och i verkligheten går det icke så lätt som i tanken. Men sedan några år tillbaka har en tertius interveniens, hvilken dittills med likgiltighet följt våra inre tvister, lagt sin mäktiga hand vid verket, och handen har ifrigt fattats af dem, som här arbetat för förändringen. Det är ju icke otänkbart att det kan gå fort nog, sedan i hela det inre landet, på ett ställe när, den högre skolbildningen upphört att meddelas på svenska, och när nu den tvångslag kommer till verkställighet, hvilken af den finska och ryska politikens sakförare i landet endrägtigt genomdrifvits rörande svenskan i embetsverken, tyckas de yttre omständigheterna så förberedda, att, om ingen inre makt mellankommer, det svenska bildningsspråkets och den svenska literaturens fortvaro är blott en tidsfråga. Till tvångsmedlen ha kommit skräckmedel, men sanningsenligt måste medges att öfvergången

skett äfven frivilligt. Redan förr än den nationela alliansen slöts, såg man många familjer för sina barns räkning, mången enskild för egen räkning göra sig af med det svenska bildningsarfvet, högljudt förkunnande att denna bildning blifvit främmande för dem, högljuddast, ju mer de för sitt eget vidkommande stodo i skuld hos den förkastade.

Jag skall senare beröra uppkomsten af denna apostasi, för att här ta i betraktande dess verkningar. Så långt och så länge har den redan pågått under par årtionden, att man kan bedöma följderna så för det allmänna, som den enskilde. Frivillig eller nödtvungen, vill man anse den som ett prisvärdt, åt fäderneslandet hembragt offer, genom hvilket klyftan skall fyllas mellan den bildade klassen och folket. Att vilja hindra öfvergången, menar artikelförfattaren i „Finland", vore att beröfva folket dess bildade ledare och lemna rum för ledare af annat slag. Med de öfvergångne skall den svenska bildningens innehåll fullt öfvergå i folkets medvetande och detta först sålunda rätt blifva delaktigt af den vesterländska kulturen.

Om det så väl vore, men just deri besticker sig ett fatalt misstag. Oafsedt de menliga följder travesteringen måste medföra för den finska bildningens genuina utveckling, kan det tagas för afgjordt att en apostasi från den fäderneärfda bildningen återverkar på de affallne sjelfve knapt mindre menligt, än en apostasi i trosfrågor. Det ena är en brytning med förfädrens sätt att uppfatta de gudomliga tingen, det andra en brytning med deras uppfattning af lifvet; i hvardera fallet är fara värdt att en rubbning inträder. Man sliter sig icke ostraffadt lös från de förädlade tänke- och känslosätt, som utbildats under sekellångt arbete, nedlagts i literaturen och uttryckas genom språket. För att riktigt visa huru nationel man blifvit, begynner man tala och bete sig ohyfsadt. De råa utfallen mot kulturen och „kulturipojat" ha utgått just från dessa företeelser. Huru skulle man ock kunna bevara åt sig bildningens innehåll, då man ju egde det endast i den svenska form, som man med berådt mod vill förstöra hos sig?

En sänkning i bildningsnivån blef uppenbar och var äfven förutsedd, skulle jag tro, då anloppet mot det svenska begynte. Mera ovisst är till hvilken grad rubbnin-

gen i det moraliska får tillskrifvas affallet. Smädeskrifveriet, förvrängningen af ord och fakta och hela detta illoyala användande af medel för att uppnå målet, kan också vara följden af personligt inflytande eller af partilidelse. Anmärkningsvärdt är i alla fall att demoralisationen i vår press begynner från det hon börjar att utså hat mot det svenska. Det svenska väldet i vår historia, det vill säga upphofvet till vett och odling, lagar och seder i landet, var det första som förtalades, så gick man till att förtala de bildade klasserna, hvilka utmålades som folkets förtryckare, och så gick det lös öfver enskilde, hvilka framställdes som „folkefiender". Hvilken verkan härvid en eller annan slug personlighet med sitt framgångsrika exempel och den förträffligaste partidisciplin utöfvat kan ej så noga afgöras, men psykologiskt torde det få anses vara att, då man vände sig med hat och afsky, om också blott på läpparne, mot den bildningsmakt, af hvilken man emottagit så stora välgerningar, „årtusendens bästa skatter, religionens sanningar, förfädernas verk och sedernas sötma", för att tala med Runeberg, så lopp man också fara att bryta med hennes ädlaste principer, den ridderliga loyaliteten, som hon har från sin medeltid, och det frisinnade framåtskridandet, som hon har allt sen hedenhös.

Det är i synnerhet i sistnämda hänseende påföljden har trädt i öppen dag. Eller är det icke nogsamt ådagalagdt att hela den reaktionära rörelsen står i ett inre samband med affallet. De som hetsa folket upp mot de svenskatalande äro de samma, som ena gången söka hetsa det till judeförföljelser, andra gången ropa på skyddstullar mot allt utländskt. Knappast förspörjes i vårt östra grannland en retrograd rörelse, innan den här går igen. Det är icke långt ifrån att ej censuren fått sitt försvar på detta håll; hvad man egentligen hade emot den vid 1882-års landtdag var att den icke nog skyddade en sjelf. Och när det gält att uppnå en tvångslag emot svenskan, ha äfven de konstitutionela vägarna öfvergifvits.

Har man då icke rätt till påståendet att, när man, i det läge vi befinna oss uti, förnekar och afskuddar sig den svenska bildningen och språket, så afviker man från „vår frihets sekelgamla stråt"? Afvikelsen var ännu i sin bör-

jan, då man förkunnade att det finska folket hade sina naturliga sympatier och förbindelser hos ester och lappar och ännu längre bort i Asien. Det var då som Ahlqvist i sina Säkeniä hänvisade till den andliga förvandtskap vi egde med det gamla moderlandet, den enda i verlden, som kunde vara till fromma och förkofran för det finska folket. Sedan sökte man hos ungrarne den andliga allians, som ett litet folk icke kan undvara för att bestå i kampen för tillvaron; men äfven derifrån tyckes man hafva kommit tomhändt tillbaka, utan några märkbara bildningselement för egen eller andras räkning. Under tiden har en annan förbindelse utvecklat sig med kraften af en naturnödvändighet samt fått sitt uttryck i slagordet: „ex oriente lux". I främsta ledet har man sett personer, som kunnat berömma sig af en tvåspråkighet, der svenskan icke är det ena. Men vänder man sig engång åt detta håll, så finner man der ideer, kultur- och lefnads-former, utvecklade med en stor nations kraft och glans, och som kunna ersätta de bildningselement, man icke vidare vill emottaga på den gamla vägen. Det är en omkastning i sympatier från vester till öster, der man från början kanske trodde sig endast hafva slitit af de förra.

Har jag väl härmed sagt att en och hvar, som med hängifvenhet egnat sig åt finska språkets och literaturens utvecklande, inslagit dessa vägar? Det vore en vanställning och en blodig orättvisa, lik den jag sjelf så ofta varit utsatt för. Jag har endast angifvit den allmänna och för resten ganska naturliga tendensen hos den apostasi, som vänder sig med hätskhet mot sin egen och hela vårt samhälles bildnings ursprung. Men med dessa fakta för ögonen kommer man icke till någon annan konklusion än den, att om förändringen blefve allmän och den svenska literaturen och språket upphörde att förmedla kulturströmningen, med det samma äfven en annan anda skulle inkommit i samhällsbyggnaden. 1734-års lag, ståndsrepresentationen och öfriga institutioner af svenskt ursprung kunde ännu hålla stånd en tid, men egaren, som tagit hand om byggnaden, vore en annan, med andra ideer än de skandinaviska, andra sympatier än de vesterländska, och utvecklingen skulle han göra i en annan anda.

Hvilken och huru beskaffad kan under denna förutsättning ej vara tvifvelaktigt: om apostasin blefve allmän och dess frukter tillsammans med det brådmogna finska bildningsarbetet blefve ensamt bestämmande för allmänandan, skulle ock de sympatier, den moraliska och ideela riktning, som den finska rörelsen nu lagt i dagen, bli rådande för hela vår utveckling. De bättre, som väl vilja en förändring, men icke en brytning, hoppas visserligen att, när finskan och finska literaturen kommer i ensam besittning af samhället, skall hatet lägga sig och de gamla traditionerna återtagas, de gamla förbindelserna återknytas. Men kommer man till målet på den väg man hittills drifvit saken, kan trygt sägas att detta är omöjligt. Kunde man ock vara säker på att demoralisationen och den reaktionära tendensen försvunne med partilidelsen, så vore det dock mer än osäkert om bildningsnivån skulle kunna hållas vid sitt förra, dess mindre höjas, eller att sympatierna, engång brutna i annan riktning, skulle kunna återföras. Antaget ock att hätskheten lagt sig och „Herää Suomi" blifvit en utsjungen visa, hvadan skulle lusten komma att återgå till det gamla? Språket skulle till den grad försvåra den gamla beröringen, att den kunde anses så godt som fullständigt afbruten, och finska folket skulle vara hänvisadt till att lefva på de små bildningsressurser en liten nation kan producera sjelf eller öfversätta åt sig. Och som detta dock i längden icke vore möjligt, skulle de redan öppnade förbindelserna österut, stödda af öfvermäktiga yttre förhållanden, framkalla den faktor, som slutligen och sist skulle bestämma vår kulturutveckling.

II.

Men hvad vill jag då? Att det finska folket i evighet skall sakna en bildning på dess eget språk, i evighet förbli dessa „$^6/_7$ delar tschuder, omöjliga att civiliseras eller tämjas, ty detta kan ej ske, utan att också deras språk blir ett kulturspråk", såsom man i „Finland" tolkar mina tankar.

För min del har jag aldrig träffat här i landet några tschuder, utom i tidningspolemiken, der detta uttryck förefallit mig lika osant och gement, hvarifrån det än må hafva uttalats. För såvidt jag på olika orter umgåtts med

den finskatalande allmogen, har jag funnit idel ättlingar af ett folk, som tagit sin dryga del i det svenska kulturarbetet och derunder tillegnat sig dess resultat till den grad, att man tycker sig färdas som i ett skandinaviskt land, medan, efter hvad jag hört, på landets östra gräns förhållandet är ett helt annat. I verkligheten ha dessa så kallade tschuder kommit i besittning af den sjelfegande medborgarens värdighet, långt innan här blef fråga om finska skolor och finsk literatur, och de hade lärt sig känna det sedliga lifvets grundsatser, långt innan några brandfacklor begynt upplysa dem. Utan alla deklamationer och agitationer har den finska bonden under det svenska väldet, i samverkan med de bildade klasserna och genom samlefnadens tusen kanaler, lärt sig så mycket, att man kan nämna stora nationer, som vore lyckliga om de finge utbyta en god del af sin literära bildning mot hans prima principia.

Men så kunde det icke fortgå. Transfusionen var en alltför långsam process. Förr, då i alla land läskunnigheten uteslutande tillhörde den bildade klassen, begärde man icke annat; för nittonde århundradets fordran att bildningen jemnt och snabt skall sprida sig genom alla lager, var ett sådant utbredningssätt otillfredsställande. Finskans utbildning till ett kulturspråk, uppkomsten af en finsk literatur och en finsk bildad klass blef en nödvändighet, som småningom allt klarare insågs af de svenskatalande i landet. I den tusenåriga strid mellan svensk protestantisk och rysk ortodox kultur, som stått här på Suomen niemi, behöfdes efter skiljsmessan från moderlandet en bundsförvandt, om ej den förra skulle duka under för öfvermakten. Af denna tanke lifvades den ungdom, som på 1850-talet utgjorde den finska rörelsens djupa leder, der äfven jag hade min plats. Näst återvaknandet af ett konstitutionelt lif syntes oss intet mera maktpåliggande. Hufvudsakligast var det den tiden genom literära alster, genom folkskrifter och arbeten äfven af högre innehåll, öfversatta eller i original, som finskan skulle upparbetas och grunden beredas. En och annan tänkte väl redan på skolor med finskt undervisningsspråk; med lifligt deltagande erinrade man sig från skolåren dessa finnpojkar, hvilka utom lexans andra vedermödor hade ännu den, att rådbråka ett språk, som ej

var deras modersmål. Med bifall helsade vi derför öppnandet af en finsk elementarskola, som afsåg att lätta öfvergången för dessa visserligen alltid fåtaligare fall. För kuriositetens skuld kan jag ju tillägga att det enda censuren någonsin strukit för mig var ett uttryck af ovilja öfver att icke gymnasii adjunkten G. Z. Forsman, utan en annan, utnämdes till kollega i denna skola.

Först på 1860-talet blef det allmännare fråga om undervisningen, och småningom dagades den plan, enligt hvilken de sansade vännerna af en finsk bildning ansågo att dess uppväxt borde ske. Jemte det fortgående arbetet på finsk literatur borde folkskolan på landet och realskolan i städerna bereda terrängen genom att sprida en elementärbildning i de djupa lederna. Folkskolor till hundradetal och finska realskolor i alla de städer, der det fans en finskatalande befolkning, var i sjelfva verket ett kolossalt framsteg för ett folk, hvars hemspråk dittills tillegnat sig, utom på det religiösa området, knapt ett fåtal af den högre bildningens begrepp. Men det var icke äfventyrligt och kunde göras med säker utsigt på ett sundt och godt resultat. När så denna elementära skolbildning fått öfva sin verkan, hade tiden varit inne att inrätta högre lärdomsskolor, hvilka då kunnat bygga på hembildningen i dessa borgerliga och folkeliga kretsar och på den utveckling språket erhållit i deras skolor och deras hem. Med andra ord, man tänkte sig uppkomsten skeende gradvis och under stadig vexelverkan mellan skolan och hemmet.

Denna plan, som omfattades af regeringen på 1860-talet, var tvåspråkighetens sannskyldiga program. I kärleksfull endrägt skulle en finsk bildad klass uppammas, väl icke för nöjet att nedsätta honom, utan för att lemna honom rum vid sidan af den svenska, i den mån han nådde dennas nivå och hans literära och öfriga bildningsfrukter gjorde honom vuxen att föra bildningens talan. Ville man då nödvändigtvis ställa horoskopet för de båda, så var det antagligt att den svenska bildningen, som den längre hunna och i besittning af sjelfva ursprungsordet till hela vårt samhällsskick, länge nog skulle ha ledningen och till följd af sin direktare beröring med den skandinaviska kanske alltid behölle försteget, men å andra sidan skulle den fin-

ska bildningen, som på detta sätt blefve genuin, eftersom den hade vuxit ur finska hem, ha sin ungdomliga friskhet och sin öfvervägande betydelse som det stora flertalets. Huru som helst, var samdrägten mellan dem vilkoret för fosterlandets framtid. Den svenska bildningen, som höll vägen öppen för idéströmningen vesterifrån, gaf fortfarande åt finska folket den näring och riktning det sedan hedenhös var vandt vid, den finska bildningen gaf, i sin återverkan på den svenska, åt denna en större sjelfständighet gentemot Sveriges; — i ädel täflan skulle de båda hembära sina bästa frukter på det gemensamma fosterlandets altare. Att sedan för språkets skuld ingen kunde vara utesluten från samhällets förmåner var en enkel följd af den ena och den andra bildningens lika duglighet, det ena och det andra språkets lika utbildning, — den enda likställighet som är hållbar.

Men detta program hade två fel: det passade ej till Snellmans „yksi kieli, yksi mieli“-doktrin, ej heller till vissa personliga syften. Det skulle gå för långsamt, att man med den farten kunde komma till makten. Bildningens äkta frukter mogna långsamt, en frambringelse, så ny och så omfattande, kunde ej vara en, utan många generationers verk, men hvarför kunde ju också icke en halfbildning vara god nog åt det finska folket, blott man kom fort till målet? De demagogiska stämplingarna, som börjat samtidigt med det konstitutionela lifvets återvaknande, riktade sig förnämligast mot det nämda programmet. Folkskolan ignorerade man, endast en gång gjordes försök att hämma äfven dess uppkomst, men desto ifrigare kastade man sig öfver realskolan, denna „parias“-skola, denna smula från rikemans bord, som räcktes folket enkom för att afhålla det från universitets och samhällets öfre regioner, ehuruväl hvar och en visste att latinstudiet var den finska allmogens djupaste behof och dess allmänna önskan var att få sina barn till prester. Att dessa barn i skaror rycktes från sitt naturliga lefnadsområde, för att på denna konstgjorda väg hamna inom ett helt annat, att de utan förutsättning i sin hembildning, utan ekonomiska vilkor och derefter med de bildningsfonder en i hast samlad öfversättningsliteratur kunde erbjuda, riskerade på detta experiment

en skeppsbruten lefnadslycka, bekymrade dessa folkets välgörare lika litet som den skada, ett sådant exempellöst brådstörtande måste tillskynda den finska bildningen sjelf. Hvad lefnadsformerna vidkommer, skulle den ytliga inverkan skolgången kunde åstadkomma i det stora flertalet fall låta hemsederna framträda som en halfbildning, och språket, som, utan vexelverkan med en småningom stigande bildning ute i lifvet, måste tillrustas i största hast på kammare för att i skolan kunna tjena som vehikel åt bildningens tusental nya begrepp och relationer, skulle icke kunna ge annat än ett vacklande och osäkert uttryck åt den moderna bildningens innehåll. En och annan, som var med om skolornas förfinskande, har sedan tyckt att finskan vore för outbildad att tjena som lag- och administrations-språk och skulle genom obestämdheten i sitt uttryckssätt medföra allvarsamma vådor. Men alldeles samma farhåga hade man kunnat hysa i afseende å bildningens innehåll, om faran än icke rör lif och egendom, utan den allmänna intelligensen och vettet.

Emellertid kröntes demagogernes sträfvanden med en utomordentlig framgång. Det tycktes orimligt att kunna öfvertyga allmänheten om att lärdomsskolan var företrädesvis till för allmogens barn, icke för de bildades, att hon var just det som behöfdes för ett folk, hvilket ännu knapt egde här och der en folkskola; eller att den problematiska bildning, som gafs på ett outveckladt språk och som ledde till en afsöndring från den vesterländska kulturen, var mera värd än den gamla med dess tusenåriga fonder. Men det gick med förvånansvärd lätthet. Skickligheten hos de finska ledarne var lika stor som villrådigheten hos den svenska bildade klassen. Denna, å ena sidan fången i dogmen om språkets och bildningens enhet hos en nation, beherskades å andra sidan af sin urgamla demokratism, som gjorde folkets sak till någonting heligt i dess ögon, och när nu de, som tillvällat sig målsmanskapet, fingo upp ett förfärligt rop om att det finska folket var förtryckt, utsuget af främlingar, så började de svenskatalande i landet att känna sig halft öfverbevisade om att vara både främlingar och förtryckare. Något förtryck i vanlig rimlig mening visste man väl icke af, då det svenska samhällsskicket skyd-

dar alla lika och nog låter skattebördorna främst drabba de förmögnare konsumenterna, och icke heller begrep man att det finska språket blifvit förtrampadt, då det aldrig intagit någon plats i skolan, lagskipningen eller administrationen och således icke kunnat derifrån förträngas. Det kunde också förefalla besynnerligt att de hätska anklagelserna mot den svenska bildningen utgingo från personer, som hade henne att tacka för allt, och den ihåliga tragedifrasen „af kärlek hatar jag“ kunde dervid tyckas som en klen förklaringsgrund; men då anklagelserna fingo ett mäktigt återskall från folkets leder, förlorade man tron på sin egen bildnings framtid eller äfven på dess berättigande. Man begynte att offra henne åt nationalitetsprincipen eller åt sin egen klenmodighet. Man lät skolorna förfinskas och de förfinskade skolorna till hälften eller en tredjedel fyllas af söner ur svenskatalande hem, vid tjenstebesättandet åsåg man partimanövrerna med den saktmodiges resignation, der man icke för fridens och endrägtens skuld hjelpte till, och ännu vid domstolsspråkets förfinskande skakade man blott tveksamt på hufvudet. Gång efter annan fann man sina generösa medgifvanden emottagna på ett lika rått sätt, som de med larm och pock påyrkats, men medgörligheten tycktes utan gräns. Det var väl så, att detta måste ske i betraktande af likställighetsprincipens kraf, och när demagogerne tagit steget ut och uppsatt svenskans fullständiga fördrifvande som mål, måste väl också detta vara i sin ordning, eftersom nationalitetsprincipen så bjöd. Var icke sjelfva framgången ett himmelens tecken? Från en liten bäck hade den finska rörelsen blifvit en ström, från en ström hade den blifvit en fors. Dessutom, sedan Runeberg och hans samtida gått bort, hvilken utsigt kunde man väl ega vidare att uppehålla en sjelfständig svensk bildning i landet? Om ock den nya bildning, man lät ge sina barn, var någonting brådmoget och problematiskt, så räckte nog den gamla i ens egen tid, och för öfrigt, hvad kunde man göra vid saken?

Jag har erinrat om den vändning, den finska rörelsen fick på 1860-talet, och dess förlopp under följande årtionde, blott för att förtydliga i hvilken ställning den måste befinna sig, som af hela sitt hjerta fasthåller vid sin ung-

domsöfvertygelse och ännu i denna stund anser att en bildad finsk klass bort uppammas i kärleksfull endrägt med den svenska, för att göra sig gällande i samhället genom sina bildningsfrukters värde, icke genom tvångslagar, hot och hat. Efter denna vändning har jag icke kunnat annat än med djup ovilja åse huru den unga finska bildningen genom dessa förderfbringande medel gjorts fiendtligt sinnad mot den svenska, afvändts från hennes principer och inledts på de äfventyrliga vägar jag ofvan antydt. Jag har beklagat att hon genom apostasin å ena sidan och brådstörtandet å den andra skulle taga skador, som måhända aldrig skola botas, och jag har icke fördolt min åsigt om dessa sträfvandens förderflighet. Men hvar och när jag skulle förnekat min förra öfvertygelse om huru det finska bildningsarbetet borde bedrifvas vet jag sannerligen icke, ehuru så kunnat förefalla dem, i hvars händer detta arbete helt och hållet öfvergått och som vant sig till den grad att tala i folkets namn, att de identifierat dess bästa med sina planer. Då de uppnådda resultaten af deras energiska arbete, den väckta sjelfkänslan hos de finskatalande, den ökade mängden af bildningsökande ungdom, det mångsidigare bruket af finska språket, äro genomträngda af en anda, som jag måste förkasta, har jag icke kunnat vara med om eller glädjas åt det uppnådda.

Som det nu gått, har riktigt nog en klyfta uppstått mellan mig och den finska rörelsens bärare, men den är icke större nu, än den var det från början. Jag har känt mig fjärmad från deras sträfvanden, innan jag i deras blad och broskyrer begynte utmålas som en folkfiende. Men när ett sträfvande tyckts mig gå i den gamla riktningen, har jag icke hållit mig borta; jag var med när Folkupplysningssällskapet grundades och är en af stiftarene i det Finsk-ugriska sällskapet. När helst det gält som lärare och embetsman att befrämja anlagen eller döma mellan sökande, vet jag mig icke hafva svikit min pligt att låta enhvar komma till sin rätt, huru flitigt jag än denuncierats af dem, som gjort uppnåendet af allehanda förmåner till en partiuppgift och som, när icke hvarje anspråk uppfylles, beteckna motståndet som en kränkning af finska folkets rättigheter.

Denna opartiskhet är visst icke någonting att tala om, då den helt enkelt är hvarje redlig menniskas pligt, men jag vågar påstå att den är mycket mera än hvad denunciatörerne kunna berömma sig af i fråga om den svenska bildningens befrämjande. I full öfverensstämmelse med min ungdomstro har jag i programmet för Finsk tidskrift framhållit den dubbla bildningen icke blott som en nödvändighet, utan äfven som en fördel för det gemensamma fäderneslandet, om den rätt utvecklades. „Hvad skulle man säga om den, hette det der, hvilken kunde utgå i lifvet med både fäderne- och mödernearf och fick det infallet att icke begagna sig af det ena eller det andra, till exempel af sådant skäl att det samlats af herre- eller bondeslägt?“ „Vi tillhöra således icke dem, yttrade jag vidare, som anse för en olycka i vår literära bildning att den är dubbel. Det kan ha sina olägenheter, men det har ock sina fördelar, och i alla fall vörda vi den sådan den lemnats oss af våra förfäder.“ Och i denna anda sökte jag sedan redigera Tidskriften. Genom en och annan uppsats har jag ådagalagt åtminstone så mycket att, ehuru jag som vetenskapsman haft andra områden mig förelagda, det finska forskningsarbetet är lockande för mig ännu liksom i ungdomen, och jag har som utgifvare sökt att få den finska literaturen och språkarbetet så väl behandlade som möjligt. Det är långt ifrån att jag skulle anse mig hafva lyckats, men till min ursäkt må dock lända att jag genast vid Tidskriftens uppsättande och sedan gång efter annan vändt mig till de kompetentaste fackmän på nämda områden, men fått afslag på min anhållan om medverkan. Hvarför? Emedan partidisciplinen bjöd att förlama hvarje sträfvande, huru lofvärdt det i sig sjelf kunde vara, som utgick från en motståndare, eller emedan fruktan bjöd att icke kompromettera sig genom samarbete med en, som borde omöjliggöras. Då professor Krohn förliden sommar satte sig öfver dylika betänkligheter och lemnade Tidskriften den artikelserie, läsaren helt säkert liksom utgifvaren mottog med tacksamhet, skyndade man sig i landsortspressen att pricka honom för det. Och sedan passar sig ju förträffligt att klandra Tidskriften för likgiltighet eller illvilja mot det finska, såsom någon smygskrifvare jemväl utfört saken in-

för allmänheten i Sverige, med tillhjelp af en af dessa svenska tidningsorganer, som troget sekundera angriparne af den svenska bildningen i Finland.

Det är sannerligen icke angenämt att tänka på alla dessa lumpenheter, men då jag för en gång tagit mig för att röra vid dem, må slutligen äfven insinuationen att jag stode i beråd att öfverge fäderneslandet tagas till tals. Efter att hafva talat om att jag arbetar på att vidga klyftan mellan det svenska och finska elementet yttrar den vänlige författarn i „Finland“: „men med mycket skäl betviflar prof. Estlander att detta i längden hjelper, och derför håller han hvarje ögonblick sin farkost färdig att vända stäfven till vester“. Jag kan lugna min bekymrade vän med att jag icke gör det, ej heller omfattat de tillfällen, som kunnat erbjuda sig, att söka nödhamn på annan kust, helt enkelt emedan jag ej trott skeppsbrottet vara så säkert förestående. Jag menar visst att det fins andliga egodelar, som man ej bör uppoffra för att bevara de timliga förmåner fäderneslandet bereder en eller ens för att bevara de ljufva och dyra band, hvilka knyta en vid det, och till dessa egodelar räknar jag vårt svenska bildningsarf, så förkofradt som det nu är, men jag har icke kunnat hysa verklig farhåga för dess allvarsamma förminskande eller slutliga förstörande. Skulle den svenskatalande allmänheten gifvit alldeles tapt derpå och apostasin gå derhän, att svenska språket och den svenska literära odlingen förlorade sin naturliga ställning vid sidan af den finska, sådan jag tänkt mig den i min ungdom, har jag visserligen handlingsfriheten mig förbehållen, men tecknen tyckas mig icke tyda på att hon ämnar göra det, och från hennes kamp för sitt oförkränkta fortbestånd skulle jag anse fegt att rymma undan. Den svenskatalande allmänhetens vaknande känsla af sin bildnings oändliga värde för fäderneslandet, ej mindre än för den enskilde, är en inre makt, som kan förändra ännu de yttre förstörande omständigheterna. För trettio år sen låg det för mig något särdeles lockande i den finska rörelsen, emedan folkets bildningssak då låg under i afseende å de yttre vilkoren; sedan dess ha förhållandena ändrat sig så, att det är den svenska bildningens sak, som erbjuder denna lockelse.

Den ligger under, men den är icke hopplös. Tecknen

tyckas derjemte tyda på att äfven inom den finska sakens förfäktare en tvekan börjat uppstå, huruvida hatet mot det svenska var rätta drifkraften för det finskas uppkomst, om ett våldsamt utträngande af det svenska språket från dess historiska och för vårt samhälle derför naturliga plats var så välgörande och om ej de nya sympatier, som derigenom ingjutits i den finska bildningen, kunde bli förderfbringande för dess och för all kulturs framtid i landet. Af denna tvekan kan man hoppas att en riktigare åsigt skall småningom utbreda sig inom partiet. I alla fall har jag den tillförsigt, att det finskatalande folket, som sist och slutligen kommer att ge utslaget i fråga om dess bildnings art och väsen, skall, när den hätska apostasin förlorat sitt grepp öfver det, återkomma till de principer, som varit ledande för dess förfäder, och afskaka sig de vrånga grundsatser, äregirige agitatorer velat inge det. När så den rätta meningen kommer i dagen, skall det icke bli svårt, tänker jag, att finna ett modus vivendi mellan landets båda bildade klasser, eftersom de då besjälas af samma grundsatser, och omöjligt skall det icke heller bli, hoppas jag, att bota de skador den svenska lidit genom apostasin, den finska genom brådstörtandet, allt under förutsättning att icke derförinnan en yttre öfvermakt gör slag i saken.

Det fins hos menniskan en valförvandtskap med det goda, det sanna och det rätta, som gör att hon, trots dagens flitigt utspridda villomeningar, de der för år och för decennier tyckas leda henne på afvägar, dock slutligen tillegnar sig den åsigt, som är god och riktig. Jag litar härvid på den erfarenhet Thiers, då han på gamla dagar angreps på det hätskaste för sin republikanska politik, yttrade med de orden: „Il n'y a rien qui dure parmi les hommes comme le bien". Så skall ock hvad godt och rätt, som kan finnas i den sak jag omfattar, bestå, såvidt det kan ankomma på finska folket, och af allt klander jag fått uppbära ej ett jota mera bli kvar, än hvad jag förtjenat.

C. G. Estlander.

I bokhandeln.

J. A. Nordlander: *Svenska barnvisor och barnrim*; text 285 s. stor 8:o. Sthlm, 1886, Samson & Wallin. (Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklif h. 25) pris för årgången 4: 50 kr.

I de svenska landsmålsföreningarnas tidskrift har under den tid den ägt bestånd, eller från och med 1878, publicerats åtskilligt, som behandlar svenskt folk- och språklif i nuvarande och forna dagar: lingvistiska afhandlingar, sagosamlingar, ålderdomliga literära arbeten i folklig form. Nu har denna kedja af publikationer och undersökningar blifvit närmare sluten genom att i området för dessa indragits äfven „småttingarnes värld". Betydelsen häraf kan icke nog uppskattas. Barndomens minnen utgöra den grund, på hvilken mannaålderns renaste och ädlaste värf ytterst fota sig; de i en enkel form klädda visdomar eller trösteord, som modern sjungit vid vaggan, utgöra ofta den röda tråd, som sedermera vägledande drager genom lifvet.

Hr Nordlander har med nit och insikt i nu anmälda häfte sammanfört 846 „barnvisor och barnrim" från alla delar af Sverge äfvensom från de af svenskar befolkade trakterna af Finland och Estland. Därutinnan har han erhållit värdefulla bidrag äfven från personer, tillhörande Helsingfors Svenska landsmålsförening och hvilka namngifvas i „efterskriften" å sid. 282.

Samlingen är synnerligen rikhaltig — fullständig våga vi dock icke säga. Under flertalet visor anföras en mängd varianter: så t. ex. under n:o 3 tjuguen, under n:o 5 nitton, under n:o 48 sjutton, under n:o 147 nitton o. s. v. Äfven de ämnen, hvilka i dem besjungas, variera synnerligen. Låtom oss för vinnande af öfversikt kasta en flyktig blick på innehållet i denna samling! Hon öppnas med „allvarsamma vaggvisor." Bland dessa finna vi de innerligaste och i estetiskt hänseende värdefullaste styckena i hela boken; en sådan äkta pärla är n:o 10, „Sof, sof min lilla, sof". Därefter komma vaggvisor om djur, hvilka ju städse spela en stor rol i barnets inbillningsvärld; många hithörande visor äro gamla bekanta för oss, t. ex. n:o 38 „Katten och killingen". Så följa ett slags vallkväden, visor med ämnen hämtade ur olika lefnadsomständigheter, så de s. k. «lapska» vaggvisorna, sedan rim vid lek med små barn. Dessa sistnämda äro värda sitt särskilda studium såsom utgörande ett slags första undervisning; hit höra bland andra rimmen om fingrar och tår. Vidare följa i ordningen tankelekar, en ypperlig minnesgymnastik,

„läten“, bland hvilka åtskilliga kvicka och träffande, „ramsor“, formler, retsamma och straffande rim. Hjärtlighet, humor, ironi och sarkasm blanda sig i dessa korta visstumpar, hvilka sålunda i sin totalitet förete ett helt kaleidoskop af folkets skiftande känslolif.

Också en annan omständighet fäster snart läsarens uppmärksamhet: den stora likhet, icke blott i innehåll utan äfven i ord och uttryck, som förefinnes mellan uppteckningar från vidt skilda trakter, såsom det inre Sverige, Finlands kustsocknar och Estlands öar. Denna märkliga öfverensstämmelse kan icke förklaras genom antagandet af lån eller öfverflyttning, alldenstund flere bland dessa orter ännu äro och fordomtima i än högre grad varit genom kommunikationens svårighet afstängda från hvarandra. Vi ledas ofelbart till följande slutledning: dessa barnvisor och barnrim äro ingalunda alster från gårdagen, icke häller utifrån importeradt gods; de måste, åtminstone till öfvervägande del, vara ett arf från de tider, då den svenska folkstammen, boende inom ett jämförelsevis inskränkt område, ännu utgjorde ett enda odeladt helt. En jämförelse med besläktade folk skall törhända till och med göra för forskningen möjligt att uppvisa tillvaran af en vacker samling sådan barnpoesi hos de en gång enhetliga germanerne.

Visorna i hr Nordlanders samling äro införda dels på högsvenska, dels på allmogemål, dels på ett språk, som utgör en blandning af riks- och folkmål (hvarom se „förord„ sid. 71). Ljudbeteckningen är i allmänhet den „gröfre“, lämplig i arbeten sådana som detta, hvilket bör vara tillgängligt och läsbart äfven för den i fonetikens mysterier icke invigde. Alt detta hindrar dock icke att ju äfven språkforskaren har åtskilligt att lära i denna värkligen folkliga bok. Särskildt må här fästas uppmärksamhet vid de präktiga exempel på folketymologi, hvilka de lapska vaggvisorna innehålla och som äfven stundom framskymta ur åtskilliga lekrim, i hvilka sistnämda man tycker sig höra genljud af medeltida latinska formler.

I allo felfri är samlingen dock icke hvad det språkliga vidkommer. Sålunda har i många visor från Finland äfvensom i n:o 60 I från Estland, måhända i följd af korrekturfel, diftongen *ai* insmugit sig i stället för *äi*. Sådant förringar dock icke värdet af arbetet i stort sedt.

Såsom af titelbladet framgår, innehåller h. 25 blott text. Ett följande häfte kommer att innehålla ordförklaringar, anmärkningar och jämförelser, hvarjämte däri skola upptagas *de nya visor och varianter, hvarmed vänner af ämnet möjligen vilja rikta hr Nordlanders samling.* Vi hoppas att den i dessa hans ord liggande uppmaning icke skall förklinga ohörd i vårt land. Det är sällan ett så gynsamt tillfälle att göra folkegendomligheter kända yppar sig. Bidrag böra tillsändas utgifvaren under adress: Utgifvaren af Svenska Landsmålen, Uppsala.

H. Vendell.

August Bondeson: Historiegubbar på Dal, deras sagor och sägner m. m., 369 s. 8:o. Sthlm 1886, A. Bonnier; 5 kr.

Hr Bondeson har i Sverge ett godt namn om sig som samlare och utgifvare af allmogesagor och sägner. År 1880 publicerade han en samling Halländska sagor på bygdemål, och han har dessutom från trycket utgifvit Jon i Slätthult, Marknadsgubbar på Sjönevad m. fl. arbeten rörande folklif och folkdikt. Till sina föregående publikationer fogade han senaste år det digra verk, åt hvilket rec. här vill egna några ord.

„Historiegubbar på Dal" utgör en samling af något öfver fyrtio sagor, uppteckande i Dalsland efter muntlig öfverlemnelse af historiegubbarne Anders Backman, Jakob och Johannes Glader samt Johannes Andersson. Enhvars sagor föregås af berättarens porträtt och lefnadsteckning eller karakteristik; i dessa delar af arbetet finnes äfven en myckenhet sägner m. m., berättade af „gubbarne." Det är svårt att inse hvarför icke hr Bondeson sammanfört sagorna och sägnerna, hvilka ofta gå upp i hvarandra, i den egentliga samlingen, hvarigenom icke blott större öfverskådlighet hade vunnits, utan äfven karakteristikerna blifvit njutbarare och kortare. Dessa upptaga i sitt nuvarande skick icke mindre än ungefär 150 sidor. Såsom materialet nu är ordnadt, försvinna „gubbarne" nära nog bakom mängden af historier, som flöda ur deras munnar.

Hvad sjelfva sagorna vidkommer, äro de till stor del varianter af sådana, som äro kända förut från den skandinaviska norden, äfven från svenska Finland. Till skaplynne icke skiljande sig från sina slägtingar, hafva de likasom all folkdiktning framsprungit ur folkets kärlek för det romantiska och öfvernaturliga. Hvem har ej i barnaåren med förtjusning hört sagor om förtrollade prinsar och prinsessor, om snälla, mångkunniga trollgummor, om hemska jättar, som äta små barn, men öfverlistas af fiffiga pojkbytingar, om dolda skatter och lustgårdar i hafvets djup, om drakar med sju hufvuden med mera dylikt. Dygden får i dessa sagor alltid sin lön, högfärd och öfvermod straffas alldeles skoningslöst, men logiken får ofta sitta hårdt emellan. Allt sådant får man bevittna äfven i denna samling, och det är oftast berättadt på ett ganska ledigt och spännande sätt. Några af sagorna äro riktiga praktstycken af folkhumor, andra äro mindre lyckade och nog långtrådiga.

Vi hafva ej fått klart för oss hvilket det egentliga ändamålet är med denna samling. Har hr Bondeson åsyftat att införa i de bildade hemmen ett urval af Sverges vackra folksagor, kunna vi icke anse formen rätt lyckad. Ty för det första äro hans sagor, enligt uppgift, ordagrant uppteckade ur „historiegubbarnes" munnar, och i följd häraf är språket inkorrekt, enformigt och rikt på dialektord. Allt sådant bör i en edition med skönliterär uppgift omsorgsfullt undvikas. För det andra äro flere af dem

upptecknade på bygdemål med delvis från det vanliga afvikande alfabet; dessa sagor äro oläsliga för de små och svårbegripliga äfven för äldre personer. Om hr Bondeson åter har publicerat samlingen i vetenskapligt syfte, så har han icke på långt när uppfylt de fordringar man i våra dagar ställer på noggrannhet, hvad främst ljudbeteckning vidkommer. Sagosamlingar, afsedda för barnkammaren eller förmaksbordet, hafva en helt annan uppgift än de, som skola utgöra materialsamlingar för forskare, och de böra äfven redigeras på ett alldeles annat sätt. Dessa senare böra vara diplomatiskt noggranna, de förra måste i de flesta fall betydligt omformas, så att endast kärnan, stämningen, doften kvarstår; musten så att säga måste från råmaterialet utpressas och bjudas åt hemmen i förädlad form. Vi hänvisa endast till Asbjörnsens och Moes folksagor. Då hr Bondeson icke följt den ena eller andra principen fullständigt, kunna vi icke skänka hans arbete det odelade erkännande, som vi för den goda sakens skull så gerna ville. Å andra sidan tillstå vi gerna att publikationen äfven i dess nuvarande form skänkt oss mycket nöje både genom det i flere stycken synnerligen präktiga innehållet och den omedelbarhet, som uppteckningen vittnar om, det intresse för saken, som framlyser öfverallt i boken. Vi frukta emellertid att „historiegubbarne“ på grund af sitt „halfherreskap“ icke komma att i hemmen blifva så omtyckta, som folksagan, rätt behandlad, kan blifva. Priset för publikationen är äfven mycket för högt.

I sammanhang härmed ville vi uttala önskvärdheten af att de nog mycket förbisedda, sunda och vackra svenska folksagorna måtte börja att komma till heders i en för barnen fullt lämplig form. En fullständig samling af de svenska folksagorna från Sverge och Finland, redigerad efter enhetlig plan i vetenskapligt syfte, torde ännu länge komma att vara endast en from önskan.

Ernst Lagus.

Svensk Kalender sjunde årgången, 1886, 178 s. 8:o; Sthlm, P. A Norstedt söners förlag; 1 kr. 75 öre.

Bland kalenderliteraturen för i år intar otvifvelaktigt Svensk Kalender, som till julen utkom med sin sjunde årgång, en framstående plats. Detta antyda redan namnen C. D. af Wirsén, Helena Nyblom, Gustaf Björlin m. fl. Och dessa namn tillförsäkra en äfven behaget af en läsning alltigenom vittnande om bildning och adel i känslor och tankar. Wirséns religiösa känsla framträder på ett vackert sätt i dikten „En liten körsven“. en sjuårig pilt, som icke varsnar huru fadern vid en plötslig krökning af vägen, oförmärkt tar tag i tömmen, utan tror sig ha kört sjelf; osökt framgår härvid tanken på färden genom lifvet, der det ofta nog bure i kull, „toge ej som nyss i tömmen oförmärkt en fadershand“. Bland dikterna, hvilka inleda kalendern, må ännu nämnas „Hemming Gad“ af den aflidne skalden Edv.

Bäckström, „Ornäs-stugan“ af C. R. Nyblom och „Min lyra„ af Herman Sätherberg

Vida större utrymme än åt dikterna har i kalendern lemnats åt uppsatserna på prosa, af hvilka den första „Bakom en solfjäder“ genast fängslar genom sin lifliga stil och sina pigga reflexioner. Författarinnan, Helena Nyblom, är „på bjudning“ och har slagit sig ned i ett soffhörn för att bakom sin solfjäder ostörd få göra sina iakttagelser, medan hon väntar på den, för hvars skull hon egentligen kommit dit. Det bakvända i sällskapslifvet faller henne härvid till först i ögonen, och vi kunna ej neka oss nöjet af att citera några af hennes rätt träffande anmärkningar: „Men att se två menniskor, en herre och en dam, samtala mer än en timme i streck, och samtala på ett sätt, att man ser på deras uttryck och rörelser huru glada och intresserade ett sådant samtal gör dem — det är ju upprörande. Nej sällskapsregeln är: se med ditt mildaste leende och dina vänligaste ögon på dem, som äro dig mest likgiltiga! Fråga om saker, som icke intressera dig hos de personer, som icke intresserat sig för att svara derpå, och se vid det tillfället så deltagande ut som möjligt; men skulle du få ögonen på ett ansigte, som lyser upp i ditt hjerta, höra en stämma i närheten, hvars klang väcker dina bästa tankar och känslor, — för Guds skull, se åt ett annat håll, lyft på ögonbrynen och se förnäm ut!“ I nästa ögonblick har förf:s vakna tanke och varma känsla fört henne in på ett helt annat område; hon protesterar på det lifligaste emot att vi icke skulle anse sorgerna och lidandena som våra fiender, och karakteriserar lyckan såsom förmåga till ett och annat samt tillfälle att utveckla sina bästa anlag. Då slutligen hennes vän kommer och hon slår ihop sin solfjäder, ty „det öfvergår naturligtvis en mans inbillningsförmåga att kunna tänka sig hvad som kan finnas bakom en uppslagen solfjäder“, är det med saknad man afstår från hennes sällskap.

Från denna nutidsbild för oss berättelsen „I gamle kungens tid„ af Gustaf Björlin långt tillbaka i tiden till 1740-talet, då gamle konung Fredrik höll sina nattliga gillen, och då general Düring berättade för gamle Hans, som då var en ung man, liksom hans gamla Stina då var ung och fager, om konungens garderob och de vackra fruntimmer, som funnos derinne. Det hela bildar en rad af färgrika, trovärdiga taflor, hvilka en efter annan glida fram för den gamle jägarens inre syn. — En smula romantiskt hållen är berättelsen „Sanningskrafvet“, der en ung pessimist på en fotvandring blir kär i en nästan för vacker och oskyldig bondflicka, som han håller på att förderfva med sitt nonsens, då i rätta ögonblicket han faller i forsen, håller sig i fjorton timmar fast vid en sten och slutligen räddas af flickans „vän“, en nästan för ädel laxfiskare. Som belöning får denne emellertid sin flicka, och studenten blir förmodligen kurerad från sin för öfrigt ganska väl beskrifna pessimism.

Öfriga literära bidrag till Svensk kalender äro en novell af Turgenjef „Vagabond" och Schillers dikt „Hero och Leander" i öfversättning, samt en liten stämningsbild från Rom af Puck Munthe.

—g—r.

Anna Wahlenberg: Små själar, en hvardagshistoria; 336 s. 8:o Sthlm 1886, Alb. Bonnier; 2 kr. 50 öre.

För de flesta torde författarinnan till Små själar vara en alldeles ny bekantskap; hvad hon tidigare under signaturen *Rien* utgifvit i tryck, har icke heller varit af den betydenhet, att det förmått ådraga sig någon allmännare uppmärksamhet. Denna „hvardagshistoria" framträder synbarligen icke med stora anspråk. En viss frimodighet och rutin göra sig dock gällande här likasom i förf:s föregående skizzerade publikationer. Olyckligtvis hvilar öfver början en egendomlig tyngd, något instängdt och tryckande, måhända hufvudsakligast beroende af sättet att för läsaren klargöra situationer; der hopas — ej egentligen på normalt berättarvis — små obehagligheter rörande personer, hvilka tillsvidare äro en temligen likgiltiga. Derigenom känner man sig osympatiskt berörd af den krets och de förhållanden, i hvilka man införes, oaktadt arbetets titel på förhand bort utgöra en antydan om det blifvande umgänget. Härmed vill jag icke säga att ej naturtrogna och rätt lyckligt funna drag emellanåt påträffas; men för öfrigt är uppslaget hvarken så lockande eller så väl gjordt, att det skulle kunna undgå att inverka störande på det hela. Men ju längre utvecklingen fortskrider, desto villigare följer man med. Utom det, att förf. sjelf känner sig mera inne och värmd af sitt ämne, blir för oss hjeltinnan Siri likasom fullt skönjbar, hon får konturer, blir så att säga sig sjelf, en individ af utpreglad typ, som intresserar oss, trots att tendensen allt oförbehållsammare framskymtar. Dialogen behandlas stundom på ett sätt, som är på en gång tillspetsadt och medvetet; stilen blir på sina ställen manlig i detta ords bästa bemärkelse, till och med när det gäller att ange manliga karakterer — och detta är en stor förtjenst. Förf. söker utfinna goda bevekelsegrunder hos enhvar af sina personer, och att de dåliga icke förtigas derför garanterar den sträfvan efter allsidighet, som är förnimbar i så godt som hvarje alster af nutida literatur. Ville man sammanfatta och formulera det påstående, som fördeladt på olika sidor i boken utgör dess ledande tanke, så skulle det ungefärligen lyda så här: det är lätt att vara god, uppriktig, sjelfständig och sann för den, som har råd, d. v. s. någonting *eget,* som helst i någon mån vid behof kan vara ett ryggstöd och göra en oberoende; detta särskildt med hänsyn till kvinnan så väl före som efter äktenskapet. — För resten rör sig berättelsen kring ett barn af vår tid som flicka, maka och moder — en pseudo-psykologisk studie, med rent konstnärliga, tendensfria motiv instuckna här och der till sann båtnad.

Språket är ledigt och glädjande korrekt, om man undantager par stockholmska uttryck, i synnerhet epitet, hvilka tillsvidare icke brukas i vårdad prosa.

M. L.

Lotten von Kraemer: *Sånger och Bilder*; 224 s. 8:o: Sthlm 1886; 2 kr.

Fröken v. Kraemer hör ej till den generation svenska författarinnor, som för närvarande håller på att arbeta sig fram. Redan för mer än tjugo år sedan utkommo hennes „Tankar i religiösa ämnen"; under senare år har man fortfarande sett hennes namn under bidrag i tidskrifter och kalendrar, då och då har hon äfven skickat ut en bok. Tidskriften har redan förut ett par gånger varit i tillfälle att yttra sig om hennes literära produktion. De nyutkomna sångerna och bilderna visa icke förf. från någon ny sida, tvärtom ger innehållet i flere af dem all anledning att tro det de blifvit skrifna på skilda tider och här endast sammanförda till en bok. Det är knappast troligt att Sånger och bilder skola väcka något allmännare intresse, dertill är innehållet i en stor del af dem alltför dimmigt och oklart. Tidens stora brännande frågor tagas väl upp som stoff för en del af sångerna, utan att likvisst ses från någon ny eller ens någon bestämd synpunkt. I stycket „Arbetarn" t. ex., som är typiskt för denna diktning, får läsaren nöja sig med en i allmänhet uttalad förmodan att de hotande ovädersmoln, som socialismen skockat ihop, nog skola skingra sig och allt i sinom tid blifva bra. Man kan icke begära att andra skola hysa samma aldrig svikande intresse för förf:s sångmö, som det hvilket manar henne att ständigt tala om och föra fram denna bräckliga varelse. Att närmare ingå på de skilda dikterna kunna vi derför underlåta. En välvillig kritik kunde väl finna en eller annan lycklig bild att anteckna — så liknas t. ex. i skaldeporträttet af Strindberg denne diktare vid „en Prometeus, som hånar den himmel, hvilkens eld han lånar" — men dessa äro få. — Emellertid finnes bakom denna onaturliga stil, detta öfverflöd af ord, som oftast täcker hvardagliga tankar, något som gör att man med aktning lägger boken ifrån sig, om man en gång kommit igenom den. Der finnes en nästan ungdomligt glödande entusiasm för den nya tid som kommer och de uppgifter den skall lösa. Det gör ett egendomligt intryck att se denna sympati för de moderna ideerna och deras bärare hos en förf. i den gammalmodiga stilen.

H—a.

Bret Harte: *Skizzer och berättelser*; fjerde samlingen; öfvers.; 271 s. 8:o. Sthlm 1886, Hæggströms förslagsexp.; 2 kr. 25 öre.

Bret Hartes kaliforniska noveller äro kända i ganska vida kretsar. Redan i sjelfva det behandlade ämnet har denna förf.

ett förträffligt medel att väcka intresse. Den fjärran vestern med sina säregna förhållanden, sina i hast uppvuxna samhällen, sin befolkning, sammansatt af de mest olika element, och sin rika ödemarksnatur, lemnar ett stoff, som för ett stort flertal af läsare har en särskild lockelse. Må vara att våra dagars realistiska roman vidgat måttet, gjort att vi fordra af den berättande framställningen annat och mycket mer än att blott spänna intresset; men alldeles så som orientens färgprakt gifvit mången målare tillfälle att utveckla sin paletts ressurser, blifva egenartade förhållanden en vigtig faktor för den berättande konstnärens alstring. Han mötes på halfva vägen af den äfventyrslust, om man så får kalla den, som gömmer sig hos de allra flesta läsare, kanske en reminiscens från den tiden Robinson Crusoe utgjorde ens käraste lektyr.

I de fyra skizzer och berättelser, som bilda fjerde samlingen af Bret Hartes till svenskan öfversatta arbeten, äro naturbeskrifningarna säkert det bästa; man må läsa t. ex. i novellen „En präriens Penelope“ skildringen af det nattliga sceneriet i den öfvergifna kvinnans färd öfver de ödsliga kaliforniska slätterna, eller bilderna från vildmarken i den första berättelsen „En ödemarkens apostel.“ Af de af förf. framstälda karaktererna kunna egentligen endast den unga presten i den första berättelsen och Sara Walker i novellen af samma namn intressera. Sistnämda unga dam, som med sina vilda upptåg håller en hel badsocietet i ständig spänning, är framställd med bred amerikansk humor, som gör karrikatyren rätt rolig. Öfriga personer äro oaktadt det lifliga framställningssättet temligen ytligt hållna, och äfven präriens Penelope, som det i början lofvade blifva något af, slutar som en helt vanlig dussinhjeltinna. Det nöje förtjensterna hos dessa amerikanska berättelser eljes skulle skänka läsaren, reduceras betydligt genom den dåliga öfversättningen, som vimlar af oegentliga uttryck och låter till och med fullkomligt obegripliga meningar inflyta.

H—a.

J. Zidbäck och *Jonatan Reuter: Teknisk handbok* för elever vid industriskolor, verk- och byggmästare, maskinister m. fl. 184 s. 8:o. H:fors 1887; 4 mk 50 p.

Denna handbok är, såsom titeln antyder, afsedd för personer med en lägre teknisk bildning. Vid arbetets utgifvande hafva förff. riktigt uppfattat hvad som hos oss är af behofvet påkalladt. En ingeniör eller annan utbildad tekniker finner på tyska och engelska språken såväl handböcker och kalendrar af allmänt tekniskt innehåll, som hjelpredor inom så godt som hvarje specialitet han kunnat komma att egna sig åt. Hans behof med afseende å uppslagsböcker kan alltså anses vara väl tillfredsstäldt. Men för arbetsledare och dem, som befinna sig på samma bild-

ningsnivå, hafva vi hittills saknat en allmänt teknisk handbok, och det är denna brist hrr Zidbäck och Reuter till fullo uppskattat och nu sökt afhjelpa genom denna såväl på svenska som finska utkommande bok. Ämnets systematiska och konsekventa behandling visar att förff. klart insett sitt mål och tydligt gjort redo för sig medlen för dess uppnående. — I följd af sitt särskilda syfte måste denna bok sjelffallet i flere punkter skilja sig från de utländska handböcker man vant sig vid. Utom det allmänna ändamålet att komma minnet till hjelp vid de många tillfällen, då man behöfver en formel eller ett värde, har nämligen denna handbok till en viss grad ett didaktiskt syftemål. Häraf de förklaringar, som inleda några kapitel, och de exempel, hvilka ofta belysa de anförda reglerna och hvilka i detta afseende äro väl värda det utrymme, som egnats dem. Valet af ämnen kan, i betraktande af bokens omfång, anses tillfredsställande. — Utan tvifvel kommer mången, som öppnar boken och strax möter tabeller med logaritmer, rötter, talet π med mera, att skaka på hufvudet och anse detta mindre lämpligt för verkmästare och arbetsledare, i synnerhet hos oss, som äro vana att hvarje vår höra ett klagoskri från studentämnen i alla landsändar öfver matematikens stora svårigheter, särskildt när det någon gång gäller tillämpning på verkliga förhållanden. Men å andra sidan hade boken lemnat rum för långt svårare anmärkningar, om dess matematiska del inskränkts. Formlernas språk är, der det låter anbringa sig, kortare och otvetydigare än beskrifningarnas, och vi hoppas med tillförsigt att, då våra nya industriskolor börjat visa sina verkningar, rätt många af de personer, för hvilka ifrågavarande handbok är ämnad, skola vara i stånd att fullständigt använda den.

Denna handbok fyller på ett ganska tillfredsställande sätt ett stort tomrum inom vår tekniska literatur; vi hoppas derför att den, trots det höga pris, som tyvärr för arbeten af detta slag hos oss är oundviklig, må vinna spridning och göra gagn. Då man ofta nödgas bära denna hjelpreda på sig, hade ett mera portabelt format varit fördelaktigt.

A. C.

Reinhold Geijer: Hermann Lotzes tankar om tid och timlighet i kritisk belysning, ett försök till det filosofiska tidsproblemets lösning; VI+273 s. 4:o. Lund 1886; 4 kr. 50 öre.

Hermann Lotzes namn, som mången knappast ens hört nämnas, är utan all gensägelse ett af den nutida odlingens märkeligare och betydelsefullare. Litet hvar har väl, om än ur andra eller tredje hand, något slags föreställning om den tyska filosofin såsom en på sitt eget obegripliga konstspråk affattad konstruktion af det verkliga lifvet och verlden i stället för en vetenskaplig undersökning och förklaring af dess företeelser. Men Lotze

kan i dessa afseenden icke med fog klandras, utan är tvärtom en bekantskap väl värd att göra; i synnerhet gäller detta hans populärt hållna filosofiska verk *Mikrokosmos*. Af all tysk filosofi är väl dessutom Lotzes den, som till syftning och halt mest tilltalar oss nordbor, särskildt dem, som till sin verldsåskådning blifvit mer eller mindre starkt påverkade af den enda sjelfständigt utvecklade specifikt nordiska filosofi som finnes, den boströmska. Detta emedan Lotze, i öfverensstämmelse med den sistnämda filosofiska åsigten och väl med de flesta yttringar af skandinavisk kultur öfver hufvud, drifves af ett alldeles särskildt, djupt och varmt intresse för menniskans högre praktiska väsende, det är hennes religiösa, sedliga och rättsmedvetande. Ej under sålunda att hr Reinhold Geijer, filosofiskt uppfostrad inom den boströmska skolan och senare jemväl personlig lärjunge af Hermann Lotze, kommit att egna denne märklige tänkare och hans vetenskapliga föregångare den lifliga uppmärksamhet, hvarom såväl den nu föreliggande som ett flertal tidigare utgifna skrifter[1]) bära vittne.

Hr Geijers senaste skrift om Lotze, den hvarom nu är fråga, behandlar visserligen endast en enskild metafysisk-psykologisk fråga, som i sin rent vetenskapliga fattning ej torde kunna påräkna något nämnvärdt intresse ibland icke-fackmän i gemen. Men utom att förf. redan 1880 i Ny svensk tidskrift enkom sökt göra Lotzes åskådningssätt bekant för den större allmänheten, kan till förmån för nämda skrift anföras att den likväl företer *en* sida, som både kan och bör intressera hvarje bildad menniska, jag menar den historiska sidan af arbetet. Och vid den sidan synes förf., helt visst med rätta, fästa ganska stor vigt. Hans framställning af Lotzes filosofi skiljer sig nämligen i detta afseende väsentligt från de flesta, om icke alla föregående. Särskildt i fråga om det lika vigtiga som svårlösta tidsproblemet, behandlas här på ett ingående sätt jemväl tänkarens senare arbeten. Detta åter har sin stora betydelse derigenom att Lotzes spekulation, långt ifrån att utgöra en enda inom sig samstämmig tankeutveckling, tvärtom i många stycken företer en rent af diametral motsats emellan ett tidigare empiristiskt och ett senare rationalistiskt skede. Det är nämligen en egendomlighet i den tyska tänkarens lif, att han till en början var betydande naturforskare och åtminstone lika mycket bestämd af den så kallade naturvetenskapliga verldsåskådningen, som af den hegelska filosofin, men redan tidigt på sitt eget sjelfständiga sätt kom till en mycket fullständigare, men i grunden med den kantska öfverensstämmande uppfattning af rumförnimmelsernas natur och betydelse, ur psykologisk och fy-

[1]) Darstellung und Kritik der Lotzeischen Lehre von den Localzeichen (Phil. Monatshefte 1885); Huru förh. sig Leibnitz metafysik till de första föruts. för möjligh. af prakt. filosofi? (Upsala univ. årsskr. 1879); Studier öfver Hegelianismen (Lunds univ. årsskr. 1883): alla jemväl i särtryck.

siologisk, såväl som ur metafysisk synpunkt. Deremot behandlade Lotze i det längsta frågan om tiden temligen dogmatiskt-empiristiskt och fick synbarligen först under sina sista lefnadsår syn på de stora svårigheterna härvid, hvilka derför ock i hans senare metafysik (af år 1879) gifva honom så mycket att tänka på. Det är framför allt den egendomliga ställning Lotze i detta arbete intager till sistnämda fråga, som i hr Geijers bok utförligt analyseras och granskas. Och af stort intresse synes mig såväl sjelfva denna kritik vara, som ock det resultat, hvartill den leder. Vår förf. uppvisar nämligen på ett, såvidt jag kan finna, i nästan alla afseenden uttömmande och klart sätt hurusom Lotze, i sin opposition mot Kants uppfattning af tiden såsom en med rummet jembördig ren åskådning, egande blott fenomenal betydelse, totalt misslyckas och, hvad som ej är mindre märkvärdigt, sist och slutligen sjelf (i „Grundzüge der metaphysik“ af år 1881) drifves tillbaka till en med Kants väsentligen likartad uppfattning af äfven tidens både psykologiska och metafysiska betydelse. Tydligt är att härmed jemväl Lotzes hela verldsåsigt till sist blef, åtminstone till sina grunddrag, rationelt idealistisk, något hvartill den redan från början delvis tydligt tenderade. Deremot må man icke tro att Lotze äfven skulle kommit att likna Kant i afseende å dennes nästan skeptiska och negativa uppfattning i det hela (läran om „das Ding an sich“). Lotzes filosofi är tvärtom alldeles afgjordt och, till sin egentliga syftning åtminstone, redan tidigt en personlighetsfilosofi. Huru kunde nu en tänkare med Lotzes förutsättningar, utgången från naturvetenskaplig empirism och starkt påverkad af Herbarts och väl än mer Hegels spekulation, under ett långt och sträfsamt lif genomlefva så många och sinsemellan olikartade skeden och trots mången tillfällig afvikelse dock gå sin egen sjelfständiga väg samt, åtminstone enligt min öfvertygelse, nå fram om dem alla? Detta har hr Geijer varit i tillfälle att i sin senaste Lotze-studie åskådliggöra. Det är derigenom arbetet synes kunna intressera jemväl mången, som ej kan följa förf. i enskildheter. Ty det kan väl ej gerna antagas vara likgiltigt för någon tänkande menniska med sinne för samtidens ideela odling att lära känna utvecklingsgången hos en af denna odlings stormän.

Språket i hr Geijers bok är alltigenom klart och koncist, ofta lifligt; uppställningen och anordningen af innehållet utmärker sig genom reda och öfverskådlighet. Framställningen löper sålunda raskt undan; det är fart och lif deri. Till och med der perioderna, såsom ibland är fallet, förefalla något för tankedigra och öfverlastade, har man en välgörande känsla af att det är en man bakom ordet, att förf. med värme omfattat sitt ämne och bildat sig en mogen öfvertygelse om alla enskildheter i arbetet.

Edvard Rindell.

Herman Schubert: Fullständig lärokurs i aritmetik och algebra, behandlade i sammanhang; försvenskad bearbetning af *Adolf Meyer;* 287 s. 8:o. Sthlm 1886, Alb. Bonnier; 2 kr. 50 öre.

Schuberts till svenskan öfverflyttade arbete betecknar en afvikelse från den hos oss vanliga slentrianen i den lärda skolans matematikundervisning, och — må vi genast säga det — en afvikelse till det bättre. Förf. ställer skolmatematikens mål högt. Han vill icke endast bibringa nybegynnaren praktisk räknefärdighet, utan derjemte och framför allt en lefvande insigt om operationernas betydelse och bärvidd. Att skänka lärjungen en klar uppfattning om talbegreppets verkliga natur är undervisningens mål. Och med detta klargjordt för sig uppställer förf. sin plan. Afvikelserna från den sedvanliga metoden bestå förnämligast deri, att redan vid den första undervisningen, sedan en nödig förkunskap i de fyra enkla räknesätten med hela tal bibringats lärjungen, räknelagarna exakt fixeras i teckenspråk, hvilket för hvarje lektion allt vidsträcktare användes. Och just i detta moment finna vi nyckeln till förf:s. metod. Huru olika skall väl icke det matematiska språket te sig för barnet, om detta redan på stadier, der man hittills uteslutande sysslat med sifferuppgifter, får se det karakteristiska för problemet framdraget och uttryckt på det korta och öfverskådliga teckenspråket. Härtill kommer ännu att öfvergången till den nu i skolornas mellanklasser behandlade bokstafsräkningen blir omärklig; aritmetiken levererar färdighet i sådant som en biprodukt, en färdighet, hvars inhemtande kräfver terminslångt träget arbete, då aritmetik och algebra med ängslig ifver åtskiljas. Huru förf. leder kursen i denna riktning kan sjelffallet icke i denna korta anmälan refereras. Men för enhvar, som icke sjelf försökt den antydda metoden, och för de många, hvilka af vana vid det gamla med misstro se en afvikelse från aritmetikens och algebrans onaturliga separering, rekommendera vi på det varmaste Schuberts arbete. — Särskildt synes oss föreliggande första del värd beaktande af dem, hvilka hafva sig anförtrodt att organisera matematikundervisningen i landets fruntimmersskolor. Omfånget, aritmetikens utveckling från dess första grunder till full besittning af det rationela talområdet jemte behandling af likheter af första graden med en och flere obekanta, är enligt vår tanke det för nämda skolor nödvändiga och tillräckliga, likasom äfven möjliga med nuvarande timfördelning; den naturenliga och eleganta metoden berättigar oss till detta påstående. Dock ett förbehåll — bottenkursen i räknekonst bör icke fördjupa sig i tidsödande praktisk räkning med tal af opraktisk (i det dagliga lifvet aldrig förekommande) längd och komplikation.

Då arbetets förtjenster berättiga det till ett välvilligt mottagande, anse vi oss icke behöfva förlänga vår anmälan med att uppräkna några smärre fel eller förbiseenden. Den svenska bearbetningen är i allmänhet icke tyngd af germanismer; trycket är godt.

A. Ramsay.

C. A. Lindqvist: Karjanhoidon perusteet, mukaillut sekä Suomen oloihin sovittanut ja karjakkokouluille oppikirjaksi muodostanut *Nils Grotenfelt,* 23 kuvapiirroksilla, 112 s. 8:o. Helsingissä 1886, G. W. Edlund.

Ofvanstående skrift, en till finska förhållanden och särskildt till bruk för landets mejeriskolor lämpad öfversättning af sista upplagan af professor Lindqvists skrift om boskapsskötselns grunder, helsa vi härmed välkommen och rekommendera den såsom en värdefull och behöflig bok. Dervid nödgas vi dock beklaga att öfversättningen icke, innan den öfverlemnades åt allmänheten, genomsetts af någon med finska språket fullt förtrogen person, hvarigenom en mängd dialektuttryck (*multa*-ainetta m. fl.), som i några delar af landet skola försvåra bokens användande, kunnat undvikas. Framför den gamla, för femton år sedan af Paldani gjorda öfversättningen utmärker sig denna, oafsedt det ökade innehållet och tillämpningen till våra förhållanden, genom att vara ledigt skrifven och lätt läst. Vi sakna dock der kapitlet om mjölkafsöndringen med hänseende till dess beskaffenhet och mängd; vi kunna ej inse skälet hvarför det uteslutits. Om än denna brist kan af läraren suppleras, så är väl boken dock ämnad att läsas äfven utom mejeriskolan och af personer, som ej känna öfversättarens Handledning i mejerihushållningen, der ämnet finnes omständligt afhandladt. Hade öfversättningen gjorts ensamt för mejeriskolornas behof, så synes oss att andra kapitlet (Työhevosten kasvattamisesta, ruokosta ja käyttämisestä) hellre kunnat utelemnas och vid det tredje (Karjanhoidosta) större fullständighet eftersträfvas. Såsom fallet nu är, måste vi anse det vara en brist att ofvanantydda ämne med hvad dermed sammanhänger ej vidrörts.

Vid en närmare granskning af afdelningen om boskapsskötseln hafva vi väl funnit en och annan uppgift som, särskildt hvad boskapsracerna angår, ej torde vara alldeles afgjord och säker; men då vid en handledning, som öfverlemnas åt nybegynnaren, korthet och klarhet bör eftersträfvas och då våra anmärkningar skulle gälla ännu omtvistade frågor, vilja vi ej här taga dem till tals, lika litet som vi med det sagda vilja på något sätt förringa bokens värde. Äfven planscherna äro med några undantag, såsom landtsvinet och fåren, rätt goda, den typografiska utstyrseln är klanderfri. — Vi rekommendera derför boken såsom ett arbete värdt att egas och med uppmärksamhet läsas.

Ing.

E. N. Setälä: Vähäinen suomalainen lukukirja alotteleville. ynnä Suomalais-ruotsalainen sanasto; 66 + 17 s. 8:o. Borgå 1886, W. Söderström; pris (kart.) 1 m. 60 p.

Denna lilla finska läsebok fyller ett verkligt behof. Då vår pedagogiska förenings centralafdelning år 1883 efter ett referat af mag. V. Öhberg diskuterade frågan om undervisningen i det andra

inhemska språket, dref undertecknad den sats, att tidig början borde göras med sammanhängande text, i stället för lösryckta, intetsägande grammatikexempel. Denna icke nya sats vann vid 1886 års nordiska filologmöte många försvarare, bland dem professor Storm, och har till och med för den begynnande latinundervisningen tillämpats i flere i Tyskland nyligen utkomna elementarböcker. När emellertid hr Setälä, som vid Helsingfors Läroverk för gossar och flickor meddelar undervisning i finska språket, utgaf första upplagan af sin finska läsebok med enkel, sammanhängande text, stötte han på bestämdt motstånd hos mer än en af våra professionela språkmetodiker och största betänksamhet hos andra. Hans bok användes likväl i flere andra läroverk än det nämda. Nu föreligger en andra upplaga, så förenklad och tillökt, att den i en något så när säker lärares hand bör kunna användas åtminstone vid andra årets undervisning i finska språket, möjligen tidigare, i synnerhet om tabeller öfver finska formläran skulle finnas utarbetade för små nybörjares behof.

Äfven om man icke ville lyssna till de allt tätare yrkanden på en radikal omgestaltning af språkundervisningen, hvilka framställas af vår tids språkforskare och derför borde mer än det sker uppmärksammas af pedagogiska metafysiker och dominerande skolmän, äfven om man flere år å rad vill följa den bekväma elementarboksmetoden, måste man dock småningom finna det oundgängligt att förunna eleverna något slags omvexling genom att sysselsätta dem med små fabler, berättelser och skildringar samt poem. Vi tro derför att hr Setäläs läsebok med fördel kan användas äfven vid sidan af våra vanliga elementarböcker, likasom den i finska skolor kan göra nytta vid öfversättning från modersmålet till svenska.

I den omsorgsfullt utarbetade ordförteckningen har utgifvaren för angifvande af de finska ordens temata delvis begagnat en ny metod, som förtjenar särskildt beaktande från fackmännens sida.

Priset borde kunna ställas något billigare och trycket göras större, hvarigenom boken i en särskild upplaga utan ordförteckning vunne spridning som finsk barnbok.

F. Gustafsson.

Herman A. Ring: Lärobok i deklamation; 64 s. 8:o. Sthlm 1886. A. I. Seelig; 1 kr.

Vi hafva oss icke bekant om intresset för välläsning i våra skolor och vid universitetet under de senare åren i någon anmärkningsvärd grad stigit, men åtminstone för ett decennium tillbaka eller något tidigare var förmågan af ett skönt eller blott korrekt föredrag ytterst sällspord såväl hos lärare som elever. Huru menligt en sådan brist hos de förra måste inverka på elevernas uppmärksamhet, på deras lust och i värsta fall äfven förmåga att följa med lärarens föredrag, är en erfarenhet, som de

flesta torde hafva från sin egen skoltid. Denna olägenhet gör sig känbar icke allenast vid våra universitetslärares föreläsningar, utan utgör en svår hämsko vid genomförandet af den i allo lofvärda reform, som sträfvar att äfven i skolan införa muntlig undervisning i högre grad än förr varit fallet.

För vår del tro vi visserligen icke att ett teoretiskt studium af regler, om ock både koncist och praktiskt uppstälda, leder till färdighet i deklamationskonsten, utan hålla vi före att praktiska öfningar äro de, hvilka lättast föra till målet. Den här föreliggande, efter tyska källor bearbetade läroboken kan dock vara en god hjelpreda vid sjelfstudium. Innehållet är väl ordnadt, reglerna, der sådana kunna uppställas, äro tydliga och fullständiga; men det ligger i sakens natur att förf. ofta nog ser sig tvungen att hänvisa till föreläsarens egen känsla såsom den, hvilken bäst bör leda honom till det riktiga uttryckssättet. Vi framhålla särskildt kapitlet om accenten, hvilket är uttömmande och väl behandladt samt belyst af lyckligt valda exempel. Icke utan skäl anföres här Runebergs förträffliga uppsats „om metoden att läsa bunden stil“, hvilken välbetänkt nog rekommenderas till våra dramatiska artisters behjertande.

Då förf. äfven lemnar råd i plastik och mimik, hade det kanske varit skäl att varna för ett fel, hvilket åtminstone vi ofta sett vidlåda våra skådespelare, nämligen ovanan att låta mimen eller gesten föregå de ord, som böra framkalla dem. Detta förtager naturligtvis spelet hela dess naturlighet och stör illusionen på det känbaraste sätt, då åskådaren påminnes att han åhör blott en inlärd lexa, icke ett improviseradt föredrag. I synnerhet verkar detta störande, när en medspelande för tidigt faller in med ett stumt spel, hvilket borde framkallas af en annan uppträdandes ord, men nu föregår dem och således icke allenast förfelar den åsyftade verkan, utan äfven blottar något handtverksmessigt i den sceniska konsten. En harmonisk och okonstlad naturlighet är för skådespelaren likasom för talaren det yttersta målet, hvilket han sällan fullt når, äfven om han lyckats besegra alla tekniska svårigheter.

Vi rekommendera den lilla boken till uppmärksamt genomläsande åt alla dem, som intressera sig för deklamationens vackra och nyttiga konst, och vi hoppas att deras antal hos oss måtte allt mer och mer förökas.

G. F.

Läsning för folket, utg. af *Sällskapet för nyttiga kunskapers utspridande:* h. 4; 77 s. 8:o. Sthlm 1886, P. A. Norstedt & söner; 30 öre.

Med år 1886 upplefde „Läsning för Folket“ sin femtiondeandra årgång. En så hög ålder hos en periodisk tidskrift vittnar ensamt för sig om dess värde. Denna årgångs sluthäfte innehål-

ler utom innehållsförteckning uppsatser i olika ämnen, hörande till olika kunskapsområden. Uppsatserna Om orsakerna till det irländska folkets olyckliga belägenhet och missnöje med engelskt öfverherskap (efter ett föredrag i en folkhögskola) af L. Holmström samt „Huruledes Sverige och Norge blefvo förenade" af G. B. äro historiska utredningar, hvilka stå i nära samband med frågor, som lifligt dryftats i den dagliga tidningspressen, och böra sålunda påräkna intresse hos folket, äfven om ordet tages i vidsträckt bemärkelse. M. B. Svederus' uppsats om foglarnas bon är en synnerligen liflig och intressant framställning om foglarnas byggnadskonst, och de prof på omtänksamhet, uppoffring och upphöjda känslor, som luftens bevingade innevånare dervid ådagalägga, väcka vår beundran. Häftet innehåller dessutom en uppsats om julen efter L. Schröder samt en landtbrukshistoria. Innehållet är således omvexlande och lärorikt. Man skulle dock med afseende å valet af ämnen önska att „Läsning för folket" stode i ett mera direkt samband med nutiden och dess upprörda, pulserande lif, än hvad nu är fallet. Naturvetenskaperna, som i vår tid fått en så storartad utveckling och trädt i så mångfaldig beröring med det praktiska lifvet, skulle särskildt kunna lemna mer stoff för nyttiga och verkligen uppfostrande kunskapers spridande. Och de stora frågor, som för närvarande stå på dagordningen och hvilka så nära beröra folkets lif och intressen, borde för en folklig tidskrift icke vara främmande.

Framställningssättet är enkelt och lättfattligt samt njutbart äfven för mera bildade läsare. — Den värme och folkliga ton, som genomgår hr Holmströms uppsats, lemnar dessutom ett godt vittnesbörd om andan och tonen af föredrag vid en svensk folkhögskola.

K. J. Hagfors.

C. H. Alopaeus: Den heliga läran; tredje uppl. 186 s. 8:o. Helsingfors 1886. 1 m. 50 p.

Religionsundervisningen såväl i våra församlingar, som i skolan har genom detta arbete erhållit ett värdefullt stöd. Boken utmärkes i allmänhet af ett enkelt framställningssätt, som tilltalar den olärde; men genom sin utförlighet, hvilken dock ej är minutiös, och genom sin systematiska framställning uppfyller biskop Alopaei bok tillika de vilkor, som i detta afseende kunna ställas på en lärobok. Förf. behandlar sitt ämne i fyra kurser, af hvilka den första framställer kristendomens hufvudstycken, den andra upptager en rik samling bibelspråk, lämpade till dessa, den tredje omfattar Luthers lilla katekes m. m. och den fjerde en närmare utveckling af den heliga läran.

Särskildt är denna sista del på ett förtjenstfullt sätt utförd. Utläggningen är fri från torra teoretiska resonnemang och erbjuder i stället betraktelser, hvilka i väsentlig mån böra både väcka

och underhålla det religiösa sinnet. Såsom synnerlig förtjenst må slutligen tilläggas arbetet att det är genomträngdt af en sant religiös stämning, sådan man kunnat vänta den af förf.

K. T. B.

O. *Bjørdal: Katekismens to første parter;* 639 s. stor 8:o. Kristiania 1886, Alb. Cammermeyer.

Detta arbete utgör en vidlyftig utläggning af de tvenne första hufvudstyckena i Luthers lilla katekes. Fortsättningen har genom förf:s förtidiga död blifvit afbruten; men af den gjorda början kan slutas att arbetet i sin helhet blifvit ett nog digert verk. Dess ändamål synes vara att tjena lärare såsom ledning vid religionsundervisning och teologiestuderande såsom hjelpmedel vid deras praktiska utbildning för lärarekallet. Innehållet är rikhaltigt, i det att i sammanhang med katekesens satser ofta stycken ur bibeln tillämpas och utförligt behandlas. Det kateketiska eller dogmatiska elementet belyses och göres lefvande icke blott genom citat från den heliga skrift, utan äfven genom bilder och exempel ur det dagliga lifvet. Men oss förefaller dock utförligheten alltför detaljerad, till och med något tröttande. Redan titelbladet till „Dr M. Luthers lilla katekismus“ förklaras vidlyftigt; bland mycket annat upplyses „att doktor icke här betyder läkare och att M. är begynnelsebokstafven till Martin“. Åtskilliga liknande förklaringar synas förutsätta alltför liten sjelfverksamhet hos läraren. Om derför boken i en god lärares hand kan vara till mycken nytta, hvilket vi icke betvifla, så ligger faran nära att den kan drifva en mindre säker lärare till ett mekaniskt förfarande utan lif och utan verkan.

K. T. B.

Rafael Hertzberg: Kulturbilder ur Finlands historia, skildringar och sägner från Finlands hednatid; H:fors 1885, G. W. Edlund; 3 mk.

Det är icke några nya och på sjelfständig forskning grundade bidrag till belysandet af Finlands förhistoriska tid förestående arbete erbjuder läsaren, icke några nya synpunkter, hvilka ej skulle hafva blifvit af tidigare författare framhållna och hvilka vore egnade att förändra den uppfattning af hednatiden, som förut gjort sig gällande. I inledningen till sitt arbete förklarar också förf. uttryckligen att hans afsigt ingalunda är att göra ett vetenskapligt inlägg i de tvistiga frågor, hvilka beröra vårt lands förhållanden under den aflägsna tid, hvaröfver allenast folksångerna och de arkeologiska undersökningarna kasta ett ofta sparsamt ljus. Hvad förf. åsyftar är att „gifva en sammanställning af det hufvudsakliga, såväl af det vetenskapliga resultatet som af sångens och sägnens dunkla antydningar, för att deraf framställa en ungefärlig, om ock ytterst splittrad bild af dessa långt

aflägsna tiders kulturförhållanden.“ Någon strängt enhetlig plan har förf. icke heller velat fullfölja, utan hans sträfvan har i främsta rummet gått ut på att i sina skildringar få alla delar af landet representerade.

Då arbetet sålunda endast gör anspråk på att vara en kompilation, en populär framställning af fornforskningens senaste resultat, kunna vi icke ingå på en undersökning af det mera eller mindre berättigade i de åsigter förf. vid särskilda tillfällen uttalar i de dunkla frågor, på hvilka vår förhistoria är så rik och af hvilka flere ännu måste anses olösta. Med fog kan dock anmärkas att förf. på sina ställen gjort rättast i att med mindre bestämdhet eller åtminstone med angifvande af andra tolkningar anföra påståenden, dem man tillsvidare icke kan tillmäta annan betydelse än hypotesens. Så har förf. t. ex. s. 23—24 obetingadt uttalat sig för att begreppet konung varit genuint bland de hedniska finnarne. Detta *kan* nog vara möjligt; en kommande forskning skall måhända meddela nya och säkra bevis för denna hypotes. Men karakteristiskt för den lätthet, hvarmed man på fornforskningens område stundom är böjd för att draga slutsatser, är ett af de skäl förf. efter hr Aspelin anför till stöd för sin uppfattning, det nämligen att en fornsägen uppgifver Liuksiala som säte för inhemska konungar, hvarvid dock försigtigtvis tillägges: „såvida ej denna sägen uppkommit från den tid, då Karin Månsdotter der hade sitt enkesäte.“ — Som något godtyckligt måste vi beteckna att förf. s. 12—14 anfört sagorna om Ynglingaätten och bland dem den fullt naturmytiska om konung Wanland — för att teckna förhållanden under bronsåldern.

Bäst lyckade synas oss skildringarna af fornfinnarnes religiösa föreställningar samt lefnadssätt och seder. Förf. har genom tidigare arbeten ådagalagt sin förtrogenhet med det finska folkets fornsånger; i dessa kulturbilder har han lemnat en likaså åskådlig som tilltalande teckning af lifvet under den senare jernåldern. I synnerhet har förf. con amore skildrat den ställning kvinnan intog såväl bland Kalevafolket som i Louhis rike, den unga tärnans drömmerier och den ömma moderns omsorger om sina älsklingars väl. Sant är ock att folksångens poetiska skildringar gifva rikligt stoff till en sådan teckning.

I slutet af sitt arbete har förf. bifogat några „folksagor“, vidare „sägner från hednatiden“, „legender om kristendomens kamp mot hedendomen“ samt „minnen af hednisk gudstjenst och hedniska bruk.“ Folksagorna hade förf. saklöst och till båtnad för arbetet kunnat utelemna, då tiden för deras uppkomst kan anses temligen osäker och de — med undantag möjligen af den första — alls icke bidraga till att belysa förhållandena under den tid förf. vill skildra. Likaså hade förf. gjort rättast i att tillsvidare hålla inne med legenderna, hvilka ju hänföra sig till den kristna tiden. Arbetets dubbla titel synes oss nämligen gifva vid han-

den att förf. har för afsigt att fortsätta utgifvandet af sina kulturbilder, och i så fall skulle legenderna bättre försvara sin plats i följande häfte.

C. v. B.

O. Blixén: *Sveriges grundlagar och kommunalförordningar* m. m. (Svenska biblioteket V 1); 382 s. 8:o. Sthlm 1884—1886, Fahlcrantz & C:o; 6 häften à 25 öre.

Denna billiga, äfven för oss i Finland nyttiga samling är numera afslutad med ett ganska omfångsrikt register. I samlingen äro förutom Sveriges grundlagar och akter af unionelt intresse fullständigt intagna kongl. förordningar om allmänt kyrkomöte, landsting, kommunalstyrelse, kyrko- och folkskoleangelägenheter, fattigvård och helsovård. Lagparagraferna äro försedda med marginalrubriker och anföras i den förändrade form, som stadgats i senare författningar, hvilka då i noter citeras. Dessutom har det blifvit nödigt att i slutet upptaga vissa under arbetets fortgång tillkomna författningsändringar.

Axel Hagemann: *Under polarkredsen*; 205 s. 8:o; Kristiania 1886, Alb. Cammermeyer.

Förf. är forstman, zoolog och framför allt naturvän. Under sommar och vinter, vår och höst har han genomströfvat sitt distrikt i nordligaste delen af Norge „under Polarkredsen"; hvad han under sin vistelse och under sina många färder der sett och erfarit, skildrar han på ett mästerligt sätt. Än för han oss en kort grå vinterdag på en skidtur till något skogshygge, än få vi följa honom på en båtfärd utför den snabt ilande laxrika elfven, hvarunder den ena vackra forellen eller laxen efter den andra får dansa in i båten. Än berättar han för oss om våren i norden, flyttfoglarnas ankomst, deras glada mångtoniga sång, som blandar sig med bäckarnas sorl på fjällsluttningarna, der ur den uppblötta marken spira rödletta och gula saxifragor, gredelina och hvita pinguiculor och andra fjällväxter, hvilka med sina klara, friska färger fröjda ögat. Än ledsagar han oss en lugn, ljum augustiafton, då himmeln är öfverdragen af ett tunt molnhölje, ut till skogsbrynet, der han uthänger lockbeten för att fånga natt- och skymningsfjärilar. Man följer honom på dessa färder med nöje, ty det hvilar öfver hans skildringar en naturlig poetisk stämning, som genom sin sanning och omedelbarhet verkar mäktigt på läsaren.

O. N.

Kartbok för folkskolorna, utgifven af E. Bergsten; Stockholm 1886, A. V. Carlsons förlag; pris 40 öre.

Af de 29 kartorna i denna för Sveriges folkskolor afsedda kartbok hänföra sig nio till Sverige—Norge, en, för våra folkskolor otillräcklig, till Finland. Kartorna upptaga endast de

oundgängligaste och utmärka sig derför genom tydlighet och åskådlighet. Våra folkskolor vore i sanning väl tillgodosedda, om en på våra förhållanden lämpad, lika omfattande, god och billig kartbok blefve dem erbjuden.

F. N.

K. V.: Den offentlige, autoriserede usædelighed, et sociologisk udkast som indlæg i prostitutionsspörgsmålet; 32 s. 8:o. Kristiania 1887, H. Aschehoug & C:o; 50 öre.

Sedan Tidskriften 1880 (februari) anmälde vår inhemska månadsskrift för sedlighetsfrågor, har ämnet allt oftare och allmännare kommit på tal. Hr K. V., läkare, behandlar frågan med synbar kunskap i sak och kännedom af den medicinska literaturen; man finner här inga öfverdrifter, så vanliga i ett visst slags „social science“ och i det medvetna eller omedvetna tingel-tangel, som nuförtiden hos en medgörlig publik lyckas afvinna sig “moraliskt“, literärt och — estetiskt intresse. På medicinska, sociala och juridiska skäl grundar förf. en bestämd opposition mot hvarje slags reglementering af osedligheten; hans åsigt karakteriseras måhända bäst genom följande motto på skriften: la prostitution réglementée n'est autre chose que l'organisation officielle de la débauche, la corruption légale de la jeunesse et l'avilissement de la femme sous le patronage criminel de l'État.

F. Petersén: Äktenskap eller fri kärlek, öfversättning; 52 s. 8:o. H:fors 1887, G. W. Edlund; 1 mk.

Detta föredrag vänder sig emot „bohémen“ och „bohémherrarnas“ uppfattning af äktenskapets oändamålsenlighet. Det erkännes att äktenskap ofta ingås af beräkning eller, om ock af kärlek, så likväl icke alltid efter mogen öfverläggning och på moraliskt hållbar grund; det uttalas ock att allmänna meningen alltför mildt bedömer trohetsbrott från männens sida. Men härmed försvaras icke den fria kärleken. Emot bohémens nattliga njutningslif, det lätjefulla „geniala skapandet“, den djuriska sinligheten, mot promiscuiteten och förvildningen, mot brådmogenheten, den fria kärleken och barnlösheten sättes tillfredsställelsen af det trägna arbetet i kulturens tjenst, beherskandet af driften för vinnande af en högre kärlek och lycka, renheten och den sedliga utvecklingen, lifvet i hemmet och för barnen. Förf. anser att äktenskapen kunde med mindre anspråk på lyx ingås vid 25 till 30 år, men varnar i fysiskt och moraliskt hänseende för alltför tidiga förbindelser. Han vill utvisa bohémen från anständigt sällskap, glömmer icke ens lagstiftningens och justitieministerns samt de religiösa dogmernas eller kanske rättare det religiösa lifvets medverkan. I den lilla, lätt lästa skriften talar erfarenheten mer än blotta moraliserandet, värmen mer än den visserligen icke heller dolda indignationen.

Öfversigt.

Ett socialistmöte i Paris. Louise Michel — hvem har ej hört talas om Louise Michel! Medborgarinnan Louise Michel skulle hålla ett föredrag om kvinnan och revolutionen vid ett möte, sammankalladt till „Salle Rivoli", en af socialisternas mest kända samlingslokaler i Paris. Den ligger vid Rue Saint Antonin, ej långt från platsen för Bastiljen, konungadömets gamla tvångsborg. Det var med en gest i riktning mot denna plats, som en af aftonens talare utropade: „Vi ha rifvit ned en borg; en annan ligger ej långt derifrån, återstår att äfven nedrifva denna — banken!"

Redan före mötets början, klockan half nio på aftonen, stodo blusmännen, bildande flerdubbel kö ända ut på gatan, och väntade på att kassan skulle öppnas. Femtio centimes tycktes arbetaren gerna betala för det nöje han väntade sig af aftonens diskussioner. Inom några minuter befunno sig öfver tusen personer i den höga och rymliga men af tobaksrök och fukt något unkna salen.

Men tiden lider, och vederbörande talare synas ej till ännu. Publiken blir otålig. Allt efter litet gå taktmessiga stampningar genom salen. Plötsligt förbytas de i applåder, en del aftaga hatten eller uppstiga. Funktionärerna tränga sig med skyndsamma steg genom massan upp till estraden, främst Louise Michel.

Louise Michel, huru ser hon ut? En lång, något kantig gestalt med kortklipt hår, extravagant klädd och med fri hållning? Intet af allt detta, intet af en emanciperad kvinna. — Är hon vacker? Vacker? En gumma om femtio år af vanlig längd med något framåtlutad gestalt, ett skrynkligt ansigte, munnen fast sluten, med ett drag af bitterhet och sorg. Hon är klädd i en svart drägt, ingalunda modern, och bär en svart spetsmössa på sitt ännu svarta hår. Man väntade nästan att det skulle vara grått. Kanske är hon ej så gammal, men hon ser så ut, och hon väcker medlidande. Hon har åter helt nyss lemnat fängelset, hvarmed hon fått böta för sina fantastiska frihetsidéer.

En medborgare, antagligen en af »Socialistens» redaktörer, framträder och ber mötet utse en president. Genom acklamation och handuppräckning utses medborgaren Descure, en medelålders arbetare med ett sträft och väderbitet ansigte men ett tänkande utseende. Tvenne unga' män utses till sekreterare; presidenten tackar med par ord för det honom visade förtroendet och lemnar ordet åt medborgarinnan Louise Michel, som träder fram under applåder.

Hon står med näsduken i högra handen och omfattar stolkarmen. Den venstra är fri för gestikulationen. Hon talar snabt. Rösten är ej stark, och deri ljuder stundom en kanske ej gnällig, men klagande ton. — Kvinnan och revolutionen. Vi befinna oss för närvarande i en revolution. Eller kan det vara annat i denna så kallade republik, der tusen despoter herska med kapitalets tillhjelp? — En glädjeblixt lyser i talarinnans ögon vid publikens bifallsyttringar. — Kvinnan har sin plats i denna revolution. Men hittills har man betraktat henne som leksak, hjerta har man medgifvit henne, men ej förstånd. Men kvinnan vill och hon måste deltaga i de sociala frågornas lösning. — Det var med entusiasm och liflighet talarinnan sist med få ord framstälde att det slutliga målet är en evig fred.

Allt var kort, enkelt och till och med vackert. Louise Michel återtog sin plats på estraden.

Ganska få kvinliga åhörare hade talarinnan. En och annan arbetare hade infunnit sig i sällskap med sin hustru, och ett antal matronor, som till det yttre mycket påminte om våra torgmadammer, hade äfven infunnit sig helt enkelt såsom medborgarinnor. Man kan ej säga att publiken egentligen var blandad, ehuru man äfven såg en mängd herremän — nej medborgare — i svart rock och silkeshatt, bland hopen af egentliga arbetare, af hvilka en del kommit direkte från sitt arbete, en del förut gjort sig fria från sot och dam och pådragit helgdagsrocken.

Sådan var publiken, inför hvilken nu medborgaren Laur, deputerad i nationalförsamlingen, går att framlägga sin teori om arbetaresyndikat, sådan den blifvit af honom förverkligad vid en grufaffär vid Rive de Gier. Talaren var en reslig vacker man med ett intelligent utseende, som på en gång påminte om Napoleon III och krigsministern Boulanger, denne för närvarande mest populäre man i Frankrike.

Med intresse lyssnade publiken till den klara, lugna, tilltalande framställning, som talaren lemnade af syndikatets inrättning. Arbetarne sjelfva välja verkställande direktör och styrelse, i hvilken äfven vanliga kroppsarbetare ingå; en kontrollantkomité fungerar permanent, vinsten fördelas i proportion efter hvar och ens arbete, en betydlig del afsättes såsom reservfond samt för läsesal och understödskassor. En sträng disciplin upprätthålles och fordras af arbetarne sjelfva. Det enda straff, som kommer till användning, är uteslutande från arbete.

Då talaren under framställningens gång yttrade att han på sätt och vis är socialist, men ej revolutionär, gick ett mummel af ogillande genom en stor del af församlingen. Applåderna vid talets slut voro ganska svaga. Det var tydligen ej rätta mannen.

Annat var det, då en reslig medborgare — vi skulle säga herreman — med höghvälfd panna, mörkt blixtrande ögon och långt nedhängande svart hår, temmeligen tarfligt klädd, uppstiger från sin plats på läktartrappan, der han iakttagit en mycket upp-

märksam hållning, begär ordet och går upp på estraden. Han mottogs med starka applåder. Det var rätta mannen på rätta platsen. Han börjar med några ord af erkännande, hvilket dock var mycket knapt menadt, åt den föregående talaren, och så går han löst mot denne. Han drager de yttersta konsekvenserna af hvad den förre yttrat och söker drifva allt in absurdum. Och dervid är han outtömlig på infall. Publikens upprepade bifall eldar honom. Han vänder sig än till publiken, än till deputeraden på estraden, som åhör honom uppmärksamt småleende och stundom växlande något ord med Louise Michel. Medborgaren Guesde talar ofantligt snabt, hans gester äro ytterst våldsamma, stundom blir rösten alldeles gäll. Om arbetaren får del i vinsten i proportion af sitt arbete, blir arbetaren slaf af sitt arbete, men arbetaren bör få njuta. Det får ej finnas någon skilnad mellan hjernarbetare och muskelarbetare. Ett syndikat, en förening, der en skilnad mellan hjernarbete — talaren undviker sorgfälligt uttrycket intellektuelt arbete — och muskelarbete är genomförd, duger till intet. Ingen får ha familjeintressen. Kollektivism och kommunism är den enda lösningen på den sociala frågan. Publiken jublar.

Nu uppträder en tydligen för församlingen obekant talare. Man synes ej vara benägen att höra honom. Han har ett osympatiskt yttre. Han pustar under sin gräsliga vigt; han har ej utseende af att vara en muskelarbetare. Han påminner om en kryddkrämare. Presidenten lugnar publiken, och talaren kan börja. Men han gjorde en olycklig början. Han hade ej talat många ord, då han begagnar uttrycket „messieurs". Han afbrytes af hysjningar och ser sig tvungen att rätta uttrycket och be våra »citoyens» om ursäkt. Det är hans mening att skärskåda de båda föregående talarnes åsigter; hans tankegång är ej rätt klar, men han talar med större kraft och liflighet, än man kunde vänta på grund af hans figur. „Den som förintar kapitalet, begår stöld mot arbetaren!" Nu följa våldsamma ogillanden, under det man å andra sidan fordrar att talaren skall få fortsätta. Mötet är i fara att upplösas. Med möda återställer presidenten lugnet.

Talaren förklarar: jag är ej kapitalist, ej financier, ej patron, men dock vidhåller jag min åsigt! Han tillägger ännu några ord och nedstiger under delade yttringar af bifall och ogillande, de senare betydligt starkare. Han tager sin hatt och aflägsnar sig, tydligen mycket upprörd, i sällskap med en vän.

Deputeraden Laur tager till ordet, komplimenterar sin motståndare för hans vältaliga andragande och utvecklar närmare vissa punkter af sin förut framlagda syndikatsteori, om en genomförd inskränkning i den dagliga arbetstiden, om betydelsen af fackinsigter i en affär, om arbetets decentralisation i motsats till kommunism, som han aldrig trodde kunna förverkligas. Man hörde honom nu med mycket mindre uppmärksamhet än förra gången. Passionerna voro upprörda, och gång på gång blef ta-

laren afbruten. Men det var omöjligt att bringa honom ur fattningen. På det förbindligaste sätt vände han sig till medborgaren, som afbrutit honom, ehuru denne stundom var en rätt sluskig figur, och frågar hvad denne har att invända, tackar för upplysningen och fortsätter. — Då talaren med en tydlig hänsyftning på motståndarens uttalanden om rätten att njuta, förklarade att lifvets lag är: arbeta eller försvinna, var jublet allmänt. Man tillämpade satsen naturligtvis på financierer, patroner och baroner — med det sistnämda uttrycket menas Rotschild.

Vid en passage i sitt andragande vände sig talaren till Louise Michel och kallade henne revolutionens prestinna; detta upptogs af den celebra medborgarinnan med ett halft förläget, helt belåtet småleende. För öfrigt var talaren ej fullt lycklig vid sin framställning om decentralisationen.

Ännu en gång framträdde Guesde och förordade koncentration och kollektivism. Han var om möjligt ännu våldsammare än förut och sökte till ytterlighet stegra sina uttryck. Slutklämmen: Frankrike en enda stor arbetarefamilj med ett enda stort kök!

Till sist framträder en tiggareskepnad, en redan gråhårig man med ett jovialiskt utseende. På ett lugnt, ej obehagligt sätt gör han några anmärkningar mot deputeraden Laurs teori. — „Det är ej decentralisation vi behöfva, utan centralisation, union". Snart hålles en reunion af socialister och revolutionärer. Vive la revolution sociale! så låter fältropet.

I. A. H.

Bref från Sverige. *Nationalmusei konstsamlingar* erhöllo vid detta års början en storartad gåfva, i det ej mindre än fyra af vinsttagarna vid högskolefondens tafvellotteri öfverlemnade sina vinster till museet. De fyra sålunda förvärfvade taflorna voro Julius Kronbergs „David och Saul", Hellqvists „Disputationen mellan Olaus Petri och Peder Galle", G. von Rosens „Den förlorade sonen" och Gustaf Cederströms „Begrafning i Alsike".

Kronbergs tafla har vunnit en stor popularitet och detta med rätta. Men liksom allt annat under solen har den varit utsatt för olika omdömen från olika håll, och alldeles säkert är att den mäktiga friskhet, som utmärkte Kronbergs tidigare arbeten, „Jagtnymfen" först och sist, ej återfinnes hos hans „David och Saul", som deremot verkar en smula torr. Men att det är ett ädelt konstverk, sådant vi ej ha många, torde äfven vara säkert. Och hos sin upphofsman betecknar det en utveckling, ej blott derför att det är så enkelt uppfattadt och genomfördt, utan derför att det är så mycket *själ* i framställningen. Och dertill är det en tafla, som en hvar förstår och som slår an på den obildade lika mycket som på den konstnärliga finsmakaren. Målningssättet är enkelt, alltsammans hållet i stora massor, figurerna

fast och säkert modellerade men penselföringen glatt, afslipad. Någon detalj har den närsynte anmärkt, men konstvännen har blifvit förtjust i flere enskildheter.

Hellqvists „Disputation" — prisbelönad vid utställningen i München 1883 — torde redan vara känd genom tyska fotografier och afbildningar. Då konstnären ej förut var representerad på vårt museum, så var det ju en särskild vinst för oss att en karakteristisk historiebild af honom fann vägen dit. Grefve *Rosen* och baron *Cederström* voro förut vida bättre företrädda i statens samlingar än genom de två nu skänkta dukarna. Den förres „förlorade son" har *en* mästerligt skildrad figur, modern, men är allt igenom atelierarbete; den sistnämdes begrafningsscen med dess tråkigt målade figurer väcker åtminstone ej hos målare några vidare glada känslor. Det bästa i den taflan är landskapet, den tunga grå stämningen öfver den snöhöljda kyrkogården. Högskolelotteriets öfriga vinster — taflor af Wahlberg, Fagerlin, Kröyer, Salmson och Hagborg — behöllos af sina vinnare. Begärlig för museet var ibland dessa egentligen endast *Kröyers* soliga strandbild med de plaskande barnen ute i vattnet. Det har väckts fråga om att inköpa denna duk, fastän den ansedda danska målaren så nyligen blifvit representerad i vårt museum genom den stora, utmärkt duktiga pastellbilden från Skagen, som inköptes från Göteborgsutställningen i fjor sommar.

Det ser ut som om detta år skulle bli mindre lifligt, än de båda närmast föregående i konstnärligt hänseende voro. I fjor inföll den stora utställningen i Göteborg, året förut utmärktes af den verkligen stora ansats det unga gardet gjorde, först genom „parisarnes utställning" på våren och sedan genom „opponenternas" på hösten samtidigt med akademiens tråkiga jubileumsutställning.

Hvad vi nu vänta är:

Först den nya *lotteriutställning* konstnärsförbundet inom ett par veckor öppnar till förmån för det blifvande och efterlängtade konstnärshuset, hvilket skall gifva Stockholm en utställningslokal, tillräckligt stor och tjenlig för sitt ändamål. Nu ha vi endast hr Blanchs lokal; den är elegant och bra, men hälften för liten för de årliga utställningarna, äfven då dessa, såsom nu är förhållandet, omfatta endast det ena partiets arbeten.

Samtidigt dermed skola vi få en *Verestschaginutställning,* anordnad af Sveriges allmänna konstförening, den nybildade förening, som uppslukat de förra lokala konstföreningarna i Stockholm och landsortsstäderna.

I höst öppnas *akademiens nya utställning.* Akademien har nämligen passat på och hyrt Blanchs lokal för just de månader, då konstnärsförbundet enligt all sannolikhet skulle — nu liksom de förra åren — ha sin utställning derstädes. Kärnan bland de konstverk, som der skola förekomma, lär utgöras dels af Kronbergs båda taflor ur „Romeo och Julia", som ännu ej varit ex-

ponerade, dels af Rosens och Cederströms taflor från Göteborgsutställningen — alla dessa hörande till fjorårets konstnärliga skörd.

Antagligen kommer äfven *John Börjesson* att deltaga med sitt nyaste arbete, skizzen till Axel Oxenstjernas staty, ämnad att resas enligt svenska adelsmötets beslut på Riddarhusgården åt Vasabron till. Börjesson, som vid skizztäflingen fick allas röster för sig, har fullbordat sitt andra, större utkast och dermed gjort ett konstverk af verkligt monumental hållning och förträfflig karakteristik, på samma gång som det hela utmärker sig för sin enkelhet och sin historiska trohet in i de minsta detaljer.

Huru *konstnärsförbundet* ämnar ställa det för sig med sin utställning i år är, då detta skrifves, ännu ej afgjordt. Antagligen blir den förlagd till Göteborg, både derför att ingen lokal fins att tillgå i Stockholm på hösten och derför att ett års uppehåll kanske skulle göra de goda hufvudstadsborna en smula nyfikna på det, som *sedan* kommer, och äfven tillåta konstnärerna att med mera ro arbeta på att få sin nästa utställning så omvexlande och gedigen som möjligt.

Detta förbunds komité har nyligen i en serie artiklar i Aftonbladet offentliggjort sina åsigter om de svenska konstangelägenheternas lämpliga ordnande, och vid riksdagen är framlagd en motion, som begär förändring i förordningarna om statsanslaget till konstnärliga ändamål. Som det nu är ställdt, betalar staten årligen till *utbildande* af konstnärer tio gånger så mycket som till inköp af de mognade konstnärernas arbeten. Man gifver fri undervisning, gifver stipendier — och låter sedan dessa, hvilkas första steg man understödt, emigrera eller deras konstnärskap långsamt dö ut. Konstnärsförbundet vill med andra ord att de till de olika ändamålen bestämda summorna skola fördelas så, att en mindre del tillfölle skolan, en större deremot de redan utbildade konstnärerna, derigenom att deras arbeten skulle få afsättning till den stora mecenaten, staten. Det fins knapt någon. som står inom förhållandena och ej delar denna åsigt, men hittills har det fått stå vid det gamla, och så lär det väl ock förblifva. Riksdagen har annat och vigtigare att tänka på än konsten; förslag till nyttiga och absolut nödvändiga reformer kunde och borde deremot utgå från dem, som på det konstnärliga hållet makten hafva. Men det är väl ej att hoppas.

Kiellands „*Tre par*“ har gått af stapeln på dramatiska teatern· Styckets betydelse ligger enligt min åsigt ej i de tankar, som der kastas fram; ty framtidskvinnans, fröken Svendsens, teorier äro ganska dimmiga, och att det är något förslappande i den ständiga äktenskapliga duetten, hvilket gifver båda parterna lust att se sig om på verlden utanför, det var ej något nytt. Men lustspelets yttre ställer det så mycket mera i det modernas led. Intrigen är obetydlig, men scenerna äro verklighetstagna, hvilket

är ovanligt nog, och personerna fullt lefvande menniskor, hvilket är ännu ovanligare. Det är detta, att släppa in det verkliga lifvet på scenen, som en och annan teaterförfattare börjat sträfva till på fullaste allvar. Och hvarje nytt försök i den vägen för saken ett steg framåt. „Tre par“ är ett dylikt försök, och tack vare den kvickhet, som stycket bjuder på i öfverflöd, längtar publiken inte en minut efter de patenterade teaterintriger vanliga lustspel pläga bjuda.

Publiken är fortfarande ytterst vänligt stämd för dramatiska teatern. Det är en trosartikel att allting spelas så utmärkt väl der. Oftast få styckena ett omsorgsfullt återgifvande, på vissa händer genialiskt, men då man hör publiken yttra, exempelvis om Mussets „Il ne faut jurer de rien“, att det var en tråkig och dum pjes, men att den räddades genom det utmärkta spelet, så fattar man knappast någon större lit till denna publiks omdöme, helst som det i nämda stycke ej var mer än en „utmärkt“ genomförd figur, fru *Hvassers* ytterst djerfva, men makalöst karakteristiska och humoristiska baronessa, utan tvifvel den mest fulländade sceniska prestation, de sista åren sett hos oss. Men Musset är inte mat för oss. „Osvuret är bäst“ gick endast fyra gånger, medan „En parisare“ ännu står på repertoaren.

Brichanteau är hr *Fredrikssons* glansrol för säsongen. Alla de egenskaper i hans person och hans spelsätt, som gifvit honom den plats han har, komma här till sin rätt. Det enda man ville önska vore en smula mera humor, ty nog kan välden gode Brichanteau, hvars hela verld är boulevarden från restauranten till klubben, göras en smula rolig på sitt håll, liksom småstadsborna blifvit karrikerade på sitt.

„En parisare“ gafs här med den på dramatiska teatern vanliga jemnheten i samspelet. Man vill precis inte påstå att någon af de uppträdande, hr Fredriksson undantagen, gaf en specifikt *fransk* typ, men de voro sig lika. de öfriga, och *det* är bra nog, då de utgjordes af fru Hartman (Geneviève), fröken Åhlander och hr Hedin (småstadsherrskapet), hr Bæchström (husvärden) och hr Hartman (Fougerolles).

Hr Fredriksson har för öfrigt i vinter ej visat sig från någon ny sida. Att han fick doktor Reimerts rol i Edvard Brandes' „En brytning“ var ett misstag — bland flere dylika — från direktionens sida, och hans doktor Rank lände ej till fördel för „Ett dockhem“ vid detta styckes återupptagande helt nyligen. Hans Jens Vaage i „Tre par“ var hr Fredriksson allt igenom — der skulle en yngre och mera gladlynt framställare varit mera på sin plats — men Brichanteau skulle ingen af de våra kunnat göra ens närmelsevis så bra.

Kungliga teatern har nu återvunnit hr *Hillberg*, och de typer han redan visat fram under den korta tiden efter sin återkomst ha varit af stort intresse, just derför att han i sina bästa stunder, långt ifrån att „være sig selv i kunstens form“, går

utom sig sjelf och bildar en helt ny typ, både ursprungligt och konsekvent genomförd. Var hans doktor Stockmann ej så originel och intressant som man kunde ha väntat — man går ej med små förväntningar att se hr Hillberg i en dylik rol, och godt arbete var det likväl han lemnade der — och var han än allt igenom tråkig i „Minna von Barnhelm", der han i den ädle idealmajorens skepelse gjorde sitt återinträde vid den kungliga scenen, så gaf han oss riklig ersättning både i „Ett dockhem", der hans präktigt tecknade Krogstad var en mästares skapelse, och nu senast i „Tre par", der han visade sin styrka i den humoristiska genren. Hans Sandberg tog säkert rolen från ett annat håll än exempelvis Olof Poulsen gjorde — och *roligare* var Poulsen alldeles säkert, men det var en så konsekvent typ Hillberg gaf, en person för sig, en bild ur verkligheten; framställningen blef derigenom hela styckets glanspunkt.

Något som väckte stor förvåning var att denne Sandberg, Kristianiagrossören, talade genuin skånsk dialekt och gjorde det mästerligt. Det var på den dialekten hela framställningen var bygd. Naturligtvis hade en dylik nyck aldrig blifvit tolererad — i ett *norskt* stycke nämligen — på en scen, der en stark regie förde tyglarna, men det är karakteristiskt för vår kungliga scen — och har varit så i många år — att en hvar gör sitt och att ingen leder och instruerar. Man gjorde en gång ett försök med att anställa August Lindberg, och han instuderade bland annat „Vildanden" på ett utmärkt sätt, men han var för sjelfständig för den kungliga direktionen och afskedades derför med första möjliga.

I hrr Palme och Bæchström har teatern vunnit ett par goda unga krafter. Hr Palme gör i jeune-premier-facket, men har också gifvit ett par ovanligt själfullt tolkade moderna figurer — främst en blaserad herre i Tor Hedbergs „Lifsfråga". Hr Palme är för öfrigt teaterstyrelsens älsklingsbarn, har fått den ena maktpåliggande uppgiften efter den andra, har spelat Erik den fjortonde, Tygesen, Helmer och skall snart visa sig i Rosmers gestalt. En träget arbetande man för öfrigt, hvars arbete alltid är pregladt af intelligens och god uppfattning.

Herr *Bæchström* är den trygge komikern med det frodiga, godmodiga ansigtet, som man alltid blir glad att få se. Han är mycket använd och fyller alltid sin plats med heder, har ärft ett par af Knut Almlöfs roler, senast Toffelmans i „Din nästas hustru".

På damernas sida står allt vid det gamla, utom att fröken Björkegren nu heter fru Fåhræus och vid spelårets slut lemnar scenen för ett par år, och att en ny förmåga uppstått, fru *Håkansson,* en dam på trettitalet med, som det synes, ovanliga anlag. Hennes debut som Nora var en verklig triumf, och hennes fröken Svendsen i „Tre par" ett godt arbete, fastän hon der ej kunde beherska hela stycket, såsom den öfverlägsna framtidskvinnan bör göra.

Fru *Fåhræus* har varit en smula undanskjuten i vinter, fått nöja sig med andra-rangs-uppgifter och, besynnerligt nog, blifvit använd att spela spaka, beskedliga, kujonerade hustrur. Den komiska effekt det gör, särskildt när den lille spenstige hr Palme spelar tyrann emot denna majestätiska kvinna, har man ej låtit skrämma sig af. Fru Fåhræus har sålunda spelat fru Tygesen, fru Sandberg och kommer äfven, om ej direktionen ändrar åsigt, att spela den hyggliga äkta makan i „Det ny System.“ Rebecka West, som man för fru Fåhræus' skull vägrade att lemna till fru Hvasser, hvilken särskildt anhållit om den rolen, skall nu gifvas af fru Dorsch-Bosin, och förnärmad har fru Hvasser nekat att spela den raska tant Ole i Björnsons stycke, som derigenom går miste om en figur, kanske den yppersta man kunde få. Dylikt hör till kungliga teatrarnes inre historia.

I *nya teaterns* stora personal finnas för tillfället ej många förmågor. Hr *Holmqvist* är gammal och känd, han har i vinter gjort ett par hjertegoda gamla pappor, äkta konstnärligt genomförda; han har då blifvit sekunderad af fröken *Sandell,* en ung, verkligt genialisk dam, som i fjor visade sin rika begåfning både i flickroler, sådana hon genomför lika godt som fru Hartman, och i uppgifter som exempelvis Eva i „Ett val“ och Hopptossan i „Arbetarens hustru“.

Fru *Gurli Ulff,* född Åberg, har i den franska farsen „Doktorinnan“ haft en glansrol, och hon stöddes der på ett verkligen utmärkt sätt af hr *Castegren,* en ung herre, som ett par gånger misslyckats i tragiska uppgifter, men som i rent komiska gjort så stora framsteg, att man kan spå honom en vacker framtid. Hans parisiska „bondinet“-typ i „Doktorinnan“ var en så genomkomisk företeelse och så helstöpt, att man sällan får se dess motstycke hos oss, der skådespelarne i allmänhet ej ofta på egen hand komma att skapa en typ, fullkomligt olik deras eget jag.

Till hösten väntas rätt betydande förändringar inom den stockholmska teaterverlden. Hur det går med de kungliga teatrarna, om de komma att skiljas åt, och hvem som i så fall kommer att öfvertaga dramatiska teatern vet ännu ingen. Man har talat om ett konsortium med hrr Almlöf och Fredriksson i spetsen. Nya teatern får då också antagligen en ny styrelse — hrr Lindberg och Engelbrecht nämnas i kompani såsom spekulanter. Och vår nyaste scen *Vasa-teatern,* belägen vid den eleganta, breda Vasagatan, öfvertages då af ett bolag, bestående af fröken Anna Pettersson, en ung, mycket uppburen operettsångerska, samt hrr Klœd och Gründer; den förre, tenor, debuterade nyligen på operan som Don José i „Carmen“, den senare är en mycket god karakterskådespelare, hvars rätta fält vore den kungliga scenen.

G—g N.

Svenska teatern. E. Augiers och J. Sandeau's „Le gendre de M. Poirier", som varit uppe denna vår på Théâtre français och under sin svenska titel „Klädeshandlarn och hans måg" gått äfven i Stockholm, lyckades icke tillvinna sig något bifall på vår scen. Orsaken är väl till god del att söka deri, att den unga fruns rol var anförtrodd åt en yngre skådespelerska, frk. Mayer, hvilken kanske billigtvis en gång borde få försöka sig, men som icke egde till sitt förfogande den mimik, måhända ej heller den inre värdighet, som varit erforderlig i tredje aktens effektscen. Men till en stor del låg felet nog ock hos markisinnan sjelf, som trots sin ungdom, har någonting föråldradt hos sig. Ett sådant mildt öfverseende med en ovärdig makes snedsprång är icke öfverensstämmande med våra dagars åskådningssätt: att han så godt som från bröllopsdagen bedragit henne är nu visst illa, men på det hela taget älskar hon honom mera än någonsin, och det behöfs blott att han får ögonen upp för hängifvenheten och noblessen i hennes handlingssätt, och för tillfället uppriktigt ångrar sig, för att allt skall sluta bra. Svagheterna, felen, ja sjelfva lasterna sitta påtagligen mindre djupt hos dessa julimonarkins menniskor, än hvad nu är fallet. I våra dagar är å ena sidan förderfvet mera ingrodt, å andra sidan ville man säkerligen ej släppa en dagdrifvande adelsman, med lika förderfvade seder som affärer, för fullt så godt köp, som förf. släppa sin markis de Presles. Af lumpen spekulation har han gift sig med klädeshandlarens dotter, oförsynt lefver han som herre i dennes hus och söker att slå honom platt till marken med sina förfäders bedrifter, tills mr Poirier ändteligen tycker att det går för långt. Sant nog att denne å sin sida förtjenar knapt bättre, då han sålt sin dotter och tål all denna oförskämdhet i förhoppning att genom mågens relationer vinna pärskap eller baroni; den tyska farsens kälkborgerlighet, som hr Riego tillade honom, måste dock dervid afräknas. Denna motsats mellan aristokratism och bourgeoisie, der hvardera lägger i dagen hvad som i principen kan vara hållbart hos dem och på samma gång det, hvari deras representanter fara vilse, är mästerligt genomförd i karaktererna och i deras konflikter, der är en gedigenhet i karaktersteckningen och i dialogen, som det franska skådespelet gått förlustig, sedan espriten under kejsardömet begynt moussera alltför starkt. Men sjelfva denna motsättning är ett föråldradt opinionsstadium; hvem tänker och talar numera om borgersmannens anspråk gentemot aristokraten, och om det kan ha ett visst behag att återförsättas midt bland dessa gamla spörjsmål och dermed se huru snabt dagens frågor försvinna från dagordningen, så får man dock icke begära af ett helt teaterpublikum, att det skall lifvas af ett sådant retrospektivt intresse; helst Augiers komposition, som aldrig var stark i motiveringen, är nästan lika föråldrad som hans tema: de båda vännerna, som gå der ut och in, hertigen representerande den sanne aristokraten och Verdelet den sanne borgersmannen, förefalla som bra menlösa teaterfigurer.

Än mera föråldradt, ehuru på annan grund, föreföll Dietrichsons skådespel „En arbetare“, der en orimlig berättelse tjenar som ställning för skickligt anbragta effekter och en hel jardinière af frisinnade ideer. För att bedöma stycket billigt, bör man erinra sig att det skrefs och uppfördes 1872 som festivitetsstycke vid en jernvägsinvigning i Kristiania, och såsom tillfällighetsstycke vid vårt jernvägsmannamöte hade det ock nu skäl för sig på repertoaren. Man kan tänka sig att lokomotivet och alla de vackra sakerna om arbetarn, som omgestaltar verlden och till belöning får en hertigs dotter, slogo an på de oförderfvade åskådarne, men vid andra representationen skulle det sätt klent ut i salongen, om ej fru Agrells „En lektion“, med en ung debytant, frk. Paldani, hade kommit till hjelp. Straxt derpå gaf hr Arppes elevskola en föreställning, der man hade tillfälle att återse den unga skådespelerskan, hvars försök måste tvifvelsutan kallas lofvande. Den enkla naturliga tonen, som utmärkte hennes munterhet, visade att hon kan låta sig gå utan fara för att någon obildning i tonfall eller gester störa spelet; genom fortsatt arbete skall väl rösten erhålla större utveckling och gesterna mera mjukhet. Äfven bland de öfriga kvinliga eleverna röjdes förmågan att otvunget följa spelet och ge åt rolen ett klart, någon gång äfven ett behagfullt uttryck. Också gaf den välbesatta salongen vid elevspektaklet till känna att en gynsammare stämning begynt göra sig gällande hos publiken gentemot det inhemska elementet på scenen; man har väl sist och slutligen funnit att det dock är för oss någonting särskildt tilltalande hos den natur, som är vår egen, och som blott behöfver bildning, allmänt mensklig såväl som artistisk, för att behaga lika bra som någon annan. Det är en stor förtjenst hos nuvarande teaterstyrelse att den sökt bereda tillfälle åt inhemska förmågor att utveckla sig, och att detta icke alltid behöfver ske med uppoffring visar hr Ugglas prestation som Ollendorff i „Tiggarstudenten“, hvilken operett efter sju sorger och åtta bedröfvelser åter gått öfver scenen. Vi taga för afgjordt att den nya direktionen skall fortfara i samma riktning och att det ändteligen skall bli slut på denna fördom mot vårt målföre, som man tillskrifvit felet, der felet endast legat i bristande bildning.

Ibsens „Dockhem“ har vår svenska teater nu först lagt till sin repertoar, och hvarför det dröjt så länge, då fru Brunos älskvärda talang så länge stått teatern till buds, är icke lätt att säga. Emellertid är det så kallade Nora-problemet nu så pass löst i det allmänna medvetandet, att om styckets framgång väsentligen berodde på diskussionen deraf, så vore det väl sent att uppta det. Att kvinnan jemte sin naturs behag och omedelbarhet skall ha känsla af sitt menniskovärde och derutöfver förstå de kraf, samfundet ställer på medborgarinnan liksom medborgarene, är nu så gifvet, att temat må räknas till de triviala sanningarnas hop. Men Ibsens mästerskap gör karakterssteckningen lika lefvande i dag som för åtta år sen, och der det hela utföres med en sådan natursanning som den, hvilken här utmärkte spelet på nästan alla

punkter, lemnar man lätt kompositionens svagheter obemärkta. Att fru Lindes frieri kommer väl oväntadt, att doktor Ranks parti tar mycket för stort rum i förhållande till dess betydelse för handlingen, att det är något oklart i Noras ångest för att yppa sig för sin man, medan hon dock är så förvissad om det hon kallar „det vidunderliga", eller att han skall taga hennes skuld på sig, äro dubier som jemförelsevis lätt trängas undan vid anblicken af dessa underbart sanna återspeglingar ur lifvet, särdeles skildringen af Helmers karakter. Vid denna småsinnade hänsyn till sitt så kallade medborgerliga anseende, som är ett skal, bakom hvilket i grunden döljer sig allsköns lumpenhet, denna sjelfviskhet gentemot den tillbedda hustrun, kelandet med hennes person och ringaktningen af hennes menniskovärde får väl något hvar gripa i sin egen barm. Hr Branders uppfattning var intelligent och riktig; skada blott att vid de ömma uttrycken hans diktion får en ton af jargon, liksom menade han icke hvad han sade, hvilket ej alltid är författarens afsigt. Det märktes mest i sista akten, der äfven fru Bruno kom i någon mån till korta med sin uppgift. Detta „stivnede udtryk", som förf. pålägger henne efter katastrofen, ger hon icke på ett nog öfvertygande sätt. Det kan nu ifrågasättas om förf. sjelf kan öfvertyga oss om möjligheten af en sådan klarnad insigt, medvetenhet och beslutsamhet i Noras täcka och egensinniga hufvud; den styrka frk. Aalberg här inlade i rolen gjorde omsvängningen i alla fall mera trolig, medan fru Brunos prestation intill denna punkt synes oss öfverlägsen medtäflarinnans. Täckt behag, lifighet, smeksamhet, trots, ångest, allt stod henne till buds, så mycket förf. gerna kunde önska, och fritt från det sjelfsvåld, som missprydde frk. Aalbergs spel, åtminstone så som hon utförde rolen för några år sen. Hr Berlin gaf en förträfflig bild af doktorn, fru Brander som fru Linde, hr Malmström som Krogstad, allt in till småttingarna i den hänförande barnkammarscenen samverkade till att göra ett fulländadt konstverk af denna gripande familjedram. Endast det pinsamma intrycket af det hela kan ingen konst befria åskådarn ifrån. Det kommer från den öfverhängande fara, som stycket igenom sväfvar öfver Noras, på det hela taget oskyldiga hufvud, från bristen på ideel halt hos styckets ledande personer, från det tröstlösa, rådvilla slutet. För alla de lefvande och fulländade drag man vet sig få se, längtar man dock icke just att återse stycket. Af pinsamma känslor och oklara spörjsmål har man, Gudi klagadt, mer än nog utom teatern; det blir i alla fall vid Runebergs fordran på poesin, att den skall icke blott återspegla de oroliga böljorna af lifvets haf, utan ock belysa dem och visa huru klart och lugnt det är i djupet.

C. G. E.

Rättelse. I mars-häftet sid. 166 rad. 25 står *som han väl först 1830 upptog i sina Hours of idleness;* bör heta *som väl först 1830 upptogs* (af Moore) *i hans Hours of idleness.*

Nyare undersökningar om cerebrala störingar i talförmågan (afasi).[1])

Ett af vår tids märkligaste framsteg på medicinens område är otvifvelaktigt den så kallade lokalisationsteorin, enligt hvilken centra för de medvetna lifsfunktionerna förläggas till vissa begränsade delar af hjernans barklager, i hvilket alla kroppens nervbanor slutligen mynna och som utgör underlaget för de psykiska akterna, för allt vårt tänkande. I många punkter står lokalisationsteorin redan på fullt säker anatomisk basis. Man har sålunda med ganska stor säkerhet, dels genom djurexperiment, dels genom kliniska och patologisk-anatomiska iakttagelser kunnat för extremiteternas och ansigtsmusklernas rörelser bestämma de skilda funktionscentra, från hvilka impulserna för hvarje frivillig rörelse i nämda partier utgå och genom hvilkas förstöring alla dessa rörelser omöjliggöras.

Det första centrum, som man kunnat uppvisa, är det för språket eller rättare artikulationen. Redan tidigt har den åsigten blifvit uttalad att ett sådant centrum skulle finnas och hafva sin plats någonstädes i främre delen af hjernan, i frontalloben, möjligen i venstra hjernhemisfären, men det var dock först fransmannen Broca som 1861 klart och tydligt beskref den talstöring, som nu vanligen kallas motorisk afasi, af honom benämd afemi, och noggrant bestämde sätet för den anatomiska lesion i hjernan, hvaraf den betingades. Han definierar denna talstöring i allmänhet, såsom „abolition de la parole chez des individus qui ne sont ni paralysés, ni idiots", samt sedan närmare såsom „la perte de la faculté d'articuler les mots, ou du souvenir du procédé qu'il faut suivre pour articuler les mots". Orsaken till denna talstöring visade Broca bestå i

[1]) Inträdesföredrag hållet den 9 februari 1887 i universitetets solennitetssal.

en sjuklig förändring af den bakersta tredjedelen af venstra tredje frontalvindeln (fig. $F^3\beta$), hvilken sålunda vore att anses såsom centrum för artikulationen. Såsom en hypotetisk förklaring för det förhållande att specielt denna och ej den högra frontalvindeln spelade nämda vigtiga rol har Broca senare, 1866, åberopat det faktum, att alla nervbanor korsa sig innan de nå hjernan, hvarför hvardera hjernhemisfären står i vexelverkan med den motsatta kroppshalfvan; då de flesta menniskor äro högerhändta och sålunda venstersidiga hvad hjernan angår, „gauchers du cerveau", är det naturligt att för alla finare förrättningar den venstra hemisfären specielt inöfvas, och sålunda äfven för articulationen. För rörelser, som alltid ske fullkomligt symmetriskt, såsom t. ex. vid artikulation rörelserna hos stämbanden, tungan med mera, förslår nämligen en innervation endast från ena hjernhemisfären.

Dessa Broca's djerfva påståenden framkallade naturligtvis ett oerhördt uppseende och en ej ringa opposition. Väl bekant är den stora sammandrabbning, som 1864 egde rum angående denna sak inför Académie de Médecine i Paris, hufvudsakligen mellan å ena sidan Bouillaud, som försvarade Broca's åsigter, och å den andra Frankrikes dåvarande största kliniker, Trousseau. Striden slutade då med en seger för Trousseau, som med erkänd skicklighet och stor stridsvana åberopade fall af talstöring, hvilka skenbart tycktes tala emot Broca's teori, men som senare vid en närmare granskning ej befunnits höra till den Broca'-ska typen; de visade ej heller vid liköppningen en lesion af venstra tredje frontalvindeln. Såsom bevis mot Broca har äfven åberopats fall med den af honom beskrifna talstöringen, der vid liköppningen ej den venstra, utan den högra frontalvindeln befunnits sjukligt förändrad; vid närmare efterforskning hafva emellertid äfven dessa fall, som vid första påseendet tycktes tala emot honom, tvärtom befunnits bekräfta hans teori, i det nämligen senare uppvisats att dessa personer under lifstiden varit vensterhändta, och alltså högra hjernhemisfären hufvudsakligen tagits i anspråk för delikatare förrättningar, sålunda äfven för artikulation.

Genom den diskussion och de undersökningar, till

hvilka Brocas' uttalanden gifvit upphof, har man lärt sig att skarpare från hvarandra skilja olika former af afasi eller talstöringar af cerebral orsak, med deremot svarande lesioner af olika delar af hjernbarken. För att klargöra för sig dessa störingar är det nödigt att litet närmare analysera språkbildningen och de olika psykiska akter, som dervid förekomma; för detta ändamål är det enklast att återgå till det nyfödda barnet och dess hjerna. I vår tid torde man svårligen kunna gå in på rationalisternas, (Cartesius', Leibnitz' med fleres) hypoteser om vissa medfödda idéer hos det nyfödda barnet; dock är det väl att skjuta öfver målet i motsatt riktning att i likhet med en annan filosofisk uppfattning, (Locke, Condillac och andra) betrakta den nyfödda hjernan som fullkomligt passiv, som en „tabula rasa"; utan måste vi tillerkänna den vissa ärftliga organiska dispositioner, hvilka sedan utgöra grunden till den olika individuela utvecklingen, som förekommer äfven hos personer under fullkomligt analoga förhållanden. Maudsley torde väl kommit sanningen ganska nära, då han sagt att vi ärfva hjernvindlar, egnade att vid vissa perioder af vårt lif öfvertaga de psykiska förrättningar, som de varit kallade att uppfylla hos våra förfäder. Vissa grupper af celler i vår hjerna äro mera egnade än andra att emottaga vissa kategorier af intryck, hvilka sedermera fixera sig i dem mer eller mindre varaktigt, sålunda bildande det anatomiska underlaget för minnet.

Söka vi att i sina hufvuddrag följa den serie af psykiska akter, genom hvilka barnet lär sig att förstå och att tala, så hafva vi härvid att till en början basera oss på tvenne lagar, närmare studerade i synnerhet af de engelska psykologerna, nämligen förmågan af förnimmelse, såsom den första psykologiska akt, som i allmänhet kan förekomma, samt sedan förmågan att associera med hvarandra de olika förnimmelserna, eller rättare de af dem uppkomna föreställningarna, till verkliga begrepp. På grund af denna inneboende förmåga hos hjernan blir det möjligt för barnet att bilda sig begrepp om föremål med mera, att lära sig det motsvarande ordet, att sammanknippa begreppet och ordet med hvarandra, samt slutligen att uttala orden. För att förtydliga det sagda skola vi taga ett exempel och dervid betjena oss

af ordet klocka. Ljudet af klockan tränger till barnets öra, ljudvibrationerna meddelas åt hörselnerven, som sedan fortplantar intrycket ända till det allmänna hörselcentrum i hjernbarken, hvars celler[1]) blifva afficierade deraf; men ej nog dermed, dessa celler kvarhålla detta intryck, hvilket blir allt stabilare, ju oftare ljudet upprepas; ljudet blir sålunda på sätt och vis magasineradt i detta centrum under form af så kallade „klangbilder", och barnet får ej blott en förnimmelse, utan bibehåller ock ett minne deraf, på grund hvaraf det sedan efter behag kan för sig framkalla det, utan något nytt yttre hörselintryck. Hvari den molekylära förändring eller modifikation består, som cellerna sålunda erfara, derom kunna vi med tillhjelp af våra närvarande undersökningsmetoder ej bilda oss något begrepp. Men härigenom har barnet tillsvidare en föreställning endast om ljudet af klockan, ej något fullständigt begrepp derom, hvarför ytterligare fordras att synintrycket, som upplyser om klockans allmänna form, konturer med mera, skall på samma sätt deponeras i motsvarande syncentrum och dess celler samt äfven att känselintrycket, som upplyser om klockans konsistens och dylikt, skall afficiera de för uppfattningen deraf bestämda cellgrupperna i hjernbarken. Då de genom dessa olika förnimmelser uppkomna och i minnet kvarhållna föreställningarna förmedelst de rikligt förekommande ledningsbanorna mellan de olika centra associeras med hvarandra, uppstår ett allsidigt begrepp om klockan, hvari de skilda föreställningarna äro så intimt förenade med hvarandra, att t. ex. hörselföreställningen af ljudet omedelbart kommer att äfven framkalla den bild, som uppstått genom synintrycket och tvärtom. Huruvida för denna begreppsbildning ett skildt så kalladt begreppscentrum måste förutsättas, eller om de olika funktionscentra tillsamman kunna tjenstgöra som sådant, eller om härför fordras en stor del af hjernans yta, äro frågor hvilka vi för närvarande ej kunna med bestämdhet besvara.

Uttalas sedan för barnet ordet klocka, afficierar detta

[1]) Enligt en aproximativ beräkning af Meynert, en af menniskohjernans största kännare, skulle hjerncellernas antal uppgå till circa 600,000,000.

ljud cellerna i centrum för uppfattningen af det talade ordet, hvars läge vi redan väl känna; genom att ofta upprepas fixeras det i dessa celler, psykiskt uppenbarande sig under form af en hörselföreställning eller ljudbild (tyskarnes „Klangbild", fransmännens „image verbale"), och barnet skall för framtiden, tack vare denna deponering, hafva ett minne af det hörselintryck uttalandet af detta speciela ord åstadkommer. Det hörda ordet skulle dock blifva endast en abstrakt hörselföreställning, utan allt egentligt innehåll, så framt det ej förenades med de genom synen, hörseln och känseln uppkomna föreställningarna af sjelfva föremålet; men om, i och med det samma man uttalar ordet, äfven föremålet visas för barnet, kan småningom genom antagligen ganska komplicerade associationsfenomen namnet blifva allt mera förknippadt med sjelfva begreppet och efter hand substituera det, i. det att minnet af blotta ordföreställningen eller ordbilden skall förslå att uppväcka begreppet af sjelfva föremålet. Namn och begrepp skola numera för all framtid blifva oupplösligt förenade med hvarandra, så framt ej sjukliga förändringar inträda i de olika centra eller i de dem förenande ledningsbanorna.

Sedan barnet lärt sig att förstå ordet klocka, börjar det småningom, på grund af sin instinktmessiga lust att imitera, göra försök att uttala detta ord, härvid handlande under det inflytande, som sjelfva hörselföreställningen af ordet, ord- eller klangbilden, magasinerad i hörselcentrum, genom sina associationsbanor utöfvar på artikulationscentrum, den så kallade Broca'ska loben, hvilket på grund af ärftlighet blifvit egnadt att anordna alla de komplicerade rörelser af stämbanden, tungan, läpparna med mera, hvilka äro nödvändiga för talet. Genom mångfaldigt famlande lyckas det äfven slutligen att finna de rätta rörelserna samt att korrekt uttala ordet. Men i och med det samma detta ord uttalas, har hjernan äfven en bestämd förnimmelse af hela den mångfald af rörelser, som härtill äro nödvändiga; upprepas dessa ofta, blir intrycket slutligen stabilt fixeradt i cellerna i nämda centrum och en artikulationsföreställning eller ett minne af den för uttalandet af ordet nödiga anordningen af rörelserna uppstår, hvarigenom det för framtiden är möjligt att alltid vid behof uttala detta ord;

detta sker nästan automatiskt, sedan associationsbanorna hunnit blifva väl uppöfvade.

Vi finna nu barnet i besittning af så att säga två slags ordföreställningar eller minnen, det ena: minnet af det hörda ordet och det dermed förenade begreppet af föremålet, det andra: minnet af de för artikulationen nödiga rörelserna, „memoire motrice“, „Bewegungsbild“; men hos det under civiliserade förhållanden uppväxande barnet tillkomma ännu tvenne uttryckssätt för den menskliga tanken med motsvarande centra i hjernbarken, nämligen läsning och skrifning, för hvilkas inlärande cerebrala processer, fullt analoga med de nyssbeskrifna, äro nödvändiga. Synförnimmelsen af det tryckta eller skrifna ordet fixerar sig i ett specielt syncentrum, hvilket genom talrika ledningsbanor står i så nära relation med öfriga centra, att slutligen seendet af ordet uppväcker ej blott den i syncentrum redan tidigare deponerade synföreställningen, utan äfven sjelfva det begrepp, för hvilket ifrågavarande ord är ett uttryck. — Delvis i samma förhållande som artikulationsförmågan och dess centrum står till förmågan att förstå det hörda ordet med dess centrum, står åter skrifförmågan till förmågan att uppfatta skrift. Likasom det finnes ett centrum för att ordna de för artikulation nödiga rörelserna, likaså finnes det ett centrum för anordnandet af de för skrifning nödiga rörelserna.

För den civiliserade menniskan, hos hvilken alla dessa förmögenheter äro väl utvecklade, är ordet derför ingen enhet, utan en komplex af fyra olika slag af bilder eller föreställningar eller ordminnen, hvart och ett förlagdt i sitt skilda centrum: hörsel-, syn-, artikulations- och skrifföreställningen. Dock är det egentligen blott de tre första af dessa föreställningar som komma till användning vid alla de olika psykiska akter, som försiggå i vår hjerna och som ligga till grund för det så kallade inre språket, „le langage intérieur“, hvilket bildar på sätt och vis ett osynligt och ohörbart förspel för hela vårt uttryckssätt, i det vi höra, se och tala, stundom äfven skrifva våra tankar „mentalement“, i vårt medvetande. Innan vi t. ex. kunna uttala eller skrifva ett ord, måste vi naturligtvis först tänka det, det vill säga för oss i minnet framkalla det eller sjelfva det föremål det betecknar förmedelst en eller flere

af de olika föreställningar eller bilder vi hafva deponerade i våra olika språkcentra.

Häruti göra sig särdeles stora individuela olikheter gällande, hvilka det är nödigt att väl känna för att kunna bedöma t. ex. den olika inverkan på intelligensen, som samma sjukliga förändring i något af hjernans språkcentra och deraf betingade störing i talförmågan åstadkommer hos olika personer. Ty hos en stor del personer, specielt hos musikaliska, ikläder sig tanken vanligen formen af en hörselföreställning eller ljudbild, sålunda att, om vi t. ex. vilja tänka på något visst ord eller föremål, så behöfva vi endast erinra oss den förnimmelse, som blotta hörandet af dess namn förut framkallat, hvarvid vi tycka oss höra sjelfva ordet, såsom om en inre röst skulle tillhviska oss det; för vårt medvetande framkallas sålunda ett klart begrepp deraf, och i och med det samma äfven af det föremål det betecknar. Vilja vi sedan högt uttala detta ord, utgår från hörselcentrum, hvari denna ord- eller klangbild finnes magasinerad, genom de talrikt förekommande associationsbanorna, en impuls till artikulationscentrum, som då likasom på högre befallning anordnar de för uttalandet af detta ord nödiga komplicerade rörelserna. Bonald har på ett träffande sätt karakteriserat detta förhållande genom sitt bekanta yttrande: „L'homme pense sa parole (c'est-à-dire l'entend mentalement) avant de parler sa pensée."

En annan grupp af personer tänker hufvudsakligen med tillhjelp af de i syncentrum magasinerade synföreställningarna; de höra icke sin tanke, utan de se eller läsa den; i synnerhet hos målare, och äfven hos matematiker pläga de genom synsinnet sålunda inpreglade bilderna vara de dominerande; såsom exempel härpå ser man ofta anföras Doré och Vernet, hvilka kunde efter minnet måla ett porträtt. Då man genom så kallad „suggestion" låter hypnotiserade se råttor, hundar, ormar med mera, beror det helt enkelt derpå att de i deras syncentrum tidigare deponerade bilderna af dessa djur för tillfället, då personerna i fråga äro abnormt emottagliga för intryck, åter upplifvas så starkt, att de verkligen tycka sig se dem.

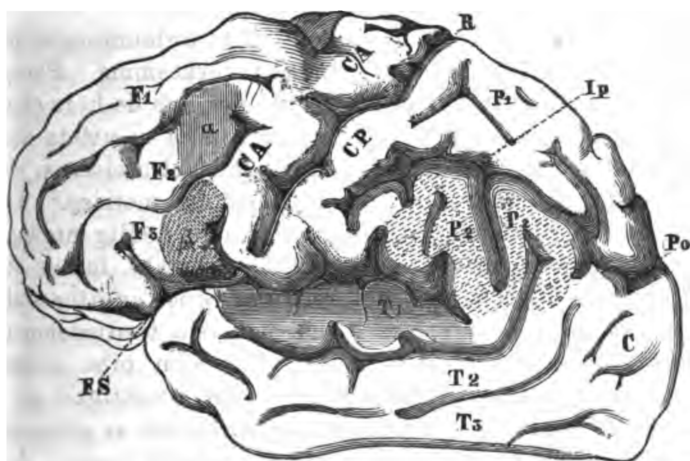
Åtskilliga personer framkalla slutligen för sitt med-

vetande bilden af t. ex. ett föremål hufvudsakligen blott genom att erinra sig den i den Brocaska loben deponerade förnimmelsen, som sjelfva uttalandet af dess namn åstadkommer, med andra ord att, såsom man plägar uttrycka sig, i tankarna uttala ordet; vilja de sedan verkligen högt uttala det, behöfva de endast framkalla de erinrade, tänkta rörelserna i stämband, tunga med mera, samt sålunda gifva ett yttre uttryck åt det, som de på det inre språket redan gjort.

Det nyss sagda får dock ingalunda fattas så, som om hvarje person nödvändigt skulle höra afgjordt till en af dessa tre grupper, utan torde de flesta personer än betjena sig mera af den ena, än mera af den andra slags föreställningen eller minnet deraf och sålunda höra till den af fransmännen kallade indifferenta typen; så t. ex. pläga de flesta företrädesvis betjena sig af hörselföreställningar då det gäller ord, samt af de i syncentrum deponerade bilderna då det är fråga om föremål; likaså magasineras hos en person hörande till den indifferenta typen de genom hörseln förvärfvade orden i hörselcentrum och de genom läsning förvärfvade i syncentrum; detta framträder tydligast vid inlärandet af främmande språk. De till de skilda grupperna hörande personerna kalla franska författare resp.: „indifférents", „auditifs", „visuels" och „moteurs". Genom en noggrann inre sjelfobservation är det jemförelsevis lätt för hvar och en att utröna till hvilken af dessa kategorier man hör.

Sedan man gjort sig förtrogen med nyssbeskrifna psykiska akter, som ligga till grund för hela vår tankeverld, blir det äfven lätt att förstå huru en störing i en eller flere af dessa akter måste medföra vissa gifna, sjukliga förändringar i vårt uppfattnings- och uttryckssätt, det vill säga betinga afasins olika former. — Med afasi, i den vidsträckta bemärkelse ordet vanligen numera tages, förstår man en sjukdomsbild, som är karakteriserad af den mer eller mindre fullständiga förlusten af förmågan att genom språket (det talade eller skrifna) mottaga meddelanden af eller sjelf meddela sig med sina medmenniskor, utan att denna bristande förmåga beror på defekt i intelligensen, eller i de sinnesorgan (öra eller öga) eller de motoriska apparater (nerver och muskler), hvilka förmedla denna kommunika-

tion.[1] Afasins fyra hufvudformer, lätta att igenkänna då de äro väl utpreglade och okomplicerade, hvilket dock ingalunda är regeln, äro således: störingar af rent psykisk art i förmågan att höra, läsa, tala eller skrifva. Hvarje af dessa former af afasi är betingad af en sjuklig förändring af motsvarande centrum i hjernbarken. Genom de senaste årens forskningar har man lärt sig att med en temligen stor noggrannhet känna läget för dessa centra. Metoden har huf-

Yttre ytan af venstra hjernhemisferen: FS, fissura Sylvii. R, sulcus Rolando. F^1, första frontalvindeln. F^2, andra frontalvindeln; α, skrifcentrum. F^3, tredje frontalvindeln; β, artikulationscentrum. CA och CP främre och bakre centralvindeln, centra för extremiteternas och ansigtsmusklernas rörelser å den högra sidan. T^1 första temporalvindeln, centrum för uppfattningen af det talade ordet. T^2, andra temporalvindeln. T^3, tredje temporalvindeln. P^1, öfre parietalloben. P^2, nedre parietalloben, centrum för uppfattningen af det skrifna och tryckta ordet. Ip interparietalfåran. P, occipitalloben. Po, parietooccipitalfåran.

vudsakligen bestått deri, att man omsorgsfullt observerat och klassificerat hithörande sjukdomsfall, och efter döden vid liköppningen annoterat stället för den eller de påträf-

[1] Några utsträcka begreppet afasi längre och inbegripa deruti äfven förlusten af andra medel, genom hvilka menniskan kan meddela sig med sina likar, t. ex. mimik, den musikaliska förmågan o. s. v.

fade lesionerna i hjernan, samt sedan gjort noggranna jemförande sammanställningar af alla kända, sålunda observerade fall, hvarvid man vid vissa gifna sjukliga störingar ständigt funnit samma ställe i hjernbarken afficieradt och ofta endast detta ställe.

Den tidigast och bäst kända af afasins former är den så kallade motoriska eller ataktiska afasin, hvilken redan Broca, såsom tidigare nämts, ej blott noggrant beskref, utan äfven till dess anatomiska läge närmare bestämde. Denna består i förlusten af förmågan att artikulera ord, utan att detta beror på bristande intelligens eller förlamning af de muskler, som vid artikulationen äro verksamma. Personerna i fråga känna väl ordet, förstå det, om de höra eller läsa det, och kunna skrifva det, men kunna ej uttala det, de beherska icke de derför nödiga muskelrörelserna, de hafva förlorat minnet för dem, „la mémoire motrice.“ Då man i de fall af nämda störing, som haft dödlig utgång, sedan liköppning blifvit omsorgsfullt verkstäld, funnit åtminstone hos högerhändta det redan af Broca angifna stället, den så kallade Brocaska loben, bakersta tredjedelen af venstra tredje frontalvindeln (fig. $F^3\beta$) och ofta endast detta ställe, sjukligt förändradt, är man berättigad att i full analogi med hvad för öfriga muskelrörelser är gällande anse nämda ställe såsom centrum för articulationen; det är i cellerna derstädes som artikulationsföreställningarna, (tyskarnes „Bewegungsbilder“) äro deponerade, förmedelst hvilka det är möjligt att anordna de för artikulationen nödiga rörelserna.

Graden af talstöring beror af i huru hög grad dessa celler äro angripna; äro de alldeles förstörda och sålunda de der förelagda „Bewegungsbilder“ fullkomligt utplånade, är det naturligtvis omöjligt att uttala ett enda ord; sådana fall äro dock sällsynta; vida oftare har man tillfälle att observera fall, der åtminstone några ord eller stafvelser äro bibehållna, hvilka fullkomligt sammanhangslöst framstötas vid hvarje försök att tala. Det finnes naturligen en oändlig mängd öfvergångsformer mellan dessa svåra fall och de former, der endast vid vissa, särskildt mera komplicerade ord ett lätt stapplande framträder, i synnerhet vid snabt tal, men talet för öfrigt är fullkomligt korrekt.

Ganska intressanta samt upplysande för sambandet mellan de olika centra äro de fall, då den sjuke ej förmår sjelfmant uttala vissa ord, utan kan göra det, först sedan han hört dem högt uttalas för sig eller stundom ock om han ser dem skrifna. I dessa fall har genom de sjukliga förändringarna minnet af de nödiga artikulationsrörelserna blifvit jemt så mycket försvagadt, att det ej ensamt förslår att sjelfmant anordna dessa rörelser. Men om från hörsel- eller syncentrum, genom de derstädes ånyo uppväckta klang- eller synbilderna, förmedelst de rikligt förekommande associationsbanorna en förnyad impuls eller påstöt kommer till artikulationscentrum, blifva de der förlagda och genom de sjukliga förändringarna af cellerna något försvagade „Bewegungsbilder“ för tillfället åter nog starka för att kunna uttala ordet. Detta är en form af den så kallade amnestiska afasin, hvaraf vi snart skola lära känna en annan härmed till det yttre ganska analog form, oaktadt den anatomiska lesionen torde vara en annan. — Dock kan stundom på andra än nyssnämda sätt ett tillfälligt upplifvande af de försvagade „Bewegungsbilder“ ske; väl bekant är huru afasiska personer under inverkan af en häftig sinnesrörelse t. ex. vrede, ofta korrekt kunna uttala ord, hvilka de under normala förhållanden ej alls kunna artikulera. I sammanhang härmed må omnämnas att alldeles lätta och snabbt öfvergående talstöringar af diverse olika orsaker äfven förekomma, för hvilka helt säkert ingen anatomisk lesion skulle kunna uppvisas med våra nuvarande hjelpmedel, (om vi nämligen då skulle sättas i tillfälle att undersöka den Broca'ska loben, eller hvilken annan del som helst af hjernan), hvarför vi måste antaga en endast så kallad funktionel störing. En bekant nervläkare i Paris omtalar att han när som helst blott genom att röka starkt hos sig sjelf kan framkalla en lätt motorisk afasi af öfvergående natur.

Förklaringen till att artikulationscentrum, åtminstone hos högerhändta personer, är beläget å venstra sidan, är troligen att sökas i det af Gratiolet uppvisade förhållande att den venstra hjernhemisferen enligt regeln utvecklar sig före den högra och att sålunda vid den tid-

punkt, då barnet lär sig att tala, den venstra hemisferen är mera utvecklad än den högra, hvarför det då ock betjenar sig af denna hemisfer vid sitt tal. För vensterhändta personer torde förhållandet vara alldeles omvändt. För att visa att det verkligen är den venstra hjernhemisfären, som innesluter talcentrum, hafva ganska intressanta försök blifvit gjorda å hysteriska patienter å „la Salpêtrière“ i Paris af dr Ballet; han hypnotiserade dem och fann att talförmågan försvann, när han försänkte den venstra hjernhalfvan i kataleptisk sömn, men bibehölls när endast högra hjernhalfvan söfdes. — Samma förhållanden, som betinga artikulationscentrums läge i den venstra hjernhemisfären, torde väl vara orsaken till att äfven öfriga språkcentra äro belägna på samma sätt.

Nära beslägtad med föregående sjukdomsform, men af mindre praktisk betydelse och tillsvidare den minst kända af afasins olika former, är den så kallade agrafin eller förlusten af förmågan att anordna de rörelser, som vid skrifning komma till användning hos förut skrifkunniga personer, medan handens rörelser för öfrigt äro fullkomligt fria och obehindrade. Hos hypnotiserade har man lyckats att genom „suggestion“ för tillfället framkalla denna oförmåga att skrifva, samt efter behag kunnat göra denna fullständig, så att intet enda ord kunnat skrifvas, eller ock inskränka den blott till enskilda ord eller till och med enskilda bokstäfver eller siffror. Centrum för dessa skrifrörelser ha några velat förlägga i bakersta delen af andra frontalvindeln å venstra sidan (fig. $F^2 \alpha$), andra åter i nedersta delen af främre venstra centralvindeln (fig. CA), således i hvardera fallet strax invid centrum för artikulationen, hvilket ock förklarar det förhållande att motorisk afasi och agrafi ofta förekomma samtidigt. Tillsvidare föreligger dock ej ett tillräckligt antal säkra fall af agrafi för att denna fråga med bestämdhet skulle kunna besvaras. Deremot finnes i literaturen ett ganska stort antal både kliniskt och patologiskt-anatomiskt väl studerade fall af den form af afasi, som kallas orddöfhet, („Worttaubheit“, „surdité verbale“), som består i förlust af förmågan att begripa det hörda ordet, utan att detta beror på bristande intelligens eller nedsatt hörsel. Den orddöfve hör, men förstår ej hvad

han hör. Minnet af ordets betydelse är förloradt. Hörselnerven afficieras på vanligt sätt af ljudet samt fortplantar det till hörselcentrum, som befunnits vara i första temporalvindeln på venstra sidan (fig. T[1]) åtminstone hos högerhändta, men detta centrum är sjukligt förändradt och med det samma de derstädes förlagda klangbilderna af orden mer eller mindre utplånade; det är derför som om hjernan för allra första gången skulle höra det uttalade ordet, hvilket sålunda måste förefalla fullkomligt obegripligt.

Allt efter den sjukliga förändringens i nämda centrum mer eller mindre svåra beskaffenhet uppkomma äfven de olika graderna af orddöfhet, börjande från de svåraste fallen, då intet enda ord förstås, hvarför dessa personer förut ofta blifvit ansedda för döfva eller sinnessjuka, ända till de lättaste fallen, då minnet för endast enstaka ord bortfallit, medan alla öfriga ord uppfattas fullkomligt väl.

Ganska intressant är att vid dessa fall af partiel orddöfhet följa den ordning, i hvilken de enskilda orden bruka bortfalla. Man återfinner nämligen dervid de för minnets sjukdomar i allmänhet gällande lagarna, nämligen ett fortskridande från det enskilda till det allmänna, från det mera komplicerade till det mera enkla, från det mindre automatiska till det mera automatiska, från det mindre stabila till det mera stabila, der ord och begrepp äro särdeles intimt förenade med hvarandra samt orden på grund af flitig användning väl fixerade i minnet, det vill säga väl organiserade i motsvarande celler i respektive centra; sålunda pläga först mera enskilda ord bortfalla, såsom nomina propria, sedermera öfriga substantiv, senare adjektiv, i synnerhet de som beteckna allmänna egenskaper, och verber, till sist partiklar, specielt interjektioner. Af ord inlärda vid olika perioder af lifvet bortfalla de senast och sålunda vanligen svagast i minnet fixerade orden först. Upplysande är härvid de olika och på skilda tider inlärda språkens förhållande till hvarandra. Sålunda omtalar Charcot ur sin praktik en rysk officer, som talade väl franska och tyska; denne hade fått ett lätt slaganfall med åtföljande partiel orddöfhet, och då befans att han nästan fullständigt förlorat förmågan att förstå tyska, medan han fortsättningsvis väl förstod både ryska och franska; minnet af de tyska

orden var genom alteration af motsvarande celler och cellgrupper förloradt, medan deremot klangbilderna af de ryska och franska orden, som sannolikt fastare fixerat sig i sina celler, hade motstått förstörelsen. Dr Beattie talar om ett delvis hithörande fall, der dock sjukdomsbilden var mera utsträckt; en i de klassiska språken något bevandrad man hade i följd af ett slag mot hufvudet fullkomligt förlorat sin kunskap i grekiskan, under det minnet för öfrigt tycktes alldeles ostördt.

Hvad sjelfva symptomen eller yttringarna af orddöfheten beträffar, så är väl att märka att äfven i de okomplicerade, rena fallen, då endast en lesion af hörselcentrum i venstra temporalloben förefinnes, men öfriga centra äro ostörda, likvisst, kanske i de flesta fall, äfven andra störingar från det språkliga området finnas, detta dock mycket beroende af rent individuela förhållanden, eller om vid de psykiska akterna eller det så kallade inre språket hos ifrågavarande personer, hörselföreställningarna, ordens ljud- eller klangbilder, spela en dominerande rol eller ej, med andra ord om dessa personer äro företrädesvis „auditifs“ eller höra till någon annan kategori. Äro t. ex. de orddöfva tillika utpregladt „auditifs“, stå öfriga centra, specielt artikulationscentrum, i sina funktioner under ett särdeles starkt inflytande af hörselcentrum, i det impulsen till artikulation ofta just måste utgå från hörselcentrum, hvarför äfven sjukliga störingar i sistnämda centrum mäktigt måste inverka på de förstnämdas verksamhet, samt talstöringar sålunda kunna uppstå, stundom nog mycket liknande dem som förekomma vid lesion af sjelfva artikulationscentrum.

Hafva åter hos ifrågavarande personer hörselföreställningarna vid de psykiska akterna varit af underordnad betydelse samt syn- eller artikulationsföreställningarna dominerande, kommer sjelfva orddöfheten ej att i märkbar mån inverka på de öfriga språkliga funktionerna. Häri ligger då äfven förklaringen för de, likvisst jemförelsevis få tillsvidare kända fall, der endast en väl utpreglad orddöfhet förefunnits, och inga andra språkliga störingar, samt der sedan liköppningen utvisade en lesion af venstra temporalloben.

En nära frändskap med orddöfheten har ofta den

så kallade amnestiska afasin, — hvaraf vi tidigare lärt känna en hufvudsakligen blott i anatomiskt hänseende olika form – i det den åtminstone i en stor del fall är beroende på en endast ytlig lesion af samma hörselcentrum i venstra temporalloben. En person, som lider af denna sjukdomsform, kan ej sjelf finna en mängd ord, men kan läsa upp dem ur en bok samt kan säga efter ord, om de högt uttalas för honom; med andra ord han behöfver en yttre impuls för att kunna ur sitt minne hemta orden i fråga, under det att förmågan att artikulera dem är bibehållen. Sjelfva hörselföreställningen af ordet eller ordets ljudbild är här endast så mycket försvagad, att en yttre påstöt förslår för att åter uppväcka den för tillfället, hvarpå ordet på vanligt sätt kan uttalas, om så fordras, under det att vid den egentliga orddöfheten sjelfva ordbilden är fullkomligt utplånad. En alldeles lindrig grad af tillfällig amnesi, beträffande enskilda ord, hafva väl de flesta någongång varit i tillfälle att hos sig sjelfva erfara.

Centrum för uppfattningen af musik står i närmaste samband med centrum för uppfattningen af det talade ordet och sammanfaller antagligen mer eller mindre dermed; derför tala de fall, då man specielt uppvisat att jemte orddöfheten förefans en fullkomlig oförmåga att uppfatta och skilja toner, oaktadt personerna i fråga före sjukdomen ganska väl förstått sig på musik. Dock är det högst sannolikt att de olika ljudbilderna deponeras i skilda celler. Detta tyckes äfven framgå af de jemväl få fall, då man funnit en väl utpreglad orddöfhet, medan uppfattningen af musik varit fullkomligt bibehållen. Härvid är dock att ihågkomma att sjelfva organisationen af tonernas ljudbilder antagligen är mindre komplicerad än ordens och sålunda äfven svårare utplånad.

På visst sätt analog med orddöfheten är ordblindheten, („cécité verbale“, „Wortblindheit“), blott att det här gäller synförnimmelserna i stället för hörselförnimmelserna. Ordblindheten består nämligen i förlust af förmågan att uppfatta det skrifna eller tryckta ordet, utan att detta beror på bristande intelligens eller synrubbningar; denna är på sätt och vis en underafdelning af själsblindheten („Seelenblindheit“, „cécité psychique“), ett tillstånd

då man ser allting, men ej kan uppfatta betydelsen af föremålen, af hvad slag de vara må. På grund af de, tillsvidare jemförelsevis få, närmare studerade fallen af ordblindhet kan man med ganska stor sannolikhet antaga att den beror på en lesion af venstra nedre parietalloben (fig. P[2]), således ett omedelbart granndistrikt till hörselcentrum. Allt efter som denna lesion är ytlig eller svår, uppkomma de olika graderna af ordblindhet, i det att de i cellerna derstädes deponerade synföreställningarna om ord och bokstäfver äro fullständigt eller delvis utplånade eller endast försvagade.

Egendomliga äro de fall af partiel ordblindhet, då patienten väl känner de enskilda bokstäfvernas, åtminstone de flestas, namn och betydelse, men, om de äro hopfogade till stafvelser och ord, ej mera kan uppfatta denna bokstafskomplex, ej kan läsa. Ett högst karakteristiskt fall af ordblindhet förekom våren 1883 å „la Salpêtrière“ i Paris. En ung affärsman från en småstad i Frankrike hade föregående höst under en jagt varit utsatt för olyckan att af misstag skjuta sin kamrats favorit-jagthund, hvilket så djupt tyckes gripit honom, att han fick ett lätt slaganfall, hvarefter kvarstod en högersidig förlamning jemte något talstöringar (parafasi). Dessa försvunno emellertid inom några veckor, men till sin stora förvåning fann han, då han sedermera skulle återtaga sitt arbete på kontoret och för kontrollens skull genomläsa ett bref, som han sjelf just skrifvit, att han icke förstod det; han kunde ej uppfatta orden. Förskräckt deraf försökte han sig på annan lektyr, men fann att han förstod alls intet. Då tillståndet ej förbättrades, kom han till Paris till la Salpêtrière. Vid den undersökning, som då verkställdes med honom, befans att han väl förstod allt, som sades honom, och kunde både tala och skrifva korrekt, men hvarken i tryck eller skrift uppfattade något ord; han kunde icke läsa, icke ens hvad han sjelf omedelbart förut skrifvit; han sade om sig sjelf: „J'écris comme si j'avais les yeux fermés, je ne lis pas ce que j'écris“, och han skref verkligen lika väl om man lät honom sluta ögonen. — I detta fall hade till följd af den starka sinnesrörelsen antagligen en så svår cirkulationsstöring, specielt i trakten af venstra nedre parietalloben, syncentrum, in-

träffat, att nämda centrum blifvit sjukligt förändradt och de derstädes tidigare deponerade bilderna af de skrifna och tryckta orden utplånade. Behandlingen bestod hufvudsakligen deri, att han fick börja alldeles från början, såsom ett litet barn, med de enklaste stafningsförsök för att sålunda söka förskaffa sig nya synföreställningar om orden; härvid var det intressant att observera huru han alltid, då han skulle stafva ett ord, med fingret sökte i luften efterbilda bokstäfverna, för att sålunda med tillhjelp af skrifrörelserna och förmedling af skrifcentrum bättre kunna igenkänna bokstäfverna. Under de några månader han vistades på sjukhuset kom han derhän att han redan kunde läsa, ehuru mycket trögt. För att komplettera sjukhistorien må omnämnas att i detta fall äfven fans en högersidig hemiopi, det vill säga högra hälften af synfältet för hvartdera ögat var alldeles fördunkladt; något som vanligen plägar åtfölja ordblindhet. Enligt underrättelser, som senaste sommar erhållits från patienten, skall läsförmågan vara temligen återstäld, men synstöringar ännu kvarstå.

Vid undersökning på ordblindhet i allmänhet måste man väl skilja mellan bildade och obildade personer, i synnerhet om samtidigt orddöfhet förefinnes. Vi lära oss nämligen läsa under kontroll af hörseln, och centrum för uppfattningen af det skrifna eller tryckta ordet är sålunda i sin uppkomst underordnadt centrum för uppfattningen af det talade ordet. Detta subordinationsförhållande kvarstår sannolikt hos mindre läskunniga personer, hvarom man lätt kan öfvertyga sig genom att observera en sådan person då han läser; han läser då halfhögt eller rör åtminstone läpparna; för att det lästa ordet skall fullkomligt väl förstås, det vill säga återgifva idén, fordras hos dessa personer att den genom läsningen uppväckta synbilden skall associeras med den i hörselcentrum tidigare deponerade ljud- eller klangbilden; detta är i synnerhet fallet hos „auditifs“. Hos personer åter, hvilka läst mycket, blir centrum för uppfattningen af det skrifna eller tryckta ordet fullkomligt likstäldt med centrum för uppfattningen af det talade ordet, specielt om dessa personer ej äro „auditifs“; detta framgår af de fall, der orddöfhet förefunnits, men samtidigt förmågan att uppfatta skrift varit bibehållen.

I det föregående har framhållits huru vid de olika psykiska akterna en liflig vexelverkan eger rum mellan de skilda centra i hjernbarken förmedelst de dem emellan förekommande associationsbanorna. Likasom de fyra nyssbeskrifna hufvudformerna af afasi äro betingade af lesion af motsvarande centra, måste äfven vissa störingar i språkförhållandena kunna uppstå, om genom sjukliga förändringar sjelfva ledningsbanorna mellan dessa centra äro mer eller mindre afbrutna. Dessa så kallade ledningsafasier („Leitungsaphasie“, „aphasie de conductibilité“) äro dock af underordnad betydelse i förhållande till de fyra hufvudformerna samt tillsvidare äfven föga kända. Såsom ett exempel må blott nämnas parafasin, hvilken åtminstone i en del fall ansetts bero på en störing af ledningen mellan hörsel- och artikulationscentrum, möjligen under passagen genom „Insula Reilii“; då, såsom åtminstone hos de så kallade „auditifs“ är förhållandet, impulsen till artikulationen eller ordbildningen vanligen utgår från de i hörselcentrum nedlagda hörselföreställningarna eller ordbilderna, måste, om ledningen mellan dessa centra på något sätt är störd, lätt en förvexling af ord, parafasi, inträffa, så att i stället för de riktiga, åsyftade orden helt andra, vanligen meningslösa ord uttalas. I vissa andra fall, enligt några författare i alla, torde dock parafasin vara att hänföras till orddöfheten, bildande en lindrig grad deraf, och bero derpå att den kontroll, som vi, när vi tala, genom centrum för uppfattningen af det talade ordet utöfva öfver våra ord, är störd genom den sjukliga förändringen af nämda centrum. — För fullständighetens skull må omnämnas att ungefär samma språkliga störingar, som uppkomma vid lesion af sjelfva centra, äfven måste uppstå om nervfibrerna i de närmast under dem liggande partien i de subcorticala lagren, genom hvilka antingen sjelfva impulsen från cellerna i centra utgår till de perifera apparaterna eller ock intrycket ledes till sjelfva centrum, äro utsatta för sjukliga förändringar. Sådana fall äro dock mycket sällsynta; tillsvidare känner man endast få dylika.

Återstår att ännu påpeka ett förhållande, som är ganska vanligt vid afasi och redan blifvit framhållet af Trousseau, nämligen att intelligensen ofta blir mer eller min-

dre nedsatt. Senaste tids forskningar hafva visat att denna nedsättning kan vara olika hos olika personer, oaktadt den anatomiska lesionen varit fullkomligt den samma, samt tillika gifvit förklaringen deraf. Att en nedsättning af intelligensen kan ske i följd af en så begränsad lesion i hjernbarken som den af ett språkcentrum är ganska naturligt, om vi besinna att hela vår tankeverksamhet är baserad på associationer af de i de olika hithörande centra deponerade föreställningarna och ordbilderna, samt att en tanke eller ett begrepp för att vara fullt klart måste ikläda sig en bestämd form. Blifva nu t. ex. genom lesion af centrum för uppfattningen af talade ord de derstädes deponerade ordbilderna utplånade, måste en viss rubbning inträda i vårt inre språk, det är i vår tankeverksamhet, hvilken måste vara så mycket större, ju mera vi äro vana att vid vårt tänkande betjena oss af dessa bilder. Detta gäller endast „auditifs"; för en förut icke „auditif" måste denna intelligens-störing naturligtvis vara ingen eller alldeles liten.

Hvad slutligen angår orsaken till alla ofvanbeskrifna störingar, så är den i de flesta fall beroende af cirkulationsstöringar eller af minskadt eller upphäfdt blodtillflöde till motsvarande ställen i hjernbarken, i följd hvaraf så kallade uppmjukningsprocesser af dem kunna uppstå, hvarvid cellerna mer eller mindre förstöras. Genom noggranna undersökningar öfver cirkulationsförhållandena i hjernan, i synnerhet af Duret och Heubner, har det framgått att alla fyra centra få sitt blodtillflöde genom arteria fossæ Sylvii sinistra, som löper i bottnen af fossa Sylvii (fig. FS) och sedermera afgifver en skild gren till hvarje af de olika centra. Inträder en förträngning eller tillslutning af sjelfva hufvudstammen af denna pulsåder, vare sig på grund af sjukliga förändringar i sjelfva kärlväggen eller sålunda att, såsom t. ex. vid hjertfel ofta är fallet, en fibrinpropp eller embolus från hjertat föres med blodströmmen och inkilar sig i kärllumen, måste en motsvarande blodbrist och deraf betingade sjukliga förändringar uppstå i alla språkcentra och sålunda en ganska invecklad sjukdomsbild uppstå; enligt regeln finnes då äfven mer eller mindre utbredda förlamningar å högra kroppshalfvan, i det ock vanligen denna kroppshalfvas rörelsecentra (fig. CA och CP),

eller dessas ledningsbanor i venstra hjernhemisfären tillika blifva skadade. Blir åter cirkulationen störd endast i en af de till de olika centra gående kärlförgreningarna, inträder blodbrist och deraf framkallade sjukliga förändringar naturligtvis endast i detta ena centrum, och vi hafva då en ren och okomplicerad sjukdomsbild af en af afasins hufvudformer.

Utom nämda efteråt lätt uppvisbara cirkulationsstöringar gifves det äfven lättare sådana, af alldeles öfvergående natur, antagligen beroende på en spastisk kontraktion af motsvarande kärl, hvilka kunna framkalla lättare talstöringar; hit hör t. ex. den snart öfvergående lindriga motoriska afasi, som man någongång har tillfälle att observera vid svåra migränanfall, specielt vid de former som äfven äro förbundna med vissa synstöringar, vid den så kallade „migraine ophthalmique", troligen äfven de vid vissa förgiftningar, såsom t. ex. vid akut nicotinförgiftning medelst rökning, förekommande talstöringarna.

Stundom äro sjelfva centra och de från dem utgående nervfibrerna mer eller mindre förstörda genom hjernblödningar vid slag, genom varhärdar i hjernan eller svulster af olika slag; vanligen bruka då komplicerade sjukdomsbilder uppstå. — I vissa fall af talstöringar måste vi antaga att sjelfva nervcellerna i resp. centra äro direkt störda i sina funktioner, oaktadt man ej lyckats uppvisa någon förändring efteråt i desamma i de fall, som slutligen af en eller annan orsak haft en dödlig utgång; hit hör i främsta rummet de vid hysterin förekommande språkliga störingarna, hvilka dock tillsvidare ännu äro föga kända.

Såsom redan af denna korta etiologiska sammanställning framgår, äro en del af de afasi åstadkommande störingarne af alldeles öfvergående natur, samt sålunda äfven sjelfva afasin endast temporär, medan åter i andra, kanske de flesta fall, mer eller mindre irreparabla lesioner af motsvarande centra uppstå. Dock ser man äfven i dessa fall stundom en väsentlig förbättring af språkstöringarna småningom inträda. Vid behandlingen gäller det att understödja naturens tillgöranden härutinnan. Af det föregående torde framgå att den åtminstone till en väsentlig del bör vara af rent psykisk natur, i det att man genom

en så att säga förnyad uppfostran söker åter bibringa den sjuke de föreställningar och ordbilder med mera, hvilka genom lesion af motsvarande centrum blifvit utplånade eller alldeles försvagade. Den riktning man härvid har att inslå är redan af naturen angifven genom det intima samband, som förefinnes mellan de olika centra, förmedelst de dem emellan gående associationsbanorna, hvilka förlöpa omedelbart under hjernbarken. Om nämligen ett visst centrum är sjukligt förändradt och sålunda stördt i sina funktioner, måste man genom impulser från de dermed i samband stående öfriga centra söka ånyo inpregla de förlorade bilderna. Så t. ex. om artikulationscentrum är skadadt och uttalet derigenom omöjliggjordt eller försvåradt, åtminstone för vissa ord, bör man genom förmedling af hörsel- eller syncentrum, delvis äfven af skrifcentrum och de derstädes magasinerade motsvarande föreställningarna ånyo väcka minnet af de för artikulation af dessa ord nödiga rörelserna, hvilket sker genom att högt för patienten uttala orden eller låta honom läsa eller skrifva dem, under uppmaning att tillika sjelf försöka uttala dem. Närmast beror valet af det för hvarje fall verksammaste behandlingssättet på huruvida patienten är „auditif“, „visuel“ eller „moteur“ eller ock hör till den indifferenta typen. — Det måste blifva framtiden förbehållet att sprida ljus öfver den intressanta frågan, hvar de nyförvärfvade bilderna deponeras, i händelse störingen varit så svår, att ett enkelt upplifvande af de gamla, fördunklade bilderna ej förslår. Antingen sker väl detta i de närmast tillgränsande partierna af hjernbarken å venstra sidan eller å motsvarande ställen i högra hjernhemisfären.

E. A. Homén.

Hans Järta.

Valda skrifter af Hans Järta, utgifna, jemte lefnadsteckning af *Hans Forssell,* Stockholm 1883; P. A. Norstedt & Söner;

Karl David Skogman: Inträdestal uti svenska akademien 1847;

Louis De Geer: Minnestal öfver Hans Järta uti K. Vetenskapsakademien år 1874;

Karl August Adlersparre: Historiska tidstaflor;

v. Schinkels minnen; med mera.

Vår tid beskylles, säkerligen icke utan skäl, för att motverka uppkomsten af helgjutna, sjelfständiga karakterer. Den hejdlösa konkurrensen på alla förvärfsområden bidrager i sin mån till att hos individen tillbakahålla synpunkter och motiv, som icke stå i direkt samband med sträfvandet att komma fram. Industrialismen tar hand också om vår etiska person och bjuder uti dagspressen för godt köp på verldsåskådning och åsigter, dem den stora allmänheten allt mindre har lust att med uppoffrande af tid och tankar på egen hand förvärfva. De religiösa, moraliska och literära intressena äro till verkan och yttringar i vida kretsar en modesak, och i afseende å politiken befinna sig de flesta menniskor genom uppfostran och omgifning på förhand etiketterade för att så bekvämt som möjligt slumpvis omföras af yrkespolitiker och journalister. Just den beprisade parlamentarismen, som satt tvedrägten i system och realiserar den harmoniska jemvigten statsmakterna emellan på vilkor att landets medborgare oföränderligen i alla vigtiga frågor omfatta diametralt motsatta åsigter och med allt det skarpsinne en civiliserad uppfostran erbjuder söka öfverbevisa hvarandra om okunnighet, villfarelse och dåliga afsigter, just denna oöfverträffliga form för offentligt lif har mer än någonting annat verkat nivellerande på menskligheten och tillplattat det karakteristiska hos individerna inom vårt nutidssamhälle. Medan de moderna kulturmenniskorna, sålunda uniformerade till en sorts valmolekyler, äro på väg att blifva hvarandra så lika som bär, nyttiga eller skadliga beroende på

synpunkten, käns det derför allt mera välgörande att nu och då få dröja vid en personlighet, som under alla förhållanden tänkt och känt på sitt eget vis och icke skattat någon del af sin individuela karakter åt denna allt uppslukande hvardaglighet.

Att samtidens dom i allmänhet icke får betraktas såsom historiens är mera än ett erfarenhetsrön, det är nästan ett axiom. I synnerhet gäller detta angående sådana betydande män och kvinnor, hvilkas blick nått utöfver det närvarandes synkrets och som derför varit försatta i nödvändigheten att mer än andra stöta rådande och mäktiga opinioner. Viktor Rydberg säger någonstädes om den yttersta venstern att den är den sida som aldrig *har* rätt, men som under tidernas lopp oftast *får* det, och har dermed velat karakterisera samtidens och efterverldens ställning till de framsynta, hvilka anticipera kommande tiders åskådningssätt och tillämpa dem på den närvarande. Men oafsedt att de politiska begreppen kunna vara sväfvande, i det den stora mängden, med sin allsmäktiga så kallade allmänna opinion, ej sällan i sådana ting röjer en besynnerlig färgblindhet och, i fråga om hvilkendera sidans yrkanden som faktiskt gå i den framtida utvecklingens riktning, stundom är såsom de barn, de der icke veta skilnad på höger och venster, är det dock alltid den kommande tiden förbehållet att i sista hand skipa rättvisa och åt hvarje ädel och fruktbringande verksamhet, vare sig bevarande eller omgestaltande, skänka behörigt erkännande, utan afdrag för det misshag samtiden kan ha erfarit af att se sina åsigter på modet åsidosatta. Man vet sjelf alltför väl huru lätt beträffande stridiga intressen omdömets objektivitet kommer till korta, för att icke med glädje bortse från ensidiga synpunkter på ett område, som redan afståndet i tiden gör fullkomligt neutralt, och likasom i allmänhet anblicken af en ojemn strid innebär en väckelse till sympati för den svagare parten, känner man sig nästan frestad att uti en stridsfråga, der man icke har annan anledning till att för egen del taga parti, redan på förhand ställa sig på dens sida, som, om än i förevarande fall till sina egna stridskrafter ingalunda den svagare parten, dock jemförelsevis isolerad icke tvekar att taga upp kampen mot mäktiga

motståndare, buro de än namn af „tidsandan“ och „den allmänna meningen“. Det är manligheten och den moraliska styrkan uti ett sådant uppträdande, som tilltvingar sig erkännande, varmare i den mån dessa egenskaper blifva sällsynta och oförbehållsamt i den mån frågans bedömande kan frigöras från förutfattade åsigter. Det är manligheten i sin bästa form som äfven med afseende å den personliga karakteren förevigat minnet af den man som, på samma gång han i egenskap af prosaskriftställare intar ett hedersrum inom den svenska literaturen, genom sin statsmannaverksamhet mer än någon annan förbundit sitt namn vid historien om Sveriges politiska nydaning efter 1809.

I.

Hans Järta, en af den konservativa politikens mest betydande målsmän i Sverige på 1820—40-talet, började sin bana såsom utpreglad oppositionsman eller „jakobin“, såsom det på den tidens språk hette, och bland de många tillvitelser, som sedan af politiska motståndare förekastats honom, har naturligtvis också en påminnelse om denna omständighet ofta och med mycken effekt framdragits. Såsom tillvitelse är den dock påtagligen oförtjent, ty likasom inför sitt eget medvetande har Hans Järta inför efterverldens dom städse i hufvudsak förblifvit den samma till ståndpunkt, åsigter och sinnelag, medan deremot förhållandena rundt omkring honom, naturligt nog, under årens lopp undergått väsentliga förändringar.

Att betecknas såsom „jakobin“ var redan under Hans Järtas första ungdomstid så godt som oundvikligt för hvarje varm fosterlandsvän. Skuggrädslan under slutet af Gustaf III:s regering och i synnerhet under det reuterholmska väldet var så stark, att äfven minsta skymt af oppositionelt sinnelag ansågs riksfiendtlig, medan å andra sidan just det rådande styrelsesystemets uselhet mer eller mindre gjorde alla tänkande menniskor till frondörer. Framför allt var detta naturligtvis fallet med ungdomen, för hvars emottagliga sinnen den franska revolutionens läror på denna tid inneburo en trosbekännelse; och i främsta ledet bland hufvudstadens intelligenta ungdom stod redan i början af 1790-talet den unge friherre Hans Hjerta.

Född den 11 februari 1774 på Näs kungsgård i Dalarna af generallöjtnanten, friherre Carl Hjerta och hans maka, dotter till den bekante köpmannen och hattledaren i borgareståndet, kommerserådet v. Plomgren, blef Hans Hjerta vid 13 års ålder student i Upsala och efter fyra års studier derstädes, hvarunder hans rika naturgåfvor redan gjort sig så bemärkta, att han utsågs till att med en latinsk helsning representera studenterna vid ett kungligt besök. Anstäld vid utrikesafdelningen af H. M:ts kansli i Stockholm, hade han det till en början rätt knapt med utkomsten. Det Plomgrenska arfvet hade nämligen längesedan genom faderns spekulationer förlorats, och föräldrarna voro så fattiga, att redan hans skolgång bekostats af en aflägsen slägting, landshöfdingen friherre Beckfriis. Denne kunde man dock ej längre ligga till last, och det gälde således att efter förmåga söka slå sig ut med litet och ändå lefva med i den högsta societeten. Hos den beryktade general Pechlin, som var gift med hans moster, hade han visserligen fritt upp för middagarna, men han synes ej rätt ha trifts i det sällskap, som der rörde sig; åtminstone berättar han sjelf att han ofta smög sig bort och nöjde sig med en semla i bagarboden i stället för middag. „Dock“, tillägger han, „jag vet ej hur det tillgick, men sällan försummade jag franska spektaklet.“

Det var kanske lyckligt nog att Hjerta icke trifdes i sin morbrors umgängeskrets, hvars förrädiska stämplingar möjligen annars lätt nog hade fängslat den 17-årige frihetsentusiastens sinne och förledt honom till någon verksam del i komplotten mot konungens lif. Sjelfva den ödesdigra 16 mars, då Gustaf III blef skjuten, hade Hans Hjerta varit på middag hos Pechlin och blef ganska riktigt dagen derpå häktad såsom misstänkt för delaktighet uti mordförsöket samt underkastad ett inkvisitoriskt förhör, hvarur dock hans fullständiga oskuld och öppna frimodighet lyckligen frälste honom. Hans frihetsvänliga åsigter gingo veterligen aldrig ens under de tidigaste ungdomsårens radikalism i sådan riktning, utan yttrade sig snarare uti en obetvinglig lust att drifva gyckel med öfverheten, hvartill visligen också hans förmän i verket, och särskildt rikskanslern Sparre torde ha gifvit riklig anledning. Upprepade „för-

seelser“ af sådan beskaffenhet gjorde honom snart nog omöjlig inom kansliet, hvarifrån han derför redan 1796 öfverflyttades till justitierevisionen. Hans Hjerta var i sjelfva verket redan vid denna tid så känd såsom epigramförfattare och upphofsman till visstumpar, persifflerande händelser och personer för dagen, att en stor del af hvad i den vägen äfven af andra producerades utan vidare skrefs på hans räkning. Angående denna sin literära verksamhet yttrar han sig sjelf senare med ringa respekt, men utan allt värde måtte den dock ej varit, eftersom sjelfva Kellgren om en af de dikter, som med eller utan skäl tillskrifvas Hjerta — en „Visa om Sansculotterna“ — ger sin förtjusning till känna. Som dessa tillfälliga alster af tidens vidt utbredda oppositionslust naturligtvis cirkulerade utan författarnes namnteckning, så har det i många fall varit omöjligt att under en senare tid med bestämdhet för hvart och ett af dem påvisa dess upphof. Att åtskilligt i den vägen tillskrifvits Hjertas penna är uppenbart, men hans skaplynne såsom satirisk visdiktare kännetecknas icke desto mindre tydligt nog af de stycken man under långa tider ansett sig ha så starka skäl att citera såsom hans.

En af dem, den under förra hälften af detta århundrade äfven i vårt land ofta sjungna visan, som börjar: „Fattom våra glas och låtom oss skratta!“, ger särskildt uti ett par senare strofer en god föreställning om skrifsättet uti ungdomskretsar på den tiden och om arten af den jakobinism, hvaraf ungdomen i gemen och enkannerligen Hjerta sjelf ansågs vara anstucken. De lyda:

Frihet och snille, stötta från tronen
Af favoriters smickrande tropp,
Okända vandra bland nationen
Utan räddning och utan hopp.
Frihetens vän i bojor ligger,
Träldomens vän bär blåa band;
Äran svälter och dygden tigger,
Skål för vårt lyckliga fosterland!

Dock, än har frihet ej flytt från jorden,
Än från dess facklors rena glans

Sprides ett återsken kring Norden,
Än finnes lager till hjeltens krans.
Bröder, ett vänskapsband vi sluta,
Hellre döden än slafveri,
Ljuft är sitt blod för friheten gjuta,
Krossa tyrannen och dö [som] fri!

Det var antagligen endast ifrågavarande i längden olidliga persifflage, känbar emedan den ofta var så träffande, som i den grad ådrog Hjerta vederbörandes misshag, att hans ställning i kongl. kansliet blef ohållbar. En annan förmodan rörande hans afgång, anförd af en bland Hjertas biografer, vår landsman friherre Skogman, att han nämligen skulle vägrat befordra en order rörande öppnande af fröken Rudenschölds bref till Armfelt, torde, så smickrande för hans minne och öfverensstämmande med hans karakter i öfrigt den än är, bero på ett misstag, enär en sådan vägran måste ha egt rum i slutet af 1793 och tjenstombytet skedde först i mars 1796.

I sammanhang med de armfeltska förvecklingarna står annars en episod ur Hjertas lif, som, försedd med behöriga kommentarier och framstäld i tendentiös dager, af hans motståndare med mycken framgång användts till förklenande af hans minne. Den ifrågavarande episoden, en resa som den då 18-årige kanslisekreteraren Hjerta på vederbörlig befallning företog i juli 1792 i syfte att utforska hvad Armfelt möjligen uträttat, yttrat och verkat under sin färd genom södra Sverige på väg till utlandet, omtalas bland annat af dr Elof Tegnér uti hans nyss utgifna arbete om G. M. Armfelt, d. II s. 36 på följande sätt: „— Den spion, som fick i uppdrag att följa Armfelt i spåren, var en i Sveriges historia och literatur sedermera ryktbar person, baron Hans Hjerta (sedan Järta), då en ung tjensteman i kansliet: för hans minne skulle det utan tvifvel varit bättre, om han icke velat låna sig åt dylika värf, eller utfört dem på det sätt, som hans rapporter utvisa. Han hade under sina samtal med gästgifvare och bönder i de trakter, der Armfelt farit fram, i afsigt att utröna om Armfelt fört politiska samtal eller fält upproriska yttranden, stält sig såsom Armfelts „panegyrist.“ Och i en not till-

lägger författaren: „Samtida kände att Hjerta vid denna tid användes af Reuterholm såsom spion“. Den egentliga spetsen af det vapen, som här riktas mot Hans Järtas minne, är naturligtvis ordet spion. Det har i sig sjelft en tillräckligt dålig klang, för att oberoende af det sammanhang hvari det omtalas kasta en skugga på det namn som dermed ställes i förbindelse. Att det uppdrag Hjerta vid ifrågavarande tillfälle fick åtaga sig, icke hörde till de angenäma eller tacknämliga, likasom att ett värf af sådan beskaffenhet knapt under några förhållanden kunnat särskildt lända den utöfvande till beröm, ligger i öppen dag, men det är också i regeln icke den underordnade, allt eget initiativ beröfvade tjenstemannen gifvet att under fullföljandet af sina åligganden utvälja sig endast sådana uppdrag, som låta hans goda sidor göra sig gällande och kasta glans öfver hans person. Möjligt är att Hjerta, uppfyld likasom alla frihetsvänner den tiden af hat till den senaste despotiska styrelsen och af glad förtröstan till de frihetslöften Reuterholm gifvit och ännu ej hunnit svika, ej utan ifver bidrog till att förfölja den verksammaste bland gustavianerna. Men huru än härmed förhållit sig, kan dock det uppdrag honom å embetets vägnar ålades i intet fall betraktas såsom för hans minne vanhedrande eller ens anses vara af den beskaffenhet, att han i sin egenskap af yngste tjensteman vid verket bort eller kunnat afböja det. En författare, som nyligen tagit denna sak till tals,[1] anger påtagligen den rätta synpunkten i frågan, då han säger: „Så vidt vi kunna se, var uppdraget ingenting annat än hvad i alla tider hvarje landsstatstjensteman från länsmannen till landshöfdingen sjelf vid behof utan tvekan utfört och måste utföra; det hörde till den civila polistjensten lika väl som rekognosceringen till den militära. Uppdraget bytte icke heller natur, det förvandlades icke från hederligt till vanhederligt derför att det med hänsyn till omständigheternas kraf anförtroddes åt en embetsman i kabinettet. För kanslijunkaren Hjerta är det enligt vår tanke lika litet menligt att hafva i sin regerings namn rest på skjutskärra efter Armfelt, som det för landshöfdin-

[1]) I Stockholms Dagblad år 1885.

gen Järtas minne skulle hafva varit nedsättande att hafva med alla lagliga medel bevakat och förföljt konspiratörer mot Karl Johans lagliga regeringsmakt.“ Och under alla förhållanden bör det behållas i minne att Hjerta vid denna tid var 18 år, det vill säga befann sig i en ålder då flertalet menniskor i hans ställning ännu icke tagit ut steget från föräldrahemmets verld till det offentliga lifvet och då man åtminstone icke kan antagas i svårlösta principfrågor definitivt hafva faststält en för hela ens förestående mannaverksamhet bestämmande ståndpunkt.

II.

Om Hans Hjerta, såsom antydt, ännu under sommaren 1792 kan hafva varit en entusiastisk beundrare af hertigen och hans „jakobinske“ rådgifvare Reuterholm, så var detta begripligtvis ej längre fallet efter 1793, då franska revolutionens skräckvälde och Ludvig XVI:s afrättning gjort en så hastig ända på den svenska regeringens platoniska frihetskärlek. Utan att vara någon vän af Marat och pöbelväldet, hvilka Hjerta tvärtom redan nu på det skoningslösaste klandrar, bekände sig han och hela den med honom likatänkande ungdomsskaran dock fortfarande till de franska frihetsläroma, och oppositionen mot regeringen återupptogs derför så mycket skarpare, som öfvergången uti styrelseprincipen varit brådstörtad och reaktionen öfverdrifven. I detta afseende vållade Hjertas öfverflyttning från kansliet till justitierevisionen ingen väsentlig förändring uti hans hållning och uppträdande, om än åren, såsom naturligt är, måste bibringa större mognad och stadga uti åsigterna.

Af bestämmande inflytande på Hjertas utveckling blef vid denna tid hans genom täta besök i Upsala underhållna förbindelser med studentlifvet derstädes. Dettas högsta uttryck och ledning var den så kallade „Juntan“, en förening som bildats af Gustaf Abraham Silfverstolpe, i hvars hus den sammanträdde, och som bjöd sina medlemmar utom fri förtäring det rikligaste tillfälle att med studentkårens koryfeer diskutera dagens frågor. I spetsen stod, jemte Silfverstolpe, den redan då bekante filosofen Benjamin Höijer, och här dryftades på det mest fördomsfria sätt

i verlden allehanda religiösa och filosofiska spörsmål, men främst af allt naturligtvis politik. Det behöfver icke nämnas att samtliga „Juntans" medlemmar voro noterade såsom utpreglade „jakobiner". Med denna benämning slösades också numera, allt efter som reaktionen vann insteg på höjderna, så rundligt, att knapt någon tänkande menniska gick fri derför. „Jakobin kallades i slutet af förra århundradet", säger Forssell, „om hvarandra Leopold och Enbom, Rosenstein och Silfverstolpe, Kellgren och Thorild, Adlerbeth och Adlersparre, jakobin nämdes enhvar som i någon mån yrkade förnuftets rätt i forskning, folkets och representationens rätt i samfundslifvet, lagens rätt gentemot godtycke och våld, och de mest olika skiftningar af vetenskaplig eller politisk öfvertygelse sammanfattades under denna benämning, hvilken ännu mindre än den senare termen „liberal" angaf någon bestämdt utpreglad verldsåsigt, ja ofta nog användes som beteckning af hvarje åsigt, som skilde sig från det vanliga." „Min herre" säger Hjerta i en liten tidskriftsartikel „Om jäf mot domare", „ett enda litet förbehåll: anse mig icke för jakobin, derför att jag i ett mål tänker olika med eder".

Den ton och de åsigter, som herskade inom „Juntan" och på samma gång mer eller mindre i hela den intelligenta ungdomsverlden i Upsala och Stockholm, ha fått sitt kanske bästa uttryck uti en liten flygskrift, som författades och år 1799 anonymt utgafs af Hans Hjerta, och hvari åtskilliga af det rådande systemets politiska och ekonomiska missbruk och villfarelser gisslas med en bitande ironi, som till den dag som är saknar sitt motstycke inom den svenska literaturen. Skriftens titel är: „*Några tankar om sättet att upprätta och befästa den urgamla franska monarkien*", och den går ut på att uti en mycket allvarlig ton, der skämtet endast ställvis genom sjelfva allvarets öfverdrift omotståndligt bryter fram, till den franska monarkins återställande rekommendera allehanda ekonomiska och politiska åtgärder, som längesedan af ett friare åskådningssätt varit utdömda, men nu med reaktionen emot tidens upproriska tendenser faktiskt ånyo vunnit terräng äfven i Sverige. Ironin är naturligtvis närmast afsedd att träffa förhållandena i hemlandet, men skriftens innehåll, så öfver-

drifvet och absurdt det än kan förefalla en nutida läsare, återgaf icke desto mindre ganska troget de åsigter, som i vida kretsar hystes äfven beträffande händelserna i utlandet och särskildt Frankrike, hvilkas slutliga vändning ingalunda framstod så tydlig som man möjligen vore benägen att förmoda; och många voro de som vid tiden för dess framträdande och ända tills den omsider togs i beslag, sväfvade i okunnighet om rätta tendensen eller rent af trodde alltsammans vara uppriktigt menadt. Då den märkeliga broskyren numera uti den nyss utgifna upplagan af Hans Järtas valda skrifter åter publicerats, är det till fyllest att dit hänvisa intresserade läsare; dock torde några korta citat derur äfven i detta sammanhang försvara sin plats såsom bättre än annat belysande Hans Hjertas literära skaplynne och politiska tänkesätt i hans mognare ungdoms dagar.

Efter några inledande reflexioner om den outtröttlige fältmarskalken Suvaroff-Rimniskoj's förmodliga och fröjdefulla framgång utanför murarna af Paris, yttrar förf. bland annat: „Att hindra skadliga skrifters utbredande har längesedan varit ett föremål för visa regeringars sorgfällighet och nit för allmänt väl. Men medlen dertill äro olika . . . Min tanke har derför sedan längre tider tillbaka varit den, att boktryckerierna, dessa farliga anstalter, icke borde lemnas i enskildes händer. . . utan förestås af pålitlige embetsmän, hvilka det vid högt vite ålåge att tillse det de icke missbrukades. Nu äro emellertid filosofernes skrifter till en förskräckande mängd utelöpande och i bokhandeln instuckna. De böra indragas, huru svårt det ock må vara att verkställa det. Till den ändan kunde husvisitationer hos bokhandlare anställas, offentligt bruk af dylika skrifter vid strängt ansvar förbjudas, premier utlofvas åt dem, som godvilligt aflemnade eller uppbrände dem, och den yngling förklaras oduglig att bekläda något embete i statens tjenst, som hädanefter beträdes i umgänge med filosofiska satser . . .“

I syfte att kunna återgälda konungen och adeln hvad de genom revolutionen förlorat, göras bland annat följande ekonomiska förslag:

„De kläder, som de franska fruntimren för närvarande

begagna, äro ofantligen vida och öfverstiga oändligen det kvantum tyg, som erfordras till en mensklig kropps betäckande. Sådant är ju ett skadligt öfverflöd, som kan förbjudas. Fastställes då en drägt, hvartill hälften blott eller två tredjedelar mindre tyg åtgår, så blefve vinsten otroligt stor. Ty om vi antaga att antalet af fullväxta kvinspersoner i Frankrike bestiger sig till 10 miljoner och öfver hufvud beräkna att hvar kvinna årligen förbrukar 3 klädningar af 25 livres värde hvar, så kostar kvinornas klädnad ensam hvart år 750 miljoner livres. När nu denna kostnad minskas blott till hälften, uppstår en årlig nationalvinst af 375 miljoner livres . . .“ — Vidare heter det:

„En god anstalt är nyttig på mångahanda sätt. Af tryckeriernas regaliserande följer en annan vigtig förmån. När engång monarkin varder befästad, är det ej med skrifvande man stadgar dess intressen. I alla fall behöfves det alltid vidlyftigare deduktioner uti elaka saker än i goda. Således måste den årliga konsumtionen af papper icke allenast strax blifva ansenligt mindre än förut, utan ock småningom aftaga i samma mån, som behofvet af nyttiga böcker och skrifter upphör genom monarkins befästande. Derigenom varda en mängd händer, som det skadliga författaryrket hittills sysselsatt, återstälda åt nyttiga slöjder . . .“

I samma stil framkastas en mängd andra förslag berörande lagstiftningen, finansförvaltningen, militären och till och med svenska akademin, allt med största allvar och oftast med en sans och måtta, som endast gör ironin så mycket blodigare.

Att det, såsom antydt, fans personer, som i början åtminstone icke hade skriftens rätta mening klar för sig är säkert; emellertid vittnar dess snabba spridning om att de flesta dock fattade skämtet och njöto deraf. Uti den nyligen af vårt Svenska literatursällskap offentliggjorda senare samlingen af Porthans bref till Calonius får man också läsa ett omdöme om den i oktober 1799 utkomna broskyren, och detta af en man, som naturligtvis icke missuppfattade dess mening. Porthan skrifver nämligen den 7 november samma år: „Hvad är det för en menskja som vågat skrifva den malitieusa boken om Franska Monarchiens åter upprättande; qvickt, men tillika poikaktigt

skrifver han. Kan han slippa onäpst? Och hvartill tjena slike uptåg?" hvarefter Porthan ännu uti samma bref anhåller att om möjligt få sig tillsändt ett exemplar af den „självsvåldiga" skriften. I nästa bref yttrar han, med afseende å samma skrift: „På Auctoren gissas ock här nog allmänt i ans. till likheten med Läsningen [1]); men jag har ej velat tro att en stadig man skulle inblanda så mycket värkligt poikeri? Och hvad uträttas för nyttigt med så beskaffade skrifter, också när de innehålla värkliga sanningar? Endast att vår precaira tryckfrihet ännu mer inskränkes. Ehuru qvick skriften på flere ställen är, kan jag dock för min del ej gilla dess utgifvande, i annan än merkantil afsigt." Ännu i det följande brefvet frågar Porthan om icke „Auctoren till piecen om Franska Monarchien måst uppgifvas eller är actionerad." Den allvarlige universitetsrektorn tog anstöt af det långt drifna skämtet och tänkte med bekymmer på de praktiska följder slika tilltag kunde hafva för den äfven annars nog illa lottade friheten i landet. — Mer än Porthan ville tro har väl dock Hjertas kvicka broskyr verkat äfven till direkt gagn. Ett med sådan skärpa svängdt gissel förfelar ej sin effekt på sinnena. Skulle för öfrigt någon till äfventyrs icke vilja fatta möjligheten af att en ur modern synpunkt så grof drift kunnat kännas såsom fin ironi, så må till läsning rekommenderas exempelvis blott 1794 års yppighetsförbud, och han skall häpna öfver den kolossala utveckling allmänhetens begrepp äfven i ekonomiska frågor undergått, under mindre än hundra år, på samma gång han skulle till fullo uppskatta den hjerta'ska flygskriftens såväl faktiska berättigande som literära värde.

III.

Året efter „Några tankars etc." utkommande det vill säga år 1800, ett af de vigtigaste i Hans Hjertas historia, upplöstes „Juntan" i Upsala i följd af en händelse, som sedermera gaf Hjerta den första anledningen till att uppträda såsom praktisk jurist. Saken var den, att det till firande

[1]) „Läsning i Blandade ämnen", den af G. Adlersparre utgifna högt ansedda tidskriften.

af kröningshögtidligheterna i Norrköping vid akademin skulle hållas en fest, som borde inledas med ett lämpligt musiknummer. Juntans ledare funno här ett ypperligt tillfälle till opinionsyttring föreligga och beslöto att ej lemna det oanvändt, helst åtskilliga af dess medlemmar, Silfverstolpe bland andra, också hörde till akademiska orkestern. Man kom öfverens om att desse, då det till uppförande afsedda stycket förevisades dem, skulle förklara det vara för svårt för att i hast kunna inöfvas, samt i stället föreslå ett annat, benämdt „La bataille de Fleurus", hvilket de förut spelat tillsammans vid Juntans sammankomster. Detta stycke var emellertid högeligen misstänkligt redan för titelns skull, som ju afsåg ett förhärligande af en bland revolutionens segrar, men i synnerhet emedan den innehöll några takter, hvilka ansågos påminna om marseljäsen. Det skulle således under dåvarande förhållanden nästan varit liktydigt med högförräderi att uppföra stycket; men Silfverstolpe och hans vänner nekade envist att spela någonting annat, och vare sig att, såsom en version lyder, det icke blef någon festmusik af, eller att det anstötliga stycket verkligen, till de akademiska myndigheternas lifliga förskräckelse, kom till utförande, allt nog, det blef stor skandal, och de tredskande musikanterna drogos inför rätta. Det var nu Hans Hjerta uppträdde som försvarare, och han gjorde det med den framgång, att de brottslige undgingo all strängare bestraffning, så när som på Silfverstolpe, som gick miste om sin docentur och fick afbryta sin akademiska bana, — ett i sanning kuriöst bevis på den otroliga skuggrädslan den tiden.

Det var emellertid icke festspelet i Upsala och dess disciplinära efterspel, som skulle göra året 1800 så betydelsefullt för Hans Hjertas historia. Den vändpunkt i hans lif detta årtal betecknar står i samband med en annan, äfven för Sveriges allmänna historia minnesvärd tilldragelse, riksdagen i Norrköping, hvars ryktbarhet i väsentlig grad anknyter sig just vid Hjertas person.

Riksdagen hade blifvit sammankallad dels för att folkets ombud skulle få närvara vid majestätens kröning, dels för afgörandet af vissa ekonomiska frågor, och till samlingsort hade Norrköping bestämts i den

visa uträkning, att landsortsstaden väl tills vidare måste vara jemförelsevis oberörd af de jakobinska tendenser, som samtidigt så svårt grasserade i Stockholm. Hjerta, som tog säte och stämma vid riksdagen (för annan ätt) och rönte utmärkelsen att, ehuru blott 26 år gammal, främst i sin klass blifva insatt i lagutskottet, blef snart nog jemte Georg Adlersparre erkänd ledare för det liberala partiet. Detta partis utseende och sammansättning hade för öfrigt väsentligen förändrats sedan Gustaf III:s tid, i det den högre adeln, hvars oppositionslust förlamats genom konungamordet och hvars frihetskärlek naturligt nog nedstämts af den franska revolutionens härjande framfart öfver aristokratins rättigheter och egodelar, till största delen öfvergifvit liberalismen och uti ett starkt konungadöme sökt sina privilegiers bästa värn. Den förre oppositionsmannen, grefve Brahe, som utnämdes till landtmarskalk, blef ett lika lydigt konungamaktens redskap, som Levenhaupt 1789, och lät dessutom helt och hållet leda sig af den gamle general Toll, som i främsta rummet åtagit sig riksdagens styrande. En annan skilnad var att oppositionsmännen på riddarhuset år 1800 i motsats till dem år 1789 verkligen voro liberala äfven med hänsyn till ståndets egna privilegier och sålunda bland annat sökte förmå adeln att afsäga sig uteslutande rättigheten till ypperligt frälse. Derutöfver kunna de liberala yrkandena vid 1800 års riksdag sammanfattas uti orden: *publicitet,* eller riksdagens rätt att sjelf få taga kännedom om allt det som skulle bli föremål för dess beslut om sina egna verk, — och *bevillningsrätt,* eller riksdagens rätt att endast för bestämd tid åtaga sig bevillning.

Den vigtigaste bland de frågor, som afsågos att vid denna riksdag afgöras, var emellertid den om riksgäldssedlarnas inlösen. Dessa hade dels genom verkets dåliga skötsel, dels genom de senaste årens politiska osäkerhet så ofantligt fallit i värde, att de nu gingo med 50 % agio mot bankosedlarna, vållande derigenom de största olägenheter vid alla affärstransaktioner. Deras inlösen, som derför redan länge stått på dagordningen, var nu föremål för en kunglig proposition. Denna hade, tvärt emot mångas

yrkande, deribland äfven Hans Hjertas, hänskjutits till hemliga utskottets handläggning, och utskottets lagförslag jemte betänkande förelåg nu ständerna till antagande. Detta förslag gick ut på att riksgäldssedlarna skulle inlösas med en värdenedsättning af $^1/_6$ och att riksdagen för den härtill erforderliga summans anskaffande skulle åtaga sig en viss faststäld bevillning på 15 år. En vida bättre lösning skulle frågan väl fått genom att sedlarna förvandlats till räntebärande statsobligationer, men förslaget hade icke desto mindre utsigt till framgång, åtminstone inom de ofrälse stånden. Uti ridderskapet och adeln var utgången oviss, och detta ehuru hofpartiet med kronoskjuts efterskickat alla disponibla adliga officerare för att votera.

Frågan gick emellertid igenom äfven hos adeln lättare än man trott, med det uttryckliga förbehåll dock, att bevillningstiden ej genast skulle fastställas, utan framdeles tagas till tals i samband med andra bevillningsfrågor. Detta yrkande framkallade åtskillig oro i ståndet och var redan nära att vålla hela ärendets fall, då slutligen på någon ståndsmedlems uttryckliga förfrågan hos landtmarskalken huruvida icke frågan om bevillningstiden utginge ur omröstningspropositionen, denne hade svarat: „det förstås af sig sjelft.“ Förslaget gick nu igenom med ringa majoritet, — men hvad hände? När protokollet vid följande plenum upplästes till justering, befans utskottets förslag antaget utan inskränkning. Protester hördes naturligtvis från alla håll, men obekymrad härom utsåg landtmarskalken helt lugnt några medlemmar af ridderskapet och adeln att i egenskap af deputation öfverbringa beslutet till medstånden. Missnöjet stegrades härigenom ytterigare, rop om protokollförfalskning skallade genom salen, och tumultet blef till slut så starkt, att grefve Brahe syntes böjd för att gifva vika, då general Toll uppsteg och med myndig ton uppmanade landtmarskalken att begagna sig af sin rätt och afsända deputationen. Förbittringen och oväsendet stego nu till en otrolig höjd, och det höll på att komma till handgemäng mellan deputationen och stallmästar Schulzenheim, som stälde sig vid dörren för att med vapen i hand hindra dem att gå. Han afhölls dock från att framkalla blodsutgjutelse genom några vän-

ner, som varsnat militär i förrummet och inságo allt motstånd vara förgäfves. Under rop af: „låt de uslingarna gå“ fick deputationen passera, och grefve Brahe beredde sig att i största hast upplösa detta om 1789 års stormigaste dagar påminnande möte, — då en stämma, starkare än andras, lyckades göra sig hörd tvärs igenom det döfvande bullret. Det var friherre Hans Hjerta, som yttrade följande ord: „Jag känner ingen annan grund för protokollsutdrag än protokollet; det upplästa protokollsutdraget är icke enligt dermed, och jag protesterar på det högtidligaste deremot. Man säger mig att en deputation redan afgått till de öfriga stånden. Om så är, så förklarar jag att jag från denna dag upphör att vara medlem af ridderskapet och adeln.“

Under den gränslöst upphetsade stämning, som rådde, följde flere adelsmän hans exempel, och sålunda begaf det sig att hofpartiet vann ej blott hvad det afsåg, nämligen att få våldföra riksdagens heligaste rättigheter, utan ock hvad det aldrig vågat hoppas, nämligen det liberala partiets undergång, och detta på sätt och vis genom egen hand. Ett oförståndigare politiskt schackdrag hade de liberale ledarne aldrig kunnat göra, ty utom att det redan förut svaga partiet nu genom Adlersparres, Sköldebrands ned fleres afsägelse af riksdagsmannarätten för denna rikslag, Hjertas, Thams, Schulzenheims med fleres afsägelse af ;jelfva adelskapet och dessutom några andras utträde ur ıemliga utskottet blef fullständigt tillintetgjordt, kom också len förhoppningen alldeles på skam, att dessa händelser ›msider skulle öppna konungens ögon. Det gick alldeles ▾ärtom; ty i stället för att gifva landtmarskalken den förjenta näpsten och de protesterande rätt, blef Gustaf Adolf fter dessa händelser långt skyggare och egensinnigare än örut och dermed frihetsvännernas ställning allt dystrare.

Det är att antaga att Hjerta, hvars grundsatser verkgen voro folkliga och hvars „jakobinism“ i främsta rumıet bestod uti ett ingrodt hat till alla privilegier, aldrig ngrade det steg han tagit, utan att det verkligen hos hoom var frukten af länge närda planer och icke, såsom ⁊ifvelsutan hos flertalet af de andra demonstranterna ett ttryck för ögonblickets stegrade förbittring. „Häri låg“,

säger Forssell, „tillika yttringen af ett karaktersdrag, som följde honom genom lifvet och mer än en gång bröt hans bana. Med den lifligaste rättskänsla förenande ett lättretligt sinne och manlig sjelfständighet, hade han svårt att mäkla med sin öfvertygelse, och hvarhelst denna kom i strid med öfvermäktig kraft, då löste han gång efter annan svårigheterna genom att draga sig tillbaka.“ I hvarje händelse förstod han att utan minsta tvekan uppbära konsekvenserna af sitt beslut och handla i öfverensstämmelse dermed. När derför konungen, efter hans på gjord förfrågan uttryckligen afgifna förklaring att afsägelsen gält sjelfva adelskapet, ej blott riksdagsmannaskapet, låtit honom förstå att den protokollsekreterarefullmakt han hittills innehaft skulle öfvergå till annan man, införde Hjerta derför sjelf i tidningarna till yttermera visso följande annons:

„Härigenom tillkännagifves, att till följd af min inför högloftiga Ridderskapet och Adeln den 29 sistl. Maj gjorda afsägelse af mitt adelskap, hvarvid Kongl. M:t numera låtit bero, har jag, i stället för det adliga namn jag hittills burit, antagit namnet Järta. Af förekomna anledningar anser jag äfven nödigt förklara, att som jag efter denna namnförändring är den samma person jag dessförinnan varit, så komma därigenom icke de enskilda afhandlingar, hvari jag förut ingått, att till sin kraft och verkan upphöra.

Hans före detta Hjerta, före detta protokollsekreterare i Kongl. justitierevisionsexpeditionen.

Efter allt detta var emellertid Hans Järta dagens hjelte och förblef under en följd af år en bland landets populäraste män. Såsom skicklig och mycket anlitad jurist fick han också tillfälle att sköta en verksamhet, som var fullkomligt i hans smak, och det händer honom derför ofta att han under senare delen af sin lefnad betecknar tiden närmast efter afsägelsen såsom den lyckligaste i hans lif. Det var nu han förde den i samband med „Juntan“ omnämda processen, och nästan samtidigt fick han också inför Svea hofrätt uppträda såsom försvarare för några adelsmän, hvilka voro anklagade för att vid nyssnämda stormiga uppträde i Norrköping hafva fält förnärmande yttranden om landtmarskalken. Denna gång lyckades det Järta att

rädda alla de skyldiga från strängare straff, och han blef också af dem i anledning deraf hedrad med en i Berlin graverad medalj, bärande inskriften „Ob defensos cives.“

IV.

Om det år 1800 icke varit Hans Hjertas och hans vänners fel att konung Gustaf IV Adolf fick behålla den oinskränkta makt, hvarmed han ledde Sverige till dess förderf, så blef det i stället deras uppgift att rädda fäderneslandet, när nio år derefter riddarhusmajoriteten från 1800 stod rådvill inför följderna af sin bedröfliga politik.

Vid Gustaf Adolfs afsättning spelade Järta emellertid ingen aktiv rol, om man än med rätta kan anse honom såsom en af företagets ledare. I sjelfva verket hade han redan från början del uti hithörande förtroenden. Med Georg Adlersparre var han då ännu intim vän, och då Adlercreutz återvände från Finland, lät han sig genast angeläget vara att inhemta Hans Järtas tankar om den förestående revolutionen, ehuru de då knappast alls kände hvarandra. I allmänhet är Järta att betraktas såsom det återhållande elementet bland konspiratörerne. Sålunda var det endast hans auktoritet det lyckades att omintetgöra planen om konungens arresterande den 8 februari, då denne i vagn skulle återvända från Haga till hufvudstaden, en plan som efter all sannolikhet skulle misslyckats eller åtminstone ledt till oberäkneliga följder, alldenstund man då ännu ej hade någon armé att stödja sig på. Järta hade den 8 på morgonen fått underrättelse om att de sammansvurne hade för afsigt att, tvärt emot Järtas förmaningar och honom ovetande, redan samma dag arrestera konungen, och han begaf sig objuden och oanmäld till deras samlingsplats. Så ovälkommen han än var och så ogerna de sammansvurne än ville öfvergifva sin plan, tvang han dem dock till besinning genom sin förklaring af situationen och sin försäkran att ej ens de nödvändigaste anstalterna vare sig för en provisorisk regering eller ens för arresteringens fullföljande voro verkstälda. Man har lagt Järta till last att han genom att förhindra konungens arrestering den 8 februari och derigenom uppskjuta revolutionen omintetgjorde möjligheten att rädda Finland. Med

rätta anmärker härtill L. de Geer: „en lugn granskare torde dock finna föga sannolikt att så lyckliga följder skulle vunnits genom det tillämnade företaget.“ Hvad som deremot ej utan skäl kan räknas honom till förtjenst, är att genom hans visa ingripande revolutionen, då den ej kunde undvikas, blef verkstäld utan blodsutgjutelse. Vid sjelfva det tillfälle, då Adlercreutz kämpade sin „sköna strid“, stod Hans Järta blott såsom overksam åskådare på borggården. Det var först senare, då det gälde att uti en ny konstitution uppsamla frukterna af dagens händelser som Hans Järta fann sitt rätta verksamhetsfält, och det var här han nedlagt sin ovanskliga andel i fäderneslandets pånyttfödelse. För sin nuvarande lyckliga ställning har Sverige i sjelfva verket att tacka icke Gustaf Adolfs afsättning allena, utan i lika hög grad de män, som, när förändringen väl var skedd, voro situationen fullt vuxna och förstodo att med spillrorna af det som fallit bygga upp ett nytt, som består.

Den i hast sammankallade riksdagen tillsatte genast ett utskott för utarbetande af en ny konstitution, och till utskottets sekreterare valdes Hans Järta. Hans öfverlägsna begåfning och djupa insigter gjorde honom genast från början till själen i företaget, som dock uppbars af riksdagens främste män, och det lagförslag, som slutligen blef resultatet af utskottets arbete, är, såsom bekant, i väsentlig grad Hans Järtas verk. Den främsta uppgift, som ålåg 1809 års konstitutionsutskott var naturligtvis att med anslutning till 1772 års regeringsform begränsa konungamakten och stadga dess förhållande till riksdagen, det vill säga att upphäfva den förhatliga Förenings- och Säkerhetsakten, som på ett så betänkligt sätt rubbat jemvigten de båda statsmakterna emellan. Denna princip framhålles också i det berömda, af Järta i förening med vicesekreteraren J. D. Valerius på en enda natt författade betänkandet med följande ord: „Utskottet har velat skapa en konungamakt, omgärdad af bestämda former, men nog fri att med kraft kunna fatta och utföra till folkets gagn och heder ändamålsenliga beslut. En lagstiftande makt, visligt trög till verkning och fast och stark till motstånd. En domaremakt, sjelfständig under lagarna, ej sjelfherskande öfver

dem.“ Att detta mål lyckligen nåtts vet en hvar; och dock var uppgiften ingalunda lätt. Hvad som i främsta rummet erfordrades var förutseende, politisk takt och, framför allt, en orubblig fasthet, för att midt under den öfversvallande allmänna opinionens påtryckning stadigt behålla blott framtiden i sigte. Att dessa egenskaper i rikt mått förefunnos och kommo till användning är 1809 års konstitutionsutskotts och främst Hans Järtas odödliga förtjenst.

V.

Hans Järta var i denna stund en statsman, och såsom sådan framstod han under hela den återstående delen af sitt lif, — främst dock i egenskap af statssekreterare för finanserna, då det var hans kloka åtgärder mer än allt annat som räddade Sverige från den öfverhängande faran af ett krig antingen med England eller Frankrike, vidare såsom landshöfding i Stora Kopparbergs län och slutligen genom sin berömda tidskrift „Odalmannen“, såsom Sveriges främste politiske skriftställare. I sistnämda egenskap inlade han tidt och ofta vid diskussionen om landets vigtigaste angelägenheter sitt mäktiga ord på ett sätt, som enligt Tegnérs utsago gör epok i Sveriges literaturhistoria och som förvärfvade honom af Leopold hederstiteln „ordföranden i den svenska prosan.“ Dock, tiden och förhållandena hade ändrats, och Hans Järta var ej längre samma oppositionens man som i de dagar, då på reformens väg allt stod att vinnas och intet att förloras. Han, som personligen kämpat med hela den hårda kampen för fäderneslandets räddning, kunde ej finna sig i att man genom omogna reformer blottstälde hvad sålunda dyrt hade vunnits, och det befans så att Hans Järta efter hand hade blifvit konservativ. Och likväl var det, såsom sagdt, tiden och förhållandena som förändrats, långt mera än han sjelf. Gent emot Karl XIV Johans bekanta yttrande om honom: „Il est plus royaliste que moi“, kunde Hans Järta derför med full tillförsigt säga: „Äfven jag är liberal, ja kanske djupare och uppriktigare än de flesta som gifva sig namn deraf, och från det tänkesätt, som för 40 år sedan ådrog mig beskyllningen för jakobinism, erkänner jag intet väsentligt affall“.

Det var egentligen först uti tidskriften „Odalmannen", hvilken Järta år 1823, kort efter sitt afskedstagande från landshöfdingebefattningen, begynte utgifva, som han fick tillfälle att uttryckligen framlägga sin, i förhållande till de numera gängse åsigterna, nya ståndpunkt i politiken. Dessförinnan hade han dock redan länge varit indragen uti den vittra fejd, hvilken som bäst pågick mellan „gamla" och „nya" skolan; och om „akademikern" Leopold och „göten" Tegnér gåfvo honom ampla loford, så fick han i stället af „polyfemister" och „fosforister" gång efter annan hålla till godo med omdömen af helt annan beskaffenhet. Järta har med hänsyn till sin egen ställning i den literära partifrågan plägat hänföras till de så kallade „neutrerna"; utan att egentligen fasthålla vid den franska akademismen såsom rättesnöre uti vitterheten bekämpade han både nyromantikernas ofta oklara känslosamhet och göternas yfverborna fosterländskhet. Följden var naturligtvis, såsom vanligt då man går mellan stridande, att han blef illa åtgången från alla håll. Af akademisterna betraktades han dock, sjelf sedan 1819 medlem af akademin, snarare såsom bundsförvandt; Tegnér intog, ehuru räknad bland göterna, egentligen också en neutral ställning, och Geijer, göternas främste typiske representant, var då ännu Järtas intimaste vän. Det var således egentligen från nya skolans sida Järta fick uppbära anfallen, likasom det för det mesta var mot den han sjelf plägade rikta sina anmärkningar. Upptagen som han var af vigtiga statsgöromål, kunde Järta dock icke ännu då taga någon verksam del uti diskuterandet af vare sig literära eller politiska frågor, och hans ståndpunkt i striden mellan gamla och nya skolan framgick egentligen ur samtalsvis gjorda uttalanden och smärre dikter och epigram, hvilka, ehuru icke afsedda för offentligheten, icke desto mindre allmänt cirkulerade och visserligen voro uddiga nog att förklara de anfallnas animositet. I detta afseende tillskrifves Hans Järta författarskapet till den i afskrifter vidt spridda satiriska sonnetten „Ölosten" äfvensom den ännu i dag ofta citerade parodin

„En nordlig vestanfläkt
mot södern östligt svalkas."

Huru djupt fosforisterna kände sig berörda af denna drift bevisas bäst af att de, ehuru Järta egentligen icke offentligt utmanat dem, icke tvekade att offentligt taga honom i upptuktelse. Värst blef han ansatt uti den egentligen emot akademikernas trogne vapendragare Wallmark riktade satiren „Markalls sömnlösa nätter“, der nya skolans män, onekligen med mycken framgång, nedlagt summan af sin polemiska kraft. Hans Järta figurerar uti denna dikt under namn af

„Riddaren Hans, den Jans sig numera kallar“

och får, ehuru biperson, äfven för sin del en dryg anpart af de dels ironiska, dels rent af smädliga utlåtelser, som här egnas nya skolans vedersakare.

Uti denna literära partistrid, hvars ytterliga hätskhet förefaller efterverlden nästan oförklarlig, rättfärdigar Järtas ståndpunkt än mera än uti politiken hvad en af hans biografer, friherre L. de Geer i annat sammanhang yttrat, att nämligen „upphöjda karakterer sällan äro häftiga partimän.“ Han hade allt för godt hufvud och framför allt för stark tro på sin nations kraft att äfven inom det skönas verld göra sitt eget skaplynne på originelt vis gällande, för att kunna obetingadt erkänna vare sig å ena sidan den starkt germaniserande tendensen hos fosforisterna, eller, å den andra, götiska skolans vapenlarmande bragdpoesi, som i tid och otid skyltade med sin svenskhet. Och framtiden har i den frågan gifvit honom rätt. Den götiska skolan gjorde sig snart nog genom talanglösa epigoners öfverdrift omöjlig, och af nyromantiker och fosforister är längesedan hvarje synligt spår försvunnet ur vår vitterhet. Får Runeberg anses såsom den nyaste svenska diktkonstens grundläggare, så är det förvisso den, som närmast motsvarat „neutrernas“ ståndpunkt i striden. Det var således denna gång icke „den yttersta venstern“, representerad af fosforisterna, som, enligt Rydbergs ofvan citerade sats, slutligen skulle *få* rätt; ehuru visserligen den sida, som fick det under stridens lopp, allmännast ansågs *ha* orätt. Det är icke första gången, och säkerligen icke heller den sista, som de, hvilka ifrigast tagit i anspråk äran att kämpa för framtiden, faktiskt minst af alla haft framtiden för sig.

Den literära striden blef icke synnerligt långvarig och öfverlefdes äfven i sina sista efterdyningar af åtskilliga bland ledarne. I alla fall var det icke längre med någon partiståndpunkt uti denna fråga som Järta uppsatte sin tidskrift „Odalmannen". Det var i främsta rummet för politiska och fosterländska, ej för estetiska syften han ville framträda inför offentligheten, och som nyromantikens politiska tendenser snarare gingo i samma riktning som Järtas, än i en motsatt, så befans ett slags bundsförvandtskap mellan „riddaren Hans" och nya skolans män existera redan två år efter framträdandet af „Markalls sömnlösa nätter."

Som Järtas „affall" kom jemförelsevis oförmodadt, så blefvo de protester, hvilka snart nog läto höra sig, så mycket häftigare och skoningslösare. Hela den liberala pressen stod inom kort i härnad emot Hans Järta, och han, den forne jakobinen, fick heta reaktionär och servil. Sådant borde väl ej mycket ha stört den, som efter en lång politisk bana mer än väl fått lära sig att efter förtjenst skatta popularitetens flyktiga vindkast, men helt och hållet kunde han dock ej förbli oberörd deraf, och säkerligen får man, om också blott delvis, häri söka orsaken till den misstämning, som fördystrar senare delen af hans lif. En fast och aktningsbjudande hållning intog dock den af Järta numera representerade så kallade historiska eller konservativa skolan gent emot liberalismens påträngande reformifver, så länge Geijer med sitt snilles auktoritet fortfor att vara partiets stödjepelare. Men efter *hans* affall, mycket mera öfverraskande och under alla förhållanden mycket mindre motiveradt af historisk konsekvens, splittrades och förlamades hans forna parti fullständigt och blef numera blott föremål för en hånfull och öfvermodig kritik från de segerjublande framtidsmännens sida. Geijers politiska frontförändring var för Järta ett slag, som han aldrig kunde glömma och hvarefter han också aldrig rätt hemtade sig. Att hans egen politiska ståndpunkt dock förblef den samma behöfver knapt nämnas, ty hvad Hans Järta minst af allt förstod sig på, var att modifiera sina åsigter till samklang med dagens gällande opinioner.

En af Järtas biografer, sjelf den högt ansedde verkställaren af Sveriges senaste politiska reformer, yttrar med

afseende härå att „Hans Järta, liksom flere bland Sveriges yppersta snillen, genom tyngden af sina skäl höll framåtskridandet tillbaka i den riktning, hvari det senare fortgått, och att han derför under senare delen af sitt lif hade att kämpa emot honom öfvermäktiga krafter.“ Men han tillägger: „Ovisst är dock hos hvem efterverlden står i större tacksamhetsskuld, den som åvägabragt nyttiga reformer, eller den som förhindrat skadliga.“ I sjelfva verket må man ifrågasätta, fastän friherre de Geer begripligtvis icke gör det, huruvida Järtas konservatism noga taget så ohjelpligt fått sin dom uti de politiska förhållandenas faktiska utveckling i Sverige; ty om 60-talets reformer derstädes har historien ännu ingalunda sagt sitt sista ord. Vi, här i Finland, som ha den förvisso oskattbara förmånen att uti vårt mäktigare och friare vestra grannland bevittna utvecklingen af institutioner liknande våra egna, och som af erfarenheten derstädes, vare sig god eller ond, mer än en gång dragit nytta för egen del, ha tills vidare blott ur *den* synpunkten anledning att tacka Sverige för exemplet af representationsreformen, att vi till stor del derigenom väl ännu länge skola varda förskonade för fasorna af ett reformagitationskrig, sådant Sverige under decennier fått utstå. Sannolikt fins det ock i den dag som är mer än en klartseende svensk medborgare, som, delande Järtas uppfattning af fosterlandskärlek och hans djupa förakt för den moderna utilitarismen, som är så villig att „för det omedelbart nyttiga offra alla statslifvets och nationens högsta intressen“, [1]) skall exempelvis uti försvarsfrågans tröstlösa läge se ett skriande bevis emot det nya statsskickets förträfflighet och i sitt sinne erkänna att Hans Järtas politiska skarpblick lika litet förnekade sig i hans ålders konservatism, som i hans ungdoms glödande frihetskärlek.

Hans Järtas ståndpunkt, likasom öfver hufvud konservatismen i sin bästa form, kan icke bättre karakteriseras än hans nyss citerade, utmärkte biograf det gjort genom följande ord, hvilka för öfrigt hafva sin osökta tillämpning på andra lands kultur- och nationalitetsstrider, likaväl som

---

[1]) Ur artikeln „Om statistik“, „Odalmannen“ 1823.

på de förhållanden de närmast afse: „Den som förstår att uppskatta civilisationens fördelar, den som vet huru ofta de gått förlorade och huru långsamt de återvunnits, han tvekar att blottställa det goda man redan har och han eggas till skarpare motstånd i den mån han inser tanklösheten och de ofta lumpna motiven hos rörelsens första upphofsmän.“

Nedstämd till lynnet och bruten till helsan drog sig Järta tillbaka från det politiska lifvet, för att i familjens och vänners krets uteslutande egna sin tid åt studier, och såsom frukten af dessa offentliggjorde han på trettiotalet sina tvenne mästerverk: afhandlingen om „Svenska lagfarenhetens utbildning“ och inträdestalet i vetenskapsakademin om „Svenska kyrkans yttre skick efter reformationen.“ Efter att hafva afslagit upprepade anbud om återinträdande i statens tjenst, öfvertog Järta slutligen år 1837 uppgiften att ordna och omorganisera riksarkivet. Till 1844 kvarstod han såsom riksarkivarie, ehuru han redan fyra år förut i följd af svåra familjeförluster, som gjort honom vistelsen i Stockholm pinsam, flyttat till Upsala.

Vid Järtas afgång anförtroddes riksarkivets vård som bekant åt J. J. Nordström. Det var Järta sjelf som tog initiativet härtill uti ett bref, som han jemte en enskild promemoria rörande arkivets framtida förvaltning tillstälde sin närmaste chef, dåvarande statsrådet F. O. Silfverstolpe. Då detta aktstycke på sätt och vis betecknar Hans Järtas sista betydande embetsåtgärd och dessutom står i närmaste samband med vändpunkten uti J. J. Nordströms lif, så torde ett utdrag derur här försvara sin plats.[1]) Det heter der bland annat: „Det är dock oundgängligen nödigt att Riks-archivet snart förses med en ny och verksam Chef, helst jag numera i nära 71 års ålder och sjuklig, ej kunnat denna sommar, såsom under de föregående, göra en resa till Stockholm för att der under några veckor öfverse verkets skick. Vid detta förhållande har, såsom Riks-Antiqvarien Hildebrand å mina vägnar för Herr Stats-Rådet

---

[1]) Brefvet i dess helhet och memorialet ingå uti första bandet af „Meddelanden från svenska Riks-archivet“ utgifna af n. v. riksarkivarien R. M. Bovallius, Stockholm 1881.

anmält, yppat sig anledning att den berömde Professoren Nordström kunde vara benägen att öfverflytta till Sverige och öfvertaga Riks-Archivariebeställningen om den erbjödes honom mot sådana ekonomiska vilkor, som någorlunda svarade mot dem han eger i Finland, hvarest äfven han kunde ha utsigt till förmånligare befattningar. Under ett hans besök i Upsala, der jag för tillfället då befann mig, kunde jag härom tala med honom och då förmärka, att han väl icke vore missnöjd med sin ställning i Finland, men dock skulle preferera den ifrågavarande Svenska tjensten, hvilken lemnade honom tillgång till i Finland saknade ämnen för forskningar synnerligast i Svenska rättshistorien. Då jag ansett det vara af högsta vigt att söka förvärfva honom åt Sverige och dess Riks-Archiv, hvilket svårligen kunde erhålla en annan Chef, så utmärkt skicklig dertill, —, så har jag trott mig böra i härföljande enskilda Pro Memoria meddela Herr Stats-Rådet mina tankar om en ändamålsenlig organisation af Riks-Archivet, grundade på förutsättningen, att Professor Nordström blefve dess styresman.“

I memorialet upprepas förslaget med ungefär enahanda uttryck. Detta skedde 1844. Två år derefter eller år 1846 utnämdes Nordström till riksarkivarie och flyttade öfver till Stockholm. Genom att lemna sitt verk i så goda händer och tillika testamentera åt Sverige en stor man hade Järta sålunda afslutat sin bana med en handling värdig hela hans tidigare fosterländska verksamhet. Detta erkändes redan då, och ett bättre vedermäle öfver slutadt dagsarbete kunde han på sin lefnadsafton ej önska sig.

I Upsala framlefde Hans Järta sina sju sista lefnadsår hedrad och uppburen af hela universitetsverlden och i vida kretsar betraktad såsom en naturlig föreningspunkt för alla fosterländska intressen. Men äfven öfverallt annorstädes i landet och särskildt i Stockholm, der dock under stridens hetta huggen skiftats skarpast och motståndarnes förbittring lefvat längst, begynte man redan vid denna tid allt mera allmänt skänka den store fosterlandsvännens lif och verk den förtjenta gärden af erkännande och tacksamhet, i den mån afståndet i tiden bragte de små bristerna ur sigte och stälde de stora förtjensterna i deras

rätta ljus. När så år 1847 Hans Järta slöt sin ärorika bana, hade klandret tystnat, och han sörjdes af hela sitt folk såsom en af dess bästa söner. En mera betydande personlighet har Sveriges historia sällan haft att uppvisa och mensklighetens sällan en renare karakter.

R. F. v. Willebrand.

Professor Lemströms polarljus-teori.

Slår man upp de nyaste läroböckerna i geofysiken för att i dem söka en förklaring öfver norrskenet, behöfver man ej såsom för tio år sedan söka förgäfves. Vetenskapen har sedan dess tagit ett vackert steg framåt, och med denna framgång är professor Selim Lemströms namn oupplösligen förknippadt. Visserligen har det icke under tidernas lopp saknats försök att tolka norrskensfenomenet, och i den mån som kännedomen af dess uppträdande och dess förhållande till andra naturfenomen blifvit vidgad, i samma mån hafva hypoteserna närmat sig det rimliga. Professor Lemström sjelf har behöft åratal för att från dessa hypoteser komma till en välgrundad teori. Härvid har han haft den förmånen att gripa in i frågan på en tid, då den genom upptäckten af vissa relationer mellan norrskenet, solfläckarna och de elektriska och magnetiska företeelserna blifvit ledd in i den rätta riktningen. De la Rive stod med sin hypotes ganska nära målet och han försökte till och med styrka den genom experiment med konstgjordt norrsken. Den rätta lösningen „låg i luften.“ Den anades af mången, och professor Edlund i Stockholm har till en del funnit den. Men professor Lemström tillkommer förtjensten att genom experiment hafva stält den nya teorin på en säker grund och att hafva framdragit synpunkter, utan hvilka teorin dock hade förblifvit haltande. Den framstående geofysikern och matematikern Siegmund Günther kallar derför i det 1885 utkomna andra bandet af sin Lehr-

buch der Geophysik den nya teorin „den Edlund-Lemströmska.“

För att uppvisa det framsteg norrskensläran vunnit genom denna teori, är det icke nödvändigt att påminna om de bisarra försök, som ännu i senaste tid blifvit gjorda att i norrskenet se något annat än ett elektriskt fenomen. Det är nog för oss att med Günther följa teorins utveckling i den riktning, som slutligen ledt till målet. Redan i början af förra århundradet förutsåg den genialiske astronomen Halley att jordmagnetismen skulle gifva en förklaring på norrskenet, och hans spådom tycktes gå i fullbordan, då man upptäckte att de större rubbningarna i deklinations- och inklinationsnålens rörelse åtföljas af norrsken. Celsius och Hjorter, Wargentin, Wilcke och Canton slöto sig till Halleys uppfattning. Innan århundradet gått till ända, vans ännu en bekräftelse på att man var på riktig väg, då Ussher lyckades påvisa att norrskenets karakteristiska punkter till sitt läge rätta sig efter magnetnålens ställning. Norrskenskronan samlar sig nämligen i det magnetiska zenit, och norrskensbågens högsta punkt ställer sig nästan i den magnetiska meridianen. Under första hälften af vårt sekel, då genom Humboldts och Gauss' bemödanden jordmagnetismen blef föremål för synnerligen allmänt studium, kom man äfven under fund med att norrskenen visa en periodisk vexling, som öfverensstämmer med vexlingarna i den jordmagnetiska kraften. Bland dem, som bidragit till frågan om norrskenens periodicitet må vi erinra oss professor Hällström; men det var först amerikanaren Loomis, som 1873 ådagalade den nästan fullständiga öfverensstämmelsen mellan de periodiska vexlingar, som man upptäckt hos norrskenet, den magnetiska deklinationen och solfläckarna. Dessa rön ledde till åtskilliga hypoteser, hvilka åsyftade att på rent magnetiska grunder förklara norrskenet.

Emellertid hade man redan i midten af förra seklet iakttagit några elektriska företeelser, hvilkas likhet med norrskenet var påfallande. Sedan den galvaniska telegrafen blifvit uppfunnen, fick tanken på ett samband mellan det nattliga ljusfenomenet och elektriciteten ett nytt stöd i de störingar, som inträffade i telegrafledningarna vid

starka norrsken. Vårt århundrades början var rik på upptäckter inom elektricitetsläran. Örsted uppvisade sambandet mellan elektriciteten och magnetismen, Ampère bevisade sina epokgörande elektromagnetiska lagar och Lamont ådagalade tillvaran af en elektrisk ström i jorden. Alla dessa framsteg inverkade på hypoteserna om norrskenet, men de förblefvo dock sväfvande, till dess de la Rive 1862 formulerade dem i följande lärosatser.

Jorden är negativt elektrisk. Atmosfären förses äfven rikligen med elektricitet, hufvudsakligen genom vattnets afdunstning. Denna elektricitet blir enligt naturens ordning positiv. Afdunstningen är starkast i jordens varmaste trakter, således mellan vändkretsarna. Dessa trakter förses derför med ofantliga mängder elektricitet, hvilken der till en del urladdar sig i de bekanta tropiska åskvädren. Men i följd af att de öfre luftskikten såsom motpassader strömma från ekvatorn mot polerna, sprides den af vattenångorna burna elektriciteten mot de kallare zonerna. Den sträfvar städse att förena sig med jordens negativa elektricitet, men denna sträfvan hindras af de lägre luftlagren, hvilka under vanliga förhållanden äro mycket dåliga ledare af elektriciteten. Blir luften fuktig, minskas dock detta motstånd, och då luften i polartrakterna i allmänhet är rik på vattengas, inträffar der en strömning af elektricitet från atmosfären till jorden. Genom experiment med de så kallade geisslerska rören är det ådagalagdt att en svag elektrisk ström, som icke synes i luft af vanlig täthet, i starkt förtunnad luft åstadkommer ljus. Detta ljus eger stor likhet med norrskenet, och norrskenet är sannolikt just det ljus, som den elektriska strömmen från atmosfären mot jorden framkallar i polartrakternas högre, tunnare luftlager. De la Rive åskådliggjorde sin tankegång genom ett experiment. I polerna på en jordglob af trä insatte han tvenne jernvalsar och omgaf dem med hvar sin glaskupa, hvari han kunde förtunna luften efter behag. Glaskupornas tak utgjordes af metallskifvor, vid hvilka tvenne metallringar voro fästade så, att de omgåfvo jernvalsarna utan att beröra dem. När han nu elektriserade jernet och metallringen och tillika förtunnade luften i glas-

kuporna, uppstod kring polerna ett ljus, som visade sig ega flere af norrskenets egenskaper.

En väsentlig förbättring fick de la Rives teori, då den utmärkte fysikern, professor Edlund, på densamma tillämpade den af Faraday upptäckta unipolära induktionen. Om en magnet, som eger ett hölje af ett ledande ämne, sättes i rotation omkring sin axel och en punkt nära dess midt medels en ledning förbindes med en punkt vid någondera af magnetens poler, uppstår i ledningen en elektrisk ström. Jorden är en sådan magnet omgifven af den ledande jordskorpan. Ekvatorialzonen är förenad med polarzonerna medels en ledning, bestående af den uppstigande fuktmättade luftströmmen närmast ekvatorn, den tunna luften i atmosfärens högsta delar och den fuktiga luften omkring polerna. Mellan ekvatorn och polartrakterna är ledningen skild från jordytan genom de lägre, jemförelsevis torra luftlagren, hvilka göra starkt motstånd mot den elektriska strömmens sträfvan att återvända från ledaren till jorden. För att öfvervinna motståndet erfordras en ansenlig mängd elektricitet, och motståndet besegras oftast blott genom en häftig urladdning, en blixt. Men i polartrakterna erfordras mindre kraft, för att elektriciteten skall kunna nå jorden; der försiggår derför oftast en långsam, ihållande strömning. Denna bringar de högsta luftlagren att glöda. Endast då strömmen är stark, kunna äfven de lägre luftskikten komma i glödning.

Professor Lemström har uppvisat en annan källa för atmosfärens elektricitet och hyser en annan uppfattning af orsaken till den kontinuerliga strömmen i polartrakterna. Visserligen förnekar han ej riktigheten af Edlunds teori. Men han tror att den ström, som alstras direkte af den unipolära induktionen, är obetydlig i jemförelse med den som framkallas genom så kallad influens. Om en positivt elektrisk kropp bringas i närheten af en ledare, framkallas i denna en elektrisk fördelning sålunda, att den del af den senare kroppen, som befinner sig närmast den förra, blir negativt elektrisk, den bortvända delen positivt. Ledes den positiva elektriciteten bort, ökas den negativa elektriciteten på ledaren till i det närmaste samma mängd, som hela den positiva elektriciteten på den förra kroppen. Ökas

elektriciteten på endera, växer den äfven på den andra, och detta fortfar, till dess luftens motstånd öfvervinnes och elektriciteten från den ena kroppen slår öfver till den andra. Professor Lemström föreställer sig jorden såsom den elektriska kroppen och atmosfärens högsta, tunnaste lager såsom ledaren. De äro närmade hvarandra så, att de endast åtskiljas af de lägre, tätare luftskikten, hvilkas ringa förmåga att leda elektriciteten läsaren känner. På ledaren, atmosfärens tunnare lager, uppstår en sådan fördelning, att den del af ledaren, som finnes närmast jorden, blir positivt elektrisk (emedan jordens elektricitet är negativ), och den negativa elektriciteten bortgår till den oändligt förtunnade luften längst utom jorden. En ständig sträfvan finnes nu hos den positiva elektriciteten på den atmosfäriska ledaren att förena sig med den negativa i jorden. Denna sträfvan motverkas af luftens motstånd i de lägre lagren. Men om elektricitetsmängden ökas eller om ett luftlager blir fuktigt och derigenom förvandlas till en god ledare, kan motståndet öfvervinnas; då uppstår en blixt eller ett norrsken. Luftens motstånd beror ej blott af dess täthet och torrhet, utan äfven af afståndet mellan den influerande kroppen och ledaren. Då dertill kommer att också influensen betydligt ökas på de punkter, der kropparna komma hvarandra närmast, är det naturligt att de talrikaste och konstantaste elektriska ljusfenomenen skola visa sig just på de ställen, der den atmosfäriska ledaren är mest närmad till jordytan. Detta inträffar, som bekant, i polartrakterna.

Dessa äro således grunddragen af Lemströms teori. Jorden är negativt elektrisk. Genom induktionen i förening med afdunstningen tillföres atmosfärens högre lager positiv elektricitet. Denna fördelar sig der genom influens, så att största mängden samlar sig kring polerna. I följd af atmosfärens ringa höjd och dess betydliga fuktighet fortgår ofta en ihållande strömning af elektricitet från atmosfären till jorden i dessa trakter. Derigenom bringas de högsta, tunnaste luftlagren till glödning, och sålunda alstras norrskenet. Emedan strömningen är en akt af den unipolära induktionen, ställa sig ljusstrålarna och flammorna i ett bestämdt förhållande till den magnetiska kraftens riktning.

Mången läsare erinrar sig helt visst professor Lemströms härstädes offentligen visade experiment för framkallande af konstgjordt norrsken. Hans norrskensapparat består af en messingskula, som föreställer jorden, och en hop glasrör innehållande förtunnad luft, de så kallade geisslerska rören, föreställande atmosfärens högre lager. Så väl kulan som rören sättes i förbindelse med en elektricitetsmaskin. Då rören äro tillräckligt närmade kulan, eller då utvecklingen af elektricitet blir tillräckligt intensiv, begynner en ström mellan dem och kulan. Denna ström synes icke mellan rören och kulan, emedan luften der är för tät. Men i rören begynner den tunna luften att glöda med ett norrskenslikt ljus. Ökas elektriciteten ytterligare eller närmas rören mera till kulan, hoppar elektriciteten våldsamt igenom den täta luften och gifver sig till känna såsom en gnista, en blixt.

Det är nu tolf år sedan professor Lemström framkallade norrsken i kammare. Sedan dess har han framkallat norrsken i naturen och tillika ådagalagt att norrskenet i naturen verkligen åtföljes af en elektrisk strömning från atmosfärens högre lager till jorden. Detta kunde icke ske utan mödosamt arbete och mycket dyrbara experiment. Dessa uppoffringar af arbete och kapital voro nödvändiga, om man ville från de mer eller mindre sannolika gissningarnas område komma till verkligt vetande.

Måhända hade professor Lemström aldrig fått tillfälle att utföra det som var af nöden, om ej Finland hade blifvit kalladt att deltaga i ett stort internationelt vetenskapligt företag, de meteorologiska polarstationerna. Nordpolen omgafs 1882 med en krans af observatorier, hvilka förseddes med de utmärktaste fysikaliska instrument och anförtroddes åt kompetenta forskare. Dessa skulle alla arbeta efter ett gemensamt, förut uppgjordt program, omfattande en mängd meteorologiska och magnetiska iakttagelser och rön. Programmet borde i främsta rummet samvetsgrant utföras, men derjemte egde hvarje stations vetenskapsmän att i mån af tid och krafter egna sig åt sådana undersökningar, som orten och hans speciela förstudier betingade. I enlighet med planen för det hela tillkom det Finland att inrätta sin station i Sodankylä. Regeringen tillmötesgick bered-

villigt Ständernas storsinnade och enhälliga uppmaning att bevilja alla nödiga medel. Professor Lemström blef af vetenskapssocieteten utsedd att organisera och öfvervaka företaget, assistenten E. Biese blef stationens ledare, och till observatörer antogos ingeniören K. Granit, studenterna S. Dahlström och A. Petrelius samt magistern N. Sundman. Det torde icke vara nödigt att här erinra om stationens organisation och allmänna verksamhet, då så mycket redan blifvit skrifvet om den så väl i tidningarna som i den 1885 tryckta berättelsen af stationens egna medlemmar „Om den finska polarexpeditionen till Sodankylä och Kultala åren 1882—83 och 1883—84.“ Allt nog, expeditionen arbetade i tvenne år, hvarunder personalens sammansättning hann undergå några förändringar, så att deltagarnes lista får ökas med namnen I. Biese, I. Eurén, E. Moberg, W. Blom, U. B. Roos och A. Heinrichs. Derunder fullföljdes det internationela programmet på ett tillfredsställande sätt.

Det var detta tillfälle professor Lemström förstod att begagna. Det gälde här ett försök, lika djerft uttänkt som svårt att utföra, det gälde att med menskliga medel frambringa norrsken öfver Lapplands bergtoppar och att uppfånga den elektriska strömmen, som man hade anledning att förutsätta hos norrskenet. Skulle det lyckas, så vore gåtan om norrskenets ursprung löst. Och Finlands folk tillkomme äran af att hafva med sina egna medel, intellektuela och pekuniära, upptäckt förklaringsgrunden till detta hemlighetsfulla naturfenomen, som är så karakteristiskt för nordens långa vinternätter.

Vi skola nu se, hvilka metoder man användt och hvartill de ledt. Det har länge varit bekant — Ångström har först ådagalagt det — att norrskenet eger ett särskildt spektrum, hvilket till sin beskaffenhet mest liknar det, som ljuset i de geisslerska rören framkallar, då en elektrisk ström ledes genom dem. Detta spektrum angifver bestämdt att norrskenet framkallas af glödande gas. Expeditionen begagnade flitigt spektralapparaten och kom dervid till det märkvärdiga resultatet, att norrskensspektrum ofta visade sig äfven då intet norrsken kunde iakttagas. I synnerhet erhöll man detta spektrum, då tuben riktades mot bergtoppar. Deraf tycktes framgå att den

kraft, som alstrade norrskenet, var i verksamhet äfven då ljusutvecklingen var så svag, att den ej kunde uppfattas med blotta ögat.

Redan förut har man i polartrakterna och uppe på höga berg stundom iakttagit ett norrskensartadt ljus i de lägre luftlagren öfver föremål på jordytan. Äfven nu observerades dylika egendomliga fenomen. Med de spektralapparater, som stodo till buds, kunde visserligen i de flesta fall icke något spektrum erhållas af dem, men vintern 1883—84 lyckades det dock någon gång. Det var norrsken i de lägsta luftlagren; observatörerna befunno sig stundom midt i den elektriska strömmen — om en sådan verkligen var skenets orsak. Detta återstod att utröna.

Om norrskenet orsakas af en elektrisk ström från atmosfärens högre lager mot jorden, borde det kunna framkallas genom de medel, som i allmänhet underlätta elektricitetens öfvergång från en kropp till en annan. Ett sådant medel är åskledaren. Professor Lemström hade redan 1871 under ett besök i Lappland uppstält ett slags åskledare med många spetsar i närheten af Enare prestgård och trott sig finna så väl ljusutveckling som en elektrisk ström, men emedan resultatet då var osäkert, måste experimentet förnyas i större skala. Vintern 1882—83 uppställdes på Oratunturi i Sodankylä en utströmningsapparat försedd med 5 à 600 messingspetsar och upptagande en areal af 364 kvadratmeter. Denna apparat framkallade öfver berget ett gulaktigt sken, som gaf polarljusets spektrum, och samtidigt visade den i ledningen infogade galvanometern att en elektrisk strömning verkligen försiggick från atmosfären mot jorden. Samma vinter upprepades försöket på Pietarlauttasoaivi invid Kultala guldvaskeri i Enare, och med samma resultat, blott ännu tydligare. En verklig norrskensstråle uppsteg der från berget.

Ännu kunde fysikerna göra några invändningar mot resultatet.[1]) För att kullkasta dem måste experimenten

[1]) De läsare, hvilka önska inhemta närmare upplysningar om professor Lemströms norrskensteori och om arbetet för dess utveckling, få vi hänvisa till hans egen allmänfattliga redogörelse i Adolf Bonniers „Populära vetenskapliga bibliotek“ IV „Om polarljuset eller norrskenet“, Stockholm 1886, hvilket verk nästan samtidigt utkom på franska hos den bekanta firman Gauthier-Villars i Paris.

fortsättas under följande vinter med förbättrade apparater och under iakttagande af nya försigtighetsmått. Till prof uppstäldes en apparat först på Kommattivaara vid Sodankylä. Sedermera anbragtes ej mindre än fyra utströmningsapparater på olika höjd på Pietarlauttasoaivi. Så väl på Kommattivaara som på fjället vid Ivalojoki visade sig norrskensljus öfver apparaterna, äfven då himmeln för öfrigt var mörk, och då månskenet förtog det svaga elektriska ljuset, förrådde detta sig dock i spektroskopet. Den elektriska strömmen iakttogs derunder ständigt på galvanometern och studerades med omsorg. Till yttermera visso försökte professor Lemström öka strömmens styrka genom att sätta en elektricitetsmaskin (Holtz') i förbindelse med utströmningsapparaten. Berodde norrskenet af en elektrisk ström, så borde det här öfver fjället kunna framkallas med maskin på samma sätt som i det geisslerska röret. Hans förväntan uppfyldes fullständigt. Då maskinen sattes i gång, uppstego norrskensflammor raskt efter hvarandra och gåfvo det väntade spektrum, och hvarje gång maskinen stannades, upphörde de.

Dessa experiment hafva väckt ett välförtjent uppseende inom den vetenskapliga verlden, och resultaten af den finska „polarexpeditionens“ arbete hafva blifvit helsade som ett stort framsteg för geofysiken. För detta sällsynt goda resultat hafva vi i främsta rummet att tacka professor Lemström. Det fordras föreningen af många framstående egenskaper hos en person för att till ett godt slut leda ett företag af denna invecklade art. Den grundliga insigten i ämnet och den aldrig svigtande hängifvenheten för uppgiften äro ej till fylles. Rådighet, energi och praktisk ledande förmåga äro lika oundgängliga. Vetenskapssocieteten hade funnit den rätta mannen för den rätta platsen, det har professor Lemström bevisat genom sitt lyckligt slutförda värf. Men han hade stått kraftlös, om ej nationen hade stält det nödiga kapitalet till hans förfogande. Man säger att vetenskapen är kosmopolitisk, och i vidsträcktaste mening ter den sig sådan, då det gäller atmosfäriska eller kosmiska fenomen, som göras till föremål för ett internationelt forskningsföretag. Men om vetenskapen någonsin tillika är nationel, är den det i ett

fall som detta, då nationen förenar sina intellektuela och materiela krafter för att utforska svaret på en vetenskaplig fråga, hvars lösning främst står att sökas i det land nationen kallar sitt. En i sådan mening nationel vetenskap fordrar vår tid af hvarje folk, som vill räknas bland de bildade nationernas antal. Genom att motsvara denna fordran vinner nationen tvenne oskattbara håfvor: aktning och förtroende.

R. Hult.

I bokhandeln.

Gösta Sundman: Finlands fiskar, med text af O. M. Reuter, I—VII. Helsingfors 1883—1887, G. W. Edlund; pris 5 mk. 50 p. häftet.

I betraktande af att på ichtyologins område många utmärkta arbeten höjt allmänhetens fordringar och stadgat dess omdöme här mera än på flere andra områden af naturvetenskaplig literatur, har ofvannämda företag varit nog vågadt. Så mycket större tillfredsställelse erfar man, då man ser det sätt, hvarpå hr Sundman löst sin uppgift. De sju häften, hvilka hittills utkommit, innehålla afbildningar af vimba, sarf, gös, björkna, röding, siklöja, braxen, aborre, sutare, gädda, lake, mört, blanklax, grålax och forell, id, löja, nors, gers, asp och näbbgädda. Af dessa afbildningar äro de flesta förträffliga, och det kan ej vara annat än glädjande att ett arbete af denna halt utkommit i vårt land.

Rörande färgbehandlingen, som röjer en synnerlig skicklighet hos artisten, vilja vi särskildt framhålla några drag, i hvilka vi spåra arbetets största förtjenster. Genom en egen saftighet hos färgen framträder det fuktiga belägg, hvilket en slemmig öfverhud breder öfver fjällen och som trots dessas kantiga natur förlänar åt fiskkroppens yta och konturer en behaglig mjukhet; detta gäller företrädesvis bilderna af laxöring, lake, id, björkna och gers. I synnerhet framträder detta uti skuggornas färgtoner, som vi icke i äldre ichtyologiska planchverk sett lika fördelaktigt behandlade. Vidare framstår med berömlig klarhet de olika skiftningarna af kroppens glans hos olika former, t. ex. hos id, mört, löja, siklöja och näbbgädda. Och slutligen har vissa arters färgdrägt blifvit ända derhän naturtroget återgifven, att betraktaren kan genom huden på vissa ställen af kroppen skönja underliggande partier. Man ser under glansen af bukfjällen laxens rödletta fetma samt björknans,

löjans och siklöjans hvita kött framlysa; man tycker sig kunna skåda långt in i norsens genomskinliga kropp. Att detaljer af så ömtålig beskaffenhet kunnat i bild framställas är verkligen öfverraskande, och man nödgas med sådana koloristiska resultat för ögonen antaga, att vissa smärre brister och ofullkomligheter i afseende å färgen mera hänföra sig till det typografiska utförandet än till originalteckningen. Bland plancherna äro några, t. ex. sarf, vimba, aborre och asp, hållna för mycket i *en* ton. Härigenom har specielt sarfven, hvilken för öfrigt är arbetets sämsta bild, fått ett främmande utseende. Måhända hade ifrågavarande bilder framträdt i fördelaktigare ljus, i fall ännu minutiösare omsorg egnats dem vid det, visserligen med många svårigheter förknippade, öfverförandet i tryck.

Äfven teckningen af figurerna är utförd med synnerlig precision och vittnar i allmänhet godt om artisten; dock står den tydligen efter koloriten. Hr Sundman för icke ritstiftet med den mästarhand som en W. v. Wright, och hans bilder sakna öfver hufvud den liffullhet, som utmärka den store föregångarens, men de fängsla likväl genom den kärlek till sanning, det jemnmått och den frihet från schematisering, hvarmed de äro utförda. Härtill kommer att de flesta afbildningarna äro utförda i naturlig storlek på helt ark samt att vetenskaplig trohet närmelsevis blifvit uppnådd. Deremot är valet af typexemplar icke alltid det bästa; särskildt gäller detta valet af sarf och gös. Olägenheten häraf minskas dock, dels derigenom att afvikelserna från det för arten mest karakteristiska finnas angifna i texten, dels derigenom att goda typer anträffats för species, hvilka i synnerhet äro kända för att inom sig sluta varianta former, såsom t. ex. grålax och siklöja. Af hvardera dessa arter äro för bättre öfversigts skull tvenne exemplar afbildade, representerande mera anmärkningsvärda formförändringar.

Texten af hr O. M. Reuter är hållen i en särdeles underhållande och angenäm stil, men förefaller något knapphändig, ehuru han visserligen i allmänhet bjuder läsaren hvad han i företalet lofvat. Afsigten med nämda arbete är, säger han, „mindre att för dem, hvilka särskildt egna sig åt vårt lands zoologi, i bild åskådliggöra dess fiskfauna, än att för en hvar underlätta fiskarnas igenkännande och egga till ett närmare och allmännare studium af dessa.“ Den förra delen af uppgiften har hr Reuter emellertid öfverlemnat åt sin medarbetares goda plancher, och då texten är utan artbeskrifningar, måste zoologen vid bestämmandet af arterna anlita något faunistiskt arbete. Blott då det gäller species, hvilka äro jemförelsevis svåra att bestämma, tjena upplysande antydningar i texten som hjelp. I enstaka fall äro till och med enkla teckningar öfver någon speciel kroppsdel, från hvilken goda karakterer kunna hemtas, bifogade till texten, t. ex. vid beskrifning af blanklax och grålax en teckning af plogbenets form hos hvardera arten. Måhända hade skäl funnits att oftare an-

vända denna metod för att underlätta läsarens möda. I afseende å arter, hörande till Cyprinoidernas familj, skulle sålunda en teckning af svalgbenen med deras tänder gjort liknande nytta.

Den andra delen af uppgiften, att sporra till allmännare studium af vårt lands fiskar, har hr Reuter tagit på sin part och tyckes vilja lösa den genom att icke vara för vidlyftig. Man söker här förgäfves efter några statistiska upplysningar om hvilken ekonomisk nytta vårt folk drager af landets värdefullare fisksorter. På sin höjd lemnar texten uppgift öfver huruvida de i arbetet upptagna fiskarna ätas hos oss eller ej, samt om de äro föremål för indrägtigt fiske eller icke. Sportfiskaren, som önskar få kännedom om hvilka metoder i landets särskilda delar begagnas vid fångsten, skall visserligen här för hvarje enskild fiskart finna de förnämsta fångstsätten angifna, men icke närmare beskrifna. Den som åter önskar utvidga sitt vetande om vårt lands fiskfauna, skall ur ifrågavarande verk erhålla värderika upplysningar, men föga hvad han icke ur andra ichtyologiska arbeten kan inhemta. Icke ens frågor rörande den geografiska utbredningen äro uttömmande behandlade, ehuru de äro särskildt uppmärksammade. Deremot skall man, om man undantager S. Nilssons snart sagdt klassiska verk, näppeligen i något annat arbete om den nordiska fiskfaunan finna mera tilltalande skildringar af fiskarnas lif och vanor.

Vi rekommendera på det varmaste detta verk, som genom sin propra utstyrsel är en prydnad äfven för salongsbordet. Specielt borde vederbörande anskaffa arbetet till landets skolor. Ty bilderna äro makalösa såsom åskådningsmateriel vid den zoologiska undervisningen. Då texten är både svensk och engelsk, bör arbetet kunna tillvinna sig intresse äfven utom eget land.

Hj. S.

L. Dietrichson: *Moderna och drägtreformen;* 112 s. 8:o, med illustr. Sthlm, H. Geber.

I detta lilla arbete har förf. i några spirituela, visserligen flyktiga, men karakteristiska drag tecknat de yttre konturerna af modedårskapens historia. Det är med nöje man genomläser de trenne föreläsningarna. De genomandas icke heller af indignation öfver alla de dårskaper en dylik bok eger att framhålla, klokt nog, ty att med hätsk indignation och idkeligt beklagande tala om det, som i alla fall icke utan vidare låter ändra sig, verkar endast pinsamt. Den ton af resignation, af humor som förf. anslagit är den enda rätta i ett dylik arbete, ty alla verldens moralister, det sunda förnuftet, ekonomin och skönhetssinnet ha i alla tider förgäfves ridit spärr emot den menskliga fåfängan, specielare den sociala fåfängan; denna är det breda underlag, på hvilket modets babelsbyggnad uppföres.

I den sista af föreläsningarna behandlar förf. drägtreformen.

„Ett mode låter icke skapa sig genom maktbud eller vilja, icke ens genom mångas vilja" — säger förf. och detta med rätta — men om förslaget till drägtreform icke skulle uträtta mer än att väcka särskildt mödrarnas uppmärksamhet på huru maktpåliggande en reformdrägt är för hela denna generation, som ännu icke har en plats på fåfängans marknad, ännu icke är tvungen att följa modets tyranniska påbud, vore allaredan mycket, ofantligt mycket vunnet. Den som önskar närmare upplysningar om en rationel drägt och allt hvad dertill hörer, finner i den lilla boken en hel mängd beaktansvärda upplysningar. Vi hafva ju också i Helsingfors fått se en realillustration till professor Dietrichsons bok, nämligen den lilla exposition af rationela barnkläder och försäljning af mönster till dylika som här föranstaltats.

Jac. Ahrenberg.

Leo Tolstoy: Lif och död; 133 s. 8:o. Sthlm 1887, Albert Bonniers förlag; 1 kr.

— *På spaning efter lyckan:* 161 s. 8:o. Sthlm 1887, Albert Bonniers förlag; 1:25 kr.

I den artikelserie behandlande den ryska literaturen, hvilken för någon tid sedan bjöds Finsk tidskrifts läsare, ingick äfven en utförlig skildring af den framstående ryske författaren Leo Tolstoy, hans romaner samt hans betydelse för literaturen. I ofvanstående tvenne samlingar har läsaren tillfälle att göra bekantskap äfven med hans smärre arbeten, af hvilka öfversättningar som bäst hålla på att utkomma.

Den förra innehåller jemte några mindre skizzer förf:s nyaste förträffliga berättelse Ivan Iljitsch's död. Det är en psykologisk studie, utmärkt genom förf.s kända förmåga att med uppmärksam och säker blick iakttaga allt ända in i de minsta detaljer samt lugnt och osökt följa sin hjeltes själslif till sista andetaget. Som berättelsens titel antyder, är det här liksom i samlingens öfriga skizzer dödens mysterium, öfvergången från lif till död, som sysselsatt förf:s fantasi. Ivan Iljitsch har alltid varit en duglig, ja framstående embetsman med godt hufvud; sitt enskilda lif blandade han aldrig ihop med sitt embetsmannalif; hans högsta sträfvan var att vara comme il faut och korrekt. Hemlifvets både små och stora obehag förstod kan förträffligt att afskudda sig, och sålunda fortsatte han att lefva sitt lätta, behagliga lif. Men så kom sjukdomen i form af ett inre lidande, som småningom förde honom till döden under ohyggliga kropps- och själskval. Det är i den nästan pinsamt detaljerade skildringen af dessa fysiska och psykiska smärtor Tolstoy är en mästare. Han fogar den ena säkra och fina iakttagelsen till den andra och sammanställer så en marterhistoria af den mest gripande realitet. Man blir visserligen icke glad af att läsa den, man känner sig lättare till sinnes, när han ändtligen får dö, men nekas kan ej att alla

de tankar, som genombäfva denne döende, hans ångest för döden och förfäran öfver att se lifvet glida ifrån sig, hålla läsaren i en oafbruten spänning. Särdeles träffande och karakteristisk är äfven framställningen af den verkan underrättelsen om Ivan Iljitschs död gör i embetsverket, om kondolensbesöken hos enkan med mera. I de öfriga berättelserna uppsöker förf. döden vid andra tillfällen, såsom på slagfältet eller hos olika sorts menniskor, såsom då barinjan, hvilken så ifrigt hänger fast vid lifvet, utandas sin sista suck, medan den gamla jamschtschiken lugnt och obemärkt fortsätter sitt lif i en spiselvrå. Den tanke förf. oftast återkommer till är den friskes glädje öfver att det ej är han, som skördats af den obevekliges lie.

En helt annan uppgift har förf. förelagt sig i den senare samlingen. Han säger sjelf i sitt företal att det är för folket han skrifver, och detta en stor författare så värdiga mål har han till fullo nått, då han på ett lika enkelt som klart sätt framlägger en upphöjd sedelära, ikládd en folkelig och fantasirik berättelseform. Man kan väl knappast få en vackrare och mera lättfattlig förklaring öfver budet „att tillbedja i anda och sanning“ än den förf. ger oss i skildringen af de båda gubbarna, som skulle företaga en pilgrimsfärd till Jerusalem, men af hvilka blott den ena kom fram, under det den andra på vägen använde hela sin reskassa till att återställa välståndet inom en familj, som höll på att omkomma af hunger och elände. Utan pengar kan han ej fortsätta resan; han anser derför sin pilgrimsfärd slutad och återvänder hem, viss om „att Gud endast pålagt oss en uppgift här på jorden — kärlek och goda gerningar.“ I berättelsen om bonden Pachom framträder likaledes på ett slående och lifligt sätt sensmoralen att girigheten är en last, som man bör akta sig för. Af en djupare och mera omfattande syftning äro de berättelser, i hvilka förf. låter de sedliga idéerna representeras af religiösa personifikationer, såsom engeln Michael i berättelsen „Hvad som håller folk vid lif“, eller då han i „Gudsonen“ låter en fattig bonde få den Högste till gudfar åt sin son. När gossen sedan blir äldre, ger han sig att söka rätt på sin gudfar, som han finner boende i ett palats, der han kvarstannar i trettio år. Efter förloppet af denna tid kan han ej motstå frestelsen att inträda i det förbjudna rummet, der gudfadrens tron står. Han kan från denna tron se allt som tilldrar sig i verlden, och nu tillåter han sig att egenmäktigt ingripa i menniskornas öden. Gudfadern visar honom det orätta i hvad han gjort och sänder honom ut att verka bland menniskorna och sålunda försona sin skuld. Han lefver härefter som eremit och godtgör sitt brott genom att omvända en röfvare. Många drag i dessa berättelser påminna om folksagorna, ehuru de visserligen äro djupsinnigare och mera fantasirika, men också mindre lättfattliga än dessa.

Det vore för långt att nämna alla de berättelser. som ingå i denna samling; om dem alla gäller att handlingen löper raskt

framåt, att karaktererna äro klart och fint tecknade samt att tanken osökt finner sin form. Det behag man erfar vid läsningen af dessa berättelser får väl äfven till någon del tillskrifvas den vårdade öfversättningen.

—g —r.

W. Heimburg: Nådebröd, öfvers. från tyska orig. „Kloster Wendhusen"; 235 s. liten 8:o. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; 1 kr. 50.

Denna familjehistoria är en af dessa otaliga variationer öfver samma tema, som under en följd af år utgått ur åtskilliga tyska och engelska författarinnors pennor, för att underhålla den del af den läsande allmänheten, som icke ännu fått smak på den realistiska literaturen. I och för sig vore det ganska förtjenstfullt att tillgodose äfven den motsatta riktningen, men ledsamt nog äro dessa „familjehistorier" till största delen så sentimentalt anlagda och utförda med så ringa originalitet, att de på ett förvillande sätt likna hvarandra och icke lemna något i behåll åt läsaren. Der påträffa vi alltid samma stereotypa personligheter under förändrade namn, samma hemlighetsmakeri med någon hemsk tilldragelse eller skandal, som sent omsider uppdagas, samma upprepning af beskrifningar på gamla slott med förfallna trädgårdar jemsides med moderna villor och moderna kostymer; till och med handlingen lider af samma enformighet — en älsklig ung flicka och en högsint ung man älska hvarandra, lida många oförrätter från elaka menniskors sida, utsättas för svåra vedermödor och kinkiga förhållanden och förenas slutligen, när författarinnan för tillfället anser det vara tid att afklippa berättelsens tråd.

Det medgifves gerna att moralen i denna lilla berättelse är ren, hvilket på bokens omslag särskildt framhålles, men att den tillika vore sund och att berättelsen derför borde rekommenderas till läsning åt ungdomen torde kunna bestridas. Redan för den långtrådighet och brist på lefnadsfriskhet, som genomgår boken, skulle jag ej vilja rekommendera åt ungdomen detta dussinalster, hopskrifvet likasom många andra dylika för att fylla spalterna i en följetongsafdelning. För ungdomen är endast det bästa godt nog.

L. A.

George Ohnet: Svart och Rosenrödt, två noveller, öfversättning från franskan; 138 s. 8:o. Sthlm 1887, A. Bonnier; 1 kr.

Det är omkring fyratio år sedan en ny vals af den förste troninnehafvaren af dynastin Strauss klingade genom alla Europas balsalonger. En högromantisk, sentimental text åtföljde Sofiavalsens piano-upplaga. Våra mödrars och mormödrars hjertan blödde och bäfvade vid den tragiska konflikten emellan adelsstolthet och konstnärsglöd, hvilken valsmusiken takt för takt skulle åskådliggöra. I „Svanesången" ger oss George Ohnet med variatio-

ner Sofiavalsens tema om igen. Samma musik, samma svärmeri, samma bördsstolthet och ett lika högtragiskt slut, om ock ej det samma. Nu, år 1887, gör man ofrivilligt inom sig tysta förbehåll vid skildringen af Stenio Marackzys verldsbetvingande tjusningsförmåga och den engelske markisens andryga hårdhet. Innehållet så väl i denna novell som i den uppsluppna historien om „Tant Ursules olycka“ känna Finsk tidskrifts läsare redan från hr R. Kauffmans literaturbref i senaste marshäfte. Den senare novellen är så påtagligt farce-artad, att den nästan förefaller gjord för en framtida dramatisering. Att förf:s stil än är sentimental, än liflig, hör till hans nationalitet; att den alltid är ledig och talangfull, är hans personliga företräde. Den svenska öfversättningen återger förträffligt förf:s lätt flytande och lätt lästa språk, om ock ordställningen någon gång förefaller tvungen och ovilkorligt leder tanken tillbaka till det franska uttryckssättet. Då öfversättare, såväl i Sverige som i Finland, ansett lämpligt att med de två novellerna öka vår literatur, bevisar detta bäst att äfven dessa något gammalmodiga bagateller hafva sin tillfredsställda publik.

N. F.

I. Wilskman: Svensk-finsk gymnastik-terminologi; 67 sid. 12:o. H:fors 1887, G. W. Edlund; 50 p. (äfven med finsk rubrik på samma titelblad).

Det praktiskt ordnade innehållet tyckes vara ganska fullständigt. Då ref. ej är gymnast ex professo, kan han ej åtaga sig att bedöma huruvida alla de finska termerna noga uttrycka det afsedda begreppet. Men språket i dem synes godt och rent: säker kännedom af finskan, flerårig erfarenhet och allvarlig kritik hafva användts vid deras utarbetande. Härvid har dock erfordrats, för att finna det rätta, folkenliga uttrycket, noggrann bekantskap med redan hos folket gängse termer; der det gält att bilda nya sådana, behöfdes en klar tankegång och praktisk blick för att kunna gifva ett språkenligt uttryck åt hvarje särskild sak. Vår tanke är att förf. i arbetets hufvuduppgift lyckats.

O. G.

J. S. Blackie: Itsekasvatuksesta, neuvoja opiskelevalle nuorisolle; suomennos alkuteoksen viidennestätoista painoksesta; 90 s. 8:o. Borgå 1887, V. Söderström; 1 m. 25 p.

Denna lilla, utmärkta skrift, hvars förtjenster förut framhållits i Tidskriften (T. XVII h. 6), har, efter hvad vi erfarit, mycket slagit an på vår ungdom. Man kan derför antaga att den finska öfversättningen finner talrika läsare. Den klarsynte och frisinnade Edinburger-professorns arbete förtjenar verkligen studeras, och eftertanke vid läsningen erfordrar äfven förf:s något

sammanträngda stil. Denna ansträngning underlättas dock genom den goda finska öfversättningen. Om ock några tunga uttryck, ett och annat språkfel måste anmärkas här och der, hindra dessa oss dock ej från att anse öfversättningen i allmänhet väl gjord. Vi hoppas att denna bok äfven i sin finska drägt skall kraftigt bidraga till ungdomens sjelfuppfostran och i allmänhet till utbildandet af ett sundt omdöme i de vigtiga uppfostringsfrågor, som här beröras.

O. G.

F. Heikel: Lyhykäinen johdatus kokouksien ja istuntojen pitämiseen; 73 s. 8:o. H:fors, 1887, G. W. Edlund; 75 p.

Hr Heikels i Tidskriften redan anmälda, klara och för hvar man lätt fattliga bok „om möten och sammanträden" är nästan af större vigt för våra finskatalande mötesdeltagare, då de, såsom kändt, hafva ännu större benägenhet än de svenska till att genom ändlös vidlyftighet och andra formfel göra alla rådplägande församlingar till en plåga. Den finska öfversättningen företer några språkfel, sveticismer, ologiska uttryck och mera dylikt, som öfversättaren hade bort „yksinäishuoneessa" (i enrum!) borttaga, innan de kommit inför allmänhetens ögon; men då de ej äro af den beskaffenhet, att de i nämnvärd mån skulle försvåra bokens lätta stil, lemna vi dem onämda. Mot några finska termers form hade man äfven lust att reservera sig. Kanske det äfven varit fördelaktigt att något flere allmänna, utländska termer meddelats inom parentes, t. ex. acklamation och dylikt. — Vi önska emellertid att äfven den finska upplagan af denna synnerligen praktiska och nyttiga bok måtte få stor spridning och — efterföljd.

O. G.

Johan Olsen: Spiselig sop. Kristiania, A. Cammermeyer; pris 5 kr., text 60 öre.

Detta häfte innehåller tolf taflor i halftarks format med afbildningar i färgtryck af 24 ätbara svamparter. Bilderna utmärka sig fördelaktigt genom sin naturtrohet, hvilket må vara nog sagdt om denna samling.

Hj. S.

Sphinx: Helsingfors-Monaco; skildringar ur vårt hufvudstadslif; 83 s. 8:o; H:fors 1887, G. W. Edlund.

En bok för dagen, väckt till lif af den rättmätiga indignationen öfver vissa afslöjanden i en bekant balansaffär, men dock af mera än ett efemärt intresse. Ty om den lilla berättelsen ock bär spår af att vara hastigt hopkommen, om den icke ger någon djupare eller pregnant analys af spelarens själslif, så eger den dock förtjenster, som höja den öfver det vanliga „dagtrycket." Den är skrifven med varm och djup öfvertygelse, och återger en

god del bilder från vår hufvudstad med impressionistisk verve och sanning. Klandret af spelpassionen är hvarken larmoyant eller didaktiskt; med en för vår inhemska novellistik berömvärd objektivitet berättar förf. det stormiga innehållet i tvenne korta menniskolif, och det utan någon skandalsjuka. Berättelsen hade utan tvifvel vunnit mera i enhet och kraft, om handlingen icke löpt parallelt med tvenne hufvudfigurer, utan sammanslutit sig kring en bärare af hvad förf. velat framhålla.

J. A.

Öfversigt.

Inhemsk konst. (Bref till en vän i Paris.) Gamle vän! Du ber mig lemna några upplysningar om våra konstnärer, hvad de „göra och icke göra". — Då jag icke numera lefver lika förtroligt med konstnärernas slägte som förr, har jag mycket svårt att redogöra för hvad de „icke göra"; deremot har jag med samma lifliga intresse, och om möjligt ännu större kärlek än fordom tagit reda på hvad de göra. Konstföreningens galleri, som jag besökt ganska ofta, har jag funnit tack vare den trånga lokalen i samma behagliga pêle-mêle som, så länge jag kan minnas det, karakteriserat denna offentliga samling. Konstnärsgillets sammanträden har jag bevistat en gång, tror jag; närvaran af 80 % icke konstnärliga element dödar i dessa samkväm totalt den naivité och barnsliga munterhet, som du med förtjusning funnit i Paris konstnärskvarter. Nå, tiderna äro också allvarsamma: språkstriden, utrikespolitiken, de dåliga affärerna kasta sin slagskugga äfven långt in på konstens soliga och fridlysta nejder. För öfrigt har konstnärsgillet piggat upp sig, ger ut en tidning, af hvilken tvenne nummer med handteckningar utkommit, och, det bästa till sist, gillet har stält till en konstexposition, som varit till och med ganska väl besökt. Det är vår gamle vän S. Falkman som har hedern af arrangementerna, nu som alltid förträffliga. Då gillets exposition är det första betydande inlägget i det nya årets konstkrönika, skall du här få några närmare detaljer om den. Utställningens hemlandskarakter, sådan vi äro vana att finna den på expositionerna de tider på året, då kommunikationerna på utlandet äro förhindrade, är slående. Vi finna der Munsterhjelm, v. Becker och Kleineh, och kring dessa „stolpar" samlas skaran af äldre och yngre, äfven af dem som ännu stappla i konstens förgårdar. Det hela gör ett intryck af „juste-milieu." I alla fall erbjuder utställningen så pass mycket

betydande och nytt, att jag kan villfara din uttalade önskan om en kort resumé af de förnämsta konstverken.

Det bästa utställningen eger torde vara hr Munsterhjelms vinterlandskap. Jag har med dig så ofta tvistat om karakteren och arten af denna mästares konst, som jag skattar betydligt högre än du. Låt vara att han är en reflekterande natur, som för längesedan gjort upp med allt hvad naivité heter, en konstnär hos hvilken förståndselementet binder känsla och entusiasm, en elektrisk sol, som glöder, lyser, glänser, men icke värmer — han är dock en konstnär i hvarenda tum. För öfrigt har han denna gång stält ut ett vinterstycke, som värmer mer än otaliga andra af hans briljanta och lysande sommarbilder — jag säger icke sommarstämningar, ty deri håller jag med dig: stämningar ger han sällan. Taflan, den första snön, föreställer en isad strand med en brygga i förgrunden — en fjärd bevuxen med gulnad säf, i fonden en skogbevuxen kulle och öar, och deröfver en himmel med lysande ljuseffekter. Alla hans öfriga taflor, hvaribland du återfinner ett Tuulois motiv, bättre än vanligt, sammanför jag under det generela omdömet: de äro sin mästare värdiga.

Nu borde jag egentligen „for honours sake" nämna v. Beckers nyaste inlägg i inhemsk genremålning, men det ligger i sakens sammanhang att dessförinnan tala om Munsterhjelms kompilator baron E. Taube; ty Munsterhjelm är olycklig nog att ha epigoner allaredan nu, hvilket slående bevisar huru lätt preciserad hans konst är, huru långt han hunnit i rutin och teknik. Den mest ortodoxa Munsterhjelmare bland alla mästarens elever är nu baron Taube. Hans mål tyckes icke vara målning efter vår natur, utan efter Munsterhjelms uppfattning af vår natur —; får han hålla på några år ännu, så går det med honom som med den kinesiske skräddaren i San Fransisco. Denne himmelens son skulle göra en ny rock och fick en gammal till modell — han gjorde den nya precis lika som den gamla med hål, fläckar och trasor. Eleven har snart nog lärt sig alla mästarens artistiska finter och konstgrepp.

Du har ofta skämtat öfver det omständliga i våra genretaflor. Concedo — de berätta bredt och vidlyftigt, deras ohjelpligt svaga sida är teckningen, deras enda styrka intimitet och hjertlighet. Men, säge hvad man vill, denna genre har dock lefvat ett förtroligare samlif med allmänheten, bättre tillgodosett dess fordringar på lifsinnehåll, än hvad fallet är med det nya. Nåväl, i v. Beckers genretafla, „Byskvaller" eller hvad jag skall kalla den, har mycket af det gamla goda bevarats, och af det oundgängligen nödiga nya har icke så litet tillkommit. Ehuru taflan är tung i färgen, utan någon synnerlig friskhet och käckhet hvad det tekniska i konstverket vidkommer, såsom temligen naturligt är hos en äldre person, som dessutom alltid målat „omsorgsfullt", har den dock många goda sidor. Dess största förtjenst är solljuset. Det röda, gula, bruna och hvita ligger helt präktigt i solbaddet. De kalla tonerna i halfdagrarna äro riktigt inpassa-

de. Dertill kommer att *typerna,* i synnerhet kvinnan som står och sladdrar, äro *typiska* för sin landsdel, Österbotten. Något smakar den af akademi, deri att de varma röda och gula färgerna samlats enligt den gamla kända regeln i taflans midt, medan de kalla och indifferenta placerats på dukens utkanter. Innehållet finner jag icke så oäfvet, ehuru jag nog bland såväl konstens klerker som lekmän hört andra omdömen. Gammelmor, en tjock en, sitter hemma med pipan i mun och söker svalka i stugan, en bekant — nej måhända hennes dotter — kommer in, hon har nyheter att förtälja, hon hinner icke ens taga duken af sig, utan står nu der med sin stickning och berättar. Detta medan en af dessa martyrer, som vi alla känna under benämningen barnflicka, vaggar ett sofvande barn. Barnet sofver midt i solbaddet, der flugorna bita som argast, det har tjockt med täcken uppå sig och ett varmt dok öfver hufvudet — måtte ha varit en oförnuftig moder, såvida icke en gammal ungkarl arrangerat hela vaggnings-scenen.

O. Kleineh är den af våra äldre konstnärer, som under senaste tider gått mest framåt. Du mins nog hans gamla månsken med noir d'ivoire och asfalt i molnen, kritmjöl på vågorna och hans torra mariner, de äro som bortblåsta. Väl gör han stundom ett och annat månskensstycke i sitt gamla manér, så är äfven fallet med en tafla på denna utställning, men eljes äro hans sjöstycken numera ljusa, klara och genomskinliga. Vattnet är rörligt så det skvalpar. Hans naturell tyckes allt fortfarande ligga åt hafsidyllen, morgon- och aftonstämningar på hafvet, med glans på sjö, solljus och stiltje. Naturen i storm med jagande skyar och fräsande vågor har han äfven framstält, särskildt denna gång i „Stormen", men jag tviflar på att himmel och haf i den taflan fullt harmoniera med hvarandra, något som äfven vid en rasande storm bör ske dem emellan. Kleineh är allt fortfarande helsingforsarnes gunstling. Han har i vår härliga skärgård och sin palett funnit hvad som särskildt tjusar den hafombrusade hufvudstadens publik. För öfrigt skulle han göra lycka äfven med mindre, ty all slags sport till sjös, rodd, fiske och segling, är nu high fashion hos oss.

Som du sjelf ofta anmärkt, har F. Ahlstedt allt sedan sin senaste vistelse på utländsk botten visat sig som friluftsmålare par excellence. Utan att ega snillets gåfva, har han goda ansatser, vackra tankar, der hvilar ofta likasom ett skimmer af poesi (som stundom går öfver till Düsseldorfer-sentimentalitet) öfver hans motiv; att han det oaktadt icke får ut hvad han velat ur sina dukar, det är hans pensels fel, den är styf, och hans paletts, den är grumlig. Bland de många taflor han utstälde under höstens förlopp funnos flere bättre än hvad han nu har att uppvisa. I hans „Klippstrand vid Wapparn" ha vågorna styfnat bort och himmeln är grumlig. Man ser precis hvad han velat, kommer med sympati till ämnet, men — „Sesam, öppna dig", det ordet kan endast konstnären uttala, och kan han det icke, ja då faller den

sympati för konstverket, som glimmat i själen, i aska. „I skogsdungen", der ett par flickor ligga i det mjuka gräset — jag påpekar i förbigående hans böjelse för liggande figurer — har många förtjenster, men här gäller i det hela hvad som sagts i det föregående.

Du frågar särskildt efter fröken H. Westermarck, hon hade utstält ett porträtt af en ung dam i sin „milliö" (som Strindberg skrifver ordet) d. v. s. i budoaren, vid ett fönster, framför ett bord i stil Louis XV. Om teckningen varit säkrare, om det hvilat mera luft öfver rummet mellan hufvudfiguren och fonden, så hade idén i taflan bättre kommit till sin rätt. Sådan den är, var der en viss brokighet och oro, hvardera fiende till elegans och stämning — och dock var det just det, som taflan skulle ge oss. Färgen var klar och ren, pålagd med både friskhet och käckhet.

Hvad som i hög grad förvånade mig att se, var ett landskap, gissa af hvem? — S. Keinänen. Det var en lisa att se ett originelt landskap af en som icke plöjer med Munsterhjelms kalfvar; en å, till höger mörka träd i silhouett à la Ruysdal eller någon annan gammal holländare, i fonden ett öfverraskande godt fältperspektiv, en äng starkt belyst, i präktig, saftig färg, luften klar och varm som på en försommardag. I bakgrunden berg, och några röda färgfläckar i form af lador och uthus af en utmärkt sanning och effekt. En gubbe i hvit skjorta midt i mörkret till höger, i skuggan af de stora alarna, kunde ha varit borta, det hela hade derpå vunnit betydligt. Mins du F. Churbergs taflor i tiden? Det var samma kraft och schwung som i dem, men mindre råhet och mera måtta. Apropos F. Churberg, hon har slutat totalt, och det var synd: hon var en fiende till alla schablonmessiga landskap.

A. Thilén och E. Danielson ha gått framåt; i synnerhet den senare har gifvit ett par stycken, som lofva mycket, men som du vet lofva kvinliga elever alltid mer än hvad de hålla, också i konstnärsverlden. Bristande fysisk kraft och konstnärsskapets graf för kvinnan, den äktenskapliga lyckan, har gjort ända på många lofvande kvinliga talanger. Fröken E. Danielssons „Gräftland" är till sin öfre del ett verkligt präktigt stycke, jag skulle råda henne att klippa bort den nedre hälften.

Fröken M. Kiseleffs blomstermålningar ha alltid synts mig „lavede"; de ha väl blifvit bättre år för år, men mycket återstår ännu, innan hon kan bortarbeta det flyktiga, det dilettantmessiga i kompositionen. I hennes stycken råder egentligen en viss brist på saft och kraft, och ehuru de äro akvareller, skulle en viss portion pasta i färgen icke skada.

Vår gamle vän J. Ahrenberg, som återflyttat till hufvudstaden, utställer en af sina italienska akvareller, den har du sett — ljus i ljust. Eljes är der utom honom en enda arkitekt C. Kiseleff, som utställer ett högst otympligt Herrans-hus för Loppis-boarne.

Samma gubbar, som stodo längs gillets långvägg då du for, stå der än — de äldre omsorgsfullt svarfvade, runda och tillsmetade, deras motsatser, de nya, skizzerade, med märken af tummar och modellerpinnar. I hopp om att snart få en kort redogörelse från Pariser salongen och om de våra, tecknar, din

H.

P. S. Sedan ofvanstående var skrifvet, har utställningen ökats med ett stilleben af löjtnant Boije, som du nog ofta träffade i Paris. Jag kan icke underlåta att påpeka det arbetet, för att vara af en nybegynnare, är ett remarkabelt stycke: förnuftigt ihopkommet hvad motiven beträffar — något som man icke alltid kan säga om stilleben-kompositioner. — Kraftigt och saftigt i färgen, med undantag af det hvita doket, som icke är sant återgifvet. Idem.

Dr G. Brandes' föredrag. — „Det mesopotamiske sprog er et meget underligt sprog", men att danska, som läses här ganska allmänt, skulle i tal vara så förvillande likt mesopotamiska var tydligen en ledsam missräkning för flertalet af dr Brandes' åhörare. Man visste att han med sin spirituela konst beherskat stora auditorier i Europas hufvudstäder, man hade läst hans literära arbeten eller hört dem omtalas som ett formligt fyrverkeri af snillrikhet. Och nu satt man der och hörde och hörde: man såg hans gester, hans öfvertygande mimik, man visste att det var ett snillrikt tal, men kunde uppfatta knappast ett och annat drag. Dr Brandes försäkrade visserligen att han icke slukade ett enda ljud af sitt modersmål, utan endast uttalade det riktigt, och det faller naturligtvis icke en bildad menniska in att betvifla det. Det är väl en hemlighet mellan dr Brandes och hans landsmän hvart de öfriga ljuden försvinna i strömmen af „rige brede" vokaler, der andra menniskor kunna förnimma endast ett och annat *r*, som sätter sig på tvären, eller något blödt *s*-ljud, framkvällande som en lättare vattenbläddra. För att ryckas med af dr Brandes fordras emellertid ovilkorligen att man förstår hvad han säger. Och som det nu var, hände det sig derför att publiken blef orolig och föreläsarn måste gripa till allehanda pedagogiska hjelpmedel för att, som termen heter, hålla disciplinen uppe. Han gjorde plötsliga förändringar i tonfallet, han afbröt föredraget, han knackade i katedern och måste slutligen göra en anmärkning om saken.

Eljes torde väl dr Brandes vara rätta mannen att hålla en salong i ljudlös spänning: i hans personliga utseende ligger redan någonting egendomligt, att icke säga demoniskt; han är på en gång sakrik och spirituel, hans framställning är full af lif och ledig som en konversation, man märker alldeles icke att han håller konceptet framför sig. Utan att vara teatraliska åskådliggöra åtbörderna innehållet på ett ofta utmärkt sätt. När han, för att

taga ett exempel, vid karakteristiken af Dostojevsky ville framhålla att den stora ryska psykografen står nära gränslinien mellan förnuft och vanvett, drog han i luften upp denna linie lodrätt öfver katedern och lade med ena handen till höger de drag som skulle röja det gryende vansinnet, till venster med den andra kännetecknen på den förnuftigt tänkande psykologen. Anmärkningsvärd var äfven framställningen af Zolas berättelse i „les Rougon-Macquart“ om den lilla hop bönder och handtverkare, som under marseljäsens toner drar i härad för idéerna från revolutionen 1848. Stämman fick här en styrka, framställningen en lyftning, som skulle verkligen marken dånat rundtomkring och skogen, hela naturen stämt in i marseljäsen och ropat på frihet och hämd. Detta, sade föreläsarn, är klassiskt, är homeriskt, och vid en så öfvertygande framställning föll det en naturligtvis icke in att tänka annorlunda, ehuru Zola här är allegorisk, idealistisk, romantisk eller hvad annat som helst utom homerisk. Dr Brandes' teknik kunde väl karakteriseras både med flere och bättre valda drag. Men som jag icke kan påstå att uppfattat honom absolut riktigt, vill jag derför här reservera mig för ofullständighet eller misstag, på det att ingen må kunna peka på mig med dr Brandes' stora gest och upprepa hans: du lyver, lyver, lyver!

Det första föredraget gälde Zola, den oundvikelige, som enhvar nuförtiden måste kunna säga något om, ifall han vill umgås „i bildadt sällskap“. Nu vet man det nyaste: Zola, skall man säga, han är ingen verklighetsdiktare; romantiker, det är hvad han är, föga bättre än de tyska romantikerna från seklets början. — Huru lyckligt för hr af Geijerstam med sin gamla vanliga uppfattning af Zola såsom verklighetsapostel att han kom hit med sina föredrag förrän dr Brandes så märkeligt desavouerade den naturalistiska riktningens första man! — Dr Brandes utgick från Zolas enligt Taine gjorda definition på ett konstverk såsom ett stycke natur sedt genom ett temperament och menade att „temperamentet“ hos Zola är ungefär det samma som smaken hos klassikerna eller fantasin hos romantikerna. Under dess inflytande omformar Zola naturen och verkligheten till ett symboliskt uttryck för sina stämningar eller idéer, och medan han vill vara naturalist, blir han romantiker. Nana vid den stora kapplöpningsscenen blir andra kejsardömets onda genius, „le Ventre de Paris“ blir en genomgående symbolik af frosseriet, och så vidare. Grunddraget i Zolas temperament, den bottenlösa melankolin, har funnit sitt uttryck i samma natursymbolik. För Zola äro menniskorna endast viljelösa trälar under blinda och fruktansvärda naturmakter; hallarna i Paris, det stora hyrpalatset, modemagasinet, grufvan äro för honom inkarnationer af detta omotståndliga öde: hos dem fins friheten, viljan, sjelfbestämningen, som individen saknar. Dr Brandes hade kunnat föra ut resonnemanget också till den nordiska literaturen, der särskildt Ibsen erbjuder ypperliga jemförelsepunkter. Det är icke en van-

lig vattenledning, som i „En folkefiende“ blir förgiftad, det är icke en vanlig and, som i „Vildanden“ faller offer, eller en vanlig „möllefoss“, der Rosmer och Rebecka försvinna. Bakom allt har man förnimmelsen af en dunkel fruktansvärd makt, natursfinxen hvars gåta ingen tyder, med all reservation för jemförelsens hållbarhet i öfrigt. För resten, på tal om romantiker eller naturalist, hade föredragarn i Jacobsens färgromantik, eller Drachmanns stämningsromantik, eller Bangs hopplöshetsromantik haft stoff till en minst lika intressant framställning, som dessutom allaredan hade fört oss midt upp i det romantikens tidehvarf, som här förutspås åtminstone man och man emellan.

På grund af de konsekvenser man kunde draga ur föredraget om Zola, har det förefallit mig som det märkeligaste; andra har jag hört, som mer intresserats af föredraget om literär kritik. Föredragaren gaf här en framställning af Sainte-Beuve och Taine, den ena den moderna kritikens upphofsman, den andra hans store efterföljare och kontrast. Sainte-Beuve smular sönder sitt pund på detaljerna, dem han framlägger förträffligt, han tillämpar tusen olika synpunkter och kan aldrig vinna en fast ståndpunkt för sin kritik. Taine är systematiker. Han för konstverket tillbaka till upphofsmannen, hvilken åter förklaras ur en enda dominerande egenskap; han plockar ut ur samtidens och konstnärens egen historia en massa drag som bevis för den sats, från hvilken han utgått; han gör detta utan blick för det mångskiftande, det heterogena, som så ofta inrymmes inom en och samma karakter eller lifsåskådning. Dr Brandes sjelf, som visserligen var elev af Taine, sade sig dock ha försökt en kritisk analys, som förekommer hvarken hos denne eller Sainte-Beuve. Han trodde icke, som Taine, att en författare kunde förklaras ur en enda dominerande egenskap — ehuru han visserligen i föredraget om Zola använde just den metoden —; icke heller uteslutande på grund af samtidens och de omgifvande förhållandenas historia. Dikten, sade han spirar upp hos den enskilde, som står öfver mängden; denne trycker pregeln af sin individualitet på folkindividualiteten, och literaturen blir ett uttryck för folkets karakter derför att folket har kunnat tillegna sig denna literatur, icke derför att folket skulle frambragt den. Om nu denna grundsats bekräftas af vitterhetshistorien är mycket osäkert; men intressant var det att höra huru dr Brandes anser att de „Hovedströmninger“ uppstått, dem han skildrar på ett så utomordentligt briljant sätt. Det syns att man som teoretiker kan förorda en tvifvelaktig metod och likvisst utföra charmanta arbeten. Sjelf betecknade dr Brandes sin uppfattning som aristokratens, Taines som demokratens. I alla fall, hvilken metoden var, kunde den literära kritiken icke vara en exakt vetenskap. Den var det visserligen såtillvida, som den hade att samla och framlägga de data, hvarpå framställningen skulle grunda sig. Men i öfrigt, alldenstund dess uppgift var att påvisa det individuela och personliga, måste den förfara på samma

sätt som konsten: det erfordrades en viss divination, en lefvande inre föreställning om den person som skall framställas och de förhållanden, hvari denne uppväxt. Dr Brandes gaf således åt den literära kritiken, cendrillon bland muserna, samma ställning och uppgift, som hennes äldre syster historieskrifningen sedan gammalt innehaft.

I sitt tredje och sista föredrag om den moderna ryska literaturen uppehöll sig föredragaren förnämligast vid dess tre stormän Turgeniev, Dostojevsky och Tolstoy, uppvisande literaturens gradvisa utveckling, särskildt med hänsyn till den religiösa lifsåskådningen såsom den bestämmande och karakteriserande faktorn dervid. Någonting väsentligen nytt torde icke framstälts utöfver det, som Finsk tidskrifts läsare allaredan kunnat inhemta ur en för halftannat år sen införd artikelserie. I Petersburg, derifrån dr Brandes var på återfärd då han gjorde oss nöjet af ett besök, lär kritiken icke varit rätt nöjd med hans framställning af den ryska literaturen, hvarför man får antaga att denna gång artistens fantasi gjort sina ströftåg in på den vetenskapliga sidan.

B. E.

Literaturbref från Danmark. När jag denna gång begynner min öfversigt af nyare literära alster med att omtala några af de verk norska författare hafva utgifvit på danskt förlag, sker detta icke egentligen föı att visa de främmande gästerna en skyldig uppmärksamhet. Orsaken är helt enkelt den att jag har velat börja med att omtala någonting värkeligen utmärkt — och huru som helst står det fast att det mest betydande skönliterära arbete, som här hos oss under senaste år sett dagen, tillhör en norrman. Jag menar *Jonas Lies* roman „Kommendörens Dötre“.

Bland vår tids nordiska författare kan Lie väl sägas intaga en egendomlig plats bland annat derigenom, att han icke svurit någon fana trohet. Han hör icke till den „gamla skolan“, lika visst som han aldrig har låtit inregistrera sig bland de „moderna“ i detta ords vanliga betydelse; han intager icke någon „neutral“ ståndpunkt, ty han är icke en af dem, som luta än åt ena, än åt andra sidan och som just derför hafva så ofantligt svårt att tillfredsställa någondera parten. Snarare ville jag betrakta honom som en af de få, hvilka förbereda eller hellre införa en ny epok i diktkonsten. Om det är sant att konstens väsen evigt är det samma, dess mål orubbligt, så kan det blott lända honom till heder, när man säger om honom att han har sin rot i det gamla. Om det är sant att konstens former äro och för evigt skola vara vexlande, dess medel alltid nya, så blir det en ära för honom att gå fram ibland och tillsammans med de unga. Han är förbi den konstperiod, som undvek den nakna sanningen och „förskönade“ verkligheten. Men han har behållit så mycket af idealismen, att han tror på en mening i tillvaran, ett mål för lifskampen. Han är

med i den nya tidsströmmen, för så vidt som intet menskligt är honom så likgiltigt, att det icke skulle förtjena den noggrannaste granskning, den sanningsenligaste skildring; men verkligheten är för honom intet, der den visar sig som blott och bart en form. Han vill hafva ett innehåll, eller hvarför frukta det gamla ordet — en idé; åt den ger han sedan en form, som omsluter den som kristallbägaren det kostliga vinet. Han är en realist som *vill* någonting, eller en idealist som *kan* någonting — så att säga en realistisk idealist. Men namnet gör ju det samma. Lie är en af dem, som på det evigt gällandes grund arbeta på sanningens väg, med alla de medel och alla de former, naturen sjelf ställer till hans förfogande.

Famlat har Lie väl aldrig: redan i ett arbete så långt tillbaka i tiden som „Den fremsynte" är han på det klara icke blott med hvad han vill, men också med den väg, på hvilken han skall nå sitt mål. Följden af hans prosaarbeten visar emellertid att han oafbrutet går framåt i en förvånande jemn utveckling; arbeten sådana som „En Malström" och „Familjen paa Gilje" hafva helt säkert på hvarje uppmärksam läsare gjort intrycket af att vara en kulminationspunkt i hans författarskap. Så kom „Kommendörens Dötre" som en glädjande öfverraskning; man såg att diktarn var mäktig att taga ännu ett steg uppåt. Det är Lies rikaste och mognaste bok.

Sjelf kallar han den en roman; en sådan betydelse har han icke tillerkänt något af sina tidigare arbeten. „Kommendörens Dötre" är visserligen icke utförligare än mången af dessa; men den är djupare anlagd och ger rikare resultat än till och med „Tremestern Fremtiden" eller „Lodsen og hans Hustru". Framförallt framstår kompositionen i all sin enkelhet märkvärdigt storartad, och karaktererna äro genomförda med en klarhet och konsekvens, som knappast låter sig öfverträffas.

Det är en familjehistoria i ordets fullaste bemärkelse. Att den icke är målad i idel ljusa färger är väl icke mera än hvad hvarje läsare är på det klara med, då det är en bok af Jonas Lie han tar i handen. Lie har aldrig betraktat lifvet med en sangvinikers öga eller befriat skildringen från det alvarliga och tunga. De skäl, som drifva den lilla Martha till olycka och sorg och som föra den ursprungligen så rikt begåfvade Cecilia till en ståndpunkt af resignation, från hvilken det måste synas henne som en oändligt betydelsefull lycka att få systerns barn att lefva för, — „Smuler fra stakkels Marthels fattige Bord" — framstå tydligt vid skildringen af familjen, af moderns och broderns inflytande och påtryckning. Man kunde kalla det en familjetragedi, så sorgligt och så djupt motiveradt i det inre utvecklar sig handlingens gång. Men i motsats till så mycket af det „moderna" står „Kommendörens Dötre" pessimismen oändligt fjerran; den innehåller intet klagoskri, ingen bitterhet. Författarns lifsåskådning har icke sin rot i hat, utan i kärlek; till och med då han hårdast slår till, är det blott

för att träffa hindret för det han älskar. Genom hela boken följer läsaren honom med odeladt intresse; dels är det till följd af den märkeliga sanningen och kraften i hans skildringar, dels af den öfverbevisande energi och klarhet, hvarmed han utvecklar sina karakterer. Här fins ingen lucka, ingen punkt der man måste leta sig fram; oaktadt bokens form är så knapp, att den ej lemnar rum för någon öfverflödighet, saknas der aldrig en mellanlänk eller öfvergång. Karaktererna äro likaså fulländade som nya och friskt tecknade. Hela boken är som sagdt så väl genom sin anläggning som genom sitt utförande ett konstverk på höjdpunkten af den mogenhet, hvartill diktarn har kunnat nå.

Från „Kommendörens Dötre“ till Kjellands nyaste roman „Sne“ är ett långt språng. Om *Alexander Kjellands* fina psykologi, om hans konstnärliga fulländning, hans klara och tydliga framställningssätt kan väl knappast finnas två meningar; han är alltid på det klara med så väl sitt mål som sina medel och är en berättartalang af första rang. Men medan Lie med hela sitt stora varma hjerta alltid är midt ibland sina personer och hvad der tilldrager sig, står Kjelland utanför som en visserligen i hög grad intresserad, men i sitt innersta högdraget kylig åskådare. Då Lie är stor, är Kjelland pikant. I sin nya bok är han pikant från början till slut. Titeln tyder på en symbolik, men läsaren må sjelf se till att han kan få den att passa in. Det snöar både i början och i slutet, och snöfallet såsom sådant är förträffligt, men hvad beträffar det andiga sammanhanget mellan naturföreteelserna å ena sidan och menniskornas själslif å den andra, får man så godt som helt och hållet gissa sig dertill. Och ett sådant förfarande är väl egentligen mera pikant än sundt. Men frånsedt denna både krystade och oklara symbolik erbjuder emellertid „Sne“ icke ringa intresse. Icke så mycket skildringen af den unga frisinnade kvinnan, som fästat sig vid en i många andliga band insnärjd man och som rycker sig lös, då hon rätt lär känna hans småaktighet och brist på sjelfständighet, så väl som den pietistiska krets, i hvilken han vill införa henne. Här är i hufvudanläggningen ingenting nytt. Men enskildheterna äro i alla fall delvis återgifna med öfverlägsen konstnärlighet och flere af karaktererna ypperligt tecknade. Detta gäller särskildt om fadern till den unga flickans fästman, den „begavede“ presten. Han är en typ, som aldrig hitintills har varit framme i literaturen, och som bakgrund står den sega, norska allmogen, hvars personliga bekantskap lemnar en ett godt utbyte. Replikerna äro alltigenom mästerligt gjorda. Bland nordens nu lefvande författare finnes det få, hvilka som Kjelland förstå att säga sina saker så, att hvarje ord ger relief åt bilden.

„Vaardise“ af *Kristoffer Kristoffersen* är en berättelse om en ung man, som reser bort från ett rikt hem för att, uppfyld som han är af ideala känslor, kämpa för folkets sanna upplysning i en aflägsen norsk fjällbygd. Men striden blir honom för hård,

icke så mycket för att ej hans krafter skulle räcka till, utan för att han möter det segaste motstånd såväl hos ortens auktoriteter, embetsmän, prester och lärare, som i synnerhet hos dem han vill föra fram till ett sant menniskovärde, till ljus och andlig frihet. Stämningen i berättelsen är mörk, tung, nästan hopplös, och något tillfredsställande intryck efterlemnar den icke, af det enkla skäl att man icke ens på den sista sidan får riktig klarhet om hvad det skall blifva af hufvudpersonen. Icke desto mindre finnes der mycket som vittnar om afgjord talang. Det är fullhet och energi i skildringen, sundhet och originalitet i uppfattningen af karaktererna, både i hufvudpersonens anläggning och utveckling och framställningen af de mera framträdande bipersonerna.

John Paulsens fem berättelser med den gemensamma titeln „Stedbörn" äro alla utan undantag så tarfliga, att det är svårt att förstå huru han har kunnat få dem förlagda hos en af Danmarks förnämste förläggare. Hvad som till först faller i ögonen är den absoluta bristen på talang i kompositionen. I „Selma", den längsta af historierna, berättas huru en begåfvad och bildad ung man blir i grund bedårad och bedragen af ett lättsinnigt stycke, som ger sig ut för ett fruntimmer af familj, men hvars hjelpmedel äro så plumpa, att i verkligheten ingen normalt utvecklad ung man skulle kunna misstaga sig om hennes sanna värde. „Paskvarellen" är en klumpig berättelse om en ung målare och en vacker Capriflicka och hennes ynkliga trånande död, sedan älskaren öfvergifvit henne. De tre mindre berättelserna äro icke en hårsmån bättre. Allt sammans är af det slag, som man har läst tjugu gånger förut.

„Naturalister" af *Kristian Winterhjelm*, som tidigare har utgifvit flere romaner under pseudonymen Johannes Norman, är en rolig bok. Med icke ringa munterhet och med en fullkomligt harmlös satir skildrar han tvänne unga menniskor, som hafva fått nog af den moderna civilisationen och nu göra ett försök att „vende tilbage til Naturen"; skildringen af deras missräkningar och det sätt, hvarpå de omsider bringas att uppgifva sina fantastiska planer, är mycket munter och lefvande.

Fru Laura Kieler är född norska, fru Magdalena Thorsen utvecklades till författarinna under en mångårig vistelse i Norge. Båda hafva de i år utgifvit böcker; men dessa äro af mycket olika väde.

Fru *Laura Kieler* har tidigare utgifvit romanerna „André fra Keutokeino" och „Laurekas Kerhoinen", båda egendomliga och dugtiga arbeten; men hon har icke varit lika lycklig med sina nyligen utgifna „Silhouetter", en samling skildringar af mer eller mindre ointressanta personligheter, hvilka författarinnan vid tidigare tillfällen har kommit i beröring med. Bäst lyckad är bilden af Camille Collet, som röjer både sann uppfattning och verklig värme. Men i de öfriga skildringarna, af Ibsen, Björnson, Topelius o. s. v. träder hennes egen personlighet alltför starkt

fram, man får veta mera om fru Kieler, eller rättare om hvad denna spirituela dam menar om sig sjelf, än om dem hvilkas namn hon har användt som öfverskrifter. Skildringen af fru Jerichau, den berömda målarinnan, är så ensidig, att intrycket blir alldeles skjeft, och i stycket om fru Michaëli förargar man sig öfver den smaklöshet, hvarmed privata förhållanden blottats.

Om fru *Magdalena Thorsens* nya „Billeder fra Midnatssolens Land“ fins deremot intet annat än godt att säga; måhända står den genialiska författarinnan ingenstädes så högt som i dessa storslagna konstverk, der naturbilderna framstå med lika hänförande kraft och storhet som den man beundrar i hennes skildring af dessa nordiga trakters härdiga sjömän och fiskare. Stilen är oförlikneligt målande i all sin enkelhet; af det tillspetsade, som i hennes tidigare arbeten kunde verka nästan oroligt, finnes intet spår. Och med hvilken skicklighet och klarhet, med hvilken sann mensklig sympati är icke allt detta uppfattadt! De förhållanden och figurer författarinnan skildrar äro väl för flertalet läsare helt och hållet nya och främmande, men man följer henne från början till slut med förtroende; ingen skall kunna tvifla på att hennes skildringar äro lika sanna, som de äro fängslande.

Ett konstverk af så stor betydelse som de nämda arbetena af Lie och fru Thorsen har icke frambragts af någon dansk författare under det senaste året, ehuruväl åtskilliga af deras alster icke äro utan sin betydelse. Detta säges dock icke i anledning af *H. F. Ewalds* nyaste „historiska“ roman „Niels Ebbesen.“ Professor Ewald har aldrig visat sig som någon synnerligen själfull författare, hans fantasi är klen och hans sätt att berätta bredt och föga färgrikt. Men hittills har han dock uppnått beaktansvärda resultat; i flere af hans romaner med ämnen från svunna dagar — särskildt i hans bästa bok „Den skotske Kvinde paa Tiede“ fins det något pålitligt och solidt, en pregel af godhet och ärlighet, som verkar ganska tilltalande. Men nu har han helt och hållet sjunkit ned till det handtverksmessiga. „Niels Ebbesen“ baserar sig utan tvifvel på rätt grundliga historiska förstudier, och tilldragelsernas gång är säkerligen framstäld så pålitligt som det har låtit göra sig. Men lokalfärg finnes i boken lika litet som en rätt uppfattning af tidsåldern, och karakterernas utveckling är så matt, att icke en enda af dem förmår väcka läsarens intresse. — Långt mera nöje har man af en berättelse, som under titeln „Uden Ansvar“ har utgifvits af *A. B. Thorson.* Det är väl nu en 25 år sedan denna författare debuterade med några små arbeten, som icke väckte någon uppmärksamhet och icke heller gjorde anspråk derpå. Då drog han sig tillbaka från den literära verlden och utgaf omkring tjugo år derefter under djupaste anonymitet en hel följd af större och mindre berättelser: „Skæbner og Viljer“, „Rivaler“, „Den forlorne Son“ och „Fra Forlovelsestiden.“ De väckte uppmärksamhet, och författarn till „Skæbner og Viljer“, som Thorson hit-

tills har kallat sig, räknades snart till dem, som kunna vänta erkännande både af pressen och publiken. Att han är en klartseende och erfaren psykolog visar sig mer än någonsin förut i hans senaste arbete. Hufvudpersonen, mannen som lefver „utan ansvar", är en afgjord determinist, hvars lifsåskådning omöjliggör hvarje rörelse af hans samvete; denna personlighet är tecknad med öfvertygande kraft, och de situationer, åt hvilka han hänger sig, ända tills nemesis kommer öfver honom i form af ett skalligt hufvud och podager i benen, utveckla sig den ena ur den andra med full konsekvens. Kompositionen är tillräckligt rik, för att allt igenom uppehålla läsarens intresse; något nedtryckande för det hela äro enskilda, litet föredragsmessiga och långa repliker, men också dessa intressera, emedan de för den talande äro mycket karakteristiska och i och för sig både tankeväckande och själfulla.

Bland de yngre danska roman- och novellförfattarne intager *Henrik Pontoppidan* en framstående och egendomlig plats. Närmast tillhör han den moderna konstriktningen. Likasom hela hans skrifsätt och stil är naturalistens, så är också hans lifsåskådning till en viss grad pessimistisk; han ser mörkt och tungt på tillvaran och dröjer helst vid lifvets skuggsidor, döljer icke att hans tro på det godas slutliga seger öfver det onda här i verlden är mycket ringa. Men hans sorg och harm är utan bitterhet: han hör icke till dem som drifvas af hat och menniskoförakt; han ser och vördar det ädla, om ock väsentligen i lidandets gestalt. Helst skrifver han om de små och förtryckta i samhället, ehuru han denna gång dock rör sig bland dess högre kretsar. „Mimoser" heter hans nyaste berättelse. Hvarför han valt namnet på denna känsliga blomma för att dermed beteckna de tvenne unga kvinnor, som äro bokens hufvudpersoner, är icke rätt klart. Är det allvarligt menadt eller ironi? De blifva begge svikna i sin kärlek; den äldre gifter sig och blir bedragen af sin man, men lemnar honom strax; den yngre träffas af samma olycksöde, och förhåller sig dervid på samma sätt. Menar nu författaren att den unga hustrun handlar rätt eller icke, då hon strax bryter förbindelsen med den man, som har varit henne otrogen? Titeln ger dervid ingen rätt ledning; men de tvenne kvinnorna äro skildrade med en så ögonskenlig sympati, att den förra åsigten dock förefaller naturligare. Huru det än är, står det fast att „Mimoser" är ett diktverk af icke ringa värde, ej blott genom karaktersutvecklingen — kanske har Pontoppidan något af det gammaldags felet att referera för mycket, att karakterisera bredt och likafullt i berättelseform — utan också genom den skära stämning, som hvilar öfver skildringen af tilldragelser och situationer.

Pseudonymen *Aage Vang* döljer tydligen en författarinna, derom lemnar känslan och stilen i hennes bok „I Braendningen" intet tvifvel. För knappast två år sedan debuterade hon med novellen „Agnete", som väckte ett visst uppseende genom finheten i iaktta-

gandet af en ung flickas själslif och utveckling. „I Braendningen" är af ännu större intresse, dels derigenom att man öfverraskas af ämnets nyhet och den öfvertygande kraften i det psykologiska af berättelsen, dels genom en så personlig och liffull stil, att endast få nulefvande danska författare i detta hänseende stigit lika högt. Kanske är det för tidigt att ställa horoskopet för den talangfulla författarinnans framtida litterära verksamhet: i alla händelser kan det räknas som högst sannolikt att hennes nobla och egendomliga alster skola hafva ett bestående värde för den danska skönliteraturen.

Af mindre novellsamlingar har året bragt en rik skörd. Dr *Sophus Schandorph*, den nydanska literaturens enda humorist, har också gifvit sitt bidrag. Bland hans „Sex Fortaellinger" finnes det visserligen ingen enda, som kunde ställas i jembredd med det bästa han tidigare skrifvit, men man läser dem alla med nöje; i synnerhet är historien om „Hertigen", den stackars fjolliga bondgossen, och hans olyckliga kärlek till den unga fröken mycket nätt; också i „Kaerestesorg" rörs man af författarens innerliga sympati för samhällets små, en medkänsla, som ofta får uttryck i de putslustigaste former. — Beaktansvärda för många fina iakttagelser af själslifvet hos både man och kvinna äro *F. C. van der Burghs* „Skitser." Författarinnan är ett fruntimmer med ovanligt god bildning, rik på kunskap och erfarenheter. Vid ett flygtigt betraktande synes hennes motiver små; i verkligheten äro de betydande nog för att väcka allvarliga tankar och berättiga den stora ömhet, hvarmed de äro behandlade. Under läsningen af de små elegant utarbetade noveletterna känner man dock en längtan att se huru hon skulle mäkta med större och mera komplicerade ämnen, ty hennes ovanliga talang och den redan nu så fulländade tekniken ger anledning till stora förväntningar.

Herman Bangs nyaste bok, novellsamlingen „Stille Existenser", betecknar en afgjord seger. Om författarens begåfning har det aldrig rådt något tvifvel, men väl om huruvida det någonsin skulle lyckas honom att få det verkligt goda och dugliga i sin natur att genombryta allt det onaturliga, det osundt-pikanta, som tidigare har gifvit en bitter bismak åt allt hvad han skrifvit, en doft liknande mogna putschuliblad. „Stille Existenser" är en både förtjenstfull och sund bok, och den största af de enskilda berättelserna, „Ved Vejen", är utan jemförelse det bästa af hvad Bang intill dato har frambragt. Det är en äktenskapshistoria, med sorgsen och vemodig stämning, men skrifven med ett lugn och en klarhet, som för en fram genom mörkret; hvarje figur gör intrycket af att vara studerad efter naturen och skildrad med intelligent uppfattning af deras intressantaste egendomligheter, men utan öfverdrift och effektsökeri. I „Min gamle Kamerat" skildras med psykologisk skarpsinnighet en affärsmans själslif under den kris, som förer till hans ruin. „Enkens Son" är en rörande skildring af de uppoffringar, tvenne gamla damer göra för att från vanära rädda

en ung man, som de hålla af. „Hennes Höjhed“ är en effektfull studie öfver den tomhet, som kan råda i furstliga personers lif.

Mindre betydande, men oändligt älskvärda äro „Klokketonerne og andre Noveller“ af *Sophus Beuditz.* Den berättelse, efter hvilken boken fått sitt namn, utmärker sig genom sinnrikheten i kompositionen och den glädtighet, hvarmed lifvet i den gamla riksstaden Nürnburg under reformation tiden är skildradt; „Den fremmede i Rif“ är en nätt liten episod om Columbus förmodade besök på Island; „Prinsessen og de to Bejlere“ är en täck kärlekshistoria och „Ombord i Svanen“ en munter skildring af missödena under en segelfärd. Totalintrycket af den lilla boken är särdeles nöjsamt — hviket är mera än man kan säga om „Missljud og Harmonier“ af författaren till „Breve fra Landet.“ Denne saknar icke kombinationsförmåga, men deremot hvarje spår af stil, och väljer de mest banala motiver: „Hedningen i Foldegaarden“ med den ädla fritänkaren och den bornerade hycklande presten, „Klutfogden“, en rik och ädel natur som går till botten och slår sig på att dricka, emedan verlden är full af svek, „Grethe“, den unga skönheten från småstaden, som på ett oförklarligt sätt drifves att gifta sig med en dålig man, ehuru hon älskar en ädel, och „Psyche“ som i skepnad af en gipsfigur uppträder som nemesis, faller ned och krossar hufvudet på den gamle rouéen. — „Fra Hexernes Tid, curieuse Historier“ af *Voldemar*, är en samling imitationer, gammalmodiga till stil och språk, men så väl gjorda, att det stora flertalet godt kunde förvexlas med äkta, parhundra år gamla berättelser; de ega intresse både som trovärdiga kulturbilder och som fri diktning. — Till sist *Vilhelm Bergsoes* „Fra sollyse Strande.“ De som följt med Bergsoes författarverksamhet, skola också i denna samling påträffa åtskilliga vittnesbörd om hans uppfinningsrikhet och lifliga framställningssätt, i synnerhet i novellen „Pavens Kokkedrenge“, som ger oss spännande, men också mycket öfverdrifna bilder från oroligheterna och striderna i Rom under hösten 1867; i en berättelse sådan som „Fra Asinone“, der en förrymd tukthusfånge spelar rolen af en from innevånare i Ischia, lära väl öfverdrifterna och osannolikheterna blifva till och med den mest „troende“ för starka. Mera verkligt värde än novellerna hafva hans naturskildringar „Erindringer fra Ischia“ och „Vesuvs Udbrud 1872“, i hvilka Bergsoes måleriska talang ofta gör sig gällande med öfverväldigande kraft.

De tvenne diktsamlingar, som utgifvits af Helene Nyblom och Sophus Schandorph, erbjuda hvar och en sitt särskilda intresse. Fru *Nyblom* hör icke till de särdeles utpreglade författarepersonligheterna, ehuru hennes lyrik ingalunda saknar en viss energi i känslo-uttrycket; i alla händelser är hon en modern och tankerik författarinna, som behandlar sina ämnen med utsökt smak och mycket formsinne. — *Schandorphs* „Fest- og Sognedage“ innehålla utmärkta saker, så t. ex. tillfällighetsdikterna öfver

Victor Hugo, till C. Berg, till Björnson och till kompanisten J. P. E. Hartmann, hvilkas bilder träda lifslefvande inför ens ögon, så säkert träffar han deras mest betecknande drag; eller skämtsamma småbitar, i hvilka författaren ger sin humor fria tyglar, och allvarlig personlig lyrik, som vittnar om hans stora hjerta och hans hänsynslösa kamp för det som är honom heligt.

Bland de dramatiska arbeten året frambragt är *Karl Gjellerups* „Saint Just" det anmärkningsvärdaste. Detta drama egnar sig endast för läsning. Redan dess stora omfång omöjliggör dess uppförande, och dessutom skulle också, på grund af det stora antalet personer, som vid en flyktigare öfverblick alla förefalla så lika, men grundligare betraktade äro hvarandra mycket olika, detta dramas uppförande på scenen fordra icke blott ett idealpublikum, utan äfven ideala skådespelare. Men för den som med allvar genomläser boken, erbjuder den icke blott mycket nöje, utan också ett rikt tankeutbyte. Om St Just, Robespierre, Danton och de andra revolutionsmännen äro teknade i öfverensstämmelse med den historiska verkligheten, derom må andra döma, men säkert är att de framstå så förunderligt sanna, att man under läsningen ej kan undgå att tro på dem, och att hela den bild, som författaren upprullar af en begränsad del af revolutionshistorien, är det färgrikaste den nya danska literaturen har att bjuda på.

Sigurd Müller.

Jordytans arkitektur.

III.

Då det i föregående artikel var fråga om förkastningarna och jordbäfningarna i Italien, fördes läsarens tankar otvifvelaktigt till samma lands beryktade vulkaner. Vi sågo i Apenninerna en ensidigt veckad bergskedja, en båge, hvars insida sprungit sönder och instörtat i Tyrrheniska hafvet. Instörtningarna hafva skett ryckvis, än här, än der. Derför är Italiens vestkust rik på omvexling mellan klippiga uddar och vidöppna vikar, inåt landet fortsatta af låga slätter. Dessa vikar och slätter äro sätena för den vulkaniska verksamheten. I medelpunkten af den Kalabriska jordbäfningszonen ångar Vulcano och uppkastar Stromboli sina eldkaskader. I medelpunkten af den lyckliga campanjans sänkningsområde ligga de Flegreiska fälten och reser sig Ischias pik, och ej långt derifrån beherskar Vesuvius den neapolitanska golfen. Nordligare se vi blott slocknade vulkaner. Rocca Morfina är Gaëtagolfens Vesuvius, Albanerbergen den romerska campanjans. Också Toskana är rikt på vulkaniska företeelser.

Till dessa landskap bilda Apenninernas yttre, adriatiska sluttning en slående motsats. Der löper kusten i en ovanligt jemn linie, och der saknas vulkanerna nästan helt och hållet. Blott på tvenne ställen, der förkastnings- eller jordbäfnings-sprickor sträcka sig tvärt igenom bergskedjan, hafva de eruptiva bergarterna funnit väg till jordytan äfven på denna sida. Från de Flegreiska fälten går en underjordisk spricka österut, markerad af heta källor och gasutdunstningar. På denna spricka står Vesuvius vester om bergen, och öster om dem höjer sig dess jemnlike, den utslocknade Vultur. Från de Lipariska öarna, hvilka allesammans äro vulkaner, sträcker sig en jordbäfningslinie söderut under Lipari och Vulcano till Europas största vulkan, Etna. Längre fram på samma linie står i södra ändan af Sicilien det utslocknade Monte Lauro.

En likadan anordning af vulkanerna finner man i andra trakter. I allmänhet äro utbrottställena fördelade i rader längs förkastningssprickor eller i grupper öfver sprickor, som korsa hvarandra. Der berglagren icke remnat, endast veckats, der har den smälta massan eller magman icke kunnat tränga fram ur djupet. Man kunde visst tänka sig satsen omvänd och säga att der de smälta massorna icke sträfvat fram ur djupet, har bergbyggnaden förblifvit sammanhängande. Men detta vore att misskänna förhållandet mellan orsak och verkan. Vore de vulkaniska krafterna orsaken till sprickbildning och förkastningar, så vore man berättigad att vänta att utbrottställena omgåfves af uppresta eller upplyftade berglager. Så trodde man på Humboldts tid och ännu senare. Man talade om höjningskratrar. Det har emellertid visat sig att vulkanbergen bestå af material, som blifvit uppkastadt omkring kraleröppningen, och att de rubbningar, som försiggått längs sprickorna, i de flesta fall varit sänkningar, ej höjningar. Då dertill kommer att talrika väldiga förkastningar egt rum utan att åtföljas af vulkaniska fenomen, ledes man till den åsigten, att rubbningarna i jordytan i allmänhet icke förorsakas af vulkanismen, men väl under vissa förhållanden bereda den tillfälle att yppa sig. De väldigaste vulkaner likasom de mest härjande jordbäfningar äro hufvudsakligast blott symptomen till jordytans formningsprocesser.

Dock hafva de vulkaniska utbrotten äfven i och för sig mäktigt bidragit till jordytans omdaning. Många kraterberg hafva sådan storlek, att de ej allenast genom sin massa beherska landskapen, utan äfven genom sin inverkan på vindarna bestämma deras klimat. I åtskilliga trakter stå vulkanerna så nära hvarandra, att de ensamt för sig bilda hela bergstrakter och deras vid utbrotten uppkastade aska betäcker slättmarkerna i de omkringliggande provinserna samt höjer deras fruktbarhet genom sin rikedom på lätt löslig mineralisk växtnäring. Ännu mer hafva de forntida utbrotten af tunnflytande magma inverkat på jordytans gestaltning, i det att områden af hela rikens vidd, i synnerhet i Nordamerika och Ostindien, ligga begrafvade under tusentals meter mäktiga täcken och vallar af basalt,

trachyt och trapp. Vår frejdade landsman, professor Adolf Nordenskiöld, har visserligen uttalat en annan åsigt om basalttäckenas uppkomst. Han anser dem för bäddar af kosmiskt stoft af samma ämnen som meteorstenarna. Denna uppfattning har han på ett glänsande sätt förfäktat i sin afhandling „Om den geologiska betydelsen af kosmiska ämnens nedfallande till jordytan särskildt med afseende på den Kant-Laplaceska teorien“.[1]) Men mot hans åsigt kunna geologerna framställa invändningar, som synas afgörande. För det första har man på enskilda ställen upptäckt den kanal, genom hvilken basaltmagman trängt fram till jordytan. För det andra finnas de vidsträcktaste bäddarna i sådana trakter, som varit i hög grad utsatta för förkastningar, och intaga ett läge, som bevisar att de bildat sig under tiden närmast efter rubbningarna. För det tredje betäcka de mindre vidsträckta eruptivmassorna sjelfva förkastningssprickorna eller sträcka sig från dem ut öfver det nedsjunkna blocket. För det fjerde förete de flesta i detta afseende undersökta eruptivområden en regelbunden följd af olika lavor, betecknade med namnen propylit, andesit, trachyt, rhyolit och basalt. I samma ordning återfinnas dessa lavor öfver hvarandra i vidt skilda länder, oaktadt utbrotten ingalunda egt rum under samma tidrymder på alla orter.

Det ser ut som om lavorna varit mest tunnflytande och framkommit lugnast under de tider, då jordytan varit utsatt för de väldigaste skakningar. Visst är att de stora rubbningarna inträffat periodiskt och att i sammanhang dermed den vulkaniska verksamheten haft sina perioder af vexlande styrka. För närvarande genomlefva vi en lugn period. Tertiärtiden var deremot i hög grad orolig. Nutidens vulkaniska företeelser äro också blott en svag efterdyning af dessa utbrott, som utbredde ödeläggelse öfver ansenliga delar af jorden. Tertiärtidens orosperiod begynte i slutet af krittiden. Större delen af sistnämda epok och den tid, som föregick den, eller juraperioden, utmärkte sig deremot genom lugn. Denna uppehållstid

---

[1]) *A. E. Nordenskiöld,* Studier och forskningar föranledda af mina resor i höga norden, Stockholm 1883. III.

föregicks af en annan våldsamhetsepok, som begynte i slutet af stenkolsperioden, nådde sin höjdpunkt under den permiska och fortfor genom triasperioden, ja ända fram till början af juraperioden. Denna periodiska vexling har blifvit uppvisad på så många håll, att afvikelserna från regeln kunna betraktas som lokala undantag.

I de nutida vulkanernas fördelning har den egendomligheten anmärkts, att de allra flesta ligga i närheten af haf eller stora insjöar. Utslocknade kraterkäglor finnas långt från hafven i kontinenternas centrala delar, men det kan i många fall bevisas att deras grannskap varit vattenhöljdt under den tid, då de voro i verksamhet. Då man tillika observerat att de ångor, som uppstiga ur kratrarna, till största delen bestå af vattengas, har den slutsatsen legat nära till hands, att vattnets närvara är nödvändig för uppkomsten af en vulkan. Emellertid har det visat sig att mängden af vattenånga vid olika utbrott kan stå i mycket olika proportion till mängden af utgjuten lava och att lavautgjutelser kunna inträffa utan explosioner och utan bildning af vattenånga i kratern. I sistnämda fall framkommer lavan helt lugnt, och inga jordskakningar tillkännagifva de underjordiska krafternas uppror. Äfven då vattenångorna med oerhörd våldsamhet rusa ut ur bergets inre, märker iakttagaren att de icke kunna vara den drifvande kraften, som framtvingar lavan till dagsljuset. Ty gasexplosionen föregår nästan alltid lavautbrottet. Först efter det att berget blifvit lugnare, framkväller lavan.

Detta har gifvit den framstående geologen, professor Prestwich i Oxford, anledning att utveckla en ny teori för vattnets andel i den vulkaniska verksamheten.[1]) Orsaken till lavans framträngande anser han ligga på ett djup, dit vattnet iföljd af värmens tilltagande icke kan tränga från ytan. Då en vulkan är i hvila, cirkulerar grundvattnet under jordytan på regelbundet sätt, genomträngande vulkankäglans inre ända fram till eruptionskanalen. Regnmängden och afdunstningen bestämma vattnets höjd i kring-

---

[1]) *Joseph Prestwich,* On the agency of water in volcanic eruptions, Proceedings of the Royal Society, vol. XII, London 1885.

liggande brunnar och sjöar. Då ett utbrott stundar, tränger ny magma upp i eruptionskanalen. I följd af hettan begynner grundvattnet i dennas väggar öfvergå i ångform. Vattenångan eger ofantlig spännkraft, men kan ej finna någon lättare utväg till atmosfären än genom lavan inne i eruptionskanalen. Den pressar sig in i magman och följer med denna upp i kratern. Då den kommit så högt, att ångans spänstighet öfvervinner den ofvanför befintliga lavamassans tryck, rusar den med en våldsam explosion upp ur vulkanen, ryckande med sig skum och droppar af lava. Emellertid tränger allt jemt nytt grundvatten i de lägre jordlagren fram mot eruptionskanalen, afdunstar i sin tur och gifver sålunda näring åt förnyade explosioner. Deraf förklaras hvarför brunnarnas och sjöarnas vattenstånd plägar sjunka i närheten af vulkaner, så snart ett utbrott förestår. Efter en tid blir tillförseln af grundvatten så ringa, att explosionerna upphöra, och nu rinner lavan lugnt ur bergets springor.

Daubrée har i sin berömda „Experimentalgeologi“ bevisat att bergarternas förmåga att genomsläppa vatten ofantligt ökas, då de upphettas. Till och med om en gas af hundradetal atmosfärers tryck motverkar vattnets nedträngande genom den upphettade stenen, fortgår vattenströmmen genom dess porer från den kallare sidan till den varmare. Det är således tydligt att en i verksamhet varande vulkan måste suga till sig vattnet från den omgifvande marken.

Då lavan hastigt afsvalnar, blir den glasartad. Stelnar den långsammare, utbildas kristaller af de ämnen, som ingå i dess massa. Vid mycket långsam afsvalning kristalliserar hela massan, och ju långsammare afkylningen försiggår, desto större blifva kristallerna. Inträffar under stelningen en hastigare afkylning, sedan en del af massan öfvergått i kristallform, blifva dessa större kristaller inbäddade i en grundmassa af finkornig eller, vid mycket hastig afkylning, glasig beskaffenhet. Är grundmassan finkornig, kallas bergarten porfyr, eljes säges den ega trachytisk textur. Daubrée har genom experiment ådagalagt att kristaller af mineralier, som bilda de eruptiva bergarternas hufvudmassa, kunna uppkomma äfven vid ganska

låg temperatur, om vatten finnes tillstädes och massan är utsatt för starkt tryck.

Glasmassa i en bergart tillkännagifver således alltid att den stelnat hastigt, så som den endast kan göra på jordytan eller i hafvet. Den porfyriska texturen angifver att bergarten kommit halfstelnad till eller nära jordytan och der hastigare afsvalnat. Den helt och hållet grofkristalliniska eller så kallade granitiska texturen åter antyder att bergarten stelnat långsamt antingen under hög värme eller under starkt tryck, tvenne vilkor, som under de nyare geologiska perioderna förefunnits endast i jordens inre. Möjligt är att under jordklotets äldsta tider värmen och lufttrycket på sjelfva ytan varit tillräckligt starka för att frambringa en granitisk textur hos eruptiverna, då de kommit fram i dagen; bevisadt är det emellertid icke.

En vulkans yttre skepnad är bekant för alla. Här må blott erinras om dess inre byggnad. Berget är i regeln uppbygdt af vexlande lager af vulkanisk sand, hvilken kallas aska, och hårdnade lavaströmmar. Vid utbrott uppkomma sprickor från eruptionskanalen mot bergets sluttningar. I dem intränger lavan och stelnar der till lodräta eller snedt stående tvärväggar eller balkar. Sålunda blir bergets inre småningom indeladt i en mängd kamrar fylda med aska, eller genomsatt af ett balkverk af dessa tvärväggar och de på ytan utbredda lavaströmmarna. Sedan vulkanen slocknat, stelnar magman småningom äfven i eruptionskanalen och i de sprickor, som leda till jordens innandöme.

Efter hand blir den slocknade vulkanen ett offer för väder och vind. Regn och storm bortföra den lösa askan, balkverket förlorar sin fyllning, spricker sönder och störtar tillsammans, lavabäddarna vittra till grus, och af berget återstår en ruin, som tillåter oss en inblick i dess inre byggnad. Vulkaner i detta stadium finnas i många trakter. Mest beryktade äro Euganeerna i närheten af Padua. Man ser här nederst lager af trachyt, som inträngt mellan jura- och kritskikten, högre upp tvärbalkar och gamla lavaströmmar af samma bergart, utgjutna öfver den tertiära nummulitkalken. Deröfver ser man tuffbäddar och strömmar af rhyolit, hvilka sträcka sig högt upp mot den centrala

käglan, hvars mörka basaltiska lavor genomtränga och öfverlagra den ljusa rhyoliten. Bergets kärna, Monte Venda, är vulkanens yngsta centrum, återstoden af eruptionskanalen.

Vid Euganeerna ser man således att lavan kan tränga in mellan de lagrade bergarternas skikt. I Nordamerika har erosionen blottat sådana intrusioner i stor skala. Det är de så kallade laccoliterna. Dessa lavautbrott hafva förblifvit inneslutna mellan jordlagren, uttänjt dem och upplyftat dem till väldiga kupoler eller blåsor, af hvilka den största kända, Hillers laccolit i Henry Mountains på Koloradoplatån, är 2,000 meter hög med en bas af 5—6 kilometers tvärmått. På toppen hafva många laccoliter sprängt sitt hvalf och sändt lavagångar in i springorna. Dessa gångar stå delvis kvar som kammar och balkar öfver kullarna, sedan de lösare berglagren, genom hvilka de trängt, blifvit bortnötta af väder och vind.[1]) Äfven laccoliterna bestå af trachytiskt material, nämligen trachyt och rhyolit. På samma söndersprungna platå hafva ofantliga trachytiska och rhyolitiska lavamassor trängt fram i dagen genom förkastningsspringorna och vanligen bredt ut sig öfver de nedsjunkna blocken. Laccoliterna äro uppkomna samtidigt med dem och af samma magma. De hafva trängt in i jordlagren från samma eruptionskanaler, genom hvilka lavatäckena uppstigit till ytan.

Vi skola nu uppsöka sådana vulkaner, der eruptionskanalernas inre blifvit blottadt af de nedrifvande krafterna på jordytan. Bland dem är eruptivstocken vid Predazzo i Tyrolen den ryktbaraste. Traktens berg bestå af kalksten från triasperioden. Avisio- och Travignolodalarna äro något mer än tusen meter djupt inskurna i dessa kalkmassor. De två dalarna förenas midt i en gammal eruptionskanal. De eruptiva bergarterna genomsätta kalkstenen nedifrån dalbottnen upp till de närmaste bergens kammar, inneslutа stycken af kalkstenen och hafva förvandlat såväl dessa fragment som eruptionskanalens väggar till marmor och inpregnerat dem med en mängd egendomliga mineralier, hvilka endast uppkomma vid eruptiva massors berö-

[1]) *Suess*, Das Antlitz der Erde, I, sid. 190 och följande.

ring med kalksten, de så kallade kontaktsilikaten. Den äldsta eruptivmassan, hvilken utfyller största delen af kanalen, är syenit. Denna är nedtill genomträngd af granit, och från dalbottnen sträcker sig genom både graniten och syeniten en svart melafyrmassa uppför den norra dalväggen, på höjderna utbredande sig som en lavaström öfver triaskalken.

Från Predazzo ledsagar Suess oss till vestra Skottland och visar oss der en rad af nedrifna vulkaner. Deras lemningar äro utbredda öfver öarna Mull, Rum och Skye och halfön Ardnamurchan. Vidt och bredt omkring bestå markerna af basalttäcken, de senaste lavaströmmarna i dessa trakter. Under dem ligga äldre, mera trachytiska lavabäddar. De tre öarnas och Ardnamurchans högsta punkter angifva platserna för de senaste utbrotten. Omkring hvar och en af dessa punkter ser man ärret efter en vulkan. Det består af en granitmassa omgifven af hårdnad vulkanisk aska och slagg. Graniten är den äldsta synliga eruptivmassan, men har ej gjutit sig ut ur kratern; den motsvaras på jordytan af trachytbäddarna. Granitstocken är genomträngd af de yngre eruptiverna, höga mörka gabbromassor, som bilda vulkanruinernas toppar och utsända ådror och gångar åt alla sidor genom både graniten och den äldre lavan.

Dessa fyra vulkaner från tertiärtiden ligga anordnade i en rad. De äro visserligen mycket förstörda af väder och vind, så att Ben More på Mull, som nu är 900 meter hög, enligt beräkning af denna vulkanrads monograf Judd, under sin verksamhetstid torde hafva nått Etnas höjd. Men så långt har förstörelsen ej gått, att den underjordiska spricka hade blifvit blottad, genom hvilken magman trängt upp. Vår ciceron för oss nu till en sådan vulkanrad. Den finnes i banatet Temesvar i södra Ungern. Genom banatet sträcker sig i riktning från norr mot söder en förkastningslinie, som fortsättes genom Serbien på andra sidan om Donau. Längs denna spricka ser man ärren efter åtskilliga gamla vulkaner. Vatten och vind hafva här nedrifvit hela den ofvan jordytan befintliga delen af vulkanerna. Lavaströmmarna äro försvunna, men eruptionskanalarna kunna igenkännas, utfylda som de äro med en mörk granit- eller

propylitartad massa. Man ser att massan inträngt i förkastningsspríckan. Mer än hälften af dess längd markeras i landskapet genom den eruptiva bergarten. Denna har här likasom vid Predazzo och på Hebriderna marmoriserat kalkstenen, hvilken i banatet tillhör jura- och kritformationerna. Äfven kontaktsilikaten förekomma i riklig mängd, och här anträffar man dessutom en annan bildning, som vi icke funnit i de mera ytliga delar af vulkanernas omgifningar, hvilka vi hittills mönstrat, nämligen malmgångar. Dessa äro likasom graniten djupets bildningar.

Ännu längre kan förstörelsen fortgå, djupare lager af jorden blifva blottade, och vi få då göra bekantskap med eruptivernas läge och beskaffenhet under förkastningssprickorna. Genom jemförelse leder den berömde österrikiske geologen oss sålunda småningom till sådana urbergsområden som Böhmen, den skandinaviska halfön och vårt eget land. Han visar oss huru genom veckbildning i stor skala eller genom något inre jordlagers nedsjunkning ofantliga hålrum kunna alstras i jordens djup. Han visar oss att dessa hålrum genast fyllas af granitisk magma, som intränger i alla små nybildade sprickor. Massan stelnar till berg, till en väldig djupets sten, en „batholit“. Icke alltid finner magman vägen till dagen, men då så sker, uppstå vulkaner. Då en myckenhet lava utspys, händer det ofta att hålrummet under vulkanen icke kan bära sitt hvalf; detta sjunker in eller „sätter sig“. Suess anser, likasom v. Richthofen, Prestwich och många andra nyare geologer, att eruptionerna framkallas derigenom, att magman från ännu icke stelnade batholiter i följd af de öfverliggande berglagrens tryck pressas upp genom förkastningssprickor, som uppkomma genom batholithvalfvets bristning.

Endast nära jordytan, der eruptivmassorna antaga en trachytisk textur, tyckas dessa stundom ega kraft att uppresa eller upplyfta berglagren, såsom vi sågo vid de amerikanska laccoliterna. På de stora djupen, der magman stelnad antager den granitiska texturen, tyckas tvärtom rubbningarna i berggrunden bestämma eruptivmassornas lägen, former och rörelser.

IV.

I de föregående artiklarna har det ofta varit fråga om de nedrifvande krafterna på jordytan. Deras verk är öfver allt uppenbart; de hafva i de flesta trakter — och äfven i vårt land -- utöfvat ett större inflytande på landskapets gestaltning, än någon af de andra. Höga berg äro jemnade med jorden, haf äro utfylda, klyftor och dalar äro gräfda genom platåmassorna. Det återstår oss nu att se, hvilka dessa krafter äro och huru de arbeta.

Den, som icke sjelf besökt någon af våra nordiska fjälltrakter, känner genom bilderna i Ignatii Finlands geografi att de lappska och nordösterbottniska bergen till stor del äro öfverhöljda med väldiga rös af skarpkantiga stenblock. Dessa stenar bestå af samma bergarter, som den underliggande fasta klippan och äro ingenting annat än stycken af dess söndersprängda yta. Hvarje vårnatt fortgår sprängningen. Under dagens lopp har solen smält en del af fjällens is- och snötäcke; smältvattnet tränger in i klippans finaste fogar och springor, och när temperaturen om natten sjunker under fryspunkten, fryser vattnet till is. Vid frysningen utvidgar vattnet sig med omotståndlig kraft.

Sedan de kontinentala ökentrakterna i Centralasien och den nordamerikanska vestern blifvit beresta af forskare, har man lärt känna ett annat slags mekanisk söndersprängning af klipporna. I dylika trakter är luften mycket torr. Nederbörden är ringa, så att ej någon anmärkningsvärd isbildning förekommer i bergspringorna. Men temperaturvexlingarna äro synnerligen starka och häftiga. Klippor, hvilka under inverkan af solbaddet blifva brännheta, afkylas om natten till fryspunkten eller ännu lägre. En vexling af 80 grader Celsius inom ett halft dygn är ingen sällsynthet i dessa öknars ytligaste berglager. Den sida af klipporna och stenarna, som ligger skyddad för solstrålarna och den nattliga utstrålningen, undergår deremot likasom de djupare berglagren en vida mindre värmevexling. Sten sammandrager sig i köld och vidgar sig i värme. Genom de hastiga och i stenmassan olikformigt fördelade volymförändringarna spjelkes stenen i stycken. Resande omtala från alla ökentrakter huru de kala

klipporna vid soluppgången braka och dåna likasom gevärs- och kanonskott och huru man då ser stenblock rasa utför bergbranterna. Denna sprängning fortgår, till dess klipporna sönderfalla till grus, sand och det finaste stoft. Vinden får makt med det lösgjorda materialet, hopar stenarna till rös vid bergens fot och strör sanden ut öfver öknen. Det finaste stoftet upphvirflas af den lättaste fläkt. Det kan föras vida omkring och nedsjunker endast i lugnt väder öfver berg och dal. Det nedfaller på stepperna och bindes vid jorden af den magra gräsvegetationen, hvars tufvor till hälften äro begrafna i det gulaktiga pulvret. Emedan lugnet oftare råder i dalarna än på höjderna, hopar sig det mesta stoftet i dem. Vinden sopar ständigt de högre klipporna bara på nytt och blottar nya ytor för sprängningen. Sanden hviner omkring bergbranterna, filar dem och gifver dem många besynnerliga former. I samma mån som vinden nedrifver bergen, utfyllas fördjupningarna af det nyalstrade stoftet. v. Richthofen, som i sitt vigtiga verk öfver Kina[1]) för första gången framstält denna eoliska nedrifnings- och aflagringsprocess i hela dess öfverväldigande storhet, omtalar och afbildar lager af den „gula jorden“ af mera än tusen meters mäktighet. Aflagringarna äro fullkomligt oskiktade, utom vid bergkanterna, der stenar och grus utbreda sig vid häftiga stormar, och den gula jorden är i hög grad porös, så att vattnet hastigt sjunker till dess botten, lemnande jordytan torr. Denna egenskap har till följd att den gula jorden äfven i trakter, som ofta få regn och som genomflytas af talrika vattendrag, endast bär en mager steppvegetation. Floderna gräfva sig ned till aflagringarnas botten och rinna der fram antingen i trånga klyftor med lodräta guljordsväggar af svindlande höjd eller ock i underjordiska gångar. Den jord, som floderna fört bort, ligger nere på låglandet eller på hafsbottnen vid flodernas utlopp. Der guljorden bevattnas, t. ex. medels kanaler, eger den en nästan otrolig alstringskraft. Ty den innehåller alla för växternas näring nödvändiga

---

[1]) *Ferdinand Freiherr v. Richthofen,* China, Ergebnisse eigener Reisen und darauf gegründete Studien. Band 1, Berlin 1877. Band II, 1882.

ämnen i tillräcklig mängd och i ganska lätt löslig form. Den har ej som leran genom vittring förlorat sina värdefullaste beståndsdelar. Derför äro oaserna paradisiska platser ej blott i jemförelse med öknen, utan äfven i jemnbredd med många lyckligt lottade tropiska nejder.

I de torraste delarna af kontinenternas inre, der nederbörden är för sällspord att kunna lifnära ens en torftig gräsmatta, finnes intet, som förmår binda den gula jorden. Der sker icke någon aflagring af sådan jord. Öknen består derför af kala klippor, stenfält och sand. Öknen växer icke i höjd såsom stepperna; den kommer småningom att intaga de mellersta, lägsta delarna af vida flacka kitteldalar, hvilkas omkrets bildas af stepper och lindrigt stigande berg. Från de bättre bevattnade delarna af dessa bäcken sjunker vattnet ned i jorden och fyller fördjupningarna. I bäckenens lägsta delar når grundvattnet här och der jordytan, mångenstädes blott vid regntidens slut. Det blir då synligt såsom ett kärr eller en sjö utan aflopp. I detta vatten samla sig alla salter, som lättast låta lösa sig ur den gula jorden. Ökensjöarna hysa derför en stor mängd salt; oftast äro de saltare än oceanen. Då de afdunsta, utfaller saltet som en skorpa öfver jorden. Sålunda uppstå bergsaltlager, och de tilltaga i mäktighet hvarje gång sjön torkar ut.

Äfven i mindre torra trakter transporterar och aflagrar vinden löst material, men dess verksamhet minskas genom vegetationen, som binder jorden, och döljes dessutom genom de öfriga nedrifvande, transporterande och aflagrande krafterna, hvilka i fuktiga trakter nå en intensitet af ojemförligt större verkan än i kontinenternas centrala delar. De krafter, med hvilkas arbete geologerna hittills blifvit mest förtrogna, äro vittringen och erosionen. De äro så allmänt kända, att endast en erinran om deras natur här torde behöfvas.

I Egyptens torra luft hafva monumenten genom årtusendena bibehållit sin polityr och sina inskriptioner så väl, som vore de knapt årsgamla. Endast de minnesmärken, som blifvit omhvärfda af ökensanden, hafva angripits af de förstörande krafterna. Den stora sfinxen vid Gizeh är af samum slipad som klipporna i den libyska öknen.

Men föras obelisker och stoder från Nillandet till Europa, gå de sin förstöring till möte. Det kolsyrehaltiga vatten, som i form af dimma, dagg och regn utfaller ur vår atmosfär, tränger in i stenens minsta fogar, sönderdelar mineralierna och bortför i flytande form alla lösliga ämnen. De olösliga blifva derigenom uppluckrade, stenens yta blir skroflig och faller sönder. Vittringen är i full gång. Så djupt som vattnet tränger i klippan, tränger äfven förstörelsen, och denna påskyndas i samma mån som vattnet är varmt och rikt på kolsyra. I tropiska skogstrakter, der en myckenhet regn faller och vattnet upptager en riklig mängd kolsyra ur det hastigt multnande växtaffallet, har man sett graniten vittrad till hundradetal meters djup. Då vittringen går raskare längs de större springorna, upplöses berget i rundade block inhöljda i grus och lera. Leran är den sista olösliga återstoden efter en vittrad bergart. Åtskilliga tropiska trakter ega vidt och bredt och till stort djup ingen annan jordmån än en röd eller röd- och gulflammig lera, den så kallade lateriten.

Några bergarter, såsom bergsaltet, gipsen och kalkstenen, äro helt och hållet lösliga i regnvatten. I dem bilda sig derför grottor, tunnlar och underjordiska vattendrag. Blir en mycket stor bergmassa upplöst och bortförd af vattnet, instörtar grottans hvalf. Sålunda hafva många kitteldalar och sjöar med underjordiskt aflopp uppkommit.

Det material, som vittring och köldsprängning lösgöra, kommer till stor del under det rinnande vattnets behandling. Bäckarna rulla stenarna runda, uppslamma sanden och leran och medföra allt utom de tyngsta styckena till lägre trakter. Stenarna och sanden angripa vattendragens bäddar och urholka dem på djupet. Derigenom få vattendragen kraft att gnaga sig ned genom icke blott lösa jordlager, utan till och med det fastaste berg. Utgnagningen eller erosionen sker hufvudsakligen i tyngdkraftens riktning och kan derför vanligen endast åstadkomma klyftor. Men då klyftans väggar vittra, rasa de ned och få en lindrigare stupning; klyftan vidgar sig till en dal. Då vattendragen hafva slingrande lopp, förmå de äfven angripa sina fårors sidoväggar och bidraga sålunda till dalarnas utvidgning. Erosionens resultat är beroende af

så många lokalt vexlande omständigheter, att det blifver i hög grad varierande. Berglagrens ställning och hårdhet, vittringens snabbhet, de af vattnet medförda ämnenas mängd och beskaffenhet, fårornas lutning och längd äro några bland dessa omständigheter. Erosionen är i kontinenternas periferiska delar den skulpterande kraften par excellence. Den gifver bergskedjorna deras djerfva former. Den mejslar ut skarpa kammar och spetsiga tänder ur den oformliga bergmassan. Den genomdrager bergplatåerna med ett inveckladt system af dalar och gröper ut pass för samfärdseln från det ena dalsystemet till det andra. Den ökar bergstrakternas beboelighet och möjliggör samfärdseln emellan trakter, som utan den skulle vara skiljda genom oöfverstigliga skiljemurar. Den öppnar för grufdriften och forskningen bergens innandöme, men den kan äfven till oigenkänlighet utplåna spåren af den inre bergbyggnaden genom att bortföra partier af väsentlig vigt för dess rätta uppfattning.

Det af de rinnande vattnen transporterade materialet sjunker efter hand till bottnen, då vattnets lopp blifver lungnare. Af leran och slammet föres det mesta till hafvet. En stor del tjenar dock till att utfylla de insjöar, genom hvilka åtskilliga vattendrag taga sin väg. I trakter med stark vittring äro insjöarna derför förgängliga bildningar. På samma gång som insjön fylles med jord, eroderas dess aflopp. Dervid sjunker dess nivå, så att af sjön blifver en slätt. Denna blifver i sin tur utsatt för erosion, materialet flyttas till nästa sjö, och så fortgår arbetet till dess af sjösystemet blifvit ett flodsystem, som aflagrar svämprodukterna i hafvet eller vid kusten såsom deltaländer och andra strandbildningar. Här sjunka de vida hastigare än i insjöarna. Det har genom amerikanaren Brewers undersökningar blifvit ådagalagdt att de finaste ämnena sjunka minst femton gånger så hastigt i salt vatten som i sött. Detta oväntade förhållande är af stor betydelse för hafsaflagringarna. Det förklarar oss hvarför kontinenterna på de flesta håll, äfven der stora strömmar utmynna, omgifvas af blott en smal remsa grundt vatten, utanför hvilken bottnen plötsligen sänker sig till de stora oceandjupen.

Äfven i fast form, såsom is, forslar och aflagrar vattnet det vittrade eller af kölden söndersprängda berget. Derom har hvar och en varit i tillfälle att öfvertyga sig, som besökt Alpernas glacierer eller Norges jöklar. Dessa skridismassor bära moränerna på sin rygg och öfverlemna dem vid den afsmältande nedre ändan åt jökelelfven. Annat moränmaterial malas på bottnen af deras bädd, och mjölet, jökelleran, gifver det genom dalen nedrusande smältvattnet en stundom nästan mjölkhvit färg. Jökelleran är likasom den gula jorden endast mekaniskt söndersmuladt, ej vittradt berg och är derför vida bördigare än lateriten och liknande bildningar. Under jökelns tryck gnidas stenarna i bottenmoränen ej blott mot hvarandra utan äfven mot isens bädd, hvars klippor derigenom slipas jemna och glatta och förses med otaliga fina refflor. Huruvida skridisen förmår utöfva någon synnerligt stark erosion är dock osäkert. Skäl finnas både för och mot ett sådant antagande. Dock tyckas de nyare undersökningarna vid Grönlands inlandsis och i de trakter, som ligga närmast omkring den forna nordeuropeiska landisens utgångspunkter, allt tydligare ådagalägga att isens erosionsförmåga upphör, då den lösa jorden tagit slut och bergkullarna antagit en afrundad form, som gör ringa motstånd mot isens rörelse. Åtminstone finnas i Finland många sjöbäcken, hvilka äro långt utdragna vinkelrätt mot den forna landisens rörelseriktning och hvilka således icke gerna kunna antagas vara urholkade af den. På Grönland har Adolf Nordenskiöld anmärkt bristen på bottenmorän, och nära kap York äro vissa jökelelfvar så fattiga på moränlera, att de kunna anlitas för fyllande af sjöexpeditionernas behof af dricksvatten.

Som bekant har vår tid föregåtts af en period, då ett istäcke inhöljde Skandinavien jemte Finland, likasom Grönland nu till största delen är doldt under is. Den nordeuropeiska landisens utbredning förrådes af refflorna, som den ristat i berghällarna, och af bottenmoränen, som den kvarlemnat på markerna. Den tyckes hafva sträckt sig ända till Holland, Sachsen, Schlesien och hjertat af Ryssland. Lika så afskaladt och fattigt på vittringsjord, som vårt land är, lika rika på morängrus och jökellera äro trakterna söder om Finska viken och Östersjön. Man kan

ännu ganska väl igenkänna härstamningsorten för de stenblock, som landisen transporterat till mellersta Europa. Sålunda lider det intet tvifvel att norska bergfragment blifvit förda till Shetlandsöarna, England och Holland. Ifrån Åland hafva stenblocken blifvit kringspridda till Holland, Danmark och åtskilliga ställen i norra Tyskland, och nära Kief har man funnit finsk rapakivi. Äfven de stenar, hvilkas hemort icke med noggrannhet kan angifvas, äro till största delen af otvifvelaktigt skandinaviskt eller finskt ursprung. Den norske geologen Helland har beräknat att det moränmaterial af skandinaviskt ursprung, som ligger utbredt öfver mellersta och östra Europa, skulle förslå att utfylla Östersjön med dess vikar samt alla Norges, Sveriges och Finlands insjöar och dessutom höja de tre ländernas yta femtio fot. Det är föga sannolikt att hela denna massa blifvit af skridisen lösgjord från fasta berget. En väsentlig del deraf bör betraktas som vittringsgrus. Då vittringsgruset endast till en mindre del blifver liggande på höjder och branter, måste vi tänka oss att våra dalar och insjöbäcken varit utfylda dermed. Vi ledas sålunda till den förmodan, att Finlands berggrund före istiden varit vittrad till stort djup och att vittringen sträckt sig temligen olikformigt mot djupet. Till samma antagande har man oberoende af glacialteorin kommit på en helt annan väg. Finland saknar nästan hvarje spår af fossilförande hafsaflagringar. Landet tyckes, om man finge döma deraf, hafva varit land i ofantliga geologiska tidrymder. Derunder hafva de omgifvande trakterna haft ett varmt klimat, så att tropiska växter kunnat trifvas på Spetsbergen. Under sådana förhållanden kan landets yta ej hafva undgått en kumulativ förvittring, hvilken måste hafva sträckt sig till ganska varierande djup allt efter bergarternas olika motståndskraft och grundens större eller mindre rikedom på sprickor.

Landisen öfvertäckte hela Finland, berg och dal, åtminstone i trakterna söder om polkretsen. Till och med på de högsta utsigtspunkter kan man anträffa spåren af dess framfart. Då isens erosionsförmåga måste stå i ett någorlunda bestämdt förhållande till dess tryck på underlaget och då detta tryck är beroende af ismassans höjd,

måste iserosionens styrka vara störst i dalarna och på låglandet. Denna slutsats har äfven bekräftats genom iakttagelser på och omkring Alperna.[1]) Voro dalarna och låglandet betäckta med vittringsgrus och flodslam, ökades erosionskraftens verkan, och skilnaden mellan högt och lågt måste ytterligare förstoras. I den mån som dalar och lågland fördjupades, sjönk ismassans nivå öfver höjderna och minskades dess eroderande inverkan på dem. Sålunda torde landisen hafva ökat, ej minskat terrängens ojemnheter, och allra minst kunna vi antaga att den i någon väsentlig grad förändrat landskapets högre partier. Vi hafva derför att föreställa oss Finland före istiden som ett slätt land betäckt med vittringsgrus och genomflutet af vattendrag, hvilka här och der bildade strömhvirflar och små forsar öfver berggrundens mest uppskjutande partier. Många af jättegrytorna ligga just på sådana ställen, och en eller annan af dem har genom inlandsisens inverkan undergått så stora förändringar, att man nödgas antaga att de funnits färdiga redan före istiden. Som bekant utsvarfvas ännu i dag jättegrytor af våra forsar.

Om man från utsigtsberget vid Djurgården öfverblickar Helsingfors-trakten, ser man en horisont af öfverraskande jemnhet. Omvexlingen af berg och dalar är rik, men det oaktadt bildar synranden en knapt märkbar våglinie. Få slätter förete en jemnare horisont än detta bergslandskap. Detta beror af bergens föga vexlande höjd. Från hafsytan längst ute vid Gråhara stiga bergen helt småningom mot det inre landet, och denna jemna stigning fortsättes genom hela Nyland långt in i Tavastland. Ingenstädes höjer sig en bergtopp så dominerande öfver de öfriga, att den på många mils afstånd skulle kunna tjena som landmärke. Omvexlingen i landskapen beredes ej af bergens höjd, som i verkliga alptrakter, utan blott af deras form och det sätt, hvarpå de äro anordnade. I en del trakter stå de så tätt, att trånga dälder skilja dem åt, i andra trakter öppna de mellan sig vida slättmarker. Än äro bergen rundade kullar, som brant höja sig öfver om-

[1]) Se till exempel *A. Penck*, Die Vergletscherung der deutschen Alpen, Leipzig 1882.

gifningen, än äro de skogbevuxna högslätter med lindrig sluttning mot fälten, än åter kala bergplatåer, sådana man ser omkring Helsingfors. I allmänhet är platånaturen starkt utpreglad hos de sydfinska bergen. Den bidrager ytterligare till horisontens jemnhet. Dylika jemna platåer åtskilda af dalar och små lågslätter framkallar erosionen i ett land, hvars berglager ännu ligga i sitt ursprungliga vågräta läge, såsom man får se mångenstädes i Brasilien, Afrika, Dekan och Nya Holland. Men här hafva vi framför oss ett jordstycke, hvars bergbyggnad är i högsta grad rubbad. Ytterst sällan anträffas vågräta berglager i Finland. Vanligen stå skikten på ända, och massor af eruptiva bergarter afbryta allestädes lagrens sammanhang. Jemnhöga platåer kan erosionen icke framkalla i ett bergland med sådan inre byggnad. Denna krafts arbete leder till utbildningen af skarpa kammar och pikar, till platånaturens förintande. Lika litet kunna de öfriga nedrifvande krafterna, som hittills blifvit omtalade, åstadkomma något dylikt. Ännu måste någon nivellerande kraft finnas, hvars verkan öfverträffar alla de andras.

Denna kraft finnes hos hafvet. För att rätt fatta dess verkan, måste vi betrakta en hafsstrand, icke vid våra egna kuster, utan vid oceanen, der ebb och flod tvenne gånger i dygnet vexlande draga vattnet tillbaka mot djupet och drifva det till anfall mot landet, och der orkanerna uppröra vågor, i jemnbredd med hvilka Östersjöns äro en barnlek.

Då vågorna storma an emot strandklipporna, utveckla de en ofantlig stötkraft. Strevenson har genom experiment i norra Skottland funnit att den om sommarn uppgick till 3,000, om vintern till 1,000 kilogram på hvarje kvadratmeter. Under en storm steg kraften öfver 30,000 kilogram. Till och med i Medelhafvet, som dock är lugnare än de britiska vattnen, har man uppmätt stötar af ända till 16,000 kilograms kraft på kvadratmetern. Denna kraft är tillräcklig att under tidernas lopp förstöra klipporna. Förstörelsen påskyndas, sedan vågorna lyckats lösrycka några stycken, hvilka de kunna begagna som vapen för det vidare angreppet. Stenarna slungas eller vid svagare böljegång filas mot strandklippan och verka då såsom gruset i bäc-

karna vid erosionen i bergstrakter. Dertill kommer ännu att bergarterna frätas af de i hafsvattnet upplösta salterna och derigenom blifva möra.

Förstöringsverket ser man i gång på alla branta oceankuster, och särskildt noggrant har det blifvit studeradt på de Britiska öarna. Tidvattnet störtar mot klippan, gröper ur den vid vattenbrynet och kastar och rullar de lösbrutna blocken mot hvarandra till dess de blifva rundslipade. Allt det derigenom bildade finare materialet, grus, sand och slam, rycker ebben med sig ut till hafs. Gruset sjunker närmast stranden, sanden föres ett stycke längre ut och slammet öfvertages af hafsströmmarna till vidare befordran. Då klippan urholkas vid vattenbrynet, uppstå grottor och hvalf, hvilka efter hand störta in. Sålunda förses tidvattnet med nytt material af kantiga block att rundrulla och mala och nya verktyg för angreppen vid vattenlinien. Förstöringen fortgår längre och längre, och allt mera förlorar landet i vidd. Hårdare delar af klipporna göra längre motstånd, mjukare delar förstöras snabbare. Men allestädes sträcker sig förstörelsen från vattenbrynet uppåt och träffar strandbrantens hela höjd, vore den än flere tusen meter. Nedåt, under vattenståndet vid ebbtid, kan hafvet deremot icke gräfva. I stället för den klippiga kusten formar bränningen en plan yta, som långsamt stiger emot land. Denna yta, abrasionsplanet, är närmast betäckt med rundrulladt stenigt grus, och deröfver ligger sanden. Endast der en stark hafsström spolar tätt utmed stranden, bortföras abrasionsprodukterna och klippytan förblifver blottad.

Det är tydligt att hafvet icke alltid kan fortsätta förstörelsen huru långt som helst in i landet. Ty då abrasionsplanet blifver mycket vidsträckt och stranden således långgrund, brytes vågornas kraft innan de hinna fram till strandbranten. Men om abrasionen pågår vid en kust, som sjunker, såsom den britiska eller den jylländska, finnes ingen gräns för nedrifningen. I sådana trakter hemfaller hela landet småningom åt hafvets makter, och der väldiga bergskedjor stått, alstras en jemn, mot oceanen lindrigt sluttande hafsbotten, betäckt med marina aflagringar, hvilka genom sin ordningsföljd, underst strandgrus och rullsten,

deröfver sand och öfverst leror eller kalksten inneslutande snäckskal, fiskskelett och koraller, vittna om sänkningen och abrasionen. Dessa aflagringar eller den så kallade transgressionen äro bygda af abrasionsmaterialet, och endast abrasionen kan förklara huru de ofantligt vidsträckta och mäktiga bergmassor kunnat uppstå, hvilka sammansätta de geologiska hafsformationerna.

Undersöker man en geologisk formationsserie af hafsaflagringar, finner man nästan alltid att den nederst består af rulladt grus, som sammankittats till konglomerat, deröfver af sandsten och högre upp af skiffrar och kalksten. Betraktar man seriens underlag, visar det sig oftast vara en abrasionsyta. Dess bergarter hafva vanligen undergått rubbningar före abrasionen, så att de luta eller blifvit veckade eller genomsättas af förkastningar. Den derigenom uppkomna ojemna terrängen har blifvit afskalad jemsmed hafsytan, och på ändarna af de afskurna äldre berglagren hvila de nya bergarterna i vågrätt läge.

Drager hafvet sig tillbaka från ett sålunda sammansatt jordstycke, blir detta utsatt för vittring och erosion. Dalar och klyftor skulpteras ut derur, transgressionslagren blifva liggande uppe på platåerna och bergen, och nere i dalarna ser man resterna af det gamla abraderade fastlandet. Fortgå erosionen och vittringen, nedrifves allt mer af transgressionen, och i ett visst stadium finnas endast några block af vågrätt liggande konglomerat och sandsten på de högsta bergtopparna för att förråda att de gamla omkastade berglagren varit betäckta af hafvet. Men äro dessa gamla bergarter hårda, såsom granit och gneis, röna de förstörande krafterna plötsligen ett större motstånd, då de hunnit ned till abrasionsytan. Den kan derför blifva till stor del bevarad ännu långt efter det de sista spåren af transgressionen försvunnit. En tillfällighet kan dock ända till den senaste efterverld bevara enstaka lemningar af transgressionen, äfven då dalsystemet blifvit djupt ingraveradt i det abraderade gamla berglandet. Så ser man i Vestergötland och i Skottland hårda vulkaniska bergarter, hvilka blifvit utgjutna öfver transgressionslager och sålunda skyddat dem mot förstörelse, medan landet

öfverallt der omkring endast med sina toppar når upp till den forna abrasionsytan.

Sålunda ledas vi genom jemförelse från bränningens arbete vid de nuvarande oceanstränderna ända till de gamla afskalade och sina transgressioner beröfvade abrasionsplatåerna, hvilkas nivå man högt öfver lågland och dalar igenkänner på bergtopparnas och kammarnas jemna höjd och den deraf orsakade enformiga horisonten. Den, som först rätt uppfattade denna företeelse, var professor A. C. Ramsay, ledaren af Storbritanniens geologiska undersökning. I sin geologiska lärobok [1]) beskrifver och afbildar han abrasionsytan i det ståtliga berglandet Wales. Ferdinand v. Richthofen, som i sitt verk öfver Kina (andra delen, sidan 766) utförligt behandlar frågan, är den första, som genomskådat sambandet mellan abrasion och transgression och uppvisat den ofantliga vigt dessa företeelser ega i jordytans utvecklingshistoria. Han har äfven uttalat som sin åsigt att Skandinavien, till hvilket Finland i geologiskt afseende måste räknas, är en abrasionsplatå. [2]) Transgressionslagren finna vi söder om Finska viken i Estland. De äro af silurisk ålder likasom de under lavatäcken skyddade lager, hvilka bilda Kinnekulle och de andra vestgötabergen, och de ligga likasom dessa i det närmaste vågrätt öfver de hopskjutna och uppresta kristalliniska berglagrens afskurna ändar.

Vi hafva nu öfverskådat de förnämsta rörelser, som åstadkommit jordytans nuvarande byggnad och yttre former. Vi hafva äfven sett, hvilka former hvarje klass af rörelser framkallar, och då och då fått en flyktig inblick i det sätt, hvarpå rörelserna ingripa i hvarandra, och resultatet af deras förenade inverkan. Betrakta vi än en gång Finlands jord, se vi här ett land, sammansatt af urgamla kristalliniska bergarter, hvilkas lager undergått veckningar och mångfaldiga förkastningar. Vi se dessa bergmassor genomträngda af graniten. Denna djupets eruptiv utbreder sig öfver vid-

---

[1]) *A. C. Ramsay*, The physical geology and geography of Great Britain, 5:th edition. London 1878, sid. 497. Redan 1847 beskref han företeelsen för första gången.

[2]) *Ferd. v. Richthofen*, Führer für Forschungsreisende, Berlin 1886, sid. 674.

sträckta trakter, påminnande om batholiterna, fyller förkastningssprickorna med väldiga gångar, intränger mellan gneisskikten efter laccoliternas art och slingrar i fina ådror genom från skikt till skikt. Vi finna dessa våldsamt rubbade bergmassor genomskurna af en abrasionsyta, som lindrigt höjer sig från Finska viken, och på vikens andra strand visar den siluriska transgressionen sina afbrutna skiktändar. Vi se abrasionsytan gropig af en forntida kumulativ förvittring, hvars produkter, de lösa jordlagren, till största delen blifvit af den stora nordeuropeiska landisen bortförda till sydligare nejder. Endast en sparsam rest af dem kvarligger omformad och omlagrad af landisen såsom grus, sand och leror i våra dalar och på våra slätter. Vi se ännu landisens spår i refflorna på bergen. Slutligen se vi vattendragen långsamt arbeta på att med lös jord från istiden eller med den nutida köldsprängningens och svaga vittringens produkter utfylla de gropar, som uppstått genom att isen bortfört de gamla vittringsämnena och hvilka ännu äro fylda med insjövatten.

Dessa äro hufvuddragen af vårt lands daningshistoria. Bilden är mycket bristfällig. Vissa stora luckor skola aldrig blifva fylda, ty de dertill nödiga dokumenten hafva blifvit utplånade af tiden. Andra luckor skola fyllas af framtida forskning. En hel mängd vigtiga detaljer skulle redan nu kunna tilläggas och skulle i hög grad förläna bilden intresse. Men dertill skulle fordras volymer i stället för sidor och en erfarnare penna än den, som här djerfts ställa sig till Finsk tidskrifts förfogande.

R. Hult.

Skandinaviska uppfostringsromaner.

Björnsons Det flager i byen og på havnen. Lies Familjen på Gilje. Garborgs Bondestudenter. Strindbergs Tjenstekvinnans son. Kiellands Gift. Geijerstams Erik Grane.

I.

Frågan om uppfostran hör för ögonblicket till de mest oroväckande bland många oroliga frågor, som glöda och spraka, kastande kring sig ljusglimtar och rök från den moderna vitterhetens blad. Hvad som gifvit henne en sådan öfvervägande betydelse må här i korthet antydas. Instinktiv kärlek till afkomman är ju det högre naturliga slägtlifvets segaste rot, ett vilkor för hvarje någorlunda rikt lif och för vårt slägtes progressiva medvetenhet eller stigande odling. Ty för hvarje ny uppsättning af verksamma varelser vore, om uppfostran saknades, i nästan alla hänseenden fråga om ett arbete ända nederst från de första, råaste begynnelserna. Så godt som intet vore undangjordt eller lagdt i ordning genom forne innehafvare af platsen, hvaraf följden blefve en stor, oersättlig tidsförlust för hvarje stackars, redlös nybegynnare och en föga långt hunnen utveckling, när i sin ordning hans korta lefnads- eller arbetstid nalkades sitt slut.

Funnes ej afsigtligt samlade arf, såväl materiela som andliga, och dertill en afsigtlig uppfostran, genom hvilken arfsförmånernas tillvaratagande, nyttjande och förökande underlättades, så hade vi visserligen dock våra ärfda anlag och några ofrivilligt kvarlemnade minnesmärken af en eller kanske några få mansåldrars arbete, men blott på samma sätt, som vi nu hafva arkeologins fynd. Deras historia återstode att rekonstruera, något som för sålunda lottade varelser skulle röfva allt för mycken tid från omedelbara sjelfbevarelseomsorger och derför helt visst komme att uppskjutas, tills det vore för sent.

I den kännedom vi numera hafva om så kallade „vilda“ folkstammar erbjuda sig till skärskådande några af de lägsta pinnarna på den menskliga odlingsstegen. Hvad här nämdes om saknaden af en historia, passar in på dessa folk, i samma mån som anskaffandet af lifsförnödenheter för innevarande dag är förknippadt med stor lifsfara eller med en ytterlig och dock klent lönad möda, hvarigenom all utveckling af sinnet för kontinuitet omöjliggöres. På detta stadium måste ömheten om barnen naturnödvändigt inskränka sig till nästan blott en enda omsorg: att gifva äfven dessa munnar något med af dagens rof. Det är en stor skilnad mellan sådant och de trägna föräldraomsorgerna inom några af Europas samhällsklasser ända till den uppväxandes tjugonde, tjugufemte — kanske trettionde lefnadsår.

Nästan alldeles samma förhållanden återfinnas inom proletariatets understa lager i våra stora städer. Steget är ofantligt mellan en vansköt, förvildad barnskara från någon af dessas fattigaste gränder och en motsvarande flock af medelklassens barn. Jag säger icke dermed att uppoffringssystemet för sistnämda älsklingar är något i alla hänseenden lofvärdt eller rimligt. Jag konstaterar endast sjelfva faktum: det nit, den arbetsihärdighet, den villiga försakelse, den smidighet, slughet och påpassliga omtanke, som föräldrarna under en lång följd af år ådagalägga för barnens skull. Man ser ju nästan öfverallt i den bekvämlighetslystnadens verld, som kulturen är egnad att frammana, huru dessa menniskor trängas och kafva som myror, släpande på många gånger större bördor, än hvad deras krafter egentligen tillåta.

Och hvarför göra de detta? Emedan de ännu anse möjligen utförbart att tillskansa sina afkomlingar någon liten plats *öfver* det ödesdigra strecket mellan hjelpta och hjelplösa. Det vill säga: hela denna mängd ifriga föräldrar hoppas i det längsta kunna skaffa sina barn någon del i de förmåner, de undantagsskydd, dem samhället under århundraden eller årtusenden småningom uppbygt och befästat.

Här har man sålunda råkat på de hoppfullas, eller åtminstone de icke snart afskräcktas grupp. Den upptager ena sidan af den sociala taflan. På andra sidan sträfva

alla återstående fattiga fäder och mödrar; söka sig fram viljelöst, följaktligen till det mesta äfven tanklöst; tro sig ej någonsin ernå en plats inom de nämda förskansningarna hvarken för sig eller sin afkomma; våga aldrig tänka sig en morgondag synnerligen olik denna dagen; lefva — som man säger — „från hand i mun“: gagna derför oftare sina barn som varning än som föredöme.

Hvilket allmänt, lagbundet, naturnödvändigt sakförhållande, hvilken regel för lif och lefvande varelser, är det som man sålunda har funnit? Jo: att den verksamma kärleken till afkomman tydligt framträder, så snart den ifrågavarande starka driften vunnit en smula tid och rådrum för att i bestämda yttre handlingar eller i verkligen frivilliga yttre umbäranden gifva sig en något varaktig form. Så snart den har ringaste hopp om att möjligen lyckas, får den straxt en pregel af lefnadslust, af någorlunda vaket förstånd, af planmässighet. Efter hvarje lands särskilda samhällsförhållanden framträder detta något olika, men alltid redan inom de lägst stående afdelningarna af hvad inom *det* landet kan få namn af medelklass.

Men föräldrakärleken, af all naturlig kärlek den jemförelsevis mest osjelfviska, är, flyktigt bedömd, den mest tacklösa.

De unges slägte längtar blott ut från hem och skola.

„L'affection comme les fleuves
Descend et ne remonte pas“

heter det — onekligen något ensidigt, men ganska rörande — i en fransk sång, hvars ämne är förhållandet mellan olika mansåldrar.

Ej mindre otacksamma äro författarene. Man må icke undra att mången känslig menniska om den nyaste, mot hemmens och skolornas uppfostringsbemödanden ofta så bittra, alltid harmsna literaturen säger: „Den är afskyvärd. Jag vill ej besmitta mina ögon med en rad vidare af dessa, de otacksammas anklagelseskrifter“. Men man gör orätt i att så summariskt affärda saken. Det är ju möjligt att vi velat våra barns väl, i denna afsigt handlat och försakat ärligt, ja kanske äro fader- och moderliga martyrer för vår välmening, och likväl i flere vigtiga hänseenden burit oss alldeles bakvändt åt eller

valt medel, hvilka ej kunna behörigt passas samman med ändamålen. Det är icke nog att hålla krigsråd om Absalons uppror endast med de äldre bland statsmännen. Man måste ock hafva tålamod att höra dem, hvilka åtagit sig ungdomens talan.

* * *

De denna gång för anmälan valda skrifterna äro hvarandra mycket olika, ehuru alla sex förete värdefulla insatser i diskussionen.

De vittra mästerverken „Familien på Gilje“ och „Bondestudenter“, hvilka med ens tillförsäkrat sina diktare två af de bästa platserna inom Norges skriftställarkrets, äro objektiva porträttskildringar: det första af den obemedlade herreklassens på landet lif och lefverne för 40 år sedan, det senare af den nutida äflan att slippa ut ur kroppsarbetarnes samhällslager, särskildt sådan denna äflan ter sig i ett ännu ej industriöst utveckladt samhälle.

Jonas Lies roman är en af de mest klassiskt lugna böcker vi på länge fått. Hela tidsskedet, som der skildras, lefver sjelfbelåtet upp igen inför oss, lika trohjertadt återskänkt åt dagen i sina förtjenster som i sina fel. Man lär sig att hålla af hvarje familjemedlem på det tarfliga kaptensbostället Gilje med dess gammaldags representationsskyldighet och åliggandet för det sträfsamma medelålders paret att om möjligt få döttrarna bortgifta utan att gå nedom sitt stånd. Kaptenen, pappa sjelf, med sina åsigter om hustaflans, den goda tonens och den franska grammatikens fordringar på en landsofficers närmaste anhöriga, den utträlade mamma, de medgörliga döttrarna, och ändå mer den mot patriarkatet upproriska, — alla bli de våra nära vänner. Vid dem alla, liksom vid grannar och besökande regementskamrater, tjenare, hvardagssysslor, husliga tvisteämnen med mera, bli vi så grundligen vana, att nästan ingenting förskaffar oss någon egentlig känsla af öfverraskning. Det oaktadt, eller rättare just derför verkar i all stillhet det revolutionära underlaget för diktarens historiskt trogna framställning, hans tystlåtna men likväl omisskänliga protest mot föräldramaktens missbruk på så öfvertygande sätt, att väl i många fall den enkla berättelsen

lemnar i behåll ett intryck för lifvet. Det är just dessa trygga böcker, som pläga åstadkomma omvändelser i en läsares medvetande. Mot nervösa deklamationer kan man försvara sig, men icke mot en god, klarsynt och säker menniskas teckning af huru det verkligen förhåller sig med en sak. Det är blott ytterst sällan man råkar en sådan menniska och får rå om henne tillräckligt länge. Men när det någon gång inträffat, glömmer man det icke lätt.

Aarne Garborgs bok är, som hans andra arbeten, äkta storslaget humoristisk; en egenskap som möjliggör utsägandet af allting — äfven det i sig sjelft mest pinsamma — utan att läsarens uppmärksamhet öfveranstränges. Hjelten, om man här kan bruka denna benämning, är en bondsk Adam Homo, som visserligen finner det obekvämt att svälta, men i alla fall hellre åtager sig den förpligtelsen än den andra: att göra ringaste verkliga gagn. Skildringen af hans förment nobla skuggrädsla för arbete, men äfven för faran att möjligtvis återförvisas till sin egen klass, är tragikomisk. Likaså skildringen af samhällsfördomarnas sätt att omhulda hans „honnette ambition". Den unge snyltgästen är i sjelfva verket tillräckligt matfrisk för att ej genom minsta grand af sjelfständighet hindras från att slutligen ändå bli af andra framledd till viktualierna — förmedelst ett sådant gifte, som är en ren och ouppblandad affärssak. Hela denna bedröfliga figur lägger för öfrigt lika litet beslag på förnämsta intresset af skildringen i „Bondestudenter", som den omständligast skildrade af de många unge männen är hufvudperson i författarens nyutkomna arbete, „Mannfolk". Den ena så väl som den andra tidsteckningen gifver oss, i stället för en hjelte, ett galleri eller ett helt porträttmuseum af genomsnittsmenniskor ur det samhällslager, hvilket den föregifna hufvudpersonen tillhör. Sannskyldiga föremålet för hela framställningen är klassen, kamratkretsen, dessa andra, de något mer tilltagsna och naiva, hvilka i regeln icke glida lika välbehållna igenom svårigheterna, utan nödgas ärligare upptaga kampen för tillvaran, derför att de, under alla förödmjukelser, ändå envist släpa med sig hvar sitt lilla stycke sjelfständighetskänsla. Att författarens mening med sina samhällsdikter är sådan utsäga redan tydligt boktitlarna. Humoristen

Garborgs indirekta straffpredikan tyckes allra närmast träffa utvidgningen af det konstnärliga, literära och statstjenarproletariatet genom en massa individer af det slag, hvilket naturen sjelf hänvisat till kroppsarbetet — icke tillfälligtvis, utan medelst måttet af begåfning. Den visar oss alla de jemvigtslösa ställningar, hvari nybegynnare pläga befinna sig ute på glanskisen, men är icke dess mindre deltagande och rättvis mot samma individer i hvarje sådan punkt, der något dugligt, ärligt eller sant menskligt sticker fram hos dem. Författaren har lyckats genomföra sin plan med konstnärlig enhet, etisk oförvägenhet och under käckaste anlitande af humorns hjelp. Dessa böcker väcka för hvarje ny sida tanken på en genomgående omdaning af både hem, skola och universitet, fast de ej föreslå en enda reform.

Björnstjerne Björnsons djerfva storverk intager, som väl var att vänta, det mest betydande rummet bland dessa första klassens uppfostringsdikter, på samma gång som det grundligen skiljer sig från de tvenne redan kännetecknade. Det är en ny Émile, den åtminstone delvis fulländade illustrationen till ett verkligt reformförslag för uppfostran af medelklassens barn. Björnson vill, som Rousseau och Spencer, grunda uppfostran på en förtroligare naturkännedom än hvad någonsin hittills anlitats som insats i det uppväxande slägtets utvecklingsarbete. Krigsförklaringen mot mannens otuktsvanor tager dock för stort rum i arbetet, för att öfriga sidor af det nya systemet skulle hinna behandlas mer än blott antydningsvis, hvilket ej hindrar att „Det flager i byen og på havnen“ gör epok i så väl uppfostrings- som skönliteraturen.

Den förnekande och polemiska delen af innehållet, de energiska utfallen mot samhällsvanorna, så väl länge sedan gångna tiders som nutidens, äro förfärande. Och likväl är det det positiva i boken, som framför något annat gör sig gällande. Vi känna oss med ett slags ungdomlig öfverraskning under studium af det sällsamma arbetet värmda igenom hela vår varelse af det öppna, förhoppningsfulla leendet, den troende kärleken, det oförtrutna modet — så som så många gånger förr vid beröring med denne mans dikter eller spekulativa och personliga meddelanden. En lifskraftig sådd af här hemma hos oss okända

eller åtminstone vanligen undanskymda idéer fängslar ovilkorligt läsarens uppmärksamhet, sedan han hunnit förbi det mest storartade, men vildaste: det stycke gammal kulturhistoria, hvarmed samtidshistorien inledes. För skaldens nu molnfria optimism, som hvälfver sig klarögd öfver de nyuppbrutna och befruktade fälten, glömmer man nästan hans nyss så nattsvarta oväder, hvarur tordönsslag skrälde och eldtungor argt sköto fram.

Uppe i den nya skolan, på samma herregård, från hvilken förr våld och skändligheter utgingo, strider nu under pröfvade modersögons hägn en liten renhetsälskande här af ungdom mot all samtidens materialism — och brukar som vapen sina ärliga bemödanden att rätt förstå just samma natur, hvilken man både förr och nu så allmänt missförstått och kränkt. Öfver sjelfva nederlagen ligger der en löftets och hoppets sinnesstämning. Och om än praktiske uppfostrare hafva skäl till talrika anmärkningar mot en mycket stor del af enskildheterna i skolmetoden, skall dock ej finnas en enda verklig pedagog, men i synnerhet ej en vaken far eller mor, som icke har något att positivt lära ur den af Björnson grundade skolan.

Ofvannämda tre arbeten höra således till den klass af skrifter, som ögonblickligen tilltvingar sig aktning. Med de andra tre får man deremot gå mycket betänksammare till väga. Ty ehuru de hafva minst sagdt lika betydande literära förtjenster som fel, äro de dock till sjelfva sin lynnesart motbjudande. De äro — med ett enda uttryck sagdt — subjektiva utan att vara lyriska. De se sakerna blott från en sida, en viss persons, men låta oss icke på samma gång lära känna denna person ända inifrån. Denna person är på en gång anklagare och domare i barnets rättegång mot föräldrar och lärare, likväl utan att obetingadt ställa äfven sig sjelf inför rätta. Frågan behandlas icke objektivt, så att den i möjligaste mån skulle ses från båda sidor, icke heller lyriskt, så att läsaren skulle ryckas med. Ty att lyriskt hänföra är det samma som att sjelf till alla delar uppgå i eller rentaf offra sig för sakens helgd: att i brinnande öfvertygelse äfventyra hela sin varelse på uppgiften att afslöja ett för flertalet af samtida hittills skymdt missförhållande.

August Strindbergs nya arbete är tydligen första delen af en sjelfbiografi. Den snillets naivitet, som aldrig helt förnekat sig i Strindbergs böcker, upplyser glimtvis dels författarens personlighet, dels omgifningen: familjen, skolan, staden, tidsskedet, klass- och parti-grupperingarna. Och man finner dervid att skildraren visst ej sparar sig i sina bekännelser. Han pekar gång på gång på sig sjelf som på en trasig produkt af ett ryckigt, oordnadt, nyckfullt, ofta afbrutet utvecklingsarbete. Men ur hvilken sammanhållande synpunkt ser han då sjelf förloppet af allt detta splitterverk? Historikerns är det icke. Allt hvad Strindberg skrifver är, tvärtom, upprördt af lidelsen att uttala sig för eller mot. Allt har på något vis att göra med spekulationen öfver olika verldsåskådningars antaglighet eller förkastlighet. Men hvilken antager han och hvilken förkastar han?

Om synpunkten för författarens framställning af sitt lif vore en fatalistisk eller deterministisk, der „vilja", blott är något slags inbillningsfoster och „omständigheter" afgöra allt, ett åskådningssätt som kan sägas vara i viss mån antydt genom sjelfva boktiteln „Tjensteqvinnans son", så skulle ju samma oansvarighetens lag, som sjelfbiografen allt emellanåt gör gällande för sin egen räkning, äfven vara tillämplig på de andra i biografin uppträdande: föräldrar, kamrater, lärare, myndigheter. Han skulle då konsekvent underlåta att skylla på dem personligen, äfvensom alldeles lägga bort att skylla på sig sjelf. Men han gör icke konsekvent så. August Strindberg lär aldrig komma att helt hängifva sig åt determinismen, lika litet som åt det motsatta uppfattningssättet. Tvärtom, motsägelserna i hans medvetande, språnget idkeligen fram och åter mellan föreställningarna om individuel ansvarighet och ett oundvikligt öde är just hvad som starkast kännetecknar det ännu såsom förr i bjerta skiftningar mosaikartadt afdelade författarskapet. Detta både *hjelper* och *hindrar* diktaren vid hans produktion. Det gör att man förlåter honom oerhördt mycket. Ty denna strid är uttrycket för en stor lifaktighet, en af de egenskaper man sätter mest värde på hos en författare. Men den hindrar honom från att vara en rättvis författare. Ja, i böcker

sådana som denna, vållar den äfven vissa läsare skada. En läsare, som sjelf icke är inne i samma stora strid, som icke ser frågorna annat än omedelbart i deras inverkan på hans egen ställning till sitt närmaste umgänge, en läsare som företrädesvis frestas af små lidelser: afund, klandersjuka, bekvämlighetslusta, fåfänga och en del andra sådana fallenheter, en sådan läsare skall i „Tjensteqvinnans son“ läsa sig till ett slags försvar för sina kitsliga smålystnader och kanske en eggelse till ändå mer okynne än förut. Och det beror icke på ämnet, eller på att detta är oförbehållsamt framlagdt, utan på skrifsättet: att det icke är någotdera helt, hvarken starkt och lugnt objektivt eller ända igenom offervilligt sjelfbekännande, utan lemnar rum äfven för småaktighet, likt skrifsättet i Rousseaus Confessions. För flertalet läsare är, tyvärr, en viss sinnelagets ledning ännu någonting oumbärligt, och det är alldeles visst att „Tjensteqvinnans son“ för sådana är en utsökt olämplig läsning. Detta hindrar dock icke att en mera försigkommen läsare kan i samma bok — midt bland öfverdrifterna och de sjelfviskt dikterade slagorden — träffa på goda vinkar i uppfostringsväg, om än ej positivt användbara råd, så likväl en del för uppfostrare beaktansvärda varningar. Ty i denna stora, ojemna, brokiga massa klagomål mot den äldre generationen äro många af rätta sorten.

Alexander Kjellands „Gift“ är en besynnerligt sammanlappad bok. Så kloka och behagfullt meddelade yttranden som vid skoldiskussionen i doktorinnans salong, så lefvande taflor ur lifvet som — i början af berättelsen — lille Abrahams undervisningstimmar i klassen och hemma hos modern, får man leta efter. Men denna lugnt skrifna början motsvaras ej af fortsättningen. Nästan allt det öfriga är ställdt på att förvåna och lär väl i de flesta fall komma att snarare förvissa än reda läsarens uppfattning af det allvarsamma och invecklade ämnet. Ej blott titeln på boken, äfven boken sjelf är en ordlek. Ena kvickheten jagar ut den andra. Der fins ingenting att hålla sig fast vid, mer än för några få ögonblick i sender. Der slösas sorglöst med bittra ord och ensidigt tillspetsade fördömelser. Det gamla petrifikatet latinskolan skall, efter hvad

man kan förstå, göras misstänkt såsom roten och upphofvet till allt ondt i hela samhället. Men det vill en operatro till för att kunna antaga något sådant.

Och den som, länk efter länk, konstmessigt sammanfogat denna prydliga kedja af smädelser, hvar är han? Han tyckes icke sjelf vara tillstädes vid styckets framträdande för offentligheten, om icke som en bland de leende åskådarne.

Och det som en gång bör ersätta allt det af honom utdömda, hvar är det?

Åh jo! Något deraf står verkligen att uppsökas inom sjelfva boken — just i de delar som här först nämdes —; och den omständigheten räddar arbetet. Der finnas onekligen några fina antydningar om en barnundervisning, som kärleksfullt söker väcka barnets personlighet till lif, om en uppfostran till i någon mån individuelt sjelfständigt viljelif, i stället för till likformighet med alla andra uppfostrade. Rätta önskningsmålet är således namngifvet, om än icke tillika hjelpmedlen för att nå det.

I Gustaf af Geijerstams „Erik Grane“ finnes en del af samma slag som i Garborgs och i Tavaststjernas *) skildring af studentkotterier: porträtt-serier ur en viss klass eller grupp, i många smärre klungor hopstälda teckningar efter naturen, hvilka tillsammans gifva en lifiig föreställning om allmänna lynnesarten inom hela den större gruppen, medan tillika hvarje figur för sig är skarpt individualiserad. Denna afdelning är utom all fråga den bästa i boken och kan, hvad enskildheterna vidkommer, fullt mäta sig med Garborgs motsvarande. Porträtterna äro saftigt utförda och med omisskänligt konstnärlig kraft. Anekdoterna göra mycken verkan. Se t. ex. upplösningen af examenskrian, källarbesöken och samspråken på studentkamrarna, embetskandidatens tentamen, diskussionskommentarierna i dörröppningen till nationsalen, den frisinnade professorns förtroliga anmärkningar till Grane, docentens utlåtande om Spencer med mera. Hade man fått någon närmare kännedom äfven af den med universitetet belåtna studenthopen, i stället för att man nu egentligen blifvit för-

*) Det mycket framstående arbetet „Barndomsvänner“.

trolig blott med all den cyniska kritiken inom oppositionskotterierna, skulle konstverket kommit att utgöra någonting helt, ett slags humoristiskt lefvande tafla af en öfverårig institution, värdigt öfverskyggad af författarens romantiska fabel om Mefistofeles och tomtomten.

Det är behandlingen af midtelfiguren, Erik Grane, som gör planen i hela arbetet oklar. Författarens mening kan ju icke vara: att den student, hvars namn äfven blifvit bokens, skall hafva någon egentligen objektivt värdefull upplysning att lemna rörande studiernas önskliga reorganisation och hela det akademiska lifvets ordnande efter nya grunder, så att Erik Grane vore ett reformatorsämne. På det sättet är han alldeles icke anlagd. Det är väl helt enkelt så, att han skall vara ett af alla de öfriga offren för bristfällig, otidsenlig offentlig uppfostran, endast något känsligare, lifligare eller meddelsammare än flertalet. Men då borde Grane varit rentaf likstäld med de andra, eller också, om man velat taga det mer lyriskt, fått visa upp alla sina inre strider helt oförbehållsamt, alldeles blotta sig sjelf. Så sker i berättelsen endast med afseende på hans könslif. Men könslifvets uppvaknande är ju icke på långt när allt. Kunskapstörstens uppvaknande och flere andra stora utvecklingsmoment tarfvade ock sin dryga andel i skildringen. Det säges t. ex. på flere ställen att Grane har genomgått religiösa strider, så mycket mer ingripande, som modern öfvertalat honom att inslå prestvägen. Af dessa tunga sjelfuppfostringsarbeten finner man i boken ingen genomgående själsanalys och egentligen inga bekännelser, eller rättare blott en summariskt sammanfattad trosbekännelse, med hvilken han gör slut på ett enskildt samtal, som han sjelf utbedt sig hos en högt ansedd prestman. Men när Grane icke „gifver sig“ mera åt läsaren, så borde han ej hafva så mycket utrymme i berättelsen, ännu mindre gifva den namn.

Kort sagdt: framställningsmetoden i denna bok har, såsom jag invändt äfven vid de två närmast förut anmälda böckerna, med sig någonting halft. Den är icke objektiv, hvarken trygt historisk eller rikt spelande humoristisk. För det senare har dock författaren anlag, ja hängifver sig — skulle man vilja säga — rent ofrivilligt deråt långa

stycken igenom. Metoden är icke heller den för „konfessioner“ naturliga. Den är en sådan, som mest brukas i personlig polemik för vinnande af ögonblicks-segrar.

Ännu en gång: sättet att tala för sitt ämne i de tre nämda arbetena är subjektivt, utan att vara lyriskt. Men en sådan half metod förslår i regeln ej för fasthållande af allmänna uppmärksamheten. Kanske blir en sådan bok en aktualitet i några veckor eller månader, med en medellifslängd motsvarande en skarp, spirituel tidningsartikels, men sedan den vanliga rasningstiden är öfver, läser ingen en rad mer för innehållets skull, utan på sin höjd som tidsfördrif, ifall stil, anekdoter och beskrifningar tåla vid förnyad bekantskap.

Med allvaret förhöll det sig väl då på sitt egna vis. Der fans tvifvelsutan allvar, men allvar utan slägtskap hvarken med en ovilkorlig hänförelse åt endera sidan eller med något af det der goda, gamla, humoristiska medvetandet om att saker hafva två sidor.

Denna halfva metod, publicistmetoden inom skönliteraturen, af oss nordbor omedelbart införskrifven från Frankrike, der humor är en okänd företeelse i den menskliga intelligensen, har för öfrigt på senaste tiden kommit rentaf till allmänt användande både i teaterstycken och noveller och är på intet sätt någon egenhet för de tre böcker, „Tjensteqvinnans son“, „Gift“ och „Erik Grane“, om hvilka här närmast är fråga. Men just derför synes mig tiden möjligen vara inne för en smula bestämdt uttalad skepsis mot hela denna franska införsel. Det fins så mycket annat, som verkligen kan vara önskvärdt att införskrifva. Hvarför skulle vi rätta oss efter desse sydbor på en sådan punkt, i hvilken det icke kan vara tu tal om, att vi af naturen äro dem öfverlägsna och alltid varit det, ända från den historiska tid, då några gamla nordbor diktade Torsagorna?

Den annars så vanliga invändningen mot de tre klandrade böckerna, att pietetsförhållanden och könsförhållanden der behandlas oblygt, är nog grundad. Men den kan med samma fog göras mot i all synnerhet de nyss berörda arbetena af Björnson och Garborg. Hänsynslösare anfall mot de myndiga å de omyndigas vägnar, ohöfligare kritik

af föräldrar, uppfostringsgrundsatser och institutioner af hvarjehanda slag torde man svårligen träffa någonstädes, ej heller mer drastiska uttryck om de erotiska förhållandena mellan man och kvinna. I nämda hänseenden skilja sig ej „Tjensteqvinnans son“, „Gift“ och „Erik Grane“ från annan nutidsliteratur.

Jag tviflar icke på att denna nymodiga, till stor del likaledes från Frankrike inkomna reaktion mot ett förr brukligt, sedeförslappande, galliskt koketteri och en lika sedeförslappande, germanisk sentimentalism, snart nog torde sjelf komma att ledsna vid brutaliteterna och vinnlägga sig om ett vida mer hyfsadt yttre skick, utan att derför vara mindre ärlig. Men den ena boken bör icke undgå nästan allt klander och den andra drabbas deraf, medan bägge till sjelfva sin afsigt äro lika oförsynta. Det som bjuder emot i boken af senare klassen måste då faktiskt vara något annat.

Och jag har här — med fara att synas vidlyftig — sökt påminna Tidskriftens läsare om hvad det är: ofullständigheten, halfheten i planen för hvarje särskildt verk; frånvaran af en enande synpunkt, ur hvilken man borde kunna se alla verkets delar såsom på något sätt samhöriga eller beroende af hvarandra; likgiltigheten för diktens förmåga att sjelfständigt göra intryck af ett helt. Men äfven här bör man kunna leta sig till hvad det är som den yngre mansåldern längtar efter och numera fordrar af undervisningsinstitutionerna.

* * *

Att försöka säga någonting uttömmande om sistnämda ämne lämpar sig ej för en kort tidskriftsartikel och skulle allt för lätt komma att vittna blott om hållningslösa anspråk. Hvad anmälaren har att tillägga torde derför böra stanna vid något ganska allmänneligt och affattas i den mest aforistiska form.

Hemmets åtgöranden, hur nitiska och sjelfförsakande som helst, förvrida barnens framtid, när de locka och drifva oerfarna, intrycksfulla varelser in i sådana sträfvanden, för hvilka de ej af natur, lefnadsomständigheter och en flärdfritt sammanhängande uppfostran bekommit de nödiga krafterna. Se Lies så väl gammaldags som nutida anteck-

ningar öfver giftas-handeln. Se Björnsons historiska afslöjanden af lösaktighetens genealogi. Se Kiellands gensaga mot dressyr. Se i Erik Grane de försvagande inflytelserna af en ängslig, tankeskygg, halfgenomförd fromhet. Se Garborgs skildring af vanmakten i föräldrars offer för att göra af barnen något annat, förment bättre, än det naturen velat hafva dem till. Se slutligen i Strindbergs bok blixtrande antydningar åt alla dessa håll.

Hemmen tarfva allmänneligen en reform i den riktning, att offervilligheten — som redan finnes — framdeles mindre må gå ut på att öppna vägar för de unga, eller drifva dem in på dessa vägar, än på sjelfva den djupt religiösa omsorgen om att i möjligaste mån göra dem dugliga, hvar efter sina anlag, till att sedan redbart gå vägarna. Och detta bör vara först och sist hemmens omsorg, icke först och sist skolans, hvarför det blir nödigt att föräldrar, så väl fäder som mödrar, offra mer tid på samlif med sina barn, än som nu är brukligt.

Den nya tidens fordran är en uppfostran till lifvet, icke blott till bokskåpen.

„Således", invänder någon vårdare af de kära gamla böckerna, „således en uppfostran till krass realism".

Nej, alldeles tvärt om, gode, gamle man, enda möjliga räddningen ur en annars öfverhandtagande krass realism. Ty vid noggrannare skärskådande blir ofvannämda fordran blott en ny form för den gamla ideela längtan.

Det är onekeligen bort från massan af böcker — i hufvudsak hädangångna mansåldrars antecknade lif — som den nya mansåldern längtar. Den längtar till den stora boken: universum. Den längtar till alla de viljande och väljande varelserna der ute, till deras gemensamma lif, till det nuvarande samhället. Den älskar intet annat ur böckerna, än det som för alla begripligt leder just dit.

Den vanlige lärjungen gör anspråk på att undervisningen icke grundlägger en tvedrägt mellan skol-idealen, en redan förbrukad kulturs, och lifsidealen, det nu i full gång varande odlingsarbetets. Han kräfver att man inom skolan lär honom i möjligaste mån förstå och älska just det, för hvilket han sedan skall komma att lefva bland sina medmenniskor i nutidens samhälle.

Intet anspråk kan vara mera berättigadt. Ty den vetenskapliga forskningen har samlat och ordnat en rik fond kunskaper om vårt slägtes i hvarje särskildt hänseende hittills vunna erfarenhet. Och skolan bör innehafva nycklarna till denna skatt, icke blott nycklarna till gångna slägtens motsvarande skattkammare. Dessa sistnämda bör hon tillhandahålla endast dem bland sina lärjungar, hvilka hafva behof af att gå hela den långa omvägen genom vetandets historia för att nå fram till det närvarande lifvet. Men för dessa få är ej skolan enkom afsedd.

Mot fordran att allmän offentlig undervisning utan undantag skall vara grundad på vetandets otvetydigaste, hittills fullständigast granskade och rättade resultat, och ej någonsin på antikverade sådana — resultat som ej längre tillhöra vetenskaperna, utan vetenskapernas historia mot denna fordran kan ej med fog göras en invändning. Ty i all synnerhet är detta ärliga sätt att gå till väga något ytterst önskvärdt för „de många“, således för alla dessa, som ej egentligen komma att hängifva sig åt vetenskaplig forskning. Endast så kunna de numera — i den stränga arbetsfördelningens, det snabba tankeutbytets och de alltjemt mångfaldigade kunskapsgrenarnas tid — ur skolan till lifvet medföra en ideel eggelse, som verkligen låter använda sig der ute. Annars komma de dit — om skoltiden varit lång — utan ideal, och detta är nätt upp det mest förnedrande kval, som kan drabba en menniska.

Robinson.

Från studieboken.

Ett fragment.

Eftermiddagsseansen hade börjat. I den stora damateliern nere vid Mont-Parnasse rådde en ovanlig stillhet. De som varit ute och frukosterat, hade punktligt infunnit sig på slaget ett; de åter, som hållit till godo med en så kallad atelierfrukost af smörgås, ägg, kall skinka och späckadt kött, hade skyndsammare än eljes städat bort alla spår af måltiden. Man hade sökt gifva ateliern ett så propert utseende, som det lyckades med det af sot och våta skodon nedfläckade golfvet, väggarna med allt för tydliga spår af fukt och oljefärg, samt bordet med de stora kartritningar liknande oljefläckarna och ett helt batteri af stora och små olje- och fernissflaskor. Eljes var man icke så förtvifladt nogräknad. När man hållit på från klockan åtta på morgonen, drog man gerna ut frukosterasten litet utöfver den bestämda tiden. Medan tekannan småtrefligt puttrade på den stora glödande jernkaminen i vrån, tog den stora ateliersoffan i sin vida famn emot en hel hop trötta konstens adepter, som på det mest pessimistiska vis gåfvo hvarandra del af sina bittra erfarenheter på konstens törnströdda bana. De mera lefnadslustiga skockade sig vanligen kring pianot och lockade ur det melodier, som ledde sitt ursprung från alla verldens kanter. Sjöng någon, kunde hon vara viss om att helsas med ett hurra från ateliern bredvid, der två tyska målare ursinnigt arbetade för salongen. Ofta sände de också till svar en tysk „Lied“, som klingade helt hjertnupen i den realistiska omgifningen. En och annan tände i allsköns tysthet, ty det var egentligen förbjudet att röka, sin lilla cigarett bakom Le Figaros skyddande förskansning. Och borta i vrån vid kaminen drog den italienska modellen största möjliga nytta af vapenhvilan genom en grundlig lur efter sin frukost af två små bröd och den obligatoriska apelsinen.

På lördags eftermiddagen väntade man „le professeur“.

Der sutto eller stodo trettio unga damer på utsatt tid framför staffiien, som voro ordnade i strålformiga rader kring modellbordet. Här syntes små vackra hufvuden på långa kantiga engelska missar i skrikande färgprakt. De små näpna fransyskorna med smidiga kattlika rörelser styrde hvarje lördag ut sig i sina kokettaste arbetsbluser, disgraciösa tyskor dertill, och här och hvar ett blondt hufvud, från rödt till skimrande guldfärg, som förrådde nordbon, lika väl som den högljudda något gälla stämman med ett djerft utslungadt „nong", „bieng" eller „che" till trots för alla det franska språkets uråldriga traditioner.

Det vanliga sorlet, som uppkom genom en förbryllande sammanblandning af nästan alla europeiska språkljud, inskränkte sig i dag till ett eller annat ord. Då och då ropades otåligt åt modellen att rätta hufvudets rörelse eller de afslappade armarna. Tid efter annan tittade atelierföreståndarens faun-ansigte in genom dörren. Genast haglade öfver honom en skur af knotande frågor, hvarför „le professeur" dröjde så länge, och alltid hade han ett leende svar, framsagdt med samma profetiska visshet, att han skulle vara der „à l'instant même". Ateliertjenaren Arc Angele, som bland nordborna gick och gälde under namn af „erke-engeln", såg flitigare än någonsin efter elden och kastade alltjemt en skyffel sprakande cokes på glöden.

Den godmodiga italienaren med sin yfviga lockperuk och sitt stora blå bomullsförkläde, som svepte in hela gestalten från hakan ned till skospetsen, var ett factotum på ateliern. Mången gång när modellen strejkade, var han helgon med djurhuden kring höfterna, bakbundna händer och ögonen i taket, eller munk, med de oundgängliga accessoarerna, bok, radband och dödskalle. Eller ock spelade han med oefterhärmlig stolthet i later och skick riddaren sans peur et sans reproche i mörkblå sammet med röda atlaspuffar, stor ringkrage samt filthatt med vajande fjäder öfver det yfviga håret. — Den högtidliga tystnaden här uppe afbröts gång efter annan af misstänkta ljud från herrateliern i bottenvåningen. Man hörde stolar slås i kras; då och då en strof ur marseljäsen med kraftig kör at musernas „lifvade" älsklingar, som der nere väntade på sin dom.

En och annan försenad elev helsades med ett dämpadt sorl af missnöje. Det var ju ej lärarens stora klumpiga gestalt med det blonda ansigtet och det rödaktiga skägget. Lördags eftermiddagen var ju i alla fall de förlorade illusionernas stund. Ögonen voro styfva af det ideliga kisandet efter valörerna, hufvudet värkte af den torra atelierhettan; bäst då att med ens bli tagen ur villfarelsen att studien på staffliet framför var ett mästerverk och sedan i flockar vandra af till Louvren eller Luxembourg för att glömma sina missräkningar till måndagen.

— Ah, mademoiselle Marie! Huru kommer ni så sent? ljöd det emot en af de sist komna.

Det fans ingenting anmärkningsvärdt hos denna unga flicka, ansigtet var temligen färglöst och något tärdt, men när hon hastigt tog af sig hatten, föll det högt upp på hjessan i en knut fästade håret ned längs ryggen, fångade ljuset och återkastade en hel färgskala från den glänsande guldskiftningen med sina kalla glansdagrar till den matta, mjuka, något i grönt stötande skuggtonen. Det drogs hastigt upp igen, under talrika protester likväl, ty det utgjorde alla dessa trettio par målarögons förtjusning. Mademoiselle Marie, såsom hon allmänt kallades på ateliern, emedan de franska tungorna omöjligt kunde få bugt på hennes hårda nordiska namn, stack sig tyst in i raden vid sitt staffli, klämde ut sina färgklickar och begynte måla. Det väckte allmän förvåning att hon, den flitigaste och den erkändt största talangen på ateliern, saknats under morgontimmarna, hon alltid annars den första på morgonen klockan åtta och den sista, som skrapade sin palett, när klockan slog fem på eftermiddagen.

I dag tycktes det icke vilja gå. Hon målade, skrapade ut och målade om igen, och när läraren omsider varit der och sållat hvetet från agnarna, drog hon med en suck hastigt palettknifven öfver duken. Sedan bredde hon en tunn, ljus, jemn färgsmet deröfver och stälde den i vrån vid kaminen, der dussintals andra dylika förolyckade dukar stodo och väntade på sin återuppståndelse. Hon var sjelf sin obarmhertigaste domare, och dessutom ville hon spara på duken.

* * *

Ateliern var i allmän upplösning. Man trängde sig om hvarandra för att så fort som möjligt komma från hettan och kvalmet här inne ut i den friska, något kalla vårluften. I ett hörn skildes Marie från några kamrater. Hon hade icke lust att gå på museet, sade hon, afvärjande alla frågor. Med ögonen dystert riktade mot marken, synbarligen försjunken i djupa tankar, tog hon vägen genom Luxembourg-trädgården.

Maries förströdda blick dröjde denna gång icke vid dessa brokiga gestalter, som så framträdde i den något gråaktiga vårluften mot en fint skiftande bakgrund: träd och buskar, som ännu icke skjutit löf, nyplanterade blommors granna färgfläckar i blomsterrabatternas svarta mylla och springbrunnar, som läto sitt fina stänk glittra. Hon gick hastigt genom trädgården och styrde nedåt en liten tvärgata, der det anspråkslösa hotellet låg, i hvars sjette våning hon hade sitt lilla rum — med takljus — så att det också fick tjena som atelier. Hon gaf sig knappast tid att ställa färgskrinet ifrån sig, utan grep genast från bordet det öppnade brefvet, som kommit henne att försumma ateliern på morgonen och sysselsatt hennes tankar hela dagen. Väl för tionde gången läste hon ånyo hvad hennes mor skref.

— Hr G. var här i går. Han hade ett förslag att göra för din framtid. Det ville han att du genast skulle få del af, så att jag skrifver i största hast nu på morgonen, medan de andra sofva och innan posten går. Han hade hört att du lärt fotografering i Paris och tycker att du nu borde komma hem, ju förr dess hellre, för att inrätta en fotografiatelier här. Just nu är rätta tiden för ett sådant företag, och du skulle säkert kunna räkna på arbete för alla våra artister. G., som förstår sig på sådana beräkningar, menar att detta skulle bli en utmärkt affär. Du behöfver ju icke lemna din målning för det, du kunde alltid måla litet på mellantiderna ändå. Jag förstår mig icke på sådana saker och kan derför icke råda dig till någonting. Med din vän H., som i dessa dagar reser till Paris, sänder jag i alla fall de tre paren fina strumpor, som jag stickat om aftnarna. Du kan nog behöfva dem. Gud vare med dig, mitt älskade barn. —

Att lemna sitt arbete! Detta arbete, som afundsjukt stal hela hennes dag, alla hennes tankar, som kunde komma henne att begrafva sig i ateliernas hetta och kvalm i veckotal och af detta skimrande nöjeslystna Paris icke se annat, än hvad som låg mellan ateliern och hennes bostad. Väl hundrade gånger hade hon tänkt lemna hela detta elände, som fattigdom och någon gång tvifvel på egen förmåga skapat. Hvarför skulle hon plåga sig så, då andra kunde lefva lyckliga och nöjda, utan att åstadkomma någonting. Men så stego de åter fram, dessa stora och enkla bilder, som den allvarliga naturen der hemma bjöd. Bortom denna försakelse och denna kamp för dagen skymtade alltid som en gyllene framtidsdröm de lugna fjärdarna med sina lummiga stränder, de gamla båthusen och bryggorna, de styfva väderbitna lotsarna, fiskarena och kvinnorna, som lägga ut noten under den ljusa sommarnatten; dessa bilder som endast väntade på att klädas i form och färg. — Att lemna sitt arbete nu, då hon en gång kommit på väg mot det aflägsna målet! Det var icke möjligt. Men så stod åter bilden af mor och flere små syskon för henne. En knackning på dörren afbröt hennes tankar. Det var med en ögonblicklig känsla af lättnad hon ropade sitt: stigin!

Den inträdande var en lång, elegant herre. Det första man såg af honom var ett spefullt uttryck i ett ganska vackert, ungt ansigte. Hans rörelser egde en viss säkerhet och ledighet, ehuru nordbons klumpighet ibland af misstag stack fram ur pariser kostymen.

— Goddag Marie, jag trodde knappast att du skulle vara hemma än, men conciergen sade mig att du återvändt redan för en half timme sen. Oförlåtlig lättja för en sådan arbetsmyra som du!

— Jag fick i morse ett bref hemifrån, som vändt upp och ned på mig för hela dagen, svarade Marie ifrigt, för att ge luft åt sina tankar, hvilka omspunnit henne med ett osynligt nät och tycktes förlora en del af sitt välde, när de kommo i dagen.

— Jaså, publiken har kanske icke begripit den lilla bit du sist sände hem. Alltför nytt och djerft! Men det skall du, sapristi, icke bry dig om. Nej ser man på, af-

bröt han sig, efter det han ogeneradt tagit plats och makligt gungade på stolen med det ena benet slaget öfver det andra. Han hade petat fram bakom spegeln en bundt cigarretter.

— Får man lof? Men när han såg upp till Marie, ropade han i en helt annan ton.

— Men hvad i herrans namn står på, Marie! Du ser ju helt förstörd ut!

— Läs sjelf, så får du se, svarade Marie, räckande honom brefvet. När han slutat, var det hånfulla blaserade draget alldeles försvunnet. Han slog sig på knäet med ett eftertryckligt: det skall du vid Gud icke göra!

— Menar du det, Rolf? — Hon var glad att höra honom uttala sig så bestämdt, ty hon satte värde på hans mening, ehuru hon aldrig rätt förstått hans eget val af lefnadsbana. Den tiden, de ursinnigt tecknade dagarna i ända i Konstföreningens skola och hade så utpreglade åsigter i alla konstfrågor, var det en afgjord sak att han skulle blifva målare. Marie hade aldrig fått klart för sig hvarför han sedan med ens slog om, tog kandidatgrad och blef estetiker och konstkritiker. Sjelf talade han aldrig härom, men det hände ibland, när han stod framför Maries staffli och såg en eller annan präktig studie, att hans vanliga ironi blef sjelfironi, och han snärtade omkring sig så, att slagen mer än en gång träffade honom sjelf. Marie hade lagt märke härtill utan att förstå det. Under de senare åren hade deras studier skilt dem åt, men hela denna vinter, då han vistats i Paris på sitt stora stipendium, hade han som oftast tittat upp till henne. Och medan hennes rastlösa penna mången kväll hållit på att rita de sirligt svängda ornamenten åt dekorationsmålaren — det var hennes inkomstkälla i Paris — hade det gamla kamratlika förhållandet småningom återkommit.

— Det skall du aldrig göra, återtog han med eftertryck, i det hans blickar gillande öfverforo studierna på väggarna.

— Men du har sjelf . . ., invände Marie.

— Tala icke om mig, afbröt han henne häftigt. Hans ansigte hade blifvit alldeles rödt och hans läppar skälfde. Marie såg med förvåning huru denna säkra sjelfmedvetna

Rolf hastigt steg upp och rusade af till dukarna på den motsatta väggen. Den elegante verldsmannen var totalt försvunnen. Rolf stod med ryggen vänd mot henne, medan ögonen envist hängde fast vid studierna.

— Du har talang, ja det har du sannerligen, fortfor han och slog ifrigt utåt med armarna. Och så har du något ännu mer, du har kärleken, du älskar din konst. För resten, tror du att jag gått här hela vintern utan att märka att allt öfrigt kommer i andra rummet? — Hans röst fick här en egendomlig darrning. — Du kan försaka allt för din konst, men det kunde icke jag, det är den stora hemligheten. Det som är gjordt, kan aldrig göras ogjordt igen. Jag var sjelf osäker och lät inverka på mig. Man talade om en tryggad framtid, om en säker bana. Alla menniskor tycka att jag nu har det tusan så bra, med mitt stora stipendium, ett sådant som en konstnär hos oss aldrig får. När jag kom hit ned och såg er alla arbeta här — då förstod jag, ja — att mitt surrogat aldrig kan ersätta den äkta varan.

Denna oväntade bekännelse gjorde icke afgörandet lättare för Marie. Hennes sympati för andras känslolif, stärkt genom umgänget med naturen och den ständiga vanan att söka aflocka den dess hemligheter, gjorde att hon strax uppfattade hvilken öfvervinning denna bekännelse måste hafva kostat Rolf. Hon förstod genast att detta var det största vänskapsprof han kunde visa henne.

Sedan Rolf några minuter arbetat med att göra „sin fördömda strupe“ klar, utbrast han i sin vanliga något spefulla ton.

— Seså, Marie, kom så gå vi ett slag nedåt Seinen först och äta sedan middag tillsammans någonstädes.

De hade otaliga gånger vandrat arm i arm denna väg nedför rue de Seine och språkat muntert under inflytande af den lifvande känsla, som det brokiga rörliga gatlifvet i en stor stad väcker. I dag var der något nytt i Rolfs sätt att hålla hennes arm och i hans uppsyn, som förbryllade henne, det var som om han velat skydda henne och bjuda henne sin hjelp. Förut skulle hon kanske smålett häråt eller låtit någon ironisk protest undfalla sig. Ty trots deras gamla vänskap och hans många tilldragande egenska-

per hade hon trott honom i grunden vara ytlig och egoistisk. Bekännelsen deruppe hade låtit henne se in i ett af de fördolda gömställena i hans själ; den hade ingifvit henne en helt ny känsla af förtroende. De vandrade tysta och med god fart. Endast ett ögonblick stannade de, då Marie skulle köpa en liten violett bukett, som hon stack i knapphålet. Det var nästan ett fysiskt behof för henne att hafva denna lilla bit natur omedelbart hos sig.

De kommo ned på Pont des Arts. Molnen, som hela dagen hängt gråa och melankoliska öfver himmelen, lättade upp, och man såg en skymt af solen, som gick ned helt röd bakom Meudons kullar. Flodens grönaktiga yta fick en röd reflex. Öfver de ännu kala bruna träden på högra stranden föll samma lifgifvande sken, en och annan af de tusentals fönsterrutorna i de långa raderna af byggnader utmed kajerna glimmade till, och utåt landsbygden bortom de otaliga hustaken spelade detta sken öfver kullarna, som skymtade i ljusbrunt och mörkbrunt med svag dragning i grönt, medan här och der gröna gräsmattor såsom skarpa kilar skuro igenom dessa obestämda färgmassor. Venstra stranden låg i skuggan. Hustaken och kyrkornas spiror och kupoler tecknade sig i blåaktiga silhouetter mot den ljusa himmeln och gåfvo ögat nödig hvila. Det låg en känsla öfver allt detta och i sjelfva denna luft af vårligt uppspirande lif.

De hade stannat på bron och betraktade det skimrande färgspelet.

— Nej, utbrast Marie plötsligt, hvarvid ansigtet fick ett vackert uttryck, som Rolf aldrig förr sett. Om vi känna att vår högsta lycka i verlden ligger i att söka framställa en bit af naturens skönhet, då är det synd att afstå från det. Ingenting kan mera locka mig bort. Nu vet jag det!

När Rolf såg henne stå der så fast öfvertygad, så säker och modig, var det, som om hon plötsligt glidit långt från honom. Hans vanliga säkerhet öfvergaf honom alldeles, och han erfor nästan en känsla af förödmjukelse.

Taflans färger hade småningom bleknat och gått tillsamman i en gulaktig, mättad, dimmig ton. Bakom dem

låg la Cité redan i skymning, och den ena lyktan tändes efter den andra på kajerna.

Marie drog sin arm ur Rolfs och räckte fram handen till afsked.

— Hvart går du? — Marie spratt till vid denna fråga, som framstäldes med ett ömt tonfall i rösten. Blicken, som åtföljde orden, talade om något, som Marie, uteslutande upptagen af sin konst, aldrig haft någon aning om. Hon förskräcktes, men kände blott starkare, fullare den vackra vårliga stämningen rundt omkring.

— Hem, svarade hon hastigt. Jag måste genast skrifva brefvet, nu medan jag är i stämning.

— Men vi skulle ju i alla fall äta middag först tillsammans, ljöd det bevekande.

— Jag har en kotlett der hemma, sade hon med ett försök att slå in i den vanliga muntra tonen. Hädanefter kan jag icke tillåta mig sådana extravaganser som en middag hvarje dag „Au bon boeuf bleu“.

— Ah, Marie, om du icke vore så förbannadt stolt, så vet du nog att . . .

Hon hade emellertid redan med hastiga steg styrt mot Rue de Seine, och Rolf hann endast ropa ett: „vi träffas i alla fall på brasseriet i afton“, samt få en bifallande nick till svar, innan hon försvann i skymningen och menniskovimlet.

Konstföreningen i Helsingfors hade anordnat en utställning af en nyligen afliden ung målarinnas taflor och studier. Fröken M. * * * — stod det i en af hufvudstadens tidningar — hade efter några års studier i utlandet dukat under för en tärande sjukdom, som småningom gräft under hennes krafter och förkortat hennes lif. Man får genom expositionen en samlad bild af denna, ty värr endast började konstnärsbana. Det man förut på expositionerna sett af hennes hand har visserligen lofvat godt för framtiden, men säkert blir enhvar förvånad öfver att se hvilket verkligt konstnärstemperament uppenbarar sig i dessa dukar, hvilken djerf och frisk uppfattning af naturen råder i denna konst, och hvilken sjelfständig väg konstnä-

rinnan beträdt. Här hade understöd varit på sin plats. Hvarje vän af inhemsk konst kunde endast beklaga o. s. v.

Uppe i Konstföreningens mörka galleri i Folkbiblioteket vandrade menniskorna fram och åter mellan stafflien, på hvilka taflorna voro radade upp öfver hvarandra, så många som blott kunde få rum, och sökte i höstdagerns halfskymning den rätta distansen och taflans namn i katalogen.

— Ser du, sade en elegant ung dam till en annan, som genom sitt rödprickiga flor nedlåtande betraktade dessa „fasligt slarfvigt utförda“ dukar, der går doktor Rolf S. Det sägs att han en tid var förlofvad med den der målarinnan i Paris.

— Nej verkligen, svarade den andra, i det hon plötsligt fick en högst intresserad uppsyn. Nå hvarför blef det ingenting af?

— Åh, ljöd svaret, åtföljdt af en axelryckning, jag vet icke. Hon skall också hafva varit så besynnerlig.

— Det här, sade en arkitekt — han förde ordet i en grupp af välmående embetsmän, som efter embetstidens slut tittat upp till expositionen — det här, mina herrar, är en alldeles utmärkt bit, se blott på bakgrunden, den är förträfflig. Det gröna i förgrunden deremot är ju uppåt väggarna, erggrönt! — Alla voro ense om, att så såg en äng aldrig ut i verkligheten, eller fick åtminstone icke framställas så.

— Emellertid är det synd med henne, menade en annan, i det han förnöjd knäpte ihop rocken öfver sin välfödda lekamen. — Hon tog väl lifvet af sig med svält, ty så går det med dem alla, i synnerhet målarinnorna, som vanligtvis icke bry sig om detta lifvet.

En medicinedoktor hade varit deruppe och funnit ett par ben för långa och ett af de framstälda barnen behäftadt med betänkliga symptom till engelska sjukan. Medicinaren hade längesedan gått sin väg, men hans anmärkningar kastades hela förmiddagen som en boll öfver från den ena gruppen af besökande till den andra. Alla skulle se de långa benen och det förkrympta barnet. Man funderade på botemedel mot det onda, men kom slutligen under fund med att det hade sin rot djupare, än man skulle

trott, i hela tidsriktningen. Om nu konstnären i våra dagar nödvändigt ville måla det fula, så kunde man väl ej hindra honom, men publiken skulle ändå ej göra sig till hans medbrottsling genom att gilla det.

— Hon skulle säkert blifvit något riktigt duktigt, menade en hemmavarande konstnär, lätt igenkänlig på sitt långa misslyckade renässanshår. — Anfäkta sådana bitar, den här ryggen och armen der sedan. Och hvilken utveckling kan man icke spåra redan i denna samling! Hvilken visserligen originel, men grof, man kan säga kall uppfattning af naturen i dessa första arbeten, och i dessa senare hvilken känslig blick, hvilket fint, vekt drag midt upp i all realism. Fenomenel utveckling, alldeles något ovanligt på så kort tid.

En konstkännare, som sällan felades i komitéer för bedömandet eller prisbelönandet af arbeten i skön konst, gick med katalogen under ena armen och sin hustru under den andra omkring med betänksam uppsyn. Han kom i ifrig dispyt med en gammal herre om det konstnärligt berättigade i framställningen af en ätande gumma. När de slutligen kommo till historiemålningens värde äfven såsom bildningsmedel framför dessa af våra dagars konst så älskade framställningar ur en lägre sfär, drog den lilla frun sin arm ur mannens, helt varsamt för att ej störa honom. Hon förstod sig alldeles ej på konst och hade aldrig sett några stora gallerier. Men hon älskade taflor, och fotografierna, som hennes man haft med sig från sina många utländska resor, buro till henne en frisk fläkt från denna stora verld, som hon drömde så skön. Blyg och försagd lotsade hon sig nu fram utan sin mans säkra vägledning, men glömde snart allt annat för dessa bilder från rivieran, der solskenet låg hett och hvitt utefter väggarna, der växterna i tusen skiftningar gröna och saftiga klängde sig upp för höjderna, der Medelhafvet låg högblått i solskenet eller ljust och underfullt i skymningen, när månen drar upp sin långa glittrande strimma, som svagt krusar sig för hvarje liten våg och bleknar bort, der aftonhimmelens matta blå och violetta toner rinna samman med hafvets. Hon tyckte sig vara ett barn igen, som sprang öfver denna långa gula sandstrand från Hangö. Hon kände åter den

friska salta hafsvinden, som piskade kjortlarna kring de smala små benen, som så hastigt rörde sig genom sandhafvet, medan det ljusa håret stod i alla riktningar. Dessa gamla kvinnor, som värma soppan, medan eldskenet drar upp fårorna skarpare i deras vissnade drag; som karda ull, eller som hvila sig på dörrtröskeln med de hårda och valkiga händerna för ett ögonblick i kors öfver knäna, dem kände hon alla så väl. De voro gamla bekanta, som hon sett väl hundra gånger, hon kände deras lif och deras barns och barnabarns. Också kvinnan, som stirrar ut genom fönstret för att se om ej lotsseglets röda våd skall sticka upp mellan vågkammarna, berättade henne en hel historie. Framför den sista halffärdiga taflan, der döden ryckt penseln ur konstnärinnans hand och endast barnets leende ansigte fullfärdigt stack fram mellan de öfriga skizzerade figurerna, tryckte hon sönder en tår i ögat. I det samma kom hennes man fram, röd och ifrig efter dispyten, och stack hennes arm under sin för att gå.

— Jag vidhåller ändå, ropade han ännu i dörren åt sin motståndare, att detta nya måleri är på tok. Konstnären fattar icke sin sak på allvar, om han icke väljer ämnen, som höja och vidga åskådarens tanke och känsla, och så skymmes konstens stora och höga mål af allehanda små hvardagligheter!

H—a.

I bokhandeln.

Eliel Aspelin: Nationalmuseum för Finland; i en fråga som bör bli dagens; 35 s. 12:o. H:fors 1887; pris 50 p.

För tio år sen behandlade Finsk tidskrift frågan om „uppkomsten af ett nationalmuseum“, med särskild hänsyn till det i Stockholm. Dettas historia tycktes oss ge vid handen att ett folk behöfver samla länge, under mansåldrar och århundraden, för att få i hop en anstalt värd detta namn. Vi gingo ut från den åsigten, att de fria konsternas verk, såsom den högsta och derför den mest expressiva delen, borde anses vara hufvudsak i en sådan anstalt. „Ett nationalmuseum, sade vi, inbegriper all den konst, fri eller bunden, som kan ge en åskådlig bild af en nations skaplynne under dess utvecklingsgång, men då denna skett under ständig påverkan från de andra kulturfolken, omfattar det i urval äfven deras“.

Enligt denna åsigt begränsas samlandet till sådana föremål, i hvilka nationens konstfärdighet ådagalägges, icke blott konstverk i trängre mening, utan ock konstindustriela, ända till de lägsta lefnadssfärer. Förf., som följer arkeologernes, Worsaaes och Hildebrands, uppfattning, lägger en långt bredare grund för samlandet. Det är här kulturen i sin helhet, icke blott den genom konsten förädlade, utvaldare delen deraf, som skall åskådliggöras. Nationalmuseum, heter det, „bör hafva till uppgift att så fullständigt som möjligt ådagalägga kulturens utveckling i vårt land under de olika perioderna, och uppstå sålunda sjelfmant tre hufvudafdelningar, nämligen den *förhistoriska, medeltiden* och *den nyare*“. En gigantisk uppgift, som, der den läte förverkliga sig, visserligen vore förtjent att kallas nationens museum. Allt, ifrån den andliga kulturens bokskatter, konstens alster och verkstädernas konstiga maskiner och produkter ända ned till de primitivaste redskap och fordon, kunde noga taget föras hit. Man behöfde blott tillse att föremålet är i sitt slag ett godt exemplar, och bland förgångna tiders öfverlefvor finge man ändock icke vara så noggrann i valet. Det ligger i sakens natur att, när man afstår från den estetiska synpunkten och gör till museets uppgift att vara en bild af hela kulturutvecklingen, äfven det medelmåttiga hör till saken. Om kulturbilden skall vara sann, böra de sämre sorterna, som äro allmännare i bruk, få sin plats i museet lika väl som de estetiskt värdefulla, och om den skall vara fullständig, böra för hvarje tid ej blott de rikes drägt och bohag, utan ock de fattigare och arbetande klassernas kulturtillstånd representeras, hungersårens nödbröd, och äfven tiggarens trasor, allenast man tillser att exemplaren äro goda i sin sort.

Tanken kan, som synes, lätt drifvas in absurdum. Ehuru det icke uttryckligen säges, framgår dock af allt att det är hos de högre, i ett visst öfverflöd lefvande samhällslagren som museiföremålen företrädesvis skola sökas; ett „allmogemuseum", sådant studenterne hopbragt i sin etnografiska samling, upptar förf. som en skild afdelning, hvilken icke vore att räkna till det egentliga museum. Det är redan, som synes, en högst betydande begränsning. Förgängelsen, som förr eller senare gör kol på allting, har ock sörjt för att en sådan samling af förgångna tiders kulturalster icke växer till himmeln. Af somliga saker, exempelvis lifsmedlen, får man stort ingenting. Annat, som bostäderna, är sjelffallet uteslutet in specie och kan representeras blott genom efterbildningar; äfven åkdon vilja vara för skrymmande att rymmas i en kostsam museibyggnad. Det visar sig att i verkligheten museet mestadelen komme att innehålla föremål ur det husliga lifvet inom de förmögnare klasserna, såsom förf. ock efter Hildebrand anger innehållet: bohaget, rummets utstyrsel, husgerådet, beklädnaden, smyckena, alltså äfven alstren af tidens konstflit, men äfven prof på den fria konstens skapelser, som ju ock höra till rummets utstyrsel, äfvenså prof af boktryck och handskrifter, — „med ett ord, allt som tillfredsstälde lifvets lägre och högre behof. Man bör inom hvar afdelning kunna se huru man under den tid, som afdelningen representerar, lefde såväl under hvardagarne, som vid högtidliga tillfällen".

Detta är ju icke någon så alltför vidtutseende plan, äfven om man tänker sig flere exemplar för samma tid för att karakterisera olika stånd och vilkor. För senare århundraden kan något mera vara bevaradt, redan för medeltiden äro utsigterna så små, att förf. hänvisar till kyrkorna för att fylla hvad som icke mer står att finna på privatlifvets område, och i den egentliga arkeologiska eller förhistoriska afdelningen har man alls icke att räkna på andra öfverlefvor, än dem jorden ger igen, ur kummel och på graffält. Är då planen begränsad derhän, att kulturlifvets stora verksamhetsarter, landtbruket, köpenskapen, industrin, konsten, literaturen icke som sådana ingå deri, utan endast såvidt deras alster förekommit i dagligt bruk, så blir visserligen bilden, som skulle åstadkommas af kulturutvecklingen, ytterst ofullständig och fragmentarisk, och det kan med skäl ifrågasättas om ett sådant museum bör betecknas som national-museum. Ett berättigande för namnet vill förf. finna deri, att här funnes samlade föremål, som i intet annat lands museum stode att se; men om ock så vore, bör märkas att i detta museum funnes på långt när icke allt det man söker för att få en bild af kulturutvecklingen i landet, utan måste man derjemte gå till biblioteket, till konstföreningens och konstflitföreningens samlingar, till ett eventuelt jordbruks-, handels- och industrimuseum. Deri ligger dock icke den svåraste anmärkningen; betänkligare är att en stor och dertill bästa delen af de öfverlefvor, af hvilka bilden af det dagliga lifvets rörelse i det förgångna skall sammansättas, är importerad utifrån, från Sverige,

Tyskland eller Frankrike, eller utan vidare imiterad efter utländska modeller och mönster, så att man i andra länders museer nog ser samma saker, ehuru oftast i bättre gjorda exemplar.

Om det således icke just är värdt att så mycket betona det nationela, är museets uppgift icke desto mindre af största betydelse. Sådan kulturutvecklingen nu varit, är den vår: genom att hafva brukats i lefnaden här ha äfven de utländska föremålen fått en underbar förmåga att karakterisera henne. Ingenting kan vara mera egnadt att väcka och lifva hos eftertiden den historiska känslan än en sådan samling, och dess sannskyldiga benämning synes oss derför vara *historiskt* eller kulturhistoriskt museum. Med benämningen „Historiskt museum" var det samlingen i Stockholm betecknades af sin grundläggare, B. E. Hildebrand. För öfrigt äro vi fullkomligt ense med förf. att här föreligger ett statsintresse, som icke tål uppskof, då universitetets och fornminnesföreningens hithörande samlingar befinna sig i det svåraste trångmål och, okatalogiserade som de till stor del äro, hotas af obotlig skada. Vi hoppas att förf:s lätt och klart skrifna uppsats gör behörig verkan och till en början det som fins samladt herbergeras så fort som möjligt i en egen, om ock provisorisk lokal.

O. G. E.

Historiallinen arkisto, toimittanut Suomen historiallinen seura, IX. H:fors 1886. 365 s. 8:o, 1 pl.; pris 4 mark.

I likhet med föregående häften af Historiallinen Arkisto, innehåller det nu utkomna sjelfständiga uppsatser, handlingar och Historiska samfundets protokoll. Bland de förstnämda intages främsta rummet af tvänne föredrag af herrar E. G. Palmén och K. Fr. Ignatius.

Frih. Palméns uppsats „Suomalaisen maanviljelyksen tilasta puolitoista vuosisataa sitten" behandlar jordbrukets ställning samt några dermed sammanhängande förhållanden i Finland under medlet af förra seklet. De uppgifter förf. meddelar göra, i följd af källornas bristfällighet, icke alltid anspråk på att vara fullt koncisa; större delen af dem inskränker sig dessutom till landets bäst odlade del, Åbo och Björneborgs län. Uppsatsen gifver emellertid en liflig, om också ej synnerligen ljus bild af de agrariska förhållandena under en tid, då eländiga kommunikationer och många andra svårigheter lade hinder i vägen för jordbrukets framåtskridande och då, enligt Gadds beräkning, man på hvarje decennium räknade i medeltal två missväxtår och icke fullt ett godt år. Ett specielt intresse erbjuder förf:s skildring af de länge fruktlösa åtgärder, hvilka från regeringens sida vidtogos för att medels upprättande af socknemagasin eller förrådshus lindra följderna af infallande missväxtår.

Hr Ignatius har genom „Ett ytterligare inlägg i frågan om Birger Jarls tåg emot tavasterne" åter tagit till tals en fråga,

hvilken länge ansetts om icke som afgjord, så dock som graflagd. Efter en polemik mot Munchs af några svenska historieskrifvare omfattade, på ganska lösa grunder hvilande uppfattning, att Birgers tåg företagits år 1240 och sålunda synbarligen stått i sammanhang med biskop Thomas misslyckade härfärd mot novgoroderne, koncentrerar förf. sin undersökning på utredandet af frågan, hvar „tavasternes hamn", den ort, der Ericus Olai anser att landstigningen skett, bör sökas. Reins allmänt hyllade åsigt, att denna plats varit belägen vid Hangöudd eller i Pojoviken, finner förf. af flere orsaker mindre tillfredsställande. Sannolikare synes honom den redan af Lehrberg uttalade förmodan, att tavasternes hamn är att sökas vid Kumoelfs mynning. För detta antagande tala de talrika spår af en gammal kultur, hvilka anträffats vid Kumoelfs floddal, den lifliga beröring mellan socknarna i denna nejd och Tavastland, hvarom äldre handlingar tala, samt de talrika ortsnamn och folktraditioner, hvilka tälja om en antagligen i Birgers spår till trakterna af Kumoelf inflyttad numera undanträngd svensk befolkning. Fullt bindande kraft kan man icke tillerkänna förf:s bevisföring, och föga utsigt finnes att i denna dunkla fråga komma till en slutlig lösning, men de skäl förf. anfört göra den hypotes han hyllar fullkomligt lika antaglig, ja sannolikare än den af Rein framstälda.

Hr Salenius har meddelat en mängd med möda och omsorg hopsamlade notiser om Nystad från stadens grundläggning till dess afträdande åt Ryssland. Hr Hjelt har bidragit med en i flere hänseenden intressant biografisk skizz öfver den finske språk- och historieforskaren från förra seklet Erik Lencqvist; hr Grotenfelt har lemnat några uppgifter om det finska borgerskapet i Åbo under 1600-talet.

Bland de i arbetet publicerade aktstyckena fäster man sig främst vid de „Bidrag till Aurora-förbundets historia", hvilka meddelats af hr Hjelt och innehålla Aurorasällskapets för någon tid sedan i kongl. biblioteket i Stockholm funna „lagar". Dessa lagar afslöja delvis den hemlighetsfullhet, som omgifvit vårt första vittra och lärda samfund, samt visa huru förbundet skattade åt sin tids vurm för hemlighetsmakeri, dess böjelse för fåfänga och rangsjuka. — Stort intresse erbjuda C. Gjörvells anmärkningar på en resa ifrån Stockholm till Finland år 1759. Att den kände annalisten och bibliofilen icke försummade att under denna egentligen åt rekreation anslagna färd i sydvestra och södra Finland taga kännedom om de literära förhållandena i landet faller af sig sjelft. I Abo gjorde sig Gjörvell nära förtrogen med stadens förhållanden i allmänhet, men i synnerhet med universitetes. Flere af de akademiske lärarene omnämner han med synnerlig aktning, mot andra åter riktar han ganska sarkastiska anmärkningar. Främst vänder sig hans vrede mot den nya tidsriktningens fanbärare Per Kalm, hvilken Gjörvell icke kan förlåta att han i sina disputationer fört „insyltade stickelbär m. m. på cathedren".

I arbetet ingå vidare tvänne aktstycken rörande den genom freden i Åbo afträdda delen af Finland, meddelade af hr Danielson, samt några bref rörande underhandlingar, som under 1788 och 1790 års svensk-ryska krig fördes om en fred mellan allmogen på hvardera sidan om riksgränsen i norr. — Äfven samfundets protokoll inrymma flere meddelanden af vigt. Här finna vi ock storfurstendömet *Finlands vapen*, normaliseradt och utgifvet af K. A. Bomansson. Hr Bomansson har härmed gjort början till publicerandet af sina under en lång följd af år med känd noggrannhet och sorgfällighet bedrifna undersökningar angående de finska vapnen. Finlands vapen, sådant det nu framträder, är utfördt i samma heraldiska stil, hvari det afbildas på Gustaf Wasas grafmonument, ehuru med smärre förändringar. Från den vanligen förekommande, efter Erik Dahlberg lånade, oriktiga afbildningen skiljer det nu utgifna vapnet sig utom i fråga om stilen, främst derigenom, att lejonets venstra framfot är höjd öfver sabelfästet, svansen odelad, svärdet längre och rosorna till antalet nio. Den storfurstliga kronan har förändrats främst genom borttagandet af de från kronringen uppgående spetsarnas hermelinbetäckning och genom att ett smalt mellanrum lemnats mellan purpurmössans öfre kant och kronbyglarna.

O. v. B.

J. H. Erkko: Havaittuani, vihko runoja ja virsiä; 64 s. liten 8:o. Borgå 1886, V. Söderström; 1 mk.

Då man läser ofvanstående lilla häfte, som utkom till julen förliden vinter, frågar man sig hvari egentligen den utveckling hos förf. består, som dess titel (havaittuani, efter uppvaknandet) antyder och som skulle berättiga honom att efter knapt ett års förlopp ånyo framträda för offentligheten. Har han fått klart för sig den stora betydelse, som nutidens realistiska utveckling har för menniskolifvet och för skaldekonsten? Alldeles icke. Uti denna diktsamling finnes ej en enda naturskildring, knapt en liknelse tagen från naturen; hr Erkkos hela skaplynne är uteslutande idealistiskt och inåtvändt och kontemplativt. Eller har förf. kanske blifvit „väckt" och slagit sig på religiöst grubbel? Icke just det heller. Han har vaknat till klarare medvetande om att menniskans rätta frigörelse är glädje i Gud. Han ser i menniskolifvet, just emedan deri visar sig så mycket verkligt och godt lif, Guds verk, som uppenbarar sig i ett evigt framåtskridande och en oafbruten utveckling. Han har kommit till medvetande om att skaparens afsigt med menniskorna är allas frigörande från synd och brist. Derför genomandas hans sånger och i synnerhet hans psalmer af en högstämd förtröstan på en förestående förädling. Denna idealistiska förtröstan är helt visst något annat än vissa teologers läror och vissa „väcktas" dystra åskådning af lifvet, likasom den också väsentligen skiljer

sig från det nu så allmänna pessimistiska uppfattningssättet. Men lika säkert är att denna hr Erkkos glada och i tilltalande form framträdande verldsåskådning skall finna sympatier hos dem, hvilka ej velat uppgifva allt hopp om alltings förbättring och förädling.

Hr Erkkos dikter förråda icke rik fantasi, utan äro mer alster af en sund reflexion; en enkel naturlighet träder oss här till mötes i en oklanderlig form. Blott någon gång förefaller uttrycket något knapt och dunkelt.

O. G.

Ernst Ahlgren: Fru Marianne; roman, 415 s. 8:o. Sthlm 1887, Z. Hæggström; 4 kr.

„Fru Marianne“ är den förtroliga benämning, hvarmed mannens vän i boken har för vana att tilltala den unga bortskämda frun. Det är nästan redan från första dagen af hans långvariga besök i de nygiftas hem ett slags smeknamn, som Pål sålunda skaffat berättelsens hjeltinna och hvilket förf. har låtit kvarstå äfven såsom boktitel. Den vidtbereste unge herre, som i lättjefullt välbehag börjat åtaga sig sin värdinnas uppfostran med „flirtation“, är synbarligen en tidigt utlefvad vekling. Han har flitigare odlat sin smak än sin karakter. Men han är hennes mans bäste vän. Börje har hjelpt och skyddat honom i skolan; vet från senare tid om honom blott att han varit rikt gift och nu är enkling. Börje har ej sett vännen Pål under de mellanliggande åren och mottager honom i sitt hus med oförställd glädje. Numer älskar han honom ej kanske egentligen af trohet eller, mera noggrant uttryckt, han hyser fortfarande detta slags ömhet för kamraten, som den starkare plägar kunna slösa på den svage. Han återfinner den förr så känslige ynglingen kanske mer „tillgjord“, än han hade hoppats. „Fruntimmer ha skämt bort honom“, säger han till sin hustru, „men det går väl öfver“.

Marianne sjelf är för tillfället midt uppe i ett farligt skede af sin utveckling. Hon har ännu ej hunnit lefva sig in med sin man. Och Börjes bondehärkomst, hans ännu ifrigt pågående sjelfbildning, hans öfvertro på hustruns ärfda förfining tillika med denna stolta blyghet, som ofta är det naturliga skyddet kring en stark och sund känslighet — allt ställer sig tills vidare i vägen för den hjelp, hvarmed han annars kunnat gifvit bestämdare fart åt hennes små hustruliga ansatser. Nu t. ex. passa hennes enskilda och stadslikt inredda rum illa ihop med hans mycket landtliga; med husets inre ekonomi befattar hon sig alls icke. Börje lefver i två verldar, Mariannes och sin egen. Hon deremot hittar ej in i hans, utan står fortfarande utanför. Han har ännu icke ens kunnat förmå sig att för en enda gång föra *sin mor* tillsamman med henne; denna mor, af hvilken han ärft och genom uppfostran sedan alltjemt fått mottaga något af sin bästa personliga vägkost för lifvet. Nej, för den flärdfria, rikt begåfvade och karakters-

fasta bondkvinnan vill han icke visa sin maka, förr än dessa två verkligen kunna förstå hvarandra. Mycket är för det ändamålet ännu ogjordt. Förr än föremålet för hans ungdomliga kärlek helt är hans hustru, förr kan hon ej heller i någon hel bemärkelse vara denna älskande mors sonhustru. Marianne, den ruinerade tjenstemannens dotter, som bort bli förmöget gift för att kunna hjelpa tre bröder fram i verlden, har ännu ej kommit öfver den föreställningen, att samma vana, som förr lockat kring henne beundrare och friare — vanan ett skaffa sig så många vittnesbörd om hyllning som möjligt mot så liten utgift af egna känslor som möjligt — samma sjelfviska och ljumma vana äfven skall vara medlet och garantin för hennes äktenskapliga lycka. I det familjeegoismens luftstreck, der man hittills uppfostrat henne, har egentligen ingen näring funnits för hennes personliga lif. Och så länge hon tager uppgiften i det nybildade hemmet blott som denna vekliga och opersonliga, att hålla mannen kvar i ett halfklart, tveksamt, förälskadt tillstånd, så länge kan hon lika litet der finna väg till vare sig sin egen eller hans personlighet.

Det är under sådana betänkliga omständigheter Pål kommer till, som daglig gäst, som tredje person; och dermed vållas en kris i dessa menniskors lefnadshistoria. Se der i korthet innehållet af romanen!

Huruvida Pål bör anses som en särdeles farlig person eller icke är snart sagdt likgiltigt. Hvilken manlig vän som helst, nästan, skulle här varit en mycket farlig tredje person. Den farliga herrn i en roman har vanligen en sådan rol att spela, att man önskar vid första bästa tillfälle se honom utledd igen. Behandlar han sig dessutom sjelf elegiskt i ändlösa autobiografiska monologer, som Pål gör, så tycker man honom ganska snart ha stannat för länge på scenen. Man skulle hellre sett utrymmet brukadt för vigtigare saker: t. ex. för att få se något närmare in i fru Mariannes själsarbete *efter* Påls aflägsnande samt att få göra grundligare bekantskap med Börjes mor, till hvilken läsaren kommer först vid slutet af boken. Men onekligen utgör Pål en genomgående varning mot sentimentalitet och dådlös sjelfspegling.

Kan något tvifvel hysas angående teckningen af denna figur, så har man emellertid glädjen att kunna fullständigt loforda det psykologiska och konstnärliga arbetet med alla de öfriga, samt att förklara boken i det hela, så väl som i de allra flesta enskildheter, vara en af de mest verklighetstrogna och naturliga böcker inom vår unga vitterhet, ja inom hela den svenska romanliteraturen. Bipersonerna, Mariannes familj, äro återgifna med mönstergill säkerhet. Stämningarna dag efter dag i den lilla kretsen, der berättelsen rör sig, ligga klara, otvetydiga och löfvande inför läsaren utan många öfverflödiga ord — ehuru ett och annat uttryck ännu vittnar om en något ofullständig teknisk säkerhet samt om vissa små återstoder af provinsialism. Ämnet är enkelt, ett af de allra enklaste och vanligaste, men det upphör icke ett ögonblick

att fullt intressera läsaren. Boken är en roman af det gedigna slaget.

Dessutom innehåller denna berättelse något för vår vitterhet i hög grad originelt, den utmärkt fasta och rikt nyanserade framställningen af Börje, bondesonen under sjelfständigt utvecklingsarbete för en närmast högre social ställning. Både som typ och som individuel karakter är denna kraftfulla och goda, envisa, långsinte, varmkänslige, verklighetskäre och bildbare man så intressant och så naturligt återgifven, att hvarje handling och hvarje ord af honom bli för oss delar af en verklig, lefvande menniska, den vi tycka oss hafva sjelfva talat med, kunna känna igen på tonfallet i rösten och hjertligen önska framgång i det förtroendefulla arbetet på att en gång få „Fru Marianne“ till en riktig hustru.

Robinson.

Sven Hedin: Genom Persien, Mesopotamien och Kaukasien. Sthlm, Alb. Bonnier; hft 1, pris 85 öre.

Ehuru vi med glädje böra helsa hvarje nytt på modersmålet utkommande originalarbete om Orienten, kunna vi dock om detta första häfte af hr Hedins verk icke med rent samvete säga annat än att dylika ytliga och med bristfälliga uppgifter fylda resebeskrifningar endast tjena till att gifva vilseledande begrepp om de länder de vilja beskrifva. Om vi undantaga ett antal verkligen utmärkt väl utförda och naturtroget tecknade illustrationer samt en ganska lyckad beskrifning öfver naftakällorna vid Baku, finna vi i hr Hedins bok alltför litet sådant, som vore egnadt att sprida en sann kännedom om ett så intressant land som Kaukasien, dess folk och dess natur.

Valet af skildrade företeelser och misstagen vittna mer om den flyktige turisten än om den allvarlige betraktaren, hvilken ur tryckta källor inhemtar den kännedom om land och folk, som för honom kan förklara det han skådar under sin resa. Och likväl hade till förf:s förfogande stått hela volymer af grundliga arbeten och specialforskningar rörande det land han åtagit sig att beskrifva.

De tolf sidor, som förflytta läsaren från St Petersburg till den från denna ort 3,000 verst aflägsna staden Baku, begynna med en beskrifning öfver de ryska vaggonerna, stationshusen och ett och annat, som den resande skådat genom vaggonfönstret. Härvid har förf. observerat en mängd ryska bönder, klädda i röda „flanellskjortor“ — ehuru skjortor af detta tyg aldrig begagnas af ryska bonden. — På sid. 3 anländer den resande till staden Wladikavkas vid den kaukasiska bergsryggens fot. Ehuru tåget visserligen på sina ställen till följd af terrängens stigning betydligt saktar farten, afråda vi dock hvarje resande att stiga af och plocka blommor eller bär, ty icke skulle han, som hr Hedin

antager, sedan till fots upphinna tåget! — I Wladikavkas såg förf. skaror af „Kaukasiska fångar med tunga bojor släpas fram genom staden för att föras i landsflykt“, en fullkomligt oriktig sensationsmålning. Kaukasien är för länge sedan pacificeradt, och fångar föras derifrån icke mer i landsflykt. Troligen var det en skara vanliga förbrytare, som vandrade från fängelset till rätten eller till jernvägsstationen för att expedieras till olika straffanstalter. — Icke heller veta vi från hvilken punkt i Wladikavkas hr Hedin kunnat samtidigt skåda topparne Elbrus och Kasbeek. — I hela Ryssland måste man för att erhålla skjutshästar vara försedd med resepass, hvilket på hvarje station skall uppvisas, således icke endast på grusinska härvägen, som förf. tyckes antaga.

Vidare få vi en kort beskrifning af den grusinska vägen öfver kaukasiska bergsryggen. På sin färd möttes hr Hedin af ridande kaukasiska soldater, klädda i gråa långrockar eller svarta fårskinnspelsar och beväpnade till tänderna. På ett annat ställe finnes afbildad en „grusinsk soldat“ till häst. Inga dylika grusinska soldater finnas till, och de kaukasiska soldaterna bära samma drägt som de ryska inom landet. En sådan köstym som här är afbildad bäres af kosackerna och de grusinska och tscherkessiska infödingarna, hvilka alla äro beväpnade, utan att derför vara soldater. — Då förf. nämner att han i närheten af stationen Kasbeek sett den ryktbara drottning Tamaras borg, hade det kanske icke varit utan intresse att med några ord förklara hvem denna ryktbara drottning var och omtala den intressanta legend, som existerar om denna borg. — Vid beskrifningen af de ytterst farliga kaukasiska lavinerna hade kunnat anföras den allmänt bekanta olyckshändelsen vid stationen Mlet. Den storartade Darialska klyftan och den härliga Aragvadalen hade förtjenat en noggrannare beskrifning. Stationen Mtshet (icke Mtschet) ligger icke endast vid Aragva, utan vid Aragvas och den stora floden Kuras förening. Det är den punkt der den resande kommer ut till en ny del af Kaukasien, nämligen Kuraflodens dal. Vid Aragva ligga många stationer utom Mtshet.

Efter en högst ofullständig beskrifning af staden Tiflis förflyttas läsaren utan vidare kommentarier till den minst intressanta och ödsligaste knuten af det stora kaukasiska landet, nämligen Moganska steppen, hvars geografiska läge är oriktigt bestämdt af förf. Den egentliga Moganska steppen ligger söder om floden Kura, medan deremot den del af jernvägen, som går genom stepplandet och på hvilken hr Hedin färdats, ligger norr om denna flod. Endast en liten del af den Moganska steppen genomskäres af floden i dess nedersta lopp och är synlig från jernvägen. Här hade det äfven varit på sin plats att nämna något om den massa af ormar och reptilier, hvilka sommartid bebo denna stepp och hvilka förmå de menskliga innevånarne att undfly den: det enda intressanta denna trakt företer. — Förf:s förmodan,

att han till följd af *sin svenska studentmössa* blifvit af de ryska myndigheterna tagen för en engelsk spion, kan ej annat än väcka löje hos hvar och en, som helst litet känner förhållandena på stället. Äfvenså är skizzen om huru hr Hedin kände sig „nära Sibirien" icke värdig en allvarlig resebeskrifning, egnad att sprida ett verkligt ljus öfver förhållandena i ett okändt land.

Slutet af häftet upptages af en högst bristfällig afhandling om de transkaukasiska tatarerna. Vi råda ingen, som vill blifva förstådd, att tilltala en tatar med ord, sådana de återgifvas af förf. På sid. 18 talas om „General-guvernörens palats" i Baku; i Baku finnes ingen general-guvernör, landets generalguvernör bor i Tiflis. Äfvenså hafva vi aldrig hört eller erfarit att *droschkorna i Baku* anses för de bästa åkdon i hela Ryssland. Det mest misslyckade i en resebeskrifning är begäret att, i stället för att begagna svenska uttryck, vilja kalla en mängd föremål vid deras inhemska benämningar. En kännare af ryska och tatariska språken kan härvidlag finna nog komiska missförstånd. På sid. 3 t. ex. talas om en båge i det ryska redet, kallad „dugan"; det ryska ordet „duga" betyder på svenska helt enkelt båge. Sid. 7 „forgoner (ett slags vagnar) med hojtande zigenar-familjer"; furgon är en allmän benämning på ryska lastvagnar, härledd från franska ordet „fourgon". Sid. 17 „En viktig rol spela äfven „kinschalerna", långa tillplattade dolkar som i tatarernas händer blifva farliga vapen"; svenska ordet „dolk" betyder på ryska „kinschal" såväl i Petersburg som i Kaukasien, af hvad form dolken än må vara. Vidare talas om ett slags mössor kallade „papascha"; kaukasiska fårskinnsmössor kallas verkligen i Ryssland „papaha", då deremot „papascha", såsom förf. skrifver ordet, betyder „pappa-lille" o. s. v. I allmänhet är nästan icke ett enda af de ryska eller tatariska ord, med hvars kännedom förf. velat pråla, riktigt återgifvet på svenska; det samma är förhållandet med de flesta benämningar på orter och ställen.

Vare detta nog sagdt om första häftet af hr Hedins reseminnen.

G. A.

F. W. Hackländer: Ur militärlifvet, humoristiska berättelser, med talrika illustrationer; I Militärlifvet under fredstid; öfversättning från 7:de upplagan af *E. Boheman;* 256 s. 8:o; Sthlm 1886, O. L. Lamm.

„Militärlifvet påminner i många afseenden om en resa i de södra länderna, i synnerhet i Orienten; till det yttre prakt och härlighet, glans och prål. Liksom man der med förvåning betraktar en stad, så beundrar man under det militära lifvet det vackra skådespel, som ett manövrerande regemente, ett eldgifvande batteri, ja till och med en enskild ryttare erbjuder, och tror att för hvarje steg man nalkas, skola allt rikare och härligare detal-

jer utvecklas, och då man slutligen blifvit en beståndsdel i detta lysande maskineri, har man nått höjden af all lycka. För att anföra en annan icke mindre lämplig jemförelse, så liknar militärlifvet under fredstid de tiljor, som föreställa verlden: den som tittar bakom kulisserna skall höja ögonbrynen, rycka på axlarna och fråga sig: hur kunde jag så låta bedåra mig?

Hvad åskådarena se af militärlifvet är ett i vackert väder marscherande regemente eller de fredliga fälttåg, som kallas manövrer; men bakom kulisserna finnas: kasernlifvet, exercisen, vapen- och knapp-putsningen, vakttjenstgöring af alla slag, pedanteriet i tjensten, de oroliga nätterna på halmmadrasserna icke att förglömma, då sexton sammanföras i ett kvalmigt logement. Men för enhvar, som sedermera skall ut i verlden, är det fördelaktigt att i den tidiga ungdomen lära känna alla dessa små lidanden och villfarelser, och är militärtjensten tillika en god förberedande skola för hvilken verkningskrets som helst; man lär sig subordination mot förmän och att underkasta sig sitt öde och blir okänslig eller fördrager åtminstone lättare de tusentals små nålsting, för hvilka man sedermera blir utsatt".

Så karakteriserar den bekanta förf. militärlifvet i fredstid, och medgifvas måste att karakteristiken är ganska träffande. Hackländer har ju äfven varit i tillfälle att praktiskt studera soldatlifvet både i fred och i krigstid samt att derunder samla de bilder han här sammanfogat till ett helt. Att hans arbete i Preussen, den allt dominerande militärismens förlofvade land, skulle mottagas med intresse är naturligt; det är också en öfversättning från *sjunde* originalupplagan, som här bjudes den läsande allmänheten. Äfven vi hafva ju, åtminstone i militäriskt afseende, stält oss på de stora kulturfolkens ståndpunkt. Icke så få äro de som genomgått den för det yngre slägtet numera oundvikliga militärtjensten vid aktiv eller reserv och derunder varit i tillfälle att titta bakom kulisserna till den teater, der man nu leker soldat, för att lära sig att sedermera kanske en gång i tiden kunna repetera samma lek, men med skarpa patroner, då döden utdelar sina lottsedlar.

Med en något bred tysk humor gör förf. oss bekanta med militärlifvets fröjder och sorger, hvarvid de talrika och raskt tecknade illustrationerna bidraga till att göra bilderna fullständiga. Den fläkt af romantik, som nödvändigt hör till uniformen, och som, tack vare det täcka könets kända intresse för sporrar och epåletter, i fredstid förljufvar militärens yrke, kastar här och der sitt rosenskimmer öfver den ibland minutiösa och utdragna framställningen. Vi få här se barska öfverstar, svärjande kaptener och vigtiga löjtnanter med monokeln i ögat lefva och röra sig bland sina underlydande.

I den tredje delen „Fyrverkaren Wortman" låter förf. oss följa en ung man under hans tjenst vid artilleriet. Denne finner först i kapten Bitter en sträng och fordrande samt i vårt

tycke orättvis chef, hvilket förhållande dock snart ändras, då han öfverföres till kapten Walters lilla fästning. Här visar förf. oss sitt ideal af militärlif. Snygga kasernrum med bländande hvita golf, glänsande messingsbeslag på remtygen, väl putsade kanoner på vallarna, hos manskapet en minutiös och likväl ej död kännedom om tjenstens alla detaljer: den militära uppfostran stod här högre än hvarhelst annorstädes, och dock hade man under mellantiderna tid att syssla med fredliga idrotter. I vallgrafvarna slöt sig den ena grönsakssängen till den andra; alla plantor stodo i militärisk ordning, vid murarna de härligaste aprikos- och persikospalierer, och på båda sidor om de breda vägar, som föra upp till bastioner och vallar, lågstammiga trän af de ädlaste fruktsorter. Glasisen liknade en prydlig park och der bortom funnos sädesfält, som af manskapet bearbetades och hvars skördar gingo till det gemensamma artellet. Arrestlokalen, som aldrig mer behöfde användas som sådan, var nu bageri. Med ett ord, det var en mönstergiltig militärkoloni, der hvarje man var såväl menniska som militär, der tjensten ej sökte döda individen utan utveckla honom; det råa och brutala sätt, som i det militära umgängeslifvet anses oumbärligt, var till både förmännens och manskapets fromma ersatt med menskligheт och mildhet.

Karaktererna äro naturtroget tecknade, stilen lätt och behaglig. Måhända skulle det ej skada våra militärer att här uppsöka sina porträtt och välja mellan de olika sätt att behandla underlydande förf. skildrar.

F. L. M.

Shirley B. Jevons: Soldaten och hans fästmö, skildringar ur soldatlifvet i England; öfvers. från engelskan af *Matilda Langlet,* 349 s. 8:o. Stockholm 1885, Fr. Skoglund, 2 kr. 75 öre.

I mr Jevons göra vi en ny och angenäm bekantskap. Hans bok har i England rönt mycket erkännande, främst för den trogna karaktersteckningen. Men dessutom bildar denna militärroman ett angenämt afbrott uti detta de moderna dekadanshistoriernas tidehvarf. Den faller nämligen inom den gamla familjeromanens område — en diktart, hvars första representant i England Richardson var. Också är i denna roman grundtemat det samma, som uti Richardsons „Clarissa“: de vidrigheter, som uppstå då föräldrar och barn icke iakttaga tillbörlig försigtighet i äktenskapsangelägenheter. Helene är icke mindre älsklig och sant kvinlig än Clarissa, men då hon ej är så lättrogen, undgår hon det hårda öde, som drabbar Richardsons hjeltinna. Löjtnant Mason är också icke fullt ut en så stor skurk som Lovelace; Lawrie, soldaten är näst Helene bokens mest sympatiska karakter: älskvärd och stolt, bringar han genom sin oklokhet och öfverspändhet ett kritiskt sakläge åstad, men hans fästmös trofasthet och en viss lycklig tillfällighet vända dock slutligen allt till det bästa. Hand-

lingen löper raskt undan och intresset aftager intet ögonblick, då förf. med sina reflexioner öfverallt träder i bakgrunden. De tröttande lokalbeskrifningarna, hvilka äro de engelska romanernas största börda, saknas alldeles, och förf. ger oss i stället förträffliga skildringar af soldatlifvet, ett regementes uppbrott till Irland och en kapplöpning i London. Huru denna kapplöpning ändrar vår hjeltes lifsriktning, hans öden och i synnerhet hans vackra kärlekshistoria, är allt intressant nog, för att jag ej skulle öfverlemna åt läsaren att sjelf taga reda derpå. — „Soldaten och hans fästmö“ synes utgöra en ny bekräftelse på sanningen af lord Lyttons påstående, att gamla romaner oftast äro de bästa.

Öfversättningen är icke alldeles felfri. Engelska uttryckssätt, såsom „det är inte i hans väg“, „han tager sig af mig“ och andra dylika anträffas här och der.

A. G.

Richard Kleen: Försök till framställning i Naturrätt och rättsliga förbegrepp; 4 b. tills. 2,454 sid. stor 8:o. Sthlm 1883—1885, Jos. Seligmann & C:i.

Det kan icke nekas att den naturrättsliga vetenskapen för närvarande befinner sig i lägervall. Sedan *Ahrens'* Naturrecht har knapt något enda mer betydande arbete i denna vetenskap sett dagen, och i Tyskland har man till och med kunnat förklara hela vetenskapen för graflagd. I synnerhet har naturrätten råkat i misskredit hos den egentliga rättsvetenskapens idkare. Orsaken härtill ligger i dess ofruktbarhet för de rent rättsliga studierna samt den ringaktning naturrätten, under tiden för sitt största inflytande, i 18:de århundradet, alstrade för all positiv rätt och hvarigenom den snart blef hinderlig för ett djupare och grundligare rättsstudium. Också har naturrätten icke bidragit till de stora framsteg rättsvetenskapen under detta århundrade gjort.

Vid sådant förhållande kan det icke undgå att väcka uppmärksamhet, att ett arbete i naturrätt af så stora dimensioner som hr *Kleen's* framträder för offentligheten, särskildt då detta sker i ett land, der den juridiska vetenskapen ännu så att säga ligger i sin linda. Arbetet består nämligen af två afdelningar, hvardera omfattande två digra band. Men tyvärr kan dess verkliga betydelse icke mätas efter denna måttstock. I alla fall skola vi egna detta arbete den uppmärksamhet det påkallar.

Af arbetets förra afdelning, som innehåller allmän naturrätt, behandlar förra delen frågan om de naturliga rättsbegreppens giltighet eller, med andra ord, huruvida det finnes „en ursprunglig rätt, grundad i sjelfva naturen, oberoende af all öfverenskommelse, en rätt i och för sig, såsom sådan“? Denna behandling sönderfaller i två stycken, af hvilka det förra innehåller uttalanden öfver naturrättens giltighet från olika tider och inom olika folk, medan åter i det andra, 650 sidor omfattande stycket grunderna

för denna giltighet framställas. Härvid söker förf. först visa giltigheten af naturrättens elementer, af de grundbegrepp, utan hvilka en naturrätt öfver hufvud ej är tänkbar, hvarefter de angrepp mot naturrätten tillbakavisas, som bero af ensidig uppfattning af själsförmögenheternas inbördes förhållande eller ensidig tillämpning af dessa förmögenheter. Senare delen af förra afdelningen, hvilken kan betraktas såsom arbetets grundläggande del, handlar om „de naturliga rättsbegreppens väsende.“ Sedan förf. först angifvit naturrättens begrepp, redogör han för dess väsen eller innehåll, hvilket är dels objektivt, „den rättsliga ordningen“, dels subjektivt, „rättsförhållandet mellan subjekten“, vidare för rättens form, hvilken gestaltar sig såsom det handlingen bestämmande pligtbudet, samt för dess beskaffenhet. De egenskaper, som bestämma denna beskaffenhet, äro: ursprunglighet, allmängiltighet, orubblighet och nödvändighet. Härefter söker förf. bestämma naturrättens uppgift, betydelse och vigt, vidare dess föremål, hvilket är det goda, samt dess grunder och dess ämne. Naturrättens grunder hänföras till menniskoandens tre grundförmögenheter, förnuft, vilja och känsla, samt äro: rättsmedvetandet, mensklighetskänslan och viljefriheten. Dessa tre grunder motsvaras af begreppen pligt, trohet och dygd, hvilka utgöra principerna för allt samlif. Naturrättens ämne åter utgöres af de rättsförhållanden, hvari menniskan träder till väsendet (naturrättens förhållande till trosläran, till rättsfilosofin och till naturvetenskapen), till verlden, med hvilken hon lefver (det samhälliga rättsförhållandet, hvarvid naturrätten kommer i beröring med den positiva lagstiftningen), och till sin egen person (naturrättens förhållande till sedeläran).

Senare afdelningen innefattar den tillämpade naturrätten. Dennas indelning åter beror deraf att de menskliga friheterna och rättigheterna, hvilka utgöra föremålet för sagde rätt såsom teori betraktad, tillkomma antingen individen såsom sådan eller samhällena, de moraliska eller juridiska personerna. Den tillämpade naturrätten sönderfaller i följd häraf i individuel rätt och „samhällig“ rätt. I förra delen af denna afdelning redogör förf. först inledningsvis för de menskliga friheternas och rättigheternas begrepp, tillämpning och fördelning samt behandlar derefter de individuela rättigheterna. Dessa delas i urrättigheter (ursprungliga friheter och rättigheter) och förvärfvade rättigheter (sakrätt och fordringsrätt). Den „samhälliga“ rätten åter, hvilken utgör föremål för senare afdelningens andra och hela arbetets sista del, indelas efter samhällena. Dessa äro: familjen, kommunen, samfundet, staten, verldssamhället. Familjerätten delas i äktenskapsrätt, föräldrarätt, förmynderskapsrätt, husbonderätt och arfsrätt. Samfunden äro dels vetenskapliga och konstnärliga, dels religiösa, dels sedliga och dels ekonomiska. Statsrätten delas i läran om staten och läran om statsmakten, folkrätten i offentlig och enskild folkrätt.

Sådan är i korthet arbetets uppställning, som redan i och för sig i mycket måste förvåna läsaren, i synnerhet om denne

råkar vara jurist. Hvad beträffar arbetets allmänna beskaffenhet, må här främst beröras förf:s uttalanden om naturrättens betydelse och dess plats i vetenskapernas system.

Uppkommen ur trosläran och sedeläran, har naturrätten erhållit sin förnämsta utbildning genom filosofin. Hr *Kleen* vill likväl skilja den från sistnämda vetenskap och betrakta den som en del af rättsvetenskapen. Förhållandet emellan naturrätten och närmast stående del af filosofin, eller rättsfilosofin, bestämmes af förf. hufvudsakligen såsom förhållandet mellan det relativa och det absoluta, mellan idéns yttring och sjelfva idén. „Rättsfilosofin säger hvad som är rätt enligt förnuftet, det absoluta; naturrätten hvad som är rätt enligt naturen, den relativa.“ Derför måste den förra läggas till grund för den senare, samt denna lämpa de rättsfilosofiska sanningarna efter naturförhållandena. „Naturrätten är den tillämpade rättsfilosofin, den praktiska filosofin i hvad han behandlar rättsliga förhållanden“ (afd. I del. 2, s. 419, jfr 417—423). Enligt vår tanke vore det dock riktigare att såsom hittills låta rättsvetenskaperna omfatta endast sådana discipliner, som behandla positiv rätt. Naturrätten blefve då hvad den äfven tillförene ansetts vara, en filosofisk vetenskap, nämligen tillämpad eller praktisk filosofi.

Hvad nu beträffar denna vetenskaps betydelse, så kunna vi ej dela förf:s åsigt att den för närvarande vore större och mer omfattande än någonsin förut (l. c. s. 224). För att kunna rätt bedöma denna fråga, bör man skilja mellan den betydelse, naturrätten har i och för sig, och det värde den möjligen kan hafva för juridiken ellerr ättsvetenskapen.

I förstnämda afseende meddelar hr *Kleen*, såsom redan antyddes, en synnerligen vidlyftig utläggning. Men oaktadt denna grundlighet skall läsaren svårligen blifva öfvertygad om värdet af en vetenskap, som behöfver ett så utförligt försvar. Och går han till den källa, från hvilken denna vetenskap hemtar sitt vetande, skall han endast finna sitt tvifvel stärkt. Naturrätten, såvidt den gäller menskliga förhållanden — såsom framdeles skall visas, inskränker förf. sin vetenskap ingalunda till detta område — grundar sig på den menskliga naturen och särskildt de så kallade själsförmögenheterna hos menniskan. Men äfven om man antager att dessa förmögenheter innehålla det „rätta i sig“, är dermed ännu icke sagdt att denna produkt kan af oss upphemtas ur sagda källa. För att detta skall vara möjligt, eller med andra ord, för att en vetenskap i naturrätt, som förtjenade detta namn, skulle kunna uppstå, borde psykologin vara minst lika långt hunnen i utveckling som t. ex. studiet af menniskokroppen. Så länge detta icke är fallet, synes det som skulle naturrättens ämne alltid blifva mer eller mindre oåtkomligt för sant vetenskaplig forskning, såsom vore dess „eviga och allmänt giltiga sanningar“ föremål mindre för verkligt vetande, än för subjektiv tro. Ty grunden till dessa „sanningar“ blir icke menniskans andeväsen,

hvilket vi ej känna, utan en individuel billighetskänsla, hvars domslut undandraga sig all vetenskaplig diskussion.[1])

Härmed vilja vi ingalunda hafva frånkänt naturrätten allt värde. Men väl önska vi betydligt afpruta den betydelse förf. vill tillerkänna sin vetenskap för den menskliga odlingen. Befogenheten af en sådan afprutning framgår äfven af den, jemväl af förf. påpekade omständigheten att naturrätten visat sig i högst ringa mån förmögen af utveckling. Dess idéer, i den form vi erhållit dem af nyare tidens store tänkare, äro väsentligen ett arf af den romerska stoicismen. Denna har åter lånat sitt innehåll af den grekiska filosofin, hvilken i sin tur öst ur den gamla orientaliska sedeläran. „Det är ytterst hos denna, som vi stå i tacksamhetsskuld för naturrätten". (Afd. I, del. 1, sid. 39, 40). Men en vetenskap, som på årtusenden knappast tagit några små steg framåt, kan icke vara af den stora och allmänna betydelse, som förf. vill påstå.

Med afseende särskildt å naturrättens betydelse för rättsvetenskapen, är vår åsigt om möjligt ännu mer afvikande från förf:s. Väl har naturrätten på sin tid utöfvat ett stort och välgörande inflytande på rättsvetenskapen. Men om detta var fallet på en tid, då sistnämda vetenskap ännu knappast existerade såsom vetenskap, så följer deraf icke att den ännu skall kunna utöfva ett dylikt inflytande. Det var en tid, då filosofin beherskade alla vetenskaper, äfven naturvetenskapen, och fåvitskt vore väl att neka det välgörande inflytande den på dem utöfvat. Men naturvetenskapen är sedan länge en egen vetenskap, jembördig med filosofin, och utöfvar helt säkert ett större inflytande på denna än tvärtom. Och ehuru de framsteg rättvetenskapen under tiden gjort ej kunna mätas med dem naturvetenskapen har att uppvisa, har likväl äfven den förra för länge sedan upphört att behöfva naturrättens ledning. Äfven rättsvetenskapen har ett positivt material, som det gäller för henne att undersöka och systematisera. Men vid detta arbete, som väsentligen består af analys, har den hvarken behof eller hjelp af en vetenskap, som deducerar sina satser ur källor, oåtkomliga för all vetenskaplig forskning. Tvärtom torde orsaken hvarför rättsvetenskapen, oaktadt i öfrigt ganska gynsamma förhållanden, ännu lider af så många motsägelser och luckor i väsentlig mån kunna tillskrifvas det inflytande naturrätten fortfarande, ehuru måhända dem sjelfva omedvetet, utöfvar på rättsvetenskapens främste målsmän och hvilket förleder desse att spekulera, der de borde analysera. Det område, på hvilket naturrätten ännu i våra dagar kan utöfva ett berättigadt inflytande, är lagstiftningen.

[1]) Ifr *Bekker*, Ueber den Streit der historischen und philosophischen Rechtsschule, Heidelberg 1886. Att äfven hr *Kleen* sjelf varit medveten om att han står på en vacklande grund framgår af flere ställen i hans arbete: se t. ex. afd. I del. 1. sid. 193 f.

Vi återvända efter denna exkurs till sjelfva arbetet, bland hvars förtjenster måhända främst bör nämnas den fullständiga historik det innehåller, i det förf. för hvarje fråga, som han uppkastar, för hvarje begrepp han söker utreda, meddelar de åsigter och den uppfattning, som i ämnet varit rådande både i äldre och nyare tider och det ej blott hos Europas forna och nuvarande kulturfolk, utan äfven, såvidt sådant är bekant, hos Orientens vise. Att denna historik ej meddelas i ett sammanhang, utan spridd öfver hela arbetet, kan väl verka menligt för uppfattningen af naturrättens ståndpunkt vid ett gifvet tidsmoment, men minskar icke dess värde, helst detta ytterligare höjes derigenom, att de store tänkarenes uttalanden ofta äro ordagrant citerade.

Såsom en förtjenst ville vi jemväl framhålla att arbetet genomgås af en human, ädel och frisinnad ande, hvilken för läsaren bör verka lifvande och välgörande.

Intrycket häraf motverkas dock i hög grad af det mindre lyckliga framställningssättet. I sådant afseende nödgas vi först anmärka den synnerligen stora vidlyftighet, som förf. särskildt på en del ställen tillåtit sig. Om detta skett i afsigt att dermed vinna en större tydlighet och lättfattlighet, så har detta syfte ingalunda alltid uppnåtts, ty man stannar icke sällan i tvekan om hvad förf. menat. Att detta åtminstone till någon del berott på bristande aktsamhet och omsorg, kan man sluta deraf att sådan brist gjort sig märkbar äfven i ett annat afseende, nämligen i det rent språkliga. Sålunda förekomma icke sällan fel emot syntaxen, sådana som att predikatet ställes i pluralis då subjektet är ett kollektivt substantiv i singularis form, att „hvarken — ej heller" föregås af negation och så vidare. Störande verkar slutligen äfven det ymniga användandet af ovanliga och nybildade ord och uttryck, hvilka antingen äro af tvifvelaktig riktighet i språkligt hänseende eller åtminstone ännu ej vunnit burskap i svenska språket. Sådana äro t. ex. fullkomnbarhet, utrasningskris, tänkeri, återfödelsen (renaissance'ns tidehvarf), vetbar, samhällig, beträffande (ss. adjektiv) främjeligast, mellertidigt, plottervis, klassera

Af större betydelse är dock att förf:s definitioner och begreppsbestämningar i allmänhet äro mindre lyckligt valda, i det de antingen innehålla oriktigheter, eller också äro otydliga, eller annars oegentliga. Endast få af dem säga hvad det ifrågavarande begreppet är genom att hänföra det till ett allmännare begrepp och angifva dess väsentliga kännetecken, de flesta utgöras blott af mer eller mindre utförliga beskrifningar. Se här några exempel.

Det begrepp, hvarom hela arbetet handlar, eller *naturrätten* definieras af förf. (afd. I, del 2 sid. 1) såsom „förnuftets regelbindning af de i tingens ordning och varelsernas väsende grundade rättsförhållandena inom sinneverlden." De satser, som naturrätten innehåller, grunda sig dels i allmänhet på naturens ordning, hvilken såsom fastställd af en förnuftig skapare är förnuftig, dels särskildt på menniskans förnuftiga väsen, de äro med andra

ord förestafvade af förnuftet. De förhållanden åter, som naturrätten reglerar, äro de i sinneverlden rådande, således relativiteten underkastade förhållandena, hvarför också det naturligt rätta är identiskt med det goda, ty detta är just det relativt rätta, det rätta inom sinneverlden. Häri hafva vi definitionens förklaring. Men af de yttryck den begagnar, skulle, om man icke visste annat, framgå, liksom ock ur definitionen å sid. 11, att här vore fråga om förhållanden mellan sinliga varelser i allmänhet, ej blott mellan de förnuftiga varelserna eller menniskorna. Detta sammanhänger med förf:s egendomliga åsigt (l. c. s. 114—117, afd. II, del. 1, s. 36, 37) att rättigheter tillkomma äfven djuren, hvaraf följer att också med afseende å dem rättsförhållanden kunna ega rum. Likväl gör förf. icke någon vidare tillämpning af denna åsigt, ty i hela arbetet talas för öfrigt öfver allt endast om menskliga förhållanden.

Då begreppet *rättighet* förklaras (afd. II, del. 1, s. 32) såsom „en med afseende på ett särskildt *rätts*förhållande bestämd *befogenhet* att någonting vara, hafva, äga, göra eller fordra", så kan detta, oafsedt hvad mot definitionen för öfrigt kunde anmärkas, knapt betecknas annorlunda än såsom en „circulus in definiendo", helst förf. icke gifver någon förklaring af begreppet befogenhet. — *Sakrätten* definieras (l. c. s. 565) såsom „regleringen af vilkoren för att förvärfva ting och tjänligheter, öfver dem förfoga, dem nyttja och öfverlåta." Det är tydligt att denna definition endast är tillämplig på eganderätten, icke på öfriga sakrätter, men dessutom säger den intet om sakrättens natur och innehåll. I förbigående må nämnas att äfven den följande utvecklingen af begreppen sakrätt och sak innehåller flere oriktigheter. — Definitionen på *aftalet* (l. c. s. 584) är ganska vidlyftig, men det oaktadt så litet tilfredsställande, att den är på en gång för trång och för vid. Å ena sidan omfattar den nämligen endast de ensidigt förpligtande aftalen, icke de ömsesidigt förpligtande, samt betecknar oriktigt den öfverenskommelse, hvaraf aftalet består, såsom vilkorlig. Tillika fattas begreppet så obestämdt, att det kommer att omfatta bland annat äfven positiv lag (l. c. s. 561). — Äfven den definition, förf. ger af begreppet *stat* (afd. II, del. 2 s. 159) är, ehuru icke egentligen oriktig, både mångordig och invecklad, samt utgör mer en beskrifning, än en definition. Det samma kan äfven sägas angående definitionen af äktenskapet (l. c. s. 30).

Denna bristfällighet med afseende å definitionerna, af hvilka de flesta icke uppfylla de första fordringar, man har rätt att ställa på en definition, är utan tvifvel i väsentlig mån beroende af en oklar uppfattning af sjelfva begreppen och bristande vetenskaplig metod. Deremot kan det till följd af den stora betydelse, som i denna vetenskap tillkommer den subjektiva uppfattningen, icke läggas förf. till last att flere begrepp af honom uppfattats i annan betydelse än andre författare fattat och än vi fatta samma begrepp.

Med ännu större skäl gäller detta om de resultat, hvartill förf. kommit, och de åsikter han uttalat i enskilda frågor. Då det således vore ändamålslöst att uppräkna de frågor, i hvilka vi äro af annan mening än förf., vilja vi endast exempelvis nämna framställningen af de särskilda statsformerna, äfvensom af arfsrätten, i hvilken sistnämda förf. bland annat uttalar den från naturrättslig ståndpunkt, såsom det synes, oförklarliga satsen att rätt till arf ej kan tillerkännas oäkta afkomlingar (l. c. s. 105).

Med hänsyn till hvad ofvan yttrats kan det knappast betraktas såsom ett klander, då vi säga att föreliggande arbete icke innehåller några nya ideer. I följd häraf kan det icke heller vara af större betydelse för naturrättens utveckling. Hvad åter beträffar dess betydelse för rättsvetenskapen, så våga vi påstå att denna vetenskap icke kan deraf på något sätt främjas. Deremot erkänna vi gerna att arbetet enligt förf:s i förordet uttalade anspråkslösa förhoppning skall kunna tjena till nytta och ledning vid naturrättens studium. Det skall det så mycket hellre, som det utgör den första utförligare framställning af ämnet på svenskt språk

R. A. Wrede.

Nils Grotenfelt: Separatoreista y. m.; lisävihko käsikirjaan meijerihoidossa, suomennos; 40 s. 8:o. Wiborg 1887. Clouberg & c:i; 60 p.

Detta häfte utgör ett tillägg till förf:s nyss utgifna Handledning i mejerihushållningen. Det innehåller i hufvudsak icke blott en välbehöflig och lättfattlig beskrifning af de båda i de nordliga länderna mera brukliga separatorerna, undervisning i deras skötsel och sättet för separeringen, utan äfven något om de särskilda fodermedlens inflytande på smörets beskaffenhet. Äfven finna vi här en kort redogörelse för konstsmöret, dess beredning, sammansättning och användande.

Ing.

Praktisk handbok för alla, utarbetad af sakkunniga personer under redaktion af hr *Wilhelm Kærsner,* Sthlm, Fahlcrantz & C:i 1887.

Detta arbete, hvaraf tills nu endast första delen fullständigt utkommit, tillhör den bekanta serien Svenska Biblioteket. I första kapitlet, som handlar om varukännedom, meddelas en alfabetisk förteckning jemte beskrifning öfver en mängd i hushållet och industrin förekommande artiklar. I de tre följande afdelningarna: landthushållning och skogshushållning och trädgårdsskötsel, redigerade af professor Bergstrand, hvars namn redan borgar för att innehållet är godt, lemnas oss en kortfattad, klar framställning om det vigtigaste i enhvar af dessa brancher. Ifrån grönskande skogar och doftande trädgårdar förflyttas läsaren med ett steg ner

till de dystra grufvorna. Ingeniör Ekelund gifver den oinvigde i detta kapitel en inblick i bergshandteringens mysterier. Följer så en bit kemisk teknologi, som bör kunna läsas med intresse af hvar och en.

I den praktiska receptsamlingen, äfvenledes af prof. Bergstrand, finna vi en hel mängd rön, som kunna lända till mycken nytta inom hushållet. I byggnadsafdelningen får läsaren kännedom om olika slag af byggnader, förtydligade genom plancher; vidare lär man sig att uppföra och anordna prydliga och sunda boningshus, samt att känna de vigtigaste maskiner. Sista kapitlet innehåller anvisningar och formulär för bokföring.

„Praktisk handbok“ med sitt ganska rikhaltiga, allmännyttiga innehåll kan särskildt rekommenderas för folkbiblioteken, men försvarar äfven sin plats som en god rådgifvare i hvarje hem.

A. af S.

S. Lindskog: En hvar sin egen lagkarl! praktisk juridisk handbok för menige man; Sthlm 1886—1887, C. E. Fritze.

Detta arbete, som af naturliga skäl blott för Sveriges inbyggare kan hafva ett större intresse, är afsedt att lemna allmänheten en populär framställning af gällande rättssatser samt i sammanhang dermed „en mängd råd och upplysningar i juridiska frågor, talrika prejudikat och formulär till inlagor, skrifvelser, rättsliga dokument m. m.“

Så vidt man af det hittills utkomna kan döma, har förf. löst sin uppgift på ett i allmänhet tillfredsställande sätt. Hans lagtolkning är åtminstone i de flesta fall stödd på goda grunder, hvarjemte de praktiska råd och de talrika formulär han meddelar göra arbetet användbart för menige man. Ur sistnämda synpunkt lider det dock af vissa olägenheter. På den uttryckligen betonade uppgiften att gifva „lagtextens något sträfva och icke alltid lättbegripliga uttryckssätt“ en populärare form har ingalunda öfverallt en tillräcklig möda blifvit nedlagd. Så förekomma i arbetet, utan någon förklaring, sådana föråldrade uttryck som *dela* (tvista) om skilnad mellan byar, *inlagsfä* (anförtrodt gods) m. fl. Om det lämpliga i att belamra en handbok för menige man med en mängd delvis hvarandra motsägande prejudikat i tvistiga rättsfall torde ock mången i likhet med rec. hysa en annan åsigt än förf.

V. F. H.

Öfversigt.

Bildande konst. Hr *A. Gallén* har i konstnärsgillets lokal utställt 18 större och mindre taflor, utförda förliden vinter dels i Keuru, dels i hufvudstaden. Hr Galléns exposition har blifvit synnerligen uppmärksammad och har till gillets lokal lockat en mängd besökande. Sedan märket H. i föregående nummer af tidskriften redogjort för flertalet af öfrige utställare, ha vi här nedan velat taga hr Galléns lilla, men intressanta utställning till tals.

Efter att ha afslutat sina förberedande konststudier i hemlandet har hr G. under loppet af par år studerat i Paris, der han varit elev af Bouguereau och Fleury. Återkommen till fäderneslandet, har han valt den bäste läromästare som öfverhufvudtaget finnes — naturen. Det är en lärare, som väl är svårförstådd och till ytterlighet fordrande, som obarmhertigt lemnar åt sitt öde dilettanteriet och den, som utan verklig kallelse och kärlek till konsten nöjer sig med de enkla konstgrepp, som här hemma gifva en person karaktär och värdighet af konstnär. Hr Gallén hör till de utvalda; han har uppfattning, och tyckes med energi vilja lära sig att med alla teknikens hjelpmedel inom hans konstart återge hvad han sett och uppfattat. Hans smak är tillsvidare outbildad, om man får dömma af hans nu utstälda taflor, eller ock har han anslagits af rapin-måleriet i Paris, ty derom påminna hans konstalster alldeles frappant. Hans teknik lemnar honom ännu understundom i sticket, i synnerhet då han skall utarbeta ett konstverk, en större målning — exempelvis må nämnas hans stora genre „gumma med katten". Hans färg är frisk. mer af medfödd god urskiljning och ungdomlig käckhet, än i följd af studier. Hr Gallén saknar som naturligt är den lugna säkerhet, den mogenhet och nobless, som vi äro öfvertygade om att han med sitt allvar en dag skall kunna uppnå. Deremot ega hans arbeten i högsta grad det mäktigt tilldragande, som åtföljer sanningssökandet, det omutliga vidhållandet vid naturen. Det är vanskligt att här nämna en sak, som förut ansetts höra till målarkonstens vigtigaste hörnstenar, kompositionen. Nu för tiden tager man sina motiv utan vidare, man talar icke om fördelning af massor, afvägning af de olika färgvalörerna, midtel- och sidopartier; som den japanske konstnären väljer man hvad man bäst tycker, utan att vidare med stöd af studierna arrangera sin tafla, exempelvis som fröken Danielsons vinterbakgrund, mot hvilken en tredjedel af en pojke tecknade sig, eller som herr Galléns vinterbild med en naken figur längst bort till venster i ett hörn af taflan. Vi veta väl att, tack vare denna frihet i kompositionen.

i stafflibilderna tillkommit en fond af omedelbarhet, friskhet och liffullhet, som är en betydande vinst för konsten. Men i la grande peinture — något som den unga skolan i förbigående anser för ett otyg — äro icke slika friheter på sin plats; der är kompositionen oundgängligen nödvändig.

Det är ännu för tidigt att yttra sig om huru hr Gallén skall lösa sådana större uppgifter; dertill hafva vi i hans arbeten ännu icke en tillräcklig ledning.

Hr Gallén har i sina djerfva eldskensstudier slagit upp med något så nytt att vi, sedan Lanreus och Ekman i tiden försökte sig på slika arbeten, icke af finske konstnärer sett något i den vägen. Isynnerhet har en af taflorna — stuguinteriören, der mannen vid spiseln smörjer sina stöflar — väckt mycken undran och diskussion inom konstnärskretsar, om icke det röda skenet öfver mannens anlete vore öfverdrifvet. Hr Gallén har i den trånga stugan suttit i den mörkaste vrån; möjligt är att han derigenom kommit att i någon mån stämma färgtonen högt, ehuru vi icke våga med bestämdhet påstå det, — hvarochen som sysslat med pensel och färg har ovilkorligen gjort den observationen, att man i naturen understundom får se rent otroliga färgvalörer. Linieperspektivet i denna tafla är icke felfritt, men luftperspektivet desto bättre. Mannen, som står midt på golfvet och kvinnan med örat rödt af solljuset, äro förträffligt inpassade, tecknade och målade. Hufvudfigurens händer äro karakteristiska ända till individualitet. Katten på spiseln är det synd med, om den blir halstrad. Af öfriga taflor nämna vi vinterstycket med badstugan och den nakna mannen som svalkar sig i vintervinden. Vi ha aldrig sett vinterluftdagrar och skuggor på snö återgifna med så mycken luftighet och sanning. Den lilla taflan hade väl försvarat sin plats i konstföreningens samling. Utan att särskildt redogöra för någon af de andra studierna och taflorna vilja vi som totalomdöme nämna att intet enda konstverk var betydelselöst, hvarje tafla äfven den minst utarbetade var genomandad af originalitet; deraf detta lifliga intresse, med hvilket publiken tagit den unge konstnärens arbeten i skärskådande. Hr Gallén beger sig åter till Keuru för att fortsätta sina naturstudier och påbegynna en större komposition ur Kalevalamyten; vi hoppas att vid höstexpositionen återse hans originela skapelser ännu närmare målet.

Jac. Ahrenberg.

Bref från Sverige. För kort tid sedan utkom i bokhandeln ett litet häfte, som väckte åtskillig uppmärksamhet och borde ha väckt en ännu större. Det var lektor Personnes skrift om *Strindbergsliteraturen och osedligheten bland skolungdomen.* Att osedligheten i Stockholm tilltager ha vi på sista tiden upprepade gånger fått höra, bland några läroverks elever ha relegeringar

skett och vidlyftiga undersökningar hållits i fråga om ungdomens vandel. Hr Personnes bok söker med all rätt efter det ondas orsak, och då författaren tillskrifver den moderna realistiska literaturen — Strindbergsliteraturen, som han kallar den — det mesta onda, handlar allra största delen af broskyren endast och allenast om denna literatur och gör boken så upplysande för de literära förhållandena i vårt land under nuvarande tid, att den derigenom får ett bestående intresse. Att författarens syfte varit annat än godt ha vi ingen rätt att tro, om vi ej vilja vara lika bornerade som han och, hvad värre är, lika litet nogräknade om medlen, då det gäller att slå ned annorlunda tänkande. Ty utom det att boken ger en alls ej exakt bild af „det unga Sverige" — med hvilken benämning författaren hallstämplar vår realistliteratur, alldeles som vore dess författare ett solidariskt bolag, der den ena svarar för den andras görande och låtande — så gifver den ett ypperligt exempel på *huru* en aktad man opåtaldt kan och får smutskasta andra. Jag försvarar långt ifrån Strindbergs öfvergrepp, hans många förifringar nu liksom förr, hans ståndpunkt i flere frågor, men man måste uppröras öfver hr Personnes allt annat än gentlemannalika sätt emot honom, att gå in på personligheter, att ej ens sky ett återgifvande af sådana lömska och uppenbart osanna rykten som att Strindbergs penna skulle vara köpt af hans nuvarande förläggare, mot det att Strindberg iakttoge vissa förpligtelser, såsom att berömma judarne t. ex. Då dylika och andra förplumpningar förekomma hos dem, som föra moralens talan, är det föga att undra på om deras utfall mot ej blott den verkligt osedliga literatur, som funnits och finnes, utan mot den yngre svenska literaturen i gemen väcka mer än pinsamma känslor. Alldeles oberäknadt författarens förifringar, är det genomgående felet i hans framställning det, att han låter samtidens hela literaturriktning umgälla en eller ett par författares radikalism. Och deri står han tyvärr långt ifrån ensam.

Då jag uttalat mig absolut förkastande om lektor Personnes broskyr, så följer deraf ingalunda att jag sluter mig till den yttersta venstern i hvad som rör den just i dessa dagar så ifrigt omordade sedlighetsfrågan. Här är ej platsen att vidare ingå på det ämnet; jag har endast nämt den ofvan omtalade broskyren såsom ett märkligt tidstecken. Och det är mot de vapen författaren valt och hvilka ej synas mig ädla, det är mot den grundsats, som genomgår hans arbete — den gamla satsen att ändamålet helgar medlen — det är mot *detta* och ej mot hans sedlighetssträfvande jag har yttrat mitt ord.

Det var en händelse som ser ut som en tanke, att *Det nya systemet,* Björnstjerne Björnsons storartade samhällssatir och jublande triumfsång öfver sanningens och det ärliga sanningssträfvandets slutliga seger just nu kom upp på vår scen, efter att ha fått vänta derpå i hela åtta år. Att det väldiga dramat med sina många poetiska skönheter, sin skarpa karaktersteckning och

först och sist sina många glänsande yttranden i tidens frågor skulle väcka motstånd och hänförelse, kunde man förutse. Och vore här i vår hufvudstad mera lifaktighet i att upptaga framkastade idéer, vända och vrida och utveckla dem, så skulle det nog blifvit storm af. Men vi betrakta teatern som ett nöje och ingenting annat, vi tänka först och sist på de spelande — „ska' vi gå och se Fredriksson i Nya systemet?" heter det, liksom man går att se Hedin i „En kopp te". Ett styckes idéer kunna visserligen väcka uppseende, men *det* går snart öfver. När „Ett dockhem" diskuterades, var det i ytterst ringa grad teaterpubliken som talade.

„Det ny System" skrefs i början af Björnsons andra diktareskede, då hans diktning här ansågs stadd på förfall och då den tongifvande kritiken gjorde sitt till att nedsätta honom. Nya teatern vågade då ej upptaga stycket, säker om att det skulle falla igenom, likasom „Leonarda" gjorde, uppfördt på samma scen och speladt hela fem gånger för dåliga hus. I Finland blef „Nya systemet" öfversatt af F. Berndtson, hos oss förblef det okändt ända till nu, då kungliga teaterdirektionen, som gjort goda affärer på „Geografi och kärlek", ville upptaga „Sigurd Slembe", men på Björnsons önskan utbytte denna hans ungdoms dram mot „Det nya systemet".

Vid styckets uppförande visade det sig å nyo huru figurer ur lifvet gifva skådespelarne en helt annan styrka, än de vanliga teatertyper, som förekomma i flertalet pjeser. Här hade hvar och en fast mark under fötterna, och det kom derigenom karakter och lif i spelet. Hr Hillberg återgaf gamle Kampe med sitt finaste konstnärskap, med rörande realism — åter en helt *ny* karaktersfigur i den framstående skådespelarens rika galleri. Hr Fredriksson genomförde generaldirektör Riis' parti konsekvent, och hans framställning af det mästerliga talet om huru det skulle gå med oss, om vi litet hvar började att tala sanning och sträfva till sanning i vår ställning i staten och i familjelifvet, var öfverlägsen. Eljes hade han nog „transponerat" figuren en smula, för att få den lämpad efter sin individualitet och sitt utseende. Den förtryckta, ödmjuka, gråtmilda fru Riis tolkades genialiskt af fru Dorsch-Bosin (sedan fru Fåhræus till följd af sjukdom afsagt sig rolen, hvilken ej heller tyckes passat för henne), och som den barska tant Ole var fru H. Kinmansson så amper som hennes blida person kunde vara. Hr Törnqvist gjorde en kraftfull och väl studerad bild af Fredrik Riis, och de öfrige, hrr Palme, Elmlund, Thegerström voro alla på sin plats, gåfvo förträffligt individualiserade typer i den stora rundmålningen. „Det nya systemet" blef med ett ord en triumf för kungliga teatern, liksom det var en upprättelse för Björnson, som så länge varit förvisad från vår kungliga scen. Men först och sist uttalade dramat ett ord i rätta stunden, ej blott genom de skarpa replikerna, utan genom hela sin hållning, genom sin tendens, genom de sunda vindar, som

blåsa derigenom, den orubbliga tro på framsteg, äfven då tiden tyckes stå stilla. Aldrig kunde ett skaldeverk som detta kommit fram i lämpligare ögonblick. Om det håller sig uppe i längden torde bli svårare att afgöra. Då detta skrifves, har det gått öfver scenen tio gånger.

Har Björnsons drama blifvit ett kassastycke, så föll Ibsens *Rosmersholm* deremot snart igenom. Den genomgående tyngden i detta Ibsens senaste drama gör det föga lämpligt för en teaterpublik, och allt det dimmiga, ovissa i styckets slut verkar endast obegripligt och frånstötande på scenen, der man ju fordrar skarp och tydlig motivering, äfven när det är en stor förmåga, som fört pennan. Så länge Ibsen i Rosmersholm hållit sig till verkligheten, har han förblifvit stor såsom samhälls- och karaktersskildrare. Det är främst Ulrik Brendel och Mortensgård, som vinna åskådarens intresse, helt enkelt derför att de båda äro mästerligt individualiserade typer. Kroll spelades tort och enformigt, eljes hade nog äfven han blifvit intressant. Men för Rosmer och Rebecka fick publiken ej den medkänsla, som den senares djupt och stort skildrade gestalt hade skäl att fordra. Framställningen af dem båda var också, fastän ärligt arbete, likväl af ganska ringa intresse. Hr Palme gjorde hvad han kunde, men han räcker ej till i sådana uppgifter, fast han aldrig skämmer bort något, han blir endast torr. Rebecka *fick* ej spelas af fru Hwasser — hvarför vet direktionen ensamt — och kunde ej spelas af fru Fåhræus, som är sjuk, lemnades derför till fru Dorsch-Bosin, som ock gjorde sin sak samvetsgrant och med god uppfattning, men som blef enformig, äfven hon, i synnerhet derför att hon hela stycket igenom spelade dämpadt, lugnt, utan ett enda utbrott — ty en gång är ingen gång — och derigenom blefvo de långa dialoger, som egentligen skildra hennes själstillstånd förr och nu, i främsta rummet tröttande. Publiken var med endast under de båda första akterna, och detta förhållande får ej helt och hållet skrifvas på denna publiks räkning.

Segerherrar i Rosmersholm blefvo hrr Hillberg och Bäckström. Den sistnämdes Mortensgård var dämpadt humoristisk och lugnt karaktersfull, hr Hillbergs Brendel ypperligt och originelt tecknad, ehuru invändningar mot ett par detaljer kunna göras. Brendel är också ett fynd för en karaktersskådespelare; hvar Rosmersholm än blir uppfördt, skall Brendel spelas bättre än någon af de andra figurerna i stycket.

På dramatiska teatern har man varit vittne till det ovanliga att ett plock-program, sammansatt af fyra enaktsstycken, deribland två af äldre datum, gått öfver scenen *26* hela gånger, nära nog i följd. Den förnämligaste dragningskraften var hr Hedins utomordentligt roliga Chamouflet i den gamla farsen „En kopp te“. De båda nya enaktarne voro *Bröder emellan*, af Paul Heyse, en ej dålig, men ganska obetydlig familjemålning, och det svenska originalet *I telefon* af Ernst Ahlgren. Det Ernst Ahlgren

skrifver är alltid personligt och kändt. „I telefon“ är en bagatell, ett flickporträtt kan man säga, men friskt och käckt måladt med originela färger, ett porträtt ur *lifvet* och ej från teatern. Tyvärr kommo det nätta styckets förtjenster ej till sin rätt vid uppförandet. Det är sällsynt nog att ett stycke skämmes genom att spelas på kungliga teatern, och då det någon enda gång händer, så är vår kritik allt för artig att medgifva att så är. Och då det var publikens en gång för alla afgudade gunstling, fru Hartman, som uppbar hufvudrolen i Ernst Ahlgrens stycke, så var dettas lycka derigenom gifven.

Det *kan* också hända att iscensättningen af ett stycke gör sitt till att omintetgöra den verkan, författaren afsett och hvarpå mycket kan bero, i synnerhet i dylika små stämningsstycken, som ha sin styrka i situationsmålningen och ej i intrigen. „I telefon“ var så barockt uppsatt, att man torde få söka maken dertill. Men kungliga teatern har ansett och anser ännu att en regissör är en lika onödig personlighet som en instruktör. Och derför kan man ibland få se besynnerliga saker på landets främsta dramatiska scen.

Samtidigt står på operans repertoar ett ännu väldigare verk af grandios konst, *Mästersångarne i Nürnberg*, Richard Wagners mest originela och nationela musikverk. Vår opera har förberedt och studerat på detta verk allt sedan Oskar Arnoldssons dagar; nu har hr Ödman den unge riddarens parti, som Arnoldsson skulle sjunga. Striden om Wagners musik har naturligtvis flammat upp igen med anledning af den beundrade och häcklade operan. Af dess uppsättning har operan all heder, och fastän vi knappast ha några förmågor, som fullt ut lämpa sig för tolkning af Wagner, så sköta sig de uppträdande godt, i synnerhet hrr Lundqvist (Hans Sachs), Ohlsson (Bechmesser), Ödman och fröken Ek.

På nya teatern ha vi, blaserade moderna menniskor, till vår stora häpnad funnit att vi ännu i denna dag kunna njuta af en tragedi, en tysk tragedi på jambisk vers, som till på köpet ej utfördes öfverlägset, utan, på ett undantag när, endast aktningsvärdt. Det var Adolf Wilbrands sorgespel *Arria och Messalina*, som kunde denna kraftiga verkan åstadkomma, mest derför att det är så effektfullt, men äfven derför att det är bra gjordt och fyldt af verklig poesi och känsla. Messalinas mycket fordrande rol blef en stor seger för fru Fahlman, en af denna scens bästa krafter, som äfven förut visat sin betydande begåfning i det högre dramat — som Julia i Shakspeares „Lika mot lika“ och som Kristina i „Mäster Olof“, men som eljes varit mest använd och mest lyckad i det franska lustspelet. Fru Winter-Hjelm såsom Arria lyckades, trots ett ytterst väl genomtänkt spel, ej vinna mer än en succès d'estime.

För närvarande gifver hr *von der Osten* från Dresdens hofteater gästroler på nya teatern. Han var här för två år sedan,

väckte mest förundran genom sina kroppskrafter, sin väldiga stämma och sitt naivt urkraftiga spel, då han visade sig som Uriel Acosta — i Gützows dram med samma namn, — vann sedan äfven den mest kinkige förståsigpåare genom sin Othellos första akt, der han öfverraskade med en märkligt personlig uppfattning, — och „tog“ sedan hela publikum genom sin naturfriska Otto Kolbe i „Familjens olycksfogel“, en tysk fars utan värde. Som Othello få vi snart se honom igen, men Coriolanus, som för hans skull instuderades, blir instäld, emedan nya teatern, som länge arbetat under svåra ekonomiska förhållanden, den första sistlidne april miste sina bästa förmågor, som ej fått ut sin lön. Fruarna Fahlman och Ulff, fröken Sandell, hr Svedberg med flere uppsade sin tjenst. Den återstod af sällskapet, som nu sekunderar hr von der Osten, lär ej kunna upprätthålla någon repertoar, då han rest. Nya liksom kungliga teatrarnes öde efter detta spelårs slut är ännu ej bestämdt.

Här bebådas en uppsjö på inhemska originalstycken. Det har varit en tids stagnation inom den dramatiska literaturen, men nu komma nyheterna, några, anonyma, andra med författarnamn, större eller mindre. Kungliga teatern har redan antagit två, *Återfall*, skådespel, skildrande lifvet bakom kulisserna, af författaren till „Ett val“, bruksegaren Knut Michaelsson, och *Sveas fana*, komedi, behandlande publicistlif, af Pehr Staaff, medarbetare och teaterrecensent i Stockholms Dagblad. Ett fyraaktsstycke — namnet ännu ej bestämdt — af en bland våra författarinnor, som blir anonym tillsvidare, men som ej är främmande för publiken, torde komma att väcka uppmärksamhet. Dessutom afsluta såväl fru Edgren som fru Agrell i dagarna hvar sitt äktenskapsdrama, den senares, enligt hvad det påstås, i hela sex akter.

Vårböckerna ha redan börjat komma. Den första var en öfversättning af *Paul Bourgets* „André Cornelis“ — Bourget öfversättes, medan hvarken Zolas „La terre“ eller Guy de Maupassants „Mont Oriol“ äro under öfverflyttning till vårt språk. Sedan kommo de båda damerna, fröken *Mathilda Roos* ochfröken *Anna Wahlenberg*, på en och samma dag med hvar sin bok. Den senare, som i höstas gjorde sig mycket väl känd genom romanen „Små själar“, har nu endast en del småskizzer att framlägga, de flesta temligen obetydliga till sitt innehåll. Fröken Roos debuterade 1881 med romanen „Marianne“, som väckte uppseende genom de skildringar ur det stockholmska societetslifvet, den innehöll, och som då var något verkligt nytt i vår romanliteratur — fru Edgren uppträdde ej förr än året derefter med *sina* societetsbilder „Ur lifvet“. Efter „Marianne“ publicerade fröken Roos i en af Stockholms tidningar romanen „Höststormar“, som blef ännu mera omtyckt än förstlingsverket. Man väntade dess utgifvande i bokform, men deraf blef intet — enligt hvad skvallret visste att berätta — derför att några personer ansett sig afritade i romanen och lyckats utverka att den ej skulle tryckas om.

Vare dermed huru som helst, så voro personerna i romanen mera lefvande, än i författarinnans närmast föregående och efterkommande arbeten, — hennes följande roman „Vårstormar“ var skäligen klen. Nu, fem år sedan Höststormarna skrefvos, komma de i bokform, i en delvis omarbetad upplaga, som säkert kommer att läsas med nöje. Interiörerna ur Stockholmslifvet äro roligt och med sakkunskap skildrade, figurerna, särskildt de flacka, munviga ytmenniskorna med sin jargon och sin sjelfbelåtenhet, kvickt tecknade. Men hvad som rör själslifvet utgör bokens svaghet, ehuru romanläsarne nog skola gråta åt sin hjeltinnas och sin ridderlige hjeltes sorgliga kärlekssaga.

Fram på höstsidan ha vi att vänta två diktsamlingar, den ena af *Carl Snoilsky* — det blir hans fjerde volym originaldikter — den andra af *Daniel Fallström*, hvars poem, tryckta i kalendrar och tidskrifter, ofta visat prof på fin känsla och mycken säkerhet i formen.

Vår stad gästas för närvarande af två storheter, *Pauline Lucca*, som ger gästroler på operan och som, då detta skrifves, visat oss en i hög grad individuel, snillrikt uppfattad Carmen, och *Wassili Verestschagin*, som är här i sina verk. Den storartade utställning af ett hundratal af den väldige konstnärens arbeten, som är öppnad i konstföreningens lokal, utgör ett verkligt evenemang inom vår konstverld. Till Verestschagins konst får jag tillfälle att återkomma i en särskild uppsats i Finsk tidskrift.

G—g N.

Literatur för barn och ungdom. Denna literaturbranch var icke särdeles rikt representerad på bokmarknaden senaste jul. Kanske får man häri se ett tecken på att herrar förläggare börjat beakta det allt oftare hörda önskningsmålet, att literaturalstren — särskildt sådana som ha rekreationen till sitt närmaste syfte — måtte börja spridas också under andra tider af året än precis julhögtiden. Och väl om så vore! Ty säkert är icke heller det unga slägtet betjenadt med att blott en gång om året få till lifs ett drygare kvantum andlig spis än hvad som rimligtvis kan smältas, medan det sedan för långa tider ställes på svältkur. Synnerligen på våren, då våra ungdomar till tusental utbyta den kvafva stadsluften mot det friska lifvet i skog och mark, vore det välbetänkt att tillhandahålla dem ett urval af tjenlig lektyr, som kunde bereda dem ett angenämt tidsfördrif under mången regnig dag eller annars när sinnet tröttnat vid lekens yra.

Så långt svenskt tungomål når — icke blott på denna utan jemväl på hinsidan Bottenhafvet — äro *Z. Topelii* visor och sagor sedan ett kvart sekel tillbaka hemmahöriga i hvarje ungdomskrets. Och allt framgent förvärfva de sig nya, hängifna vänner i hvar nyuppväxande generation. Ty huru än mycket skiftar med de vexlande tiderna, skall Topelii skära, hjertevarma barndikter

alltid väcka till lifs samma sympati, samma oförstälda tjusning, som den, hvarmed man i den tidiga våren helsar det första fogelkvittret och den första sippan. Men det stora flertalet af vårt lands ungdom, hvilket känner endast sitt finska modersmål, har hittills kunnat ega blott en bristfällig tillgång till dessa rika skatter. Visserligen ha under loppet af senaste decennium trädt i dagen åtskilliga smärre häften „Lukemisia lapsille“, innehållande valda stycken af Topelii „Läsning för barn“, uppgående knappast till femtedelen af hela samlingen. Men behofvet af en fullständig finsk upplaga af detta arbete är nu först på väg att fyllas, och derför har man att tacka den driftige förläggaren hr V. Söderström, som äfven i öfrigt visat sig ha en öppen blick för den finskspråkiga literaturens kraf. Den af honom föranstaltade öfversättningen är afsedd att omfatta samtliga visor, sagor, lekar, berättelser m. m., åt hvilka Topelius gifvit det gemensamma namnet „Läsning för barn“; *Lukemisia lapsille* är en prisbillig och illustrerad upplaga om 15 häften à 35 p. Att omkläda Topelii vackra, formfulländade språk kräfver en mer än vanligt sorgfällig hand, såvida icke en god del af den skära poetiska doften skall dunsta af vid öfverflyttningen. Så mycket vi kunna bedöma af de hittills utgifna två häftena, har öfvers. löst sin uppgift med mycken förtjenst. Utan att slafviskt följa originalets ordalydelse har det lyckats honom att återge dess andemening i ett otvunget, enkelt och korrekt språk, hvarjemte den för sagostilen egendomliga naiviteten i uttryckssättet temligen väl bevarats. Hvilken plan öfvers. ärnar följa vid innehållets ordnande framgår ännu icke bestämdt af de föreliggande häftena, i hvilka mest kortare stycken ingå i önskelig omväxling; endast så mycket kunna vi konstatera, att den af författaren ursprungligt gifna ordningsföljden icke vidhållits. De flesta illustrationer igenkänner man från den svenska upplagan; några nya ha tillkommit. Den typografiska utstyrseln och pappret lemna föga öfrigt att önska. Vi äro öfvertygade om att detta värderika arbete skall tillvinna sig all den spridning det så väl förtjenar, helst utgifningssättet och det låga priset bör underlätta dess inträdande också i de fattigare hemmen och sålunda skalden få sin önskan uppfyld, att få „tala till alla Finlands barn“.

Vi ha förut *) varit i tillfälle att påpeka folksagans lämplighet som ungdomsläsning, under vissa förbehåll likvisst. *Ilvola* eller „Djurens gemensamt upplefda äfventyr och öden i Ilvola ödemark“ för oss direkt till den finska folkandens ursprungliga skapelser. Boken, nu utkommen på G. W. Edlunds förlag, såg första gången dagens ljus i Kuopio redan 1864, sammanstäld och från finskan öfversatt af den som finsk sagoupptecknare bekante E(ero) R(udbäck, Salmelainen), hvilken på sextiotalet utgaf „Suomen kansan satuja ja tarinoita“. Den innehåller en serie af dessa egendomliga frambringelser af den diktande folkfantasin, hvilka

*) Se Finsk tidskrift T. XVII. s. 471.

låta djuren utföra handlingens hufvudroler, medan menniskan, när hon stundom framträder på skådeplatsen, får sig anvisad en helt oväsentlig uppgift. Hufvudhjeltarne i denna sagocykel äro räfven, vargen och björnen; vid sidan af dem uppträda hermelinen, ekorren, katten, hästen, haren m. fl. Det är räfvens, den oförbätterliga intrigmakarens, upptåg och ränker som ge uppslaget till de flesta af „äfventyren och ödena", i hvilka kamraterna, den klumpiga björnen och den enfaldiga vargen, komma till korta, tills det ändtigen lyckas den sistnämda att spela Michel ett så jemmerligt spratt, att haren af idel förtjusning deråt förderfvar sina läppar för allan tid. Öfver skildringen hvilar en bred humor, som håller läsaren vid lynne, i trots af den omständliga och betänksamt fortskridande framställningen, hvilken så troget återspeglar det finska nationallynnet. Någon sofring af det ursprungliga sagomaterialet har väl icke egt rum, utan ha berättelserna återgifvits sådana de upptecknats ur folkets mun och i den ordningsföljd traditionen förlänat dem. Emellertid kunna de, äfven i sin nuvarande gestalt, trygt sättas i händerna på barnen; de skola helt visst anslås af dessa enkelt och godmodigt berättade djuräfventyr, utan att taga anstöt af en och annan måhända något burlesk situation, som i en samling folksagor så att säga hör till saken. Öfversättningen kunde gerna vara mindre tung; det förefaller som hade öfvers. velat gå den finska urtexten alltför troget i spåren. Illustrationerna, som till stort antal pryda arbetet, motsvara icke synnerligt höga fordringar på korrekthet och tydlighet, men återge dock situationerna på ett temligen träffande sätt. Genom sin eleganta utstyrsel i öfrigt lämpar sig boken lika mycket för salongsbordet, som för barnkammaren; dess pris är häftad 3 mk, inbunden i pressad cloth 4: 50.

Mellan folkäfventyren och de med äfventyr späckade, romanartade berättelserna för barn är afståndet stort, lika stort som mellan den friska barrdoften i skogen och den parfym-mättade salongsluften. De förra vederkvicka och stärka sinnet, medan de senare snart framkalla blasering, öfvermättnad. Framför oss ligger en af *Frans Hoffmanns* berättelser i finsk öfversättning: *Aurinko saattaa sen ilmi,* hvilken kan tjena som exempel på det senare slaget af barnböcker. Detta lilla arbete innehåller onekligen många sunda lärdomar: dygden får sin belöning och lasten sitt välförtjenta straff, utom det att sjelfva hufvudtanken, att äfven den lönligaste ogerning engång kommer fram i dagsljuset nog är egnad att genom konkreta exempel inplantas i barnasinnet. Och för att den unge läsaren skall hållas vaken är väl sörjdt både genom författarens rutinerade berättaretalang, som i synnerhet genom de underbara ödets omkastningar och spännande scener, af hvilka arbetet öfverflödar. Men just för detta drag — denna hetsjagt med barnets fantasi — bli böcker af ifrågavarande art lätt vådliga för det unga sinnet. De börja med att intressera, fängsla, men sluta med att irritera, förslappa; de läsas icke, de

„slukas". Hvad beträffar förhandenvarande berättelse, förtjenar den kanske läsas för sitt upphöjdt sedliga syfte och sina friska naturskildringar. Men öfverhufvudtaget måste man vara aktsam vid utbjudandet af en ungdomsläsning med öfverdrifven riktning åt det äfventyrliga. Hr G. W. Edlund har inordnat nyss anförda bok i det „*Bibliotek för barn och ungdom*", han på sitt förlag begynt att utgifva på finska till afhjelpande af den rådande bristen på goda barnböcker på detta språk, hvarvid främst andra länders rika ressurser skall tillgodogöras. Företaget är lofvärdt, men dervid gäller att i tid se till, att man icke beträder en orätt väg.

Barnliteraturens flesta alster tillföras oss från vårt vestra grannland. Der har man på senare år särskildt lagt sig vinn om anskaffande af fullgoda *bilderböcker* för de små. Det är alls icke så likgiltigt, som mången förmenar, hurudan den bilderbok är, som man sätter i den lilla pysens hand. Ty bilderboken tjenar icke blott till förströelse, den är tillika barnets första lärobok, som utvecklar dess iakttagelseförmåga och riktar dess inre verld med en hel hop nya föreställningar. Och vigten af att barnet får sanna och tydliga föreställningar har ännu ingen uppfostrare ifrågasatt. Sverige eger en tecknarinna, som är begåfvad med både skarpt öga för barnaverldens mångskiftande företeelser och säker hand att återge hvad hon iakttagit. *Jenny Nyströms* namn på titelbladet i en illustrerad barnbok innebär redan i sig ett säkert löfte om att teckningarna i den skola vara lika lefvande och karakteristiska, som omvexlande och fyndiga. Ty så mycket hennes vackra talang än tagits i anspråk, har den ännu icke blifvit utnött, stereotypisk. För några jular tillbaka utkom „Barnkammarens bok", hvartill frk. Nyström hade bestått teckningarna, och vid sidan af nämda bok ställer sig värdigt den senaste jul utgifna och af samma hand illustrerade „*Svenska barnboken*", som kan anses som en fortsättning till den förra. Teckningarna, utförda i brunt och svart, förete här ännu större mångfald och elegans, och gestalterna och situationerna äro så direkt gripna ur det lefvande lifvet, som hade man för sig idel ögonblicksfotografier. Texten, samlad af *Joh. Nordlander*, har hemtats ur Sverges rika förråd af gamla kärnfriska ordspråk, rim, gåtor och lekar, allt detta ordnadt i följande fem afdelningar: vaggvisor, lek med små barn, tal- och minnesöfningar, barnens djurverld, läten. Innehållet har sammanstälts med allvarligt försök att bjuda åt barnen endast sådant, som är för dem passande och lärorikt. Härvid kan nu mycket bero på tycke och smak. För vår del tro vi att sofringen kunnat ske ännu noggrannare; sålunda hade väl t. ex. den satiriska jemförelsen mellan „våra barn" och „grannas barn", sid. 9, strukits. Öfver „vaggvisorna" skulle mödrarnas tillfredsställelse säkert varit fördubblad, om de beledsagats af melodier, såsom fallet är i Ottilia Adelborgs förträffliga „Barnens julbok". Ehuruväl Svenska barnboken närmast adresserar sig till Sverges barn och åtskilliga der

förekommande lekar och ordspråk, att icke tala om gammalsvenska ord och uttryck, äro för oss främmande, böra dessa omständigheter icke hindra det vackra arbetets vidsträckta spridning äfven i våra svenskspråkiga hem. — En annan, något originel bilderbok är „*Genom Europa*", hvilken anges vara „resultatet af samverkan mellan förläggare i åtskilliga af Europas olika land". Dess uppgift är att i bild och ord lära de unga att känna främmande lands riksvapen, flaggor, frimärken och kartor, äfvensom ge dem någon föreställning om folkdrägter, utsigter samt seder och bruk i de olika länderna. Af denna antydning torde redan framgå att denna „mellanfolkliga barnbok" är mera instruktiv, än egentligen rolig. Detta gäller i synnerhet om texten, som utgöres af versificerade resebref och är något tröttande. Hufvudvigten hvilar på illustrationerna, och dessa äro prydliga nog, ehuru de genom sin mångbrokighet i viss grad påminna om granna etiketter, liksom boken i sin helhet ger intrycket af att vilja vara „aliqvid in omnibus".

Af svenska sagoböcker ha vi att omnämna *Nordiska skymningssagor*, af *Concordia Löfving*, samt *Den seende svennen och den blinda svennen*, af samma författarinna. C. Löfvings namn är allaredan bekant för Tidskriftens läsare genom hennes „Sommarsagor", hvilkas både förtjenster och brister på ett kännspakt sätt gå igen uti ifrågavarande arbeten. I dem är nedlagd en medveten, ofta blott alltför genomskinlig tendens, den att påvisa huru dygdens väg, om ock törnbeströdd, osvikligen leder till den sanna lyckan, då deremot den, som pligtförgätet hänger sig åt stundens njutning, går mot säkert förderf. Ehuru syftet sålunda är ädelt, förekomma episoder, i hvilka den sinliga njutningen är målad med en utförlighet och glöd, som icke kan vara helsosam för unga läsare. Förf. förfogar öfver en rik fantasi och färgrik penna; men hon visar jemväl mycken benägenhet för mystisk spekulation. Sålänge hon rör sig på folksagans område, löper framställningen raskt och med nödig klarhet, t. ex. „Lasse Orädd", „Pelle Båtsman". Men i de sjelfuppfunna sagomotiven invecklas berättelsens tråd i dunkla, abstrakta allegorier, såsom fallet är med den fantastiska sagan „Stjernemor", der det bland annat talas om „urmörkret, som höll jorden fången, innan det eviga lsjusets skuggbild, det skapande ljusämnet, fans till". Framför andra är „Prinsessan och Sanningens perla" omtöcknad af den skummaste skymning, i hvilken röra sig en hel kohort af allegoriska dimfigurer, ss. Anima, Confido, Celesto, Egoisma, Mysticisma, Fides, Caritas (de båda sistnämda *manliga* storheter!) Här ges ock följande prof på filosofisk djupsinnighet, sid. 74, „längtan uppkommer, der det finnes mycket, men ändå är plats för mera"; och några blad längre läses huru prinsessan „kände lifligt kvinnans bestämmelse att vara en försonande och förenande länk i skapelsen". Det anförda må vara nog att visa huru lätt en författare äfven med C. Löfvings anseende kan falla ur sin rol som sagoberättare för barn. Att

„Skymningssagorna“ det oaktadt mätte hafva förvärfvat sig en belåten läsarekrets framgår deraf, att en andra upplaga af dem nu befunnits vara påkallad. — I „Den seende svennen och den blinda svennen“ har den spekulativt allegoriserande riktningen hos förf. tagit helt och hållet öfverhanden. Berättelsen, som kallar sig „en undersam kärlekssaga alla ädla ynglingar tillegnad“ handlar om en ung ädling, hvilken med sin lekbroder till följesven drager ut i den stora, okända verlden, för att efter egen håg välja den herre och den sak, åt hvars tjenst han ville egna sitt svärd. Men „det okända, som lockar ynglingen ut i verlden, lockar innerst med makten af ljuft blickande kvinnoögon“. Och derför spelar kärleken hufvudrolen i boken. De två ynglingarnes väg går snart åtskils: riddaresonen, som „ser“ frestelsens faror, undviker dem och undergår tåligt de eldprof, genom hvilka han luttras från sjelfviska begär, medan hans följeslagare „blind“ för följderna slår in på en mödolösare stig och blir en vällustens träl. Detta tema är iklädt formen af de dunklaste allegorier och ett dityrambiskt språk med idel abstraktioner, hvarigenom åskådligheten ohjelpligen går förlorad och skildringen blir onjutbar för den ålder, hvilken denna „undersamma kärlekssaga“ är tillegnad. Till bokens ståtliga utstyrsel ha några vackra illustrationer af Jenny Nyström väsentligen bidragit.

Till dessa båda originala sagoböcker ansluter sig öfversättningen *Innan småttingarna somna,* tolf sagor af den produtiva engelska författarinnan *Lovisa M. Alcott.* De äro mindre tankedigra och på samma gång lättfattligare än de sistanförda, liksom de merendels röra sig på områden, som intressera mindre barn. De två första i samlingen äro dock afgjordt tråkiga, deremot är exempelvis i „De små rymmarne“ och „De tre grodorna“ den rätta sagotonen lyckligt funnen; i „Rosys resa“ och „Bä, bä!“ plädеras för godhet mot de små, värnlösa djuren. En lösligt påfästad moral och en snusförnuftighet, som är allt annat är naturlig, försvagar dess värre, jemte ett hjertnupet skrifsätt, det fördelaktiga intryck dessa menlösa sagor annars kunde gifva — fel som de hafva gemensamma med en god del af den engelska öfversättningsliteraturen af hithörande genre.

Återstår ännu att omnämna några berättelseböcker för den mognare ungdomen. *Skolkamrater och andra berättelser,* af *Elizabeth Wetherell* och *Millie Jocelyns öden,* af *E. P. Roe* ha hvardera upprunnit i den amerikanska vestern och adressera sig till „unga flickor“. Det förstnämda arbetet, försvenskadt och varmt förordadt af Mathilda Langlet, är egentligen en utredning i berättelseform af vissa religiösa spörsmål, med särskildt betonande af den praktiska sidan af kristendomen. Rec. hör icke till dem, som anse det öfver hufvud ovist att behandla dylika frågor i en ungdomsbok. Men det bör ske med god takt och riktig urskilning, om den afsedda verkan skall ernås. I detta hänseende tro vi att dessa berättelser skjuta öfver målet. Det går ännu för sig att i

en helpension med något så när försigkomna flickor, vid sidan af latinska grammatiken m. fl. ämnen, diskutera öfver texten: „saliga äro de andeligen fattiga", men det är påtagligen ett pedagogiskt missgrepp att med en trettonåring, som dertill är för tillfället med själ och hjerta införlifvad i en stundande födelsedagstillställning, börja dryfta orden: „saliga äro de bedröfvade". Så godt som alla dessa berättelser ha att uppvisa ett fullfärdigt dygdemönster, hvars englalika väsende framstår i så mycket bjertare ljus, som i dess väg ställts en typ med lika afgjord riktning åt det onda. Derjemte lider den annars lifligt hållna framställningen af mycken öfverdrift. En kuriösare passage än beskrifningen i „Gertrud och hennes bibel", sid. 190 om „huru Gud skapade dagarna", får man icke ofta läsa. Med alla sina brister innehåller dock denna allvarligt anlagda bok många behjertansvärda sanningar, uttalade med en öfvertygelsens värme, som bevisar att förf. i sitt eget hjerta erfarit deras lefvande kraft.

Genom „Millie Jocelyns öden", skrifven af en amerikansk prestman, går också ett religiöst drag, men icke såsom ett sjelfständigt moment, utan uppburet af en kristlig lifsåskådning, som låter händelserna och förhållandena framstå i en mild, försonlig belysning. Boken är en fullständig roman och dertill en med ganska bred anläggning. Hjeltinnan, Millie Jocelyn, är dotter till en bankrutterad affärsman, hvilken till sin ekonomiska ruin fogar en moralisk, i det han blir en lidelsefull morfinist. Jemte de vedervärdigheter af allehanda slag Millie under den hårda kampen för tillvaran måste dela tillsamman med sin mor och sina yngre oförsörjda syskon, har den finkänsliga, men karakterfasta kvinnan att utstå en svår själsstrid under de konflikter, i hvilka hon råkar genom två unge mäns samtidiga hyllning. De mörka åskmoln, som länge visat sina hotande massor vid horisonten, hopa sig alltmer och drabba slutligen tillsamman; rätt mycket går i spillror under det häftiga ovädret, men till sist klarnar himmeln åter — öfver ett lyckligt älskande par. Om också icke ett alster af djupare literärt värde, erbjuder boken en anslående och i ordets bästa mening moralisk läsning för ung och gammal, hvarunder man förvärfvar sig mången intressant inblick uti lifvet i den aflägsna vestern. Särskildt må framhållas den ädla värme, hvarmed förf. tager sig an den ofta beklagansvärda klass af unga, värnlösa kvinnor, hvilka, utgångna ur bildade hem, genom motiga förhållanden varit nödsakade att i de stora städernas butiker, kontor och andra dylika ställen arbeta för sin torftiga utkomst. Arbetets betänkligaste fel är dess vidd, en följd af de långa resonnemang och beskrifningar, som blott töja ut berättelsen utan att föra den framåt. Så är t. ex. morfinmissbruket och dess följder relaterade med en utförlighet, som bättre passade i en nykterhetsskrift, än i en berättelse för unga flickor. Man tar sig gerna betänketid, innan man vågar sig på en bok om 561 sidor.

För att icke heller den maskulina delen af „mognare ung-

dom“ må bli lottlös, anteckna vi för dess räkning „*En liten parfvels lefnadsöden*“ af *Marie Robert Halt*, en bok som godt uppväger par tre med det vanliga hvardagssnittet. Ty det må genast sägas att denna bok lemnar de medelmåttiga dussinarbetena ett betydligt stycke bakom sig, hvarför den ock rättvisligen haft utmärkelsen att prisbelönas af franska akademien. Det är historien om en liten pilt: huru han tager sig fram i verlden, dit han dragit ut vid fylda tretton år, sedan fattigdom gästat hans hem och han icke längre förmått se de sina förtäras af bekymmer och umbäranden. Två tomma händer har han, då han en vacker natt hemligt anträder sin långa vandring och dertill ännu något, som var mera värdt än guld: sin barnsliga, orubbliga förtröstan att engång få återvända som burgen man och bli ett stöd för sina små syskon och sin åldriga farfar — föräldrarna hvilade i kyrkogården. Detta hans lifs stora mål håller honom upprätt under frestelserna och motgångarna, och han når det också slutligen. Här hade nog varit tillfälle att duka fram sensationela „röfvarhistorier“, men af sådana förekommer knapt ett spår; händelserna förlöpa med tillbörlig omvexling, naturligt och trovärdigt. De uppträdande personerna igenkänner man vara verkliga menniskor, med tydligt tecknade karaktersdrag, och framställningssättet är fängslande och spirituelt. Kort om godt: vi kunna på det bästa anbefalla denna bok af framstående förtjenst, som dessutom uppträder i ett vårdadt yttre och med flere fina träsnitt.

Föräldrar, som ha att underhålla en 7- à 8-årings lifliga sinne med lämplig sysselsättning, vilja vi till sist göra uppmärksamma på ett arbete, som i detta afseende torde medföra lika mycket nytta som nöje. Det är *Barnens bok*, utgifven efter engelskt mönster af öfverläraren vid Grevesmühlska friskolan i Stockholm *P. E. M. Fischier*. Af dess omvexlande innehåll må anföras: lätta lektioner i innanläsning, kurs i välskrifning, räknelära, öfningar i frihandsteckning, handarbeten, fröbelska sånglekar m. m., allt afsedt för den första barnaundervisningen. Arbetet, hvars måtto är: „att lära — med lust!“, vill befrämja en harmonisk utveckling af alla barnets förmögenheter, vädjande dervid i första rummet till åskådningen, som underlättas genom talrika upplysande teckningar. I hopp om att snart kunna återkomma till boken åtnöja vi oss denna gång med att ha erinrat om dess tillvara, på det varmaste rekommenderande den i föräldrars och uppfostrares benägna åtanke.

A H—:nen.

Tjugundeandra tomens innehåll.

Uppsatser.

Vitterhet.

I bokhandeln.

Öfversigt.

H. 1. JANUARI 1887. T. XXII.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS TRYCKERI, 1887.

På ***Finsk tidskrift***, som utkommer 1887 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

Till redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund**, H:fors. *Vera Hjelt:* Slöjdens berättigande vid den s. k. lärda skolan. — *A. Garborg:* Kyläkertomuksia suom. Minna Canth. — Suomi, kuvia Suomen maasta ja kansasta, h. 2. — Natursköna nejder och sevärda ställen i Finland, I. — *Minna Canth:* Hanna, kuvaus. — *Minna Canth:* Köyhää kansaa, kuvaus työväen elämästä. — Karta öfver jernvägarne i Finland. Från **W. Söderström**, Borgå. *J. S. Blackie:* Itsekasvatuksesta, suomennos. — *J. Aho:* Hellmannin herra; Esimerkin vuoksi. — *K. A Tavaststjerna:* Barndomsvännerna, senare delen. — *H. M. Stanley:* Kongo, suom. II, h. 8—12. — Joulukuusi, kuvilla kaunist. kansakirja. — *G. Weitbrecht:* Mitä meillä on raamatussamme, suom. — *K. Snellman:* Metrijärjestelmä; Metersystemet.

Från **Bokförlagsbyrån**, Sthlm. *Teod. Ekelund:* Vittra skuggbilder. Från **Alb. Bonnier**, Sthlm. *E. de Laveleye:* Den moderna socialismen, bemynd. öfvers., h. 5 (slutet). — *C. G. Wrangel:* Handbok för hästvänner, h. 16—17. Från **A. V. Carlson**, Sthlm. *G. Tophel:* Den Helige Andes verk, öfvers. — *E. Bergsten:* Kartbok för folkskolan. Från **Fahlcrantz & C:o**, Sthlm. *O. Sjögren:* Allmän verldshistoria, h. 14. Från **C. E. Fritze**, Sthlm. *V. Balck:* Illustr. idrottsbok, h. 10. Från **Z. Haeggströms förlagsexpedition**, Sthlm. *Igv. Bondesen:* Rättegång och Skriftegång, tre berättelser, öfvers. Från **O. L. Lamm**, Sthlm. *F. Hedberg:* Stockholmslif och skärgårdsluft, h. 3. Från **Looström & C:o**, Sthlm. *W. Lemnius:* Prokuratorn, h. 6. Från **P. A. Norstedt & söner**, Sthlm: Uppsatser och meddelanden af Föreningen emot lifsmedeltullar, I. — Sveriges Ridderskaps

och Adels Riksdagsprotokoll, del. 5, II, h. 3. — Svensk kalender, sjunde årg. 1887. — Svenska almanackan 1887. — *C. G. Björkman:* Svensk-engelsk ordbok, h. 3. — *P. Heyse:* Noveller, öfvers., h. 19, 20 — *Fr. Otto:* Bilder och berättelser ur lifvet i Sydafrika, öfvers. Från **Fr. Skoglund,** Sthlm. *H. Martensen:* Tillfällighetstal, öfvers., h. 4. Från **Carl Suneson,** Sthlm. *C. Löfving:* Den seende svennen och den blinde svennen, illustr. af J. Nyström. — *C. L**g:* Nordiska skymningssagor med 4 originalteckningar af C. G. Hellqvist, 2 uppl.

Från **Alb. Cammermeyer,** Kr:nia. *L. Dilling:* Begavet, fortælling. — *Axel Hagemann:* Under polarkredsen — *Thomas:* Et aar blandt de indfødte.

Enskilda sändningar. Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet i Finland. V, H. G. Porthans bref till M. Calonius, 2. — *C. H. Alopæus:* Den heliga läran, 3 uppl. — *L. v. Kræmer:* Sånger och bilder. — *Th. Thorild:* Naispuolen luonnollisesta ylevyydestä, Arvid Vikström kustantaja. — Jernvägsstyrelsens i Finland berättelse för 1885 (Bidrag till Finlands officiella statistik XX). — Industri-statistik 1884, fabriker och handtverkerier, h. 1 (Bidr. till Finlands offic. statistik XVIII). — *J. A. Cederberg:* Historiallisia kokoelmia; Historiska samlingar (förnämligast kyrkohistoria) I.

Tidskrift utgifven af Juridiska föreningen i Finland, 1886, h. 2—4. E. Tegengren: Om tillsynen öfver förmyndares förvaltning af omyndigs egendom. F.: Något om domstols protokoll och domar. R. A. Wrede: Om fängelseföreningar. W. Chydenius: Om jordbesittningen i England I till III. J. Forsman: Bidrag till tolkningen af lag ang. dråp etc. K. G. Ehrström †. Rättsfall, m. m. Prenumeration å tidskriften för 1887 sker i H:fors med 6 mk.

Valvoja, red. af Th. Rein m. fl. 1886, november och december. A. Grotenfelt: Kokeellista sielutieteestä I. H. A—n: Kaksi kirjevaihtoa II. N. Niemi: Talo ja torppa. H. v. Sybel: Leopold von Ranke (öfvers.). Lieto: poesier. Literatur m. m. Denna månadsskrift utgifves 1887 af Th. Rein, Kust. Grotenfelt, Edv. Hjelt, J. Krohn, E. G. Palmén, E. N. Setälä och O. E. Tudeer; priset är i H:fors 10 mk.

Nya Trollsländan och dess finska syster **Sirkka** utkomma år 1887 med delvis samma innehåll och med samma utgifvarinnor, T. Topelius och A. Gripenberg, samt bidrag af Z. Topelius, sign. Maria, Draba Verna, Aina samt (för Sirkka) J. Krohn, Minna Krohn, P. C., Maria m. fl. Priset för Nya Trollsländen är 5 mk, för Sirkka 4 mk för år i H:fors.

Nordisk tidskrift, utg. af Letterstedtska föreningen, red. af O. Montelius 1886, h. 7. V. Vedel: Carl Snoilskys digtning, særlig i dens senere fase. J. Thomsen: Naturvidenskabens grundsætninger. Hj. Edgren: Skilda åsigter rörande de indo-europeiska folkens ursprungl. hem och kultur I. G. Nordensvan: Franskt måleri och tyskt, I. Literatur.

Ny svensk tidskrift, utg. af R. Geijer 1886. 9 h. J. Nyqvist: Är skolfrågan mogen till afgörande? Hj. Masén: Joaquim Manoel de Macedo Guri: Två dikter. Dramatisk konst; literaturbref m. m.

Sanningssökaren, utg. af V. Pfeiff 1886, h. 10—12. Annie Besant: Sedlighetens sanna grund. Huds. Tuttle: Kosmism, framtidens religion. Th. Faber: Om religiositetens betydelse för samhället. J. S. Brooks: Idealer och verkligheter i den sociala frågan m. m. Tidskriften utgifves 1887 i Göteborg af V. Pfeiff och B. Landén; pris 4 kr. för år.

Framåt, Göteborgs Kvinnoförenings tidskrift, h. 22, 23. N. J. Nœrlund: Fredstanken og Opdragelsen. Saxon: En bröllopsdag. *Röster från Finland* (som föreslå ett „kvinnosaksmöte“ nästa sommar i Göteborg). Tankeutbyte med anledning af „Pyrrhussegrar“ af St. Kleve (flere uppsatser). Matlagningsskola för kvinnor af arbetsklassen. J. W. Å: Om djurskyddet, sedt från vegetarisk ståndpunkt, och om vivisektionen. E. L.: Et stykke griseliv. När och Fjärran. „Framåt“ utgifves 1887 af Göteborgs Kvinliga diskussionsförening; pris 3 kr. 50 öre för år.

Dagny, utg. af Fredrika-Bremer-förbundet 1886, Oktober, November, December. Något om de qvinliga läkarnes ställning och verksamhet. Praktisk välgörenhet IV. Hilarion: Strödda anteckningar om qvickhet och humor. L. N: Om gift qvinnas eganderätt. L. Kieler: Ibsen. Ernst Ahl-

gren: Herr Tobiasson. S. R: Om den samtida amerikanska romanliteraturen. Esselde: Arbete och erotik. S. Lagerlöf: Intryck från scenen (poesier). Hilarion: Min hustru och jag i fråga om målsmanskapet. Svensk giftermålsstatistik m. fl. meddelanden (deribland ett från okända korrespondenter i *Åbo)*, polemik o. s. v. Pris per årgång 4 kr., för medlemmar af Fredrika-Bremer-förbundet 2 kr. 50 öre.

Ny illustrerad tidning, red. af O. Granberg, 1887 n:r 1. A. T. S: Julkalas, poem. K. A. Tavaststjerna: Pompe skulle bli gårdvar. A. Hallen: Karl Maria v. Weber med porträtt. Ave: Skuggspel. Kapten Gulliver: En målartuting. Teckningar af E. Åberg. Bonde, J. M. Marqués, N. Kreuger m. fl. Literatur m. m. Pris 12 kr. för helt år, inber. postarvode.

Hemvännen, utg. af L. Hökerberg, 1886, n:r 12. Porträtt med text af Alexander, Bulgariens f. furste, Valdemar, prins af Danmark, Kaulbars m. fl. P. E. Hedman: Goda kamrater, originalteckn. F. M. C: Midsommarsvaka och julero. A. Sjöberg: Om Stockholms jullofskolonier. Dikter, berättelser, teckningar m. m. Hemvännen utkommer fortfarande; priset för helt år är 2 kr. 50 öre.

Sveriges ungdom, utg. af D. S. Hector, n:o 12. J. Nybom: Fredrika Bremer. C—a B—s: Nannys julklapp. En resa i Norra ishafvet. En vandring genom yrkesflitens verkstäder. Kanariefågeln. Poemer, fabler, sägner, matematiska o. a. lekar m. m. Tidskriften utkommer 1887 med illustr. i hvarje nummer; pris 3 kr. 50 öre.

Pedagogisk tidskrift, utg. af H. F. Hult 1886, 12 h. O. Örtenblad: Tre timmar under det tredje nordiska filologmötet. A. Schagerström: Prof. E. Tegnér mot Rättstafningssällskapet. Recensioner m. m. Tidskriftens pris för 1887 är 6 kr. 50 öre, inber. postarvode.

Svensk läraretidning, organ för Sveriges Allmänna folkskolelärareförening, utg. af E. Hammarlund, 1886. n:o 52. A. V: Huru utdela belöningar och straff, så att de blifva uppfostrande? Om böter för skolförsummelser. Notiser, literatur, tidningsöfversigt m. m., m. m. Denna veckoskrift utkommer fortfarande och kostar 3 kr. 50 öre för år.

Nordiskt medicinskt arkiv, red. af A. Key 1886, h. 4. R. Bruzelius. Om paroxysmal hemoglobinuri. J. Mygge: Den kliniske Betydning af krystallinisk Urinsyresediment. J. Widmark: Refraktionsundersökningar. S. T. Sörensen: Om Krup och Trakeotomi. J. Bondesen: Om Berettigelsen af operativ Indgriben ved nogle travmatiske Knäledsaffektioner. Nord. medic. liter. m. m. Pris för årgång 16 kr.

Nystavaren, utjiven av O. Hoppe 1886, 3 h. (Desämber). A. Schagerström: Prof. E. Tegnér mot Rättstafningssällskapet. V. Sjögren: De ledande principerna vid stafningens reformerande. L. Fr. Leffler: Huru bör namnet på vårt fädernesland skrifvas? (frågan besvaras: Sverge, icke Sverige). Meddelanden, stadgar, ledamöter m. m. Priset för årgången 1887 är 2 kr. 50 öre, postarvode inberäknadt.

Svenska trädgårdsföreningens tidskrift, red. af A. Pihl och J. Eriksson, 1886, h. 4. A. P: Om knölrotsbegonior. F. Ulriksen: Iakttagelser öfver nyare fruktsorter. M. B. Swederus: En trädgårdsbok för svenska adelsmän på 1600-talet (slut) m. m. Pris pr årgång 6 kr.

Tidning för trädgårdsodlare, utg. af E. Lindgren 1887, n:r 1. Vattenkrasse och dess odling (forts.). Nytt sätt att utrota för vegetationen skadliga djur. Bellis perennis. Rhododendron. Bouvardier för vinterblomning. Inhemsk fruktträdsodling (forts.) m. m. Prenumerationspriset för 1887 är 2 kr. 50 öre.

Das Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes, utg. af K. Bleibtreu i Leipzig 1886, n:ris 50—52. C. Alberti: Ein Ketzer in Weimar. Les femmes collantes. E. Oswald: Carlyle, Goethe, Froude. K. Straup, Prag: Dramaturgische Stoffseufzer. Gerhard von Amyntor: Die Herren „Ueberall". O. Heyfelder: Litteraturbericht aus Russland I. E. Richter: Alice de Chambrier. Edm. Dorer: Die Emanzipation der Frauen und Calderon. C. H. Lehnsmann: Eine neue Krankheit. K. Bleibtreu: Neue Realisten. F. Müller: Eine kroatische Homerübersetzung. Dikter, literaturöfversigter, m. m. Priset på denna veckoskrift är 4 Rmk pr kvartal.

H. 2 FEBRUARI 1887 T. XXII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS TRYCKERI, 1887.

På ***Finsk tidskrift***, som utkommer 1887 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesan-[illegible] i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. [illegible]llberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

H. 3 MARS 1887 T. XXII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS TRYCKERI, 1887.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1887 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

Till redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund**, H:fors. *Fredr. Cygnæus:* Samlade arbeten, bd III 2—4 (tal vid fester, vid grafvar, i konstföreningen, akademiska föredrag). — *G. Sundman* och *O. M. Reuter:* Finlands fiskar VII (näbbgädda, gers, asp). — *Edv. Hjelt:* Grunddragen af allmänna organiska kemin, andra omarbet. uppl. — *L. Annerstedt:* Tuomarin prosessia johtavasta toimesta sivilisissä oikeusriidoissa, suom. *O. Favén.* — Finsk bokkatalog 1884—1885 114 s. 8:o (arbetet, som har äfven finsk titel, sammanfaller med Finsk tidskrifts nyligen utdelade bokkatalog och upptages derför ej till granskning i Tidskriften). — Strafflag och ordningsstadga för Finska militären (Lilla författningssaml. 25). — *I. Wilskman:* Svensk finsk gymnastikterminologi (äfven finsk titel). — *F. Heikel:* Lyhyk. johdatus kokouksien ja istuntojen pitämiseen, suom. Från **Wellin & Göös**, H:fors. *J. Zidbäck* och *J. Reuter:* Teknisk handbok.

Från **Alb. Bonnier**, Sthlm. *A. Strindberg:* Tjensteqvinnans son, III. I Röda rummet. — *L. Tolstoy:* Lif och död, öfvers. — *G. Ohnet:* Svart och rosenrödt, öfvers. — *W. Heimburg:* Nådebröd, öfvers. Från **Fahlcrantz & C:o**, Sthlm. *J. O. Rosenberg:* Kemiska kraften (Sv. bibl. h. 67). — *K. Melander:* De fysiska naturlagarne och deras användning (Sv. bibl.). — *O. Sjögren:* Allmän verldshistoria h. 15 (Sv. bibl. h. 68). Från **O. L.**

H. 4 APRIL 1887 T. XXII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS TRYCKERI, 1887.

På ***Finsk tidskrift***, som utkommer 1887 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

Till redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund**, H:fors. *F. Petersén:* Äktenskap eller fri kärlek; öfvers. — *A. Meurman:* Sanakirja yleis. sivistykseen kuuluv. tietoja varten, h. 7—8. — *A. Segerstedt:* Mittausopin alkeet, suom. *J. Wilskman.* — Konkursstadgan för Finland af 1868. Från **W. Söderström**, Borgå. *Z. Topelius:* Lukemisia lapsille, h. 2. — *Kyösti:* Kölliskö. — Johanna, suom. — *O. Funcke:* Usko ja jokapäiväisyys, suom. *Aatto S.*, h. 1.

Från **Alb. Bonnier**, Sthlm. *L. Tolstoy:* På spaning efter lyckan. — *Per Weiland:* Göingen, bygdemål, med 7 silhouetter af *E. Ljungh.* — *F. Bastiat:* Hvad man ser och icke ser (National-ekon. småskrifter 1). — *Atterdag Wermelin:* Karl Marx' värdeteori (Nat. ekon. småskr. 2). Från **Fahlcrantz & C:o**, Sthlm. Vårt land h. 9. (Sv. bibl. h. 69). — *S. J. Boëthius:* Den franska revolutionen, 2 uppl., h. 1. — *W. Köerner:* Praktisk handbok h. 13 (Svenska bibl. h. 70). — *J. O. Rosenberg:* Kemiska kraften (Sv. bibl. 71). Från **C. E. Fritze**, Sthlm. *S. Lindskog:* Praktisk juridisk handbok h. 7 (bl. a. förmynderskap, fast egendom, lagfart, inteckning, arrende, hushyra, försträckning, borgen, tjenstehjon, aktiebolag). — *V. Balck:* Illustr. idrottsbok, h. 11. Från **O. L. Lamm**, Sthlm. *Felix Franke:* Phrases de tous les jours jemte öfvers., noter och ljudlära, bearb. af *M. Boheman* I—II. — *F. Hedberg:* Stockholmslif och skärgårdsluft, h. 4. Från **P. A. Norstedt**, Sthlm. *Justin Mc Carthy:* England historia i våra dagar, öfvers. af O. W. Ålund, d. 1. — *R. Törnebladh:* I skolfrågan. —

H. 5 MAJ 1887 T. XXII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. Simelii arfvingars tryckeri, 1887.

Med landsortsupplagan följer Program för Lyceum för flickor i Fredrikshamn.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1887 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 p. och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

Till redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund**, H:fors. Suomi h. 3. — *F. W.:* Vähäsen Amerikasta. — *Sphinx:* Helsingfors-Monaco. — *Heinr. Heinen* Runoelmia suom. O. Uotila. — *Joh. Ludv. Runeberg:* Fosterlandet (den bekanta psalmen. artistiskt smyckad af A. F—ey). Från **V. Söderström**, Borgå. *A. Aschan:* Lärobok i oorganisk kemi. — *Kauppis-Heikki:* Mäkijärveläiset. — *Th. Hahnsson:* Huutolaiset h. 1. — Suomen nuorison kirjahyllyllä n. 1, 2. — *K. Snellman:* Metritauluja.

Från **Alb. Bonnier**, Sthlm. *Mathilda Roos:* Höststormar, berättelse. — *Anna Wahlenberg:* Hos grannas, skisser. — *S. Hedin:* Genom Persien, Mesopotamien och Kaukasien, h. 1. — *Paul Wasili:* Från Roms salonger. — Två krönta rivaler h. 1. Från **Fahlcrantz & C:o**, Sthlm. *S. J. Boëthius:* Den franska revolutionen, h. 2. — Vademecum för alla, h. 13—16 (slutet). — *A. Körner:* Juridisk rådgifvare. h. 1. (Sv. Bibl. 72). Från **C. E. Fritze**, Sthlm. *V. Balck:* Illustrerad idrottsbok h. 12. **H. Geber**, Sthlm. *L. Dietrichson:* Moderna och drägtreformen. **O. L. Lamm**, Sthlm. *M. G. Saphir:* Raketer och svärmare, öfvers. af *J. Granlund*, h. 1. — F. W. Hackländer: Ur militärlifvet III 2. — *P. Bourget:* André Cornelis, bem. öfvers. af Elna Tenow. Från **P. A. Norstedt**, Sthlm. *A. Kock:* Kritiska anmärkningar om svensk aksentuering. — Sveriges Ridderskaps och Adels riksdagsprotokoll fr. 1719, d. 6 h. 2. Från **C. Suneson**, Sthlm. *J. Mankell:* Fälttåget i Norge 1814 (med karta).

H. 6 JUNI 1887 T. XXII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS.

J. Simelii arfvingars boktryckeri aktiebolag, 1887.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1887 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *13 kronor* för hel och *7 kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi. och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

Till redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund**, H:fors. *L. Hagman:* Om samuppfostran. — *L. Hagman:* Yhteiskasvatuksesta. — *G. v. Rohden:* Den sedligt-religiösa uppfostran. — *—r—n:* I latinfrågan. — *E. N.:* Till sjöar och åsar i Tavastland. — *Sphinx:* Helsingin peliveikot. — Lilla författningssamlingen 27. — Pieni Asetus-Kokous 27. Från **W. Söderström**, Borgå. *A. Jännes:* Svensk-finsk ordbok (äfven finsk titel). — *T. Ranta:* Käytännöllinen neuvonantaja. — Huutolaiset, h. 2. — Yleinen ihmiskunnan historia, h. 31—32. — *Z. Topelius:* Lukemisia lapsille, h. 3. — *O. Funcke:* Usko ja jokapäiväisyys, h. 2. — *N. Niemelä:* Mäkelän veljekset.

Från **E. Hagelberg**, T:fors. *Eusebius Licht:* Sören Bast & C:o. öfvers. af *Bfc.*

Från **J. C. Lagerspetz**, Wiborg. *Tutus:* Panorama.

Från **Alb. Bonnier**, Sthlm. *Elna Tenow:* Brokigt, noveller och skizzer. — *G. af Geijerstam:* Tills vidare, berättelser. — *L. Tolstoy:* Hvad är att göra? öfvers. af *W. Hedberg:* — *C. G. Wrangel:* Handbok för hästvänner h. 18. — *J. A. Gontscharow:* Oblomow, öfvers. af *E. Lundqvist.* — *S. Natt och Dag* — *R. Melander:* Jorden rundt under svensk örlogsflagg. Från **Fahlcrantz & C:o**, Sthlm. *S. J. Boethius:* Den franska revolutionen

h. 3. — *J. O. Rosenberg*: Kemiska kraften (Sv. bibl. h. 73). Från **C. E. Fritze**, Sthlm. *A. S. C. Wallis*: Furstegunst, bem. öfvers. af *M. Langlet*. — *A. W. Bodstedt*: Svenskt-tyskt parlörlexikon. — *C. G. Morén*: Svenskt-engelskt parlörlexikon. — *V. Balck*: Illustr. idrottsbok, h. 13—14. — *S. Lindskog*: Praktisk juridisk handbok, h. 8. Från **H. Geber**, Sthlm. *C. Lundin*: Alina Frank. Från **Z. Hæggström**, Sthlm. *Ernst Ahlgren*: Fru Marianne. — Utur djupen, ur *Ch. Kingsbys* skrifter af *A. v. Feilitzen*. Från **O. L. Lamm**, Sthlm. *C. v. Zeipels* historiska romaner I 5. — *F. Hedberg*: Stockholmslif och skärgårdsluft h. 5 (slutet). — *R. Tigerstedt*: Fysiologiska principer för kroppens näring. — *P. Bourget*: En grym gåta, bem. öfvers. af *Elna Tenow*. — *W. Heimburg*: Hjerteqval. — *G. H A. Kröhnke*: Handbok för utstakning af kurvor till jernvägs- och landsvägslinier, bearb. af *Hj. Richert*. Från **Looström & C:o**, Sthlm. *L. Looström*: Den svenska konstakademien 1735—1835 h. 1. Från **P. A. Norstedt**, Sthlm. *P. Heyses* noveller, h. 28, 29, 30, 33. — *S. Nordström*: Kort öfversigt öfver det svenska folkskoleväsendets utveckling till 1842. — *Möller, Pagels, Gleerup*: Tre år i Kongo, h. 4.

Från **A. Cammermeyer**, Kr:nia. *A O. Vinjes*. Skrifter i urval IV 1. — *I. H. L. Vogt*: Norske ertsforekomster V, VI, med planscher. — *Per Sivle*: Sogor. Från **J. Dybwad**, Kr:nia. *A. Ch. Bang*: Hans Nielsen Hauge h. 2, 3. Från **P. T. Malling**, Kr:nia. *Hallager-Aubert*: Den norske Obligationsrets almindelige Del, h. 1.

Enskilda sändningar. Sången om Roland, öfvers. af *H. af Schultén*, — *Svenska literatursällskapets* i Finland förhandlingar och uppsatser, 2. — Handlingar rörande finska skolväsendets historia utg. af *K. G. Leinberg*, 2 saml. — *K. G. Leinberg*: Odert Henr. Gripenberg. — *Esselde*: Meddelanden I. — *Göran Björkman*: Flickor, idyller. — *O. L. Löfgren*: Tysk elementarbok 2 uppl. jämte Ordförteckning. — *Verdandi*: Strödda blad V. — *E. Hjelt*: Grundzüge der allg. organischen Chemie. — *K. E. Palmgren*: Praktiska arbetsskolan för barn och ungdom 1886—87 — *N. Montan*: Om tullområdenas utvidgning. — K. f. hushållningssällsk:s kemiska och frökontrollstation i Åbo 1886. — *A. Palmberg*: Organisation et législation sanitaire de la Finlande. — Universitetsbibliotekets accessionskatalog VII. H:fors 1887.

Tidskrift utgifven af Juridiska föreningen i Finland, 1887 h. 1. J. Serlachius: Om arfskifte II. E. Tegengren: Om ansvar för dråp utan uppsåt att döda. Rättsfall, literatur m. m.

Finsk Militärtidskrift, 1887 h. 5. V. Procopé: Om vår soldats uppfostran. C. F. Wahlberg: Militära missförhållanden o. a. uppsatser och bref af W. S., P. d'Arner, F. Blåfjeld.

Valvoja, red. af Th. Rein m. fl. 1887 h. 5. J. Krohn: Europæuksen runonkeräykset II. H. A—n: Katsahdus viime vuoden ranskalaiseen romaani-kirjallisuuteen. Naima L., Sananen suomalaisen kaunokirjallisuuden ruotsinnoksista. V. Vasenius: Kirjallisuuden tilastoa II. Literatur, poesier (öfvers. från C. Snoilsky), Helsingfors-bref af Th. R.

Sanningsökaren, utg. af V. Pfeiff och B. Londén, 1887 h. 5. De tolf apostlarnas lära. K. G. Karlsson: Hvi söken I den lefvande bland de döda? L—n: Liknelsen om Tio pund. Karl N.: Är Bibeln Guds ord? m. m.

Framåt, utg. af Göteborgs Kvinliga diskussionsförening, 1887. h. 10. Helena Nyblom: Embedet at være Husmoder. Robinson: Äktenskapsfrågan. A. F. Åkerberg: Materialism och téosofi. Literatur, noveller, poesi m. m.

Hemvännen, utg. af L. Hökerberg, 1887 april. F. F. Carlsson, H. G. Segerstråle, portr. med text. F. M. C.: Brudgrinden, Upplandssägen. M. W.: Mungo och Jumbo. J. Damm: Barndomssorg och barndomsfröjd; poesier m. m., teckningar af Ch. Johansson, G. Stoopendaal o. a.

Sveriges ungdom, utg. af D. C. Hector, 1887 n, 5. —nster: Från gångna dagar. N. P. Ödman: Några minnen från mina pojkår. M. Langlet: „Vildfågel". Om stenografi; papperet; poesier, musik m. m.

Pedagogisk tidskrift, utg. af H. F. Hult, 1887 h. 4, 5. Apn: Några anm. rör. förändrade bestämmelser för vinnande af fil. doktorsgrad. H. Hernlund: Nya elementarsskolans framtidsprogram. N. Lövgren: Om skolans inflytande. Literatur m. m.

Nystavaren, utgifven af O. Hoppe, 1887 april. A. V. Lundberg: Profässor E. Tegnér och skolbänkarnas befälkning; meddelanden; L'ortografe Étimolojique (ur en fransk ortografisk tidskrift, som förordar t. ex. filosofe, analise, courone, téâtre, venjanse, fransais, forse, acsion, présidant).

Sleipner, organ för utbredande af stenografi, 1887 n. 3, 4, 5 innehålla bl. a. underrättelser om „Tidning för stenografi" i H:fors samt stenografiska notiser från Borgå; öfverensstämmer i hufvudsak med systemet i Fabritii upplaga af Svans lärobok: utk. i Vestervik i 12 nummer om året, kostar 3 kronor.

Arkiv for Nordisk filologi, utg. af G. Storm, IV 1. A. Vestern: Om norske Dobbeltformer. F. Jónsson: Leidrjettingar til Sæmundar Eddu. F. Detter: Bemerkungen zu den Eddaliedern. A. Kock: Långa ändelsevokaler i det nordiska fornspråket m. m.

Bibliotheca Mathematica med tysk och fransk titel, utg. af G. Eneström, 1887, innehåller uppsatser och recensioner i matematikens historia, n:o 1, af G. Eneström, S. Günther, P. Riccardi, P. Tannery, G. J. Allmann, m. fl.; utkommer med 4 häften om året, och kostar 5 frcs.

Nordiskt medicinskt arkiv, red. af A. Key. Bd XIX h. 1. C. M. Fürst: Bidrag till kännedomen om sädeskropparnes struktur och utveckling. Tscherning: Om Fjärnelse af Benmarven som primär Behandling for den akute infektiöse osteomyelitis. R. Bruzelius: Om multipel nevrit. J. G. Edgren: Om den primära, progressiva myopatin etc. C. Andersson: Några ord om ett af vilkoren för en första inspiration samt och hufvudets hållning hos det späda barnet. Literatur.

Svenska trädgårdsföreningens tidskrift, red. af A. Pihl och J. Eriksson, 1887 h. 1. A. P.: Flamingoplantan med färgl. tafla. M. B. Svederus: Blad ur tobakens historia. J. E—n: Om brokigt och bjärt färgade blad, m. fl. uppsatser af A. P., A. Medin, K. Bovin, N. J—n; literatur m. m.

Svensk bokhandelstidning, 1837 n. 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, deribland kort nekrolog öfver förläggaren E. Arrhenius.

Vor ungdom, udg. af H. Trier och P. Voss, 1887 h. 3. O. Anderssen: Den franske revolution og undervisningsvæsendet. N. A. Vodder: Om Börneopdragelsen med særligt Hensyn till Legen och Legetöjet. V. Holm: Sangundervisningen. A. Fenger: Om den s. k. schallenfeldske Haandarbejdsmethode m. m.

Das Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes, utg. af K. Bleibtreu i Leipzig 1887, n. 19, 20, 21, 22. F. Siking: Unsere Litteraturzustände. C. Flaischlen: Recht auf Kritik. L. Freund: Die Frauen im Spiegel der Spruchweisheit. P. Mannsberg: Einiges über die Grenzen zwischen Roman und Dráma. E. Koppel: Ueber Dialekt dichtung. E. Peschkau: Der Kateder-Feuilletonist. C. Alberti: Kunst und Darwinismus. H. Conradi: Friedr. Hebbel in seinen Tagebüchern. R. Vetter: Gegen den Strom. Poesier; litteratur, deribland „Am Wege" af Herm. Bang, recens. af E. Jonas.

